

**TRETJE ZASEDANJE
AVNOJ**

*Državni grb Demokratične federativne Jugoslavije,
ki je bil v uporabi v času tretjega zasedanja AVNOJ (1945).*

Raziskoval, napisal uvod, prispeval komentarje, sestavil registre
in pripravil knjigo za tisk

Slobodan Nešović

TRETJE ZASEDANJE AVNOJ
IN ZASEDANJE ZAČASNE
LJUDSKE SKUPŠČINE
DEMOKRATIČNE
FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

(7.-26. avgust 1945)

Slobodan Nešović

KOMUNIST
Ljubljana, 1975

ПРИВРЕМЕНА НАРОДНА СКУПШТИНА ДФЈ

ТРЕЋЕ ЗАСЕДАЊЕ
АНТИФАШИСТИЧКОГ ВЕЋА
НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ
И
ЗАСЕДАЊЕ
ПРИВРЕМЕНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

7—26 август 1945

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

Прикупио, саставио и средио
за штампу
СЛОБОДАН НЕШОВИЋ

БЕОГРАД

Ob tridesetletnici zmage nad fašizmom in tri desetletja od zadnjega, mirnodobnega zasedanja AVNOJ daje

ČZP KOMUNIST – Ljubljana

javnosti to knjigo, ki je izredno zgodovinsko pričevanje o dogodkih, ki so se zvrstili spomladi in poleti leta 1945, v zmagovitem končnem delu našega narodnoosvobodilnega boja in revolucije.

To izdajo, prvič v slovenščini, je avtor razširil na podlagi svojih nedavnih raziskav tujih in naših vojnih arhivov z zunanjepolitičnimi in diplomatskimi vidiki razširitve AVNOJ, v skladu s priporočilom velikih zaveznikov v Jalti (februarja 1945). S tem je, poleg drugega, pomembno dopolnil uradno izdajočasne ljudske skupščine DFJ, ki jo je tovariš Slobodan Nešović svojčas pripravil za tisk. Avtor je tudi tokrat v celoti spoštoval avtentičnost dokumentov, zvesto ohranil potek sej plenuma AVNOJ inčasne ljudske skupščine DFJ, tako da tudi ta knjiga ohranja vse značilnosti prve izdaje.

August 1975

Uredništvo KOMUNISTA

POGLED NA ZUNANJEPOLITIČNE RAZMERE V ZVEZI S SKLICANJEM TRETJEGA ZASEDANJA AVNOJ

V letošnjem jubilejnem letu zmage nad fašizmom smo praznovali še eno, za naše narode politično zelo pomembno obletnico. Dne 7. avgusta je poteklo trideset let, odkar se je sešel AVNOJ na III. in zadnje zasedanje kot najvišje predstavniško in zakonodajno telo Demokratične federativne Jugoslavije. Bihaški zbor (26. in 27. novembra 1942) je bil ustanovna skupščina predstavnikov naših narodov, na kateri je bila še enkrat zakonito potrjena njihova odločnost, da bodo še naprej živeli v eni državni bratski skupnosti s pravičnejšo družbeno in ekonomsko ureditvijo; II. zasedanje AVNOJ v Jajcu (29. in 30. novembra 1943) je s svojimi zgodovinskimi sklepi postavilo temelje in začrtalo pot za graditev današnje federativne socialistične samoupravne skupnosti; III. zasedanje AVNOJ v Beogradu (7.–26. avgusta 1945) je pomerilo zmagoslavje volje ljudstva in popolne zmage osvobodilnega boja in revolucije.

Takoj po drugem zasedanju AVNOJ v Jajcu 29. in 30. novembra 1943 je vodstvo nove Jugoslavije, ki se je rodila v tej zgodovinski noči, menilo, da bo tretje zasedanje možno sklicati šele po osvoboditvi Beograda.¹ Tito je o tem premišljal, čeprav še ni vedel, kako bo svet sprejel ta odločilni državniški in politični preobrat, ta – po Deakinovem mnenju – »enostranski revolucionarni akt z daljnosežnimi zgodovinskimi posledicami«, to spektakularno dejanje, ki je »označevalo vrhunec partizanskega boja po vsej Jugoslaviji«. ² V tem času ni moglo biti povsem jasno, kakšno stališče bodo zavzele vlade v Londonu, Washingtonu in Moskvi do revolucionarnih dogodkov v Jajcu, kot tudi nihče ni slutil, da so se prvi takrat sestali za okroglo mizo v glavnem mestu Irana, v Teheranu (28. nov. – 1. dec. 1943) na svojem prvem sestanku v troje Roosevelt,

¹ To izhaja iz besed, ki jih je maršal Tito izrekel na slavnostnem kosilu dne 30. novembra 1943 v baraki vrhovnega štaba NOV in POJ v Jajcu. Na tem kosilu so bili odposlanci AVNOJ, člani zavezniške vojaške misije britanski kapetan F. V. D. (Bill) Deakin, John Henniker-Major in radiotelegrafist Walter Wroughton kot tudi Bolgar Šterju Atanasov, alias Viktor, osebni zaupnik Georgija Dimitrova in predstavnik zamejskega dela CK BRP(k), ki je takoj po kapitulaciji Italije, septembra 1943, prišel iz ZSSR na osvobojeno ozemlje Jugoslavije z nalogo, da se s pomočjo Tita in vrhovnega štaba NOV in POJ prebije, če se bo le dalo, v Bolgarijo. Zdravico svojim gostom je Tito končal: »Na svidenje, tovariši, na tretjem zasedanju v Beogradu« (Sl. Nešović, *Moša Pijade in njegov čas*, Prosveta – Mladinska knjiga 1968 str. 502). – Več o tem v ilustrirani prilogi k drugemu zasedanju AVNOJ v knjigi: *Prvo i drugo zasedanje AVNOJ*, NIK Stvarnost, Zagreb 1963, B. Deakin, *Bojovna planina*, Nolit, Beograd 1973, str. 286–292.

² F. V. D. Deakin, *Bojovna planina*, Nolit, Beograd 1973, str. 293.

Stalin in Churchill in sprejeli sklep, »da je jugoslovanskim partizanom treba kar najbolj pomagati z živežem in opremo, prav tako pa tudi akcijam komandosov«. ³

Čeprav novo jugoslovansko vodstvo s sklepi, sprejetimi v Jajcu, ni želelo postaviti zaveznikom ultimata, da »formalno priznajo politično oblast narodno-osvobodilnega gibanja«, ⁴ je drugo zasedanje AVNOJ najbolj verodostojno demonstriralo združevalno politično moč in odločnost narodov Jugoslavije, da vztrajajo na svoji revolucionarni poti, da uresničijo hotenja o graditvi svoje nove federativne države, v kateri bodo vsem narodom na podlagi enakopravnosti in enotnosti popolnoma zagotovljene možnosti za nemoten nacionalni, ekonomski in kulturni razvoj. Poroštvo za to so bili vidni rezultati, ki so jih NOV in POJ z vrhovnim komandantom Titom do tedaj dosegli v boju proti okupatorju in njegovim hlapcem vseh barv. In to ne le na bojiščih, temveč tudi pri političnem in diplomatskem priznanju pridobitev osvobodilnega boja in revolucije.

Kot je narodnoosvobodilno gibanje, ki sta ga vodila KP Jugoslavije in Tito, dobivalo bitko za bitko proti okupatorju in domačim izdajalcem, tako je tudi naš položaj v svetu zaradi vojaških uspehov, kakršnih dotlej ni bilo v okupirani Evropi, postajal čedalje trdnejši. Javnost združenih narodov je odkrito in skoraj soglasno zahtevala, naj »zavezniki priznajo Tita in njegove herojske partizane« kot silo, ki se od začetka edina in v resnici bojuje proti Hitlerju in priklepa nase veliko število sovražnikovih divizij. O Titu in jugoslovanskih partizanih se je tako rekoč čez noč spletla legenda. Sovražniki so se jih čedalje bolj bali, ker so po njihovi presoji bili že taka moč, »kot da se je že izkrcala angleška vojska...« ⁵ Z vojaškega stališča Nemcev so jugoslovanski partizani trdno organiziran del zavezniških sil na Balkanu.

Po zelo ugodnem odmevu, ki ga je v deželah protihitlerjevske koalicije imela velika noč »navdušene in triumfalne govorniške spretnosti« ⁶ v Jajcu, so vodilne zavezniške sile sprejele, čeprav nekatere s težkim srcem, novo dejansko stanje. Vlada ZSSR je dogodke v Jajcu ocenila kot »pozitivna dejstva, ki prispevajo k nadaljnjemu uspešnemu boju narodov Jugoslavije proti hitlerjevski Nemčiji« in ki poleg tega »pričajo o pomembnih uspehih novih voditeljev Jugoslavije pri združevanju vseh nacionalnih sil...« ⁷ Tudi vlada Združenih držav je javno povedala, da bo pomagala tudi Titu. »Jugoslovansko ljudstvo,« je dejal Cordell Hull, »je vsemu svetu pokazalo, da se je odločilo, da znova postane neodvisno in da sile osi prežene iz svoje dežele,« in zato bo vlada ZDA »z vsemi sredstvi podprla sile odpora, in sicer s stališča njihove vojaške vrednosti ter ne bo začenjala, dokler bo trajal boj, razprave o političnih razlikah,« kajti vlada ZDA meni, da je »politično prepričanje predvsem zadeva bodoče odločitve samega jugoslovanskega ljudstva.« ⁸

³ W. Churchill, *Drugi svetski rat*, V. zv., str. 384, v cirilici. — Sovjetski zbornik dokumentov iz Teherana (Ш. П. Санакоев, Б. Л. Цыбулеский, Тегеран, Ялта, Потсдам, Moskva 1970) ne omenja tega sklepa, ki naj bi bil po W. Churchillu sprejet 1. decembra 1943.

⁴ F. V. D. Deakin, navedeno delo, str. 293.

⁵ VII, Beograd, št. reg. 1/2 K 70; izjava nemškega polkovnika Josefa Selmayerja, oktobra 1947.

⁶ F. V. D. Deakin, navedeno delo, str. 293.

⁷ О событиях в Югославии от Информбюро Наркоминдела, 14 декабря 1943, več o tem gl. Sl. N.: *Tujina in nova Jugoslavija*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1964, str. 207 in 226.

⁸ New York Times, New York, 10. XII. 1943.

'Until Total Defeat of Hitler'

Says

...I am
riter on
mother,
f Allied
ositions

wall and
ived for

l with a
ockproof
brought
Tito im-
received
ry Mait-
nder-in-
an, as a
. He can
machine
the con-
re. The
the jeep

mer that
, mess of
ing of a

l'oeuvres
the Rus-
h mush-
, slivovic
n Serbo-

Marshal Tito

Today the Ustashi is half savage. He knows what to expect if defeated, and is intimately acquainted with the Yugoslav terrain.

For the Chetnik martial valor,

Wherever the Germans advance they only hold the ground they stand on, and each of their columns has to fight in two directions, in front and in the rear.

Frei
For
Ur

Codd
Aid W

(Copyr

London,
ments h
sharp o
plan for
Germany

The s
French
Liberatid
proposed
revival
dustries
tion, the
participa
industrie
a majori
them to
iron, st
plants. U
the fut
which v
share ow

Belg

Poleg intervjuja tovariša Tita zavezniškima vojnim dopisnikoma Stojanu Pribičeviću in Johnu Talbotu v Drvaru je newyorški napredni popoldnevnik PM (Post Meridiem) objavil tudi ta portret našega maršala, delo slikarja Siedla. Ta rubrika je imela naslov čez celo stran: »Do končne zmage nad Hitlerjem!«

Kljub takim in podobnim izjavam najodgovornejših zavezniških državnikov se je moralo narodnoosvobodilno gibanje ob čedalje večjih in nedvomnih vojaških in političnih uspehih – ki jih je priznal celo sam Winston Churchill⁹ – še celo leto in pol bojevati za mednarodno priznanje in se upirati reakcionarnim napadom iz tujine, ki so hoteli »zaustaviti kolo zgodovine«. Iz zunanjepolitičnih razlogov je Tito sprejel predlog britanske vlade, da sklene sporazum z dr. Ivanom Šubašićem, nekdanjim banom banovine Hrvatske, kot novim kraljevim mandatarjem. Britanci so po Jajcu zavzeli »smer h ‚kompromisu‘, z namero, da na vodilne položaje v Jugoslaviji spravijo čim več pristašev starega reda, čim močnejšo buržoazno agenturo, ki bi paralizirala nadaljnji razvoj revolucionarnih pridobitev narodnoosvobodilne vstaje in pripravila vse za odpravo teh pridobitev.«¹⁰

Britanski premier sam je nenehno spodbujal ustanovitev jugoslovanske vlade, ki bi baje »pomagala še bolj združevati bojna prizadevanja v državi«. Toda resnični smoter je bil dovolj prozoren: delitev oblasti.

»Z vso svojo silo so nam hoteli« (zahodni zavezniki, – op. Sl. N.), ugovarja Tito, »znova vsiliti kralja, torej staro diskreditirano monarhijo, z njo vred pa tudi ves balast okrog njega, to je najhujše reakcionarje. Kralj naj bi bil neka vrsta trojanskega konja, s katerim naj bi se počasi povračalo staro, v najboljšem primeru pa bi moralo ljudstvo znova prijeti za orožje in si izbojevati tisto, kar je nekoč že imelo. Za ta sporazum smo se odločili torej zaradi tega, ker smo poznali svojo moč, ker smo vedeli, da je za nami velikanska večina ljudstva in da nas bo ljudstvo vedno podprlo, kadar bo potrebno. Razen tega smo imeli tako oboroženo silo, o katere moči naši nasprotniki niso mogli niti slutiti, kralj in njegova vlada pa nista imela ničesar, kajti Draža Mihailović je bil ne samo diskreditiran kot sodelavec okupatorja, marveč so ga naše enote tudi razbile. Zato se nam ni bilo treba ničesar bati in smo privolili v ta sporazum, ki nam ni mogel škodovati, marveč samo koristiti – če bomo pravilno ravnali. In tako se je pozneje tudi zgodilo.«¹¹

Maršal Tito kot predsednik NKOJ je glede na mednarodni in zunanjepolitični položaj AVNOJ kot državnopravne ustanove, ki je vrhovni zakonodajni in izvršilni predstavniški organ, nosilec suverenosti narodov in države Jugoslavije sprejel pobudo zaveznikov za pogajanja s kraljevim mandatarjem dr. Ivanom Šubašićem. Ko je padla emigrantska vlada dr. Božidarja Purića, je bil končno odstranjen tudi Draža Mihailović. Tako je nastal nov položaj, v katerem bi zavrnitev predloga W. Churchilla »negativno vplivala na razvoj simpatij do naše domovine v svetu« in ne bi bilo niti »možnosti za priznanje nacionalnega komiteja«. ¹² Samo iz teh razlogov, čeprav je to v nekem smislu bilo odstopanje od sklepa, sprejetega v Jajcu, ker smo se pogajali z mandatarjem kralja, ki smo mu prepovedali vrniti se v državo, dokler »ljudstvo samo s svojo

⁹ Parliamentary Debates, House of Commons (Hansard), Official Report, vol. 399, No 34, 22. February 1944.

¹⁰ V. kongres Komunistične partije Jugoslavije, CZ, Ljubljana 1948, referat Edvarda Kardelja »KPJ v borbi za novo Jugoslavijo, za ljudsko oblast in socializem«, str. 347–348.

¹¹ Prav tam, Politično poročilo J. B. Tita, str. 129–130.

¹² ARP, Beograd, NKOJ, št. 24. Več o tem gl. Sl. Nešović, *Temelji nove Jugoslavije*, Komunist, Beograd 1973, str. 254–255; Sl. Nešović, *Prvo in drugo zasedanje AVNOJ*, Komunist, Ljubljana 1973, str. 372–373.

lastno voljo po osvoboditvi celotnega ozemlja« ne odloči o tem vprašanju.¹³ Šubašić je bil predsednik in edini član kraljevske jugoslovanske vlade v tujini, ki so ji bile odvzete »vse pravice zakonite vlade Jugoslavije, zlasti pravica, da pred tujimi državami zastopa narode Jugoslavije.«¹⁴ Toda zelo pomembni nacionalni problemi in vitalni interesi revolucije, kot so zadovoljitev precej povečanih potreb narodnoosvobodilne vojske in njen nadaljnji razvoj, so bili odvisni od tega, ali bomo lahko »tej vojski dali dovolj bojne tehnike«,¹⁵ ki ji je bila nujno potrebna za dokončno osvoboditev z lastnimi silami. To pa je bilo v takratnih zunanjepolitičnih razmerah predvsem odvisno od dobrih odnosov z vodilnimi zavezniki na Zahodu. Od sporazuma z dr. Ivanom Šubašićem smo potemtakem pričakovali zadovoljitev najpomembnejših vojaških potreb in nujno potrebno težko orožje.

Povsem jasno je bilo, da ta pogajanja ne bodo ne hitra ne lahka. S prekinitvami so trajala od srede junija 1944 tja do 6. marca 1945, ko so bili končno uresničeni vsi nujni politični pogoji, da se v domovini oblikuje »enotna« vlada Demokratične federativne Jugoslavije v duhu sporazuma med Titom in Šubašićem in priporočil zaveznikov z Jalte.

Do takrat pa se je vodstvo jugoslovanskega narodnoosvobodilnega gibanja moralo izogniti številnim zankam zunanje reakcije, uresničiti pglavitne smotre revolucije in se pri tem ne izneveriti nobenemu izmed zgodovinskih sklepov, sprejetih v Jajcu, to je zagotoviti popolno mednarodno priznanje osnovnih pridobitev osvobodilnega boja in revolucije in doseči, da bodo zavezniki sprejeli AVNOJ in NKOJ kot »vlado de facto« do ustavodajne skupščine.

Šef kraljevske vlade je s prvim sporazumom med Titom in Šubašićem, ki je bil sklenjen 16. junija na Visu, priznal »nacionalne in demokratične pridobitve, ki so si jih narodi Jugoslavije izbojevali v svojem triletnem boju, s katerimi so postavili temelje demokratični in federativni ureditvi naše državne skupnosti in izvedli začasno upravo države s sredstvi organizacij Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot njegovega izvršilnega organa...«¹⁶

Čeprav sta tako dr. Šubašić kot maršal Tito po drugem sestanku na Visu izdala svoje deklaracije o doseženem sporazumu in nadaljnem sodelovanju, s čimer so veliki zavezniki večidel bili zadovoljni, je kralj Peter II. pod vplivom svoje reakcionarne okolice, k temu pa so ga spodbujali tudi določeni pomembni krogi zahodnih zaveznikov, še po tem delal težave: zaman je poskušal, da bi izzval krize, oviral svojega ministrskega predsednika, da bi uresničil sporazum z Visa, celo odrekal zaupanje vsej svoji vladi, toda brez najmanjše realne možnosti, da bi karkoli storil, razen da samega sebe spravi ob krono. Ni se mu posrečilo ustvariti vladne krize, izzval je le svojo osebno krizo, kot je komentirala te dogodke tudi moskovska *Pravda*.¹⁷

Čeprav se Tito in W. Churchill o pglavitnih vprašanjih notranje politike nove Jugoslavije nista ujemala, saj sta pogosto imela popolnoma nasprotna stališča, so bili odnosi med njima tudi po tem v uradnem občevanju še naprej korektni, zlasti po njenem srečanju v Italiji (12. avgusta 1944). Britanski premier

¹³ *Prvo in drugo zasedanje AVNOJ*, Ljubljana 1973, str. 236–237.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ ARP, Beograd, NKOJ, št. 24.

¹⁶ *Uradni list DFJ*, št. 11, 9. marca 1945, str. 1.

¹⁷ *Правда*, Moskva, 28. I. 1945; več o tem Sl. Nešović, *Inostranstvo i nova Jugoslavija*, str. 362–393.

je spet in spet skušal narediti vse, kar je bilo v njegovi moči, za svojega kraljevskega varovanca, toda Tito je bil odločen v dolžnosti, da spoštuje odlok AVNOJ o kralju Petru II.

Britanska vlada in njen premier osebno sta še naprej pritiskala na NKOJ, da se »sporazum z Visa čimprej izpolni in se ustanovi združena (enotna, skupna) jugoslovska vlada. Dne 31. avgusta 1944 je Šubašić pisal maršalu Titu, da je napočil čas, da se sestavi skupna vlada, ker smo tik pred nemških umikom z Balkana».¹⁸

To je bil po oceni dr. Josipa Smodlake »atentat na našo neodvisnost«. Toda Tito se je izgovoril, da NOVJ čakajo še hudi boji z Nemci za osvoboditev države in je veliko pomembneje, da »zavezniki čim hitreje pošljejo obljubljeni pomoč v orožju in vojnem materialu, zlasti da izročijo kraljevsko mornarico« kot da se zdaj ukvarjamo »s prezgodnjimi kombinacijami o fuziji vlade«.¹⁹ Sicer pa se je NKOJ po pravici imel za »najbolj kompetentno telo, da pripelje narodnoosvobodilno vojno do uspešnega konca«, »medtem ko je na drugi strani, kot je poudaril maršal Tito, Šubašićeva vlada morala opravljati svoje funkcije kot predstavnica Jugoslavije pri zaveznikih, in to sporazumno z NKOJ«.²⁰ Pri tem vprašanju so nastajali nesporazumi med dr. Šubašićem in Britanci ter Titom in se je britanski pritisk povečal do odkritih groženj zato, ker se je Rdeča armada čedalje bolj približevala jugoslovskim mejam. Dne 6. septembra 1944 so predhodnice glavnine sovjetske tretje ukrajinske fronte prodrle do romunskega brega Donave pri Prahovu, 16. septembra pa je maršal Tolbuhin vključil bolgarske enote, ki so kapitulirale, v svoje operacije takoj, ko je Rdeča armada 8. septembra stopila na bolgarska tla. Vlada Otečestvene fronte Kimona Georgijeva je zaradi navzočnosti Rdeče armade prevzela oblast in poslala delegacijo (prof. D. Mihalčev, polkovnik R. Slavkov, D. Ganev in K. Stančev) v štab maršala Tolbuhina, da bi »zvedela za pogoje, da bi sovjetska armada končala akcije na bolgarskih tleh, za pogoje premirja in za vzpostavitev diplomatskih odnosov s Sovjetsko zvezo«.²¹ Vojaški svet tretje ukrajinske fronte (maršal Tolbuhin, generala Želtov in Birjuzov) je dal 9. septembra vsem sovjetskim enotam direktivo, naj ustavijo operacije v Bolgariji, ker je »bolgarska vlada pretrgala odnose z Nemci, napovedala vojno Nemčiji in zaprosila sovjetsko vlado za pogajanja o premirju«.²² Hkrati se je štab maršala Tolbuhina lotil še nekaterih ukrepov in ni se mu zdelo potrebno, da bi z njimi seznanil vrhovni štab NOV in POJ. Toda XIII. korpus NOV in POJ je obveščal Tita, da se je »po kapitulaciji bolgarske fašistične vojske« v Sofiji prav ta vojska preimenovala v armado otečestvenofrontne Bolgarije in da je ta »nova vojska podrejena Rdeči armadi«. Temu je dodal še eno skoraj nepojmljivo sporočilo: »Ena njihova (bolgarska, – op. Sl. N.) armada je prišla v Pirot in se na ukaz maršala Tolbuhina postavila proti Beli Palanki in Nišu...«²³ To obvestilo XIII. korpusa je

¹⁸ Dr. Branko Petranović, AVNOJ i Beogradski sporazum, Zbornik za istoriju Matice srpske, zv. 9/1974, str. 66.

¹⁹ Dr. Josip Smodlaka, *Partizanski dnevnik*, Nolit, Beograd 1973, str. 191.

²⁰ Dr. Branko Petranović, navedeno delo, str. 68; več o tem dr. Dušan Biber, »Vus«, 6. december 1972.

²¹ Внешна политика на Народна Република България, I. zv., 1944—1962, Наука и изкуство, Sofija 1970, dok. 2, str. 8.

²² Советско-болгарские отношения 1944—1948, Издательство политической литературы, Moskva 1969, str. 13.

²³ *Zbornik NOR*, zv. I., 14. knj., dok. 191, str. 570.

bilo resnično, ker je s pismom z dne 16. septembra maršal Tolbuhin formalno obvestil ministra za vojsko otečestvenofrontne vlade generalmajorja Damjana Velčeva o operativni podreditvi bolgarske armade poveljstvu tretje ukrajinske fronte. Hkrati je sporočil Damjanu Velčevu, da je generala Birjuzova določil za svojega delegata pri bolgarskem generalštabu.²⁴ Sredi hudih bojov z okupatorji in domačimi oboroženimi formacijami, ki so hlapčevale sovražniku, je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja nepričakovano zadelo še na težave, ki so jih NKOJ povzročali zavezniki tako z Zahoda kot z Vzhoda. V takem prav nič prijetnem položaju se je Tito odločil, da je v največji tajnosti z Visa odpotoval v Moskvo (ponoči 21. septembra).²⁵ Spoznal je, da ga tudi ZSSR v nekem smislu postavlja pred izvršeno dejstvo. Bolgarska armada pod sovjetskim poveljstvom se je brez kakršnegakoli prejšnjega obvestila čez noč znašla na ozemlju Jugoslavije! Po srečanju s Stalinom in Molotovom je Tito v Moskvi dne 28. septembra 1944 sklenil sporazum o sodelovanju Rdeče armade z NOVJ pri končnih bojih z Nemci na ozemlju Jugoslavije. Ta sporazum je »zadeval interese Velike Britanije«,²⁶ po drugi strani pa je pomenil »indirektno priznanje« NKOJ, ker je vlada ZSSR zavestno obšla kraljevsko vlado.²⁷ Tito je z določbami sporazuma dosegel zelo pomemben smoter: tudi drugi zavezniki, če bi želeli in kadar bi želeli stopiti na ozemlje Jugoslavije, bodo morali tako kot Sovjeti za to prositi NKOJ, spoštovati narodnoosvobodilne odbore kot njegovo civilno upravo.²⁸

Med konferenco v Moskvi (od 9. do 17. okt. 1944) med Churchillom in Stalinom, ki je po oceni londonske politične, torijevske javnosti »pripeljala do določenih solidnih in koristnih rezultatov«,²⁹ so sovjetski in britanski voditelji sklenili sporazum o delitvi vplivnih sfer, ki je glede na Jugoslavijo bil znan kot sporazum fifty-fifty. Ko so Američani zvedeli za to, so bili nejevoljni na svoje britanske zaveznike, zlasti State Department, ker so bili trdno prepričani, da so jih izigrali, postavili pred izvršeno dejstvo. Ameriška vlada je bila mnenja, da aranžma Churchill-Stalin o delitvi interesnih sfer »ne bo pravnoveljavna, če bo bodisi posredno, bodisi neposredno zadeval interese te vlade ali drugih vlad, ki so se združile s tremi glavnimi zavezniki«. ³⁰ Čeprav so Britanci imeli Sredozemlje za področje svojih vitalnih interesov in so si prizadevali preprečiti prodor ZSSR v to »svojo cono«, so s Sredozemljem in Balkanom tudi Američani imeli svoje načrte. Takrat je že bilo jasno, da hočejo Združene države Amerike prevzeti na tem področju tradicionalne pozicije Velike Britanije, in so se živahno zanimale za bližnji vzhod in Sredozemlje. Zato nas ne sme preslepiti, ko v istem dokumentu stoji, da je stališče State Departmenta nasprotno doktrini interesnih sfer, zlasti tistim med V. Britanijo in ZSSR. Dalje je State Department trdil, da sta se »britanska in sovjetska vlada ukvarjali s takimi aranžmaji, kar

²⁴ Советско-болгарские отношения . . . , str. 15. — Zelo značilno za oceno tedanjega preveč negotovega političnega položaja v Bolgariji in razmerja med silami v vladi OF je to, da je minister za vojsko Velčev nasprotoval vsakršnemu nadaljnjemu angažiranju bolgarske vojske, saj je bil tudi on mnenja, da je bolgarske vojake treba pustiti domov, ker je vojna zanje končana. (Щерю Атанасов, Поход на запад, Државно воено издателство, Sofija 1966, str. 58—59.)

²⁵ V. Dedijer, *Josip Broz Tito*, CZ, Ljubljana 1953, str. 525.

²⁶ Dr. B. Petranović, navedeno delo, str. 67.

²⁷ Dr. J. Smodlaka, navedeno delo, str. 197.

²⁸ Sl. Nešović, *Tujina in nova Jugoslavija*, str. 325.

²⁹ The Observer, London, 22. X. 1944; več o tem gl. *Inostranstvo i nova Jugoslavija*, str. 342—345.

³⁰ F. D. Roosevelt Library, Hyde Park, Political Memoranda, Yalta I.

kaže sovjetsko dezangaziranje v Grčiji in skupno delovanje v Jugoslaviji, kjer pa, kakor se zdi, Britanci čutijo, da izgubljajo prednost.³¹ V nasprotju s tem pa si je Churchill po Hopkinsu prizadeval prepričati Roosevelta, da je sporazum »fifty-fifty v balkanskih zadevah napravil red«.³² Naposled se mu je posrečilo pregovoriti Roosevelta, da se je strinjal z moskovskim sporazumom o interesnih sferah na Balkanu, vendar naj bi to soglasje veljalo samo tri mesece. Toda ta rok ni veljal, pa tudi dogovor med Stalinom in Churchillom se v Jugoslaviji praktično ni izvajal. Vodstvo nove Jugoslavije in njeni narodi nikdar niso bili pripravljeni priznati kaj takega in tako se je izjalovilo vse, kar so pričakovali od tega »koščka papirja«, ki sta ga podpisala Stalin in Churchill.

Kljub temu pa so bili Britanci v tistih oktobrskih dneh, čeprav so nekatera znamenja jasno kazala, da izgubljajo položaj, trdno prepričani, da se jim bo posrečilo s Sovjeti pod enakimi pogoji (50 : 50) izvajati svojo politiko v Jugoslaviji. Tudi vlada ZSSR se je strinjala z določenimi aranžmaji v duhu sporazuma med Churchillom in Stalinom. Samo tako si razlagamo dejstvo, da sta Molotov in Eden v tem času poslala poslanico Titu in Šubašiću, naj bi se čimprej sestala in se dogovorila o ustanovitvi skupne vlade. Maršal je po tem poklical dr. Šubašića k sebi v Belo Crkvo, kjer je takrat bil.³³ Ti pogovori, ki so se začeli 21. oktobra, so se končali 1. novembra 1944 v Beogradu s sporazumom, ki pravi:

»Zastopajoč načela državne kontinuitete Jugoslavije z mednarodno-pravnega stališča ter jasno izraženo voljo vseh narodov Jugoslavije v njihovem štiriletnem boju za novo, na načelih demokracije zgrajeno, neodvisno in federativno državno skupnost, želimo in se trudimo, da bo ljudska volja pri vsakem koraku in od vsake strani spoštovana tako glede notranje državne ureditve kakor tudi glede oblike vladavine, in se zaradi tega stališča ravnamo po temeljnih in splošnih načelih take ustavnosti, ki je lastna vsem v resnici demokratičnim državam.

Ker je Jugoslavija priznana v društvu Združenih narodov v svoji stari obliki in deluje kot taka, bomo takšno našo državo zastopali tudi v bodoče pred zunanjim svetom in v vseh ukrepih zunanje politike, dokler naša državna skupnost, bodoča demokratična federativna Jugoslavija, ne bo dobila po svobodni odločitvi narodov svoje dokončne oblike vladavine.

Dotlej smo se sporazumeli z namenom, da se izognemo vsakateri mogoči zaostritvi razmer v domovini, da se kralj Peter II. ne povrne v domovino, dokler narodi o tem ne izrečejo svoje odločitve, ter da za njegove odsotnosti izvršuje kraljevsko oblast kraljevo namestništvo.

Kraljevo namestništvo se postavi s kraljevskim ustavnim aktom na predlog kraljevske vlade in po sporazumu predsednika Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita s predsednikom kraljevske vlade dr. Ivanom Šubašićem. Kraljevo namestništvo priseže kralju, vlada pa ljudstvu.

V sporazumu med predsednikom Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije maršalom Josipom Brozom Titom in predsednikom kraljevske vlade dr. Ivanom Šubašićem je v popolnem soglasju s predsedstvom Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije določena sestava vlade takole:

³¹ Prav tam.

³² Dr. Dušan Biber, »Vus«, 7. februarja 1973, dok. F.O. 371/44317, R. 163/II/Prime Minister to Mr. Hopkins, No 1024, October 13, 1944.

³³ Dr. Dušan Biber, »Vus«, 7. februarja 1973, dok. F. O. 371/44317, R. 163/II/658/92.

1) predsednik, 2) podpredsednik, 3) minister za zunanje zadeve, 4) minister za notranje zadeve, 5) minister za narodno obrambo, 6) minister za pravosodje, 7) minister za prosveto, 8) minister za finance, 9) minister za trgovino in industrijo, 10) minister za promet, 11) minister za pošto, telegraf in telefon, 12) minister za gozdarstvo, 13) minister za rudarstvo, 14) minister za kmetijstvo, 15) minister za socialno politiko, 16) minister za ljudsko zdravstvo, 17) minister za gradbeništvo, 18) minister za obnovo države, 19) minister za prehrano, 20) minister za informacije, 21) minister za kolonizacijo, 22) minister za konstituanto, 23) minister (brez listnice) za Srbijo, 24) minister (brez listnice) za Hrvaško, 25) minister (brez listnice) za Slovenijo, 26) minister (brez listnice) za Črno goro, 27) minister (brez listnice) za Makedonijo, 28) minister (brez listnice) za Bosno in Hercegovino.

Taka oblika vladavine v Jugoslaviji ostane do odločitve ustavodajne skupščine, to je do odločitve o dokončni ustavni ureditvi države.

Nova vlada bo objavila deklaracijo, ki bo vsebovala temeljna načela demokratskih svoboščin in poročila za njih izvajanje. Osebna svoboda, svoboda pred strahom, svoboda veroizpovedi in vesti, svoboda govora, tiska, zborovanja in združevanja bodo izrečno poudarjene in zajamčene, prav tako pravica do lastnine in zasebne pobude. Suverenost narodnih individualnosti bo v državni skupnosti spoštovana v popolni enakopravnosti in varovana, kakor je bilo to sklenjeno na drugem zasedanju Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije. Vsaktera prepričanje kakega naroda pred drugim bo izključeno.³⁴

V bistvu najpomembnejše za vodstvo nove Jugoslavije je to, da je kraljev mandatar sprejel načela demokratične in federativne ureditve kot izvršeno dejstvo, ljudstvu pa naj se prepusti, da po svoji prosti izbiri samo odloča o obliki vladavine, o republiki ali monarhiji. Ne le v tem, temveč tudi v drugih stališčih novi sporazum med Titom in Šubašičem »ustreza odlokom drugega zasedanja AVNOJ in sporazuma na Visu. Nova je samo ideja regentstva.«³⁵ Čeprav je sporazum v podrobnostih določal tudi sestavo vlade, je bilo do nje ustanovitve še dokaj daleč. Znova so se pojavljale težave, ki jih je večidel povzročal kralj Peter. Kljub temu si je NKOJ želel še bolj utrditi položaj. Vse to je pripeljalo do tega, da sta Šubašič in Kardelj odletela v Moskvo, kjer sta se 24. in 25. novembra pogovarjala s Stalinom. Vlada ZSSR je ugotovila, da sporazum med Titom in Šubašičem »lahko koristi Jugoslaviji in izvajanja tega sporazuma ni treba odlagati«; o tem je Stalin obvestil tudi britanskega premiera.³⁶ Ni zanesljivih arhivskih dokazov,

³⁴ Uradni list DFJ, št. 11, leto I, dne 9. marca 1945, str. 42–43.

³⁵ Dr. V. Petrović, navedeno delo, str. 71.

³⁶ Переписка председателя Совета министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны, 1941—1945 гг., Госполитиздат, Москва 1957, tom I, dok. No 353, 24. XI. 1944, str. 276–277. — Integralno besedilo te osebne in tajne poslanice v prevodu se glasi:

»Danes bo po kratkem bivanju iz Moskve odšel dr. Šubašič. Pogovarjal sem se z njim, prav tako pa tudi z namestnikom predsednika nacionalnega komiteja Kardeljem in jugoslovanskim veleposlanikom Simićem. Med pogovorom se je pojasnilo, da sporazum, ki sta ga dosegla maršal Tito in Šubašič o organiziranju združene jugoslovanske vlade, lahko koristi Jugoslaviji in izvajanja tega sporazuma ni treba odlagati. Verjetno je, da ste obveščeni o tem sporazumu in, tako upam, se boste z njim strinjali, zlasti po dogovoru s Šubašičem, ki se bo zdaj vrnil v London. Zdaj, ko je Beograd osvobojen Nemcev, Jugoslovani — tako Srbi in Hrvati in Slovenci kot drugi — pa so pripravljene združiti se in skupaj delati, bo podpora naših vlad tem združenim prizadevanjem narodov Jugoslavije nov udarec za hitlerjevce in bo v pomoč splošni zavezniški stvari.«

toda, kot je pravilno ugotovil tudi dr. B. Petranović, je dr. Šubašić pri Stalinu načel tudi druga vprašanja. Na ta sklep napeljuje tudi uradno sovjetsko-jugoslovansko sporočilo, ki poudarja, da so v Kremlju prijateljsko razpravljali o osnovnih jugoslovanskih vprašanjih, od položaja Jugoslavije med Združenimi narodi.³⁷ Sovjetska in jugoslovanska vlada sta najširšo javnost obvestili o vsem, kar je Stalin zaupno sporočil W. Churchill, to je, da je bilo v pogovoru s Šubašićem, Kardeljem in Simićem »ugotovljeno, da je nujno treba ustanoviti združeno jugoslovansko vlado« in da »sovjetska vlada pozdravlja prizadevanja maršala Tita in predsednika vlade Šubašića, da združita vse resnične demokratične sile ljudstva v boju proti skupnemu sovražniku in pri ustvarjanju Demokratične federativne Jugoslavije kot pozitivnega in konstruktivnega faktorja, da se doseže zmaga, in pri organiziranju miru v Evropi.«³⁸ Toda v dodatkih z dne 7. dec. 1944, ki so sestavni del sporazuma Tito-Šubašić z dne 1. nov. 1944, je verjetno mogoče najti samo nekatera od teh osnovnih vprašanj, o katerih smo razpravljali s Stalinom in Molotovom. Ti dokumenti govorijo o dveh po svojem bistvu popolnoma različnih skupinah problemov. Tako prvi dodatek pravi:

»1. Volitve za ustavodajno skupščino bodo določene najpozneje v treh mesecih po osvoboditvi celotnega nacionalnega ozemlja. Volitve se bodo izvajale v skladu z zakonom o volitvah za ustavodajno skupščino, ki bo pravočasno sprejet. Ta zakon bo zagotavljal popolno svobodo volitev, svobodo zborovanja in združevanja, svobodo tiska, splošno in tajno glasovalno pravico kot tudi pravico vseh političnih strank, da same ali združenje političnih strank, skupin in posameznikov, ki niso sodelovali s sovražnikom, postavljajo kandidatne liste. Aktivna in pasivna volilna pravica bo odvzeta vsem tistim, ki se jim bo dokazalo, da so sodelovali z okupatorjem.

2. Do ustavodajne skupščine bo zakonodajno oblast izvrševal Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije.

3. Organizacija izvršilne oblasti je v pristojnosti vlade.

4. Ena od prvih in najpomembnejših nalog nove vlade je, da organizira pravosodje v državi v demokratičnem duhu. Sodišča bodo sodila svobodno, na podlagi zakona in po svoji vesti.«³⁹

Drugi dodatek ureja vprašanje upravljanja kraljevih posestev in premoženja, zagotavlja redno zvezo namestnikov s kraljem itd. Zadnji odstavek tega dodatka je zelo pomemben, ker ureja položaj namestnikov za primer, če bi se izpraznilo mesto enega od treh namestnikov. »Če kateri od namestnikov ne bi mogel opravljati dolžnosti ali v primeru bolezni, smrti ali odstopa katerega od članov namestništva, bo Njegovo veličanstvo kralj na predlog vlade imenoval na njegovo mesto drugega namestnika.«⁴⁰

Iz besedila teh dodatkov in iz političnih razmer, v katerih sta bila podpisana, lahko povzamemo, da sta sovjetska in britanska vlada – ki se jima je pridružila tudi Rooseveltova administracija – našli skupni jezik pri reševanju jugoslovanskega vprašanja. Stalin tudi tokrat najbolj verjetno »ni maral tvegati nesoglasij s svojim zaveznikom in zanesti negotovost v med seboj sklenjene dogo-

³⁷ Politika, Beograd, leto XLI, št. 11826, 25. XI. 1944.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Foreign Relations . . . , Conferences at Malta and Yalta, 1945, str. 253.

⁴⁰ Prav tam, str. 253–254. Ta drugi aneks na srbskohrvatski kopiji nima datuma, vendar se šteje, da je bil tudi ta podpisan dne 7. dec. 1944. – Več o tem gl. dr. Vojislav Simović, AVNOJ, pravnopolitična študija, Kultura, Beograd 1958, str. 104–105.

Sestanek Tito - Churchill v Neaplju. Dva velika borca proti silam fašistične osi, dva svetovna voditelja premier Velike Britanije Winston Churchill in predsednik NKOJ in vrhovni komandant NOV Jugoslavije maršal Tito sta se sešla 12. avgusta 1944 v Neaplju. Četudi so bili njuni pogledi na družbeno in politično ureditev Jugoslavije docela različni, sta bila v osebnem dopisovanju in v osebnih odnosih skrajno korektna. (Na sliki: maršal Josip Broz-Tito in Winston Churchill.)

Maršal Tito prihaja iz Moskve v Beograd po podpisu pogodbe o prijateljstvu in vzajemni pomoči med Jugoslavijo in ZSSR (11. 4. 1945).

Pogajanja Tito – Šubašić novembra 1944. v Beogradu. Na seji, ki jo je vodil maršal Tito, so bili (od desne na levo) – zgoraj: Marko Vujačić, Vladislav Ribnikar, Dmitar Vlahov, dr. Ivan Šubašić, dr. Ivan Ribar, Edvard Kardelj, Josip Rus, Emanuel Čučkov, Edvard Kocbek; spodaj: Sreten Zujović, Todor Vujasinović, Rodoljub Colaković, Mile Peruničić, polkovnik Sulejman Filipović, Marko Vujačić in Vladislav Ribnikar.

Predsednik londonske vlade dr. Ivan Šubašič s članoma kabineta, ki so prišli na osvobojeno ozemlje: Sreten Vukosavljević (levo) in dr. Drago Marušič (desno).

Kraljevi namestniki (od leve na desno): dr. Srdjan Budisavljević, inž. Dušan Sernec in dr. Ante Mandić

Beograd 7. marca 1945. – Zadnje priprave za slovesno zaprisego članov vlade Tito – Šubašić pred predsedstvom AVNOJ. Od leve na desno: Antun Augustinčić in Moša Pijade, podpredsednika AVNOJ, dr. Ivan Ribar, predsednik AVNOJ, Josip Rus in Marko Vujačić, podpredsednika AVNOJ, Mile Peruničić, sekretar AVNOJ in dr. Ivan Šubašić, zunanji minister.

Vlada DFJ Tito – Šubašić, sestavljena 7. marca 1945 (od desne na levo): 1. vrsta: podpredsednik in minister za konstituantno Edvard Kardelj, predsednik in minister za narodno obrambo Josip Broz-Tito, podpredsednik Milan Grol.

2. vrsta: zunanji minister dr. Ivan Šubašić, minister brez listnice dr. Josip Smodlaka, ministri za pravosodje Frane Frol, minister za finance Sreten Zujović, minister za notranje zadeve (pravoslavni duhovnik) Vlada Zečević, minister za zdravstvo dr. Zlatan Sremec, minister za pošte dr. Drago Marušić in minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik.

3. vrsta: minister za Srbijo Jaša Prodanović, minister za gozdarstvo Sulejman Filipović, minister za Slovenijo Edvard Kocbek, minister za industrijo Andrija Hebrang, minister za trgovino in preskrbo inž. Nikola Petrović, minister za Makedonijo Emanuel Cučkov in minister brez listnice dr. Juraj Šutej.

4. vrsta: minister za informacije Sava Kosanović, minister za gradnje dr. Rada Pribičević, minister za kolonizacijo Sreten Vukosavljević, minister za promet Todor Vujasinović, minister za rudarstvo Bane Andrejev, minister za kmetijstvo dr. Vasa Cubrilović idr.

Beograd, 7. marca 1945. – Po prisegi ljudstvu pred predsedstvom AVNOJ del članov vlade Tito – Šubašić s predsednikom AVNOJ dr. Ivanom Ribarjem (od leve na desno): dr. Juraj Sutej, minister brez listnice, dr. Ivan Šubašić, zunanji minister, dr. Ribar, dr. Drago Marušić, minister za pošto, Sava Kosanović, minister za informacije in Edvard Kardelj, podpredsednik vlade in minister za konstituanto. V drugi vrsti generalmajor Sreten Zujović, minister za finance in polkovnik Todor Vujanović, minister za promet.

prof. Jaša Prodanović

dr. Pavle Gregorić (Hrvatska)

Lazar Koliševski (Makedonija)

Maršal Tito kot predsednik ministrskega sveta DFJ bere referat pred plenumom predsedstva AVNOJ ob ratifikaciji sporazuma z ZSSR (10. junija 1945).

V predsedstvu AVNOJ, 10. junija 1945. Predsednik dr. Ivan Ribar ugotavlja, da je zakon o ratifikaciji sporazuma med Jugoslaviijo in ZSSR o prijateljstvu, vzajemni pomoči in povojnem sodelovanju, sklenjen v Moskvi dne 11. 4. 1945, sprejet.

Dr. Ivan Subašić ter veleposlanika ZDA in Velike Britanije v Beogradu Peterson in Stevenson podpisujejo 9. 6. 1945 anglo-ameriško-jugoslovanski sporazum, ki ureja upravljanje v Julijski krajini.

Na zadnjem sestanku Stalina in Churchilla s predsednikom ZDA Franklinom D. Rooseveltom na Krimu (Jalta, 4.-11. 2. 1945) so vodilni zavezniki protifašistične zveze na predlog britanske vlade sprejeli »priporočilo«, da je treba kar najhitreje uresničiti sporazum Tito - Subašić in razširiti AVNOJ.

Мы признали необходимым рекомендовать маршалу Тито и д-ру Шубашичу немедленно ввести в действие заключенное между ними Соглашение и образовать Временное Объединенное Правительство на основе этого Соглашения.

Было решено также рекомендовать, чтобы новое Югославское Правительство, как только оно будет создано, заявило:

1. что Антифашистское Вече Национального Освобождения Югославии будет расширено за счет включения членов последней югославской Скупщины, которые не скомпрометировали себя сотрудничеством с врагом, и,

Faksimile sovjetskega zapisnika zadnjega sestanka Stalin-Roosevelt-Churchill v Jalti (4.-11. 2. 1945), na katerem je bilo sprejeto tudi priporočilo o ustanovitvi enotne vlade Tito - Šubašić in o razširitvi AVNOJ.

enlargement of AVNOJ, another Constituent Assembly, third elections and fourth voting procedure. Šubašić countered by proposing a committee to study the laws and make recommendations to Cabinet. After initial opposition Tito accepted proposal and immediate Cabinet crisis was averted. Members of Committee are Kardeļ Chairman and Grol, Kosanović, Šutej, Qnoł [sic] Hebrang and Prodanović.

Šutej told Fraleigh today that Committee has worked until after midnight for two days on first problem[,] enlargement of AVNOJ. Problems posed by new law are to find 125 new members and apportion them among political parties of National Liberation Front. Enlargement program cannot be carried out from Belgrade alone and Šutej proposes to go to Zagreb tomorrow to look for candidates. Meanwhile, he says Communists want lion's share and will agree to nothing which will reduce their power, the crux of the matter in final analysis. Committee's activities will probably force postponement of AVNOJ meeting another ten days.

Upon rumors of resignations of minor Cabinet members like himself Šutej said key to opposition is Šubašić who signed the basic agreement with Tito. Šubašić told British Ambassador regarding rumors he would resign that even no [of?] political battle is not time for resignations. Šutej says Šubašić is not strong enough to bring about any important changes unless western powers back him in demanding fulfillment of Yalta Agreement and granting of peoples freedoms.

For moment activities of new committee leave political situation open. Crisis will probably recur in about ten days. Meanwhile, Šutej says everyone expects an announcement from Potsdam for they are sure Yugo is on conference agenda. Result of British elections has increased confusion in ranks of non-Communists.

SHANTZ

Faksimile dokumenta State Departmenta (No. 860H.0017-2745), ki ga je kot nujnega in zaupnega poslal ameriški odpravnik poslov H. Shantz namestniku državnega sekretarja Josephu C. Grewu 27. julija 1945 za ministra Jamesa Byrnesa. V njem razlaga položaj v vladi Tito - Šubašić na podlagi obvestil, ki jih je Fraleigh dobil od ministra dr. Šuteja.

vore.«⁴¹ Tudi Roosevelt se je izogibal vsakršnemu zaostrovanju odnosov z ZSSR, zlasti s Stalinom osebno. Ameriški predsednik ni hotel hoditi po poti »politike britanske vlade tudi takrat, kadar ni bila neposredno v nasprotju z življenjskimi koristmi Združenih držav Amerike in njihovo varnostjo, če bi lahko ogrožala odnose z ZSSR. Predsednik ZDA ni bil pripravljen karkoli tvegati, če bi ga balkanske zadeve lahko kdaj potegnile v kakšno mednarodno vojno.«⁴²

Po Stalinovi intervenciji pri Churchillu dne 24. novembra in po podpisu aneksov z dne 7. decembra 1944 je bilo pričakovati, da se bo sporazum med Titom in Šubašićem naglo začel izvajati in da se bo tako uredil »zapleteni jugoslovanski problem«. Toda spricho pritiska iz tujine so nastajale nove težave, pokazale so se nove razpoke na poti, ki je peljala k »enotni vladi«. Sicer pa se v tem trenutku tudi NKOJ ni preveč mudilo oblikovati vlade, zlasti še, ker vsi pogoji niso bili povsem izpolnjeni, ker se je še marsikaj dogajalo za kulisami. Vsa država je dajala svoje zadnje sile v končnih bojih, da bi izgnala sovražnika in dokončno osvobodila vse dele Jugoslavije.

Predsedstvo AVNOJ je 19. novembra začelo v osvobojenem Beogradu izvrševati svoje zakonodajne funkcije. NKOJ je prevzemal čedalje bolj razvejene in pomembne zadeve, ki jih je narekoval izjemen položaj, ko smo nadaljevali boj za osvoboditev Srema, Slavonije, Posavine in Podravine, Bosne, zahodnih delov Hrvatske in Slovenije. Hkrati se je NKOJ moral predvsem posvetiti zelo težkemu in zapletenemu delu pri gospodarski obnovi države. Prav tako nujno je bilo čimprej odstraniti in očistiti min ruševine, popraviti razorane proge in bombardirane mostove ter obnoviti cestni, železniški in obrežni pomorski promet, začeti proizvodnjo, pospraviti pridelke, ki jih okupatorji niso utegnili odpeljati, zagotoviti pomladansko setev, preskrbeti osvobojena mesta z osnovnimi življenjskimi potrebščinami, kruhom, vodo in kurjavo, odpreti premogovnike itd. Poverjeništa NKOJ so šele po prihodu v Beograd lahko začela izvajati, in sicer deloma, načrte o obnovi, o katerih so razpravljala pozimi in spomladi leta 1944.⁴³

NKOJ kot resnično ljudska vlada je učinkovito deloval tudi v teh izredno hudih razmerah v državi, ki so jo okupatorji ne le razdejali, ko so med umikanjem uničevali vse, kar so sploh lahko uničili, temveč so jo skoraj povsem izropali. Ena izmed prvih skrbi mu je bila tudi organizirano delo, da bi mobiliziral vse preostale sile za čim hitrejši konec vojne. Pravzaprav so bili to dnevi, ko ni bilo časa, da bi resno mislili na sklicanje AVNOJ. Prav kmalu bo konec vojne, ko bodo za to, kot je bilo upravičeno pričakovati, ugodne možnosti. Kolikor so okoliščine dovoljevale, smo si prizadevali urediti razmere na pravkar osvobojenih območjih. Zato je predsedstvo AVNOJ na predlog NKOJ sprejelo odlok o splošni amnestiji oseb, ki so sodelovale v četniških enotah Draže Mihailovića ali v enotah hrvatskega in slovenskega domobranstva, odlok o prehodu sovražnikovega imetja v državno lastnino in o zasegi imetja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile, dalje odlok o odpravi in razveljavljenju vseh pravnih predpisov okupatorjev in njihovih pomagačev; o veljavnosti odlokov, ki so bili v tem času sprejeti; o odpravi predpisov, ki so veljali v času sovražne okupacije;

⁴¹ Dr. B. Petranović, navedeno delo, str. 73.

⁴² The F. D. Roosevelt Library, Hyde Park, Hopkins Papers, Box 31 051 Balkans, President to Ambassador Harriman, No 83, October 11, 1944.

⁴³ Sl. Nešović, *Temelji nove Jugoslavije*, str. 198–203, 206–248 (*Prvo in drugo zasedanje AVNOJ*, str. 327–331, 334–367).

odlok o uvedbi enotnega računovodstva kot tudi odloke o ustanovitvi vrhovnega sodišča DFJ, javnega tožilstva DFJ in odloke o reorganizaciji NKOJ.⁴⁴

Po nekaterih predlogih naj bi se nekateri od teh sklepov (o sodiščih, ljudski oblasti itd.) sprejeli takoj po drugem zasedanju AVNOJ, nekateri osnutki so bili že dovolj preučeni in izdelani, toda od teh ukrepov smo odstopili samo iz zunanjepolitičnih razlogov, ker politično ni bilo pametno oteževati prizadevanja za mednarodno priznanje AVNOJ in NKOJ.⁴⁵

Medtem so se, spet v največji tajnosti. Stalin, Roosevelt in Churchill sestali na Krimu v Jalti (4.-11. febr. 1945).

Veliki trije so razen o najpomembnejših svetovnih problemih znova razpravljali o Jugoslaviji. Odločiti se je bilo treba o nekaj najpomembnejših državnopravnih in političnih vprašanjih, zelo aktualnih po mnenju britanske in ameriške vlade. Vse kaže, da sta Foreign Office in State Department menila, da je krimska konferenca najprimernejša priložnost, da si zahodni zavezniki zavarujejo interese v Jugoslaviji, zato sta se odločila zapustiti tudi kralja Petra II., samo da bi dobila od Stalina privolitev, da se takoj uresniči sporazum Tito-Šubašić. Britanci so pripravili tudi amandma z dvema točkama k sporazumu Tito-Šubašić z dne 1. nov. 1944 in dopolnitev z dne 7. dec. 1944. O tem predlogu so razpravljali na plenarni seji konference 9. febr. 1945 v vili Livadija. Po določenem zavlačevanju, ki je bilo bolj kljubovanje in razkazovanje moči ZSSR, je Stalin sprejel predlog zahodnih sil, da se razširi AVNOJ s poslanci, ki so bili izvoljeni leta 1938 in se niso kompromitirali s sodelovanjem s sovražnikom, in da obvezno mora vse odloke AVNOJ pozneje potrditi ustavodajna skupščina. Ta sklep je bil sprejet tudi v komunike krimske konference. Sklep je takle:

VII

Sporazumeli smo se, da nujno moramo maršalu Titu in dr. Šubašiću priporočiti, naj nemudoma začne veljati sporazum med njima in naj na podlagi tega sporazuma oblikujeta začasno enotno vlado.

Odločili smo tudi predlagati, naj nova jugoslovanska vlada, takoj ko bo ustanovljena, dá izjavo:

1. da se bo Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije razširil s tistimi poslanci zadnje jugoslovanske skupščine, ki se niso kompromitirali s sodelovanjem z okupatorjem, in da se bo tako sestavljen organ imenoval začasna skupščina;

2. da bodo zakonski akti, ki jih je sprejel Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, predlagani v potrditev ustavodajni skupščini.

Prav tako smo si nasploh izmenjali mnenja o drugih balkanskih vprašanjih.⁴⁶

⁴⁴ Prav tam, *Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ i Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ* (19. nov. 1944-27. okt. 1945), Beograd 1951 (Priredio Slobodan Nešović), str. 11-50.

⁴⁵ Sl. Nešović, *Prvo in drugo zasedanje AVNOJ*, Ljubljana 1973, razdelek Delo Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije, str. 323-376.

⁴⁶ Ш. П. Санакоев, Б. Л. Цыбулевский, Тегеран, Ялта, Потсдам, Сборник документов, Москва 1970, str. 191-192. Isti dokument je bil v skoraj enakem besedilu objavljen tudi v ZDA leta 1955. - Foreign Relations of the United States - Diplomatic Papers, The Conferences at Malta and Yalta, 1945, str. 974.

V Edenovem osnutku brzojavke, ki naj bi jo poslal maršalu Titu in dr. Šubašiću na Stalinovo intervencijo, je izpuščena tretja točka, ki govori o začasni navori prihodnje »enotne vlade« Tito-Šubašić. Ko so šefu sovjetske delegacije sporočili britanski predlog, je Stalin priporočil, naj se v besedilu brzojavke pove, da sporazum med Titom in Šubašićem začne takoj veljati, da je treba kooptirati poslance skupščine v svet (AVNOJ) in da mora svet predlagati novemu parlamentu v potrditev zakone, ki jih bo sprejel. Stalin je predlagal, da se izpusti 3. točka brzojavke o tem, da je vlada samo začasna vse dotlej, ko bo ljudstvo svobodno izrazilo svojo voljo,* in da se celotno besedilo odposlane brzojavke integralno vnese v komunike.

Roosevelt in Churchill se strinjata s Stalinovim predlogom.⁴⁷

Ker pri nas doslej nismo dovolj poznali poteka razprave v Jalti o Jugoslaviji, objavljamo zaradi primerjave ustrezne dele sovjetskega in ameriškega zapisnika z dne 9. februarja 1945. Očitno je, da so razlike tudi v teh dokumentih izraz različnega odnosa treh zaveznikov do takratne jugoslovanske stvarnosti. Še bolj drastično so se pokazale po koncu vojne, na konferenci Stalin-Truman-Churchill (od 16. julija do 1. avgusta 1945), o tem pa bomo govorili kasneje.

* Stalin se je skliceval na memorandum britanske delegacije z dne 6. februarja 1945, ki se glasi:

¹ Ker se bo 7. februarja dr. Šubašić s svojo vlado vrnil v Beograd, ima namen z maršalom Titom načeti dvojce nerešenih vprašanj. Vlada Njegovega veličanstva meni, da je pomembno to, da maršal Tito lahko dá zadovoljivo jamstvo za obe ti vprašanji, in zato upa, da se bo maršal Stalin strinjal, da v tem smislu dá nasvete maršalu Titu.

² Prvo od teh vprašanj je, da je AVNOJ treba razširiti s tistimi člani prejšnje jugoslovanske skupščine, ki se niso kompromitirali, da bi se tako ustanovilo telo, ki bi postalo začasni parlament.

³ Drugo vprašanje je, da mora ustavodajna skupščina potrditi zakonodajne akte, ki jih bo sprejela AVNOJ. To bi lahko bilo urejeno bodisi (1) s 116. členom ustave, ki določa, da morajo biti potrjeni vsi ukrepi v zvezi s tem, bodisi tako (2), da se to sprejme v deklaracijo nove vlade po dogovoru med maršalom Titom in dr. Šubašićem. Drugi način je primernejši. Prav tako bi bilo koristno, če bi v deklaraciji nove vlade lahko bila izjava v tem smislu, da je vlada začasna, dokler ljudstvo ne bo svobodno izrazilo svoje volje« (Foreign Relations..., The Conferences at Malta and Yalta..., str. 820). Pobudo za te amandmaje je po mnenju dr. Dušana Biberja (VUS, št. 1113, 5. sept. 1973) dal dr. Ivan Šubašić. Šubašić je očitno želel razširiti bazo starih meščanskih strank v vrhovnem zakonodajnem telesu in tako utrditi tudi svoj položaj. To idejo sta vneto podpirala tudi Churchill in Eden, bržkone zato, ker tudi kralj »ni imel zaupanja« v AVNOJ, upala pa sta, da se bodo tako okrepile tako kraljeve kakor britanske pozicije. Čeprav je to nesporno, pa kaže neki drug dokument, ki izvira iz Mačkovega dela vodstva HSS v domovini, da je to vodstvo pri iskanju možnosti, da bi navezalo stike z vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja na Hrvaškem, med drugim predlagalo, naj bi v »vrhovnem svetu republike Hrvatske«, tj. v ZAVNOH, »sodelovali« Mačkovi zastopniki. »Te »punktacije« (gl. M. Martinović, *Moje uspomene iz velikog doba – život i rad podpredsednika HSS ing. Augusta Košutića*, koledar Hrvatski glas, 1956, str. 35–59) so bile izročene 27. aprila 1944 vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja Hrvatske. Bile pa so zavrnjene, s čimer se je »z nekimi izjemami« strinjal tudi izvršni odbor HSS. (Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, KP-42-XI/3874). Tudi druge okoliščine kažejo da je zamisel o razširitvi AVNOJ v glavnem potekala iz Mačkovih in Košutićevih »punktacij«.

⁴⁷ Ш. П. Санакоев, Б. Л. Цыбулевский, navedeni zbornik, str. 178–179. V dokumentu, ki je bil objavljen v Washingtonu, ni besede »neodložljiv«, ki jo je šef sovjetske delegacije posebno poudarjal. Tudi drugi odstavek tega akta ni enak tistemu, ki je bil objavljen v Moskvi (Foreign Relations..., Conferences at Malta and Yalta, str. 900–901, 938–939, 974, 980–981), toda te razlike sploh niso bistvene.

IZVLEČEK IZ SOVJETSKEGA ZAPISNIKA

»(Na predlog Stettiniusa je bilo sklenjeno, da britanski in sovjetski predstavniki pripravijo poročilo o jugoslovanskem vprašanju.)

CHURCHILL pripomni, da pri jugoslovanskem vprašanju ni večjih razhajanj.

Stettinius pravi, da je bil (na ministrski seji, – op. Sl. N.) sprejet sklep, da začne veljati sporazum Tito-Šubašić do konca krimske konference, ne glede na kakršnakoli »fantaziranje« kralja Petra.⁴⁸

CHURCHILL izjavi, da ima britanska delegacija dva zelo pomembna amandmaja k sporazumu Tito-Šubašić. Ta amandmaja sta bila izročena ruskim prijateljem. Če bodo sodelavci konference ocenili, da sta smotrna, se lahko priporoči Šubašiću in Titu, da ju sprejmeta.

STALIN pripomni, da lahko tudi sovjetska stran izdela svoje amandmaje. Potem bo britanska delegacija predlagala zopet nekaj novega, vprašanje se bo zavlačevalo, položaj v Jugoslaviji pa bo še naprej nestabilen.

CHURCHILL pravi na to, da je Tito diktator v svoji deželi. Nanj se lahko obrnemo s prošnjo, da sprejme amandmaja.

STALIN odvrne, da Tito sploh ni diktator. Položaj v Jugoslaviji je še naprej nedoločen.

EDEN izjavi, da ne gre za spremembo sporazuma med Titom in Šubašićem. Gre samo za dve dopolnitvi, ki ju bo Šubašić v vsakem primeru predlagal Titu.

STALIN pravi, da sta amandmaja, ki so ju predlagali Britanci, samo v tem, da se poslanci skupščine, ki se niso kompromitirali s sodelovanjem z Nemci, kooptirajo v antifašistični svet. Drugi amandma pravi, da bi morala zakonske akte, ki jih je sprejel antifašistični svet, potrditi ustavodajna skupščina. V bistvu se sovjetska delegacija strinja s tema amandmajema, pravilna sta. Meni tudi, da potem, ko bi ju sprejeli, ne bi bilo potrebno odlagati formiranja nove vlade.

EDEN pravi, da britanska vlada želi brez kakršnegakoli zavlačevanja uredničiti sporazum Tito-Šubašić. Potem bo Titu možno predlagati, da sprejme amandmaja, za katera gre.

STALIN se s tem strinja.

CHURCHILL prav tako izrazi svoje soglasje.

EDEN pravi, naj bi Šubašić odpotoval iz Londona v Jugoslavijo 7. februarja.

CHURCHILL doda, da bo jutri dobil poročilo o tem, ali je odpotoval ali ne, vsekakor pa bo odpotoval takoj, ko bodo dovoljevale vremenske razmere.

STALIN izjavi, da morajo do odhoda s Krima tri države priporočiti, da takoj začne veljati sporazum Tito-Šubašić, in da se na podlagi tega sporazuma

---

⁴⁸ Tu gre za nepremišljeno kljubovanje, ki ga je kralj Peter II. pokazal v času, ko so si vlade v Londonu, Washingtonu in Moskvi prizadevale, da se izvede sporazum med Titom in Šubašićem z dne 1. novembra in 7. decembra 1944. Po nasvetu svoje dvorne kamarile in političnih emigrantov, ki so sodelovali v begunskih kraljevskih vladah, je kralj Peter poskušal še enkrat zavreti konsolidacijo razmer v državi: umaknil je svoje že dano soglasje k dogovoru med NKOJ in kraljevim premierom dr. Šubašićem, potem je znova privolil v dogovorjene določbe o vladi in namestništvu, nato odpovedal zaupanje svoji vladi, potlej se je spet strinjal z izvajanjem sporazuma, pri vprašanju o imenovanju namestnika pa je delal nove težave. Pravzaprav je povzročal novo osebno krizo, ne pa politične krize v državi, ker se je tudi uradni Washington pridružil stališču britanske vlade, da je treba v skladu z že sklenjenim dogovorom v Moskvi začeti uredničevati sporazum med Titom in Šubašićem »ne glede na vse kraljeve manevre«. (Več o tem gl. Sl. Nešović, *Imostranstvo i nova Jugoslavija*, Prosveta, Beograd, str. 362–393.)

formira enotna jugoslovanska vlada ne glede na tiste »fantazije«, ki roje Petru po glavi.

CHURCHILL predlaga, da se v komunikе sprejme ustrezna točka in vpraša, ali se vsi strinjajo, da se Titu po tem predlagata omenjena amandmaja.

STALIN izjavi, da ne daje praznih izjav, da vedno drži svojo besedo.«⁴⁹

AMERIŠKI ZAPISNIK

»Na predlog predsedujočega je bilo dogovorjeno, da se določita predstavnika g. Edena in g. Molotova, da bosta poročala o jugoslovanskem položaju.

Prav tako je bilo dogovorjeno, da bi bilo zaželeno, da bi pred koncem krim-ske konference sklenili dogovor, da začne veljati sporazum Tito-Šubašić.

PREMIER je takrat vprašal, ali se sovjetska vlada strinja z amandmajema, ki ju je predlagal g. Eden v zvezi s sporazumom Tito-Šubašić.⁵⁰

G. MOLOTOV je odgovoril, da gre zdaj za takojšnjo uresničitev sporazuma, amandmaja pa pomenita še večje zavlačevanje. Dejal je, da bi bilo bolje vprašati Tita in Šubašića o amandmajih šele potem, ko bo sporazum začel veljati.

PREMIER je vprašal, ali ni preveč zahtevati, da bi bili zakonodajni akti začasnih oblasti predmet potrjevanja po demokratičnem postopku.

MARŠAL STALIN je izjavil, da je zavlačevanje zelo nezaželeno in da bi tudi sovjetska vlada lahko predlagala svoj amandma, če bi Britanci predlagali nova dva amandmaja. Medtem bi bila jugoslovanska vlada v negotovosti.

⁴⁹ III. П. Санакоев, Б. Л. Цыбулевский, navedeni zbornik, str. 169–170.

⁵⁰ W. Churchill je imel v mislih britanska amandmaja z dne 6. februarja, o katerih je govoril tudi Stalin.

Malo predtem, 23. dec. 1944, 18. in 20. jan. 1945 sta se ameriška in britanska vlada posvetovali o tem vprašanju. Stettinius je vztrajal, da se dr. Šubašić z vlado preseli v Beograd, da bi lahko delovala »skupaj z raznimi elementi v Jugoslaviji« in da bi »njeno delo bilo uspešnejše, če bi začele v Beogradu kmalu delati diplomatske misije prijateljskih vlad«. To stališče vlade v Washingtonu je bilo neposreden odgovor na *Aide-mémoire* veleposlanika Velike Britanije lorda Halifaxa, v katerem se State Departmentu sporoča: 1. da britanska vlada v sedanjih okoliščinah ni pripravljena priznati nove jugoslovanske vlade, ki bi jo lahko formiral kralj Peter kot rezultat včerajšnjih dogodkov; 2. da je jutraj obvestila dr. Šubašića, da akcija kralja Petra ne vpliva na namero britanske vlade, da uresniči sporazum med Titom in Šubašićem; 3. da je v tem smislu britanska vlada pripravljena, da njega (Šubašića) in njegovo vlado premesti v Beograd skupaj z vsemi drugimi jugoslovanskimi leaderji, ki se želijo vrniti v domovino; 4. da je britanska vlada v tem smislu tudi obvestila maršala Tita, in 5. da britanska vlada priporoča, da v času formiranja združene vlade v skladu s sporazumom med Titom in Šubašićem ne bi smeli priznati nobene vlade, ki bi jo formiral bodisi sam kralj Peter bodisi sam maršal Tito. (The National Archives, Washington, 860H.01/1-2245, January 23, 1945.)

State Department je izrazil pomisleke zoper te britanske predloge. V dokumentu s podpisom Cavendisha W. Cannona, šefa evropskega sektorja, je izražen dvom, da bi ameriška vlada lahko »podpirala začasno predstavništvo v Jugoslaviji«, čeprav bi Tito in Šubašić oblikovala enotno vlado. Dokler ne bo ustanovljena »zares reprezentativna administracija po svobodnih volitvah, kot pravi sporazum, bi bil Department pripravljen uporabljati redno diplomatsko misijo pri začasnem predstavništvu kot začasni vladi in bi tako lahko spremljal razvoj v Jugoslaviji in se posvetoval z drugimi vladami glede na položaj, ki prevladuje«. (Prav tam.) Kljub tem razlikam v stališčih vlad zahodnih zaveznikov pa so bila stališča v Jalti usklajena: Stettinius in Eden sta pred Stalinom in Molotovom nastopala skupaj, ker sta spoznala, da je sovjetska vlada za takojšnje izvajanje sporazuma Tito-Šubašić, da pa kljub temu ni pripravljena brez pridržkov sprejeti britanskih amandmajev. To je razvidno iz nadaljevanja ameriškega (Bohlenovega) zapisnika seje z dne 9. februarja 1945, na kateri so Stalin, Churchill, Eden in Stettinius razpravljali o takojšnjem izvajanju sporazuma Tito-Šubašić. O tem govori tudi sovjetski zapisnik.

PREMIER je dejal, da vi (Stalin) ne morete tako govoriti, ker je Tito diktator in lahko dela, kar hoče.

MARŠAL STALIN je odvrnil, da Tito ni diktator, temveč šef nacionalnega komiteja brez kakršnihkoli prerogativ prave vlade in da zato položaj ni v redu.

G. EDEN je odgovoril, da se vprašanje amandmajev ne zastavlja prej, preden bi bil sporazum začel veljati, gre samo za to, da ta konferenca zahteva, da bi bila sprejeta. Dejal je, da bo vsekakor vprašal Šubašiča o tem, in če se bo Tito strinjal, bo vse v redu.

MARŠAL STALIN je rekel, da prvi britanski amandma določa, da naj bo vsak član prejšnje skupščine, ki ni sodeloval z Nemci, kooptiran v antifašistični svet, drugi pa predlaga, da mora vse akte antifašističnega sveta potrditi regularno izvoljen organ. Dejal je, da se strinja s tema amandmajema, in meni, da sta v redu, vendar bi rad, da bi bila najprej oblikovana vlada, šele potem pa naj se ji predlagata amandmaja.

G. EDEN je pripomnil, da meni, če bi se mi tukaj sporazumeli o amandmajih, da bi lahko po tem, ko bi sporazum začel veljati, vprašal Tita, ali ju tudi on sprejme.

MARŠAL STALIN se je strinjal s tem predlogom. Dodal je, da je po njegovem mnenju dobra zamisel, naj se pošlje brzojavka z željami treh sil, da naj sporazum takoj začne veljati ne glede na kraljeve želje.

PREMIER IN G. EDEN sta pojasnila, da je vprašanje kralja rešeno in da v nobenem primeru ni pomembno, da je Šubašič na poti v Jugoslavijo, če mu tega ni preprečilo vreme, da izvede sporazum. Premier je dodal, da se po njegovem mnenju mi tukaj moramo dogovoriti o sprejetju amandmajev.

MARŠAL STALIN je izjavil, da je že povedal, da se strinja in da kot mož beseda ne bo preklical tega, kar je rekel.⁵¹

Tako je z najkrajšimi potezami na podlagi izvirnega gradiva nastala VII. točka sklepov krimske konference. To je bila ena od zelo redkih priložnosti, ko so bile vse tri sile zadovoljne z odločitvijo v zvezi z Jugoslavijo in prvi primer, ko je Stalin branil Tita pred Churchillovimi napadi. To je sicer storil še enkrat, v Potsdamu, julija 1945.

O tem dogovoru velikih treh je Moskva istega dne obvestila maršala Tita, Eden pa prek Foreign Officea dr. Šubašiča, ki je v Londonu vsekakor čakal samo na to sporočilo, da bi se s Titom dogovoril, da pride z vlado v Beograd.⁵²

Ko so sklep iz Jalte sprejeli v Beogradu, ni izzval kakšne posebne reakcije, čeprav je sklep treh vodilnih zaveznikov pomenil neposredno vmešavanje v notranje zadeve Jugoslavije. Predsedstvo AVNOJ in NKOJ sta nadaljevala delo, kot da se ni nič zgodilo. Priporočilo krimske konference namreč ni ogrozilo kontinuitete vrhovnih predstavniških in zakonodajnih teles, ki so nastala v revoluciji. Nasprotno, priporočilo je AVNOJ – priznalo. V tem času je predsedstvo AVNOJ obravnavalo predlog, da se »okrnjeni« plenum AVNOJ, ki izvira iz vojnih razmer, razširi z odposlanci po načelu sorazmernega predstavnštva narodov. Zaželeno je bilo, da se v AVNOJ izognemo sleherni možnosti preglasovanja katerekakoli naroda ali katerekoli federalne enote. Vzrok, da smo se tako lotili tega občutljivega političnega vprašanja, je bila ugotovitev, da »imajo neka-

⁵¹ Foreign Relations . . . , Conferences at Malta and Yalta, str. 845–846.

⁵² Dokumenti ne potrjujejo Edenove izjave, ki je na plenarnem sestanku trdil, da je bil Šubašič že 7. februarja 1945 na poti v Beograd, če ga vremenske razmere niso zadržale. Toda pri preselitvi Šubašičeve vlade iz Londona v Beograd ni šlo za meteorološke okoliščine, temveč za povsem politične razloge.

tere federalne enote v AVNOJ povprečno večje število odposlancev od drugih ali nimajo toliko predstavnikov, kolikor bi jih morale imeti glede na število odposlancev v drugih federalnih enotah... Po statističnem pregledu prebivalstva federalnih enot v sedanjih mejah in po popisu iz leta 1931 kot tudi s tistih področij, katerih status še ni urejen, bi bilo številčno stanje odposlancev AVNOJ, če bi jih volili na 30.000, 35.000 ali na 40.000 prebivalcev, in sedanje stanje takole:

Federalna enota	Število prebivalcev	Odposlancev bi bilo			
		na 30.000	na 35.000	na 40.000	Zdaj jih je
Slovenija	1,150.000	38	33	29	38
Hrvatska	3,335.000	112	95	84	77
Bosna in Hercegovina	2,350.000	78	67	59	58
Srbija	3,350.000	122	95	84	82
Makedonija	1,000.000	33	27	25	40
Črna gora	293.000	10	8	7	17
	11,463.000				
Pokrajina					
a) Vojvodina	1,695.000	57	48	42	9
b) Kosovo in Metohija	530.000	18	15	13	—
c) Sandžak	205.000	7	6	5	11
č) Pančevo in Zemun	50.000	2	1	1	—
Skupaj	13,943.000	467	395	349	332

O P O M B A :

SLOVENIJA je zajeta v mejah prejšnje Dravske banovine; HRVATSKA v mejah prejšnje Savske banovine, s 13 okraji prejšnje Primorske banovine in dubrovniškim okrajem iz prejšnje Zetske banovine; BOSNA IN HERCEGOVINA v mejah, ki jih je določila berlinska pogodba; SRBIJA v mejah pred balkansko vojno z okraji, ki jih je dobila od Bolgarije z mirom v Versaillesu; MAKEDONIJA – jugoslovansko ozemlje južno od Kačanika in Ristovca; ČRNA GORA v mejah pred balkansko vojno z be-ranskim in kotorskim okrajem ter Plavom in Gusinjem. – Število prebivalcev po federalnih enotah in pokrajinah je zaokroženo in izraženo v tisočih.⁵⁸

To vprašanje so na predlog E. Kardelja preučili in so mandate novih odposlancev, ki so jih delegirali antifašistični sveti federalnih enot, glavnega NOO

⁵⁸ Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene Narodne skupštine DFJ, str. 58. – Vprašanje o sorazmernem predstavnstvu federalnih enot, Vojvodine, Kosova in Metohije je bilo treba dati na dnevni red, ker je prišlo do pomembnih sprememb v številu odposlancev AVNOJ iz Srbije in Makedonije, ki na prvem in drugem zasedanju AVNOJ še zdaleč nista bili primerno zastopani. Zato je velika antifašistička narodnooslobodilačka skupština Srbije na zasedanju od 9. do 11. nov. 1944 v Beogradu izvolila 82 svojih predstavnikov za AVNOJ. (Zasedanje Velike antifašističke narodnooslobodilačke skupštine Srbije, Beograd, sten. beleške knj. 1, prikupio, sastavio i sredio za štampu Slobodan Nešović, str. 181–183.) Med njimi so bili odposlanci, ki so sodelovali na zasedanjih v Bihaću in Jajcu, njihove mandate pa je pravzaprav šele sedaj verificirala matična federalna enota. Tudi ASNOM je na drugem zasedanju v Skopju od 28. do 31. dec. 1944 izvolil odposlance za AVNOJ in ob tej priložnosti Vladimir Pop-Tomov, predstavnik Pirinske Makedonije, ni bil znova izvoljen, ker se je po intervenciji moskovskega dela CK BRP(k) odrekel izvolitvi v AVNOJ in predsedstvo AVNOJ. (ARP, Beograd, št. 7-1/17. Zapisek Moše Pijadeja na kopiji pisma maršalu Titu iz Moskve.) Vse to in druge manjše spremembe so zahtevale, da AVNOJ ponovno verificira mandate. Toda na to je bilo treba čakati vse do prve seje plenuma AVNOJ.

pokrajine Vojvodine in oblastnega NOO Kosovsko-metohijske oblasti verificirali šele na prvi predhodni seji tretjega zasedanja AVNOJ dne 7. avgusta 1945.⁵⁴

Ko je dr. Ivan Šubašić s člani vlade prišel 16. februarja 1945⁵⁵ v Beograd, so se začele neposredne priprave za izvršitev sporazuma med Titom in Šubašićem o formiranju enotne vlade in za izvajanje priporočil velikih treh iz Jalte o razširitvi AVNOJ.

Pri tem se je bilo treba dokončno sporazumeti o osebnostih, ki bodo v kraljevem namestništvu. Po daljših pogajanjih so tudi to vprašanje vzeli z dnevnega reda. Drugega marca so bili s kraljevim ukazom imenovani za namestnike bivši minister dr. Srđan Budisavljević, odvetnik dr. Ante Mandić in nekdanji minister in ban inž. Dušan Serneć.⁵⁶

Že 7. marca je bila po odstopu kraljevske vlade in po odstopu NKOJ formirana »enotna« vlada natančno tako, kakor je določal sporazum med Titom in Šubašićem. Skoraj vsi dotedanji poverjeniki NKOJ so bili imenovani za člane novega kabineta (gl. priloge na koncu knjige). V vlado Tita-Šubašića so stopili še vodja demokratske stranke Milan Grol kot prvi podpredsednik, član HSS dr. Ivan Šubašić kot minister za zunanje zadeve, prvak samostojne demokratske stranke in predsednik ZAVNO Sandžaka prof. Sreten Vukosavljević kot minister za kolonizacijo, prvak HSS, minister za finance v vladah Cvetkovića-Mačka in generala Simovića dr. Juraj Šutej kot minister brez listnice, vodja SDS Sava Kosanović kot minister za informacije, dr. Drago Marušić kot minister za pošto.⁵⁷ Predsedstvo AVNOJ je istega dne, 7. marca, na podlagi pooblastila iz 4. točke odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije... da lahko v času med zasedanji sveta izvršuje zakonodajno oblast⁵⁸, odpravilo določbe, ki jih je AVNOJ sprejel na drugem zasedanju v Jajcu in ki so v zvezi z Nacionalnim komitejem osvoboditve Jugoslavije. Po teh določbah je NKOJ imel status vlade med narodnoosvobodilno vojno in je predsedstvo AVNOJ po njenem odstopu sprejelo odlok, da jo razpusti.⁵⁹

Predsedstvo AVNOJ je z zakonodajnim in drugimi odbori nadaljevalo zelo živahno in učinkovito zakonodajno dejavnost, ker perečih problemov ob koncu osvobodilne vojne, normaliziranja življenja in obnove ni bilo mogoče niti za trenutek odložiti, kaj šele čakati na novo zasedanje AVNOJ. Pri tem je treba upoštevati, da je bila Jugoslavija silno razdejana, marsikje popolnoma, pri tem pa so bile nepopravljivo uničene številne materialne dobrine neprecenljive vrednosti, umetniške, zgodovinske vrednote idr. Okupatorji so opustošili in požgali veliko domov, vasi in mest, hudo poškodovali tovarne in rudnike, uničili ceste in železniške proge, minirali mostove, bombardirali javne ustanove in bolnišnice, šole in knjižnice, univerze, gledališča, arhive, muzeje, oropali so umetnine, dokumente, muzejske zbirke in knjižnice. »Uničeno je bilo 289.000 kmečkih gospodarstev, 822.237 zgradb, od tega 65.000 hiš v mestih, 137 elektrarn, 28.000 to-

⁵⁴ *Tretje zasedanje AVNOJ in zasedanječasne ljudske skupščine DFJ* (7.–26. avg. 1945), *Privremena narodna skupščina DFJ*, Beograd 1950 (sredio i pripremio za štampu Slobodan Nešović), str. 7–8.

⁵⁵ *Politika*, Beograd, leto XLII, št. 11903, 17. II. 1945.

⁵⁶ Sl. Nešović, *Inostranstvo i nova Jugoslavija*, str. 393.

⁵⁷ *Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupščine DFJ*, str. 64–65.

⁵⁸ Sl. Nešović, *Temelji nove Jugoslavije*, str. 114–115; *Prvo in drugo zasedanje AVNOJ*, str. 235.

⁵⁹ *Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupščine DFJ*, str. 67–69.

vornih in 3000 potniških vagonov, 300 ladij, 103 pristanišča, 28.000 km cest. Okoli 25 % Jugoslovancev je ostalo brez strehe nad glavo. Jugoslovanski nacionalni dohodek se je zaradi vsega tega in zaradi človeških izgub zmanjšal za 9 milijard dolarjev, vojna škoda pa je ocenjena na 46,9 milijarde dolarjev po cenah iz leta 1938.«⁶⁰ Vse to je bilo treba čimprej vsaj deloma obnoviti, usposobiti za obratovanje in proizvodnjo najpomembnejše gospodarske objekte (elektrarne, rudnike, tovarne itd.) in ustvariti čimbolj znosne razmere za življenje v miru. Prebivalstvu, ki je bilo najhuje prizadeto, je bilo treba zagotoviti zadovoljitev najnujnejših življenjskih potreb, zdravstveno in medicinsko službo, odpreti šole in univerze, ga čimbolj organizirano preskrbovati. Toda to ni bilo niti najmanj lahko, če upoštevamo, koliko hudega in koliko škode so okupatorji prizadejali našim narodom. Med številnimi takimi problemi je bilo zelo nujno in neodzložljivo, da nova država odpravi valutno zmedo, ki so jo med okupacijo povzročili okupatorji z marionetnimi administracijami. Čimprej je bilo treba vzeti iz prometa okupatorske bankovce, različne bone s plačilno močjo in dati v obtok novi dinar DFJ, začeti urejati druga najpomembnejša gospodarska vprašanja, zakonsko urediti plačevanje obveznosti, ki so nastale med vojno, vzeti vsem vojnim dobičkarjem dobiček, ki je bil »lahko pridobljen zaradi trpljenja ljudstva«, izvesti ukrepe za preprečevanje nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže itd. Prav tako je bilo treba zagotoviti financiranje državnih potreb s proračunom, odpraviti vrsto ustanov stare države in vpeljati ustanove, nujne v sistemu ljudske oblasti in v federativni ureditvi.

Takoj po odloku predsedstva AVNOJ z dne 31. marca 1945 o ustanovitvi odbora za razširitev AVNOJ v smislu priporočila velikih zaveznikov z Jalt⁶¹ je bilo sklenjeno, da se z zveznim predpisom uredi ustanovitev »deželnih vlad«, da bi se po formiranju zvezne vlade dodelal sistem najvišje izvršilne oblasti v vsej državi pred dokončnim izgonom sovražnika z ozemlja države. To je bilo nujno, da bi dosegli »enotnost v organizaciji celotne državne oblasti tako v centralni upravi kot tudi v federalnih enotah za boljše in lažje administriranje in učinkovitejše sodelovanje med osrednjo oblastjo in federalnimi enotami, kot tudi le-teh med seboj«.⁶²

V tem času niti niso preveč skrivali prizadevanja državnega in političnega vodstva, da bi z novo organizacijo najvišje izvršilne oblasti v federalnih enotah zagotovilo vladi DFJ čim močnejšo in trdnejšo podporo. Zato so – tako so pojasnjevali – vlade federalnih enot sestavljali predstavniki KPJ in vseh vodilnih političnih strank in skupin ter uglednih posameznikov, kar je zagotavljalo široko osnovo med ljudstvom. Nobenega dvoma ni, da so s tem hoteli obenem javno poudariti, da ne mislijo kakorkoli odstopiti od načela federacije, ki je bilo razglašeno v Jajcu, da se bodo v bližnje politične dogodke vključili z že uveljavljeno organizacijo državne oblasti in državne uprave od spodaj do vrha, in od tega prav tako niso imeli namena odstopiti pod nobenimi pritiski iz tujine. Zato je bilo nujno čimprej odpraviti takratna poverjenišтва deželnih antifašističnih svetov in »začeti z imenovanjem in organizacijo vlad posameznih federalnih

⁶⁰ Bogdana Gledović, *Doprinos Jugoslavije pobedi nad fašizmom*, Vojnopolitički informator, Beograd, SSNO, leto XII, št. 4, april 1975, str. 109.

⁶¹ *Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ*, str. 80. V tem odboru so bili Moša Pijade, Edvard Kardelj, dr. Pavle Gregorić, Frane Froj, dr. Rade Pribičević, Marko Vujačić, Milovan Đilas, Aleksandar Ranković, Rodoljub Čolaković, Bane Andrejev, Nikola Petrović in Andrija Hebrang.

⁶² Prav tam, str. 82–84.

enot«. V tem smislu je predsedstvo AVNOJ po daljši razpravi dne 5. aprila sprejelo navodilo o osnovnih načelih za oblikovanje vlad federalnih enot DFJ.⁶³

Vlada DFJ je v skladu s to politično usmeritvijo dosegla 11. aprila 1945 še en, v takratnem mednarodnem položaju zelo pomemben zunanjepolitični uspeh. Tito je v Moskvi podpisal pogodbo o prijateljstvu, vzajemni pomoči in povojnem sodelovanju med Jugoslavijo in ZSSR. To je bila najpomembnejša pogodba, ki jo je nova Jugoslavija dotlej podpisala s kakšno tujo državo. Ta državniški akt je dal jasno vedeti, da so tradicionalne vezi in medsebojne simpatije med jugoslovanskimi narodi ter ruskim in drugimi narodi ZSSR tudi formalno potrjene. Toda hkrati je poudaril, da »ni naperjen proti nikomur, ki ne želi pustolovščin, podobnih Hitlerjevim in Mussolinijevim, ki želi mir, ki je prijatelj naše države in hoče spoštovati njeno neodvisnost in svobodo, skratka, ki nam želi dobro pri našem napornem delu, ko zdravimo hude rane, ki nam jih je zadal skupni sovražnik vseh združenih narodov« (Tito).⁶⁴ To je bil nedvoumni odgovor zahodnim zaveznikom, ki so z demonstracijami vojaške sile, po politični in diplomatski poti pritiskali na Tita in na pravkar formirano vlado Tita-Šubašića, da bi dosegli delitev oblasti med NOG ter meščanskimi, buržoaznimi strankami, ki so sodelovale v ostednji vladi in ki so pričakovale, da bodo zastopane tudi v začasni ljudski skupščini DFJ.

Ker se je s pogodbo s Sovjetsko zvezo okreplil tudi mednarodni položaj nove Jugoslavije, se je začelo izvajati navodilo o osnovnih načelih za oblikovanje vlad federalnih enot z dne 5. aprila. Toda tudi to ni šlo brez težav, na primer na Hrvatskem, ker se je Franjo Gaži pritoževal, da ima CK KP Hrvaške »slabe odnose« »do pristašev HSS« in da ta forum »podcenjuje«.^{64a}

Tako je bila že na zasedanju ASNOS v Beogradu (7.–9. aprila 1945) oblikovana prva vlada federalne Srbije, ki jo je vodil dr. Blagoje Nešković.

V Splitu se je 14. aprila sestalo predsedstvo ZAVNOH in formiralo prvo vlado federalne Hrvatske dr. Vladimirja Bakarića.

Črnogorska antifašistična skupščina narodne osvoboditve (ČASNO) se je 15. aprila razglasila za črnogorsko ljudsko skupščino, ki je imenovala tudi prvo vlado federalne Črne gore s predsednikom Blažo Jovanovićem.

Naslednjega dne, 16. aprila, je v Skopju zasedal ASNOM, ki se je preimenoval v narodno sobranje Makedonije, in je imenoval prvo narodno vlado federalne Makedonije, ki jo je vodil Lazar Koliševski.

Konec aprila (28.) je bilo v Sarajevu tretje zasedanje ZAVNO BiH, ko so imenovali tudi prvo vlado federalne enote Bosne in Hercegovine pod predsedstvom Rodoljuba Čolakovića, hkrati tudi člana zvezne vlade – ministra za BiH.

In končno je bila 5. maja 1945 v Ajdovščini, tik pred osvoboditvijo celotnega slovenskega ozemlja, sklicana seja predsedstva SNOS, na kateri so sprejeli zakon o slovenski narodni vladi. Na podlagi tega zakona je bila z ukazom imenovana prva vlada slovenskega naroda, ki jo je vodil Boris Kidrič in ki se je 10. maja predstavila slovenski javnosti v en dan prej osvobojeni Ljubljani.

V vladah federalnih enot so bile številne pomembnejše osebnosti iz vseh političnih strank in skupin, ki so od začetka vstaje sodelovale v narodnoosvobodilnem gibanju ali so med vojno, pa tudi ob njenem koncu sprejele politično izhodišče gibanja. Tako so na primer v srbski vladi poleg predstavnikov komu-

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ Prav tam, str. 365–366.

^{64a} Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, KP-42 II/3244.

nistične partije sorazmerno z močjo svoje stranke sodelovali še politiki iz radikalne, demokratske in republikanske stranke, saveza zemljoradnika, narodne seljačke stranke; v hrvatski vladi so bili poleg komunistov tudi ljudje iz hrvatske seljačke stranke (HSS), samostojne demokratske stranke in neki dostojanstvenik katoliške cerkve je bil član predsedstva ZAVNOH; v vladi federalne Slovenije so bili predstavniki krščanskih socialistov, Sokola, kmečke stranke in znani javni delavci; v vladi BiH so bili Srbi, Hrvati, Muslimani, člani KPJ, HSS in saveza zemljoradnika itd. Toda kot da bi ta enotnost ljudstva in njegovih zakonitih predstavnikov motila »neposredne opazovalce« zavezniških sil, ki so bile mnenja, da imajo nekakšno »politično dovoljenje«, da bi se še naprej vmešavale v notranje zadeve neodvisne in suverene države, vrh vsega še njihove zaveznice, ki se je za visoko ceno osvobodila z lastnimi močmi. In seveda s pomočjo vodilnih držav protihitlerjevske koalicije, vendar šele predzadnje in zadnje leto vojne. Zato ni čudno, da najdemo v beležnici predsednika ZDA Harryja Trumana s konference v Potsdamu tudi tako misel: »... šest federalnih enot je formiralo šest vlad pod partizanskim nadzorstvom, tako da kaže, da nikjer niso izvedli demokratičnega postopka...«^{64b}

Toda vse vlade federalnih enot so bile, kar je logično, politično zelo homogene, ker so bile formirane na podlagi programa narodnoosvobodilnega gibanja, v katerem je že od začetka imela vodilno vlogo komunistična partija. V nasprotju s tem osrednja vlada nikakor ni bila *enotna*, kot so jo v tistem času označevali, temveč *koalicija*, ki je nastala pod pritiskom od zunaj, da bi bilo vzpostavljeno ravnotežje sil. To vlado so sestavljale močno heterogene sile, ki so se znašle za zeleno mizo v izjemnem političnem trenutku, v trenutku, ko so se velike sile vmešavale v notranje odnose, kot je ta položaj označil tudi sam Stalin.⁶⁵ Predstavniki politične emigracije in prvaki starih strank so imeli pri tem, ko so se pridružili vladi Tita-Šubašiča, svoje posebne račune. Pravzaprav so si prizadevali za delitev oblasti, ker so tako tudi razumeli sporazum na Visu in beograjski sporazum, zato so zavirali hitrejšo urejanje kaotičnih gospodarskih in političnih razmer v državi, ki so nastale v letih nacistične okupacije.

Del kontrarevolucionarne opozicije pa je šel celo tako daleč, da je rešitev pričakoval od intervencije zahodnih sil, kar bi državo znova pahnilo v vojno, in sicer v najbolj krvavo državljansko vojno, kot da naša država in naši narodi že ne bi imeli dovolj nemira, razdejanja, trpljenja in žrtev. Mlada ljudska oblast, neizkušena v mnogih administrativnih zadevah, je seveda delala napake, včasih tudi hujše, bolj opazljive in, to je najpomembnejše, nepotrebne, vendar so vse to konservativne sile v svetu preveč dramtizirale. Niso hotele razumeti, da je bila alternativa v takratnih razmerah revolucionarnega preobražanja države pekel bratomorne vojne. Opozicija je po svojih skrivnih zvezah, ki jih je imela z diplomatskimi predstavniki in obveščevalnimi centri zahodnih sil, zahtevala, naj le-te povečajo pritisk na maršala Tita in na vlado, naj veliki tisk v ZDA in Veliki Britaniji zažene vik in krik proti novi Jugoslaviji, njeni vladi in naprednim nacionalnim ustanovam, vendar naj »ne razkrije virov informacij«.⁶⁶ Zahtevali so, naj ima vse to pečat neizpolnjevanja priporočil velikih treh z Jalte. Diplomatski predstavniki ZDA in Velike Britanije so s svojimi zaupnimi poročili za-

^{64b} The National Archives, Washington, 740.00119 Potsdam 5/2446, July 5, 1945; Foreign Relations... Conferences Berlin (Potsdam) 1945, tom I, dok. No 551, str. 826.

⁶⁵ Ш. П. Санакоев, Б. Л. Цыбулевский, наведени zbornik, str. 240.

⁶⁶ The National Archives, Washington, 860H.017-1045, brzojavka ameriškega odpravnika poslov Shantza z dne 10. julija 1945.

čeli čedalje bolj oteževati, zastrupljati odnose med pravkar oblikovanim jugoslovanskim kabinetom in svojimi vladami, tako da so prikazovali razvoj razmer v Jugoslaviji po svojem okusu, ki je bil zelo podoben okusu nekaterih jugoslovanskih ministrov. Pri tem sploh niso upoštevali navdušenja, ki je zajelo velikansko večino vseh narodov, temveč so se opirali na že razlaščno buržoazijo, na tiste, ki jih je ujel ali potolkel bič osvobodilne vojne in revolucije zato, ker so odkrito ali na skrivaj sodelovali z Nemci, Italijani, Bolgari, Madžari, s Pavelićem, Mihailovićem, Nedićem, Ljotićem, Rupnikom in drugimi okupatorjevimi hlapci. Sodeč po tem, kako so informirali svoje vlade, so predstavniki ZDA in Anglije še naprej podpirali tiste sile, ki so se složno z okupatorji bojevale z NOVJ kot vojaško silo, ki se je edina, od vsega začetka in z velikanskimi žrtvami vojskovala na strani združenih narodov. Objokovali so celo to, da je bil vojnim špekulantom odvzet dobiček, ki so si ga pridobili med vojno, ko je ljudstvo noč in dan krvavelo v bojih, ko so ga mučili, zapirali v taborišča in množično vodili na morišča.

»Skratka,« je zapisano v Trumanovi beležnici s konference v Potsdamu, »kaže, da deklaracije z Jalte v Jugoslaviji ne izvajajo. Zanesljivi viri govorijo, da odstranjujejo politične nasprotnike partizanov, konfiscirajo premoženje brez zakonske podlage, preganjajo verski kler itd., kar kaže, da oblast tepta osnovne demokratične pravice.

Na ekonomskem področju industrijo monopolizirajo, uvajajo državne monopole, industrijsko proizvodnjo pa postavljajo pod državno nadzorstvo tako, da imenujejo komisarje in volijo delavske zaupnike . . .«⁶⁷

Koliko pretiravanj in neresnic je bilo v takih poročilih, najbolje dokazuje pavšalna ocena o »preganjanju klera«, in to kljub dejstvu, da so bili v vladah federalnih enot kot tudi v osrednji vladi od ustanovitve NKOJ v Jajcu, prav tako pa tudi v vrhovnih predstavniških organih na pomembnih položajih tudi duhovniki pravoslavne, katoliške in muslimanske verozpovedi (pop Vlada Zešević, prota Jevstatije Karamatijević, monsignor Svetozar Ritig, efendija Murat Sećeragić, dr. Metod Mikuž, prota Milan Smiljanić itd.).

Milan Grol, dr. Juraj Šutej in dr. Ivan Šubašić so se obnašali tako, kot da so še vedno v emigraciji, ne pa člani jugoslovanskega kabineta v domovini. Vztrajno so šli po sledovih tistih, ki so svojo politično rešitev navezovali na ladjo Velike Britanije, ki je očitno doživela hud brodolom med vojno in je za vselej odhajala s svetovnega prizorišča. Vse kaže, da dr. Šubašić, Grol in dr. Šutej niso bili zmožni dojeti, da sta si politiki ZDA in Anglije v Jugoslaviji in na Balkanu, ki so ju narekovali različni interesi, čedalje bolj vsaksebi kljub številnim skupnim diplomatskim akcijam in vojaškim demonstracijam.⁶⁸

⁶⁷ The National Archives, Washington, 740.00119 (Potsdam) 5-2446, July 5, 1945; Foreign Relations . . . Conferences of Berlin (Potsdam), tom I, dok. No 551, str. 826-827.

⁶⁸ Foreign Relations . . . , Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom I, dok. No 33 in 34 z dne 12. VI. 1945, str. 64, 66, 78. - Ta dva svoj čas zelo zaupna dokumenta, ki ju je Joseph E. Davies, predsednik urada Bele hiše za nadzorstvo vojne pomoči, poslal predsedniku Trumanu, kažeta, da so bili Američani in Britanci glede odnosa do Tita pri tržaškem problemu daleč vsaksebi. Belo hišo je na začetku močno skrbelo, kaj in kako je britanski feldmaršal Alexander v sporu z Jugoslavani zastran Trsta delal po Churchillovih navodilih. Štab Bele hiše je zato nujno in kategorično posredoval in je zahteval, da »naj bo feldmaršal Alexander kot zavezniški poveljnik kar se le dá obziren, da ne bi ničesar storil, kar bi Združene države lahko potegnile v vojno« z Jugoslavijo, dokler »ne bo popolnoma jasno, da nas (Jugoslavani) hočejo napasti« in »dokler se predsednik ne prepriča, da imamo pravico uporabiti silo . . .« To je bil

Za oceno politične aktivnosti voditeljev manjšine v vladi je zelo značilno, da so menili, da je v urah in dneh, ko na njihovo državo strahotno pritiskajo hkrati z bolj ali manj odkrito grožnjo z orožjem, primerno njihovo prizadevanje, naj razmere v Jugoslaviji še naprej urejajo velike sile. Zaradi takih opredelitev je bila njihovo veliko upanje konferenca velikih treh v Potsdamu in so pričakovali, da se bodo Britanci in Američani skupaj postavili po robu, če bo Stalin podprl Tita. Kakor vse kaže, ob takem svojem delovanju Grol, dr. Šubašić in dr. Šutej še pomislili niso, da je to vsaj nezdržljivo s položajem, ki so ga imeli takrat, ko so se skoraj vsak dan in zelo trdno povezovali z zahodnimi silami. Pri preučevanju dostopnih dokumentov iz tistega časa danes celo neprizadetemu raziskovalcu zapre sapo ob vsem, kar mu lahko povedo orumeneli papirji, toliko hudobnih in zlih misli je na nekaterih mestih.

Zato ni prav nič čudno, da se je spomladi in poleti leta 1945 v prvih časih veselja zaradi zmage v vojni in zaradi osvoboditve domovine iz dneva v dan poglobljajal prepad med močnimi silami narodnoosvobodilnega gibanja, ki se je razvilo v politično organizacijo – enotno ljudsko fronto pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije, in ljudmi s konservativnimi nazori in protirevolucionarnimi tendencami, ki so sodelovali v vladi.⁶⁹ Res pa je takoj zatem, ko je začasna ljudska skupščina, ki je nastala iz razširjenega AVNOJ v smislu priporočil iz Jalte, začela delati, del teh sil stalno nastopal kot manjšina.

Predsedstvo AVNOJ in vlada sta se ne glede na vse težave, ki jih je delala reakcija tako iz tujine kot doma, lotevala po koncu vojne (15. maja 1945) obsežnih ukrepov na vseh področjih družbenega življenja in sta spremljala izredno živahno politično aktivnost v vsej državi. Hkrati sta seveda izvajala ne le organizacijske ukrepe v federaciji in v federalnih enotah, temveč sta delala obširne politične in tehnične priprave za izvajanje sklepov velikih treh iz Jalte, za razširitev AVNOJ in za sklicanje AVNOJ na tretje zasedanje. V enotni narodnoosvobodilni fronti so bila posvetovanja, pogovori s predstavniki strank, ki so v njej sodelovale, tu so zbirali in vsestransko preverjali podatke, kako so se med vojno obnašali poslanci zadnje narodne skupščine krajevne Jugoslavije, ki je bila izvoljena 11. decembra 1938. Ker je bila ta skupščina izvoljena »v zelo nedemokratskih okoliščinah, njeni poslanci pa so bili med okupacijo večinoma

---

Trumanov odgovor na Churchillovo rožljanje z orožjem ob konfliktu s Titom, ki je odločno branil nacionalne interese v Istri, Trstu in v Julijski krajini. Britanci so se nato umaknili. Čeprav tudi Američani niso bili niti najmanj mirni zaradi »nenadzorovanega« razvoja političnih razmer v Jugoslaviji, je Britance, predvsem Winstona Churchilla, zajela prava panika. Premier Churchill je bil ves divji na Tita. V pogovoru z Josephom Daviesom je izbruhal ves svoj žolč tako na generala de Gaulla kakor na maršala Tita. Izjavljal je, da je »sit de Gaulla«, ki ga je treba ostro »krcniti po prstih«, »na Tita pa je bil še bolj razkačen«. Kajti »Tito je skrajnje nezanesljiv, komunist je in popolnoma pod vplivom Moskve«. Churchill je bil zelo hud tako na Ruse kot na Američane, ker v politiki na Balkanu »ni bilo doseženo sodelovanje med zavezniki ali ‚fifty-fifty‘ nadzorstvo v Jugoslaviji, ‚80-20‘ pa v Bolgariji in Romuniji, kot tudi ne ‚tripartitno‘ nadzorstvo v Avstriji«. Britanski premier je bil mnenja, da je treba Američane opozoriti, da je »Titovo stališče odsev sovjetske politike in akcije in neuspešno sodelovanje na tem področju opozarja na tisto, s čimer se bo Evropa soočila in kar moramo pričakovati od Sovjetov«.

⁶⁹ E. Kardelj je ponudil dr. Ivanu Šubašiću, da bi ga izvolili v najožje vodstvo ENOF Jugoslavije, vendar je ta zavrnil, da bi pristopil k fronti kot posameznik; to bi storil, če bi mu omogočili, da bi se srečal z dr. Vladkom Mačkom, ki je bil v tujini, in od njega dobil pooblastilo, da predstavlja HSS. (The National Archives, Washington, 740.00119 Potsdam /7-1945, brzajavka britanskega veleposlanika v Beogradu z dne 11. julija 1945.)

izdajalci, je lahko zelo majhno število prišlo v poštev za razširitev AVNOJ⁷⁰ kakor so svetovali veliki zavezniki. Na koncu razprav so sklenili, da lahko pride iz stare skupščine v razširjeni AVNOJ samo 36 poslancev. S tem niso bile zadovoljne niti vlade niti stranke zunaj fronte, ki so v njej sodelovale, ker so bile mnenja, »da je treba kolikor se le da upoštevati nasvet konference zaveznških voditeljev v Jalti«. ⁷¹ Sicer pa so bili v AVNOJ lahko kooptirani samo ti poslanci, ki so bili izvoljeni leta 1938, ker priporočilo iz Jalte sploh ni govorilo o številu poslancev, ki naj bodo kooptirani v AVNOJ; prav tako ni bilo določeno število poslancev začasne ljudske skupščine, ki naj bi pripravila volitve za ustavodajno skupščino. Toda vlada je enotna narodnoosvobodilna fronta⁷² kot osnovna nosilca političnega življenja v državi s tem nista bili zadovoljni. Zato je ministrski svet sklenil, da predlaga v razširjeni AVNOJ tudi poslance iz takratnih političnih strank in skupin kot tudi določeno število posameznikov,⁷³ tem bolj, ker so nekatere izmed njih kandidirali na volivah dne 11. decembra 1938, pa niso bili izvoljeni v skupščino. Številni kandidati na teh volitvah niso prišli v skupščino, čeprav so dobili večino glasov v svojih volilnih enotah, in to zaradi zakona, ki je favoriziral t. i. vladno listo in ji je dodeljeval po volilnem sistemu Belgijca V. d'Hondta razmeroma mnogo večje število mandatorov. Po tem mehanizmu se mandati dodeljujejo po listah, ne pa po kandidatih, ki so dobili večino glasov v svojih volilnih enotah. Zato se je dogajalo, da celo kandidati, ki so bili izvoljeni z absolutno večino glasov, niso postali poslanci! Zaradi tega in zaradi drugih razlogov se poslanci HSS niso udeležili volitev.

Kot je bilo tudi pričakovati, so pri tem vprašanju v vladi nastale precejšnje težave. Odbor za razširitev AVNOJ, ki je bil imenovan 31. marca, je le deloma opravil svojo nalogo. Ni je mogel izpolniti do konca, ker je šlo za politično odločitev, ki jo je glede na priporočilo z Jalte lahko sprejela samo vlada Tita – Šubašića. In ker so bila v kabinetu ob tem vprašanju huda nesoglasja med Titom, Kardeljem in veliko večino ministrov na eni strani ter Grolom, dr. Šubašićem in dr. Šutejem na drugi strani, je bilo potrebno veliko truda, da bi se sporazumeli. Maršal je bil prisiljen k določenim koncesijam, samo da bi preprečil vladno krizo, ker bi se dejansko lahko zgodilo, da ne bi bilo možno uresničiti priporočila iz Jalte tik pred sestankom šefov in vlad ZSSR, ZDA in Velike Britanije v Potsdamu pri Berlinu (17. julija 1945). To bi lahko povzročilo nezahelene zunanje-politične implikacije, ki bi vsekakor otežile mednarodni položaj nove države. S tem v zvezi je Milan Grol, prvi podpredsednik ministrskega sveta, poslal maršalu Titu memorandum, v katerem je izjavil, da bo »ostal v vladi samo s pogojem, če bo v najkrajšem času dosežen sporazum o vseh teh vprašanjih: 1) razširitev AVNOJ; 2) da nova skupščina sprejme osnovne zakone o svobodi tiska, govora, o volitvah, o civilni varnosti in 3) o naravi novega režima«. Milan Grol je o tem poročal g. Readu iz ameriškega urada za vojne informacije (OWI) in je prepričeval ameriškega obveščevalca, da »v pogovorih, ki jih ima vsak dan s Šutejem, Prodanovićem, Kosanovićem in drugimi«, »ima

⁷⁰ Tretje zasedanje AVNOJ in zasedanje začasne ljudske skupščine DFJ, str. 71.

⁷¹ Prav tam.

⁷² Iz te splošne politične organizacije, ki je nastala že leta 1941 kot ideološko-politična platforma narodnoosvobodilnega gibanja, se je razen v Sloveniji, kjer je že od začetka imela trdne organizacijske oblike, razvila današnja Socialistična zveza delovnega ljudstva Jugoslavije.

⁷³ Tretje zasedanje AVNOJ in zasedanje začasne ljudske skupščine DFJ, str. 71.

skupno podporo vseh nekomunističnih strank. Če vlada ob razširitvi AVNOJ ne bo sprejela Grolove zahteve in zahteve drugih, bodo odstopili«. ⁷⁴

V imenu manjšine v vladi je najbolj energično še naprej nastopal Milan Grol, ki je vsekakor precenjeval ne le podporo, ki bi mu jo v določenem trenutku lahko dale zahodne sile, temveč tudi nekatere kolege ministre, od katerih jo je pričakoval. Grol kot tudi dr. Šutej sta tiste dni bila nezadovoljna ne le z osnutki političnih zakonov (o svobodi združevanja, zborovanja in dogovarjanja, o svobodi tiska, o volilnem sistemu, ki je bil, kot pravi, samo kopija zakona kralja Aleksandra iz leta 1931, in o volilnih imenikih), ki so bili predlagani vladi v obravnavo, temveč tudi z načinom, kako razširiti AVNOJ. Tako dr. Šutej kot tudi M. Grol sta bila zlasti zelo kritična do dotedanje omahljivosti dr. Ivana Šubašića. Šele konec julija je dr. Šubašić »pokazal več odpora kot navadno«, ker je podprl Grola s predlogom, da se ustanovi poseben komite ministrov, ki naj bi preučil vse te osnutke. ⁷⁵

Akcijam dr. Šuteja, dr. Šubašića in M. Grola pri britanskih in ameriških uradnih predstavnikih v Beogradu se je v Washingtonu pridružil tudi Ivan Frangeš, odpravnik poslov jugoslovanskega veleposlaništva. Neki zaupni dokument, ki ga je napisal Frangeš sam, odkriva vso brezobzirnost nacionalnega nastopanja tega voditelja jugoslovanskega veleposlaništva. Ta dokument – ki ga je dobil Cavendish W. Cannon v Potsdam tik pred razpravo o Jugoslaviji na konferenci Stalin – Truman – Churchill – če ga na kratko povzamemo, naj bi obrnil zahodne sile proti maršalu Titu. Iz tega dokumenta je razvidno, da je Frangeš predlagal, naj se odločno zahteva »učinkovito nadzorstvo« ameriške vlade nad pripravami za volitve, pa tudi nad samimi volitvami za konstituanto, ker to baje temelji na sporazumu iz Jalte... Frangeš je hudo obtoževal vlado, katere interese bi moral zastopati v Washingtonu, storil pa je še korak naprej: Trumanovi administraciji je sugeriral, da je treba na Jugoslavijo močno pritisniti z grožnjo, da bo ustavila vso gospodarsko pomoč, če ne bo dosežena »razumna stopnja politične stabilnosti z demokratičnimi svobodnimi volitvami«, ki jih menda sedanja vlada »ne more zagotoviti«, saj je »med ljudstvom diskreditirana tako zelo«, da »je nadzorstvo nad volitvami zavezniških vlad nujnost«.

---

⁷⁴ The National Archives, Washington, 740.00119 Potsdam/7-1345, Beograd, July 10, 1945 – 2 p. m. – Foreign Relations..., Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom I, dok. No 554, str. 829–830. – Sklicevanje na Jaša Prodanovića in Sava Kosanovića bi bilo utemeljeno samo zastran tega, ali je upravičeno, da vlada, zakonodajni odbor in predsedstvo AVNOJ s tako naglico obravnavajo nekatere manj pomembne zakone, ne pa tudi zastran osnovnih političnih problemov tistega časa. Ministra Kosanović in Prodanović – to potrjuje tudi avtor teh vrstic, ki to sam in neposredno ve – sploh še pomislila nista, da bi politične rešitve lahko zahtevali in dosegli s posredovanjem ZDA in Velike Britanije. To najbolje potrjuje dejstvo, da sta oba ta leaderja do svoje smrti – Prodanović do 1. junija 1948, Kosanović pa do 14. sept. 1956 – ostala v vladi maršala Tita. Kosanović je celo kot član kabineta (od 7. marca 1945 do 14. sept. 1956) sprejel (leta 1946) dolžnost veleposlanika v ZDA, kjer je že med vojno deloval v skladu s politiko narodnoosvobodilnega gibanja, se aktivno upiral protijugoslovanski politiki članov emigrantske vlade, ki je imela sedež v Londonu in Kairu, ter njihovim emisarjem v Združenih državah Amerike. Sicer pa je znano, da je Sava Kosanović tudi javno obtoževal vlado Velike Britanije, da je kriva trpljenja njegovega ljudstva med vojno, ker je, podobno kot Hitler, s svojo politiko v obdobju med 1941 in 1945 razpihovala bratomorno vojno.

⁷⁵ The National Archives, Washington, 860H.00/7-2945, Beograd, July 29, 1945, 2 p. m.; Foreign Relations..., Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom II, dok. No 1204, str. 1210–1212.

Frangeš je poleg tega svetoval, naj se v tem smislu začne kampanja prek londonskega radia (BBC) v oddajah za Jugoslavijo. V memorandumu, ki so ga sestavili v State Departmentu na podlagi Frangešovega gradiva za delegacijo ZDA v Potsdamu, je še vrsta obtožb na račun Tita, vlade DFJ, ENOF, AVNOJ, partizanov, vendar te niso tako značilne kot odpravnikovi predlogi, ki smo jih navedli.⁷⁶

Vse to opozarja na dejstvo, da so se kmalu po formiranju vlade Tita-Šubašića zahodne sile, ki so se zavzemale za takojšnje uresničenje sporazuma na Visu in beograjskega sporazuma, zdaj obrnile proti tej kombinaciji vladanja, ki naj bi pripeljala do konstituante, kajti očitno niso dosegli delitve oblasti, kaj šele da bi restavrirali določene politične institucije, ki so si jih tako zelo želeli manjšina in njeni zavezniki na Zahodu.

V Beogradu je bilo iz dneva v dan bolj jasno, da so pritiski na Tita rezultat sinhronizirane akcije vseh elementov doma in v tujini, ki jim ni ustrezala hitra konsolidacija nove Jugoslavije in so se zanašali na pomoč vlad ZDA in Velike Britanije. To kaže navsezadnje tudi ravnanje prvega podpredsednika ministrskega sveta Milana Grola in ministra brez listnice dr. Juraja Šuteja, ki sta ob zelo pogostih stikih zasipala zahodne diplomate z informacijami in pri tem očitno zahtevala pomoč njihovih vlad pri reševanju notranjih političnih problemov. Iz tajnih vojnih ameriških dokumentov, ki jih tu navajamo, izhaja, da sta se Grol in Šutej v tej zadnji fazi latentne krize v vladi Tita-Šubašića konec julija in prve dni avgusta 1945 zanašala najbolj na intervencijo vlade ZDA, ker novemu Attleejevemu laburističnemu kabinetu nista več zaupala.

Da bi našli rešitev, ki bi bila sprejemljiva za obe strani v vladi, je Tito ugodil dr. Šubašiću, naj vsa sporna vprašanja, predvsem razširitev AVNOJ, prej obravnava poseben komite ministrov. Tito osebno si je vztrajno prizadeval, da bi se izognil vladni krizi, dokler se ne bi končala konferenca v Potsdamu, da se ne bi po nepotrebnem kopičili problemi z daljnosežnimi mednarodnimi zapleti pri dokončnem mednarodnem priznanju nove Jugoslavije kot države.

Komite ministrov, ki so ga sestavljali Edvard Kardelj (predsednik), Milan Grol, Sava Kosanović, dr. Juraj Šutej, Frane Frol, Andrija Hebrang in Jaša Prodanović,⁷⁷ je po izjavi dr. Šubašića obravnaval »dva dni tja čez polnoč prvi problem – razširitev AVNOJ«. ⁷⁸ Iskali so politično rešitev za volitve 125 novih poslancev in za njihovo razdelitev med politične stranke.⁷⁹ Zaradi novih težav je bilo sklicanje AVNOJ, prvotno določeno za konec julija, 11. julija najprej določeno za 2. avgust, potem pa dvakrat preloženo in končno sklicano šele za

---

⁷⁶ Foreign Relations . . . , Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom I, 860H.00/7-1145, July 11, 1945, str. 831.

⁷⁷ The National Archives, Washington, 860H.00/72745 – brzojavka, Beograd, July 27, 1945 – 7 p. m.; Foreign Relations . . . , Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom II, dok. No 1203, str. 1209–1210. V dokumentu je namesto Frol napisano Qnol, kar je očitna napaka pri prenašanju.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Neki drug dokument navaja, da je podpredsednik vlade M. Grol govoril o 120 poslanskih kandidatih za razširitev AVNOJ (The National Archives, Washington, 860H.00/7-945, Beograd, July 29, 1945, zveza No 800.00 Summaries/7-3045, July 30, 1945). Toda to število je bilo še manjše, ker radikalna stranka poleg poslancev, ki so bili izvoljeni leta 1938 iz vrst njenih pristašev, ni poslala liste svojih kandidatov za razširjeni AVNOJ, tako da so ta mesta ostala prazna do konca zasedanja začasne ljudske skupščine (*Zakonodavni rad Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ*, str. 555–561).

Ajdovščina, 5. maja 1945: predsednik AVNOJ dr. Ivan Ribar pozdravlja zasedanje SNOS. – Za predsedniško mizo so od leve na desno: pisatelj France Bevk, Franc Lubej, Boris Kidrič, Edvard Kardelj, Josip Vidmar, Edvard Kocbek, Franc Leskošek-Luka, Zoran Polič in dr. Marijan Brecelj.

Člani prve vlade federalne Slovenije med slovesno zaprisego (od leve na desno): Franc Leskošek, dr. Jože Pokorn, dr. Marijan Brecelj, Boris Kidrič (predsednik), Zoran Polič in dr. Ferdo Kozak.

Ajdovščina, 5. maj 1945, na mestnih ulicah (od leve na desno): prva vrsta: Boris Kidrič, Josip Vidmar, dr. Marijan Brecelj, druga vrsta: Zoran Polič, Franc Leskošek, dr. Aleš Bebler, tretja vrsta: Vicko Krstulović, predstavnik ZAVNOH, prof. dr. Siniša Stanković, predsednik ASNO Srbije, dr. Metod Mikuz in Edvard Kardelj.

Z mitinga v Ajdovščini 5. maja 1945 (od leve na desno): dr. Ferdo Kozak, Zoran Polič, Franc Leskošek-Luka, dr. Marijan Brecelj, Boris Kidrič-Peter, Josip Vidmar, dr. Ivan Ribar, predsednik AVNOJ, dr. Siniša Stanković in Vicko Krstulović

Josip Vidmar, predsednik SNOS, fotografija iz velikih dni našega osvobodilnega boja (1944).

Edvard Kardelj, podpredsednik ministrskega sveta in minister za konstituanto. Ajdovščina, 5. maja 1945.

Boris Kidrič, predsednik prve vlade federalne Slovenije, ustanovljene 5. maja 1945 v Ajdovščini.

Dr. Marijan Breclj, podpredsednik vlade federalne Slovenije, Ajdovščina, 5. maja 1945.

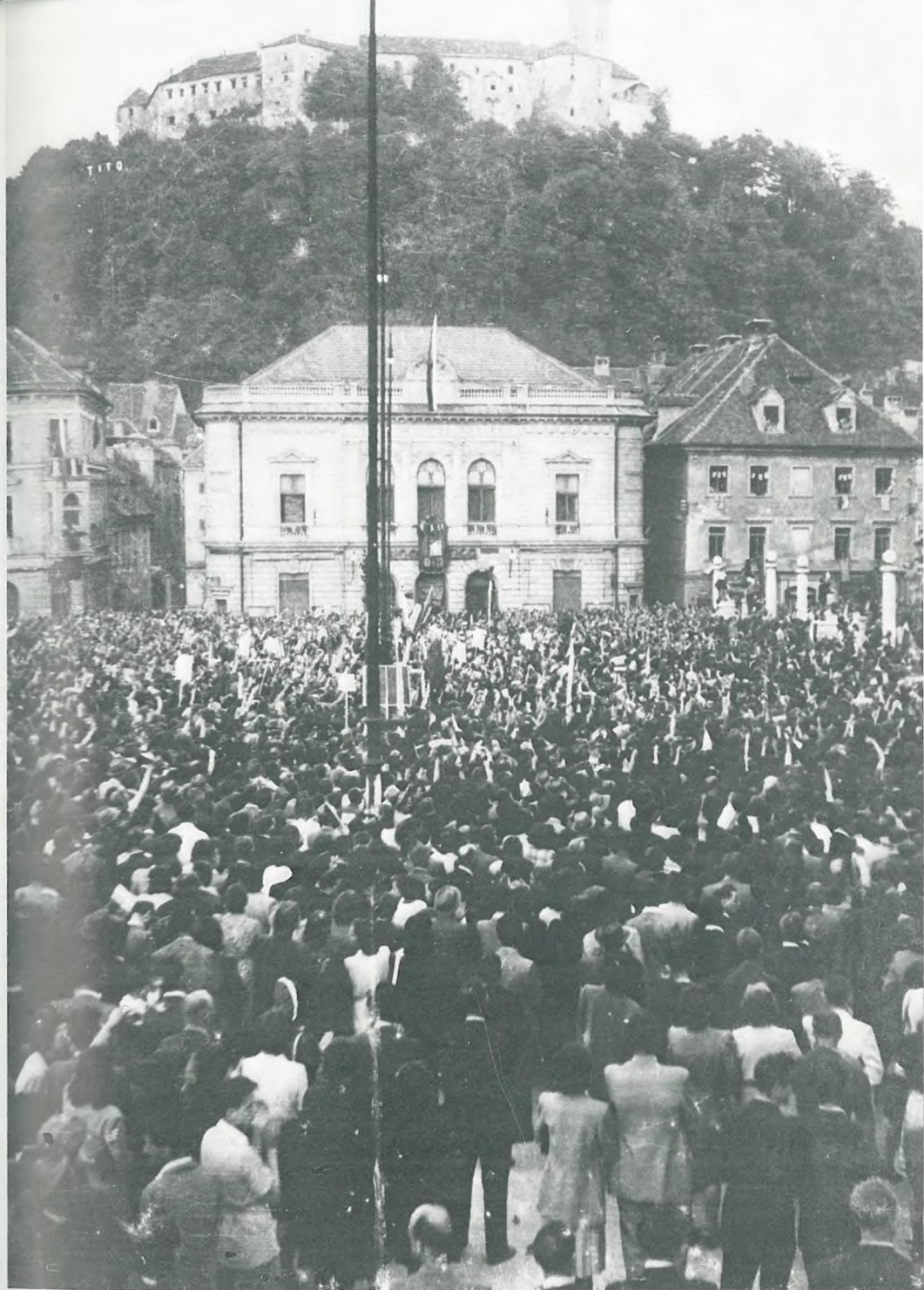

V dolgih sprevodih so ljudje iz osvobojenih vasi prihajali 10. maja 1945 na Kongresni trg, da pozdravijo svojo prvo vlado pod vodstvom Borisa Kidriča.

Pesnik Oton Zupančič na slovesnem zboru 10. maja 1945 v Ljubljani pozdravlja prvo ljudsko vlado federalne Slovenije.

Ljubljana, 10. maja 1945: na Kongresnem trgu med slovesnim sprejemom prve vlade slovenskega naroda.

Predsednik ASNO Srbije med zasedanjem (7.–9. aprila 1945), ko je bila ustanovljena prva vlada federalne Srbije. Od desne na levo: Petar Stambolić, dr. Blagoje Nešković, inž. Mihailo Djurović, dr. Siniša Stanković, Radovan Grujić, Dušan Petrović-Sane, Milan Belovuković in drugi.

Prva ljudska vlada federalne Hrvatske, ustanovljena v Splitu 14. aprila 1945. Od desne na levo: prva vrsta: dr. Rade Pribičević, dr. Vladimir Bakarić (predsednik), Vladimir Nazor, predsednik ZAVNO Hrvatske in Franjo Gaži, druga vrsta: dr. Mladen Iveković, dr. Aleksander Kokarević, Ante Vrkljan, Vicko Krstulović in Anka Berus ter drugi.

Prva ljudska vlada Makedonije, ustanovljena 16. 4. 1945 v Skopju. Prva vrsta od leve na desno: major dr. Vukašin Popadić, Kiril Petrušev, Ljupčo Arsov (predsednik), Lazar Koliševski, Mehmed Abdurahman, dr. Pavel Satev in Nadžad Agoli. Druga vrsta: Nikola Minčev, Tode Nošpal, Strahil Gigov, Bogoja Fotev in inž. Georgi Vasilev.

Z zasedanja črnogorske protifašistične skupščine, na katerem je bila imenovana prva vlada federalne Črne gore z Blažom Jovanovićem na čelu (15. 4. 1945).

Na III. zasedanju ZAVNO BiH 28. 4. 1945.
Predsednik prve vlade BiH Rodoljub Colaković predlaga člane svoje vlade.
Za predsedniško mizo ZAVNO BiH (od leve na desno): Djuro Pucar-Stari, Novak Mastilović
in polkovnik Sulejman Filipović.

Zoran Polič, član AVNOJ, član predsedstva AVNOJ (1943—1945), minister v prvi vladi Slovenije in tudi poslanec začasne ljudske skupščine, v kateri je zelo aktivno delal.

Tuna Babić, stari, dolgoletni ljudski poslanec HSS in eden izmed uglednih Radićevcev v Hrvatski; prišel je v razširjeni AVNOJ kot ljudski poslanec iz HSS.

Prota Jevstatije Karamatijević, verski referent tretje sandžaške udarne brigade, odposlanec in član predsedstva AVNOJ, poslanec tretjega zasedanja AVNOJ in začasne ljudske skupščine DFJ.

7. avgust, ko je bil prvi predhodni sestanek. O tem je dr. Šutej 26. julija 1945 obvestil Fraleigha, predstavnika veleposlaništva ZDA v Beogradu. Minister dr. Šutej je dejal, da je »ključ opozicije Šubašić« kot podpisnik sporazuma z maršalom Titom.⁸⁰ Enakega mnenja je bil tudi Milan Grol. Ta je ameriškemu odpravniku poslov Haroldu Shantzu izrazil upanje, da bosta Amerika in Anglija izkoristili priložnost in spomnili Šubašića, ki omahuje, »na njegovo odgovornost in da mora biti odločen«. Shantz je dodal, da bi »Grol in Šubašić gotovo lahko prizadejala hudo škodo Titovemu režimu, morda pa bi lahko tudi izsilila konec terorja in prinesla osvoboditev ljudstvu...«⁸¹ Toda Šubašić je v zvezi z glasovi, da bo odstopil, izjavil britanskemu veleposlaniku, da »pred političnim bojem ni primerno odstopiti«. Po dr. Šuteju »Šubašić ni dovolj trden, da bi izvedel kakršnokoli pomembno spremembo, razen če ga podprejo zahodne sile z zahtevno, da je treba uresničiti sklep iz Jalte in če zajamčijo demokratične svobosčine.«⁸² Toda v začetku latentna kriza vlade je izbruhnila v drugi dekadi avgusta, ko sta, kot pravi dr. Šutej, tako večina kot manjšina v vladi pričakovali kakšen namig iz Potsdama, ker je Jugoslavija bila na dnevnem redu konference Stalin – Truman – Churchill (Attlee).⁸³ V istem dokumentu opozarja ameriški odpravnik poslov v Beogradu, da so rezultati volitev v Veliki Britaniji, na katerih so konservativci in sam W. Churchill doživeli hud poraz, »povečali zmedo v krogih nekomunistov«.⁸⁴

Dne 29. julija 1945 se je akciji dr. Šuteja prek Američanov pridružil tudi prvi podpredsednik vlade Milan Grol. Opozarjal je, da je napočil zadnji čas, zadnja možnost, ki je tudi časovno zelo omejena, ker se je približeval konec potsdamske konference. Na tej naj bi velike sile, predvsem Američani in Britaniji, »podprle načela, za katera se Grol in nekaj drugih v vladi še vedno vztrajno bojujejo«.⁸⁵ V stikih, ki jih je Milan Grol imel z ameriškim odpravnikom poslov, ga je ob tem srečanju podrobno informiral o delu vlade, navajal mu je celo nekatere v bistvu politično nepomembne podatke. Med drugim je tudi Grol menil, da je potrebno povedati, da je komite ministrov delal pozno v noč in se je dalo ugotoviti, da so »Kardelj in drugi komunisti jasno dali vedeti, da nimajo namena privoliti v kakršenkoli kompromis, ki bi bil v škodo njihovi železni kontroli«, medtem ko je bil Andrija Hebrang »zmeren«⁸⁶ Sicer pa je maršal Tito večkrat javno poudaril, da se ni želel »ustaviti na pol poti: vreči kralja in

⁸⁰ The National Archives, Washington, 86oH.oo/7-2745, brzojavka, Beograd, July 27, 1945 – 7 p. m.

⁸¹ The National Archives, Washington, 86oH.oo/7-2945, Beograd, July 29, 1945.

⁸² The National Archives, Washington, 86oH.oo/7-2745, Beograd, July 27, 1945 – 7 p. m.

⁸³ Prav tam.

⁸⁴ Prav tam.

⁸⁵ The National Archives, Washington 86oH.oo/7-2945, brzojavka odpravnikova poslov ZDA Shantza, Beograd, July 29, 1945 – 2 p. m. Foreign Relations..., Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom II, dok. No 1204, str. 1210–1212.

⁸⁶ Prav tam. Podpredsednik ministrskega sveta, formiranega 7. marca 1945, je najbrž tako mislil o Andriju Hebrangu tudi zato, ker je vedel, da je načeloma proti vzpostavitvi prve institucije delavskega nadzorstva v industrijskih podjetjih. To je bilo prav blizu stališču Milana Grola in vladne manjšine. Hebrang je bil v zakonodajnem odboru predsedstva AVNOJ in na seji samega predsedstva AVNOJ proti volitvam delavskih zaupnikov, ki naj bi imeli »pravico nadzorovati proizvodnjo«, ki jo »v gospodarskih podjetjih v precejšnji meri upravljajo privatni lastniki...« Itd. (Več o tem: *Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ*, str. 471–473; *Rad zakonodavnih odbora Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ*, str. 151–153.)

odpraviti monarhijo, priti na oblast in to oblast deliti s predstavniki razreda kapitalistov, ki bi še naprej izkoriščal delovne množice v Jugoslaviji itd. Tega ni želel niti delavski razred niti velikanska večina jugoslovanskega ljudstva . . .« Takrat pa so, pravi Tito, zahodni zavezniki izvajali močan pritisk. »Zahtevali so nemožne koncesije za buržoazni razred v Jugoslaviji: vztrajno so zahtevali nekakšne pravice zahodnodemokratskega tipa, ki bi pravzaprav pomenile omogočiti buržoaziji v Jugoslaviji izzvati državljansko vojno, državo zopet pahnuti v kaos in bedo . . .«⁸⁷

Po daljših pogajanjih v ministrskem komiteju je vlada Tita-Šubašića na seji dne 4. avgusta 1945 končno določila listo za razširitev AVNOJ v smislu priporočil iz Jalte. Poslanci, izvoljeni 11. decembra 1938, razvrščeni po federalnih enotah, so bili: 1) iz Srbije 7 z liste združene opozicije (UO) in jugoslovenske radikalne zajednice (JRZ); iz Hrvatske 15, od teh samo trije z liste bivše JRZ, drugi pa so bili člani HSS; 3) iz Slovenije trije z liste JRZ; 4) iz Bosne trije, po eden iz UO, HSS in JRZ; 5) iz Črne gore samo eden z liste UO; 6) iz Makedonije pet z liste JRZ in 7) iz Vojvodine dva, in sicer eden iz HSS, drugi pa iz JRZ. Poslanci, ki so jih delegirale posamezne politične stranke in skupine, so bili popisani po strankarski pripadnosti, čeprav dokument tega izrečno ne navaja. Preden je bil predlog vlade predlagan plenumu AVNOJ, ga je obravnavalo predsedstvo AVNOJ. Na seji tik pred sestankom AVNOJ 7. avgusta 1945 so po krajši razpravi listo sprejeli. Na listi ni bilo poslancev radikalne stranke, ker glavni odbor te stranke ni odgovoril na poziv vlade.⁸⁸

Toda kljub temu je bilo vsak dan bolj jasno, da sta se vladi ZDA in Velike Britanije, vsaka v skladu s svojimi interesi v Jugoslaviji in v tem delu sveta, še naprej kljub slovesno razglašeni atlantski listini čedalje bolj pogosto in trdovratno vmešavali v notranje odnose jugoslovanskih narodov. Spodbujali sta vse tiste, ki – kot je dejal Tito – »niso razumeli, kaj vse se je med vojno zgodilo in spremenilo v naši državi, kako čisto drugače naši narodi gledajo na vse tisto, kar je bilo v preteklosti in so zato delali razne nerealne načrte, ki so seveda morali propasti.«⁸⁹ Toda ambicije Američanov in Angležev so spodbujali njihovi privrženci tudi v sami »enotni« vladi Tita-Šubašića. Zato je maršal Tito utemeljeno govoril, da se je že videlo, da sodelovanje niti s Šubašićem niti z Groloom niti s Šutejem ne bo dolgo, ker so jih poslali v vlado zato, da bi nas ovirali na jasno določeni poti,⁹⁰ na poti k revolucionarni preobrazbi vse jugoslovanske družbe. Dosjeji tajnih vojnih arhivov, ki so jih odprli v ZDA in Veliki Britaniji, to popolnoma potrjujejo.

Kot že pri drugih vprašanjih so si Britanci prizadevali, da bi, kolikor se je le dalo, skupaj delovali z Američani in da bi najprej sami med sabo »poravnali račune«, preden bi stopil bodisi pred tretjo vodilno zaveznico ZSSR bodisi pred Tita. Tako je na primer generalni sekretar britanske delegacije na konferenci v Potsdamu W. J. Haxter pisal Cavendishu W. Cannonu, ki je postal izvedenec ameriške delegacije za jugovzhodno Evropo, da bi tri sile morale opozoriti jugoslovansko vlado, da pričakujejo, da bo sporazum med Titom in Šubašićem v najkrajšem času do kraja izpolnjen. Hkrati je W. J. Hayter poslal memorandum britanskega veleposlanika v Beogradu, v katerem slednji opisuje svoj pogovor z

⁸⁷ V. kongres KPJ, Kultura, Beograd 1948, str. 146–147.

⁸⁸ *Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ*, str. 555–561.

⁸⁹ V. kongres KPJ, str. 148.

⁹⁰ Prav tam.

dr. Šubašićem o aktualnem političnem položaju v Jugoslaviji pred kongresom enotne narodnosvobodilne fronte, ki je bila od 5. do 7. avgusta 1945, tik pred sestankom AVNOJ,⁹¹ na katerem naj bi AVNOJ razširili. Neka podrobnost iz tega britanskega tajnega dokumenta zasluži posebno pozornost. Navaja namreč, da se dr. Šubašić zaveda, da je enotna fronta nujnost, ki ima samo eno alternativo – državljansko vojno ob »tuji vojaški pomoči, kar pa ne pride v poštev«.⁹²

Toda vsi pritiski na vlado maršala Tita in Šubašića so se razblinili ne le ob trdnih stališčih Tita in vladne večine, temveč so tudi na sestanku velikih treh v Potsdamu, od katerega so mnogi veliko pričakovali, doživeli popoln neuspeh. O tem verodostojno govorijo zapisniki plenarnih sej treh delegacij z dne 19. in 21. julija 1945. Ker se tudi ti dokumenti v določenih zelo značilnih točkah razlikujejo, bomo objavili iz ameriškega in sovjetskega uradnega zapisnika vse tisto, kar je v zvezi z Jugoslavijo. Tem bolj, ker nekaterih podrobnosti tega dokumenta, ki so sicer pomembne, da bi popolneje razumeli odnose med velikimi tremi in njihovo obnašanje do maršala Tita in Jugoslavije – v sovjetskem zapisniku ni.

IZ AMERIŠKEGA ZAPISNIKA Z DNE 19. JULIJA 1945

JUGOSLAVIJA

»Eden je poudaril, da je britanska delegacija predlagala dokument o tem vprašanju.⁹³

STALIN je dejal, da (Truman, Churchill in on) ne morejo razpravljati o tem brez navzočnosti Jugoslovancev in da vsekakor brez njih ne bi mogli ničesar doseči.

EDEN je poudaril, da smo se sporazumeli o deklaraciji v Jalti, čeprav Jugoslovancev ni bilo tam.

STALIN je pripomnil, da je Jugoslavija zavezniška država in da o tem vprašanju ni mogoče razpravljati brez Jugoslovancev. Ko smo se srečali v Jalti, sta bili dve jugoslovanski vladi, ki se nista mogli sporazumeti. Zdaj je ena zakonita vlada in predlaga, da povabimo predstavnike te vlade.

⁹¹ The National Archives, Washington, 740.00119 Potsdam 7-1745, F. O. 11 (1) Berlin, July 17, 1945; Foreign Relations..., Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom II, No 1201, str. 1207–1208.

⁹² Prav tam.

⁹³ Besedilo britanskega predloga z dne 19. julija 1945:

1. »Na krimski konferenci 10. februarja so šefi treh vlad obravnavali vprašanje Jugoslavije in so se sporazumeli, da priporočijo maršalu Titu in dr. Šubašiću, da sporazum, ki sta ga sklenila, začne veljati in da se oblikuje vlada na podlagi tega sporazuma.

2. Tri vlade so s tem potrdile sporazum med Titom in Šubašićem z jamstvom osnovnih načel demokratičnih svoboščin, zlasti osebne svobode, svobode pred strahom, svobode veroizpovedi, svobode govora in tiska, zborovanja in združevanja, kot tudi pravico lastnine in zasebne iniciative z obljubo, da bodo demokratične volitve tri mesece po osvoboditvi Jugoslavije.

3. Načela, ki jih določa sporazum med Titom in Šubašićem, ne glede na vojne razmere niso povsem uresničena. Na podlagi deklaracije, izdane v Jalti, je zaželeno, da bodo do konca sedanje konference šefi treh vlad izdali sporočilo, v katerem bodo opozorili na dejstvo, da so priznale jugoslovansko vlado na podlagi sporazuma na Jalti in sporazuma med Titom in Šubašićem in da pričakujejo, da bo izveden v bližnji prihodnosti.« (The National Archives, Washington, 740.00119 Potsdam / 7-1945, July 19, 1945; Foreign Relations..., Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom II, dok. 1202, str. 1209.)

CHURCHILL je vprašal, ali (Stalin) misli na Tita ali na Šušašiča.

STALIN je dejal, da je mogoče povabiti enega ali drugega.

CHURCHILL pa je dejal, da je med Jugoslovani popoln nesporazum.

STALIN je odgovoril, da to zdaj prvič sliši. Predlagal je, naj to preverijo, potem pa naj Jugoslovani povedo svoje.

PRESESEDNIK (Truman) je vprašal, ali so premierove informacije dovolj zanesljive, da bi upravičile, da se pošlje jugoslovanskim predstavnikom vabilo.

CHURCHILL je odgovoril, da je to zelo resna zadeva, in je poudaril, da so se o tem sporazumeli v Jalti, vendar se sporazum še ni začel uresničevati; ni bilo volitev; skupščina (AVNOJ) ni reorganizirana; sodstvo še ni obnovljeno; Tito je vsilil striktno partijsko organizacijo s policijskim nadzorom in tisk je tako strogo nadzorovan kot v fašistični državi. Jugoslavija niti najmanj ni upravičila upanja, ki smo ga imeli v Jalti. Titu smo dali orožje in pomoč. Nismo mogli dati veliko, ker smo tudi sami bili do konca angažirani, toda dali smo vse, kar smo mogli. Zelo je razočaran, ker je potek dogodkov ubral nasprotno smer. Britanski predlog je bil zelo umirjen in njegov smoter je bil izpolniti tisto, o čemer so se dogovorili v Jalti.

STALIN je dejal, da je g. Churchill začel z razpravo o bistvu vprašanja, ni pa odgovoril, ali meni, da se splača razpravljati o tej zadevi. Če bi predsednik želel, bi mu lahko on (Stalin) povedal bistvo problema.

PRESESEDNIK je prosil, da to stori.

STALIN je dejal, da informacij, ki jih je dal g. Churchill o kršitvah krimskih sklepov, mi ne poznamo in da so drugačne kot naša obvestila. Morda ima prav, morda pa tudi ne, toda on, Stalin, misli, da bi bilo koristno Jugoslovanom dati priložnost, da bi odgovorili na to obtožbo.

CHURCHILL je poudaril, da nikogar ne obtožuje, temveč da se le pritožuje.

STALIN je rekel, da lahko privoli v razpravo o bistvu, vendar ni mogoče soditi jugoslovanski državi, ne da bi zaslišali njene predstavnike.

CHURCHILL je takrat poudaril, da je imel dovolj časa premišljati o tej zadevi in da bi morda bilo bolj koristno zaslišati obe strani, Tita in nasprotno stran, ločeno. Mogoče bosta lahko povedali o svojih težavah. Vprašal je Stalina, ali misli, da bi bili pripravljeni priti.

STALIN je rekel, da ne ve, toda Jugoslovane bi lahko vprašali.

PRESESEDNIK je izjavil, da je tukaj kot predstavnik ZDA zato, da razpravlja o svetovnih problemih. Tu noče sedeti kot sodnik, noče urejati vprašanj, o katerih bi morebiti morala razpravljati organizacija združenih narodov. Če bi ravnali tako, bi neogibno morali reševati politične težave vseh vrst in bi morali enega za drugim poslušati predstavnike de Gaulla, Franca in drugih. Noče zapravljati časa in poslušati pritožb, temveč se hoče ukvarjati z vprašanji, ki so jih šefi treh vlad prišli sem reševati. Če ne bi mogli tega delati, bi bil njihov čas izgubljen.

STALIN je izjavil, da je to res.

CHURCHILL je dejal, da je hotel z vsem upoštevanjem pripomniti, da so se ZDA zelo zanimale za izvajanje jaltskega sporazuma. Tito je dobil precejšnje koncesije, da bi bilo vojne čimprej konec zaradi velike zmede v tej državi. Britanski memorandum naj bi predvsem izrazil veliko željo, da se uresničijo vsi sklepi, ki smo jih sprejeli na krimski konferenci. Predsednikov predhodnik (Roosevelt, - op. Sl. N.) je tej zadevi pripisoval velik pomen, in če se prav spominjam, so večino osnutka deklaracije izdelali Američani.

PRESEDNIK je rekel, da želi, da se deklaracija iz Jalte uresničuje. »Želim, da se vse, kar se tiče ZDA, do zadnje črke izpolni.«

STALIN je dejal, da je po njihovih (sovjetskih) informacijah jaltski sporazum izpolnjen.

PRESEDNIK je pripomnil, da je tudi njegova vlada dobila pritožbe.⁹⁴ Meni, da bi jih lahko obravnavali brez Jugoslovanov.

CHURCHILL je dejal, da je pripravljen umakniti britanski dokument, če ga ne bodo podprli.

PRESEDNIK je predlagal, naj se to preloži na prihodnjo ali še naslednjo sejo.

CHURCHILL je izjavil, da bi se rad zahvalil Stalinu za njegovo potrpežljivost. Če svojih problemov ne bi mogli tukaj reševati, kje naj bi jih potlej obravnavali?

STALIN je odgovoril, da probleme lahko tukaj postavljajo, toda slišati bi morali tiste, ki se jih to tiče.

CHURCHILL je dejal, da se s tem strinja, toda predsednik je bil proti.

STALIN je rekel, da je treba to vprašanje zastaviti pozneje.⁹⁵

IZVLEČEK IZ SOVJETSKEGA ZAPISNIKA

Iz dela sovjetskega zapisnika sestanka z dne 19. julija 1945 zveemo nekaj več novih in drugačnih podrobnosti o izmenjavi misli med Stalinom, Churchillom in Trumanom o Jugoslaviji. Te podrobnosti jasno pričajo, da so »argumenti« dr. Juraja Šuteja, dr. Ivana Šubašića in Milana Grola hitro prišli na ušesa W. Churchilla, prirasli k srcu konservativnemu voditelju, ki je že tedaj, v Potsdamu, začel netiti »hladno vojno«, ki jo je naposled napovedal s svojim famoznim govorom v Fultonu. Dokument, objavljen v Moskvi, pravi tole:

»**EDEN**: Sledi jugoslovansko vprašanje. Dobili ste že naš kratek osnutek o tem vprašanju.

STALIN: Mislim, da o tem vprašanju ne moremo odločati, ne da bi zaslišali jugoslovanske predstavnike.

EDEN: Upoštevati je treba to, da smo na krimski konferenci dosegli soglasje o Jugoslaviji, ne da bi bili navzoči predstavniki Jugoslavije.

⁹⁴ Predsednik ZDA Harry Truman je mislil 1) na brzozjavke in memorandume odpravnika poslov ZDA v Beogradu Harolda Shantza, in 2) na strogo zaupno poročilo, ki ga je State Departmentu poslal Ivan Frangeš, odpravnik poslov jugoslovanskega veleposlaništva v Washingtonu, kar vse smo deloma že navedli. Da bi spoznali naravo odnosov med vladno manjšino ter diplomatskimi in drugimi predstavniki ZDA in Velike Britanije v Beogradu, je dovolj navesti še en primer. Podpredsednik M. Grol je zaupal g. Readu iz OWI, da je »Tito sklenil iz Kaira odpoklicati Martinovića, toda Šubašić se je temu uprl in ni hotel podpisati odločbe, ki je teden dni ležala na njegovi mizi«. (The National Archives, Washington, 740.00119 Potsdam /7-1345). V dosjehih ameriških tajnih arhivov o Jugoslaviji so dokumenti, ki še niso v celoti odprti ali pa so odprti deloma, kot je na primer spremno pismo z omenjenim Frangeševim poročilom, ali Em(bargo) tel(egram) 252 z dne 9. julija, v katerem Shantz poroča o kongresu ENOF (National Archives, Washington, 860H.01/7-1045). Te in druge podobne dokumente, od katerih nekateri še niso dostopni, je State Department sprejel v predsednikovo beležnico za to konferenco. Truman jo je imel pred seboj in jemal iz nje podatke, ko je razpravljajal. V Trumanovi knjižnici v Independenceu v državi Missouri je en primerek te beležnice (Briefing book).

⁹⁵ Foreign Relations . . . , Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom II, str. 127-129.

STALIN: Zdaj je to zavezniška država, ki ima zakonito vlado. Danes se ne da odločati o tem vprašanju, ne da bi sodelovali jugoslovanski predstavniki. Takrat sta bili dve vladi, ki se nikakor nista mogli sporazumeti. Mi smo se vmešali v te odnose. Zdaj imajo eno zakonito vlado. Povabimo predstavnike Jugoslavije poslušajmo jih in potem odločimo.

CHURCHILL: Šubašića in Tita.

STALIN: Da.

CHURCHILL: Toda ta dva se ne moreta sporazumeti. Obe strani sta zelo jezni druga na drugo.

STALIN: Jaz tega ne vem. Dajmo, preverimo to, pokličimo ju in naj po-vesta, kaj mislita.

TRUMAN: Če je položaj resen, zakaj bi ju klicali sem? Mislim, da to ni primerno.

CHURCHILL: Podpisali smo sporazum, ki smo ga sklenili na krinski konferenci. Zdaj vidimo, da te deklaracije v Jugoslaviji ne izpolnjujejo: ni volilnega zakona, skupščine niso razširili, sodnega postopka niso uvedli, Titovo administracijo nadzoruje partijska policija, ki so jo ustanovili, tisk prav tako nadzorujejo kot v nekaterih fašističnih državah.

Vidimo, da položaj v Jugoslaviji ne opravičuje naših upov, izraženih v deklaraciji krimske konference. Jugoslaviji smo dali precej orožja v času, ko smo tudi sami bili šibki, in zato smo razočarani ter se pritožujemo, da so dogodki krenili v to smer. Naš predlog je zelo skromen, in sicer predlagamo, naj se uredniči tisto, kar je bilo povedano v jaltski deklaraciji.

STALIN: G. Churchill je takoj začel obravnavati problem, namesto da bi odgovoril na vprašanje predsedujočega (Trumana), ali ta meni, da je to vprašanje tako resno in pomembno, da bi ga obravnavali in povabili predstavnike Jugoslavije. Če predsedujoči dovoli, bi jaz lahko šel po stopinjah g. Churchilla in prav tako začel obravnavati to vprašanje. Vidite, informacije, o katerih je govoril g. Churchill, češ da so kršeni določeni sklepi krimske konference, nam iz naših virov niso znane. Mislim, da bi bilo prav, če bi zaslišali Jugoslovane same, če bi jim dali možnost, da te obtožbe zavrnejo ali potrdijo.

CHURCHILL: Želim, da zamenjate besedo »obtožba« z besedo »pritožba«.

STALIN: Ne gre za besede, seveda lahko zamenjam besedo »obtožba« z besedo »pritožba«, vendar ni mogoče soditi vsej državi, ne da bi zaslišali njene predstavnike.

CHURCHILL: Zdaj smo imeli možnost razmisliti o tem vprašanju in menim, da bi bilo smotno, če bi se obe strani lahko tukaj srečali, in sicer prav Tito in Šubašić. Morda bi v tem primeru težave lahko odpravili, mi pa bi lahko začeli soglasno odločati. Ali mislite, da bo maršal Tito sprejel povabilo, da pride sem?

STALIN: Ne vem. Treba ju je vprašati, ali lahko sprejmeta povabilo.

TRUMAN: Preden kaj sklenemo, bi rad nekaj povedal. Sem sem prišel kot predstavnik ZDA, da bi z vami obravnaval svetovne probleme. Vendar nisem prišel sem zato, da bi sodili vsem evropskim državam, da bi obravnaval spore, ki bi jih bilo treba reševati v svetovni organizaciji, ustanovljeni v San Franciscu.

Če bi obravnavali politične pritožbe proti komurkoli, bi le izgubljali čas. Če bi sem vabili Tita, Franca ali druge državnike, to ne bo rodilo nič dobrega. Mi nismo sodni organ za obravnavanje pritožb proti posameznim državnikom. Posvetiti se moramo tistim vprašanjem, o katerih se tu lahko sporazumemo.

STALIN: To je pravilno stališče.

TRUMAN: Razpravljati moramo o vprašanih, ki so pomembna za vse nas.

CHURCHILL: To je, g. predsednik, vprašanje, ki zadeva tudi ZDA zato, ker gre za izpolnjevanje sklepov, sprejetih na krimski konferenci. Gre za načelo. Naposled je popolnoma jasno, da je treba spoznati tisto, kar se dogaja v Jugoslaviji, položaj, ki ga je ustvaril maršal Tito. Ni minilo veliko časa, odkar je v državi mir. Toda vse, kar smo upoštevali v našem predlogu, pomeni željo, da se izpolni tisto, kar smo določili na krimski konferenci.

STALIN: Kolikor jaz vem, sklepe krimske konference maršal Tito popolnoma in v celoti izpolnjuje.

TRUMAN: Resnica je, da v Jugoslaviji ne izpolnjujejo vseh sklepov krimske konference. Tudi mi imamo pritožbe. Na to moramo opozoriti jugoslovansko vlado. Toda to vprašanje bi lahko preložili na naslednje zasedanje.

CHURCHILL: Naj se zahvalim generalisimu Stalinu za potrpljenje, ki ga je pokazal, ko smo obravnavali to vprašanje. Če se ne moremo pogovarjati o takih razhajanjih, ki se pokažejo včasih tudi med nami, in če jih ne moremo obravnavati tukaj, kje naj jih potem obravnavamo?

STALIN: Tukaj jih tudi obravnavamo. Toda o kakšnem takem vprašanju se ne da odločiti brez obtoženca. Vi obtožujete šefa jugoslovanske vlade, jaz pa prosim, da ga zaslišimo, in potem odločimo. Obravnavamo pa lahko, če je to sprejemljivo.

CHURCHILL: Strinjam se s tem, toda predsedujoči je proti temu, da bi Tita poklicali sem.

STALIN: V tem primeru je treba vprašanje črtati z dnevnega reda.

... TRUMAN: Izčrpali smo dnevni red, seja se nadaljuje ob štirih.⁹⁶

Ta razprava je porazno odmevala pri manjšini v vladi. Razblinili so se njeni upi v Potsdam.

Prvi podpredsednik Grol in ministra dr. Šubašić in dr. Šutej so začasno nehali groziti z odstopom. Najbrž so čakali, da se bo končala konferenca velikih treh, kajti, kot pravijo zapisniki, začeto vprašanje ni bilo popolnoma in formalno končano. Jasno je bilo, da soglasnega in hitrega sklepa ne bo. Pričakovali so nov korak Britancev. – Zastavljalo se je vprašanje, ali bodo še naprej vztrajali pri svojem predlogu ali pa ga bodo umaknili. Toda ves prah, ki sta ga dvignila Churchill in Eden glede Jugoslavije, se je polegel v ameriškem dokumentu konference v Potsdamu v treh vrsticah:

»1. Jugoslavija. Britanci so načeli vprašanje o uporabi jaltske deklaracije o Jugoslaviji, toda ker njihovo stališče ni dobilo podpore, so se odločili, da ne bodo več vztrajali pri tem vprašanju.«⁹⁷

Po tem je bila manjšina v vladi bolj kot kdaj dotlej pripravljena razumneje začeti reševati ključna politična vprašanja. Privolila je, da se AVNOJ razširi ne s 125 ali 120 novimi poslanci, temveč le z 82. Še enkrat je odložila vladno krizo z odstopi treh članov kabineta. Ker se je politika manjšine, ki je imela zaslombo pri zahodnih silah, sesula, je končno, čeprav s težkim srcem, sprejela listo, ki jo je določil ministrski komite. To listo je sprejel ministrski svet⁹⁸ in tako so bile izpolnjene vse nujno potrebne politične predpostavke za sklicanje AVNOJ na tretje zasedanje.

⁹⁶ III. П. Санакоев, Б. Л. Цыбулевский, navedeni zbornik, str. 240–242.

⁹⁷ Foreign Relations..., Conferences of Berlin (Potsdam), 1945, tom II, str. 223.

⁹⁸ Tretje zasedanje AVNOJ in zasedanječasne ljudske skupščine DFJ, str. 71.

AVNOJ je bil s sporazumom med strankami razširjen 1) s 13 predstavniki demokratske stranke, ki jih je vodil šef stranke Milan Grol; 2) z 12 poslanci zemljoradniške stranke (saveza zemljoradnika), ki jih je vodil Kosan Pavlović Brđanski, predsednik saveza; 3) s 13 poslanci, ki jih je določil izvršilni odbor hrvatske seljačke stranke (HSS), med katerimi ni bilo Franja Gažija in Frana Frola, ker sta bila odposlanca od zasedanja v Jajcu naprej; 4) z 11 poslanci samostalne demokratske stranke (SDS), ki jih je vodil Sava Kosanović, generalni sekretar stranke (predsednik SDS dr. Srđan Budisavljević, je bil imenovan za namestnika); 5) z 11 člani republikanske stranke, ki jih je vodil šef stranke prof. Jaša Prodanović; 6) z 8 poslanci narodne seljačke stranke, ki jih je vodil dr. Dragoljub Jovanović, šef te levo usmerjene kmečke stranke in 7) s prof. Nedeljkom Divcem kot šefom socialnodemokratske stranke. Kot posamezniki zunaj strank so bili za člane razširjenega AVNOJ predlagani dr. Drago Marušić, nekdanji minister in ban iz Ljubljane in član londonske vlade dr. Šubašića, dr. Stevan Jakovljević, prof. na beograjski univerzi in znani romanopisec (Srbska trilogija, *Izmenjava generacij* itd.), Vladimir Tucović, polkovnik v pokoju, brat Dimitrija Tucovića, Miloš Carević, odvetnik iz Beograda, dr. Aleksandar Belić, predsednik srbske akademije znanosti, Đuro Salaj, predsednik sindikata, Lazar Stefanović, sindikalni delavec, Dušan Vasiljević, znan narodni delavec in senator iz Sarajeva, dr. Zaim Šarac, odvetnik iz Sarajeva, Božin Simić, polkovnik v pokoju, Stanoje Simić, diplomat, poslanik v ZDA, Triša Kaclerović, publicist, nekdanji sekretar izvršnega biroja KPJ, in zgodovinar dr. Vaso Čubrilović, profesor na beograjski univerzi.⁹⁹

Drugi dan po otvoritvi tretjega zasedanja AVNOJ, preden se je razglasil za začasno ljudsko skupščino, so reakcionarne sile v tujini, sovražno razpoložene do nove, demokratične in federativne Jugoslavije, ko se jim tako ni posrečilo, da bi svoje namere uresničile v Potsdamu, znova izkoristile kralja Petra II. Še enkrat, in sicer zadnjič, je poskušal izzvati politično krizo v državi, ki je pravkar končala zmagovito vojno. Peter II. je 8. avgusta 1945 znova potegnil nerealno potezo: odpovedal je zaupanje kraljevim namestnikom, ki jim ga je izkazal s svojim ukazom z dne 2. marca 1945. Očitno so bili za tem najnovejšim kraljevim manevrom ne le ljudje blizu dvora, ki jih je bilo manj kot pred vojno in katerih število je vedno bolj usihalo, temveč tudi vse tiste sile, ki so si prizadevale ovirati narode Jugoslavije pri njihovi obnovi in graditvi na poti k notranji konsolidaciji, kar pa se jim ni posrečilo.

Toda tudi ta kraljevi protiustavni akt je, kot tudi sicer vsi njegovi prejšnji protiljudski manevri, ki se jih je loteval sam ali z begunskimi vladami, naletel na skoraj soglasno obsodbo začasne ljudske skupščine, ki je po obrazložitvi Edvarda Kardelja in na predlog Moša Pijadeja s prostim prehodom na dnevni red šla mimo kraljeve izjave, kot da se ni zgodilo nič posebnega.¹⁰⁰

Manjšina v vladi in v začasni ljudski skupščini je iz ure v uro izgubljala iluzije, da bi njena politika, nesprejemljiva za najširše plasti nove generacije vseh naših narodov, zlasti za delavski razred, delovne kmete in napredno inteligenco, doživela uspeh. Armada udeležencev vojne, borcev revolucije jo je ne glede na razredni izvor imela za protiljudsko, razbijaško, kontrarevolucionarno. Sile, na katere so lahko računali stari politiki, ki so se vračali iz emigracije, so sestavljali v glavnem najbolj izraziti, po številu pa skoraj nepomembni predstavniki kapi-

⁹⁹ Prav tam, str. 42–43.

¹⁰⁰ *Tretje zasedanje AVNOJ in zasedanje začasne ljudske skupščine DFJ*, str. 132–133.

URADNI LIST

DEMOKRATSKE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

URADNI LIST se izdaje dvakrat na teden. —
 Rokopis se ne vračajo. — Oglasi po ceniku.
 — Cekovni račun št. 62.324.

Petek, 9. marec 1945
 BEOGRAD
 STEVILKA 11 LETO I

Cena Din. 10.— za vsako polo. — Naročnina
 za prvo polletje 1945 Din. 1.200.— — Uredni-
 šтво: Braunkova ul. št. 20. — Telefoni: 20-426
 in 20-427

133.

SPORAZUM

NACIONALNEGA KOMITEJA OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE IN KRALJEVSKE JUGOSLOVANSKE VLADE Z DNE 26. JUNIJA 1944.

Nacionalni komitej osvoboditve Jugoslavije in predsednik kraljevske jugoslovanske vlade sta se sporazumela o, sledečem:

1. Kraljevska jugoslovanska vlada mora biti sestavljena iz naprednih demokratičnih elementov; ki se niso kompromitirali v borbi proti Narodno osvobodilnemu gibanju. Glavna dolžnost te vlade bo organiziranje pomoči Narodno osvobodilni vojski in vsem onim, ki se bodo v bodoče z enako odločnostjo borili proti skupnemu sovražniku naše domovine, in sicer tako, da se vse sile zedinijo v eno narodno fronto. Enako je dolžnost te vlade skrbeti za prehrano prebivalstva Jugoslavije in privedi delovanje predstavništev v inozemstvu in delovanje v medzavezniški komisijah glede zaščite naših narodnih pravic v skladnost s potrebami narodov in z narodno osvobodilno borbo v domovini.

2. Nacionalni komitej osvoboditve Jugoslavije in kraljevska vlada g. dr. Šubašiča bosta odredila organe, ki bodo koordinirali sodelovanje v borbi proti sovražniku in olajšali čim skorajšnje ustvaritev enotnega predstavništva države.

3. Nacionalni komitej osvoboditve Jugoslavije smatra, da zdaj ni potrebe, poudarjati in zaostrovi vprašanje o kralju in monarhiji, ker to danes ne predstavlja ovire za sodelovanje med Nacionalnim komitejem osvoboditve Jugoslavije in vlado g. dr. Šubašiča, ko se obe stranki strinjata s tem stališčem, da bo dokočno odločitev o državni ureditvi izreklo ljudstvo po osvoboditvi celotne domovine.

4. Vlada g. dr. Šubašiča bo podala deklaracijo, v kateri bo:

a) priznala nacionalne in demokratske pridobitve, ki so si jih priborili narodi Jugoslavije v svoji triletni borbi in s katerimi so bili postavljeni temelji za demokratsko federativno ureditev naše državne zajednice in izvedenačasna uprava dežele s pomočjo organizacij Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije ter nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot izvršnega organa;

b) dala popolno priznanje borbenim narodnim močem, organiziranim v Narodno osvobodilni vojski pod poveljstvom maršala Jugoslavije Josipa Broza-Tita, ter izrekla obsodbo nad vsemi izdajalci naroda, ki so javno ali prikrito sodelovali s sovražnikom;

c) naslovila na ves narod poziv, da naj se vse borbene sile združijo z Narodno osvobodilno vojsko v eno samo fronto.

5) Od svoje strani pa bo maršal Jugoslavije Josip Broz-Tito kot predsednik Nacionalnega komiteja osvo-

boditve Jugoslavije objavil izjavo o sodelovanju z vlado g. dr. Šubašiča in bo vnovič poudaril, da Nacionalni komitej osvoboditve Jugoslavije med trajanjem vojne ne bo načeljal vprašanja o dokončni državni ureditvi.

Vsebina tega sporazuma se razglasi, ko sestavi g. dr. Šubašič vlado.

Na svobodnem ozenilju Jugoslavije,
 dne 16. junija 1944.

Za
 Nacionalni komitej osvoboditve Jugoslavije
 predsednik,
 maršal Jugoslavije
 Josip Broz-Tito I. r.

Predsednik
 kraljevske jugoslovanske vlade,
 Dr Ivan Šubašič I. r.

134.

SPORAZUM

NACIONALNEGA KOMITEJA OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE IN KRALJEVSKE JUGOSLOVANSKE VLADE Z DNE 1. NOVEMBRA 1944.

Sporazum med predsednikom Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije maršalom Jugoslavije Josipom Brozom-Titom in predsednikom kraljevske vlade dr. Ivanom Šubašičem, dosežen dne 1. novembra 1944:

Zastopajoč načela državne kontinuitete Jugoslavije z mednarodno-pravnega stališča ter jasno izraženo voljo vseh narodov Jugoslavije v njihovi štiriletni borbi za novo, na načelih demokracije zgrajeno, neodvisno in federativno državno zajednico, želimo in se trudimo, da bo ljudska volja pri vsakem koraku in od vsake strani spoštovana tako glede notranje državne ureditve kakor tudi glede oblike vladavine, in se zaradi tega stališča, ravnamo po temeljih in obnih načelih take ustavnosti, ki je lastna vsem v resnici demokratičnim državam.

Ker je Jugoslavija priznana v družbi Zedinjenih narodov v svoji stari obliki in funkcionira kot taka, bomo takšno naravno-pravno zastopali tudi v bodoče pred zunanjim svetom in v vseh ukrepih zunanje politike; dokler naša državna zajednica, bodoča demokratska federativna Jugoslavija ne zadobi s svobodno odločitvijo narodov svojo dokončno obliko vladavine.

Dotlej smo se sporazumeli z namenom, da se izognemo vsakrati mogoči zaostrovi razmer v domovini, da se kralj Peter II. ne povrne v domovino, dokler narodi o tem ne izrečejo svoje odločitve, ter da za nje-

Teksta sporazumov Tito - Šubašič, objavljena v Uradnem listu DFJ dne 9. marca 1945.

tala, buržoazije, industrialci, veliki in drugi trgovci, ki so bili večidel tudi kolaboracionisti, dalje veleposestniki in bogati kmetje. Samo ta tenka plast volivcev si je vroče želela, da bi se vrnil nekdanji red, ki je bil zrušen v osvobodilni vojni in revoluciji. Meščanske stranke in njihovi voditelji so izgubili stik z množicami in so potemtakem lahko sodelovali samo s temi »elementi«, kot se v nekem ameriškem dokumentu imenuje ta recidiv stare družbe.¹⁰¹

Voditelji predvojnih buržoaznih strank so drug za drugim to dojeli in so bili globoko razočarani. Tudi voditelju demokratske stranke Milanu Grolu, izvrstnemu intelektualcu, sijajnemu gledališkemu kritiku in esejistu z zahodno-demokratskimi, v resnici s konservativnimi nazori, je postalo jasno, da so ga revolucionarni tokovi v družbenem razvoju države za vselej pustili daleč zadaj. Politično bistvo nove generacije na podeželju in v mestu v zanosu zmage sploh ni reagiralo na parole, ki jih je v petih številkah ponujala »Demokracija«.¹⁰² Sicer pa se je tudi Šubašić zavedal, kot je priznal sam Milan Grol, da je njegova, to pa pomeni tudi Grolova in Šutejeva »politika doživela tragičen konec«.¹⁰³ In kot se vedno dogaja, se je tudi ta družbeni fenomen, nezdrav in kratkotrajen, končal z naravnim političnim procesom: s političnega prizorišča nove Jugoslavije je odšla recidiva starega reda. Milan Grol, prvi podpredsednik vlade, je odstopil, kar je bilo takoj sprejeto, o tem pa je bilo predsedstvo začasne ljudske skupščine obveščeno 22. avgusta. Po isti poti sta kmalu šla tako dr. Ivan Šubašić kot dr. Juraj Šutej.

Začasna ljudska skupščina je ob soglasnosti velikanske večine, v triumfu ljudske politike, ki sta jo od prvih vstajniških dni leta 1941 vodila KPJ in Tito, izpolnila vse svoje naloge. Ko je dr. Ivan Ribar sklenil zasedanje skupščine, je ugotovil:

»Tovariši in gospodje ljudski poslanci, opravili ste svojo dolžnost do ljudstva in domovine v pravem pomenu besede.

Bili ste kos zahtevam in težnjam naših narodov . . .

Prav tako ste, tovariši in gospodje ljudski poslanci, na tretjem zasedanju odgovorili tudi željam naših velikih zaveznikov, sklepom krimske konference v Jalti, v celoti in popolnoma.«

Po tolikšnih naporih, trpljenju in milijonskih žrtvah so narodi Jugoslavije naposled izbojevali popolno zmago tudi nad fašističnimi agresorji, se uprli pritiskom in grožnjam združene reakcije iz tujine, do konca porazili sile, ki so želele vrnitev k staremu in preživelemu, za vselej zrušenemu buržoaznemu redu.

Našim narodom je ostalo samo še to, da svobodno odločijo o svoji bodoči državi in družbeni ureditvi.

Ta odločitev pa je bila razglašena tistega velikega, zgodovinskega dne, 29. novembra 1945, ko so se z navdušenjem odločili za republiko.

Stoletna hotenja in napredne težnje naših narodov so bile končno uresničene.

¹⁰¹ Foreign Relations . . ., Conferences at Malta and Yalta, 1945, str. 259–260.

¹⁰² Pred in med tretjim zasedanjem AVNOJ seveda nihče ni mogel vedeti za poročila o političnem položaju v Jugoslaviji, ki so jih ameriški in britanski diplomati in obveščevalci pošiljali v Washington in London, zlasti ne, kaj so jim prenašali Grol, dr. Šubašić in dr. Šutej. Toda kljub temu so v CK KPJ in v ljudski fronti v bistvu pravilno ocenjevali njihovo ravnanje. – Več o tem gl. Sl. Nešović, *Moša Pijade in njegov čas*, str. 586–590.

¹⁰³ The National Archives, Washington, 860H.01/7-1045, brzojavka odpravnika poslov Shantza iz Beograda, July 10, 1945 – 2 p. m.

To izdajo, prvo v slovenščini, izročamo javnosti v letu, ko praznujemo zgodovinsko zmago združenih narodov nad fašizmom in japonskim militarizmom, ob 30. letnici tretjega zasedanja AVNOJ in zasedanja začasne ljudske skupščine DFJ. Od prve izdaje, ki sem jo pripravil kot posebno knjigo uradne skupščinske izdaje stenografskih zapiskov, se razlikuje samo po tem, da se je pokazala potreba po predgovoru, po nekaterih opombah pod črto, da bi bila nekatera mesta jasna tudi sedanjim generaciji bralcev, in po novih prilogah ter popolnejšem registru.

Prav tako moram naposled poudariti, da smo v tej izdaji izpustili »Priloge« v celoti, poročila skupščinske manjšine pa dodali na ustreznih mestih med glavnim tekstom. Založba in avtor sta prepričana, da to prav nič ne zmanjšuje vrednosti knjige, ki je namenjena širšim krogom bralcev. Znanstveni delavci in publicisti bodo besedila zakonskih osnutkov in predlogov kot tudi vse druge priloge našli v prvi uradni izdaji. Sicer pa lahko zakonodajno delo predsedstva AVNOJ od osvoboditve Beograda do tretjega zasedanja AVNOJ, ki ga je nadaljevala tudi začasna ljudska skupščina DFJ, spremljamo samo, če hkrati uporabljamo tudi posebne izdaje ljudske skupščine FLRJ:

- 1) Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ (19. nov. 1944–27. okt. 1945),
- 2) Rad zakonodavnih odbora Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ (4. apr.–27. okt. 1945).

Te tri knjige so organska celota in kažejo, kako so si narodi in vodstvo nove Jugoslavije prizadevali za čim hitrejšo obnovo razdejane države, za normalizacijo življenja, oživitev gospodarstva in za nove družbene odnose na podlagi pridobitev osvobodilne vojne in revolucije. To je avtentično pričevanje izjemno pomembnega časa, v katerem je velika generacija izpolnila svojo zgodovinsko vlogo.

Beograd, na dan zmage, 9. maja 1975

Slobodan Nešović

TRETJE ZASEDANJE

ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

v Beogradu
(od 7. do 10. avgusta 1945)

PRVI PREDHODNI SESTANEK

(7. avgusta 1945)

Začetek ob 17,20.

Predsedoval je predsednik dr. Ivan Ribar.

(Navzoči so vsi člani zvezne vlade na čelu s predsednikom ministrskega sveta maršalom Jugoslavije Josipom Brozom Titom. Maršala Tita so ob prihodu navdušeno pozdravili z dolgim in burnim ploskanjem ljudski predstavniki in številno občinstvo, ki je do zadnjega kotička napolnilo vse galerije.)

PREDSEDNİK: Tovariši in tovarišice, odposlanci in odposlanke, začenjam prvi predhodni sestanek sveta. Zapisnik sestanka bo vodil sekretar tovariš Mile Peruničić.

Na tem sestanku bomo najprej pregledali in overili pooblastila tistim odposlancem, ki jih še nimajo overjenih. Torej določam poimensko klicanje vseh povabljenih odposlancev. Prosim nove odposlance, da pri klicanju izvolijo izročiti svoja pooblastila sekretarju. Prosim tovariša sekretarja Mila Peruničića, da opravi poimensko klicanje. Odposlance, ki se ne bodo odzvali, bo poklical še enkrat.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ: Za ugotovitev sklepčnosti bomo najprej klicali tiste odposlance, ki imajo že verificirane mandate (*bere*):

Josip Broz Tito, Alargić Judita, Andonov Metodije-Čento, Andrejev Bane-Ronkata, Andrejević-Kun Đorđe, Apostolski Mihailo, Augustinčić Antun, Avšić Jakob, Babović Spasenija, Bakarić dr. Vladimir, Balaš Boris, Balen Šime, Barbalić Ivan, Belinić Marko, Belovuković Milan-Deva, Berus Anka, Biber Josip, Bolt Ivan, Božanić Andrija, Božović Nikola, Brkić Dušan, Brozina inž. Nikola, Bubanj Andrija, Buljan Vice, Božičević Ivan, Bebler dr. Aleš, Bevk France, Breclj dr. Marijan, Babić Ante, Babić Ljubo, Begić Jure, Bjelica inž. Janko, Brkić Hasan, Brstina Dušan, Butozan dr. Vaso, Bjeladinović dr. Boško, Vukosavljević Sreten, Veselinov Jovan, Vidović Nikola, Vrkljan Ante, Vavpetić dr. Lado, Vidmar Josip, Vilfan dr. Jože, Vipotnik Albin, Veinović Svetozar, Vujasinović Todor, Vukić Sveto, Vulin Sava, Vujačić Marko, Vukmanović Svetozar, Vlahov Dimitar, Grujić Radovan, Grulović Aćim, Grulović Nikola, Gaži Franjo, Gizdić Drago, Gregorić dr. Pavle, Gržetić Maca, Guberović Nikola, Gluhić Omer, Grk Dušan, Grgurić dr. Jakov, Grbić Mihailo, Davidović Radivoje, Dediđer Vladimir, Dimitrijević Milorad-Mikan, Detoni Marijan, Draušnik Jurica, Danilović inž. Uglješa, Došen Ilija, Dugonjić Rato, Dobrašinić Miloje, Dapčević Peko, Đurić Ljubodrag, Đurić Momčilo, Đarić Ljuban, Đukanović Pero, Đilas Milovan, Eraković Simo, Žujović Sreten, Žanko dr. Miloš, Zečević Vlada, Žigić Rade, Zlata-

rić Branko, Zečević Stevo, Zemljak Jože, Zogović Radovan, Ilić Pavle, Iveković dr. Mladen, Ivančić Marija, Ivović Dušan, Jovanović Iso, Jovanović Živko, Jovanović-Bradonja Radivoje, Josipović Srboljub, Jakša Uroš, Jakac Božidar, Jeras Josip, Jokić Špiro, Josipović Dušan, Jovanović Arsa, Karamatijević Jevstati-
tije, Kraus dr. Herbert, Kosovac Vujo, Koharević dr. Aleksandar, Komadina Pero, Kranželić Ivan, Krce Pavao, Krstulović Vicko, Kršulj Mate, Krajačić Ivan, Kukoč Ivica, Kardelj Edvard, Kavčič Stane, Kidrič Boris, Kocbek Edvard, Kraigher Boris, Krmelj Maks, Kržišnik dr. Anton, Karabegović Osman, Kecmanović dr. Vojislav, Kovačević Mitar, Kulenović Skender, Kurt Husnija, Krstajić Pero, Koliševski Lazar, Leković Voja, Lakuš Filip, Livada Dušan, Leskošek Franc, Lubej France, Lunaček dr. Pavel, Ljujić Vojo, Marković Momčilo, Mijušković Radovan, Milojević Miloje, Milosavljević Milosav, Minić Miloš, Mitrović-Đilas Mi-
tra, Mutapović Dragoslav, Mraz Franjo, Mrazović-Cofek Karlo, Maček Ivan, Mikuž dr. Metod, Majcen Sandi, Maksumić Omer, Mandžić Pašaga, Marić Ignjat, Mastilović Novak, Medan Sava, Mijatović Cvijetin, Mikulić Jure, Mališić Panto, Marković Blažo, Mirković Joso, Markovski Venko, Nedeljковиć dr. Dušan, Nešković dr. Blagoje, Nazor Vladimir, Nikoliš dr. Gojko, Nemeć Ivan, Novak Ivan, Ninković Dmitar, Naceva Mara, Opačić-Čanica Stanko, Omanović Ham-
dija, Orović Savo, Petrović Nikola, Petrović Srećko, Petrović Dušan, Popović Milentije, Pijade Moša, Popović Koča, Popović Jovan, Pavić Janko, Pejnović Kata, Počuča Mile, Polović Marko, Pribičević dr. Rade, Prvčić Stjepan, Polić Zo-
ran, Penca Jože, Perković Mile, Pobrić Edhem, Pribišić Lazo, Pucar Đuro-Stari, Peruničić Mile, Popivoda Krsto, Radić Vojislav, Radosavljević Dobrivoje, Ran-
ković Aleksandar, Ribar dr. Ivan, Ribnikar Vladislav, Rumbak Ivan, Rupena-
Osolnik Mara, Rus Josip, Redžić Enver, Radović Joksim, Savić Pavle, Sofijanić
Ratko, Stambolić Petar, Stević Luka, Stefanović Rista, Stefanović Svetislav, Smo-
dlačka dr. Josip, Sorić Mate, Sremec dr. Zlatan, Sremec Nada, Stilinović Marijan,
Svetek France, Stante Peter, Semić Stane-Daki, Savić Brano, Savić Savo, Soldat
Mitar, Subotić T. Mitar, Simonović Jagoš, Todorović Mijalko, Tiljak Đuro, To-
dorović Simo, Tuđman Stjepan, Trbović Rade, Čamić dr. Edhem, Čemerlić Asim,
Čemerlić Hamdija, Čuković Stevo, Urošević Sredoje, Frol Frane, Fajfar Tone,
Filipović Sulejman, Hebrang Andrija, Hribar Janez, Hodžić Mujo, Humo Avdo,
Hadži-Smailović Muhamed, Cazi Josip, Cerovac Antun, Cetina Josip, Čalić Du-
šan, Čolaković Rodoljub, Šalamon Stjepan, Šašić Jevto, Škare Stanko, Šnuderl
dr. Makso, Šlander-Marinko Mica, Škerlj Franc, Šegrt Vlado, Šiljegović Boško,
Škundrić Mihailo.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ: Zdjaj bom poklical tiste odposlance, ka-
terih mandate moramo verificirati in jih prosim, da po vrsti, kot bodo klicani,
izročijo svoja pooblastila (*bere*):

Andrić Ratimir, Antunović Rista, Augustinov Mata, Agoli Kemal, Bogavac
Blagoje, Bajović Vojin, Bošković Milan, Beriša Rifat, Brajovski Strahil, Blažev-
ski inž. Jordan, Bogdanov Petar, Brašnarov Panko, Varga Ištvan, Vasiljević Ži-
van, Veslijevski Naum, Vražalski I. Nikola, Gaš Aljuš, Grković Radovan, Gluhić
Omer, Damjanović Božidarka-Kika, Devedžić Dušan, Dulić dr. Vojislav, Đako-
vić Spasoje, Đorđević Dragoslav, Đurović Mihailo, Zeković Veljko, Jaramazović
Lajčo, Jovanović Ljubisav, Jovanović Radoš, Jovičević Pavle, Jordan Marija,
Josipović Dušan, Jovanović Blažo, Kardelis Andrija, Kek Žiga, Krstić Boško,
Krstić Ratko, Krstić Svetozar, Kriezju Hasan, Kveder Dušan, Kalajdzijev Lazo,
Kuturec Toma, Lučić Mihailo, Lukšić Korijolan, Luković don Niko, Masnić

Petar, Milatović Milorad, Milosavljević Ljubinka, Mundrić Petar, Miljković Milutin, Mugoš Dušan, Moč dr. Aleksandar, Mahmutčehajić Džemal, Maleski Vlado, Miljovski Kiril, Miloševski Tihomir, Minčev Nikola, Mihajlovski Kiril, Midžev dr. Nikola, Nađ Kosta, Nedeljković Raja, Nikolić Dragoljub, Nikolić Živojin, Nimani Džavid, Naumovski Naum, Nošpal Tode, Olah Aleksandar, Pastovnicki Jevrem, Petrović dr. Milan, Popović Dobrivoje, Penezić Slobodan, Pešić Vidoje, Petrović Slavoljub, Pajković Đoko, Petruševa Olga, Piruze Petar, Poležinoski dr. Vladimir, Popandonov Epaminond, Rajić Blaško, Radović Momčilo, Ristić Milan, Radojčić Ignjat, Rašović Miloš, Sabo Đerđ, Savić Životije, Smiljanić Milan, Soldatović Stojadin, Stojanović Brana, Stanković dr. Siniša, Stajić Vasa, Sokolov Lazar, Stojanov Todor-Zvezdan, Tatarac Svetislav, Todorović Radomir, Trajković Aleksandar, Trifunović Borislav, Tolo Niko, Temelkovski Borko, Treneski Zlate, Četković Jovan, Uzunovski Cvetko, Filipović Krsto, Hodža Fadil, Hodža Mehmed, Cvetković Vitomir, Cvetanov Trajko, Čakić Boško, Čalovska Ljiljana, Čukalovski Vangel, Čučkov Emanuel, Šaćiri Ismet, Shukria Ali, Šević Aleksandar in Šoti Pal.

(Vsi poklicani odposlanci so izročili pooblastila.)

PREDSEDNIK: Če katerega odposlanca nismo poklicali, moral pa bi izročiti pooblastilo, se lahko prijavi sekretarju, mu pove svoje ime in mu izroči pooblastilo. *(Nihče se ne javi.)* Pooblastila izročajo samo novi odposlanci. Odposlancem, ki so bili na prvem in drugem zasedanju AVNOJ in ki so bili v tem obdobju kooptirani v predsedstvo, ni treba izročiti pooblastila; ta pooblastila so že verificirana.

Če še katerega odposlanca nismo poklicali, ima pa pooblastilo, je še čas, da se do sestanka mandatnega odbora prijavi sekretarju in izroči svoje pooblastilo. Tisti odposlanci, ki niso prišli na ta sestanek, morajo pa izročiti pooblastila, jih lahko pošljejo po pošti ali po odposlancih ali pa pozneje naravnost sekretarju.

Prehajamo na volitve mandatnega odbora.

V imenu predsedstva predlagam, da naj bo v tem odboru 7 oseb. Vsaka enota pošlje v odbor po enega člana, torej šest – sedmi pa bo predsednik.

Ali svèt sprejme ta moj predlog? *(Sprejme.)* Naj tisti, ki so *proti* izvolijo vstati. *(Vsi sedijo.)* Nihče se ni javil. Objavljam, da je predlog, da izvolimo mandatni odbor s 7 člani, sprejet.

Prehajamo na glasovanje. Odposlanec Šime Balen in tovariši so predlagali, da mandatni odbor izvolimo z aklamacijo. Ta predlog bom najprej dal na glasovanje. Če ne bi bil sprejet, bomo glasovali tajno, z listki.

Predlog se glasi:

»Za mandatni odbor predlagamo tele odposlance: Grujić Radovan – Srbija, Prvčić Stjepan – Hrvatska, Avšič Jakob – Slovenija, Butozan dr. Vaso – Bosna in Hercegovina, Ivoić Dušan – Črna gora, Apostolski Mihailo – Makedonija in Marković Momčilo – kot sedmi član.«

Na glasovanje dajem predlog Šimeta Balena in tovarišev, ki zahtevajo, da opravimo volitve z aklamacijo. Ali sprejmete predlog Šima Balena in tovarišev? *(Sprejmejo.)* Tisti tovariši in tovarišice, ki se ne strinjajo z njim, naj izvolijo vstati. *(Vsi sedijo.)* Nihče ni vstal. Objavljam, da je predlog Šima Balena in tovarišev, da pridejo v mandatni odbor: Grujić Radovan – Srbija, Prvčić Stjepan – Hrvatska, Avšič Jakob – Slovenija, Butozan dr. Vaso – Bosna in Herce-

govina, Ivović Dušan – Črna gora, Apostolski Mihailo – Makedonija in Marković Momčilo kot sedmi član – soglasno sprejet.

Mandatni odbor pozivam, da se sestane in konstituira, da izbere predsednika, zapisnikarja in poročevalca in predloži pismeno poročilo.

Za čas, ko bo mandatni odbor delal in dokler ne bo končal svojega dela, odrejam odmor. Ker bo mandatni odbor najbrž hitro končal delo, prosim tovariše odposlance in tovarišice odposlanke, da ne hodijo iz poslopja.

(Po odmoru)

PRESEDNIK: Nadaljujemo predhodni sestanek. Sporočam, da se je mandatni odbor konstituiral takole: predsednik je Momčilo Marković, poročevalec pa Jakob Avšič. Ker je mandatni odbor končal verificiranje pooblastil odposlancev Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, dajem besedo poročevalcu Jakobu Avšiču.

POROČEVALEC MANDATNEGA ODBORA JAKOB AVŠIČ (bere):

PRESEDSTVO
ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Mandatni odbor

POROČILO

MANDATNEGA ODBORA, KI JE BIL IZVOLJEN NA PRVI SEJI III. ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE DNE 7. AVGUSTA 1945, PREDLOŽENO PLENUMU AVNOJ V NADALJEVANJU ISTE SEJE

Mandatni odbor je na seji dne 7. avgusta 1945 pregledal pooblastila odposlancev, katerih mandati še niso bili verificirani, in predlaga:

a) da se verificirajo mandati tehle poslancev:

Gaši Aljuš, Šoti Pal, Masnić Petar, Lukšić Korijolan, Smiljanić Milan, Stanković dr. Siniša, Sabo Đerđ, Pešić Vidoje, Petrović Slavoljub, Nedeljković Raja, Pastovnicki Jevrem, Savić Životije, Todorović Radomir, Trifunović Borislav, Cvetković Vitomir, Mundrić Petar, Milatović Milorad, Nikolić Dragomir, Krstić Svetozar, Kek Žiga, Jaramazović Lajčo, Jovanović Ljubisav, Jovanović Radoš, Đurović Mihailo, Đaković Spasoje, Augustinov Mata, Antunović Rista, Bošković Milan, Bajović Vojin, Vasiljević Živan, Varga Ištvan, Blaževski Jordan, Bajovski Strahil, Bogdanov Petar, Vražalski Nikola, Veslijevski Naum, Jovanović Blažo, Kalajdzijev Lazo, Minčev Nikola, Mihajlovski Kiril, Ginovski Lazar, Cvetanov Trajko, Četković Jovan, Čučkov Emanuel, Zeković Veljko, Rašović Miloš, Mahmudčehajić Džemal, Mugoš Dušan, Miljković Milutin, Krstić Ratko, Kriezju Hasan, Milosavljević Ljubinka, Lučić Mihailo, Grković Radovan, Gluhić Omer, Beriša Rifat, Bogavac Blagoje, Bajalski Risto, Andrić Ratomir, Devedžić Dušan, Damjanović Božidarka-Kika, Dulić Vojislav, Jovičević Pavle, Maleski Vlado, Miljovski Kiril, Nikolić Živojin, Nošpal Tode, Nimani Džavid, Popović Dobrosav, Pajković Đoko, Penezić Slobodan, Radović Momčilo, Ristić Milan, Soldatović Stojadin, Popandonov Epaminond, Sokolov Lazar, Trajković Aleksandar, Temelkovski Borko, Uzunovski Cvetko, Filipović Krsto, Hodža Mehmed, Hodža

Fadil, Čakić Boško, Šaćiri Ismet, Shukria Ali, Krstić Boško, Jordan Marija, Kveder Dušan, Luković don Niko, Tatarac Svetislav, Agoli Kemal, Piruze Petar, Stojanović Brana, Petruševa Olga, Kardelis Andrija, Nađ Kosta, Gligorov Kiril, Đorđević Dragoslav, Šević Aleksandar, Radojčić Ignjat, Tolo Niko, Čukoloski Vangel, Kuturec Toma, Miloševski Tihomir, Stojanov Todor, Poležinoski dr. Vladimir, Moč dr. Aleksandar in Olah Aleksandar.

b) da se zavrnete pooblastili Kocbeka Jožeta in Turnherja Edmunda, ki sta ju izročila kot namestnika odposlancev Semiča Dakija in Mice Šlander-Marinko, ker sta ta odposlanca živa in nista dala odstopa na svoja poslanska mandata.

Mandatni odbor ugotavlja, da je vseh poslancev AVNOJ 368. Od tega številila je na seji navzočih 318 poslancev, odsotnih pa je 50 poslancev.

Za poročevalca je določen generallajtnant Jakob Avšič.

Beograd, 7. avgusta 1945

Poročevalec
Jakob Avšič, s. r.

Predsednik
mandatnega odbora
Momčilo Marković, s. r.

PREDSEDNIK: Slišali ste poročilo mandatnega odbora. Ali želi kdo govoriti? (*Nihče.*) Prehajamo na glasovanje. Na glasovanje dajem poročilo mandatnega odbora. Vsi odposlanci, ki se ne strinjajo s poročilom mandatnega odbora, naj izvolijo vstati. (*Vsi sedijo.*) Ker nihče ni vstal, ugotavljam, da potemtakem AVNOJ oziroma svet lahko prične z delom.

Prehajamo na otvoritev seje tretjega zasedanja AVNOJ. Prosim sekretarja tovariša Mileta Peruničića, da prebere ukaz o sklicu tretjega zasedanja AVNOJ.
SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere):

**PREDSEDSTVO
ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE**

U K A Z

O SKLICANJU ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE NA III. ZASEDANJE

Na podlagi 4. člena odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije kot začasnem organu vrhovne ljudske oblasti v Jugoslaviji

o d l o č a

predsedstvo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije:

da se Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije skliče na dan 2. avgusta tega leta na III. zasedanje.

Beograd, dne 11. julija 1945

Sekretar
M. Peruničić, s. r.

Predsednik
dr. I. Ribar, s. r.

PREDSEDSTVO
ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

U K A Z

Na podlagi 4. člena odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije kot začasnem organu vrhovne ljudske oblasti v Jugoslaviji

o d l o č a

predsedstvo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije:

Sklicanje Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, določeno za 2. avgust t. l., se preloži na 3. avgust t. l.

Beograd, 17. julija 1945

Sekretar
M. Peruničić, s. r.

Predsednik
dr. I. Ribar, s. r.

PREDSEDSTVO
ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

U K A Z

Na podlagi 4. člena odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem organu narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije kot začasnem organu vrhovne ljudske oblasti v Jugoslaviji

o d l o č a

predsedstvo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije:

Sklicanje Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, določeno za 3. avgust t. l., se preloži na 7. avgust t. l.

Beograd, 30. julija 1945

Sekretar
M. Peruničić, s. r.

Predsednik
dr. I. Ribar, s. r.

PREDSEDNIK: Ko v imenu predsedstva začenjam tretje zasedanje AVNOJ, mi dovolite, da vas najprej vse pozdravim, tako stare odposlance s prvega zasedanja AVNOJ v Bihacu leta 1942 in tiste z drugega, zgodovinskega zasedanja v Jajcu leta 1943, kot tudi nove, ki smo jim pooblastila overili na tem, tretjem zasedanju AVNOJ.

Sklepi drugega zasedanja v Jajcu so realna podpora vsem narodom Demokratične federativne Jugoslavije. Narekovala jih je ljudska volja, ki je bila izražena v narodnoosvobodilnem gibanju, v narodnoosvobodilnem boju; ti sklepi so jasen kažipot za našo pravo ljudsko politiko, ki jo vodi naš ljubljeni tovariš, maršal Tito. (*Burno in navdušeno ploskanje.*) Pot, ki jo kažejo ti sklepi, je zalita s krvjo in posuta z grobovi sto in stotisočev naših prvoborcev in po tej poti morajo iti vsi rodoljubi, vsi, ki imajo radi svojo domovino. Druge prave poti razen te ni. Ni pa tudi stranskih stezic in ovinkov, ki bi peljali neposredno k istemu smotru.

Naši narodi so si pridobili slavo herojskih narodov. Zdaj, ko je vojna končana, se kaže v vsej veličini zgodovinska vloga naših svobodoljubnih narodov, njihove junaške in ponosne narodnoosvobodilne vojske, jugoslovanske armade, ki jo vodi genialni vojskovodja, narodni heroj maršal Tito. (*Ploskanje.*) V narodnoosvobodilnem boju se mu je posrečilo združiti vse svetle ljudske tradicije in vse zdrave demokratične sile kot tudi skupne življenjske interese naših narodov.

V narodnoosvobodilnem boju smo uresničili tudi naš pravi borbeni jugoslovanski patriotizem, patriotizem, ki ne ločuje, temveč, nasprotno, trdno združuje vse naše narode v enotno bratsko družino, v enotno ljudsko fronto, ki s svojo moralno močjo krepí, napaja in brani prijateljstvo vseh narodov, združenih v demokratičnem bloku antifašistične koalicije oziroma v bloku Združenih narodov.

Sedanje zasedanje AVNOJ čakajo velike naloge. Na podlagi in v okviru smernic sklepov, ki so bili sprejeti na drugem zasedanju, jih moramo izpolniti do konca, da bi izpolnili svojo dolžnost, kot smo jo izpolnili v Bihaću in Jajcu.

Predsedstvo AVNOJ je na predlog vlade za izvršitev nalog, ki jih zastavlja deklaracija vlade, že sprejelo vrsto odlokov in zakonov, ki nam jih bo razložilo predsedstvo v svojem poročilu. Poleg tega pa mora to zasedanje sprejeti posebne zakone, ki bodo zagotovili popolno svobodo volitev za ustavodajno skupščino. Da jih ne bi naštevali, to so vsi tisti zakoni, ki se nanašajo na ustavodajno skupščino oziroma ki so organsko povezani s sprejetjem ustave.

O vladinem predlogu zakona o agrarni reformi in kolonizaciji, ki ga omeinja deklaracija vlade, bo svet odločal že na tem zasedanju. Prav tako bodo na dnevnem redu predlogi zakonov o uradnikih, državljanstvu, zakonski zvezi, sodiščih.

Predsedstvo bo obvestilo svet o vseh zakonih, ki bodo na dnevnem redu in o njih govori tudi naše poročilo, takoj po ekspezeju, ki ga bo dal temu visokemu domu predsednik vlade tovariš Josip Broz Tito.

Preden bomo prešli na določanje dnevnega reda te prve seje, je naša sveta dolžnost, da se spomnimo ne le vseh naših mrtvih tovarišev, temveč tudi vseh mrtvih borcev in junakov, ki so padli v osvobodilni vojni. (Slava jim!) Naši tovariši, ki so padli v obdobju med drugim in tretjim zasedanjem, so tile: Ivan Milutinović (Slava mu!), dr. Milivoj Jambrišek (Slava mu!), Tomo Stričić (Slava mu!), Joakim Rakovac (Slava mu!), Vid Sokol (Slava mu!), Franc Becele (Slava mu!), Franc Rozman (Slava mu!), Mujkić Hadžimehmed (Slava mu!), Omer Osmić (Slava mu!), Čedomir Filipovski (Slava mu!) in Todor Cipovski (Slava mu!).

Vstanimo in z molkom počastimo naše mrtve tovariše, hkrati pa tudi vse padle borce in junake! Večna hvala in slava jim! (*Vsi odposlanci vstanejo in z minuto molka izkažejo zadnjo čast.*)

Zdaj pa se na tem zasedanju spomnimo naše osvoboditeljice, herojske narodnoosvobodilne vojske, naše jugoslovanske armade, vseh njenih borcev, podoficirjev, oficirjev, generalov, na čelu z vrhovnim komandantom maršalom tovarišem Titom. (*Burno ploskanje.*) Naj jih večno spremlja hvaležnost domovine in naših narodov!

V tem velikem trenutku, ko začenjamo tretje, zadnje zasedanje Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, si dovoljujem, da v imenu predsedstva, in dovolite mi, v imenu vseh vas, tovarišev in tovarišic, v imenu vseh narodov Jugoslavije povem tole večno resnico. Z nečloveškimi napori, z veli-

kanskimi žrtvami naših narodov, z organizirano silo naših narodov, v organizaciji naše enotne herojske mladine, v organizaciji naših požrtvovalnih žensk in zlasti v organizaciji herojskih partizanskih odredov, herojske narodnoosvobodilne vojske, herojske jugoslovanske armade z njenim genialnim vodstvom smo opravili naše narodno, veliko dejanje osvoboditve, veliko dejanje enotnosti in bratstva naših narodov, organizirali smo ljudsko oblast, organizirali smo nov ustavni red, organizirali smo novo Demokratično federativno Jugoslavijo. (*Burno ploskanje.*)

In potem pozdravimo s tretjega zasedanja, kot smo storili tudi na prvem in drugem, naše velike zaveznike: Sovjetsko zvezo, Ameriko in Anglijo, in se jim zahvalimo za izdatno pomoč. Posebno pa se zahvalimo bratski nepremagljivi rdeči armadi (*vsi odposlanci vstanejo in burno ter dolgo ploskajo*), ki je v bratstvu in enotnosti z jugoslovansko armado osvobodila prestolnico Demokratične federativne Jugoslavije, naš Beograd, kjer danes začinjamo tretje zasedanje Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije.

Prepričan sem, da bom izrazil željo vseh odposlancev iz vseh federalnih enot, če bom s tega mesta v imenu predsedstva izrekel trdno prepričanje, da bodo v svobodni, novi Demokratični federativni Jugoslaviji združeni vsi naši narodi, vsi naši kraji na našem celotnem in enotnem etnografskem področju. Tako bi za vse večne čase izginile vse možnosti, da bi bili zasužnjeni vsi tisti kraji, ki jih naši narodi po pravici zahtevajo, tako bi bilo volji in upravičenim zahtevam naših narodov kot tudi v boju izbojevani in pridobljeni pravici, torej resnici, v celoti zadoščeno. (*Burno in dolgo ploskanje.*)

Tako združena Demokratična federativna Jugoslavija bo za ves domoljuben in svobodoljuben demokratični svet, zlasti pa za naše velike zaveznike, najboljše jamstvo za trajen mir in napredek na Balkanu, hkrati pa pomemben faktor za uresničenje resnične demokracije, ki je na Balkanu edini močan branik proti morebitnemu agresivnemu fašizmu, in vse to tudi v duhu najnovejših sklepov zavezniške konference v Potsdamu.

Enotna narodnoosvobodilna fronta Demokratične federativne Jugoslavije bo varovala in branila enotnost in bratstvo njenih narodov, enakopravnost narodov in federalnih enot ter enotno vsezvezno, demokratično oblikovano državno oblast Demokratične federativne Jugoslavije, hkrati pa tudi bratstvo z vsemi drugimi narodi na Balkanu.

V imenu predsedstva AVNOJ objavljam, da se je zasedanje začelo. (*Burno ploskanje.*)

PRVA REDNA SEJA

(7. avgusta 1945)

Nadaljevanje ob 18,15.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

PREDSEDNIK: Začenjam prvo redno sejo tretjega zasedanja AVNOJ.

Zapisnik te seje bo vodil sekretar tovariš Mile Peruničić.

Najprej je treba določiti dnevni red prve seje. V imenu predsedstva predlagam tale dnevni red: poročilo predsedstva AVNOJ o delu v obdobju med drugim in tretjim zasedanjem AVNOJ. Temu poročilu je pridružen tudi predlog za potrditev vseh odlokov in zakonov, ki jih je predsedstvo AVNOJ sprejelo v tem obdobju. Prav tako je pridružen predlog o razširitvi AVNOJ v smislu vladne deklaracije z dne 9. marca 1945.

Za drugo točko dnevnega reda predlagam poročilo predsedstva o predlogu poslovnika in za tretjo točko priseganje odposlancev.

Ali svet sprejme predlagani dnevni red? (Sprejme.) Če se kdo ne strinja, naj vstane. (*Nihče ne vstane.*) Nihče ni vstal. Torej objavljam, da je predlagani dnevni red soglasno sprejet.

Preden preidemo na dnevni red, sporočam odposlancem, da sta predlog poslovnika in tudi poročilo predsedstva o delu natisnjena in že razdeljena med odposlance. Drugih sporočil ni. Prav tako ni vprašanj za predsedstvo in ministre.

Zdaj prehajamo na dnevni red. Prva točka dnevnega reda je poročilo predsedstva AVNOJ o delu v preteklem obdobju med drugim in tretjim zasedanjem AVNOJ. Poročilo bo prebral v imenu predsedstva podpredsednik tovariš Moša Pijade. Hkrati bo tudi poročevalec o tej točki.

Prosim tovariša Moša Pijadeja, da izvoli prebrati poročilo.

POROČEVALEC PODPREDSEDNIK AVNOJ MOŠA PIJADE: Delovno obdobje, o katerem ima predsedstvo AVNOJ čast poročati temu visokemu predstavništvu, zajema 20 mesecev, od tega 17 vojnih. V tem obdobju je bilo veliko pomembnih dogodkov in sprememb, zaradi katerih bi bilo umestno sklicati ta dom, toda vojne in prometne razmere tega do danes niso dopuščale. Resda je to predstavniško telo nastalo sredi narodnoosvobodilne vojne in se mu je posrečilo dvakrat zasedati v zahodni Bosni, ko so bile prometne razmere prav tako izredno težke, ko so se odposlanci AVNOJ iz oddaljenih krajev morali prebijati skozi sovražnikove črte, nekateri pa so morali dati tudi življenje pri izpolnjevanju te svoje dolžnosti do ljudstva. In vendar so bile tehnične možnosti za zasedanje AVNOJ prav takrat, ko smo prejšnjo jesen precej razširili osvobojeno ozemlje s tem, da smo dokončno osvobodili Vojvodino, Srbijo, Makedonijo in Črno goro, zapletene veliko bolj kot prej. V vsem tem obdobju, ki je bilo raz-

meroma dolgo, saj je bilo v tem času toliko pomembnih dogodkov in sprememb, je predsedstvo izvrševalo poleg svojih izvršilnih funkcij tudi zakonodajno oblast v imenu AVNOJ na podlagi 4. člena odloka številka 2, ki je bil sprejet na drugem zasedanju v Jajcu.

Tretje zasedanje AVNOJ poteka v razmerah, ko je domovina povsem osvobojena, ko je osvobodilna vojna naših narodov že za nami. To je eden od največjih uspehov zmage, za katero je AVNOJ veliko prispeval. To zasedanje bo hkrati tudi zadnje zasedanje AVNOJ in ima že zato poseben pomen in nalogo, ker je to posebna etapa na poti, ko bomo rešili vprašanja o notranji ureditvi naše države na ustavodajni skupščini, ki bo kmalu. Da bi olajšali to nalogo, bomo po tem poročilu tudi razširili predstavništvo.

I

AVNOJ je od ustanovitve, ki je sama po sebi bila pomemben datum v osvobodilnem boju naših narodov, odigral vlogo, ki mu bo v zgodovini naših narodov zagotovila častno mesto kot prvemu resničnemu ljudskemu predstavništvu. Toda v tem času njegova vloga ni bila enaka.

Konec novembra 1942, ko je minilo komaj poldrugo leto od začetka ljudske vstaje, je bilo v Bihaću prvo zasedanje, na katerem se je AVNOJ konstituiral. V tedanjih razmerah AVNOJ še ni mogel imeti takšne narave, kot jo je dobil leto dni pozneje v Jajcu. Tedaj se AVNOJ še ni mogel razglasiti za vrhovni organ oblasti v državi, ker razmere, da bi oblikovali ljudsko vlado kot izvršilni organ sveta, še niso dozorele. Tako je AVNOJ v Bihaću dobil naravo političnega vodstva naših narodov v njihovem osvobodilnem boju. Resolucija prvega zasedanja v Bihaću z dne 26. novembra 1942 je o tem povedala:

»Velikanski razmah narodnoosvobodilnega boja, visoka stopnja, ki jo je dosegel naš boj, številne in vse bolj zapletene naloge, ki se nam vsem zastavljajo na tej stopnji boja, zahtevajo, da osnujemo telo, ki bo še bolj in bolje združevalo velike ljudske napore za končno zmago. Zato se predstavniki vseh pokrajin Jugoslavije, zbrani v svobodnem Bihaću, odločajo, da se konstituirajo v Antifašističnem svetu narodne osvoboditve Jugoslavije kot najvišjem političnem izrazu dosežene čvrste enotnosti jugoslovanskih narodov, izrazu njihove nezlomljive volje za zmago nad okupatorjem in vsemi njegovimi hlapci in pomagači, telesu, ki bo še bolj razvijalo in združevalo napore narodnoosvobodilnih odborov in vseh drugih ljudskih množičnih protifašističnih organizacij v osvobojenih in še neosvobojenih delih naše države. (*Ploskanje.*)

V AVNOJ so zbrani predstavniki vseh narodnosti, ver in protifašističnih političnih strank in skupin, ki so z dejanji pokazale, da so zveste in vdane ljudstvu, ki so vzdržale vse preskušnje težkega boja za ljudsko osvoboditev. AVNOJ in iz njegove srede izvoljeni izvršni odbor bosta poleg vrhovnega štaba narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije kot vrhovnega vojaškega vodstva narodnoosvobodilnega boja na čelu tega boja kot njegovo politično predstavništvo.

Osnovna naloga AVNOJ bo nadaljnje razvijanje enotnosti naporov vseh narodov Jugoslavije, da bi si izbojevali končno osvoboditev in da bi si ustvarili možnosti za popolno svobodo in enakopravnost v osvobojeni bratski skupnosti, ki je nihče ne bo mogel zrušiti, ker bo skovana v ognju skupnega boja.« (*Ploskanje.*)

Takšna je torej bila narava, takšne so bile naloge, ki si jih je AVNOJ zastavil ob ustanovitvi. Toda kljub temu je AVNOJ bil že tedaj v neki meri po svoji naravi vrhovni organ državne oblasti. Izvolil si je izvršni odbor, v katerem je vsak član prevzel odgovornost za določen resor državne uprave. Tako so bila ustanovljena poverjenišтва za prosveto, ljudsko zdravje, notranje zadeve, socialno politiko, gospodarstvo, finance, propagando in vere, vsako poverjenišтво pa je vodil član izvršnega odbora.

Poleg tega je bil izvršni odbor najvišji organ, ki je nadzoroval in vodil delo narodnoosvobodilnih odborov, ki so že bili v tistem času na osvobojenem ozemlju po svoji naravi organi oblasti, kar ugotavlja tudi resolucija sama.

Poleg tega, da je ustanovitev AVNOJ imela velik politični pomen za nadaljnje organiziranje ljudstva za boj proti okupatorju in njegovim pomagačem, je bila posledica tega tudi intenzivnejše delo pri utrjevanju in razvijanju organov ljudske oblasti. Izvršni odbor je takrat neposredno deloval na sorazmerno obširnem osvobojenem ozemlju. Če ne upoštevamo številnih osvobojenih ozemelj na različnih koncih naše države, ki med seboj niso bila povezana, kot tudi dve področji v Slavoniji in eno v Žumberku, ki so jih od glavnega osvobojenega ozemlja prav tako ločevali predeli pod okupatorjevo oblastjo, je popolnoma povezano osvobodeno ozemlje sestavljalo 11 področij z več kot tridesetimi okraji, na katerih je ne le bila povsod organizirana civilna in vojaška oblast (krajevni, okrajni in okrožni narodnoosvobodilni odbori, poveljstva mest in področij), temveč je vse področje bilo dobro povezano tudi s telefonsko mrežo. Jeseni 1942, pred zasedanjem AVNOJ, so bile tudi splošne svobodne volitve v krajevne odbore v vsej Bosanski krajini, Liki in Kordunu. Izvršni odbor je takoj razvil delo za uveljavitev odborov in je začel reševati različna gospodarska in socialna vprašanja. Toda to delo ni dolgo trajalo, ker se je konec januarja 1943 začela četrta sovražnikova ofenziva proti osvobojenemu ozemlju in je to ozemlje zopet začasno prišlo pod okupatorjevo oblast.

Eden od pomembnih aktov AVNOJ iz tistega časa je bila izjava, ki jo je izvršni odbor podpisal februarja 1943 skupaj z vrhovnim štabom. V tej izjavi so bila osnovna načela, na katerih je bila zasnovana in po katerih je tedaj ravnala ljudska oblast.

To izjavo smo potrebovali zato, ker je bila takrat tujina povsem odrezana od nas (pri nas je bila tedaj majhna oaza svobode na velikanskem evropskem in sredozemskem področju, ki so mu vladali fašisti) in je bila popolnoma neobveščena o resničnem položaju v Jugoslaviji, emigrantske izdajalske vlade pa so se na vso moč trudile, da bi naše zahodne zaveznike in ves svet lažno obveščale s tem, da so o narodnoosvobodilnem gibanju in vojski, o AVNOJ kot tudi o naših organih oblasti razširjene najhujša obrekovanja in laži, ki so bile deležne velike publicitete, medtem ko mi nismo mogli do besede. Ta izjava je prvič informirala zamejstvo o resničnih smotrih narodnoosvobodilnega gibanja in njegovega političnega in vojaškega vodstva. Poleg tega je bila v tem času pomembna tudi nota, ki sta jo izvršni odbor in vrhovni štab poslala zavezniškim vladam v znamenje protesta proti izdajalskemu delovanju emigrantske vlade in s katero smo zaveznike opozorili, kakšno je resnično stanje pri nas.

Med četrto in peto ofenzivo, ki sta trajali skoraj šest mesecev, izvršni odbor ni mogel razviti skoraj nikakršne dejavnosti. Potem je kapitulirala Italija, s tem pa so nastale možnosti za sklicanje drugega zasedanja AVNOJ.

Toda preden preidemo na to zgodovinsko zasedanje, moram še razložiti, da je imelo prvo zasedanje poleg že navedenih še eno izredno pomembno posledico.

dico. V vseh naših pokrajinah so se krepko začeli enotno organizirati organi ljudske oblasti in narodnoosvobodilnega gibanja, najpomembneje pri tem pa je bilo organiziranje svetov po posameznih pokrajinah, kjer jih še ni bilo.

Čeprav je po koncu pete ofenzive in po kapitulaciji Italije v zahodnem delu naše države spet bilo osvobojeno ozemlje, pa je bilo mnogo večje kakor pred četrto ofenzivo. Naša vojska je pred četrto ofenzivo poleg partizanskih odredov štela komaj nekaj divizij vojske, ki je že imela značilnosti redne vojske, in vsega tri korpuse (dva bosenska in enega hrvatskega), zdaj pa se je precej povečala in reorganizirala. V istem času so narodnoosvobodilni odbori na osvobojenih ozemljih do kraja izgubili naravo začasnih organov oblasti in so se konsolidirali kot stalna oblika organov ljudske oblasti, ki jo je ljudstvo popolnoma sprejelo. Pred drugim zasedanjem AVNOJ se je zatorej končala tretja etapa našega narodnoosvobodilnega boja in, kot jo je maršal Tito (*viharno ploskanje*) ... imenoval v svojem referatu na drugem zasedanju, etapa, v kateri so narodnoosvobodilni odbori prerasli v pravo ljudsko oblast in v kateri je bil ustanovljen AVNOJ. Takrat se je začela četrta etapa – spreminjanje AVNOJ iz splošnega strankarskega političnega telesa v najvišje zakonodajno telo in ustanovitev Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot začasne narodne vlade. Potem ko je maršal Tito v navedenem referatu razložil notranji in zunanji položaj, je takole zastavil naloge v četrti etapi:

»V tej četrti etapi se je glede na notranje in zunanje dogodke pokazalo, da je treba vzpostaviti takšne ljudske organe, politične in zakonodajne, pa tudi izvršilne, ki izvirajo iz njih, ki bodo sposobni obvladati vse težave v teh razmerah in ki bodo dostojno predstavljali narode Jugoslavije tako doma kakor tudi zunaj, ki bodo sposobni preprečiti vsakršen poskus s katere koli strani, ki bi poskušal onemogočiti uresničevanje teženj, za katere je naše ljudstvo prelilo toliko krvi v tem velikem osvobodilnem boju. Danes je potrebno, da AVNOJ v resnici postane najvišji zakonodajni in izvršilni organ narodov Jugoslavije. Zdaj je že napočil čas, da ustanovimo izvršilni organ v obliki začasne vlade, ki bo sposobna voditi vse zadeve, ki jih mora opravljati prava ljudska vlada.«

Drugo zasedanje AVNOJ je do kraja izpolnilo to nalogo.

Najpomembnejša politična odločitev drugega zasedanja AVNOJ je njegova deklaracija in trije odloki, ki izvirajo iz nje:

1) odlok o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije in o Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije kot začasnih organih vrhovne ljudske oblasti v Jugoslaviji med narodnoosvobodilno vojno;

2) odlok, da se tako imenovani jugoslovanski vladi v zamejstvu odvzemajo pravice zakonite vlade Jugoslavije in da se kralju Petru Karađorđeviću prepoveduje vrnitev v domovino, in

3) odlok o zgraditvi Jugoslavije na federativnem načelu.

Po prvem izmed teh treh odlokov se je AVNOJ preoblikoval »v vrhovno zakonodajno in izvršilno narodno predstavniško telo« naše države za čas osvobodilne vojne. AVNOJ vodi predsedstvo, ki ima predsednika, pet podpredsednikov, dva sekretarja in najmanj 40 članov. Po 4. členu tega odloka je predsedstvo ANOJ »v imenu sveta predstavnik narodne in državne suverenosti Jugoslavije in izvršuje v času med zasedanji sveta, ki mu odgovarja za svoje delo, vse njegove funkcije, zakonodajne in izvršilne«.

S 5. členom se določa, da predsedstvo AVNOJ imenuje Nacionalni komitej osvoboditve Jugoslavije, naslednji člen pa določa, da je nacionalni komitej naj-

višji izvršilni in zakonodajni organ ljudske oblasti v Jugoslaviji in AVNOJ prek njega opravlja svojo izvršilno funkcijo. V 7. in 8. členu tega odloka se ugotavlja, da ima nacionalni komite vse značilnosti narodne vlade, da je odgovoren AVNOJ ter da ima predsednika, tri podpredsednike in ustrezno število poverjenikov.

Drugi odlok je motiviralo izdajalsko in protiljudsko delovanje begunske vlade in dejstvo, da je kralj Peter II. Karađorđević izkazoval zaupanje takim vladam in njihovemu »ministru za vojsko, mornarico in letalstvo« Draži Mihailoviću, ki ga je povišal v armadnega generala in ga postavil za načelnika vrhovnega poveljstva, čeprav je vedel za njegovo izdajalsko delo, da je poviševal in odlikoval izdajalce in zločince, ki so hlapčevali okupatorju in zakrivali številne zločine in izdajalstva svojega ljudstva, da je, po drugi strani, odvezl čin tistim oficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki so bili od prvega dneva vstaje v vrstah ljudskih borcev in so mnogi herojsko padli, kot tudi dejstvo, »da so pod zastavo kralja in monarhije delali in še delajo gnusna izdajalstva in strahotne zločine proti vsem narodom Jugoslavije« – torej s takšno utemeljitvijo je z drugim odlokom AVNOJ odvezl vse pravice zakonite vlade tako imenovani jugoslovanski vladi v inozemstvu, posebej pa pravico, da zastopa narode Jugoslavije pred tujimi državami, kralju Petru Karađorđeviću se prepoveduje vrnitev v domovino, »o vprašanju kralja in monarhije pa bo odločilo ljudstvo samo s svojo lastno voljo po osvoboditvi celotnega ozemlja«.

Tretji izmed omenjenih osnovnih odlokov drugega zasedanja je postavil temelje za graditev Jugoslavije po načelu federalizma. Ta sklep je podlaga za današnjo ureditev naše države kot federativne skupnosti šestih federalnih enot, ki imajo svoja narodna predstavništva in svoje narodne vlade, AVNOJ pa naj izdela splošno zakonodajo, ki bo veljala za vso državo, in okvirno zakonodajo, po kateri bodo federalne enote izdajale svoje zakone, osrednji vladi pa prepušča določene skupne zadeve, v katerih se kaže enotnost naše sestavljene zvezne države.

Vsi ti odloki drugega zasedanja so močno in globoko odmevali doma in v tujini in so privedli do pomembnih rezultatov. Čeprav so jih naši veliki zavezniki spoštovali in resno ocenili, jih najprej niso uradno priznali, medtem ko so bili doma deležni vse podpore vseh naših narodov.

Antifašistični sveti, ki so obstajali, čeprav pod različnimi imeni, v vseh naših deželah in pokrajinah, so na podlagi teh odlokov od januarja do novembra lani imeli svoje skupščine ter so se spremenili v parlamente federalnih enot. Ker predtem, preden so nacionalni komite priznali za vlado naši zavezniki, ni bilo možnosti, da bi ustanovili narodne vlade po federalnih enotah, so funkcijo narodnih vlad v njih začasno prevzela predsedstva federalnih parlamentov, ki so zaupala posameznim svojim članom skrb za razne resore. Ko pa je bila na podlagi sporazuma med Titom in Šubašićem ustanovljena sedanja zvezna vlada, so bile kmalu nato ustanovljene tudi federalne narodne vlade. Zdaj, ko sta se po volji prebivalstva Kosovsko-metohijska oblast in Avtonomna pokrajina Vojvodina priključili federalni enoti Srbiji, se je v osnovnih črtah končala graditev Jugoslavije na načelih, ki jih je postavilo drugo zasedanje AVNOJ. Tako so vsi narodi Jugoslavije s svojimi pokrajinskimi narodnimi predstavništvimi popolnoma in dejansko potrdili vse odloke drugega zasedanja AVNOJ ter se začeli notranje graditi pa tudi sodelovati pri graditvi naše nove, demokratične in federativne državne skupnosti.

Čeprav se AVNOJ ni razglasil in se tudi ni mogel razglasiti za ustavodajno skupščino, je na svojem drugem zasedanju pravzaprav opravil precejšnje ustavodajno delo, tako da imata prvi in tretji odlok jasne, čeprav začasne ustavodajne značilnosti, kajti čeprav je AVNOJ predstavljal voljo naših narodov, je vendarle želel dokončno odločitev o ureditvi države v celoti prepustiti svobodni volji ljudstva takrat, ko se bo lahko izrazila v popolni svobodi, torej po osvoboditvi vse države.

Predsedstvo, ki daje to poročilo, je bilo izvoljeno na drugem zasedanju, z delom je začelo med zasedanjem samim in je na kraju samem sprejelo več odlokov, ki so bili sporočeni drugemu zasedanju in jih je le-to soglasno potrdilo. To so naslednji odloki:

odlok o dodelitvi naziva maršal Jugoslavije vrhovnemu poveljniku narodno-osvobodilne vojske in partizanskih odredov Josipu Brozu Titu (*burno in dolgotrajno ploskanje*); odlok o imenovanju Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije; odlok o priključitvi Slovenskega primorja, Beneške Slovenije, Istre in hrvatskih jadranskih otokov Jugoslaviji in odlok o ustanovitvi državne komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev.

Od teh odlokov danes ne velja več odlok o nacionalnem komiteju, ki je bil s sklepom predsedstva AVNOJ odpravljen ob ustanovitvi sedanje zvezne vlade, odlok o priključitvi navedenih neosvobojenih področij pa nima mednarodne veljave, ker je za to potrebna mednarodna odločitev.

Ni treba poudarjati, kako težavne so bile razmere, nastale za delo predsedstva tako rekoč že drugi dan po končanem drugem zasedanju. Komaj deset dni po zasedanju se je začela šesta sovražnikova ofenziva proti naši vojski z močjo, ki je presegala pol milijona vojakov in je bila tehnično močno opremljena. Spet se je začelo večmesečno obdobje krvavih in neprekinjenih bojev na življenje in smrt, v katerem predsedstvo AVNOJ ni moglo razviti kakšne posebne dejavnosti. Šesta ofenziva se je spomladi lani nadaljevala kot sedma z desantom na Drvar. Ožje predsedstvo AVNOJ je odšlo iz zahodne Bosne v Slovenijo in čez nekaj mesecev na Vis, po osvoboditvi Beograda pa v prestolnico. Šele tedaj so bile možnosti za nenehno živahno delo predsedstva, zlasti na zakonodajnem področju. Toda moralo je miniti še pol leta do dokončne osvoboditve vse države.

V času, ko so bili ožje predsedstvo ANOJ, nacionalni komite in vrhovni štab na Visu, je bil v soglasju s tem predsedstvom dosežen sporazum med nacionalnim komitejem in designiranim predsednikom kraljevske vlade g. Ivanom Šubašićem in na podlagi tega sporazuma je g. Šubašić sestavil svojo vlado v Londonu.

Ta sporazum je določal, da morajo kraljevsko jugoslovansko vlado sestavljati napredni demokratični elementi, ki se niso kompromitirali v boju proti narodnoosvobodilnemu gibanju, in dolžnosti te vlade, ki mora sodelovati z nacionalnim komitejem. V 3. členu sporazuma je stalo, da nacionalni komite meni, da v tem trenutku ni potrebno poudarjati in zaostrovati vprašanja o kralju in monarhiji, ker to v tem času ni motilo sodelovanja med nacionalnim komitejem in vlado dr. Šubašića, »ker sta obe strani sprejeli, da se bo ljudstvo dokončno odločilo o državni ureditvi po osvoboditvi vse države«. Sporazum je zavezal vlado dr. Šubašića, da sprejme deklaracijo, s katero bo »priznala nacionalne in demokratične pridobitve, ki so si jih izbojevali narodi Jugoslavije med triletnim bojem in ki so postavile temelje za demokratično federativno ureditev naše državne skupnosti ter uvedle začasno upravo države z organiziranjem AVNOJ in

NKOJ kot njegovim izvršilnim organom«; da dá »popolno priznanje borbenim ljudskim silam, ki so organizirane v narodnoosvobodilni vojski pod poveljstvom maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita (*burno ploskanje*), in obsodi vse narodne izdajalce, ki so javno ali prikrito sodelovali s sovražnikom«; da »pozove vse ljudstvo, naj se vse borbene sile združijo z narodnoosvobodilno vojsko v enotno fronto«.

Po drugi strani je predsednik NKOK maršal Tito moral objaviti izjavo o sodelovanju z vlado dr. Šubašića, v kateri je znova poudaril, da NKOK ne bo načenjal vprašanja o dokončni ureditvi države, dokler bo trajala vojna.

Drugi pomembni akt iz tega časa je bil sporazum, ki ga je po pooblastilu predsedstva AVNOJ sklenil predsednik nacionalnega komiteja s sovjetskim vrhovnim poveljstvom.

S pomočjo, ki jo je naši državi na podlagi tega sporazuma dajala bratska rdeča armada (*složno in viharno ploskanje*) ... ki ji moramo biti večno hvaležni, sta bili hitro osvobojeni Srbija in Vojvodina in Beograd je spet lahko postal središče našega državnega in političnega življenja.

Toda zdaj je to bil Beograd, v katerem so vsi naši narodi videli svoje skupno glavno mesto, ne pa več središče politične in socialne reakcije in nacionalnega zatiranja.

Položaj, nastal v tem času, je omogočil, da je bil sporazum med Titom in Šubašićem z dne 16. junija 1945 nato 1. novembra dopolnjen z novim sporazumom in na podlagi tega sta bila čez nekaj mesecev odpravljena tako nacionalni komite kot tudi kraljevska vlada, ustanovljena pa je bila sedanja zvezna vlada, ki je 7. marca 1945 pred predsedstvom AVNOJ prisegla ljudstvu.

Spričo pomembnosti tega dokumenta, ki je skupaj s prvim prav tako pomemben moment v našem novem ustavnem razvoju, bomo ta sporazum podrobneje citirali.

Sporazum izhaja iz načela državne kontinuitete Jugoslavije z mednarodno-pravnega stališča in iz volje vseh narodov Jugoslavije, ki so jo jasno izrazili v svojem štiriletnem boju za novo, na načelih demokracije zgrajeno, neodvisno in federativno državno skupnost. Z željo in prizadevanjem, da bi voljo ljudstva obe strani vselej spoštovali tako glede notranje državne organizacije kakor tudi glede oblike vladavine, je sporazum izhajal iz stališča, »da se uporabljajo temeljna in splošna načela tiste ustavnosti, ki je lastna vsem zares demokratičnim državam«.

Drugi odstavek sporazuma določa, da bo Jugoslavija, ker je v družini Združenih narodov priznana v stari obliki, nastopala pred zunanjim svetom v tej obliki, »dokler ne bo naša državna skupnost, prihodnja demokratična federativna Jugoslavija, s svobodno odločitvijo ljudstva dobila definitivne oblike vladavine«. »Sporazumeli smo se,« dalje pravi sporazum, da »kralj Peter II. ne bo prišel v državo vse dotlej, dokler ne bodo narodi o tem odločili, med njegovo odsotnostjo pa bo kraljevska oblast izvrševalo kraljevo namestništvo.« To namestništvo postavi kralj z ustavnim aktom na predlog kraljevske vlade in po sporazumu med predsednikom Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije in predsednikom kraljevske vlade; namestništvo prisega kralju, vlada pa ljudstvu.

Dalje, sporazum določa sestavo vlade v popolnem soglasju s predsedstvom AVNOJ in poudarja, da bo takšna oblika vladavine ostala do odločitve ustavodajne skupščine, tj. do takrat, ko bomo dokončno sprejeli ustavno ureditev

države. Na koncu sporazum zavezuje novo vlado, da sprejme deklaracijo, v kateri bodo osnovna načela demokratičnih svoboščin, in končuje s temi besedami:

»Suverenost narodnih individualnosti znotraj državne skupnosti bo v vsej enakopravnosti spoštovana in varovana, kot je bilo sklenjeno na drugem zasedanju AVNOJ. Izključena bo vsakršna prevlada enega naroda nad drugim.«

Znano je, da si je kralj Peter II. zelo prizadeval onemogočiti uresničenje tega sporazuma, ki je tudi njega zavezoval k spoštovanju odlokov našega drugega zasedanja. To je bil zadnji veliki poskus monarhije, da prepreči naravni razvoj naše države na podlagi demokratičnih pridobitev osvobodilne vojne, ki so prišle do veljave v odlokih našega drugega zasedanja. To je izzvalo vrsto velikih množičnih ljudskih manifestacij povsod v osvobojenih delih države, zlasti močne pa so bile v Srbiji, na katerih je ljudstvo vidno in nedvoumno izrazilo protest zaradi poskušane napada na demokratične pridobitve ljudstva. Te pridobitve je ljudstvo tudi ohranilo pred tem napadom. Stališče, ki ga je pri tem sporu imel nacionalni komite skupaj z vlado g. Šubašića, je bilo deležno podpore ne le naših narodov, temveč tudi naših zaveznikov in navsezadnje je bila marca letos odpravljena anomalija, da je imela neka država dve vladi, eno doma in drugo v tujini, obe priznani in obe nepriznani, ki pa sta bili v medsebojnem sporazumu in sta sodelovali druga z drugo.

Ravnanje kralja Petra pri tej stvari je bilo dosledno nadaljevanje tiste linije, ki se je je držal od prvega dne svojega begunstva iz države in je o njej ta svet dovolj jasno povedal svoje mnenje tako v resoluciji prvega zasedanja kot tudi v sklepkih drugega.

II

Po prihodu predsedstva AVNOJ v Beograd se je lahko razvilo živahno delo na zakonodajnem področju. Od novembra lani do tega zasedanja je bila sprejeta cela vrsta zakonskih odločitev. Kot vsi odloki predsedstva, sprejeti po drugem zasedanju do osvoboditve Beograda, čakajo tudi vsi odloki in zakoni, ki so bili sprejeti v Beogradu, potrditev tega doma. Vsi so na posebnem seznamu.

O našem zakonodajnem delu naj povemo tole:

Glede notranje ureditve ni nikakršne kontinuitete med današnjo in predvojno Jugoslavijo. (*Ploskanje*.) S stališča notranje ureditve je današnja Jugoslavija torej nova država. Kontinuiteta stare Jugoslavije se je ohranila le še v mednarodnih odnosih naše države.

Tisti, ki trdijo, da obstoji kontinuiteta tudi v notranjih odnosih, to pojasnjujejo s tem, da je Jugoslavija še naprej živela tudi po tistem, ko so jo fašistični osvajalci okupirali, in da zanikati kontinuiteto pomeni priznati pravno veljavnost sovražnikove okupacije. Takšne trditve prihajajo seveda od tistih, ki so sodelovali z okupatorjem, njihov očitek, da se priznava pravna veljavnost okupacije, pa je namenjen ljudem, ki so se štiri leta brezkompromisno bojevali proti vsem okupatorjem in njihovim različnim hlapcem. Če ni kontinuitete s staro Jugoslavijo na notranjem področju, to ni posledica dejstva, da je država bila okupirana. Naši narodi tega dejstva niso hoteli ne priznati in ga ne prenašati in so zato tako rekoč že prvi dan okupacije začeli oboroženi boj proti okupatorjem. Niso priznali stanja, ki ga je ustvarila okupacija, razkosanja države, ki so ga izvedli okupatorji. Toda naši narodi so v svojem oboroženem boju proti okupatorju na njegovi strani naleteli tudi na notranje sovražnike, ki so se mu vdinjali. Številni generali in visoki oficirji bivše jugoslovanske vojske so postali

okupatorjevi plačanci. Isto velja tudi za velikansko večino visokih državnih funkcionarjev, za večino uradnih vodstev nekdanjih vladajočih strank in za skoraj ves državni in samoupravni aparat. Emigrantske vlade so se postavile v isto vrsto s sovražniki ljudstva in so vse do ustanovitve vlade g. Šubašića podpirale izdajalske vojaške formacije, zlasti pa četniške tolpe Draže Mihailovića. Tako je ljudstvo pri svojem boju, ta je bil antifašističen in se je začel proti okupatorjem in njihovima prvima in odkritima hlapcema, Paveliću in Nediću, moralo premagovati tudi odpor domače reakcije, ki se je tesno povezovala z okupatorjem in ki je pod varstvom okupatorjev predstavljala staro reakcionarno, zatiralsko in profašistično oblast v Jugoslaviji. Naši narodi so tolkli tako staro reakcijo kot okupatorjeve plačance, pretrgali so s preteklostjo in so med bojem zgradili novo oblast ter prekucnili notranjo ureditev naše države. Stare oblasti potemtakem ni likvidiral okupator, temveč naši narodi sami. Demokratične težnje naših narodov so premagale sile stare reakcije in tako ustvarile popolnoma novo demokratično in federativno državo. To je bil sad demokratične vseljudske revolucije. Zato je ljudstvo tudi zakonodajno stare Jugoslavije zavrglo tako kot okupatorjeve zakone, kajti na njihovi podlagi ni moglo zgraditi ničesar, kar bi ljudstvu lahko pomagalo v boju, na kar bi se lahko oprl njegov osvobodilni boj.

Ta globoka sprememba se kaže tudi v naši novi zakonodaji ne šele od drugega zasedanja AVNOJ naprej, temveč od vsega začetka ljudske vstaje, od prvih narodnoosvobodilnih odborov in od prvih partizanskih enot, ki so med bojem prerastle v današnjo jugoslovansko armado. Za Jugoslavijo leta osvobodilnega boja niso bila samo štiri leta vojskovanja, temveč hkrati tudi štiri leta njenega novega ustavnega razvoja. Tako je iz osvobodilnega boja naravno in logično zrastel naš ustavni razvoj, ki je ustrezal potrebam in zahtevam boja za osvoboditev. Vsa naša nova zakonodaja je bila podrejena temu velikemu smotru osvoboditve naše države, utrdila naj bi spremembe v njenem notranjem življenju, ki jih je nujno prinašal s seboj boj sam. Toda naša zakonodaja mora zlasti od prejšnje jeseni, od tedaj pa čedalje bolj, reševati celo vrsto vprašanj o notranjem življenju ter utrjevati ljudsko oblast in druge osnovne pridobitve demokratične vojne naših narodov ter še naprej graditi organizacijo države po tistih demokratičnih načelih, ki so vsebina odlokov drugega zasedanja tega doma. Tako bo novi ustavni razvoj navezadnje pripeljal do konstituante in do nove ustave. To bo torej rezultat štiriletnega novega ustavnega razvoja. Ne da bi kakorkoli krnili suverenost konstituante, ki jo moramo pripraviti na tem zasedanju, zato lahko rečemo, da bo konstituanta morala potrditi novo dejansko stanje, ki ga je ustvarila svobodna volja ljudstva v oboroženem boju. Ustava bo krona naših demokratičnih pridobitev, bo zadnja konsekvence iz osvobodilnega boja, kajti tudi konstituanta sama bo zadnji veliki rezultat tega boja. Da pa bo konstituanta, ki je pred nami, v resnici suverena, bo pokazalo ravno to, da bo potrdila, utrdila in razvila velike demokratične pridobitve osvobodilne vojne in s tem končala delo AVNOJ.

Vsi naši dosednji zakoni nosijo pečat novega resničnega ljudskega demokratizma. So pa tudi takšni, in to edino pri proračunu, kjer tega načela doslej ni bilo mogoče do konca izvesti in ki ga še nismo mogli prilagoditi splošni novi liniji naše celotne zakonodaje. Nobena politična skupina in noben posameznik, ki je količkaj demokratično razpoložen, nima in ne more imeti pripomb k naši novi zakonodaji. Drugače je s samo uporabo zakonov v praksi. Tu so doslej bile in so še pomanjkljivosti, ki so kdaj pa kdaj celo takšne, da zakonov ne izvršujejo tisti organi, ki so jih dolžni izvajati. Ob tem je seveda tudi veliko

nevednosti pri novih kadrih, pa tudi sabotraž prikritih sovražnikov, ki so se vrtnili v organe oblasti. Vsi poklicani organi si neutrudno prizadevajo, da bi izvajanje zakonov v praksi ustrezalo stopnji, na kateri so zakoni sami.

Graditev nove države, zlasti zdaj, ko gre za njeno obnovo in mirno graditev, kar zahteva, da se čim hitreje normalizirajo notranji odnosi, zastavlja velikkanske naloge tudi zakonodajnemu telesu. Vsi faktorji, ki imajo zakonodajno iniciativo, niso nikdar ničesar zastavljali doktrinarno, temveč so vedno sledili zahtevam resničnega razvoja v smeri, ki jo je določil osvobodilni boj; trudili so se, da bi na te zahteve stvarnosti odgovorili, kakor so pač bile v določenem trenutku nujne in pomembne. Čeprav smo na tem področju doslej dosegli zelo pomembne uspehe, pa še marsičesa nismo dosegli in zato bo moral ta dom na sedanjem zasedanju sprejeti poleg zakonov, ki so v neposredni zvezi z volitvami in sklicanjem ustavodajne skupščine, še vrsto zakonov, ki naj še naprej normalizirajo naše notranje življenje in utrdijo demokratični red. Čeprav nekateri od teh zakonov niso neposredno povezani z ustavodajno skupščino, pa vseeno nujno pripravljajo pogoje za pravilno izvajanje volitev in za svobodno izražanje ljudske volje. Sem sodijo predvsem osnutki zakonov o tisku, o zborovanjih in društvih, o sodiščih, o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč v jugoslovanski armadi itd.

Med drugimi zakoni, ki bodo predlagani temu domu na sedanjem zasedanju in ne moremo odlašati z njih sprejetjem, so zakon o zakonski zvezi, zakon o državljanstvu, zakon o agrarni reformi in kolonizaciji, zakon o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper domovino in drugi zakoni.

Ko pozivamo ta visoki dom, da potrdi zakonske odloke, ki jih je naše predsedstvo sprejelo pri svojem delu, smo prepričani, da bo pravočasno izpolnil svojo dolžnost in sprejel omenjene zakone.

III

To poročilo ne bi bilo popolno, če se ne bi dotaknilo tudi velike pomanjkljivosti pri delu predsedstva, namreč tega, da ni skoraj nobenih zvez med predsedstvom AVNOJ in predsedstvi federalnih narodnih predstavništev. Takšne tesne zveze so nujne, vendar jih ni bilo. Federalna predstavniška telesa bi morala predsedstvo AVNOJ nenehno obveščati o svojem zakonodajnem delu, redno bi mu morala pošiljati federalna uradna glasila in vse njihove zakonske odloke, da bi moglo spremljati razvoj federalne zakonodaje in opravljati svojo funkcijo, da bi namreč to zakonodajo koordiniralo in nadzorovalo, da se ne bi oddaljila od temeljnih načel, na katerih danes temelji naša država. Na tem področju bo torej treba popraviti dosedanjo hudo napako.

IV

Ena od pomembnih nalog tega zasedanja je tudi, da razširimo ta dom z novimi poslanci po predlogu zvezne vlade, ki vam ga bomo po tem poročilu prebrali in obrazložili. Tako bo to zasedanje delalo v izpopolnjeni sestavi, kar bo prav tako izpričevalo, da urejamo naše notranje odnose in da si nasploh prizadevamo omogočiti vsem tistim političnim skupinam in posameznikom, ki so antifašisti in ki se – celo če vzamemo določeno število poslancev iz skupščine iz leta 1938 – niso kompromitirali z nobenim povezovanjem z okupatorjem, da vplivajo na razvoj države.

Visoki dom, osvobodilna vojna je zmagovito končana. Zdaj nas čakajo težke in resne naloge – dograditi moramo državno zgradbo ter gospodarsko in kulturno obnoviti državo. To zasedanje mora veliko prispevati k temu. Ta dom trdno in neomajno stoji na braniku velikih demokratičnih pridobitev osvobodilne vojne in bo storil vse, da bodo narodi Jugoslavije končno izrazili svojo suvereno voljo o osnovnih vprašanjih, kako urediti našo novo, demokratično in federativno državno skupnost. Ta dom naj zdaj oceni delo predsedstva in mu dá svoje soglasje in potrditev. (*Dolgo in burno pritrjevanje.*)

PRESEDNIK: Slišali ste poročilo predsedstva. Prosim tovariša sekretarja Peruničića, da prebere poročilo o spremembah v članstvu AVNOJ od drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu do danes.

SEKRETAR (bere):

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Beograd

Predsedstvo ima čast obvestiti svet spremembah v predsedstvu Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije v času od drugega zasedanja do danes.

Predsedstvo, izvoljeno na drugem zasedanju, je štelo 64 članov.

1. V tem času so bili izključeni iz predsedstva in torej tudi iz Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije Aleksandar Preka, Božidar Magovac, Muhamed Sudžuka in Vlado Pop Tomov.

2. Dr. Niko Miljanić je prenehal biti član predsedstva Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, ker ni bil znova izvoljen za odposlanca.

3. Prenehali so biti člani predsedstva Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in torej tudi odposlanci, ker so dobili nove dolžnosti: dr. Ante Mandić, dr. Ljubo Leontić in Radonja Golubović.

4. V predsedstvo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije so bili kooptirani Mile Peruničić, Lazar Koliševski, Bane Andrejev-Ronkata, Venko Markovski, Mara Naceva, Franjo Gaži in dr. Jakov Grgurić.

Predsedstvo AVNOJ predlaga svetu, da potrdi vse te spremembe.

Predsedstvo

Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije

Beograd, 7. avgusta 1945

Sekretar

M. Peruničić, s. r.

Predsednik

dr. I. Ribar, s. r.

PRESEDNIK: Tovariš sekretar bo nadalje prebral seznam vseh zakonov in odlokov, ki jih je sprejel AVNOJ med drugim in tretjim zasedanjem.

SEKRETAR (bere):

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Beograd

V zvezi s 4. členom odloka drugega zasedanja Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije ter Nacionalnem komiteju osvoboditve

Jugoslavije kot začasnih organih vrhovne narodne oblasti v Jugoslaviji za dobo narodnoosvobodilne vojne ima predsedstvo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije čast predlagati svetu, da potrdi vse zakonske odloke, ki jih je predsedstvo sprejelo od drugega zasedanja do danes, razen tistih, ki so jih spremenili drugi poznejši odloki istega predsedstva in ki so prav tako navedeni v istem predlogu v seznamih pod 1. in 2.

**Predsedstvo
Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije**

Beograd, 7. avgusta 1945

Sekretar
M. Peruničić, s. r.

Predsednik
dr. I. Ribar, s. r.

**SEZNAM ZAKONOV,
KI JIH JE PREDSEDSTVO AVNOJ SPREJELO V ČASU
OD 7. MARCA DO 3. AVGUSTA 1945¹**

1. zakon o razveljavljenu 5., 6., 7. in 8. člena odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije ter Nacional-

---

¹ Na podlagi 4. člena odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem predstavniškem telesu Jugoslavije in NKOJ kot začasnih organih vrhovne narodne oblasti v Jugoslaviji med narodnoosvobodilno vojno z dne 29. novembra 1943 je bilo predsedstvo AVNOJ dolžno vse svoje odloke, sprejete med dvema plenarnima zasedanjima, predložiti AVNOJ naknadno v potrditev. Ker se od zasedanja v Jajcu do III. zasedanja AVNOJ, ki se je začelo 7. avgusta 1945 v Beogradu, AVNOJ ni sestal, v glavnem zaradi vojnih okoliščin, je po odloku iz Jajca šele zdaj bilo mogoče predložiti v potrditev vse odloke, sprejete 1. od ustanovitve vlade Tito-Šubašić (7. marca 1945) do sklica AVNOJ na III. zasedanje (3. avgusta 1945), in 2. sklepe, sprejete od konca II. zasedanja v Jajcu do 21. junija 1945. Odloki pod 2. točko so bili bolj ali manj organizacijske in personalne narave, čeprav so med njimi tudi zelo pomembni odloki politične in pravne narave največjega pomena, kakor je odlok o splošni amnestiji, odlok o prehodu sovražnikovega premoženja v državno last, odlok o odpravi in razveljavljenju vseh pravnih predpisov, ki so jih sprejeli okupatorji. Od 19. novembra 1944 naprej je predsedstvo AVNOJ razpravljalo o vseh osnutkih odlokov na svojih sejah, od 4. aprila 1945 pa so predloge, ki jih je predlagala vlada, pošiljali resorni ministri ali odposlanci AVNOJ najprej zakonodajnemu odboru, šele nato pa so jih po zakonodajni proceduri obravnavali in sprejeli v predsedstvu AVNOJ. To zelo obsežno zakonodajno delo predsedstva AVNOJ in njegovega zakonodajnega odbora od 19. novembra 1944 do 7. avgusta 1945 se obravnava v knjigah *Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ* (v nadaljnjem besedilu: ZRP AVNOJ-a), »Rad zakonodavnih odbora Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ« (v nadaljnjem tekstu: RZO).

In končno so bili vsi zakonodajni akti (odloki, zakoni, ukazi), sprejeti v času od II. zasedanja AVNOJ (29.–30. novembra 1943) do sklica konstituyente (29. novembra 1945) – natančneje do 27. oktobra 1945, ko je bila zadnja, 30. seja predsedstvačasne ljudske skupščine DFJ – predloženi v razpravo ustavodajni skupščini. Na drugi skupni seji zvezne skupščine in skupščine narodov dne 1. decembra 1945 jih je ustavodajna skupščina po obrazložitvi Moše Pijadeja v celoti potrdila (zasedanje ustavodajne skupščine, 29. novembra 1945 do 31. januarja 1946, stenografski zapiski, str. 93–105). Tako je tudi ustavodajna skupščina FLRJ sankcionirala federativno ureditev države, kakor je bilo razglašeno v Jajcu, kar jasno priča, da je narodnoosvobodilno gibanje narodov Jugoslavije s tovarišem Titom in KPJ na čelu bilo politično tako močno, da je ob podpori najširših ljudskih množic zagotovilo povojni razvoj državne skupnosti svojih enakopravnih narodov na revolucionarnih pridobitvah osvobodilnega boja Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev.

nem komiteju osvoboditve Jugoslavije kot začasnih organih vrhovne narodne oblasti v Jugoslaviji za dobo narodnoosvobodilne vojne z dne 7. marca 1945;

2. zakon o razpustitvi Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije z dne 7. marca 1945;

3. zakon o odvzemu iz obtoka in zamenjavi okupacijskih bankovcev z dne 5. aprila 1945;

4. finančni zakon o državnem proračunu izdatkov in dohodkov Jugoslavije za proračunsko dobo april-junij 1945 z dne 5. aprila 1945;

5. zakon o računski kontrolni komisiji z dne 5. aprila 1945;

6. zakon o tečajih okupacijskih bankovcev pri odvzemu iz prometa i o reguliranju obveznosti z dne 5. aprila 1945;

7. zakon o državnem pečatu z dne 5. aprila 1945;

8. zakon o civilni mobilizaciji medicinskega osebja z dne 6. aprila 1945;

9. zakon o pobijanju nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže z dne 23. aprila 1945;

10. zakon o opremljanju zakonov z državnim pečatom in o čuvanju zakonov, izdanih od Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije z dne 23. aprila 1945;

11. Zakon o opustitvi vrhovnega državnega pravobranilstva, državnih pravobranilcev, vrhovnega državnega tožilstva, višjih državnih tožilstev in državnih tožilstev z dne 23. aprila 1945;

12. zakon o opustitvi državnega sveta in upravnih sodišč z dne 23. aprila 1945;

13. zakon o uvedbi »reda dela« z dne 1. maja 1945;

14. zakon o izvajanju socialnega zavarovanja na področju Demokratične federativne Jugoslavije z dne 2. maja 1945;

15. zakon o spremembah in dopolnitvah predpisov o taksah z dne 2. maja 1945;

16. zakon o spremembah in dopolnitvah predpisov o državni trošarini z dne 2. maja 1945;

17. zakon o ravnanju s premoženjem, katerega so lastniki morali zapustiti med okupacijo, ter s premoženjem, katerega so jim odvzeli okupator ali njegovi pomagači z dne 24. maja 1945;

18. zakon o odvzemu vojnega dobička, pridobljenega v dobi sovražnikove okupacije z dne 24. maja 1945;

19. zakon o zaščiti in upravljanju narodnega imetja z dne 24. maja 1945;

20. zakon o prepovedi izzivanja narodnega, rasnega (plemenskega) in verskega sovraštva in razprtij z dne 24. maja 1945;

21. zakon o civilni mobilizaciji veterinarjev z dne 24. maja 1945;

22. zakon o zbiranju, čuvanju in razdeljevanju knjig in drugih kulturno-znanstvenih in umetniških predmetov, ki so postali državna last po odloku Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije z dne 21. novembra 1944 in z dne 24. maja 1945;

23. zakon o ustanovitvi fonda za obnovo države in pomoč oškodovanim krajem z dne 7. junija 1945;

24. zakon o izplačevanju potrdil, izdanih pri zamenjavi okupacijskih bankovcev, in o razpolaganju s terjatvami iz vezanih računov z dne 7. junija 1945;

25. zakon o tečajih okupacijskih bankovcev pri odvzemu iz prometa in o reguliranju obveznosti na področju Bosne in Hercegovine z dne 7. junija 1945;

26. zakon o redih in medaljah Demokratične federativne Jugoslavije z dne 9. junija 1945;
27. zakon o konfiskaciji imovine in o izvrševanju konfiskacije z dne 9. junija 1945;
28. zakon o pogodbi o prijateljstvu, vzajemni pomoči in povojnem sodelovanju med Jugoslavijo in Zvezo sovjetskih socialističnih republik z dne 10. junija 1945;
29. zakon o tečajih okupacijskih bankovcev pri odvzemu iz prometa in reguliranju obveznosti na področju Hrvaške z dne 21. junija 1945;
30. zakon o tečajih lirskih bonov in okupacijskih bankovcev pri odvzemu iz prometa ter o reguliranju obveznosti na denarnih področjih italijanske lire, nemške marke in pengöjev (Slovenija) z dne 21. junija 1945;
31. zakon o vodstvu in nadzorstvu nad medicinskimi in farmacevtskimi fakultetami in strokovnimi zdravstvenimi šolami z dne 21. junija 1945;
32. zakon o ustroju pisarne kraljevega namestništva z dne 21. junija 1945;
33. zakon o dajanju amnestije in pomilostitve z dne 5. julija 1945;
34. zakon o reševanju delovnih sporov z dne 5. julija 1945;
35. zakon o izdelavi štampiljk, pečatov in žigov z dne 5. julija 1945;
36. zakon o vrstah kazni z dne 5. julija 1945;
37. zakon o demobilizaciji starejših letnikov vojaških obveznikov, žen in hranilcev v jugoslovanski vojski in mornarici z dne 19. julija 1945;
38. zakon o odvzemu kovanega okupacijskega denarja iz prometa z dne 23. julija 1945;
39. zakon o kovanju drobnega denarja Demokratične federativne Jugoslavije z dne 23. julija 1945;
40. zakon o postavitvi plovbnih sredstev, ladjedelnic, luk in pristanišč na morju pod upravo prometnega ministrstva Demokratične federativne Jugoslavije z dne 23. julija 1945;
41. zakon o delavskih zaupnikih (poverjenikih) z dne 23. julija 1945;
42. zakon o organizaciji državne kmetijske strojne službe z dne 23. julija 1945;
43. zakon o zaščiti kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Demokratične federativne Jugoslavije z dne 23. julija 1945;
44. zakon o spremembi 9. člena zakona o demobilizaciji starejših letnikov vojaških obveznikov, žen in hranilcev v jugoslovanski vojski in mornarici z dne 30. julija 1945;
45. finančni zakon o državnem proračunu izdatkov in dohodkov za proračunsko doboj julij–december 1945 z dne 30. julija 1945;
46. zakon o zastopanju uradov, ustanov, podjetij in organizacij javnega značaja z dne 3. avgusta 1945;
47. zakon o reševanju nerešenih aktov invalidov iz prejšnjih vojn z dne 3. avgusta 1945;
48. zakon o državnih kmetijskih posestvih z dne 3. avgusta 1945;
49. zakon o reviziji razdelitve zemlje kolonistom in agrarnim interesentom v Makedoniji in Kosovsko-metohijski pokrajini z dne 3. avgusta 1945.

Beograd, 7. avgusta 1945

Sekretar
M. Peruničić, s. r.

Predsednik
dr. I. Ribar, s. r.

SEZNAM ODLOKOV
PREDSEDSTVA AVNOJ IZ LETA 1943, 1944 in 1945

1. odlok o postavitvi dr. Vladimira Bakarića, dosedanjega političnega komisarja glavnega štaba NOV in POJ Hrvatske, za poverjenika brez listnice v Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije;

2. odlok o imenovanju Ivana Milutinovića za namestnika poverjenika za finance v Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije;

3. odlok o imenovanju Sretena Žujovića-Crnega, dosedanjega poverjenika za promet v Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije, za namestnika poverjenika za gradbe;

4. odlok o imenovanju Todora Vujasinovića, poverjenika za ekonomsko obnovo v Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije, za namestnika poverjenika za prehrano;

5. odlok o imenovanju Edvarda Kocbeka, poverjenika za prosveto, za namestnika poverjenika za socialno politiko;

6. odlok o postavitvi dr. Ljuba Leontića za pomočnika poverjenika za informacije v Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije;

7. odlok o postavitvi Pavla Pekića, dosedanjega šefa odseka za zaščito ljudstva pri vrhovnem štabu NOV in POJ, za podsekretarja poverjenišтва za notranje zadeve;

8. odlok o objavljanju odlokov in razglasov Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, njegovega predsedstva in nacionalnega komiteja v srbskohrvatskem, slovenskem in makedonskem jeziku z dne 15. januarja 1944, številka 18;

9. odlok o imenovanju dr. Zlatana Sremca za poverjenika za narodno zdravje v NKOJ z dne 15. januarja 1944, številka 19;

10. odlok o sprejetju odstopa Božidarja Magovca s položaja podpredsednika NKOJ in imenovanju Franja Gažija za podpredsednika NKOJ, kot tudi imenovanju Emanuela Cučkova za poverjenika za kmetijstvo z dne 30. avgusta 1944, številka 24;

11. odlok o imenovanju dr. Ljuba Leontića za podsekretarja poverjenišтва za zunanje zadeve z dne 2. oktobra 1944, številka 48a;

12. odlok o imenovanju Andrija Hebranga za poverjenika za trgovino in industrijo v NKOJ z dne 31. oktobra 1944, številka 49;

13. odlok o odpravi javnih notarjev in javnonotarskih zbornic z dne 17. novembra 1944, številka 68;

14. odlok o splošni amnestiji oseb, ki so sodelovale v četniških enotah Draže Mihailovića ali jim pomagale ali sodelovale v enotah hrvatskega in slovenskega domobranstva, z dne 21. novembra 1944, številka 69;

15. odlok o prehodu sovražnikovega imetja v državno last, o državnem upravljanju imetja odsotnih oseb in o zasegi imetja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile, z dne 21. novembra 1944, številka 70;

16. odlok o odpravi poverjenišтва za gozdarstvo in rudarstvo z dne 7. decembra 1944, številka 88;

17. odlok o odpravi poverjenišтва za ekonomsko obnovo z dne 7. decembra 1944, številka 89;

18. odlok o imenovanju Sulejmana Filipovića za poverjenika za gozdarstvo v NKOJ z dne 9. decembra 1944, številka 90;

19. odlok o imenovanju Todora Vujasinovića za poverjenika za rudarstvo v NKOJ z dne 9. decembra 1944, številka 91;

20. odlok o odpravi poverjeništvu za prehrano z dne 1. februarja 1945, številka 125;

21. odlok o ustanovitvi poverjeništvu za trgovino in preskrbo z dne 1. februarja 1945, številka 127;

22. odlok o ustanovitvi poverjeništvu za industrijo z dne 1. februarja 1945, številka 127;

23. odlok o imenovanju Andrija Hebranga za poverjenika za industrijo z dne 1. februarja 1945, številka 128;

24. odlok o imenovanju inž. Nikola Petrovića za poverjenika za trgovino in preskrbo v NKOJ z dne 1. februarja 1945, številka 129;

25. odlok o uvedbi enotnega računovodstva z dne 1. februarja 1945, številka 130;

26. odlok o poenotenju računovodstva z dne 1. februarja 1945, številka 131;

27. odlok o odpravi in razveljavljenju vseh pravnih predpisov, izdanih med okupacijo po okupatorjih in njihovih pomagačih; o veljavnosti odločb, izdanih v tej dobi; o odpravi pravnih predpisov, ki so veljali za sovražnikove okupacije, z dne 3. februarja 1945, številka 132;

28. odlok o ustanovitvi in pristojnosti javnega tožilca Demokratične federativne Jugoslavije, z dne 3. februarja 1945, številka 133;

29. odlok o ustanovitvi vrhovnega sodišča Demokratične federativne Jugoslavije z dne 3. februarja 1945, številka 134;

30. odlok o imenovanju predsednika vrhovnega sodišča Demokratične federativne Jugoslavije z dne 3. februarja 1945, številka 135;

31. odlok o imenovanju javnega tožilca Demokratične federativne Jugoslavije z dne 3. februarja 1945, številka 136;

32. odlok o imenovanju članov kontrolno-računske komisije z dne 18. maja 1945, številka 208;

33. odlok o proglasitvi devetega maja za narodni praznik zmage z dne 9. maja 1945, številka 198;

34. odlok o imenovanju sodnikov vrhovnega sodišča Demokratične federativne Jugoslavije z dne 21. junija 1945, številka 241;

Beograd, 7. avgusta 1945

Sekretar
M. Peruničić, s. r.

Predsednik
dr. I. Ribar, s. r.

PRESEDNIK: Zdaj izvolite poslušati poročilo o odobritvi predloga za potrditev resolucij o reševanju položaja Sandžaka ter Kosova in Metohije.

SEKRETAR (bere):

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE Beograd

Predsedstvo ima čast predlagati svetu predlog za odobritev resolucij o reševanju položaja Sandžaka ter Kosova in Metohije:

1. Antifašistični svet narodne osvoboditve Sandžaka je na seji dne 29. marca 1945² sprejel sklep, s katerim je rešil položaj Sandžaka tako, da pripadajo

² Zadnje zasedanje ZAVNO Sandžaka je bilo v Novem Pazariju.

pribojski, mileševski, zlatarski, sjeniški, deževski in štaviški okraj federalni Srbiji, bjelopoljski in plevaljski pa federalni Črni gori in da se Antifašistični svet narodne osvoboditve Sandžaka razpusti.

2. Predstavniki oblastne skupščine Kosova in Metohije so na zasedanju 8., 9., in 10. junija 1945 v Prizrenu sprejeli resolucijo, s katero se ozemlje Kosova in Metohije priključi federativni Srbiji.

Predsedstvo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je obe resoluciji potrdilo.

**Predsedstvo
Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije**

Beograd, 7. avgusta 1945

Sekretar
M. Peruničić, s. r.

Predsednik
dr. I. Ribar, s. r.

PRESEDNIK: Izvolite poslušati predlog predsedstva za razširitev AVNOJ.
SEKRETAR (bere):

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Beograd

Ministrski svet zvezne vlade je na seji dne 4. avgusta t. l. razpravljal o razširitvi AVNOJ v smislu sporazuma med Titom in Šubašičem in je o tem sprejel sklep, ki ga je poslal predsedstvu AVNOJ.

Ko je ministrski svet reševal to vprašanje, je bil na stališču, da je treba kolikor le mogoče upoštevati nasvet, ki nam ga je dala konferenca zavezniških voditeljev na Jalti. Toda ker je bila narodna skupščina, ki je bila izvoljena decembra 1938, izvoljena v zelo nedemokratičnih okoliščinah, poslanci te skupščine pa so bili za okupacije večinoma izdajalci, smo lahko upoštevali zelo majhno število za razširitev AVNOJ v smislu omenjenega nasveta. Zato je ministrski svet sklenil, da poleg določenega števila poslancev, ki so bili izvoljeni leta 1938, predlaga za razširitev AVNOJ tudi poslance iz sedanjih političnih strank in skupin pa tudi določeno število nekaterih drugih.

Na podlagi tega izhodišča je ministrski svet poslal predsedstvu AVNOJ svoj predlog za razširitev AVNOJ, ki ga je predsedstvo tudi sprejelo.

Predsedstvo torej v soglasju z zvezno vlado predlaga naslednje osebe za ljudske poslance AVNOJ:

I. Poslanci, ki so bili izvoljeni na volitvah v decembru leta 1938:

Rista Arandelović, Stamenko Stošić, dr. Milorad Vlajković, Milivoje Ilić, dr. Božidar Spasović, Radovan Jevtić, Svetolik Stanković, dr. Đorđe Radenković, Antun Babić, Tomo Vojković, Andrija Papa, dr. Ivan Šubašić, Niko Čipiko, Ivan Sigurnjak, dr. Simeon Krunić, Franjo Borić, dr. Karlo Žunjević, Grga Hećimović, Andrija Pavlić, Nikola Srdović, Dane Miletić, dr. Vinko Mikuličić, Franc Snaj, Juraj Koce, Ivan Štrcin, dr. Branko Čubrilović, dr. Juraj Šutej, Dušan Milošević, Tripko Žugić, Dimitrije Beširov, Danilo Đurović, Sima Andonov, Mihailo Kostev, Dionisije Prodanović, dr. Đuro Stanković, Josip Vuković-Đido.

II. Po sporazumu, ki je rezultat pogovorov z različnimi političnimi strankami in skupinami, so predlagani za ljudske poslance AVNOJ:

Milan Grol, Savko Dukanac, Radmilo Stojiljković, Nikola Đonović, Dragutin Ranković, Miladin Jakovljević, Dimitrije Čičević, Ilija Stojanović, Petronije

Popović, dr. Dragić Joksimović, Ljubomir Trandafilović, Jovan Jovanović, Jovan Borović;

Kosan Pavlović-Brđanski, dr. Miloš Moskovljević, Mita Stanislavljević, Jefto Pavić, Milan S. Popović, Dobrosav Tomašević, Radmilo Mitrović, Kosta Kostić, Mato Rusković, Spasoje Dimitrijević, Časlav Spasić, Miloško Ćirić;

Dane Škarica, Bogomir Brajković, Ante Martinović, Jerko Zlatarić, Martin Susić, Božo Barbarić, Joza Miliwojević, Ivan Rehorović, Imro Filaković, Pavao Pocrnić, inž. Franjo Gaži, Ivan Bandić, Ivan Štefanac;

Sava Kosanović, dr. Finko Krizman, dr. Nikola Cvetojević, dr. Duda Bošković, Simo Eror, Rajko Pop Kokanović, Miloš Divić, dr. Stanko Hajduković, Juraj Gašparac, Milan Radeka, dr. Aleksandar Žiža;

Jaša Prodanović, Aleksa Tomić, Vlada Simić, Dragoljub Ilić, dr. Viktor Novak, Vitomir Jeftić, Radmila Manojlović, Miladin Urošević, Dušan Popović, Živojin Jocić, Mladen Trifunović;

dr. Dragoljub Jovanović, Radomir Todorović, Ninko Petrović, dr. Svetislav Živković, Dragoljub Prodanović, Života Đermanović, Aleksandar Marković, Slobodan Ivanović;

Nedeljko Divac.

Pri tej številki je prostih še 6 mest.

III. Kot posamezniki so predlagani za ljudske poslance AVNOJ:

dr. Drago Marušič, dr. Stevan Jakovljević, Vladimir Tucović, Miloš Carević, dr. Aleksandar Belić, Đuro Salaj, Lazar Stefanović, Dušan Vasiljević, Zaim Šarac, Božin Simić, Stanoje Simić, Triša Kaclerović, dr. Vaso Čubrilović.³

Predsedstvo

Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije

Beograd, 7. avgusta 1945

Sekretar
M. Peruničić, s. r.

Predsednik
dr. I. Ribar, s. r.

PRESEDNIK: Slišali ste poročilo AVNOJ in tudi vsa druga poročila in predloge predsedstva AVNOJ. Začenjam razpravo o teh poročilih in predlogih. Prosim odposlance, ki bi radi govorili, naj se izvolijo prijaviti sekretarju Peruničiću. Dovoljujem si le opozoriti odposlance, da govorijo samo o predlogih in poročilih, da ne načenjajo razprave o političnem položaju, bodisi zunanjem bodisi notranjem, ker bodo za to imeli priložnost ob ekspozeju predsednika ministrskega sveta, ki ga bomo poslušali na jutrišnji seji.

Odrejam petminutni odmor.

(Po odmoru.)

PRESEDNIK: Nadaljujemo sejo. Prosim tovariše, da izvolijo zasesti svoja mesta. K besedi se je priglasil tovariš Šime Balen.

ŠIME BALEN: Tovariši in tovarišice, v zvezi s poročiloma tovariša Moša Pijadeja in tobariša Mileta Peruničića si dovoljujem predlagati naslednje:

---

³ Listo poslancev, ki so prišli v razširjeni AVNOJ, je obravnaval poseben komite ministrov vlade Tito-Šubašić, ki je bil ustanovljen na predlog dr. Ivana Šubašića (Foreign Relations of United States, Conferences of Berlin (Potsdam) 1945, tom II, dok. No 1204, str. 1210-1212); prediskutirali so jo tudi v odboru za razširitev AVNOJ, vlada DFJ pa jo je dokončno sprejela na seji dne 4. avgusta (ZRP AVNOJ-a, str. 555).

Slišali smo poročilo predsedstva o delu s predlogom, da se potrdijo zakoni, ki so bili sprejeti med II. in III. zasedanjem AVNOJ, in s predlogom za razširitev AVNOJ po seznamu, ki nam je bil prebran.

Menim, da je treba poročilo s predlogoma v celoti sprejeti brez kakršnekoli motivacije in tako predsedstvu izkazati vse zaupanje za njegovo delo.

Zato predlagam prosti prehod na dnevni red. (*Ploskanje.*)

PRESESEDNIK: Nihče drug se ni oglasil k besedi. Besedo dajem poročevalcu tovarišu Mošu Pijadeju, da pove, ali se strinja s predlogom za prosti prehod na dnevni red.

POROČEVALEC PODPRESESEDNIK MOŠA PIJADE: V imenu predsedstva AVNOJ izjavljam, da se strinjam s predlogom za prosti prehod na dnevni red. (*Ploskanje.*)

PRESESEDNIK: Dajem predlog na glasovanje. Tisti, ki so *proti* temu predlogu, naj izvolijo vstati. (*Vsi sedijo.*) Nihče ni vstal, objavljam, da smo soglasno sprejeli prosti prehod na dnevni red, kar je predlagal tovariš Šime Balen in kar je v imenu predsedstva sprejel poročevalec podpredsednik tovariš Moša Pijade. S sprejetjem tega predloga so hkrati potrjeni vsi zakoni in odloki, ki so bili sprejeti v obdobju med zadnjim zasedanjem v Jajcu in današnjim; sprejet pa je tudi predlog o razširitvi AVNOJ. Objavljam, da so za odposlanca AVNOJ izvoljeni vsi tisti, ki jih je predlagalo predsedstvo AVNOJ in ki jih je prebral sekretar tovariš Mile Peruničić.

Pozivam novo izvoljene člane, da pridejo v dvorano, če že niso tu, in da zasedejo svoja mesta. Ali so vsi tu? (*Glasovi:* So.) Poimenskega klicanja ne bo, ker je imena novih odposlancev tovariš sekretar že prebral, vendar prosim novo izvoljene člane AVNOJ, naj ob koncu seje naknadno izročijo sekretarju svoje poverilnice oziroma pooblastila oziroma vabila za to zasedanje, kot so naredili že vsi drugi.

Tovariši in tovarišice, pozdravljam novo izvoljene člane. V imenu vseh nas, ki ste od prej člani AVNOJ, morem in smem reči, da smo prepričani, da bodo novo izvoljeni člani AVNOJ skupaj z nami vzdržali pri enotnem, zapletenem in konstruktivnem delu, da bodo vsi zakonski predlogi, ki bodo na dnevnem redu tega zasedanja, čimprej sprejeti in bomo tako čimprej začeli z volitvami za ustavodajno skupščino.

Zdaj bi morali preiti na drugo točko dnevnega reda, na poročilo in razpravo o predlogu poslovnika. Predlagam, da poslovnika ne bi brali, ker ste ga vsi dobili in ste ga gotovo že prebrali. Ali sprejmete ta predlog? (*Sprejmejo.*) Tisti, ki ga ne sprejemajo, naj izvolijo vstati. (*Vsi sedijo.*) Nihče ni vstal. Objavljam, da je predlog sprejet in poslovnika AVNOJ ne bomo brali.

Začenjam razpravo o predlogu poslovnika. Ali želi kdo besedo? (*Nihče se ne javi.*) Nihče. Objavljam, da je razprava končana. Glede poslovnika ne bomo razpravljali o posameznostih, pa tudi glasovali bomo samo enkrat, kot o resolucijah. Ali svet sprejme poslovnik AVNOJ, kakor ga je predlagalo predsedstvo? (*Sprejme.*) Ker ste ga sprejeli, objavljam, da je predlog poslovnika sprejet in da je zdaj začel veljati. V imenu predsedstva AVNOJ ga jaz kot predsednik in sekretar overjava.

Kot predsednik upam, da se bodo tovariši in tovarišice v svojih govorih držali določb poslovnika, pa tudi mi iz predsedstva vam zagotavljamo, da se bomo pri vodstvu sej in pri skupščinskem delu strogo ravnali po poslovniku – tako, kakor določa.

Prehajamo na tretjo, zadnjo točko dnevnega reda: prisega poslancev.

Poslovnik ne govori več o odposlancih, temveč o poslancih. Potemtakem tudi jaz nadaljujem zdaj razpravo z besedo poslanci namesto dosedanje besede – odposlanci.

Prisegli bodo tisti poslanci, ki so danes izročili pooblastila in katerih pooblastila so overjena, kot tudi tisti, ki smo jih prejle sprejeli. Prosim vse poslance, da izvolijo vstati. (*Vsi vstanejo.*) Poslanci, ki prisegajo, naj za menoj ponavljajo naslednje besede – vsak naj pove svoje ime:

»Jaz, . . ., prisegam pri časti svojega ljudstva, da bom zvesto in neutrudno služil ljudstvu, da bom svojo dolžnost po zakonih opravljal vestno in nepristransko ter pri tem varoval in branil pridobitve narodnoosvobodilnega boja za srečo in napredek Demokratične federativne Jugoslavije.«

Prosim tovariše in tovarišice, ki so danes prisegli, da izvolijo podpisati obrazec prisege in ga tako podpisane ga po seji izročijo sekretarju.

S tem smo izčrpali dnevni red.

Preden bom predlagal dnevni red za drugo sejo, prosim, da se tako narodnoosvobodilna fronta, ki je enotna, kakor tudi druge politične skupine, ki so zunaj fronte, jutri dopoldne sestanejo in izvolijo predstavnike, ki bodo člani odbora predstavniških skupin, da ustanovijo parlamentarne klube in da to prav tako prijavijo predsedstvu, ker bo samo tisti klub lahko živel v skupščini, ki bo prijavljen in organiziran. Imena predstavnikov skupin je treba takoj sporočiti, že koj zjutraj po 8. uri, ker bomo že dopoldne sklicali sejo predstavnikov skupin za volitve predsedstva in posameznih odborov, kar bomo dali na dnevni red.

Za jutrišnjo sejo predlagam naslednji dnevni red:

1. ekspoze predsednika ministrskega sveta maršala Josipa Broza Tita;
2. volitve predsedstva AVNOJ;
3. volitve zakonodajnega odbora;
4. volitve finančnega odbora;
5. volitve imunitetnega odbora;
6. volitve administrativnega odbora in
7. volitve odbora za prošnje in pritožbe.

Ali sprejmete ta dnevni red? (*Sprejmejo.*)

Tisti, ki ga ne sprejemajo, naj izvolijo vstati. (*Vsi sedijo.*) Nihče ni vstal. Objavljam, da je dnevni red sprejet. Ker je sprejet, končujem današnjo sejo, naslednja pa bo jutri ob 4. uri popoldne s sprejetim in določenim dnevnim redom. (*Ploskanje.*)

(*Seja je bila končana ob 20,30.*)

DRUGA REDNA SEJA

(8. avgusta 1945)

Začetek ob 16,20.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

(Ljudski poslanci in številno občinstvo so ob prihodu predsednika ministrskega sveta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, članov vlade in predsednika AVNOJ dr. Ivanu Ribarja v veliko dvorano pozdravljali z burnim in dolgotrajnim ploskanjem.)

PRESEDNIK: Začenjam drugo redno sejo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije. Zapisnik bo vodil sekretar tovariš Mile Peruničić. prosim sekretarja tovariša Peruničića, da prebere zapisnik prejšnje seje. Izvolite poslušati zapisnik prejšnje seje.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ (*bere zapisnik prvega predhodnega sestanka in prve redne seje z dne 7. avgusta*).

PRESEDNIK: Ali ima kdo kakšno pripombo k zapisniku? (*Nihče.*) Nihče se ne javi. Pripomb ni. Objavljam, da je zapisnik sprejet.

Preden preidemo na dnevni red, naj vam sporočim tole:

Včeraj je pri klicanju novih poslancev pomotoma izpadlo ime dr. Toma Jančikovića, ki je bil predlagan in ki je tudi dobil vabilo. Da bi to napako popravili, moramo danes sprejeti sklep. V imenu predsedstva predlagam, da Toma Jančikovića štejemo za odposlanca, ker gre za napako pri včerajšnjem branju predlogov za razširitev AVNOJ, in da ga uvrstimo v seznam članov AVNOJ.

Je kdo proti? (*Nihče.*) Objavljam, da je dr. Tomo Jančiković sprejet za odposlanca AVNOJ.

Dalje, tu imam pismeni akt, ki ga je poslalo predsedstvu AVNOJ predsedstvo slovenskega narodnoosvobodilnega sveta z dne 8. t. m., in ki pravi:

Dne 8. avgusta 1945

POTRDILO IN LEGITIMACIJA

Predsedstvo slovenskega narodnoosvobodilnega sveta potrjuje, da je bil tovariš inž. Dušan Serneć na kočevskem zboru dne 3. 10. 1943 delegiran v AVNOJ, tovariš Miha Marinko pa je bil izvoljen za njegovega namestnika.

Ker je bil tov. inž. Dušan Serneć imenovan za kraljevega namestnika ter s tem izgubil članstvo AVNOJ, predsedstvo SNOS predlaga, da III. zasedanje AVNOJ potrdi mandat tovariša Miha Marinka, dosedanjega izvoljenega namestnika tov. inž. Dušana Serneća.

Smrt fašizmu – svoboda narodu!

Sekretar
France Lubej, s. r.

Predsednik SNOS
Josip Vidmar, s. r.

Ali sprejmete to sporočilo? (*Sprejmejo.*) Objavljam, da postane namesto tovariša Dušana Serneca, ki je kraljevski namestnik, odposlanec AVNOJ Miha Marinko.

Ravno tako je ministrstvo za konstituantno poslalo predsedstvu Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije tale akt. Prosim sekretarja, da ga izvoli prebrati.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (*bere*):

MINISTRSTVO ZA KONSTITUANTO
DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Št. 524

Beograd, 8. avgusta 1945

PRESEDSTVU ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Beograd

Ministrstvo za konstituantno je poslalo predsedstvu Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije predlog, da se na tretjem zasedanju Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije predlagajo za uzakonjenje osnutki teh zakonov, ki jih je sprejela zvezna vlada: predlog zakona o volilnih imenikih, predlog zakona o ustavodajni skupščini in predlog zakona o volitvah ljudskih poslancev v ustavodajno skupščino.⁴

Ob tej priložnosti vam predlagamo, naj se na prvi seji AVNOJ razglasi za nujno razprava o osnutku zakona o volilnih imenikih, ker so v njem izredno pomembne določbe za izvajanje volitev v naši državi, zlasti pa za izvajanje volitev v ustavodajno skupščino. S pomočjo volilnih imenikov se bo določila aktivna in pasivna volilna pravica naših državljanov. Brez volilnih imenikov ne moremo začeti nobenega volilnega dejanja, kajti, kakor je normalno in pravilno, samo državljani, ki imajo volilno pravico, lahko nastopajo kot subjekti v volilnem sistemu.

To kaže, da je nujno treba v najkrajšem času sestaviti volilne imenike. Osnutek našega zakona določa objektivni postopek pri sestavljanju volilnih imenikov, ki ga bo nadzorovalo ljudstvo, in vsak posameznik bo imel pravico pritožiti se, če bo menil, da so kršene njegove pravice. Za izvedbo takega postopka mora miniti določen čas. Če k temu dodamo še to, da zahteva sestavljanje volilnih imenikov vestno in dalj časa trajajoče tehnično delo, dalje, da so naša naselja marsikod ločena drugo od drugega in od okrajnih središč, in nazadnje, da so še marsikje pri nas slabe komunikacije, je očitno, da je potrebno vsaj mesec dni, da se opravi vse potrebno za sestavljanje volilnih imenikov. Iz tega izhaja, da bi, če bi odlašali s sprejetjem zakona o volilnih imenikih, to nujno povzročilo odložitev volitev v različne organe naše ljudske oblasti, zlasti pa v ustavodajno skupščino.

Na podlagi vsega tega predlagamo predsedstvu, da dá ob prvi priložnosti na dnevni red Antifašističnega sveta narodne osvoboditve osnutek zakona o

---

⁴ Teh zakonskih osnutkov kot nujnih niso poprej obravnavali ne v zakonodajnem odboru in ne v predsedstvu AVNOJ, marveč samo v ministrskem komiteju.

volilnih imenikih in da v imenu ministra za konstituantno zahteva, da se osnutek zakona o volilnih imenikih obravnava kot nujen.

Smrt fašizmu – svoboda narodu!

Minister za konstituantno

Edvard Kardelj, s. r.

PRESEDNIK: Slišali ste zahtevo ministra za konstituantno, da naj bo postopek za predlog zakona o volilnih seznamih nujen. Zakonski predlog o volilnih imenikih je že natisnjen in ga bomo razdelili ljudskim poslancem.

Ker se zahteva nujnost, se moramo ravnati po 40. členu našega poslovnika, ki pravi: pri nujnih zadevah se lahko uporabi krajši postopek. Sklep o krajšem postopku v tem primeru sprejme svet z večino glasov po zaslišanju enega govornika *za in enega proti*.

Ali je kdo od tovarišev proti temu, da razglasimo ta zakonski predlog za nujnega? (*Nihče*). Nihče. Objavljam, da je predlog zakona o volilnih imenikih razglašen za nujnega, v skladu s 40. členom poslovnika pa bo prvi na dnevnem redu. Tega zakonskega predloga ne bodo obravnavali v zakonodajnem odboru, temveč bo takoj prišel pred plenum.

Prehajamo na prvo točko dnevnega reda: ekspozice predsednika ministrskega sveta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita.

PRESEDNIK MINISTRskega SVETA MARŠAL JUGOSLAVIJE JOSIP BROZ TITO: Ko dajem temu visokemu predstavništvu to poročilo, menim, da je potrebno v njem v najkrajših potezah zajeti obdobje od drugega zasedanja AVNOJ dne 29. novembra 1943 do danes.

To je bilo zelo pomembno obdobje našega osvobodilnega boja, ne le zaradi vojaških, temveč tudi zaradi političnih dogodkov.

Drugo zasedanje AVNOJ je bilo v času, ko je pri nas na vso moč besnel boj. Komaj sta se končali dve veliki sovražnikovi ofenzivi – četrta in peta – ki sta bili med vsemi najbolj siloviti in ki naj bi uničili našo narodnoosvobodilno vojsko in zadušili vse osvobodilno gibanje, že se je začela šesta sovražnikova ofenziva. V takem položaju je bila na drugem zasedanju AVNOJ sprejeta vrsta zelo pomembnih odlokov, ustanovljen pa je bil tudi Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije, ki je dobil značaj začasne vlade z nalogo, da ukrene vse za nadaljnje uspešno vojskovanje, za okrepitev in pravilno delovanje ljudske oblasti, za organizacijo gospodarstva na osvobojenem ozemlju, ukrene vse potrebno za obrambo pridobitev narodnoosvobodilnega boja, za ublažitev revščine na področjih, ki jih je osvobodila narodnoosvobodilna vojska, za povezovanje z našimi velikimi zavezniki, in da zahteva priznanje obstoječega stanja v Jugoslaviji oziroma narodnoosvobodilnega gibanja in odlokov AVNOJ na drugem zasedanju.

Seveda je bilo delo Nacionalnega komiteja Jugoslavije močno oteženo zaradi razdrobljenosti svobodnega ozemlja in zaradi njegove nestabilnosti. Sovražnik je vedno usmerjal glavne udarce na ozemlje in na kraj, kjer je bil sedež vrhovnega štaba, ker pa je to bil navadno tudi sedež nacionalnega komiteja in AVNOJ, se je sovražnik še bolj trudil, da bi nas ne samo izrinil s tistega ozemlja ali kraja, temveč da bi nas tudi uničil. Tako je bilo, ko je sovražnik med šesto ofenzivo napadel zahodno Bosno oziroma Jajce in pozneje, v sedmi ofenzivi, Drvar. V takšnih okoliščinah je moral del članov nacionalnega komiteja in AVNOJ oditi na svobodno ozemlje v Hrvaški in Sloveniji, kjer so vendarle lahko opravljali koristno delo: vzpostavljali in utrjevali so ljudsko oblast.

Šele po napadu na Drvar, ko se je vrhovni štab preselil na otok Vis, se je tudi nacionalni komite lahko zbral na Visu in začel učinkoviteje izpolnjevati svoje naloge.

V tistem času zavezniki niso priznavali nacionalnega komiteja, marveč samo vrhovni štab. Zatorej sem le kot vrhovni poveljnik lahko reševal z zavezniški številna velika vprašanja, kar se bo videlo iz tega poročila. Ta vprašanja smo reševali prek zavezniških vojaških misij, ki so bile pri vrhovnem štabu, in prav tako tudi prek naše vojaške misije, ki je bila pri zavezniških poveljstvih v Kairu, Italiji in pozneje v Angliji. Tako smo s pomočjo zaveznikov prepeljali iz Italije v Afriko nad 25 tisoč beguncev z otroki. Poleg tega smo z letali prepeljali v Italijo in na Malto nad 10.000 naših ranjencev (danes se je velika večina teh beguncev in ranjencev že vrnila v domovino). V sporazumu z zaveznički smo ustanovili v Bariju svoje vojaško oporišče, ki je poleg tega, da je preskrbovalo naše vojaške enote, opravljalo tudi prej naštete zadeve. Zdaj je oporišče v Bariju v likvidaciji, ker oporišča v Italiji ne potrebujemo več.

Prek naše misije, ki je pod vodstvom generalmajorja Velebita odšla najprej v Kairo, nato pa v London, smo navezali prve stike s političnimi krogi v zavezniških državah. Posrečilo se nam je, da smo prek te naše vojaške misije zavezniško javnost v veliki meri seznanili s stvarnostjo v Jugoslaviji. Poleg tega nam je to omogočilo sestanek z gospodom Šubašičem, kraljevim mandatarjem za sestavo nove vlade v Londonu. Sestanek je bil na otoku Visu dne 16. junija 1944 in tu je bil sklenjen sporazum o sodelovanju med vlado gospoda Šubašiča in nacionalnim komitejem ter o vstopu treh ministrov iz domovine v njegovo vlado.

Po sestanku z gospodom Šubašičem sem se v Italiji sestal z zavezniškim vrhovnim poveljnikom gospodom Wilsonom in z nekaterimi drugimi v vojaških vprašanjih vodilnimi ljudmi in ob tej priložnosti sem se sestal tudi z gospodom Churchillom. Ta sestanek je bil v zvezi s tem, da se pospeši sestavitev enotne vlade, in tedaj smo razpravljali o nekaterih vprašanjih v zvezi s koordinacijo operacij. Ob tej priložnosti smo tudi rešili vprašanje o izročitvi vojne mornarice Jugoslaviji, vendar je bil ta sporazum po krivdi nekih ljudi, ki nam niso bili naklonjeni, na žalost lahko uresničen šele pred nekaj dnevi. Pred nekaj dnevi smo to vprašanje dokončno črtali z dnevnega reda, ker je naš predstavnik v Italiji na pogajanjih z zavezniškimi vojaškimi oblastmi dosegel, da je jugoslovanska vojna mornarica takoj prišla v naša pristanišča. Posadke ladij si lahko izbirajo, ali se bodo z ladjami vrnile v Jugoslavijo ali pa bodo ostale v tujini. Zavezniki so se zavezali, da jih bodo v tem primeru internirali v taborišča.

Septembra 1944 sem odpotoval v Moskvo, da bi prosil pomoč za hitrejši izgon okupatorja iz naše države. Ker je rdeča armada že skorajda dosegla mejo naše države, se je bilo potrebno sporazumeti o koordinaciji operacij, poleg tega pa sem zaprosil sovjetsko vlado, naj čete rdeče armade prestopijo mejo vzhodne Srbije in našim silam pomagajo osvoboditi Srbijo in Beograd.

Nemci so tačas imeli v Jugoslaviji zelo močne svoje in kvislinške sile, s katerimi smo se nenehno srdito bojevali. Poleg tega so Nemci imeli močne sile še v Grčiji in na otokih, ki bi se morale umikati skozi Jugoslavijo. V vojaškem pogledu je to zahtevalo temeljito pripravo, da bi se naša država čimprej osvobodila in da bi sovražniku preprečili, da ne bi ob umiku popolnoma uničil ne samo naše prometne zveze, temveč tudi tovarne in mesta.

Zlasti pomembno je bilo, da čimprej osvobodimo Beograd in s tem ustvarimo možnosti tako za delo nacionalnega komiteja kot tudi vseh drugih organov

vojaških in civilnih oblasti. To je bilo potrebno, da bi se učinkoviteje vojskovali in hitreje osvobodili našo državo. Sporazumeli smo se, da bodo močnejše sile rdeče armade čez Donavo prišle v vzhodno Srbijo in skupaj z našimi silami osvobodile Beograd. Poleg tega je dala Sovjetska zveza naši armadi veliko orožja vseh vrst od pušk do tankov in letalstva, s katerim smo lahko oborožili veliko naših divizij. S pomočjo slavne rdeče armade je bil hitro osvobojen Beograd in Srbija, s pomočjo bolgarske armade pa Makedonija.⁵

⁵ To misel je izrekel maršal Tito, čeprav je imel pred očmi zelo omejene učinke bolgarske vojske okrog Belega Polja, Kumanova, Vlasotincev, Bujanovcev, Vranja, Leskovca, Niške Banje in Niša in čeprav je bil dobro obveščen, da so enote bolgarske okupacijske vojske v Makedoniji in Srbiji razpadale in da se je hrabro bojevala samo bolgarska partizanska divizija (Zb. NOR, tom 1, knj. 14, dok. 191, str. 547 in VII. knjiga depeš XIII. korpusa, 184/30-14/I). Z izjavo o Bolgariji v tem ekspoziju je Tito v resnici želel podpreti komuniste v vladi Otečestvene fronte Bolgarije, ki so bili v tem času, kakor je poročal akademik Todor Pavlov, bolgarski namestnik, v »težavnem položaju, zlasti pred volitvami« (ARP, Beograd, 7-I/40, 11. in 13. julija 1945). Krizo so doživljali zaradi pritiska, ki so ga na BRP(k) skupno izvajale vse druge stranke in skupine iz Otečestvene fronte s kmetovalci Nikole Petkova, oficirsko ligo in zvenarji Kimona Georgijeva in generala Damjana Velčeva. Srdito gonjo proti komunistom na podeželju so vodili tudi številni poljedelci, ki so pripadali skupinam dr. Georgija Dimitrova-Gemeta in Konstantina Muravjova, zadnjega predsednika sofijske vlade tik pred prevratom dne 9. septembra (2.-8. septembra 1944), obsojenega na dosmrtno robijo zaradi sodelovanja s sovražnikom. Pred dolgo pričakovano vrnitvijo Georgija Dimitrova v Sofijo (6. novembra 1945) po dvainvajsetih letih izgnanstva je bilo potrebno, da je poleg ZSSR tudi Tito podprl napredne sile v Bolgariji v boju s konservativci vseh barv ter z reakcijo doma in v tujini. Da bi predstava o tem danes bila jasnejša, je treba priklicati v spomin, da je prvi vladi Otečestvene fronte predsedoval Kimon Georgijev, ki je – po besedah Cole Dragojčeve, članice CK BRP(k) – »temna (beri mračna) osebnost« in »igra dvojno igro z nami, bolgarskimi komunisti«, v makedonskem vprašanju pa nastopa kot velikobolgar (ARP, Beograd, 7-I/40, pismo z dne 22. oktobra 1943, poslano Džamanlijevu, predstavniku BRP(k) v OF). V takem položaju je Tito predvsem iz političnih razlogov in svojih trdnih internacionalističnih opredelitev že v Craiovi podprl prošnjo delegacije bolgarske vlade (minister Dobri Terpešev Koley, Petar Todorov, pooblaščen minister v Beogradu, in generalmajor Blagojev) in 5. oktobra 1944 sprejel predlog, da se bolgarska vojska vključi v sklepne boje proti Nemcem. Maršal Tito se je strinjal z bolgarskim ministrom Terpeševom, da je potrebno utreti pot bodočemu sodelovanju med Bolgarijo in novo Jugoslavijo, in upošteval prošnjo sofijske vlade, naj Nacionalni komite »podpiše sporazum o prenehanju vojne, da bi Bolgarija mogla tako oprati madež s sebe« (V. Dedijer, Josip Broz Tito, CZ, Ljubljana 1953, str. 526). Tito je po tem podpisal dokument z dne 5. oktobra 1944, čeprav je tudi sam vedel, »da bo sodelovanje bivše okupatorske vojske v večjo škodo kakor korist« (VII. knjiga depeš Vrh. štaba, brzovjaka št. 49 in 50/1944; Pregled NOR, VII, Beograd 1950, str. 139). Tiste dni je Tito tudi iz države dobival podobna pisma, ker so med ljudstvom Makedonije, Srbije, Sandžaka in Bosne bila še preveč sveža številna zla, ki jim jih je prizadela bolgarska okupatorska vojska. Resda je delegacija bolgarske vlade priznala to tragično dejstvo z obljubo, da bodo v njihovi državi naredili vse, da popravijo preveč obremenjeno preteklost, odpravijo krivice, ki so jih narodom Jugoslavije prizadejali »reakcionarni in fašistični elementi bolgarske vojske...« (Внешна политика на Народна Република България, tom I, 1944-1962, Sofja 1970, str. 13). Za tako motivirano prošnjo odposlancev iz Sofije, da se bolgarskemu narodu omogoči oprati »krvavi pečat«, ki so ga »bolgarski vojski udarili na čelo bolgarski fašisti« kot »žandarju germanskih interesov na Balkanu«, je Tito očitno imel največje razumevanje. Kar najbolj je podprl vlado Otečestvene fronte, da bi okrepila svoj sila težavni mednarodni položaj, čeprav je Bolgarija – kakor že 14. oktobra 1915 – 1. marca 1941 pristopila k trojnemu paktu ter z udeležbo pri okupaciji Makedonije in delov Srbije najbližjim sosedom, bratskim narodom – po besedah Dobri Terpeševa in generala Blagoja Ivanova-Koste – zabodla »nož v hrbet«. Tito je šel tudi prek dejstva, da se je bolgarska carska vojska, ko se je bojevala proti NOV in POJ skupaj z Nemci in Italijani, odlikovala pri zverinstvih svojih »specialnih oddelkov za lov na partizane« (Zasedanje velike anti-

Ko smo osvobodili Beograd, smo lahko vse pripravili za vojaške operacije večjega obsega, ker je bila zdaj naša armada spričo pomoči Sovjetske zveze tehnično zelo okrepljena, prav tako pa smo lahko mobilizirali novo moštvo.

Poleg prej naštetih pomoči je Sovjetska zveza s svojim rečnim ladjevjem omogočila preskrbovanje Beograda z gorivom in življenjskimi potrebščinami, tako da so bile zagotovljene Beogradu razsvetljava, voda in prehrana. In končno, Sovjetska zveza nam je dala 50 tisoč ton žita za prehrano ne le Beograda, temveč tudi nekaterih drugih krajev.

---

fašističke narodnooslobodilačke skupštine Srbije, 9. do 12. novembra 1944, str. 102–104). Prispevek boglarske vojske – od prestopa rdeče armade čez Donavo naprej v blogarsko ljudsko armado – je bil v resnici majhen in vojaško nepomemben. Na sremski fronti so se bolgarske enote po neuspehu na črti Sotin–žel. post. Orahovo–žel. post. Orolik v dneh 1. in 2. januarja 1945 celo uprle in so zahtevale, da se vrnejo v domovino. Tudi sam minister vojske v vladi Otečestvene fronte general Damjan Velčev je neposredno po prihodu Rdeče armade v Bolgarijo menil, da je vojna za bolgarsko vojsko končana. (Щерю Атанасов, Поход на запад, Државно военно издателство, Sofija 1966, str. 58–59). O tem je bilo v Sofiji leta 1958 objavljeno tudi to dejstvo: »Večja skupina upornih vojakov se je kljub prepričevanju napotila proti Bolgariji« (Кратка история на отечествената война, Sofija, str. 207–208). Pomočnik poveljnika te armade Šterju Atanasov, ki je bil pravzaprav politični komisar, je poglavitni vzrok za ta zelo pičli prispevek bolgarskih čet in za neuspehe v bojih videl v »razdiralni sovražnikovi aktivnosti gemetovcev in damjanovelčevcev«. Agitirali so s parolo, da je »bolje plačati reparacije kakor umirati daleč od Bolgarije za tuje interese... Nagovarjali so vojake,« ugotavlja Šterju Atanasov, »naj zapustijo fronto in se vrnejo v Bolgarijo...« (S. Atanasov, navedeno delo, str. 106).

Sile BRP(k) ter njihov vpliv v vojski in med ljudstvom se tudi po 9. septembru 1944 niso okrepile kljub velikanski podpori, ki sta jo izkazovala rdeča armada in ZSSR in ki sta omogočila Otečestveni fronti prevzeti tudi oblast. BRP(k) ni imela v Otečestveni fronti odločilne vloge in to je Dimitrova močno skrbelo. Že pred prihodom rdeče armade v Bolgarijo, 8. septembra 1944, in mnogo mesecev po tem se je bal za pozicije bolgarskih komunistov v vladi Kimona Georgijeva, ker so bile druge sile v Otečestveni fronti (zvenarji, oficirska in kapetanska liga, kmetovalci Nikole Petkova, masoni itd.) daleč močnejše kakor BRP(k). Dimitrov se je o tem novembra 1944 pogovarjal v Moskvi s sovjetskim generalom Sergejem Birjuzovom, preden je ta odšel v Sofijo, kjer je prevzel mesto predsednika zavezniške kontrolne komisije za Bolgarijo. Dimitrov se je najbolj bal akcije dr. Georgija Mihailova Dimitrova-Gemata, ki je pobegnil v Carigrad in od tam »kot agent imperializma« zelo učinkovito deloval, da bi se vpliv komunistov v Bolgariji kar najbolj omejil, da bi jih, če bi to bilo kako mogoče, izrinil tudi iz vlade. O generalu Velčevu se je govorilo, da je pripravljal nov protikomunistični prevrat.

Ko se je Sergej Birjuzov spominjal tega svojega prvega srečanja z Georgijem Dimitrovom v Moskvi, je pisal: »Veliko in zelo izčrpno mi je govoril o delu bolgarskih komunistov in mi je dal podrobne informacije o razrednih silah v državi po zmagi oborožene vstaje 9. septembra 1944. Obraz se mu je pomračil, ko je začel govoriti o agenturi ameriško-angleških imperialistov, ki je imela namen razbiti revolucionarno gibanje. Pojasnila, ki mi jih je dal Georgi Dimitrov o marioneti imperializma, o znanem Gemetu (dr. G. M. Dimitrov), so bila strašno resnična« (Спомини за Георги Димитров, Партиздат, Sofija 1971, str. 518).

Spričo vsega tega je Titov nastop ne le na III. zasedanju AVNOJ, temveč tudi pozneje popolnoma razumljiv, saj je imel Tito edini namen, da bi pomagal okrepiti vpliv BRP(k), vendar pa je puščal vse tisto, kar je počela carska bolgarska vojska kot okupatorska vojska v Jugoslaviji in tudi po tem, ko se je preimenovala v bolgarsko ljudsko armado pod poveljstvom III. ukrajinske fronte rdeče armade.

Tako je treba razumeti tudi to, da si je Enotna narodnoosvobodilna fronta Srbije in Beograda prizadevala, da je glavno mesto DFJ tako slovesno sprejelo bolgarske čete po vrnitvi iz Madžarske in po umiku z ozemlja Slovenije. Vse to je bilo v imenu boljših dni in lepših perspektiv za razvijanje iskrenih in prijateljskih odnosov med obema bratskima državama. Tej novi eri Tita in Dimitrova na Balkanu so veljale tudi gornje maršalove besede o vlogi bolgarske vojske v Makedoniji.

Zadnji sestanek velikih treh z Rooseveltom, Jalta, februarja 1945. Levo: Stalin govori z veleposlanikom Majskim, poleg katerega je veleposlanik ZSSR v ZDA Andrej Gromiko, levo od Stalina pa je Andrej Januarjevič Višinski, pomočnik komisarja za zunanje zadeve Vjačeslava Molotova, ki se za hrbtom Winstona Churchilla pogovarja z Anthonyjem Edenom, britanskim zunanjim ministrom. Sredi slike je ameriška delegacija z Rooseveltom v sredini, desno od njega je zunanji minister Eduard Stettinius in načelnik štaba Bele hiše admiral Leahy.

*Memorandum From the British Delegation to the Soviet Delegation
Regarding the Yugoslav Government ¹*

When Dr. Subasic returns to Belgrade with his Government about February 7th, he intends to raise two outstanding points with Marshal Tito. His Majesty's Government consider it important that Marshal Tito should be in a position to give satisfactory assurances on both these points, and therefore hope that Marshal Stalin will agree to advise Marshal Tito in this sense.

2. The first of these points is that AVNOJ ² should be extended to include members of the last Yugoslav Skupstina ³ who have not compromised themselves, thus forming a body to be called a temporary parliament.

3. The second point is that legislative acts passed by AVNOJ should be subject to ratification by a Constituent Assembly. This could be arranged either (1) under Article 116 of the Constitution, which lays down that all measures taken in accordance therewith should be subject to ratification, or (2) by introducing a passage in the new Government's declaration agreed between Marshal Tito and Dr. Subasic. The latter would be the more satisfactory course. 14

Faksimile memoranduma, ki ga je britanska delegacija izročila sovjetski delegaciji na konferenci v Jalti, s predlogom priporočila o rešitvi »jugoslovanskega vprašanja«. Kopija dokumenta je v nacionalnem arhivu v Washingtonu (86oH.OI/2-II45).

*The Chief of the Division of Southern European Affairs (Huston) to Mr.
Walworth Barbour, of the Division of Southern European Affairs*

[Extract]

[WASHINGTON,] July 11, 1945.

Frangēš called yesterday and brought up the following:

1. A memorandum which he said CWC¹ had asked for. I have sent a copy to CWC.

C[LOYCE] K H[USTON]

[Attachment]

MEMORANDUM²

I.

DEVELOPMENTS IN YUGOSLAVIA SINCE THE CRIMEA CONFERENCE

In the communiqué on the Crimea Conference specific provisions were made concerning Yugoslavia and Poland.³ Both countries are facing an extremely difficult political problem which is fundamentally the same.

Although historically, the developments in Poland have been different from those in Yugoslavia, the issue is the same in Poland as in Yugoslavia. As a matter of fact, it is the same everywhere in Central and in Southeastern Europe. Each of these countries like Czechoslovakia, Hungary, Rumania and Bulgaria are predominantly agrarian countries. By different means in each case, these countries have been provided with a government which is completely under the influence of Soviet Russia. In each of these countries the governments are actively engaged in creating, by various means which are not at all disguised, a situation which must ultimately bring a change of the present social structure and establish a social structure identical to the one now existing in Soviet Russia.

In the case of Yugoslavia, the provisions of the Crimea Conference are as follows:

a. That the Agreement made between Marshal Tito and Dr. Šubašić⁴ be put into effect immediately;

Faksimile memorandum, ki ga je jugoslovanski odpravnik poslov v Washingtonu Ivan Frangēš poslal State Departmentu o oblikah pritiska, ki ga je treba narediti na Jugoslavijo.

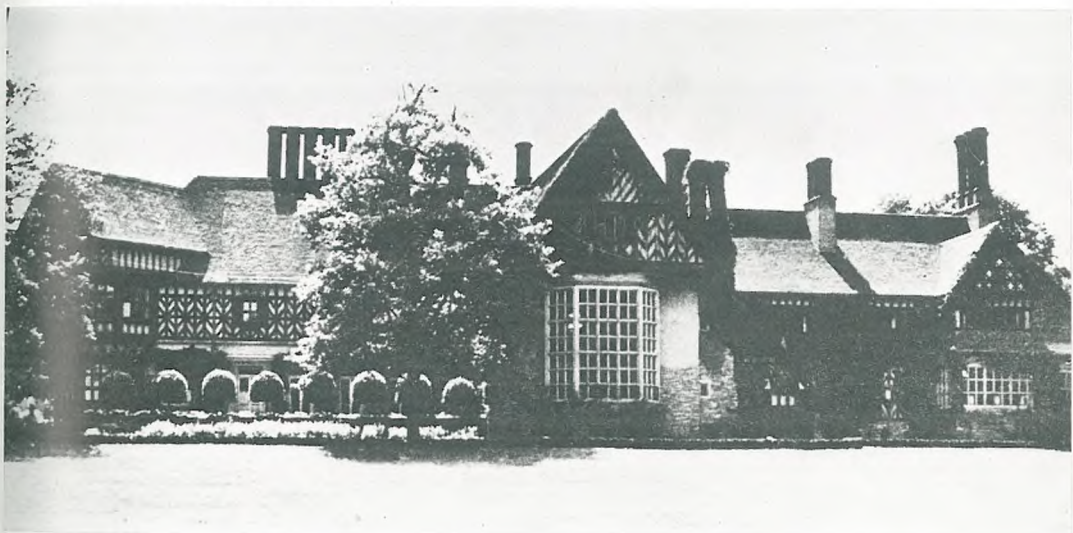

Nova Jugoslavija je bila vedno navzoča v pogovorih velikih treh, v Teberanu, na Krimu in v Potsdamu.

Začetek prve plenarne seje konference v Potsdamu, 17. julija 1945. Za okroglo mizo od Clementa Attleeja, podpredsednika vlade V. Britanije, ki je na sredini s komolci naslonjen na mizo; desno je sovjetska delegacija Višinski, Molotov in Stalin, prevajalec major N. Pavlov in Andrej Gromiko; levo je britanska delegacija: prevajalec major Birce, W. Churchill, Eden, sir Cadogan; na nasprotni strani Attleeja, obrnjeni s hrbti, so člani delegacije ZDA: admiral Leahy, James Byrnes, prevajalec Bohlen in I. Davis.

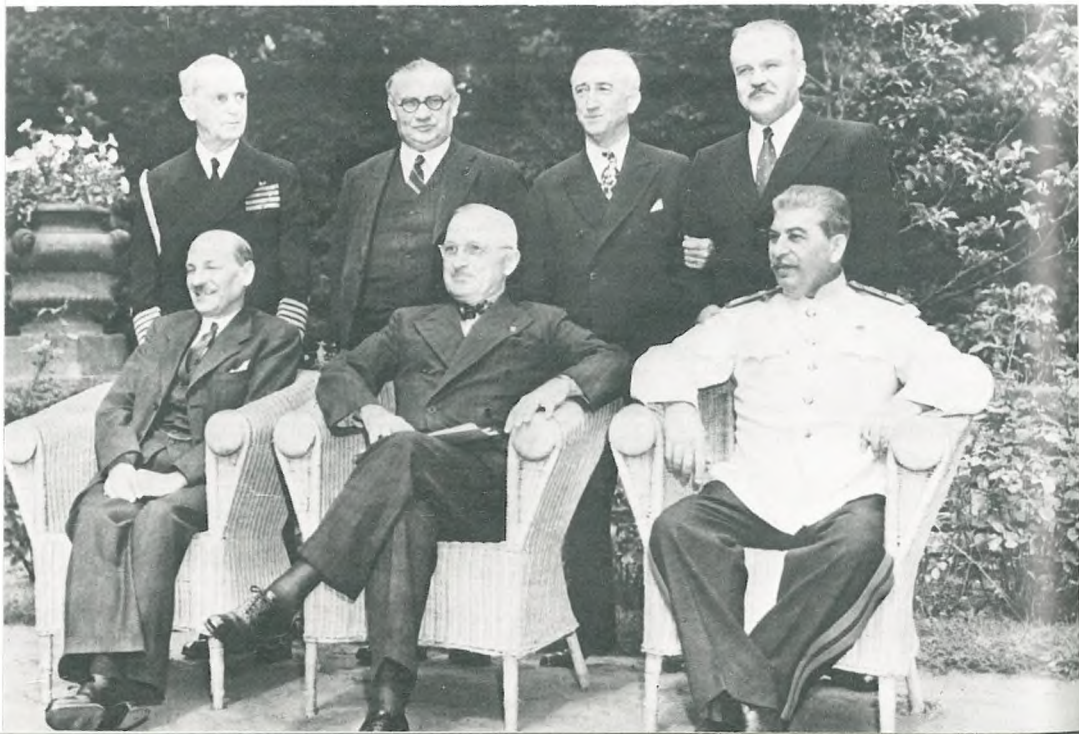
Palača v Potsdamu, v kateri je bila od 17. julija do 1. avgusta 1945 konferenca šefov in vlad ZDA, ZSSR in V. Britanije.

Potsdam, julija 1945. Zadnje srečanje velikih treh, od leve na desno: W. Churchill, H. Truman in J. V. Stalin.

Potsdam: sedijo Attlee, Truman in Stalin, stojijo Leahy, Bevin, Byrnes in Molotov.

Po drugi strani sta si naši zaveznici Anglija in Amerika močno prizadevali oskrbovati naše enote, zlasti v Dalmaciji, Sloveniji in Bosni. To pomoč so nam prinašala letala, največkrat ponoči. V dolžnost si štejem, da izrazim priznanje in zahvalo vsem tistim angleškim in ameriškim letalcem, ki so v največji nevarnosti letali podnevi in ponoči ter zalagali naše borce z vojnim materialom in potrebščinami. Izražam priznanje vsem tistim sovjetskim letalcem, ki si niso prizanašali in so brez strahu prinašali vojni material našim borcem podnevi in ponoči ter nam tako pomagali pri našem težavnem boju.

Da, naši veliki zavezniki so nam pomagali v boju in za to smo jim hvaležni. To je bila zaslužena podpora nečloveškim naporom in žrtvam za skupno zavezniško stvar, ker smo se dve leti in pol brezkompromisno bojevali proti okupatorju, ne da bi nam kdo pomagal. To je bila upravičena pomoč, saj so se odgovorni ljudje v velikih zavezniških državah prepričali, da se v Jugoslaviji samo narodnoosvobodilno gibanje brezkompromisno bojuje proti okupatorju, vse drugo pa je bila laž, s katero so Draža Mihailović in njegovi somišljeniki v tujini slepili svet.

Medtem ko smo do osvoboditve Beograda imeli v glavnem vojsko prostovoljcev, ki je takrat štela okoli 350 tisoč borcev, smo takoj po osvoboditvi Beograda pričeli z redno mobilizacijo, tako se je to število podvojilo. S pomočjo sovjetskih inštruktorjev smo organizirali močno topništvo, odlično letalstvo in tankovske enote. Vse to nam je omogočilo, da smo letos spomladi začeli na vsej fronti od Srema do Dalmacije energično ofenzivo, ki se je končala z našo popolno zmago in s prodorom na Sočo in Karavanke. V tej končni ofenzivi smo povsem razbili ne le nemško, temveč tudi Paveličevo vojsko, ki je štela nad 200 tisoč vojakov. Zaradi močnega odpora smo pobili ogromno Nemcev in ustašev, nad 200 tisoč pa smo jih ujeli; zaplenili smo zelo veliko vojne opreme, na tisoče kamionov in topov, orožja vseh vrst, streliva in tako naprej.

Pri tem je pomembno omeniti, da se sovražnik ni hotel vdati niti kapitulirati tudi po kapitulaciji Nemčije. Vsako ped naše zemlje vse do meje so morale naše enote s krvjo osvajati, dokler niso bile sovražnikove sile, ki so se hotele vdati samo zavezniškim silam, v Sloveniji obkoljene in uničene.

To je slavna in zaslužena zmaga naše v bojih nastale ljudske armade. To zmago si je pribojevala armada, ki se je prekalila v bojih od leta 1941 in ki je zrastle v veliko, dobro oboroženo armado zmagovalko in v zvestega varuha tistih pridobitev, za katere so umirali najboljši sinovi naših narodov. Tej armadi bodo prihodnji rodovi hvaležni za svojo srečo.

Prvega novembra 1944 smo se znova sestali z gospodom Šubašićem na našem ozemlju in smo se sporazumeli o sestavi enotne vlade. Dne 7. marca 1945 je bila sestavljena v Beogradu enotna vlada, v katero so stopili člani nacionalnega komiteja in člani vlade gospoda Šubašića. Vlada je v svoji deklaraciji nakazala smernice svoje politike demokratizacije in obnove države, ki jih je do danes striktno izvajala, kot tudi nasvete velike trojice s konference na Jalti, o čemer najbolje pričajo dosedanji ukrepi in osnutki zakonov, ki jih vlada predlaga zasedanju razširjenega AVNOJ v potrditev.

Naloge, ki sta jih imela nacionalni komite po prihodu v Beograd in enotna vlada, ki je bila ustanovljena, so bile zelo težke. Na novo je bilo treba ustvariti skoraj ves državni aparat, saj je starega okupator razbil ali pa je ta aparat služil okupatorju. Organizacija ministrstev in poslaništev še do danes ni končana, ker primanjkuje vestnih in patriotičnih uradnikov in strokovnjakov, ali še ni na tisti stopnji, ki bi ustrezala potrebam posameznih resorov za pravilno oprav-

ljanje vseh zadev v korist države. Ravno tako je bilo tudi v vseh federalnih vladah in nižjih oblasteh, pa tudi v številnih državah in zasebnih podjetjih. Okupator in narodni izdajalci so zapustili globoke sledove na vseh področjih našega družbenega življenja: gospodarskega, kulturnega in političnega.

Vlada si je močno prizadevala in si prizadeva, da bi odpravila vse te pomanjkljivosti in da bi čimprej usposobila državni aparat in aparat narodnega gospodarstva za pravilno delovanje. Številni zlonamerni ljudje niso razumeli in še vedno nočejo razumeti ali ne morejo razumeti vseh težav, s katerimi se mora vlada bojevati. Nasprotno, te težave zlonamerni ljudje izrabljajo za svoje reakcionarne smotre proti narodnoosvobodilnim oblastem in gibanju.

Ker si je vlada prizadevala, da bi čimprej obnovila gospodarsko življenje, je morala zaradi kaosa v denarnem sistemu, ki ga je povzročil okupator, začeti zamenjavati različne bankovce – okupatorske in kvislinske – za novi dinar Demokratične federativne Jugoslavije. To je bilo in je še vedno zelo zapleteno delo. Pri tej operaciji je nekaj pomanjkljivosti, zlasti v Bosni, na Hrvaškem in v Sloveniji. Te pomanjkljivosti so videti kot nekakšna krivica do teh federalnih enot, vendar niso subjektivne, temveč objektivne narave in jih vlada skuša popraviti in jih bo popravila.

Za obnovo naše industrije in za to, da bi zopet začela delati, kot tudi za obnavljanje našega gospodarstva sploh in našega prometa, smo si ob pomoči federalnih vlad močno prizadevali in smo dosegli zelo lepe uspehe. Največje uspehe smo dosegli pri vzpostavljanju prometa: pri gradnji mostov, popraviljanju železniških prog in cest. Največja zahvala za vse te uspehe gre naši mladini, našim delavcem, našim ženskam, našim vojakom, ki so delali in delajo, največkrat brezplačno, z neverjetnim poletom in željo, da bi našo državo čimprej dvignili iz ruševin. Množice najboljših rodoljubov so prispevale veliko dela za blaginjo vse skupnosti in to naj bo zgled vsem tistim, ki stojijo ob strani s prekrizanimi rokami in samo kritizirajo, nekateri pa tudi naravnost sabotirajo.

Veliko smo se trudili za prehrano prebivalstva v opustošenih področjih v Črni gori, Dalmaciji, Gorskem kotarju, na Kordunu, v Bosni in Hercegovini, v Sloveniji itd. Pri tem smo kljub pomanjkanju prevoznih sredstev dosegli lepe uspehe. Doslej je bilo razdeljenih nad 400.000 ton različne hrane in drugih predmetov, ki so potrebni za življenje. Skoraj četrtno tega nam je poslala UNRRA.

Problem prehrane postaja zaradi hude suše na omenjenih področjih še bolj aktualen in terja velikanska prizadevanja, da bi ljudstvo na teh področjih rešili lakote. Ta področja moramo preskrbeti s potrebno hrano do zime, dokler ne zapade velik sneg, ko bo vsak prevoz nemogoč. Vlada si zelo prizadeva, da bi ta področja preskrbela tudi z drobnico in govejo živino, in je v ta namen dala 50.000.000 dinarjev kredita za nakup 200.000 glav in odkupljeno je že nad 100.000 glav drobnice in goveje živine v Makedoniji, Srbiji in Bolgariji. Poleg tega je naša vojska dala na razpolago gospodarstvu okoli 45.000 konj.

Vse to jasno kaže, da naša država nosi velikanska bremena in si močno prizadeva, da bi čimprej pozdravila rane, ki nam jih je zadal okupator.

Naša država je strahotno opustošena in izropana. Glavna krivca za to pustošenje sta Nemčija in Italija. Doslej nam nista vrnila še ničesar od tistega, kar sta odpeljali in naropali pri nas, kaj šele da bi povrnili storjeno vojno škodo. Edino Madžarska je doslej začela na račun 70 milijonov dolarjev reparacij, ki gredo Jugoslaviji, izpolnjevati svoje obveznosti do nas. Splošna številka celotne škode, ki jo je imela Jugoslavija med to vojno, je ocenjena na 61 mili-

jard dolarjev. Seveda odpade dobršen del te škode na Italijo in ravno zato mora človeka presenetiti drznost tistih reakcionarnih elementov v Italiji, ki se danes iz krivcev spreminjajo v tožnike in obrekovalce naših narodov, ki so jim ravno oni prizadejali toliko zla in opustošenja. Jasno nam je, da se nikdar ne bodo vrnili desettisoči naših žena, otrok in mož, ki so jih italijanski fašisti poklali in postreljali v Sloveniji, Dalmaciji, Črni gori, Hercegovini, Liki itd., toda požgane vasi in porušena mesta in vse, kar so ti reakcionarji naropali v teh krajih, mora biti povrnjeno na njihov račun, za to pa mora poskrbeti italijanski narod.

Vprašanje reparacij, ki nam jih mora plačati Nemčija, je za našo državo zelo nujno. Če gledamo realno, lahko naša država dobi samo povračilo v naravi za storjeno škodo, in to v glavnem tako, da dobi naša država od Nemčije cele tovarne, ki jih potrebujemo za obnovo. To bo naša delegacija zahtevala od zaveznikov.

Nacionalni komite kot tudi enotna vlada sta se trudila in se trudita, da bi bili naši odnosi z zavezniki čim boljši. Še več, da bi odpravili vse tisto, kar je bilo negativnega v zunanji politiki naše države v preteklosti, smo se trdno odločili, da podamo roko v spravo sosednjim državam, ki so jih profašistični vladajoči krogi v njih potegnili v vojno proti nam. Že lansko jesen sem na sestanku v Craiovi sklenil sporazum s predstavniki Bolgarije o prijateljstvu, bratstvu in sodelovanju ter o skupnem vojskovanju proti Nemčiji. Ta naš prvi korak je obrodil dobre sadove in tako naše kot tudi bolgarsko ljudstvo sta to sprejela z velikimi simpatijami. Domovinskofrontovska Bolgarija nam je na lastno pobudo začela na različne načine pomagati, čeprav je tudi sama v precej težkem gospodarskem položaju. Bolgarska armada je skupaj z našo vojsko osvobajala Makedonijo. Vse to z vsakim dnem krepi bratstvo med obema državama in odstranjuje tisti prepad, ki so ga nekoč umetno kopali reakcionarni voditelji Bolgarije in Jugoslavije. Danes že imamo normalne diplomatske odnose ter gospodarsko in kulturno sodelujemo z domovinskofrontovsko Bolgarijo. Še več, danes so ti odnosi takšni, da lahko narodi obeh držav mirno gledajo v srečno prihodnost z gotovostjo, da bodo uresničili svoje stoletne želje.

Skupni boj in trpljenje albanskega in našega ljudstva za svobodo sta obe državi tesno povezala. Odnosi med Jugoslavijo in Albanijo so zelo pristrčni in vsi poskusi različnih sovražnikov, da bi skalili te odnose, so zaman. Prvi smo priznali demokratično albansko vlado in z njo navezali normalne diplomatske odnose. Obe državi sodelujeta na gospodarskem in kulturnem področju. Albanska država, ki jo je razdejal okupator, in obubožano albansko ljudstvo zaslužita zaradi svojih žrtev in prispevka v boju največje simpatije in vso možno pomoč naših narodov, tem bolj, ker so se nekatere albanske enote po osvoboditvi Albanije pridružile naši vojski in so se skupaj z njo bojevale terz tako pregnale okupatorja iz Črne gore in Sandžaka. Ta skupni boj je spletel neraztrgljive vezi med demokratično Albanijo in Demokratično federativno Jugoslavijo.

Najpomembnejše zunanjepolitično dejanje v zgodovini nove Jugoslavije je bilo izvršeno dne 11. aprila 1945 v Moskvi, ko je bila podpisana pogodba o vzajemni pomoči in prijateljstvu, o gospodarskem in kulturnem sodelovanju s Sovjetsko zvezo.⁶ To veliko zgodovinsko dejanje so vsi naši narodi z navdu-

⁶ Pogodba je bila ratificirana na 17. seji predsedstva AVNOJ dne 10. junija 1945, dan poprej pa je o besedilu pogodbe na svoji 13. seji razpravljal in ga tudi sprejel zakonodajni odbor (ZRP AVNOJ, str. 359-377; RZO, str. 121).

šenjem pozdravili. Za to so si vsi naši narodi dolgo in vztrajno prizadevali. Toda šele sedaj, 26 let po tem, ko je nastala stara Jugoslavija, šele po veliki katastrofi, ki je doletela našo državo leta 1941, šele potem, ko so jugoslovanski narodi v osvobodilnem boju vzeli usodo v svoje roke in odstranili vse tiste, ki so ovirali zблиžanje z bratskim sovjetskim ljudstvom – šele po vsem tem so bile naposled uresničene stoletne težnje naših narodov in vzpostavljena nerazdružljiva vez s Sovjetsko zvezo, ki bo poroštvo naše varnosti in bo zelo koristila razvoju naše države.

Kar se tiče Poljske, je bila Jugoslavija ena izmed prvih držav, ki je pozdravila začasno demokratično poljsko vlado in navezala normalne odnose s Poljsko. To dejanje naše vlade je naše ljudstvo radostno sprejelo, ker želi živeti z bratskim poljskim ljudstvom, ki je imelo podobno usodo kot mi, v najboljših odnosih in v bratskem sodelovanju.

Naši odnosi z bratsko Češkoslovaško se niso kaj bistveno spremenili. Ponovno so se normalizirali z osvoboditvijo Češkoslovaške in se bodo še bolj okrepili in poglobljali v korist obeh držav. Zdaj si prizadevamo obnoviti gospodarsko in kulturno sodelovanje z bratsko Češkoslovaško, do katere gobjo naši narodi globoke simpatije.

Kar se tiče naših velikih zaveznic Amerike in Britanije, ima naša država z njima prav tako normalne diplomatske odnose. Prepričan sem, da izražam misli vseh nas, ko pravim, da si želimo in da si bomo prizadevali, da bi bile naše sodelovanje in vezi s tema dvema velikima državama prav tako trdne v miru, kot so bile v vojni. In še več, želimo si, da bi bile še prisrčnejše. Nekateri reakcionarni elementi iz poraženih držav skušajo z obrekovanji izzvati nenaklonjenost naših zaveznic do Jugoslavije. Trpljenje in žrtve ter prispevek jugoslovanskih narodov k splošni zavezniški stvari so tako veliki in nespodbitni, da smo lahko trdno prepričani, da naših upravičenih zahtev na mirovni konferenci ne bodo spodbijale.

Z osvobojeno Francijo navezuje zdaj naša vlada normalne diplomatske odnose. Ni nobene ovire, da se ne bi med svobodoljubnim francoskim narodom in narodi Jugoslavije navezali najbolj prijateljski odnosi ter kulturno in gospodarsko sodelovanje v korist obeh držav.

S sosednima državama Romunijo in Madžarsko, ki imata sedaj demokratične vlade, smo že navezali neke odnose, in sicer dobre odnose, ki se bodo še bolj poglobljali. Spravljivo in prijateljsko stališče Jugoslavije do teh držav, ki sta bili proti svoji volji potegnjeni v vojno na strani Nemčije, v teh sosednih državah z radostjo sprejemajo in to ustvarja možnosti za odnose, ki bodo trajno poroštvo, da se ne bo več mogla ponoviti žalostna zgodovina iz preteklih časov.

V obdobju 20 mesecev smo torej z velikanskimi naporimi dosegli tako na bojišču kot tudi pri graditvi naše države lepe uspehe. Največjo in najtežjo nalogo je izpolnila naša slavna armada, ki je ob materialni pomoči naših zaveznikov in ob vojaški in materialni pomoči slavne rdeče armade za ceno velikanskih žrtev osvobajala našo državo in jo naposled osvobodila.

Pri organizaciji in utrjevanju ljudske oblasti smo dosegli velike uspehe, čeprav je še mnogo slabosti, zlasti če upoštevamo zelo kratko obdobje, kar je naša država popolnoma osvobodjena.

Glede organizacije in delovanja državnega aparata smo tudi veliko naredili, čeprav še marsikaj ne gre in bo potrebno popraviti.

Pri obnovi naše države smo dosegli tako velike uspehe, da nam dajejo najbolj optimistično perspektivo za nadaljnjo graditev.

Naši odnosi z drugimi državami so danes boljši, kot so bili kadarkoli v stari Jugoslaviji. Zaradi žrtev, ki so jih dali naši narodi za skupno stvar zmage nad sovražnikom, imamo danes več prijateljev v svetu, kot jih je kadarkoli imela naša država.

Čeprav je naša država prišla iz te vojne razdejana in materialno obubožana, je hkrati prišla duhovno prerojena in pripravljena na največje ustvarjalne napore. Iz vojne je prišla zedinjena in v bratstvu pomirjena nova, Demokratična federativna Jugoslavija.

In končno, neizmerne žrtve in trpljenje naših narodov v tej vojni so plačane z največjimi pridobitvami, kar so si jih naši narodi kdaj pribojevali: uničen je peklenski načrt okupatorjev in domačih izdajalcev, da bi zasejali medsebojno sovraštvo in tako preprečili ustvaritev nove Jugoslavije; ustvarjeno je neuničljivo bratstvo in enotnost narodov Jugoslavije; ustvarjena je ljudska oblast, ki je poroštvo za pravični socialni red in demokracijo; ustvarjena je močna državna skupnost enakopravnih narodov Jugoslavije.

PRESEDNIK: Začenjam razpravo o ekspoziciji maršala Jugoslavije tovariša Josipa Broza Tita, predsednika ministrskega sveta in ministra za narodno obrambo. Tisti tovariši in gospodje poslanci, ki želijo govoriti v svojem imenu ali v imenu svojih skupin, naj se izvolijo priglasiti sekretarju tovarišu Miletu Peruničiču. Do takrat, ko se bodo govorniki priglašali, pa tudi zaradi narave samega eksplozija predsednika ministrskega sveta predlagam 15-minutni odmor.

(Po odmoru)

PRESEDNIK: Nadaljujemo sejo. Besedo ima tovariš Rade Pribičević. *(Ploskanje.)*

DR. RADE PRIBIČEVIĆ: Tovariši ljudski poslanci, v imenu srbskega kluba odposlancev narodnega sabora Hrvatske izjavljam, da v celoti sprejemam ekspozice predsednika vlade tovariša maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita. *(Ploskanje.)*

Kot je tovariš maršal omenil na koncu svojega ekspozicija, je bratstvo naših narodov temelj njihove sreče. Bratstvo Hrvatov in Srbov pomeni tri četrtine jugoslovanskih problemov in nad polovico južnoslovanskega problema. Kajti kot je bilo povedano, zблиžanje bolgarskega in jugoslovanskih narodov ustreza stoletnim hotenjem tako Jugoslavije kot tudi bolgarskega ljudstva. *(Ploskanje.)* V tem težkem boju je naše narode rešilo bratstvo in enotnost, bratstvo in enotnost, kamor jih je popeljala Komunistična partija Hrvatske. Hrvatsko-srbsko bratstvo na Hrvatskem je hrbenica odnosov med Hrvati in Srbi in vsemi narodi Jugoslavije, ker Srbi na Hrvatskem živijo v srcu, v najvitalnejšem središču Hrvatske. Tudi vstajo v naši deželi, v Srbiji, v Bosni, na Hrvatskem in vsepovsod, so začeli na Hrvatskem Srbi skupaj z najboljšimi sinovi hrvatskega in srbskega naroda. Potem so začeli množično pristopati, najprej tisti iz Dalmacije, potem pa še iz vsega hrvatskega ljudstva. To bratstvo, ki se je skovalo v junaškem boju, je nekaj tako velikega, da kaj takega naši narodi ne pomnijo v svoji zgodovini. Poglobilo in razširilo se je po koncu vojne na novo osvobojenem ozemlju, kot je to že bilo na prej osvobojenih ozemljih. Dovoljujem si vam omeniti samo nekaj čudovitih izrazov bratstva naših narodov, hrvatskega in srbskega naroda na Hrvatskem. Glejte, v Liki je hrvatski narod pomagal Srbom. Kdor je imel dve ali tri krave, je dal eno ali dve tistemu Srbu, ki ni imel nobene.

Spomnil vas bom na nekega kmeta iz Smilja, ne vem, kako mu je ime, ki je od šestdesetih glav živine, kolikor jih je imel, dal 14 glav Srbom, ki niso ničesar imeli.

Na proslavi vstaje v Petrinji, bila je 27. julija letos, so prav tako povedali nekaj čudovitih primerov. Petrinjski okraj sam je dal 600 hiš Srbom, ki so brez njih: od tega samo občina Sunja 280. Neki kmet, Ivo Sović, ki je imel 7 hlevov in nekaj hiš, jih je dal šest in dejal: »Tudi zadnje bom dal tistemu, ki jo potrebuje, ker so jih bolj potrebni kot jaz.« Delavci iz Siska so delali dan in noč, da bi pomagali požganim srbskim vasem, in niso zahtevali nobene nagrade. Zagreb je zbral nad 200 vagonov blaga, ki gre v pasivne kraje in ki so ga v glavnem dobili požgani srbski kraji. Osijek je ravnal ravno tako. Glavni odbor se je zavezal, da bo zgradil 3 vasi na popolnoma solidarni podlagi: eno v Liki, drugo v Kordunu, tretjo pa v Baniji. Prav tako se čuti udarniško tekmovanje pri graditvi železniških prog, tako da je revna Lika sama pred kratkim podarila okoli 50.000 železniških pragov, preskrbela pa jih bo še 100.000, če bo potrebno. Tekmujejo tudi posamezni okraj, kateri bo več naredil.

Međimurje je zbralo 200 parov konj z vozovi in vso opremo ter vse podarilo Liki.

Glejte, tovariši, omenil sem nekaj primerov, ki najbolj zgovorno dokazujejo, kako je misel bratstva in enotnosti, ljubezni, razumevanja in solidarnosti med našimi narodi trdna, kakšne korenine ima in kako jih nič ne more omajati.

Tovariš predsednik Bakarić in mi – smo se v imenu hrvatske vlade pogovarjali, kako bo težko, ko se bodo vrnila ustaške družine iz Udbine, in smo se bal preklarij in napadov med ljudstvom. Toda ljudstvo je pokazalo veliko zrelost, tako da so srbski kmetje iz Udbine šli v Gospić in so pripeljali ustaške družine, ki so se vračale na svoja ognjišča. S tem je srbsko ljudstvo pokazalo, da razlikuje med ustaškimi hudodelci in njihovimi nedolžnimi ženami in otroki. (*Ploskanje.*)

Tovariši, ne le da je bilo uresničeno bratstvo in enotnost med Hrvati in Srbi, Hrvati so v tem herojskem boju uresničili tudi enotnost srbskega naroda. Enotnost srbskega naroda je bila uresničena v boju proti reakciji, ki jo je vodil Petar Karađorđević, in od leta 1941 naprej je bilo to vsakdanje glasovanje, krvavo glasovanje, plebiscitarno glasovanje, ker je bil kralj poveljnik tistih, ki so prelivali kri našega ljudstva, ki so ubijali tudi naš srbski narod.

Srbi so s pomočjo hrvatskega naroda likvidirali kraljevo vojsko v domovini in o njej ne moremo govoriti kot o resni sili četnikov že od leta 1943. Umaknili so se v ustaške bunkerje in garnizije in tam so pod ustaši, Nemci in Italijani širili kraljevo ime Karađorđevića. In zato je pri srbskem narodu na Hrvatskem toliko ogorčenja in jeze, samo če kdo le omeni kraljevo ime. Če se omeni kraljevo ime, se to šteje za hudo žalitev, kajti ljudstvo tam ni zadovoljno z izdajstvom, ki ga je zagrešil proti interesom naših narodov in naše države. (*Ploskanje, – Glas: Proč s kraljem!*)

Vsi Srbi na Hrvatskem so na fronti. Tako tam ni razlike med fronto in zaledjem, tam ni razlike med borci in neborci. Vsakdo ve, da bodo ustaši tudi otroka v zibelki zaklali, če bo ostal v hiši med napadom. In zato morate razumeti, da tam vse preveva globoka ljubezen in hvaležnost do našega narodno-osvobodilnega gibanja in sovraštvo do vseh, ki so se nam postavili na pot.

Enotnost srbskega in hrvatskega naroda je tako močna in silna, da je nič ne more omajati. Resnici na ljubo naj na tem mestu poudarim, da je iskren odnos med srbskim kot tudi med drugimi narodi na Hrvatskem in komunistično par-

tijo. Zlasti velja to za srbski narod, ker je bil zaradi svojega posebnega položaja na Hrvaškem, zaradi posebnih razmer, navzočnosti okupatorja in razbijanja bratstva naših narodov zapuščen in prepuščen sam sebi.

Dovoljujem si pozdraviti tovariše, ki so prišli v razširjeni AVNOJ, in Srbe s Hrvatskega prosimo, da razumejo, da je misel o enotnosti pri srbskem narodu močna in silna, in naj pomagajo, da se bo ta misel še bolj poglobila, kajti kdor bi poskušal razdirati enotnost med srbskim in hrvaškim narodom, se mu to ne bi posrečilo.

Danes je naša država na poti hitre in močne konsolidacije. Ta konsolidacija poteka s tako gigantskimi koraki, in to ne le na političnem, temveč tudi na gospodarskem področju, da lahko z veseljem gledamo v prihodnost. Vsi tisti, ki so pomagali fašističnim režimom, fašistični hlapci, ideologi fašizma, so se čez noč spreobrnil v prvake demokracije. Toda ne gre jim za demokracijo, temveč za oblast in lastnino. Njihova glavna misel je iztrebljati ljudstvo. Če tega ne morejo, niso zadovoljni. Naša dolžnost je, da ne bodo zadovoljni. Ne bi bilo prav, če bi bili zadovoljni, kajti potem bi naši narodi imeli razlog za nezadovoljstvo. (*Ploskanje.*) Naša dolžnost je, da ločimo od njih tiste, ki so bili zapeljani, in jih potegnemo na našo stran. Naša vloga mora biti takšna, da bomo vse tiste, ki so stali ob strani, potegnili v našo ljudsko in svobodnjaško fronto.

Tovariši in tovarišice, ves svet in Evropa gledata danes v nas, kot sta gledala tudi na herojski boj naših narodov, saj so naši narodi ustvarili prvo oazo svobode v Evropi.

In tako ti naši ljudje hočejo, da jim pokažemo politično modrost in razumevanje in da sprejmejo splošna stališča, ki jih je povedala ljudska fronta. To moramo storiti. To je dolg do naših padlih tovarišev iz herojske armade, to je naš dolg do vseh naših narodov. Bodimo vredni naših narodov!

Naj živi Demokratična federativna Jugoslavija! Naj živi naš voditelj maršal Josip Broz Tito! (*Burno ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima generallajtnant Peko Dapčević.

GENERALLAJTNANT PEKO DAPČEVIĆ: Tovariši poslanci, popolnoma se strinjam z ekspozicijem predsednika vlade maršala Tita. Povedati pa moram nekaj besed tistim, ki so, kot je rekel maršal Tito, v ljudski fronti že od prvega dne. Toda prej bom govoril o vojski, ki se ji je ob podpori narodnoosvobodilne fronte posrečilo tako slavno osvoboditi našo domovino. Prav tako si štejem v dolžnost, da poudarim vlogo, ki jo je pri osvoboditvi naše države imela rdeča armada. (*Ploskanje.*) Vsi borci, pa tudi vsi narodi Jugoslavije so takrat, ko so začeli to sveto domovinsko vojno, vedeli, da stojijo za nami narodi Sovjetske zveze, predvsem pa rdeča armada. Glejte, to je bila tista moralna moč, ki je krepila borce naših armad, naših enot v prvih dnevih vstaje. Do splošnega poleta pa je v vsej Jugoslaviji prišlo takrat, ko so enote rdeče armade, ki so razbijale Hitlerjevo vojsko, ki so razbijale Ducejevo vojsko, prišle na mejo naše države in ko je predsednik vlade maršal Tito, ki je čutil potrebe in dolžnosti našega ljudstva, zaprosil predsednika vlade Sovjetske zveze generalisima Stalina in sovjetsko vlado, naj rdeča armada poda bratsko roko naši vojski in nam pomaga, da bi našo državo čim hitreje očistili sovražnikov.

Tovariši, takrat sem bil pri Valjevu ali malo bolj južno in še smo imeli hude in krvave boje z nemškimi divizijami in kvislinškimi nedičevskimi in Draževimi skupinami. In takrat sem dobil brzozavko od tovariša Koča, v kateri mi je sporočil: »Pri Klokočevcu smo se srečali z rdečo armado. Hura, hura, hura!« Ta novica je med našimi vojaki izzvala navdušenje, ki ga ni mogoče opisati. Mislim,

da so bili tako navdušeni tudi vsi državljani naše države, da o borcih naše armade sploh ne govorim. (*Ploskanje.*)

Naša armada, ki jo je vodil maršal Tito, se je oblikovala na poseben način. Nobena vojska na svetu ni imela takšne zgodovine; nobena vojska na svetu ni šla skozi težave, ki jih vsi poznate, skozi težave, ki so pogosto mejile na nemogoče. Nobeni vojski se ni posrečilo, da bi tako hitro, čeprav pogosto ni imela niti najosnovnejših stvari, uničevala tovarne in vse tisto, kar bi lahko služilo vojaškim potrebam, vendar tudi potrebam sovražnikove vojske. Nobena vojska na svetu in v takšnih razmerah se ni tako hitro oblikovala v moderno vojsko. Naše vojske, tovariši, nismo formirali v kabinetih, niti je nismo formirali zato, ker bi to želeli ti ali drugi posamezniki, naša vojska se je formirala na bojišču, rastla je na bojišču, kalila se je na bojišču, kot cvet se je razvijala iz svojega ljudstva, rastla in razvijala se je zato, ker je za njo stalo njeno ljudstvo. In zato je naša vojska v pravem pomenu besede ljudska vojska in maršal Tito je v svojih pozdravih vojski, pa tudi pred vami samimi, nekajkrat po pravici dejal, da so borci, oficirji in politkomisarji naše vojske najboljši sinovi našega ljudstva. Najboljši sinovi zato, ker so bili pripravljani, da vsi do zadnjega dajo svoja življenja, da dajo košček za koščkom svojega telesa za blaginjo in srečo svojega ljudstva. Naši borci in oficirji so s svojo pogumnostjo dosegli, da lahko danes v Demokratični federativni Jugoslaviji upravičeno rečeno, da imamo vojsko združenih bratskih narodov in da imamo državo, ki je enotna in jo varuje takšna vojska, da je lahko gotova svoje prihodnosti in prihodnosti svojih rodov. (*Ploskanje.*)

Tu so se sestali predstavniki ljudske oblasti naše domovine. Mislim, da ne smemo pozabiti, ali, bolje povedano, treba je poudariti: da je naša vojska, in to ne le politkomisarji, ne le oficirji, temveč tudi zadnji borec naše vojske, prispevala, da naša domovina lahko ima takšno oblast, kot jo imamo danes. Mnogi od nas se spominjajo, da so naši borci, da so naše enote v obdobju od leta 1941 do 1942 in 1943, pa tudi pozneje, podpirale naše voditelje in organizatorje ljudske oblasti, da bi bila ta oblast ljudska in demokratična. Patriotizem, ki je prežemal vso našo vojsko, patriotizem, ki ga je črpala iz čustev naših narodov, iz svoje preteklosti, je bil tisto, kar je poganjalo našo vojsko v težkih, mnogokrat v zelo težkih trenutkih, in kar je omogočilo naši vojski in našim narodom, da so vsi skupaj vzdržali toliko sovražnikovih napadov, da bi bili, če hočete, bolj gospodarji doma kot okupator, ki je mislil, da je tu gospodar. Domovina, za katero smo se bojevali in si izbojevali zmago nad okupatorjem, in Tito, ki nas je vodil v tem boju, sta bila naši zvezdi vodnici, poosebljenje tistega, kar je najvišje in najboljše za slehernega poštenega državljana te države, poosebljenje vseh nas. In to nam je omogočilo, da smo se kljub vsem težavam ne le uspešno bojevali, temveč smo bili na koncu vojne – to pa se ni posrečilo niti veliko močnejšim državam v Evropi, kot je naša – ne le zmagovalci, temveč smo imeli tudi moderno oblikovano vojsko. (*Ploskanje.*) In zato so naši narodi danes prepričani, da bo varnost naše države, kolikor bi bilo to odvisno od naše vojske, ne le zagotovljena, temveč bo naša država, naša domovina, če našim zahtevam ne bo zadoščeno tako, kot mi zahtevamo, ali če nam bo kdo hotel še kaj odvzeti, obvarovala tisto, kar imamo, in dobila tisto, do česar imamo nedvomno pravico. (*Burno ploskanje.*)

Naša vojska je prve dni v vsaki vasi, povsod, kamor je prišla, pomagala kmetu, da si je postavil vsaj kočjo, da bi si vsaj začasno zagotovil najosnovnejše življenjske možnosti. Danes, v času obnove, pa je naša vojska rada prevzela obveznost, da naši domovini pomaga pri graditvi porušene dežele. Kot najboljši

primer za to lahko uporabimo zgled IV. armade v Sloveniji, ki je do danes zgradila 412 mostov in jih dala slovenski federalni vladi kot svoj prispevek k obnovi naše države. (*Burno pritrjevanje.*)

Vemo, da smo tudi našim narodom dolžni, da kar najhitreje naredimo iz naše vojske eno od najmočnejših vojsk v Evropi. Vedno smo, tovariši, bili optimisti, pri tem pa smo res lahko, ker lahko z vso pravico povemo, da imamo danes v Evropi poleg rdeče armade politično najmočnejšo in najbolj ljudsko vojsko. (*Burno ploskanje.*)

Naša vojska je močnejša od francoske vojske. Vsi pa veste, kako so se, in to generali kralja Petra, po prejšnji vojni zanašali na francosko vojsko. Naše vojske nismo ustvarili zato, da bi jemala tuje, temveč zato, da bi branila svojo domovino, da bi zavarovala pridobitve narodnoosvobodilnega boja in da bi naši narodi imeli oboroženo silo, ki bi jih bila vredna. (*Pritrjevanje.*)

Vsi se spominjate, kakšna je bila stara jugoslovanska vojska, denimo leta 1924: oborožena s starimi francoskimi puškami na tri naboje, manlihericami, oborožena z vsem mogočim preostalim, na pol izrabljenim orožjem iz Grčije, oborožena, v resnici pa – razorožena.

S svojimi očmi ste videli, da ima naša vojska najmodernejše orožje. Sovjetska vlada je bila do naše vojske ne le bratska, ne kot starejši brat do mlajšega, temveč kot oče do najljubšega otroka. Dala nam je orožje, tako da smo lahko prepričani, da bo naša vojska takrat, ko bomo obvladali to orožje, se pravi, ko bomo pripravili potrebne kadre, ki bodo popolnoma obvladali moderno vojaško tehniko in vojaško znanost, vojska, ki bo lahko stopila rdeči armadi ob stran, pred vsemi vojskami v Evropi. (*Ploskanje.*)

Vsi se dobro spominjate generala, oficirja, uradnika in višjega uradnika bivše jugoslovanske vojske. Vsi se spominjate, kako poceni so leta 1941 prodali svoj napihnjeni »superpatriotizem«, svoje »kajmakčalanstvo«. Prodali so ga zato, ker takrat ne le niso vedeli, kaj je patriotizem, ne le niso vedeli, kaj je ljubezen do domovine, temveč tudi niso imeli nikakršne zveze s svojimi narodi. Niso imeli zveze zato, ker sta jih tako vzgajala dvor in monarhija v naših vojaških akademijah, ker je tako hotel, ker je bilo tako potrebno Aleksandru Karađorđeviću ali Petru II. Karađorđeviću. Zdelo se jima je, da je bilo mnogo dražje vzgajati vojsko v ljudskem duhu kot pa prodati svojo deželo, izročiti svoje orožje, prodati čast svojih narodov nemškemu in italijanskemu okupatorju.

Naši narodi vidijo v naši vojski, in to po pravici, sebe same. Maršal Tito je dejal na kongresu enotne ljudske fronte, da se vojska razlikuje od ljudstva samo po tem, da vojska nosi uniforme.

Zato smo danes lahko prepričani, da takšna trdna in zedinjena, moralno in politično prekaljena jugoslovanska armada, ki pomeni poosebitev tovarštva in bratstva naših narodov, ki pomeni poosebitev vseh naših tradicij, poosebitev vsega zdravega in poštenega v našem ljudstvu, ne bo nikdar in v nobenem položaju šla proti svojemu ljudstvu, temveč bo skrbela za to, da ne bo nihče posegel niti v najmanjši njegov interes tako v miru kot tudi v času vojne.

Ljubezen naše vojske in naših narodov, zlasti pa naše vojske do rdeče armade, smo izkoristili za to, da smo utrjevali vezi med našo in rdečo armado. Znano vam je, da smo ob velikanski in vodilni pomoči rdeče armade skupaj z njo osvobodili mesto, v katerem danes zasedamo, da se je naši vojski ob pomoči Rdeče armade posrečilo, da je hitro pregnala sovražnika iz domovine in na mejah naše države zasadila našo nacionalno zastavo. Rdeči armadi in njenim oficirjem, ki so inštruktorji v naših enotah, smo dolžni posebno zahvalo. Poma-

gali so nam, da smo med graditvijo naše države storili tisto, česar ne bi mogli brez tako izdatne in dobronamerne njihove pomoči. Naša vojska ve, da jo danes tako kot vse narode Jugoslavije čakajo velike dolžnosti. Ve, da si bo morala v obdobju graditve pritrgovati in marsikaj žrtvovati, da bi našo državo čimprej obnovili, da bi si naši narodi, zlasti pa novi rodovi, čimprej zagotovili srečno prihodnost. Naša vojska se bo morala za vse to, za položaj, ki ga ima v domovini, za avtoriteto, ki jo ima v svetu, za tisto, kar je dosegla med svojim oblikovanjem in med veliko osvobodilno vojno, zahvaliti in bo globoko hvaležna, kakor bodo tudi naši prihodnji rodovi, svojemu vrhovnemu komandantu maršalu Titu, ki je znal organizirati tako vojsko, jo voditi in pripeljati do takšne slave in zmage in ki danes, med graditvijo v miru, med obnovo naše države, pomaga in vodi to, da se bo naša vojska čimprej postavila našemu vzoru – rdeči armadi ob stran, in da bo naša vojska postala vojska, ki bo v vsakem položaju lahko zavestno izpolnila dolžnost do svoje domovine. (*Ploskanje.*) Živela naša jugoslovanska armada! (*Burno ploskanje. – Složni vzkliki: Živela!*)

PREDSEDNIK: Besedo ima tovariš ljudski poslanec tovariš Marko Belinić.

MARKO BELINIĆ: Tovarišice in tovariši, odposlanci in odposlanke, naj povem nekaj besed o pomoči, ki sta jo dobila hrvatski in srbski narod na Hrvatskem od naše zvezne vlade. Naša vlada, ki je zrastle iz herojskega boja naših narodov, si je zastavila naloge, jasno formulirane v njeni deklaraciji. Prvič v zgodovini narodov Jugoslavije imamo vlado, ki po črki in duhu izpolnjuje tiste naloge, ki jih je poudarila v svoji deklaraciji.

Prva naloga, ki si jo je zastavila vlada v deklaraciji, je bila: da se čim hitreje osvobodimo sovražnikovih tolp. Mislim in prepričan sem, da se s tem strinjajo tudi vsi naši narodi, da je naša zvezna vlada, ki jo vodi naš krmar tovariš Tito, to nalogo v celoti in povsem izpolnila. Toda ni se ustavila pri tem. Zelo pomembno je tudi to, da je zvezna vlada v deklaraciji tudi poudarila, da je potrebno reševati socialne probleme, ki so bistvenega in življenjskega pomena za naše narode. Različni zakoni in uredbe, zlasti pa uredba o reguliranju plač delavcev in nameščencev, dalje ostri ukrepi proti zločincem, špekulantom in vojnim bogatašem so nedvomno v najširših vrstah ljudstva precej izboljšali življenje. To stanje še vedno ni zadovoljivo, vendar mislim, da vsi ti ukrepi, ki se jih je lotila vlada, jasno kažejo, da smo zares ubrali tisto pot, ki ustreza osnovnim interesom najširših ljudskih množic v Jugoslaviji. S tem ne mislim reči, da smo rešili prav vsa vprašanja, vendarle smo rešili številna vprašanja, in to tista, ki smo jih v skladu s položajem lahko rešili. Številna vprašanja še naprej rešujemo.

Mislim, da je tukaj treba poudariti neko pomembno vprašanje tako za srbski in hrvatski narod kot tudi za vse druge narode v Jugoslaviji. To je nacionalno vprašanje. Pri nas smo ga rešili in od tega je odvisna nadaljnja utrditev bratstva in enotnosti ne le Hrvatov in Srbov, temveč vseh narodov Jugoslavije.

Večkrat smo slišali besede našega tovariša maršala Tita, češ da potrebujemo zvezo med delavci in kmeti kot temelj za graditev naše nove Demokratične federativne Jugoslavije. V naši preteklosti in v preteklosti Jugoslavije nismo nikdar imeli priložnosti, da bi slišali od državnega poglavarja takšne besede, ki pomenijo osnovna hotenja širokih ljudskih množic. Danes imamo možnosti, da vsa ta hotenja ob pomoči vlade same uspešno rešimo in uresničimo neločljivo povezanost delavskega razreda in kmetov.

Zdaj pa dovolite, da povem nekaj tudi o zadnji amnestiji, ki na prvi pogled za določeno število ljudi morda niti ni bila tako pomembno dejstvo pri ure-

janju splošnih demokratičnih razmer v naši državi. Vendar mislim, da je vlada pravočasno in pravilno ravnala, da bi odpravila ta problem. Vsi zainteresirani na Hrvaškem so globoko hvaležni predsedniku zvezne vlade maršalu Titu za to amnestijo.

Želel bi spregovoriti še nekaj o vladni deklaraciji. Ta jasno poudarja krepitev mednarodnega položaja Jugoslavije. Ukrepi, ki smo se jih lotili s prizadevanji zvezne vlade in njenega predsednika tovariša Tita za krepitev mednarodnega položaja Jugoslavije in za zagotovitev njene neodvisnosti, so naleteli na velikansko odobravanje pri najširših ljudskih množicah v vsej naši državi.

Sporazum med predsednikom Titom in visokimi sovjetskimi državniki, pakt o vzajemni pomoči je v najširših ljudskih množicah nedvomno naletel na največje odobravanje, ker so množice šele tedaj sprevidele, da so dane vse možnosti, da bo Jugoslavija zares svobodna, neodvisna in varna, da bi jo s katerekoli strani ogrožali.

Ko govorimo o krepitvi mednarodnega položaja Jugoslavije, bi se rad dotaknil se istrskega vprašanja. Naša armada je prelila veliko krvi za osvoboditev Istre in Slovenskega primorja in je prodrla do zadnje vasi v teh krajih. Osvoboditev Istre in Slovenskega primorja je zasluga in pridobitev naše armade, je zasluga naših narodov: Hrvatov, Slovencev in drugih v Istri. Naša vlada si je močno prizadevala za osvoboditev Istre in Slovenskega primorja. Ljudstvo teh krajev je to tudi razumelo in se je tudi samo bojevalo za to, da se Istra in Slovensko primorje priključita svoji matični domovini, da se priključita Demokratični federativni Jugoslaviji. Po vseh demokratičnih načelih ima Istra tudi pravico do tega.

Nedvomno je pri nas še veliko težav pri utrjevanju ljudske oblasti in te težave naši narodi uspešno odpravljajo. Resda so tudi sovražniki, toda to so napihnjene politične veličine, ki jim nič ni vseč, ki jim ni nič prav in ki si prizadevajo prepričati ljudstvo, da tudi zanj to ni prav. Kratkovidni so v svojih razlagah in pojmovanjih, ker ne vidijo, da niti ljudstvo z njimi in tudi oni z ljudstvom nimajo ničesar skupnega. Ravno njihovo nezadovoljstvo potrjuje, da je ljudstvo na pravi poti in da je zadovoljno, ko napreduje pri graditvi in utrjevanju ljudske demokratične oblasti.

Menim, tovariši in tovarišice, da je tukaj potrebno poudariti še eno dejstvo, in to je: pomoč lačnim krajem. Dalmaciji je januarja, februarja in marca in tudi aprila letos grozila velika nevarnost lakote.

Prizadevanja nacionalnega komiteja, da takrat pomaga Dalmaciji, so Dalmacijo rešila. Dalmacija je dobila žito in druga živila. Ljudstvo ne bo nikdar pozabilo pomoči, ki mu jo je dala zvezna vlada. Prav tako je bilo v Liki. Pred poldrugim mesecem je bilo ondi 52.000 lačnih in njihovo število je nenehno naraščalo. Zaradi pomoči, ki so jo ljudstvo in drugi hrvaški kraji dali Liki, kot tudi pomoči, ki jo je Lika dobila v živilih s prevoznimi sredstvi od zvezne vlade, se ta nevarnost v Liki postopoma zmanjšuje.

Prav tako je bilo, tovarišice in tovariši, v Gorskem kotarju.

Če upoštevam vsa dejstva, ki sem jih naštel, ne morem nič drugega kot reči, da ekspozice predsednika zvezne vlade tovariša Tita štejem za svojega in ga lahko samo sprejememo. (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš dr. Hinko Krizman. (*Ploskanje.*)

DR. HINKO KRIZMAN: Tovariši poslanci, moja dolžnost je, da pred poslanci samostojnih demokratov kot članov Enotne ljudske fronte spregovorim

o ekspozeju predsednika ministrskega sveta maršala Tita, ki ga v celoti odobravamo in sprejemamo.

Moje besede bodo kratke, čeprav je srce polno in prepolno, kratke, ker menim in hočem, da ta dom ne bi bil le hiša govorov in pogovorov, temveč da bi bil to dom dela in ljudskega, velikega, bratskega in ustvarjalnega dejanja.

Demokracija ni samo govor in razprava, demokracija ni samo spremenljiva metoda reprezentativnega sistema. Demokracija je zaupanje v človeka in v ljudstvo; demokracija je pravilo, ki pove, kako naj človek živi z ljudstvom, človek s človekom, narod z narodom. Demokratično živeti pomeni vsak trenutek in z vsemi življenjskimi napori gnati se in delati za veliki smoter demokracije: za osvoboditev ljudstva iz revščine in neznanja.

To naj bo, tovariši poslanci, vodilna misel in edino merilo ter ocena vsakega dela in delovanja.

Mi tukaj, tako vlada kot poslanci, smo veliki dolžniki ljudstva. Lotili smo se najtežjega dela: na ruševinah, na zlu in nesreči graditi novo državo, nov velik narodni dom, dom miru, sloge, svobode, dela in blaginje. Vsi hočemo našo novo ljudsko in socialistično državo. Toda ljudske države ni brez ljudske oblasti, socialistične države pa ni brez socialističnega gospodarstva. Gospodarstvo mora čimbolj ustrezati svojemu socialnemu namenu in namen gospodarstvenega dela ne sme biti dobiček in korist, temveč blaginja širokih ljudskih slojev.

Kolikor večje so težave in pomanjkljivosti pri graditvi ljudske oblasti, kot je omenil tudi predsednik vlade v svojem ekspozeju, in kolikor več je težav in ovir pri organizaciji novega gospodarstva, toliko bolj moramo biti vztrajni. Ne smemo vedno gledati na tisto, kar je bilo, ne ozirajmo se nazaj. Z novim zaupanjem in zanosom pojdemo vedno naprej in samo naprej. Naše narodno in državno življenje lahko obnovimo samo od spodaj, prek velikega narodnoosvobodilnega gibanja, to gibanje pa poganja in združuje vse zdrave ustvarjalne ljudske sile.

Skupen junaški narodnoosvobodilni boj pod genialnim vodstvom ljudskega maršala Tita je odstranil vse ovire, ustvaril je psihološke predpostavke in dal politični temelj našemu novemu državnemu življenju. Ne na konferencah, ne v političnih pogodbah in mešetarnjenju, temveč v boju, trpljenju in krvi, v gozdu, v naši stari domovini se je rodila nova Jugoslavija. (*Burno ploskanje.*) Narodnoosvobodilno gibanje je rešilo življenjski zgodovinski problem vseh jugoslovanskih narodov, ta problem in ta zgodovinska naloga pa sta samo eno in sta vedno enaka: ureditev in zgraditev skupnega življenja kot edino jamstvo in prvi pogoj za samostojnost, za kulturni razvoj in gospodarski napredek narodov slovanškega juga.

Nekateri so še slepi in dvomijo. Toda po vseh žrtvah in po vsem trpljenju naših narodov v teh štirih težkih, krvavih letih, jih sprašujemo, ali se lahko po vsem tem spet vrnejo in nadaljujejo tisti sramotni, nerazumljivi, nekulturni srbskohrvatski spor in vse naše slabosti ter sramota? (*Ploskanje.*)

Ne vem, ali slepci lahko spregledajo, vem pa tole: dokler bo živel vsaj en ljudski borec, ki je preživel to kalvarijo ljudstva, se staro ne bo vrnilo. (*Burno ploskanje.*) Tako imenovani nacionalizem in te karikature malih imperIALIZMOV: srbskega, bolgarskega, hrvatskega, so se izživele in preživele, v boju in uporu so prinašale svojim narodom nesrečo za nesrečo.

Popolno in resnično zadovoljitev narodnih interesov in hotenj jugoslovanskih narodov lahko uresničimo samo v svobodni demokratični skupnosti Jugoslavije. Da bi lahko v miru izpolnila svojo zgodovinsko nalogo, se mora odločno za-

varovati pred vsakršnim vplivom od znotraj in od zunaj, ki bi ogrožal enotnost, temelje in rezultate našega narodnoosvobodilnega boja. Treba si je še naprej prizadevati uresničevati naš državni program, razbijati in odpravljati predsodke in odpravljati negativne elemente, ki razbijajo našo skupnost.

Tovariši ljudski poslanci, dela je veliko, pa tudi napak je veliko. Samo z dobro voljo, s pomočjo ljudstva in z dobrim delom bomo vse napake popravili. Politični človek, tovariši poslanci, mora verjeti, globoko in iskreno mora zaupati, da bo tako. Kot Hrvat, kot Jugoslovan, kot samostojni demokrat sem vedno veroval, da je enotnost Jugoslavije v demokratični in socialni pravici. Samo v taki Jugoslaviji je možno uresničiti narodno svobodo in zajamčiti narodno prihodnost. Prav to nas je vodilo v boj do zmage ljudskega gibanja. To vodi delo in delovanje narodne vlade pod vodstvom maršala Tita. Kot samostojni demokrat, kot član narodnoosvobodilne fronte, izjavljam zaupanje narodni vladi in maršalu Titu. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima poslanec tovariš Šime Balen.

ŠIME BALEN: Tovariši in tovarišice, naj se samo z nekaj besedami v imenu Hrvatskega primorja dotaknem dela ekspozicije našega maršala tovariša Tita. To je problem reparacij. Ta problem zanima naše ljudstvo v Hrvatskem primorju in na vsem Hrvatskem. Velikanski del Hrvatske, zlasti pa južna Hrvatska, južno od Save in Kolpe, namreč Kordun, Banija, Lika, Dalmacija in velik del Hrvatskega primorja in Gorskega kotarja, je popolnoma uničen. Da bi vam to prikazal s številkami, bom povedal samo en primer iz Hrvatskega primorja. V našem malem predelu, ki se zelo tesno razteza ob obali Jadranskega morja, je uničenih 3.000 hiš. Tovariši in tovarišice, te hiše so požgali fašistični imperalisti. Zato je povsem razumljivo, da danes naše ljudstvo zahteva, da se te hiše obnovijo – če že ni mogoče obuditi velikih žrtev, tisočev in tisočev ljudi, ki so jih italijanski fašisti pobili.

Kakor je v Hrvatskem primorju, tako je tudi v Liki, Kordunu in drugod po Hrvatskem. In zato se ljudski poslanci Hrvatske strinjamo s ekspozicijem predsednika vlade tovariša maršala Tita in zlasti podpiramo težnjo, da naši kraji čimprej dobijo vse reparacije, da bi naša dežela v okviru Demokratične federativne Jugoslavije lahko uspevala in svojim narodom zagotovila vso blaginjo.

Toliko, tovariši in tovarišice, o gospodarskih problemih. O političnih problemih, tovariši in tovarišice, naj vam odkrito in v imenu ljudstva Hrvatskega primorja iskreno povem, da naši kraji stojijo za narodnoosvobodilno fronto, mi s hrvatsko vlado smo kot en mož ob zvezni vladi in ob svojem maršalu Titu. (*Ploskanje.*) Pri nas ni in ne more biti problema t.i. »mačkovstva«. Naše ljudstvo, ljudstvo Hrvatskega primorja, tega morda ponekod v Jugoslaviji ne vedo, je stopilo v narodnoosvobodilni boj leta 1941. Stopilo je v boj takrat, ko je dr. Maček po radiu pozival hrvatski narod, naj se pokori in sodeluje s Paveličevo ustaško vlado. Ljudstvo Hrvatskega primorja je takoj prve dni poslalo Srbom v Liko puške in je ustanovilo tabore nekaj kilometrov od italijanskih in ustaških garnizij. Ljudstvo Hrvatskega primorja je zavrnilo poziv dr. Mačka in se odkrito, s puško v roki, uprlo Paveličevi zločinski politiki. Od prvih dni narodnoosvobodilnega boja je imelo skupaj z brati Srbi fronto na Hrvatskem. Na tej politični liniji ljudstvo Hrvatskega primorja ob vseh težavah zlasti na gospodarskem področju – in te težave so zelo velike – vztraja pogumno in neustrašno in povsem podpira svojo vlado in svojega voditelja tovariša Tita.

Tovariši in tovarišice, toliko sem želel povedati v imenu Hrvatskega primorja. Smrt fašizmu, svoboda narodu! (*Ploskanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima tovariš Kiril Miljovski.

KIRIL MILJOVSKI: Tovariši ljudski poslanci, v imenu ljudskih poslancev iz Makedonije sprejemam ekspozice predsednika zvezne vlade maršala Jugoslavije tovariša Tita.

Na kratko se bom ustavil pri nekaterih problemih, ki v tem trenutku živo zanimajo makedonski narod. Makedonski narod se v 23 letih v prejšnji Jugoslaviji niti enkrat ni počutil kot doma. Zanj je bila prejšnja Jugoslavija negacija njegovih najosnovnejših nacionalnih pravic. Zato se za tisto Jugoslavijo, za probleme, ki so bili v interesu za vso državno skupnost, ali sploh ni zanimal ali pa je zavzel negativno stališče do njih.

Danes je naš odnos popolnoma drugačen. Makedonski narod vidi danes v novi Demokratični federativni Jugoslaviji popolno uresničenje svojih stoletnih idealov in svoje nacionalne svobode. V novi Demokratični federativni Jugoslaviji makedonski narod prvič dobiva tisto, za kar so rodovi dajali življenja. Zato se pojavlja novo čustvo v širokih množicah makedonskega naroda. Staro sovraštvo do prejšnje Jugoslavije je nadomestila ljubezen do nove Jugoslavije in do njenega voditelja maršala Tita. Danes se v širokih množicah makedonskega naroda rojeva novi, zdravi patriotizem, patriotizem, ki nima nič skupnega z nekakšnim nacionalizmom, ki bi si prizadeval osvajati tuja ozemlja in si jih prilastiti. Danes se v širokih ljudskih množicah rojeva bratstvo, ki ga čutijo kot potrebo, kot pogoj za življenje makedonskega naroda. To vprašanje o bratstvu in enotnosti naših narodov pri nas ni fraza. Pri nas je zastavljeno s krvjo naših narodov, ljubezen do nove Jugoslavije pa se je bila že tolikokrat javno in dejansko pokazala. Eno od pomembnih dejstev je tole: po osvoboditvi Makedonije ni bilo pri nas niti enega samega Makedonca, ki bi bil odpadnik. Za največji del makedonskega naroda je nova Jugoslavija njegova država, njegova skupnost, ki mu je ne le dala svobodo, temveč mu jamči tudi popolni razcvet v prihodnosti. Drugo pomembno dejstvo je to, da smo na volitvah dobili nad 95 odstotkov glasov za fronto. Makedonski narod je doumel, da tu ne gre le za to, ali bomo izvolili tega ali onega odbornika in kakšni bodo naši odbori. Makedonski narod je doumel, da se tu glasuje za novo Jugoslavijo ali proti novi Jugoslaviji. In makedonski narod je jasno in odločno povedal svoje mnenje: s 95 odstotki je glasoval za novo Jugoslavijo, za novo državno skupnost. Toda ne le na političnem področju, tudi z drugimi manifestacijami makedonski narod jasno kaže to svoje novo čustvo, ta svoj novi jugoslovanski patriotizem. Takrat, ko se je govorilo, ali bo s Trstom še naprej tako, kot mislijo in želijo naši narodi, ali pa se bo to vprašanje odložilo, so k meni prihajali kmetje iz oddaljenih makedonskih krajev in se za Trst in za naše zahodne meje zanimali tako, kot se zanimajo za svoje brate v Egejski Makedoniji. To je še ena manifestacija tega zdravega patriotizma, ki se ne ustvarja z dekreti, temveč raste iz krvi in kosti najboljših sinov naših narodov.

Na gospodarskem področju smo imeli še eno preskušnjo tega našega patriotizma. Zbirati je bilo treba volno za našo armado. Naši aktivisti so šli med ljudstvo in mu povedali, da je od odkupa volne odvisno, kako bo oblečena naša armada. Naše ljudstvo je doumelo, kako je ta stvar pomembna, in je poslalo na sto tisoče kilogramov volne naši armadi. To jasno kaže, da je makedonski narod v novi Jugoslaviji v celoti uveljavil svoje pravice in ideale.

En problem pa teži makedonski narod, namreč zatiranje, ki so mu izpostavljeni bratje v Egejski Makedoniji. Nesreče in trpljenje teh naših bratov so iz dneva v dan večje in močno vznemirjajo naše široke sloje.

Vemo, da bo zvezna vlada storila vse, kar je potrebno, da bo konec terorja in da se bodo temu našemu narodu zagotovile minimalne pravice, ki jih neki narod zasluži. (*Pritrjevanje.*)

Naj na koncu vzkliknem: naj živi naša zvezna vlada! Naj živi naš veliki voditelj in učitelj maršal Tito! (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš dr. Branko Čubrilović.

DR. BRANKO ČUBRILLOVIĆ: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, v imenu skupine kmetov iz fronte si dovoljujem ob ekspozeju predsednika ministrskega sveta tovariša maršala Tita povedati nekaj besed. Ekspoze sam sestavljajo trije deli. Prvi je splošno politični, drugi gospodarsko-obnovitveni, tretji pa zunanjepolitični.

Ker so prejšnji govorniki že porabili precej časa in so mnogi povedali našo skupno misel, bom kratek.

Politični del ekspozeja za 20 mesecev nazaj govori o delu nacionalnega komiteja in zvezne vlade, ki je bila formirana 7. marca 1945.

Ta del ekspozeja jasno kaže, kako zelo si je Nacionalni komite prizadeval in se trudil kljub vsej krvi, ki so jo naši narodi prelili v boju z notranjimi in zunanjimi sovražniki, da bi pred svetom obvaroval in zagotavljal naše upravičene zahteve.

Sodeloval sem v gibanjih in zunanjih dogodkih in sem bil priča, da je bil v vrhovnih poveljstvih v Ameriki in Angliji že takrat, ko so zavezniki priznali maršala Tita, velik problem, ali ga bodo priznali tudi politično.

Iz ekspozeja tovariša predsednika zvezne vlade vidimo, da je bilo to zares težko, toda na koncu smo zmagali. Zmagali smo tisti dan, ko so borbene enote jugoslovanskih narodov z nepremagljivo rdečo armado osvojile Beograd, novo prestolnico jugoslovanskih narodov.

Takrat je bila zapečatenata politična usoda vse notranje reakcije in razbojniških gibanj. Tedaj so tudi zavezniki bili postavljeni pred izvršeno dejstvo.

Iz ekspozeja predsednika vlade, ki je skromen, se to ne vidi, toda iz čustev ljudstva iz tistega časa, ko je z lastno krvjo osvobodilo svojo prestolnico, izhaja, da je država začela z resnično politično demokracijo in stopila na pot normaliziranja, osvajanja in pridobivanja ljudske oblasti.

Za našo ljudsko demokracijo in resnično ljudsko oblast se moramo zahvaliti vam, voditeljem in borcem narodnoosvobodilnega gibanja, kot tudi milijonom in tisočem žrtev, ki so padle od takrat, ko so južni Slovani prišli sem, zlasti pa žrtvam, ki so jih dali naši narodi od leta 1941 do dneva osvoboditve našega novega in svobodnjaškega Beograda.

Iz vsega današnjega ekspozeja je razvidno, da je temelj naših demokratičnih pogledov na državo in družbo bratstvo in enotnost narodov Jugoslavije. Imel sem srečo in nesrečo, da sem že kot mladinec Mlade Bosne sodeloval pri ureničenju idej narodne enotnosti. Kar smo mi ponoči zgradili, to sta čaršija in reakcija naslednjega dne porušili; kar smo več mesecev klesali, je čaršija v enem dnevu razbila. Da nismo imeli veliko uspehov v 20 letih boja Mlade Bosne in dela za bratstvo in enotnost, je bilo zato, ker nismo imeli zaveznikov. To moramo priznati pred zgodovino in pred svetom. Pri nas ni bilo avantgarde za demokracijo južnih Slovanov, odkritega delavskega gibanja, ni bilo komunistične partije, ki bi morala spoznati vse naše grehe in nas organizirati. Leta 1941 smo ob zlomu in na pogorišču starih idealov in zlomljenih hrbtnic videli, da je komunistična partija dvignila prapor svobode in demokracije vseh južnih

Slovanov: Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev, Črnogorcev in vseh drugih narodov na Balkanu.

V bratstvu in enotnosti vidimo poroštvo, da se ustvarja tisto najnovejše, kar je za ljudsko fronto novo upanje, prežeto s žrtvami in krvjo najboljših sinov.

Malo se bom ustavil pri gospodarski obnovi. Dovolj je, da stopimo po naši deželi, dovolj je, da pogledamo najmlajše, najstarejše, moške, ženske, pa vidimo, da so vsi pljunili v roke. Imel sem srečo, da sem opazoval, kako so prejšnji teden odpirali prvi most v Bosni in Hercegovini, pri Doboju in Maglaju. To je bil uspeh dvomesečnega dela. Nisem inženir, nisem nikakršen strokovnjak, vendar ni bilo težko opaziti napornega umskega, fizičnega dela, dela na vseh straneh, s katerim so v dveh mesecih zgradili toliko, kolikor, pri moji veri, v stari Jugoslaviji ne bi niti v treh letih. Poslušajte, zakaj ne bi zgradili. Vi, mladi borci, vi, ki tega niste doživljali, kar smo mi, tega ne veste. Ko so kaj gradili, je bila najprej licitacija. Ko so razpisali licitacijo – so iskali dobiček. Ko so ga dobili – so razveljavili licitacijo in razpisali novo. Medtem ko so tako razpisovali in razveljavljali, je minilo leto dni, minilo je drugo in tretje leto, ljudstvo pa je brodilo po blatu po slabih cestah, a most je čakal, da bi ga zgradili. To, kar sem videl, da so napravili v dveh mesecih, je zares nekaj velikega, novega, idealnega, udarniškega. To ste vi s svojim bojem organizirali in postavili na temelje stalne množične organizacije. (*Ploskanje.*)

S takšno ljudsko skupščino, s takšno zvezno vlado, s takšnimi federativnimi vladami, z našim dragim in vrlim maršalom Titom ne bomo dolgo čakali, pa bomo v petih do desetih letih če že ne Amerika, pa vsaj pol Amerike. (*Pritrjevanje.*)

Tovariši ljudski poslanci, zunanjepolitični del ekspozija tovariša maršala je precej optimističen. Mislim, da kot predsednik vlade zares pozna tako tisto, kar je tajno, kot tisto, kar je javno v zunanji politiki. Stari diplomati so tri dni spali, četrti dan so pili viski ali kakšno drugo pijačo, šesti dan pa so drug drugega varali. Nova demokracija in njena zunanja politika temeljita na tem, da delovne množice, vojaške zmagovite množice danes odkrito zahtevajo, da se problemi posameznih narodov ne rešujejo več za kulisami. Narodnoosvobodilno gibanje in žrtve, ki so ustvarile novo Jugoslavijo, so vlile optimizem našemu predsedniku tudi pri zunanjepolitičnih dogodkih. Toda poleg tega optimizma nas mora nekaj v tem ekspoziju še bolj opogumiti, namreč večna trditev, tako leta 1941 kot danes, da so novi Jugoslaviji na voljo vsi narodi Jugoslavije, najvažnejše pa je slej ko prej to, da stoji za Jugoslavijo velika nepremagljiva Sovjetska zveza. (*Burno ploskanje.*) V zaledju črnomskega bazena Rusija od Katarine II. do Stalina nikdar ni imela zanesljivejših narodov za svojo avantgardo ne le za Balkan, temveč tudi za južno Rusijo, kot jih ima danes v južnoslovenskih narodih. Od Katarine II. do Stalina južni Slovani nikdar niso imeli večje, močnejše in zmagovitejše vojaške sile od Sovjetske Rusije, ki jim je poroštvo, in dokler bo živa, bodo živeli rodovi in rodovi jugoslovenskih narodov v federativni svobodni veliki Jugoslaviji. (*Burno ploskanje.*)

Tolaži me tudi to, da se je tovariš maršal ozrl okrog nas in da se je Balkan umiril.

Zlasti me tolaži tisto o bratski Bolgariji. Pripadal sem generaciji – morda ni primerno, da to pripovedujem – ki se je zavzemala za zunanjo politiko bratstva in enotnosti z bolgarskim narodom, vendar na podlagi ene države od Varne do Trsta. Po ekspoziju to državo že gradimo, in to po osnovnem načelu, da se najprej pozdravijo stare rane. Kaže, da je nova Demokratična federativna

Jugoslavija stopila na pravilno in normalno pot. Odnosi z Bolgarijo so za Jugoslavijo ravno tako pomembni kakor bratstvo in enotnost samih narodov v Jugoslaviji.

Zastran odnosov z zavezniki smo v Beogradu lahko slišali govorce da smo okrepili naše baterije na nekem hribu, da so telefonske zveze s tujino pretrgane in da je pričakovati vojno med Britanijo in Ameriko na eni strani ter Sovjetsko zvezo na drugi. V današnjem položaju in kot pravi ekspozije pa poglobljamo odnose z velikimi zavezniki, ravno tako, kot smo jih poglobljali med vojno, ko smo tolkli fašizem, okupatorje in podleže starega sveta.

In na koncu, tovariši ljudski poslanci, ko pregledamo ves ekspozije, najdemo v njem državniško hladnokrvnost, umirjenost, ki temelji na borbenosti naših narodov. V besedah in dejanjih iz ekspozije vidimo preteklost, ne fraz, temveč dejanja, in zaradi vsega tega iz srca sprejemam ta ekspozije v imenu naše skupine in ga odobravam z vzklikom: Naj živi Demokratična federativna Jugoslavija! Naj živi voditelj tovariš Tito! (*Burno ploskanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima tovariš Ivan Nemeč.

IVAN NEMEC: Tovariši in tovarišice! Govorim v imenu kluba enotne narodnoosvobodilne fronte – sekcije Osvobodilne fronte.

Ekspozije v celoti sprejemamo. Iz sleherne besede maršala Tita zveni veličina narodov Jugoslavije, zveni veličina, moč in herojska pot narodov Jugoslavije. Zato so besede, ki naj bi jih dodal, res skromne in bi veličino izrečenih besed mogle le zmanjšati. Le če poudarim nekatere misli, ki jih je tako mojstrsko povedal, ki prikazujejo veličino boja naših narodov, če poudarim, kako silno se izraža v njegovih besedah duh naših narodov proti vsemu zunanjemu svetu.

Vsi imamo v prav dobrem spominu čase, ko nas je integralni jugoslovanski fašizem na eni strani strl in nam izbrisal sleherni košček svobode, dokler nas ni spjeljal in prodal, kar dobro vemo mi, ki smo preživeli zadnja štiri leta boja. In danes, tovariši in tovarišice, po tej vojni, po tem velikem in gigantskem boju, podajamo roko bratstva tudi tistim narodom, ki so po nesreči ali kako drugače bili pritegnjeni v boj proti nam. Mi, dragi tovariši in tovarišice, z neko posebno silo, ki jo res imajo samo borbeni narodi, prenašamo to veličino na vse sosede ob naših mejah. To dokazujemo vsem sobojevnikom brez razlike, za veličino vsega človeštva.

Mi Slovenci, tovariši in tovarišice, še prav posebno občutimo to veličino. Saj se prvič po 1300 letih Slovenci počutimo gospodarji na slovenski zemlji. Prvič občutimo svobodo, prvič čutimo, da je beseda »svoboda« res prešla v nas. Prej je bila to samo pisarija in prazna fraza, s katero so nas slepili.

Danes pa sleherni vas, sleherni bajta občuti to svobodo, izraženo v ljudski oblasti. Slovenci zato še s posebno ljubeznijo čutimo in izražamo svojo pripadnost tej novi veliki svobodni domovini narodov Jugoslavije. Ob vsem, kar se dogaja tam v Makedoniji v teh dneh, se slehernemu Slovincu krči srce, ko vidimo, kako grški fašisti preganjajo makedonske brate. To čutimo s posebno ljubeznijo, zlasti tam na severu, na Koroškem in Primorskem, kjer smo tiranijo tujca v strahoviti obliki občutili na svojem hrbtu. Zato, tovariši in tovarišice, prenašamo vso to ljubezen do nove domovine Demokratične federativne Jugoslavije hkrati na vse narode Jugoslavije.

In kakšna je ta ljubezen našega naroda, naj vam pokaže naslednji primer. Pred kratkim sem videl v neki vasi v Sloveniji, blizu Maribora, kako se na večer zbira mladina, ženske in starci po vaseh okrog slike našega maršala, okrašene z vso ljubeznijo slovenskega dekleta z najlepšimi nageljni. In ta slika ne pred-

stavlja samo maršala Tita, ampak predstavlja veličino vseh narodov Jugoslavije, vsega našega herojstva! (*Ploskanje.*)

Tovariši in tovarišice, mi Slovenci izražamo in pripovedujemo to na tem visokem mestu vsemu svetu, da bi videl, kako smo navezani na to našo svobodno domovino, ker v njej vidimo resnično svobodo. Naše ljudstvo zaupa naši zvezni vladi, ki jo vodi maršal Tito, ne zato, ker je to Tito, ampak zato, ker je v njem resnično vsa veličina našega naroda in našega boja.

Tovariši in tovarišice! Znova poudarjam, da smo po 1300 letih prvič gospodarji na svoji zemlji. Morda vi tega tako ne razumete. Naši najlepši gozdovi so bili v rokah tujca, najlepši vinogradi in naši najlepši rudniki ter tovarne so delali za tujca, na slovenskih tleh smo bili sužnji vseh mogočih tujcev, na slovenskih tleh, na naši zemlji smo bili sužnji vsakogar, kdor je prišel na slovenska tla. Le s tem gigantskim bojem smo se dvignili in prvič postali gospodarji vsega, kar je v Sloveniji, vsega, kar je na slovenskih tleh v zemlji in na zemlji, in vse to je postalo last vse Demokratične federativne Jugoslavije. (*Ploskanje.*)

Zato, tovariši in tovarišice, mi v svobodni domovini, mi Slovenci resnično prinašamo slehernega Slovenca v skupnost našega naroda, v skupnost, kakršne Slovenija še nikdar ni doživela, v skupnost, ki je skovana v najtežjih dneh boja, v skupnost, ki je skovana iz najširših plasti našega naroda. In to prinašamo in vlivamo v našo novo domovino iz ljubezni – in zaradi ničesar drugega – ker to, kar imamo, imamo tudi z vašo pomočjo in bomo vrnili iz vsega svojega srca vse, kar ste nam dali. Zato danes prvič resnično delamo zase. Prej so nas priganjali: delaj, delaj! Danes nas ni treba priganjati. Sami iz lastne pobude gradimo, kar je bilo porušeno, ustvarjamo nove vrednote, v tovarnah, na polju in večamo s tem naše bogastvo, napredek in blaginjo. To danes delamo zato, ker se prvič zavedamo, da vodijo našo usodo ljudje iz ljudstva in da naša pot nikdar več ne bo zavila nazaj na stransko pot, na pot stare Jugoslavije. Tega se zavedamo in to čutimo in zato prenašamo to na vso našo domovino, na slehernega človeka, ki naj bi to občutil, ki naj bi občutil veličino ljudske oblasti, ki je resnično skovana iz ljudstva.

Zato z vsem tem, kar je lastno našemu narodu, zaupamo našemu vodstvu, veličini in delu, ki ga to vodstvo prispeva v današnjih težkih dneh, in vemo, da bomo z lastnimi silami in močmi kakor v preteklosti tudi v bodočnosti skovali tako gospodarsko hrbenico, ki bo našo Demokratično federativno Jugoslavijo dvignila na višino kot še nikdar doslej.

Mi, tovariši in tovarišice, vemo, da nas vodijo ljudje iz ljudstva in zato lahko brezskrbno vztrajamo, ker vemo, da gradimo prvič zase, za svoj narod, za vse narode Jugoslavije in za vse človeštvo.

Tovariši in tovarišice, pozdravljam vas in kličem: Naj živi naša zvezna vlada, naj živi naš dragi maršal Tito!

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš Ante Vrkljan.

ANTE VRKLJAN: Tovariši in tovarišice, ko poslušam koncizen, toda izčrpan, skoraj bi rekel, lapidaren ekspeze predsednika naše vlade, dobi človek vtis, kakršnega doslej nikoli nismo imeli. Vsi se spominjamo ekspezejev predsednikov vlade prejšnje Jugoslavije. Te bi včasih lahko brali ves dan. Vse je bilo v besedah, v dejanjih pa nič. Ekspeze našega predsednika vlade pa je jasn in kratek.

Dotaknil bi se samo nekaterih njegovih besed. Govoril je o uspehih, in sicer o velikih uspehih zunanje politike, in je na koncu dejal: »Naša država ni nikdar imela več prijateljev, kot jih ima danes.« Pravim ne samo, da država in njena

politika nista imela več prijateljev zunaj, temveč tudi nikdar nista imeli več pri-
stašev tudi doma. Zakaj je tako? To je jasno, če pogledamo na uspehe zunanje
politike. Poglejmo nazaj in začnimo z letom 1943 ter s položajem neposredno
pred drugim zasedanjem antifašističnega sveta v Jajcu. Čeprav je takrat naše
gibanje doseglo velike uspehe, čeprav je bilo prelite za splošno zavezniško stvar
in za našo osvoboditev mnogo krvi, je po svetu vendarle uspevalo sovražnikom
našega gibanja, da so ga tu in tam blatili, da so prikrivali resnico o nas, da so
prikrivali resnico o našem boju. Položaj je bil težak. In, glejte, ko govorimo o
delu v obdobju med drugim in tretjim zasedanjem AVNOJ, se moramo spomniti
tudi na zasedanje v Jajcu. Takrat smo v resnici začeli velik preobrat in vsemu
svetu smo pokazali, na čigavi strani je resnica, kdo se v resnici bojuje proti
okupatorju in fašizmu in kdo je na strani zaveznikov. Takrat nas je ves svet
začel priznavati. Toda vseh teh uspehov ne bi bilo, če ne bi bilo nacionalnega
komiteja, ki je prevzel to nalogo in jo je po 20 mesecih izpolnil ter celo presegel
pričakovanja mnogih izmed nas. Če nič drugega, poglejmo vojsko in se spom-
nimo, kakšna je bila, čeprav je že tedaj bila strah in trepet sovražnika, in
kakšna je danes, kaj danes pomeni samo glede organiziranosti, moči, tehnike in
splošne opreme. Danes lahko našo vojsko štejemo za eno najboljših vojsk v
Evropi.

Poglejmo zunanjo politiko. Tovariš maršal je pravilno povedal: »Nikdar
nismo imeli večjih prijateljev, kot jih imamo danes.« Zakaj? Zato, ker je tovariš
maršal z lastno glavo vodil odločno, toda modro, daljnovidno, previdno poli-
tiko. Najbolje to vidimo v sedanjem trenutku, ko reakcija, potolčeni ostanki
fašizma, ki so se skrili pri svojih zaveznikih, v tujih mednarodnih reakcionarnih
centrih, poskušajo dvigniti glavo in nas obrekovati. Od maršala ste slišali, kaj
želijo doseči z obrekovalno kampanjo. Toda on je o vsem tem mirno in
hladnokrvno govoril, prepričan, da bo blato, ki ga mečejo na nas, padlo nanje.
Naši odnosi z zavezniki so najboljši. Eden od največjih uspehov je pogodba o
prijateljstvu, vzajemni pomoči in sodelovanju po vojni, ki smo jo sklenili s
Sovjetsko zvezo. Če upoštevamo pomen in obsežnost te pogodbe, se nam pokaže
v vsej veličini. Ni nam treba nič drugega, kot da se ozremo na položaj
našega ljudstva na podobni razvojni stopnji minule, stare, rajne Jugoslavije.
Koliko so takrat veljali naši narodi v svetu? Veljali so prav malo, ker so jih za-
stopali politiki, ki niso čutili z ljudstvom.

Politiki, ki so bili v emigraciji, se niso mogli med seboj sporazumeti niti
zastran zunanje niti zastran notranje politike. Vemo, kako so se strinjali zastran
notranje politike. Mesece in leta so se prerekali, da so ustvarili tak kos papirja,
kot je krfska deklaracija. Za takratne politike krfska deklaracija ni bila nič
drugega kot kos papirja. Mesece in leta so se trudili, da bi se sporazumeli in da
bi ustvarili nekakšno deklaracijo, kot je bila krfska deklaracija, ženevski pakt itd.

Vidimo, kako so delali, vidimo, da so samo čakali na priložnost, da bi
poteptali deklaracijo, o kateri so se sporazumeli, in da bi šli mimo nje. Kako
so delali v zunanji politiki? Vsi naši narodi so trepetali in zlasti je trepetal
hrvatski narod. Hrvatski narod je vedel za zloglasni londonski pakt, po ka-
terem naj bi Italija, ker je pozneje stopila v vojno, dobila za nagrado naše narod-
nostno najčistejše kraje, del Dalmacije, Italija naj bi dobila tudi jadranske otoke.
In kaj smo tedaj videli? Posamezni pravični in pošteni ljudje, kot je bil Supilo,
so bili proti temu paktu. Na drugi strani je bila brezbriznost, mešetarjenje,
razprtije. Tisto, kar je bilo doma, kar se je v deželi stoletja kopičilo, ko je so-
vražnik sejal sovraštvo med brati, najdemo tudi zunaj države. Zlasti stališča

politikov niso bila homogena in izenačena, zlasti ni bilo čustva bratstva pri tistih, ki bi morali voditi politiko skupnosti južnih Slovanov. Ko je šlo za Reko in Istro, da se rešita Reka in del Istre, so tedanji predstavniki uradne politike poudarjali: pa zakaj tako vztrajati pri tem, če nimamo uspeha, dobili bomo del albanskega ozemlja. Tako so se pogajali in mešetarili z lastnim ljudstvom, to pa zato, ker nismo imeli ljubezni zanj. Vemo pa, da naši narodi tudi niso mogli imeti ugleda in spoštovanja v svetu, ker so delali vtis, da so tako strašno neresni. Primerjajmo le takratni položaj z današnjim, pa bomo opazili veliko razliko! Vemo, kako so se končala takrat mirovna pogajanja, kako mučno in težko je bilo za hrvatski narod obdobje od leta 1918, od sklenitve rapallske pogodbe in nettunskih konvencij. Poznamo nenehno bojazen naroda, da bodo narodnostno najčistejše kraje ločili in jih prepustili Italiji. Tako se je tudi zgodilo in izgubili smo celó Reko, ki nam jo je dal londonski pakt. Izgubili smo celó Istro in otoke. Samo del Dalmacije smo rešili, toda zato smo morali prepustiti Zadar.

Zdaj moramo razumeti in spoznati vso veličino našega narodnoosvobodilnega boja in vso njegovo obsežnost, vso obsežnost daljnovidne, modre državne politike maršala Tita, pa bomo videli, kakšen je naš današnji mednarodno-politični položaj.

Ta je danes čisto drugačen, kot je bil leta 1918. Danes smo povezani s Sovjetsko Rusijo, pogodbo smo sklenili za 20 let, prepričan pa sem, da bo večna. S to pogodbo, s to zvezo se počutimo močni, saj smo združeni z vsem slovanstvom. Ko bo šlo za naše kraje, za naše zemlje, kot sta na primer danes sporni koroško in tržaško vprašanje, vemo, da bo vsa Sovjetska zveza na naši strani, da ne bo tako, kot je bilo leta 1918.

Tudi v vojaških bitkah smo si povečali ugled. Toda ta ugled moramo ohraniti z modro, pametno, previdno politiko. Prepričali smo se o tem, pa tudi danes smo slišali iz ekspezeja maršala Tita, da je njegova politika takšna. Primorci to vemo tudi iz poteka dogodkov v Trstu in vidimo, da modro ravna. Kratko malo čutimo, kako se morda skrivajo nekateri ostanki fašizma, ki se veselijo in mislijo, da nas bodo sprovcirali, nas in našo junaško vojsko. Toda nas ne more nihče sprovcirati. Zavedamo se svojih pravic in danes povsem mirno in hladnokrvno, kakor nastopa tudi tovariš Tito, opazujemo, kaj se dogaja v zunanji politiki. To razumejo tudi naši narodi. To je politika discipliniranega ravnanja.

Poglejte, kaj se dogaja v Trstu in Makedoniji. Nihče nas ne more sprovcirati. S svojim vedenjem moramo ohraniti doseženi ugled. V tem tudi je pomembnost politike vlade tovariša Tita. Mirno in spokojno lahko opazujemo vse, kar se dogaja v zunanji politiki, kajti ugled današnje Jugoslavije ni ugled, ki ga je Jugoslavija imela leta 1918.

Ne le v zunanji, tudi v notranji politiki. Spomnimo se samo deklaracije vlade in nalog, ki jih je uresničila. Vidimo, da sta vlada maršala Tita in AVNOJ prek svojega predsedstva v nekaj mesecih po osvoboditvi z zakonodajnim delom uveljavila vrsto zakonov, da se to delo zelo močno razlikuje od tistega prejšnjega zakonodajnega dela v bivši Jugoslaviji, in kar sta naredila v osmih mesecih, ne bi v nekdanji Jugoslaviji naredili niti v letu dni. To je cela vrsta zakonov in odlokov, s katerimi naj bi ustvarili nov ustavni red, zgradili ljudsko oblast.

Govorim v imenu izvršnega odbora hrvatske republikanske seljačke stranke in vidim, da si je vlada tisto, kar razglašča za svoj program in kolikor gre za koristi kmečkega ljudstva, prizadevala tudi izpolniti. Tu je tudi vprašanje pro-

meta, predlagan pa bo tudi zakon o agrarni reformi in kolonizaciji. Ta vprašanja najbolj žulijo kmeta.

Spomnimo se na leto 1918. Kako je bilo treba takrat čakati, da sta bili rešeni agrarno vprašanje in vprašanje kolonizacije. Vsi smo pričeli, kako in kako dolgo se je to reševalo in na kakšen način. Naša vlada pa je skupaj s predstvom Antifašističnega sveta Jugoslavije izdelala vse te zakone in videli bomo, da bo hitro sprejemala tudi druge potrebne zakone. Sprejeti so socialni zakoni, ki urejajo plače in mezde. Zakon o uradnikih je že narejen in o njem bomo odločali ter ga sprejeli. Iz vsega tega je razvidno, da je vlada izpolnila vse svoje naloge, ki so bile težke, in zato ljudstvo stoji ob njej.

Povedal sem že, da nikdar nobena država ni imela več prijateljev tako v tujini kot doma. Vsi smo pričeli dogodkov, ki smo jih preživeli, in tisti, ki smo bili na zasedanju v Jajcu 29. in 30. novembra 1943, smo zelo srečni in zadovoljni, ker iz zasedanj kongresa fronte in AVNOJ vidimo, da je kronano delo, za katero je padlo toliko življenj. Prepričani smo, da bo vlada, ki jo vodi maršal Tito, nadaljevala po tej poti, ker so to ljudje akcije in dela. Vse to vidimo in zato v imenu izvršnega odbora hrvatske republikanske seljačke stranke v celoti sprejemam in pozdravljam ekspozice ministrskega predsednika tovariša maršala Tita.

PREDSEDNIK: Besedo ima tovariš Aleksandar Marković.

ALEKSANDAR MARKOVIĆ: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, slišali smo ekspozice tovariša maršala Tita, in v imenu narodne seljačke stranke izjavljam, da ga v celoti sprejemam. Boj naših narodov za to novo, ljudsko federativno Jugoslavijo je bil težak. Naši partizanski odredi so imeli velike težave, največja pa je bila ta, da se je majhen del našega ljudstva ločil v skupine in skupinice in tako so bile tudi skupinice izdajalcev. Ena od njih je bila tudi skupina Draža Mihailovića. Mi, partizani in ljudska vojska, smo šli po poti časti in poštenja in smo preganjali in potolkli sovražnika. Tudi izdajalci bi lahko delali prav isto. Toda delali so nekaj čisto drugega – podpirali so sovražnika in njegove pomagače in nikdar noben človek v naši državi, ki je rodoljub, tega ne more odobriti in reči, da je bilo v redu in pravilno. Toda najhujše je bilo to, da so pobijali Srbe in druge Jugoslovane in da je njihova pot postala pot nepravice, pot izdajstva. Kot takšne jih je ljudstvo zaznamovalo in jih začelo zapuščati. V Srbiji in drugod pri nas so z nožem, s požiganjem hiš, s tem, da so klali ne le tiste, ki so bili sposobni vzeti puško v roke, temveč tudi otroke, starce in ženske, prisilili številne ljudi, da so jim služili. Takrat se je razvil nepošten boj, ki je zelo škodoval ljudstvu. Po zaslugi majhne skupine ljudskih partizanov v začetku, ki si niso prizanašali in niso varčevali s krvjo ter so se pozneje s podporo ljudstva okrepili, smo osnovali ljudsko fronto, iz katere je prišla narodnoosvobodilna vojska, z njeno pomočjo pa smo dobili to, kar smo danes dočakali. Poudaril bom nekaj pridobitev, ki smo si jih izbojevali z narodnoosvobodilnim bojem. Prva pridobitev našega orjaškega ljudskega boja je ljudska jugoslovanske armada, druga pridobitev je bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov, tretja pa – ljudska oblast.

Ljudska demokratična oblast, ki je nastala v boju za narodno osvoboditev, je resnična demokratična oblast. Sovražniki, reakcija nas napadajo, da to ni demokratična oblast, ker je nismo izvolili na ta ali oni način. Toda, tovariši in tovarišice, pravim vam, in to govori tudi vse ljudstvo, da je to najvišje parlamentarno predstavništvo, da je to najbolj demokratična oblast, in to ne le od leta 1929 do danes – temveč morda tudi pred letom 1929. (*Ploskanje.*) Ljudski

poslanci v tem največjem parlamentarnem telesu nismo bili izvoljeni s kroglicami, temveč v boju in vsakdo, ki je prišel sem, je prišel v imenu ljudstva in vsekakor bolje zastopa ljudstvo s svojega področja kot katerikoli poslanec tedanjih vladajočih strank, ki jih ni izvolilo ljudstvo, temveč policijski režimi.

Zelo pomembna pridobitev našega boja, ki jo je dosegla ravno naša ljudska oblast po osvoboditvi, je zveza s Sovjetsko zvezo, ki jo vse ljudstvo pozdravlja iz globine svojega srca. Znano je, da naši jugoslovanski narodi ne morejo obstajati niti ne morejo biti varni brez sporazuma in zveze s Sovjetsko zvezo. Stari režimi tega niso razumeli in zato smo marsikaj pretrpeli in nas je ta boj stal več kot katerokoli drugo državo. Cena je bila kri in življenje 1,700.000 ljudi. Zares ni pretirano, če rečemo, da nas je svoboda stala morje krvi in gore kosti. Kajti če natančno vse pregledamo in preračunamo, je tudi v resnici tako. Zato vsakdo, ki bi želel kaj drugega, kaj starega, ni zaveden, je izdajalec in z njim je treba ravnati kot z odpadnikom, kot z izdajalcem.

Uspeh naše oblasti je tudi to, da smo navezali stike s sosedi. Naše ljudstvo, zlasti kmečko ljudstvo, ki rado živi v miru, si je vedno želelo dobre odnose z bratsko Bolgarijo. Danes so ti odnosi tako dobri kot niso bili nikdar prej.

Ena od glavnih pridobitev narodnoosvobodilnega boja, kakor sem malo prej dejal, je bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov, to pa je Demokratična federativna Jugoslavija. Prejšnji reakcionarni režimi so imeli namen zanetiti razprtije med nami Srbi in Hrvati, ker so zaradi naših razprtij in prepira lahko vladali. Govorili so, da Srb hoče živeti po srbsko na račun Hrvata, Hrvat pa po hrvatsko na račun Srba. Morda so bili med nami Srbi tudi taki, toda naše ljudstvo ni tako in morda so bili tudi med Hrvati taki, vendar tudi hrvatsko ljudstvo ni tako. Kaj lahko škoduje nam Srbom – če Hrvati hočejo živeti po hrvatsko v svoji federalni Hrvatski? In kaj lahko škoduje Hrvatom – če mi Srbi želimo živeti po srbsko v naši federalni Srbiji? Prav nič. Tako smo premostili tisti prepad, ki nas je ločeval in ki je veliko prispeval k zlomu stare Jugoslavije. Vse te pridobitve se bodo najbolje ohranile z enotnostjo naših narodov, z enotno ljudsko fronto. Te dni smo organizirali popolnoma našo enotno ljudsko fronto in v njej so povezane vse stranke, ki si bodo še naprej prizadevale uresničevati nadaljnje smotre narodnoosvobodilnega boja. Naš boj je bil težak za vse jugoslovanske narode, za vse tiste, ki so bili rodoljubi in so se bojevali za to stvar, najtežji pa je bil za široke ljudske sloje, za kmečko ljudstvo. Naše kmečko ljudstvo je najbolj krvavelo, dalo je največ življenj in materiala. Tudi naša narodnoosvobodilna vojska se je rodila iz najširših ljudskih slojev, ki so ji pomagali, in je zato lahko postala tako močna in silna. Reakcija je govorila: »To ni nič. Kakšni generali neki so to, ki se niso šolali!« Toda pokazalo se je, da so bili ti generali, ki jih je ljudstvo postavilo za voditelje, veliko boljši, veliko sposobnejši in veliko bolj vdani svojemu ljudstvu kot tisti prejšnji generali, in to ravno zato, ker so zrasli iz ljudstva samega. Vse tisto, kar je narejeno umetno, od zgoraj, ne more obstajati in ne napredovati. Kar pa je bilo ustvarjeno od spodaj, iz samega ljudstva, to bo tudi ostalo in napredovalo. To dokazujeta današnja Demokratična federativna Jugoslavija in naša ljudska oblast. Najširši sloji našega ljudstva, naši kmetje, so v narodnoosvobodilnemu boju dajali vse od sebe, ne da bi prizanašali svojemu življenju in ne življenju svojih otrok in svojih milih in dragih, ni se jim zdelo škoda niti hiš niti premoženja, ki je bilo požgano in uničeno. Celi okraji in področja so požgana in tudi v Srbiji je veliko požganih hiš. Takrat so dajali, pa tudi sedaj dajejo z dobro voljo vse, kar je treba, z upanjem, da se bodo uspehi tega

pokazali pozneje. Vedo, da so sovražniki in njihovi pomagači pri nas uničili našo državo.

Končal se je vojaški boj, končala se je vojna, zdaj pa nas čaka drugi veliki boj – boj za obnovo in graditev naše države.

Države ne moremo obnoviti, ne da bi obnovili industrijo, ne da bi obnovili kmetijstvo. Zato je potrebno, da dajo vse od sebe tista proizvodna področja, ki to lahko storijo. Ta v resnici tudi dajejo vse od sebe in upajo, da bo to koristilo širokim ljudskim slojem. Mesto pa se zaveda svoje nacionalne osvoboditve. V glavnem je nosilo breme vojne in razume današnje težave in pomanjkanje. Pričakuje socialno pravico in ekonomsko enakost, ki je danes ravno zaradi pomanjkanja še ni.

Reakcionarji nas napadajo in pravijo, da naša oblast ni v redu. Toda ali so bile v redu tiste oblasti, ki so vladale prej, ko smo imeli vsega v izobilju, kar je država potrebovala, in niso mogle zadovoljiti pri polni kašči, niso mogle obvarovati države, čeprav so imele moderno oboroženo vojsko. Torej – niso hotele. Kako naj potem današnja oblast zadovolji vse potrebe, kako naj gre naprej, ko ničesar ni, ko je vse uničeno! Ljudstvu je seveda vse jasno in reakcionarji zaman na ta način hujskajo.

Naša ljudska oblast si zastavlja smoter, ki ga seveda ni mogoče takoj uresničiti: obnovo in izboljšanje življenjskih razmer širokih ljudskih slojev, predvsem kmetov in delavcev.

Tovariši in tovarišice, končujem svoj govor in vzklikam: Živela ljudska Demokratična federativna Jugoslavija! Živel tovariš Tito! (*Pritrjevanje.*)

PRESEDNİK: Tovariši ljudski poslanci, predlagam, da današnje sejo končamo. Ali sprejmete moj predlog? (*Sprejmejo.*) Če ga sprejmete, ostane isti dnevni red. Kot osmo, novo točko k današnjemu dnevnomu redu pa predlagam: predlog zakona o volilnih imenikih, katerega besedilo ste danes dobili. Ali sprejmete tako dopolnjeni dnevni red? (*Sprejmejo.*) Ker ste ga sprejeli, končujem današnje sejo, prihodnjo pa sklicujem za jutri popoldne ob 17. uri.

(*Seja je bila končana ob 20,25.*)

TRETJA REDNA SEJA

(9. avgusta 1945)

Začetek ob 17. uri.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

PREDSEDNIK: Začenjam tretjo redno sejo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije. Prosim sekretarja tovariša Mileta Peruničiča, da izvoli prebrati zapisnik prejšnje seje.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ (*bere zapisnik druge redne seje*).

PREDSEDNIK: Ali ima kdo kakšno pripombo k zapisniku? (*Nihče.*) Ker ni pripomb, objavljam, da je zapisnik sprejet.

Preden preidemo na dnevni red, izvolite, tovariši in gospodje ljudski poslanci, poslušati tale obvestila.

Naknadno so prišla pooblastila za naslednje odposlance: Treneski Zlate, Brašnarova Panka, Moča dr. Aleksandra, Olaha Aleksandra in Petrovića dr. Milana. Ta pooblastila bomo poslali mandatnemu odboru in ta bo o njih dal svoje poročilo.

Dalje, tovariši Sreten Vukosavljević, prota Jevstatije Karamatijević in Sava Kosanović so predlagali, naj v AVNOJ pokličemo tudi Todorja Mihailovića, učitelja iz Kosovske Mitrovice. Ta predlog bomo poslali mandatnemu odboru.

Pavle Jovović zahteva, da ga pokličemo v AVNOJ, ker je bil poslanec leta 1938. Zahtevo bomo poslali mandatnemu odboru.

Sekretariat saveza zemljaradnika iz Beograda predlaga, da pokličemo za člana AVNOJ proto Đorđa Vranješevića iz Banja Luke. Tudi ta predlog bomo poslali mandatnemu odboru, da bo o njem poročal.

Dr. Jakov Grgurić, član AVNOJ, ljudski poslanec, sporoča, da ne more priti na seje, ker je bolan. Predlagam, da mu opravičimo odsotnost. Ali svèt sprejme ta predlog? (*Sprejme.*) Ker ga je svèta sprejel, se dovoli odposlancu dr. Jakovu Grguriću 8 dni dopusta.

Iz Amerike, od združenega komiteja Američanov jugoslovanskega rodu iz Detroita smo dobili pozdrav članom AVNOJ in vsem narodom Demokratične federativne Jugoslavije, ki se končuje z vzklikom: »Naj živi nova, svobodna Jugoslavija! Naj živi maršal Jugoslavije Josip Broz Tito!«

Drugih sporočil ni.

Prehajamo na dnevni red: nadaljevanje razprave o ekspozeju predsednika ministrskega sveta in ministra za narodno obrambo maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita.

Besedo ima ljudski poslanec tovariš Jovan Četković.

JOVAN ČETKOVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, drugo zasedanje AVNOJ je bilo v Jajcu. Za tretje zasedanje AVNOJ je naš učitelj maršal Tito rekel, da bo v Beogradu, v svobodnem Beogradu. In zgodilo se je, da danes zasedamo v svobodnem mestu Beogradu. Med drugim in tretjim zasedanjem AVNOJ so se zvrstili silno pomembni vojaški in politični dogodki, kot ste slišali iz ekspozēja našega predsednika vlade tovariša maršala Tita. V teh 20 mesecih smo dosegli pomembne politične in vojaške uspehe in rezultat le-teh je osvoboditev naše države izpod okupatorjev in druge silno pomembne pridobitve, ki smo si jih izbojevali z našim bojem za svobodo. V tem boju smo ustvarili iskreno prijateljstvo in bratstvo s sosednjimi narodi kot tudi večno zvezo in bratstvo z narodi Sovjetske zveze. Kot ste slišali iz poročila predsednika vlade, smo si po koncu vojne v tem kratkem obdobju mirnega razvoja od osvoboditve do danes nadvse prizadevali, da bi obnovili našo v vojni upustošeno in prizadeto Jugoslavijo, postavili in okrepili našo demokratično ljudsko oblast kot tudi utrdili in poglobili resnično bratstvo in enotnost naših narodov, ki smo ju skovali v trdem in krvavem boju. V imenu Ljudske fronte Črne gore in v imenu ljudskih poslancev Črne gore in Boke v celoti sprejemam in pozdravljam ekspozee predsednika vlade in izjavljam, da bo Črna gora tudi v tem obdobju mirnega razvoja po osvoboditvi naše države uporabila vse svoje moči in sile kot že med domovinsko vojno, da bi si izbojevala svobodo, za to, da bi obvarovala tisto, kar smo si s krvjo pridobili, in da bi čimprej dvignili našo v vojni upustošeno državo.

Tovariši in tovarišice ter gospodje ljudski poslanci, zdaj bom govoril kot črnogorski ljudski poslanec in pri tem upošteval razmere in položaj naše male, toda junaške Črne gore. Dvakrat doslej, in to v našem stoletju, je mali črnogorski narod prišel v suženjstvo, in obakrat po krivdi svojih kraljev in njihovih svetovalcev. Prva narodna katastrofa, ki je leta 1916 doletela mali črnogorski narod skupaj s takratno junaško Srbijo, je bila težka. Zaradi te težke katastrofe, zaradi hudega suženjstva je črnogorski narod kaznoval svojega kralja in svoje voditelje.

Za drugo katastrofo, ki je doletela Črnogorce skupaj z drugimi narodi Jugoslavije aprila leta 1941, imata pred zgodovino in narodi Jugoslavije težko in velikansko odgovornost Peter Karađorđević in Simovićeva vlada. V usodnem trenutku, ko je bilo vprašanje »kdo je zvest in kdo ni zvest«, ko bi bilo treba spregovoriti v junaškem jeziku naših narodov, sta brezglavo zbežala, ta narod oziroma vse narode Jugoslavije pa pognala v hudo suženjstvo, v najstrašnejše politično suženjstvo.

Tudi tej odgovornosti se ne moreta izogniti ne Peter Karađorđević in ne tedanja Simovićeva vlada. Vsi veste, tovariši in bratje ter gospodje ljudski poslanci, kaj se je zgodilo po tistem, ko so pobegnili Peter Karađorđević in njegovi plačanci. V Črni gori je počila 13. julija puška, kar je organizirala komunistična partija, pomagali pa so ji vsi resnični rodoljubi iz prejšnjih strank. Z orožjem so se uprli vsi Črnogorci. Gorski venec pravi o tistem džeferdaru* Tomanovića Vuka: »Devetkrat je enako počilo«, toda ta vstajniška puška, zgodovinska puška 13. julija, je počila tristokrat povsod po Jugoslaviji. (*Pritrjevanje.*) In vsi Črnogorci so planili na noge. Mali črnogorski narod se je dvignil proti osovraženemu italijanskemu okupatorju in njegovim podrepnikom, njegovim maloštevilnim

* *Džeferdar* – starinska puška, okrašena z biserno matico in dragulji (*op. prev.*).

hlapcem, ki so se zbrali v cetinjski t. i. petrovdanski skupščini. Takrat je počila puška 13. julija.

Vstaja 13. julija pod vodstvom komunistične partije je bila bojni klic vsem Črnogorcem, vsem našim narodom, bojni klic v domovinsko vojno proti okupatorjem in njihovim plačancem, v vojno za čast in svobodo. Puška 13. julija črnogorskega naroda je bila hkrati tudi junaški odpor tega malega naroda proti fašističnim osvajalcem in napadalcem naše stoletne matere in zavetnice Rusije. Črnogorska puška 13. julija je bila odgovor fašističnemu okupatorju, da narod te male dežele ne misli tako, kot so mislili njegovi prejšnji voditelji v propadli Jugoslaviji, ki so zbežali in ga pustili v suženjstvu, temveč da je pripravljen ves umreti pri obrambi svoje časti in svobode.

Štiriletni boj, ki ga je vodil naš slavni maršal Tito, je to dokazal. Nešteto je zgledov odločnosti našega malega naroda kot tudi vseh narodov Jugoslavije v teh štirih letih boja, ko smo dokazali in pokazali vsemu svetu, kako narodi Jugoslavije branijo svojo svobodo. V tem boju mali črnogorski narod ni prizanašal niti svojim glavam niti imetju. Vse je vložil v boj. Petnajst tisoč najboljših naših sinov, borcev za svobodo, je izgubil v tej domovinski vojni, petnajst tisoč mladih najboljših glav Črne gore in Boke je vzdano v temelje naše Demokratične federativne Jugoslavije. Po ljudskem verovanju stavba ni trdna, če se v njene temelje ne vzdajajo najboljše glave naroda. In če je verjeti temu ljudskemu izročilu, je naša zgradba Demokratična federativna Jugoslavija zares večna in trajna. Poleg krvi naših najboljših sinov smo dali vse, kar smo imeli, za čast in svobodo našega naroda. Če danes stopite po Črni gori in pogledate, kakšna je, se boste, tovariši in bratje ljudski poslanci, prepričali, da je to zares velika resnica. Podgorica, naše največje mesto, je do tal porušeno; Nikšić, Berane, Šavnik, Kolašin in druga mesta so strahovito trpela. Vasi so opustošene, toda zato nikjer v Črni gori ne boste slišali niti protesta niti tarnanja niti znamenja obupa.

Naša vojaška sreča je bila taka, da smo bili tri leta in pol vojno torišče tako naših kot tujih vojsk. Vse smo vpregli v boj proti okupatorju, njegovim plačancem in podrepnikom. Poleg prelite krvi in žrtvovanih glav, kot sem že povedal, imamo porušena mesta in opustošene naše vasi. Toda »proste bile naše žrtve svekolike«. Tega ne pravim jaz, temveč vsi Črnogorci po vrsti. Zakaj? Zato, ker smo te dni doživeli, ker smo dočakali tisto, za kar smo si prizadevali, za kar smo se bojevali.

Po tej vojni smo bogatejši za veliko pridobitev: resnično bratstvo in enotnost naših narodov. Tisto, kar se ni posrečilo nobenemu državniku in politiku prejšnje Jugoslavije, se je posrečilo našemu slavnemu maršalu Titu: ustvaril je res pravo bratstvo in enotnost naših narodov. (*Ploskanje*.) Toda v Črni gori smo imeli rakasto rano, ki se je odprla po prvi svetovni vojni, ko je bil strmo-glavljen kralj Nikola; takrat smo se Črnogorci razdelili med seboj na tako imenovane »bjelaše« in »zelenaaše«, celih triindvajset let je bil ta globoki prepad med samimi Črnogorci. In 23 let se ni nikomur posrečilo premostiti tega prepada med Črnogorci. Dejstvo je, tovariši, da danes tega prepada ni več in da je narodnoosvobodilno gibanje, ki ga je vodil naš slavni maršal, premostilo tudi ta prepad, tako da danes povezuje Črnogorce, t. i. »bjelaše« in »zelenaaše«, neločljivo bratstvo in popolna enotnost. Na eni in drugi strani ni več tistih, ki so to zavirali, ni več separatističnih voditeljev na eni strani in četniških voditeljev z Bajom Stanišićem in Blažom Đukanovićem na drugi strani, črnogorski narod pa je ostal trdno povezan v narodnoosvobodilnem gibanju kot enotna

sil. Gospodje, maloprej sem dejal, da nobena naša žrtev ni bila zaman, nobena naša žrtev, ki smo jih dali v krvi in v glavah, ker vem, zakaj smo jih dali: danes imamo skovano bratstvo, enotnost, imamo našo novo Demokratično federativno Jugoslavijo, ki jo bomo varovali kot punčico v očesu. Poleg tega pa smo skovali tudi bratstvo z vsemi sosednjimi narodi in večno bratsko zvezo s Sovjetsko Rusijo, z našo stoletno materjo in zavetnico. Imeli smo se za kaj bojevati.

Ta vojna je zapustila ogromno opustošenje v vsej Evropi in po svetu. Pri nas, v mali Črni gori, so sledovi vojne še posebno hudi. V tej vojni smo imeli to slabo srečo, da smo prišli pod dva fašistična okupatorja: pod Italijane in Nemce. Oba okupatorja sta počenjala strahotne zločine. Fašistični Italijani so prednjačili. Bili so slabi vojaki, toda znani po svojih zločinih in umazanih sledovih, ki zaudarjajo po nečlovečnosti in strahotnih zločinih. Famosna vladavina Pirzija Birollija ne bo pozabljena tako dolgo, dokler bo Črna gora in bodo Črnogorci. Strahotne sledi njegove vladavine zlasti zaznamujejo mučeniška pokopališča v Zabjelu pri Podgorici, v Kolašinu, v Beranah, v Umcih pri Cetinju, v Nikšiću in v drugih krajih, kjer počivajo naši najboljši sinovi. Sledi Pirzija Birollija močno zaudarjajo po nečlovečnosti in zločinih.

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, naša Jugoslavija je danes svobodna. Svobodna je tudi mala Črna gora, o kateri vam zdaj pripovedujem. Kot ste slišali, smo v ta boj vnesli in dali vse, kar smo lahko dali. Za osvoboditev naše domovine smo se bojevali z vsemi močmi, zdaj pa smo odločeni, da bomo Črno goro udarniško zgradili, in smo trdno prepričani, da bodo tudi druge naše federalne enote podprle naša prizadevanja.

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, iz ekspozicije našega predsednika vlade smo med drugim slišali, da je eden od najpomembnejših aktov v zgodovini nove Jugoslavije pogodba o prijateljstvu in vzajemni pomoči ter sodelovanju s Sovjetsko zvezo, ki smo jo podpisali 11. aprila 1945 v Moskvi. Te besede tovariša maršala Tita so zares izraz duše in čustev vseh narodov Jugoslavije, ker se na Sovjetsko Rusijo, ki je na svojih plečih nosila breme zmage, najbolj zanašamo in je naše največje upanje. (*Burno pritrdjevanje.*)

Za konec, tovariši in gospodje ljudski poslanci, starejši veste, kakšni so bili po prvi svetovni vojni poskusi različnih reakcij: hotele so našemu narodnemu telesu zadati čimveč udarcev. In res, zločinski fašistični Italijani so nam tedaj zadali hude udarce. Dobro se spominjate po vsem hudem slavnega D'Annunzia, ki je delal na Reki. Rezultat dela teh imperialističnih krogov v Italiji je bil, kot veste, da so nam vzeli določene dele naše države, kot so: Zadar, Lastovo, Reka in drugi kraji.

Zdaj pa poražena, vendar ne dotolčena fašistična Italija zopet dviguje glavo in pri tem ji pomagajo nekateri reakcionarni evropski krogi, zopet poskuša od živega telesa, od jugoslovanskega telesa, vzeti nekatere kraje, iztrgati Trst in Istro, kraje, kjer živi naše ljudstvo. Že mesece slišimo krike tega ljudstva, ki vpije in zahteva pomoč od nas, svojih bratov, mi pa potrpežljivo čakamo. Čakamo, ker upamo, da bosta naši zaveznici Anglija in Amerika kot tudi vsi drugi svobodoljubni narodi na svetu znali oceniti pravice našega ljudstva v Trstu, na Koroškem in v Istri do samoodločbe. Zahtevamo, da dobi vso svobodo, da pove, kaj želi. Prepričani smo, da bodo zavezniki, predvsem pa naša stoletna mati in zavetnica Rusija, znali razumeti vso pomembnost tega vprašanja in da ga bodo naposled pravično in primerno rešili. Vprašanje Istre, Trsta in Koroške, tovariši in gospodje ljudski poslanci, ni le vprašanje slovenskega

ali hrvatskega naroda, temveč je vprašanje vseh narodov Jugoslavije. (*Pritrjevanje.*) Pri tem vprašanju se bomo povezali po tistem ljudskem »vsi za enega – eden za vse«. Nikdar nismo bili imperialisti, vendar ne pustimo, da bi naš narodni organizem delili in razkosali. Našim bratom v Trstu, v Istri in na Korškem sporočamo: Vsi narodi Jugoslavije so z vami, za vašo pravično stvar. Čakamo na rezultate mirovne konference, ker smo prepričani, da bodo ti rezultati pravično rešili vprašanje teh krajev, toda hkrati mi, združeni narodi Jugoslavije, sporočamo vsem fašističnim in imperialističnim krogom, da bodo našli vse jugoslovanske narode združene pri obrambi naših s krvjo pribojevanih narodnih pridobitev, pri obrambi naših krajev. Mi tujega nočemo, toda brez krvi svojega ne damo! (*Pritrjevanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima generallajtnant, ljudski poslanec Jakob Avšič.

JAKOB AVŠIČ: Visoki dom, tovariš maršal je kot vrhovni komandant in predsednik nacionalnega komiteja in vlade v času med II. in III. zasedanjem AVNOJ imel številne zelo težke in zapletene probleme, probleme, ki so že zdaj zelo zanimiv in poučen predmet za analizo tako vojaških kot tudi drugih znanstvenikov in zgodovinarjev.

Naloge so bile po vsebini in obsegu takšne narave, da so tipično sodile v pristojnost samo takšnega organa oblasti, ki je v isti osebi združeval tako sposobnosti vojskovodje najširšega sloga kot tudi državnika z enakimi kvaliteta. Čeprav sta strategija in politika dve ločeni vedi, se v praktični uporabi tako povezujeta in prepletata, da so odločitve bodisi pri prvi, bodisi pri drugi lahko usodne in nepopravljive za vse ljudstvo. V tej vojni je bilo veliko negativnih primerov, katerih posledice čutijo in bodo čutila celo nedolžna ljudstva celotnih narodov. Nasprotno pa pri nas vsakdo ve, kako je zrastle samozavest vsakega našega borca, vsakega našega aktivista, vsakega poštenega pripadnika naših narodov in trdno zaupanje v občutek, ki pravi, da smo na popolnoma pravi poti. Naše vojaško in državno vodstvo ni delalo napak, kajti naš maršal in predsednik vlade vodi naše narode s trdnimi in zanesljivimi koraki v novo, boljšo prihodnost, z globokim sočutjem in povezanostjo z najširšimi ljudskimi množicami.

Ker je premalo časa, bom omenil samo pglavitne značilnosti vojaškega vodstva:

1. Čeprav so bile naše operacije v prvem obdobju strateške po stilu, so vendarle bile sile takrat razporejene po skupinah, in so imele največkrat lokalne naloge, katerih izpolnitev je bila odvisna od danega položaja na tistem odseku. Pozneje smo postopoma začeli s strateškimi direktivami z natančno določenimi nalogami, izvršitev pa ni bila več alternativna, temveč striktna in povezana z vojaško odgovornostjo najvišjih štabov.

Tipično in značilno za maršalovo strategijo, pravzaprav njegova posebnost pri vodstvu operacij, je bilo, da se mu je vedno posrečilo prisiliti sovražnika, da je dekoncentriral sile. Vsakokrat, ko je bilo težko, je pravočasno ukazal, svojim enotam, naj preidejo v ofenzivo, s čimer je olajšal položaj napadene skupine in izkoristil najprimernejše trenutke za udarec in za uničevanje sovražnika, kar je ravno osnovno načelo vsakega pravilnega vojskovanja.

2. Ustanovljene so bile višje strateške enote – armade. To je omogočalo vodstvo vojske, ki se je številčno povečala. Pomembne operacije v tem času so bile: razbijanje sovražnikovih skupin v Hercegovini, v Črni gori, osvoboditev Sarajeva, osvoboditev Hrvatskega primorja, prodor iz Bosne v zahodno Srbijo.

3. Ustanovljena so bila trdna, prostrana in dokončno osvobojena ozemlja, ki so bila povezana z zavezniškimi ozemlji, kar je omogočilo oblikovanje vseh pomožnih služb v armadah in dovoz iz zaledja kot tudi regularno oskrbovanje vojske.

4. Pri nadaljnjem razvoju operacij je prišlo do strateške in taktične povezave z zavezniškimi armadami ter do sodelovanja na odseku Makedonije, zahodne in osrednje Srbije in Vojvodine, to pa nam je omogočilo urediti zaledne vire za oskrbovanje.

5. Izpolnitev nalog, ki jih je naše vodstvo dobilo iz skupnega zavezniškega napada na zadnja evropska oporišča fašistične vojske. Iz tega izvirajo operacije jugoslovanske armade po dolinah Drave in Save v smeri Zagreb–Ljubljana–Maribor–Celovec in iz Hrvatskega primorja v smeri Sušak–Reka–Trst–Gorica–Beljak, kombinirane s kooperacijo naše mornarice z desantom čez Kvarner v smeri Istra–Pulj.

S tem da je jugoslovanska armada izpolnila vse te naloge, ni le izpolnila vseh nalog na svoji operacijski smeri med sovjetskimi in anglo-ameriškimi silami, temveč jih je izpolnila povsem uspešno in proti pričakovanjem hitro. Ena od najsijajnejših operacij pri tem je bilo zavzetje in osvoboditev Trsta. Polet naših borcev tukaj ima vsekakor najgloblje temelje. Leta in desetletja je naše ljudstvo čutilo in težko prenašalo krivice tuje, italijanske okupacije Primorja in glavnega mesta Trsta. Krivica rodi odpor in nove borbene sile. Ni slučajno, da je primorsko ljudstvo bilo tako hrabro in je prelilo toliko krvi v tej vojni od leta 1941 za skupno zavezniško stvar v prepričanju, da si bo s tem izbojevalo svobodo. Primorec si ne more predstavljati svobode brez morja in brez Trsta, ki je središče vsega materialnega, političnega in kulturnega življenja. Ne le Primorci, tudi vsi narodi Jugoslavije menijo, da za nas ni svobode brez osvobojenega Trsta.

Samo zaupanje v maršala in njegova velikanska avtoriteta med vojsko in ljudstvom sta lahko pripravila naše borce, da so tragično zapustili Trst s trdnim upanjem in prepričanjem, da smo se temu zavezniškemu diktatu pokorili, da bi tako zadovoljili zahteve vojaškega vodstva, in z upanjem, da bosta naroda Anglije in Amerike to krivico kot tudi tisto na Koroškem in v Makedoniji popravila.

O ljudstvu na Primorskem, ki je živelo v Italiji in ki ga dobro poznam, lahko izjavim, da ne bo priznalo miru brez svobodnega Trsta, vključenega v Jugoslavijo. Prepričan sem tudi, da s krvjo pridobljeno bratstvo in solidarnost tržaških Italijanov s Slovenci in Hrvati ne bosta manjša, saj so bili složni v najtežjih trenutkih vojne in tudi v sedanjih okoliščinah.

Da bi lahko bolje ocenili veličino vsega, kar se je dogajalo pod vodstvom našega maršala v obdobju med II. in III. zasedanjem AVNOJ, se ozrimo vsaj na nekatere poskuse, ko je zasovraženi okupator poskušal zavirati poglavitno nalogo osvoboditve domovine.

Čeprav so prenehali prejšnji pozivi emigrantskih vlad, »da še ni čas za boj proti okupatorju« in da je treba vstopati v vrste vojske Draža Mihailovića, je bila na terenu še vedno močna, pomembna in izdajalska sila, ki se je bojevala proti nam. Jugoslovanske kvislinške vojske so takrat bile tako trdno organizirane in pogreznjene v krvi, da je njihovo kombinirano vodstvo, ki se je opiralo na politične reakcionarne elemente iz prejšnjih vlad, kot so bili dr. Krek, Purić, Živković in drugi, pa tudi tisti s terena iz skupine dr. Mačka in iz slovenskih katoliških krogov iz skupine škofa Rožmana, imelo dovolj gradiva za lažno

propagando in za to, da je lagalo nezavednim množicam, kar je delalo v svojih enotah. Pomembno je, da tuja reakcija še danes skuša uporabiti te politike, čeprav so bile vojne formacije, ki so jih posredno ali neposredno podpirali, odkrito sestavni del nemške vojske.

Deloma je za to, da so kvasilniške formacije vztrajale prav do vojaškega poraza na strani okupatorja, odgovoren sam kralj Peter Karađorđević. V Sloveniji in Srbiji so bile ustanovljene zvečine v njegovem imenu. Politiki in vojaki, ki so jih formirali, so opravili to izdajalsko dejanje v njegovem imenu in on se nikdar ni ogradil od njih, ni jih obsodil. To bi moral storiti, da bi se rešil krivde za nepotrebno prelivanje krvi. Nas se to njegovo delo ne tiče, kot se nas ni tikalo tudi to, da je odvzel čine oficirjem, ki so se bojevali na strani Sovjetske zveze in drugih zaveznikov, niti grožnje, da bodo naši borci prišli pred sodišče, niti sramotna kapitulacija stare Jugoslavije po komaj osmih dneh vojne, niti njegov beg iz države in to, da ni sodeloval v vojni, čeprav bi po svojih letih in zdravstvenem stanju to moral storiti, kot tudi številni poskusi razbijanja naših sil. Iz vsega se vidi, da kralj ne občuti interesov in potreb ljudstva, da zastopa samo interese dvora in svoje osebne interese, za katere pravi, da so ogroženi, in zato se je tudi razšel z ljudstvom.

Vsekakor so bile vojaške posledice emigrantske nenarodne politike v prvih letih vojne velike, dokler naši narodi niso spregledali spletk krone in so obsodili celoten kraljevski dom in emigrantske vlade. Danes ne računajo več na monarhijo. V tej vojni je vsakdo spoznal, kakšna zavora razvoja in napredka je to in kako velikanske krvne žrtve so dali naši narodi, da so se osvobodili spletk in dvornih klik, zaradi katerih naša država že pred zadnjo vojno ni mogla skleniti zveze z močnim ljudstvom ZSSR, z bratskim ruskim in slovanskimi narodi.

Vse ovire, ki jih je delala reakcija pri nas in zunaj, da ne bi izpolnili nalog, ki so bile sprejete na drugem zasedanju, smo premagali.

Naša moč se je kljub vsemu silno povečala, vojska je še naprej trdno povezana z ljudstvom in je postala močan politični faktor v državi. Delavec in kmet se enako zavedata svojih pravic in dolžnosti.

Zlasti borci iz Srbije so s svojo ofenzivo čez Bosno, Hrvatsko in vzhodno Slovenijo v tem vojnem obdobju odigrali zelo pomembno vlogo. Ti vredni nasledniki legendarnih junakov iz prejšnjih vojn so se tesno povezali z drugimi narodi pri težkih vojnih naporih vojne za isto idejo svobode in so skovali borbeno enotnost in bratstvo narodov Jugoslavije.

Vsekakor je naša največja moč v tem, da je naš maršal kmečki sin, sam največji delavec, trdno povezan z ljudstvom. Bojuje se za interese delavcev in kmetov, pri tem pa mu pomaga komunistična partija, ki se trdno drži Leninovih in Stalinovih načel. Ta so, mirno lahko rečem, v tej vojni rešila človeštvo, zlasti pa Slovane, pred fašistično nevarnostjo, ki je grozila, da bo uničila napredek in svobodo človeštva. (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš Rodoljub Čolaković.

RODOLJUB ČOLAKOVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, v imenu poslancev iz Bosne in Hercegovine izjavljam, da se v celoti strinjam z ekspozecem predsednika zvezne vlade maršala Tita. Globoko sem prepričan, da bo ta ekspozee napolnil srca vseh patriotov naše domovine z radostjo in ponosom. Slavno pot smo prehodili od drugega do tretjega zasedanja AVNOJ. Naša domovina, ki smo ji postavili temelje na drugem zasedanju AVNOJ, se gradi in utrjuje kljub prizadevanjem določene domače in tuje reakcije, da bi nas ovirala

pri tem velikem zgodovinskem dejanju. Notranja trdnost naše domovine temelji na bratski enakopravnosti naših narodov, na resnični ljudski oblasti, na zvezi delavcev, kmetov in drugih delovnih ljudi naše države, ki je bila skovana med tem narodnoosvobodilnim bojem. Ugled naše domovine v svetu je rezultat velikanskih naporov naših narodov med vojno, ko so se bojevali za velike vojne smotre Združenih narodov. Prijateljstvo in vojno tovarištvo nas povezuje z zahodnimi zavezniki, bratski odnosi s slovanskimi državami, zlasti pa so tesne vezi s Sovjetsko zvezo, katere prijateljstvo nam je najljubše.

Tako je naš zunanjepolitični položaj tak, da lahko z mirno gotovostjo gledamo v prihodnost. Nikdar več se ne bo vrnila stara gnila Jugoslavija, ječa narodov, država politične samovolje in korupcije, stolp reakcije na Balkanu, žandar do slabotnih, toda lizunka fašističnih razbojnikov. Na njenih ruševinah smo ustvarili novo Jugoslavijo, državo enakopravnih narodov, državo resnične ljudske demokracije, trdnjavo svobode, ki daleč prek svojih meja izžareva svobodnjaštvo, ki je sovražnica reakcije in mračnjaštva. Zato je danes slavno in častno biti državljan Demokratične federativne Jugoslavije, zato srce slehernega našega patriota napolnjuje upravičen ponos, da je sin te države, katere narodi so pod Titovim vodstvom opravili to slavno zgodovinsko dejanje.

Bosna in Hercegovina sta bili krvavo bojišče skoraj polna štiri leta. Šele pred štirimi meseci sta bili dokončno osvobojeni. Fašistični okupatorji in njihovi četniški ter ustaški hlapci so pustili za seboj v Bosni in Hercegovini pravo ekonomsko opustošenje. Duhovno združeni narodi Bosne in Hercegovine imajo svojo ožjo domovino v razvalinah. Dovolite, da vam to prikažem z nekaj številkami. Med vojno je v Bosni in Hercegovini v bojih padlo ali jih je pobil okupator in njegovi ustaški in četniški hlapci okoli 700.000 ljudi. V taborišča in na prisilno delo so odpeljali okoli 200.000 ljudi. Okoli 50.000 ljudi je stoodstotnih invalidov, 150.000 pa je na pol onesposobljenih za delo.

Narodi Bosne in Hercegovine se zavedajo, da se od same svobode ne dá živeti in da nam boljšega in srečnejšega življenja, za katero smo se bojevali, nihče ne bo daroval, kot nam tudi svobode nihče ni daroval, zato so se lotili dela in z lastnimi močmi in ob pomoči naše zvezne vlade, iz ruševin dvigajo svojo ožjo domovino. Prva skrb velja preskrbi prebivalstva z osnovnimi živili – s kruhom, kar se nam je v glavnem posrečilo s pomočjo naše zvezne vlade, ki je poskrbela za dovoz žita iz Vojvodine in Srbije, in ob pomoči, ki smo jo dobili od naših zahodnih zaveznikov prek UNRRE. Pravim – v glavnem se nam je posrečilo, kar pomeni, da nihče ni umrl od lakote. Dalje, pozornost smo posvetili preskrbi naših invalidov in vojnih sirot partizanskih družin, ki jih je v Bosni in Hercegovini veliko število.

Pri ekonomski obnovi smo glavne moči posvetili prometu. To je bil v začetku in je še vedno pglavitni člen v vrsti gospodarskih nalog, ki nas čakajo v Bosni in Hercegovini. Katerekoli gospodarske naloge smo se lotili, vedno smo trčili na vprašanje prometa. In zato smo morali glavne sile usmeriti na to področje. Od 306 podrtih mostov se nam jih je v 6 mesecih posrečilo popraviti 240, v gradnji in pred koncem gradnje pa je še 22 mostov. Med popravljenimi mostovi so velikanski železniški mostovi, kakor je velik most pri Maglaju, dolg 260 m. Pri delu smo imeli na voljo zelo primitivne priprave. Uspeh smo dosegli z udarniškim delom naših delavcev, naše mladine in inženirjev, pa tudi s pomočjo jugoslovanske armade, tako da smo pred nekaj dnevi odprli železniško progo Sarajevo–Bosanski Brod. Omogočili smo promet od Sarajeva prek Jajca z vso zahodno Bosno in Krajino s priključkom na Šipadovo železnico. Septembra

bomo usposobili železniško progo Sarajevo–Dubrovnik, tako da bo pred jesenskim deževjem mogoč železniški promet od morja do Bosanskega Broda. Upamo, da bomo oktobra zgradili tudi most čez Drino pri Višegradu, tako da bo Sarajevo z železniško progo povezano tudi z našo prestolnico Beogradom.

Usposobitev železniškega in cestnega prometa je pogoj za to, da bomo lahko preskrbovali Bosno in Hercegovino s hrano, ki smo jo morali že tudi pred vojno uvažati, zlasti pa zdaj po suši, ki je hudo prizadela letino v Bosni in Hercegovini. Zato smo toplo pozdravili izjavo tovariša Tita o ukrepih zvezne vlade za pravočasno pomoč z dovozom hrane iz žitorodnih krajev naše države v Bosno in Hercegovino. Toda to, da smo omogočili promet, je še mnogo pomembnejše za obnovitev proizvodnje v Bosni in Hercegovini. Začeti je treba z delom v naših tovarnah, ki smo jih ohranili in obnovili, in v rudnikih ter omogočiti izvoz našega lesa. Tako bomo ne le dali blago na naš revni trg, temveč bomo hkrati zaposlili ljudstvo Bosne in Hercegovine in mu ustvarili možnosti za delo in obstoj.

Pozitivno je dejstvo, da velikanska večina ljudstva Bosne in Hercegovine ne želi, da bi kar naprej živela od pomoči, pa čeprav prihaja ta pomoč iz bratskih rok. Velikanska večina narodov Bosne in Hercegovine se zaveda, da si lahko življenje v človeškem dostojanstvu in blaginji zagotovijo samo z lastnim delom.

V tej zvezi prosim zvezno vlado, da pregleda možnosti za večje izredne kredite za obnovo, za javna dela, zlasti v Hercegovini, ki je bila v vojni opustošena in zasušena, ki jo je letos prizadela še suša; njeno ponosno ljudstvo pa bi rado delalo.

Poleg tega z veseljem pozdravljamo izjavo predsednika zvezne vlade o reparacijah. Ni mi znano, kakšne so možnosti pri tem, toda slišal sem, da iz Trsta odvažajo mnoge stroje. Mislim, da so naši državi, vsej Jugoslaviji kot tudi Bosni in Hercegovini potrebni mnogi stroji iz Trsta in da imamo do teh strojev enake pravice kot naši zahodni zavezniki. Prav tako je potrebno, da nabavimo stroje v Nemčiji, da bi naravna bogastva iz Bosne in Hercegovine čimprej lahko koristila vsej Jugoslaviji, hkrati pa bi narodom Bosne in Hercegovine omogočili delo in eksistenco poštenega delovnega človeka.

V zvezi z ekspozejem predsednika vlade bi se dotaknil še enega vprašanja. To je graditev našega državnega aparata. Pri tem smo dosegli določene uspehe, se pravi, organizirali smo ministrstva, povezali smo se z okrožnimi odbori, ti pa z okrajnimi. Toda vse to je še daleč premalo, da bi bili zadovoljni s stanjem v našem državnem aparatu. V uradniškem aparatu, ki smo ga podedovali, so ostali kljub številnim čistkam okoreli birokrati, stari uradniki, ki se zelo težko otresejo birokratskih navad, brezčutnega odnosa do ljudstva, ljudi in dela, ki delajo z nevoljo, počasi, nevestno, togo, tako da je včasih težko ugotoviti, kaj je birokratska navada, kje pa se začne zavestna sabotaža. *(Pritrjevanje.)*

Ta birokratska plesen škoduje povsod, zlasti pa je zoprna v zavodih socialne politike, kjer rešujejo zadeve tistih, ki so za naš boj največ žrtvovali, ki so v naši vojni najbolj trpeli. Zato je potrebno, da začnemo ukrepati, in po mojem mnenju bo pri tem morala pomagati tudi zvezna vlada, da bomo z našo junaško mladino na strokovnih tečajih dvignili raven uradniškega kadra, ki bo lahko zamenjal okorele birokrate. To ni lahko delo, niti ga ne bomo mogli hitro končati, vendar mislim, da se moramo tega takoj lotiti.

Tovariši in tovarišice poslanci, ko gospodarsko obnavljamo našo ožjo domovino, ko si prizadevamo čimprej in v čim večjem obsegu začeti s proizvodnjo,

ko si prizadevamo kolikor toliko omiliti nesrečo, ki je prizadela veliko prebivalcev Bosne in Hercegovine, invalide, partizanske sirote, vdove itd., ko gradimo državni aparat v duhu naših načel, s tem odgovarjamo reakciji v tujini in doma, odgovarjamo na klevete, da smo baje nesposobni organizirati državo. Mislim, da je to več vredno kot sto in sto člankov in drugih izjav.

Upravičeno lahko rečem, da velika večina ljudstva Bosne in Hercegovine razume pomen boja na fronti dela, da ve, da je to utrjevanje naše svobode, in na tej fronti ljudstvo Bosne in Hercegovine dela z istim samozatajevanjem, s katerim se je tolklo v osvobodilni vojni, tudi na tej fronti se bojuje ne glede na pomanjkanje, ne glede na pritrgovanje in njegova morala ne upada. Velikanski večini prebivalcev Bosne in Hercegovine naša svoboda ne pomeni nekakšnega režima, ki je prišel in ki bo, kdo bi vedel, tudi odšel, temveč je to njegova lastna zmaga, za katero mu ni bilo žal ne krvi in ne materialnih dobrin in ki jo bodo branili z zobmi in nohti. (*Dolgotrajno pritrjevanje.*)

PRESEDNİK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš Kosan Pavlović.

KOSAN PAVLOVIĆ: Bratje, tovariši in tovarišice ljudski poslanci, v ekspoziciji predsednika naše zvezne vlade so jasno razložene težave vlade in vojske od leta 1941 do danes. Zelo smo hvaležni za tisto, kar je bilo storjeno, in upam, da bomo v prihodnosti največ pozornosti posvetili širokim ljudskim slojem, ki pričakujejo, da bo tudi v socialnem smislu popravljen življenjski standard tako kmečkih delovnih množic kot tudi delovnih ljudi v mestih in poštene inteligence.

V naši državi je bilo veliko korupcije. Novi red ji je stopil na prste. Nikdar več se ne bo in se ne bo mogla vrniti. Državo moramo graditi v novi smeri. In za to bomo vse naredili. Mi kmetje želimo, da se nam, ker nas je v naši agrarni državi 80 %, posveti dovolj pozornosti. Kmetom je treba omogočiti napredek in tako bo zrastel življenjski standard tudi drugim razen dobičkarjem, kartelistom in tistim, ki so si čez noč pridobili milijone in si po Beogradu sezidali veliko palač. Mislim, da je tega zdaj konec.

Našo državo vodi ne le največji vojskovodja na Balkanu, temveč tudi največji in najbolj daljnovidni državnik in modri politik, naš dragi Tito, ki ve in zna voditi. Najbolj moramo biti njemu in njegovim bližnjim in daljnim sodelavcem hvaležni, da je naredil čudeže v času, ko je vse propadlo. Dvigal je moralo in zbiral ter razvijal fronto, fronto vseh tistih, ki niso sklonili glav in postali okupatorjevi hlapci, temveč so šli v gozd ter se bojevali in vztrajali, moško vztrajali do končne zmage. Tudi njegova vlada je imela težaven problem – vzpostaviti državo, ki naj bi bila pravno priznana. In to se ji je posrečilo, ker našo državo v mednarodnem položaju priznavajo in cenijo naši veliki zavezniki.

Prejšnji krvavi režimi, ki so vladali naši državi, so zastrupljali naše ljudstvo z raznimi lažmi in so hoteli naše ljudstvo, ki je v srcu vedno silno ljubilo Rusijo, odvrniti od nje. Govorili so, da v Sovjetski Rusiji vladata pekel in stiska. Nihče ni verjel tej gnili in pokvarjeni gospodi. Toda naše ljudstvo je moralo trpeti in stokati. To najbolje vedo tisti mučeniki, ki so se po obznani znašli v Lepoglavi in v kazenskemu zavodu v Sremski Mitrovici. Za komunistično partijo je prišla na vrsto zemljoradniška stranka, katere predsednik sem jaz. Ta stranka je šla skozi prav tako hudo šibanje kot komunistična. Ti dve stranki sta se znašli druga ob drugi, ko je bilo treba osvobajati našo državo, pa tudi vnaprej bosta šli skupaj, dokler ne bosta širokim ljudskim slojem izbojevali boljšega življenja. (*Burno ploskanje.*)

Bratje in tovariši, ne bom veliko govoril, ker želi še kdo govoriti, moramo pa še rešiti nujne zakonske predloge; le to bi še rad povedal, da nas čaka te-

žavna obnova države. To bo šele vojna. V tej vojni bomo morali pokazati svojo moč. Ljudstvo je uničeno. Gospodarstvo je razdejano, živine je manj; nimamo s čim delati, nimamo orodja, ljudje komaj kaj prodajo, nimajo pa ničesar kupiti. Vidite, bratje, nisem demagog, toda to je moja stara in nova obleka in je najboljši dokaz, kako je med ljudstvom. Tudi jaz bi se lahko oblekel, da ne bi bil bela vrana med vami, toda rad bi vam samo pokazal, kako je med ljudstvom. Vso skrb moramo posvetiti temu, da bomo ljudstvu pomagali. Ko pa bomo ljudstvu pomagali in ko bo zadovoljno, bo vse šlo, kot mora iti. Naš narod je dober in čuti z vsemi narodi Jugoslavije v njihovem trpljenju. Vsi naši borci so šli skozi vse federalne enote in vedo, kako ljudstvo tam živi in kaj potrebuje. Nasploh je ta vojna prinesla strahotne zločine in strahotno iztrebljenje in uničenje.

Naj povem še nekaj besed o naprednem kmetijstvu. Ne moremo si ga niti misliti brez naravnih in umetnih gnojil. Naravnega gnojila ne moremo dobiti, če je živine manj. Če uporabimo mehanizacijo pri proizvodnji, če uporabimo traktorje in druge sodobne stroje, bomo takoj morali misliti tudi na umetno gnojilo. Morali ga bomo kupovati v tujini. Poleg tega se je število živine močno skrčilo. Storiti moramo vse, da je bo več, ker nam bo to v veliko korist zaradi mleka, mesa, usnja in drugega. Torej varčevati moramo pri porabi mesa. Preživeli smo težke dni, ko je bila pogostno vprašanje tudi skorja kruha, navadili smo se trpeti, zato nam bo lažje varčevati, nekoliko pa nam bodo pomagali tudi naši zavezniki.

Kar se tiče varnosti naše države pred vdorom iz tujine, je to skrb gospoda ministra za zunanje zadeve in vlade. Mislim, da so daljnovidno sklenili veliki državni akt z uresničenjem prijateljstva z veliko Sovjetsko zvezo, z ruskim ljudstvom, ki ga je naše ljudstvo v srcu stoletja ljubilo, ga ljubi danes in ga bo vedno ljubilo. (*Burno ploskanje.*)

PRESEDNİK: Besedo ima ljudski poslanec dr. Blagoje Nešković.

DR. BLAGOJE NEŠKOVIĆ: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, mislim, da izražam mnenje vseh članov srbske vlade in mi ni treba posebej izjaviti, da povsem sprejemamo ekspozice predsednika vlade tovariša Tita. Mislim, da je to potrebno toliko manj, ker mi v naši vladi menimo, da je naše delo sestavni del dela zvezne vlade in da pravzaprav v ekspoziciji predsednika vlade tovariša Tita vidimo tudi del svojega dela.

Poleg tega je to delo za nas v naši vladi nadaljevanje tistega dela, ki smo ga opravljali med narodnoosvobodilnim bojem, dela, ki ga danes nadaljujemo v drugačnih razmerah. Ekspozice predsednika vlade tovariša Tita za nas ni navadno poročilo. Ekspozice predsednika vlade je za nas velikanski prispevek k boju za uresničenje boljšega življenja vseh naših narodov. Kakor med narodnoosvobodilnim bojem so tudi danes besede predsednika vlade tovariša Tita za nas in za vse naše ljudstvo edini kažiopot, da bomo odpravili vse ovire na poti k boljšemu življenju vseh naših narodov. Čeprav iz ekspozicije tovariša maršala Tita to ni razvidno, vendarle vemo, s kolikšnimi težavami se bojuje in dela naša zvezna vlada. Pri uresničevanju nalog, ki se nam zastavljajo, ni potrebno, da bi nas popravljali kdorkoli razen tovariša Tita ali, kot radi govorijo, da bi te ukrepe, ki se jih lotevamo in jih izvajamo, »omiljevali«. Naše zaupanje v to, da državno vodstvo, ki ga vodi tovariš Tito, pravilno dela, nas navdihuje tudi danes, kot nas je krepilo med narodnoosvobodilnim bojem. Če kdo meni, da nas ima pravico popravljati, se lahko vprašamo, kje je bil prej in kaj je delal in ali danes lahko pravilno oceni svoje včerajšnje delo. Previdni moramo biti do tistih, ki do svojega prejšnjega dela, ki pogosto ni bilo najbolj pravilno, niso dovolj samokritični. Menim, da brez potrebne samokritičnosti niti niso dovolj kvalificirani,

da bi nas opozarjali na nekakšne dozdevne napake ali da bi jim verjeli, da baje želijo dobro nam in našemu ljudstvu. Prepričani smo lahko, da nam in našemu ljudstvu želi dobro samo tisti, ki iskreno sprejema in se iskreno zavzema za ohranitev pridobitev narodnoosvobodilnega boja. Nas in naše ljudstvo je med narodnoosvobodilnim bojem navdihovalo zaupanje v pravilnost vodstva narodnoosvobodilnega gibanja. Danes mora to zaupanje še bolj in še močneje navdihovati vse poštene ljudi naše države, ker je to vodstvo s tovarišem Titom na čelu tisočkrat dokazalo svojo vdanost ljudstvu, ker je to zaupanje enako zaupanju v srečno prihodnost našega ljudstva.

Zlasti mi, ki sodelujemo pri reševanju težavnih ekonomskih problemov, znamo oceniti prizadevanja naše zvezne vlade za obnovo gospodarskega življenja naše države. Ta prizadevanja niso manjša od prizadevanj našega ljudstva in našega vodstva med vojno. Kot smo se med vojno golih rok začeli bojevati za osvoboditev, tudi danes golih rok gradimo novo državo; kot smo med vojno s krvjo svojega ljudstva plačali osvoboditev dežele in gradili našo ljudsko armado, tako tudi danes z naporom in znojem delovnega ljudstva premagujemo vse težave pri obnovi porušene države; kot smo se med vojno napajali z zaupanjem v zmago, z zaupanjem, da je politika narodnoosvobodilnega gibanja, ki ga je vodil tovariš Tito, pravilna, se tudi danes navdihujemo z zaupanjem v to, da bomo gotovo kos opustošenju in razdejanju, ki so ga pustili okupator in njegovi hlapci za seboj.

Prepričani smo, da pri teh prizadevanjih srbski narod ne bo zaostajal za drugimi bratskimi narodi Demokratične federativne Jugoslavije. To pa je najboljšje jamstvo za srečno prihodnost naše države. Poleg tega, da premagujemo gospodarske težave, danes lahko rečemo, da ni drugih faktorjev, ki bi lahko resno ogrozili našo srečno prihodnost. Sovražnik je bil politično popolnoma poražen povsod po Jugoslaviji in tudi v Srbiji. Naš mednarodni položaj, kot je povedal predsednik vlade tovariš Tito, je takšen, da lahko pričakujemo pomoč naših velikih zaveznikov. To pomeni, da moramo predvsem premagati gospodarske težave pri nas.

Menim, da moram tukaj povedati, da so zaman upi Petra Karadorđevića, da bi lahko koga zapeljal na pot zločinov, na pot boja proti naši ljudski državi, Demokratični federativni Jugoslaviji. Njegovo zadnje dejanje v zvezi z namestništvom samo dokazuje, da so sovražniki naših narodov, ki živijo v tujini in pri nas, nemočni.

Reakcija, reakcionarni elementi, profašisti tako v tujini kot doma so pričakovali, da se jim bo s kraljevo pomočjo oziroma s pomočjo dozdevne navezanosti srbskega naroda na kralja posrečilo razbiti narodnoosvobodilno gibanje, posrečilo razbiti boj, ki so ga bojevali vsi narodi Jugoslavije. Toda tukaj lahko povem, da so ti upi že zdavnaj zdavnaj pokopani. Imeli smo na tisoče dokazov za to, da reakcija in sovražniki našega naroda zaman upajo, da bo srbski narod krenil na drugo pot in ne na tisto kakor vsi drugi narodi Jugoslavije.

Tu lahko mimogrede povem, da je v zadnjih dneh prišel na dan še en dokaz o tem, komu sledi in kaj misli srbski narod, ljudstvo v Srbiji. Zadnje dni smo volili delegate za kongres Ljudske fronte Jugoslavije. Na teh volitvah, ki so bile tajne, svobodne in tako rekoč splošne, je sodelovalo okoli milijon ljudi, čeprav so bile to volitve pristašev Ljudske fronte v Srbiji. To je vsaj milijon državljanov Srbov, in to iz ožje Srbije, brez Kosova in Metohije in seveda brez Vojvodine, ki še ni v okviru Srbije. To je milijon državljanov Srbije. To je milijon volivcev.

Ne poznam točnega odstotka, toda tisti, ki to želi in ga to zanima, lahko izračuna in spozna, koliko družin je to in za kom gre do. V nasprotju s trditvijo doma in v tujini je v Beogradu samem prišlo volit okoli 95 % vseh volivcev. In na teh volitvah se je jasno pokazala vdanost srbskega naroda narodnoosvobodilnemu gibanju. Te volitve bi sovražniki našega naroda radi izkoristili za to, da bi bile to volitve za fronto ali proti fronti, pri tem pa so seveda doživeli popoln polom. Tako daleč so šli, da so poskušali vsiliti parolo, da gre za volitve za kralja in za Tita. Toda kot sem dejal, tako velik odziv in udeležba privrženec narodnoosvobodilne fronte na volitvah dokazuje, da srbski narod nima nikakršne zveze s sovražniki našega naroda ne doma ne v tujini in da je srbski narod trdno za ljudsko fronto. Do neke mere so te volitve pomenile tudi plebiscit. Ravno zato, ker so sovražniki vsiljevali parolo »za kralja« in »za Tita«, je velikanska večina srbskega naroda, in to prav tistega, ki bo jutri volil, dejansko glasovala za tovariša Tita. In zato to do neke mere pomeni, da si je Peter Karađorđević sam podpisal, da ne bo več kralj ne le v Jugoslaviji, temveč tudi v Srbiji ne, kjer je še mislil, da bo kaj dobil. Ljudstvo v Srbiji je na teh volitvah jasno pokazalo, da ne bo podpiralo izdajalske politike, ki jo želi izvajati kralj.

Prepričani smo lahko, da se Petru Karađorđeviću ne bo nič posrečilo, pa naj naredi karkoli na čelu naših sovražnikov doma in v tujini, in mi lahko mirno naprej obnavljamo in gradimo državo. In to zadnje njegovo dejanje bo prišlo v seznam zločinov, ki jih je storil v teh štirih letih proti našim narodom. (*Burno ploskanje.*)

Prepričan sem, da bo napočil dan, ko bo prišel v državo, toda ne kot kralj-vladar, temveč kot kralj-izdajalec, ki mu bodo naši narodi izrekli pravično kazen. (*Burno in dolgotrajno pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš Radovan Mijušković.

RADOVAN MIJUŠKOVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, svet je slišal ekspozice predsednika ministrskega sveta maršala Josipa Broza Tita in mu izraža vse svoje zaupanje in hvaležnost, da je vztrajno in modro vodil našo notranjo in zunanjo politiko in da je genialno vodil narodnoosvobodilno vojno. (*Ploskanje.*)

Predlagam prosti prehod na dnevni red.

PREDSEDNIK: Besedo ima predsednik ministrskega sveta Josip Broz Tito, ki naj pove, ali se strinja s predlogom za prosti prehod na dnevni red.⁷

PREDSEDNIK MINISTRskega SVETA MARŠAL JUGOSLAVIJE JOSIP BROZ TITO: Strinjam se s predlogom za prehod na dnevni red. (*Burno in dolgotrajno ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Ker je predlog za prosti prehod na dnevni red soglasno sprejet in ker se s tem strinja tovariš predsednik ministrskega sveta Josip Broz Tito, še enkrat vprašam, ali sprejmete predlog za prosti prehod na dnevni red, kot je predlagal Radovan Mijušković? (*Vsi navzoči ljudski poslanci znova z uzklikanjem in burnim ploskanjem sprejmejo predlog poslanca Mijuškovića.*)

Objavljam, da je predlog za prosti prehod na dnevni red soglasno sprejet. S tem smo izčrpali prvo točko dnevnega reda.

⁷ Poslovnik AVNOJ je določal t. i. »prost prehod na dnevni red« (v 46. členu). Ta postopek se uporablja, kadar se po poslanskih vprašanjih in interpretacijah, ekspozicij članov vlade ne sprejme noben sklep, ko se takoj brez vsakršnega utemeljevanja preide na naslednjo točko dnevnega reda (gl. Treće zasedanje AVNOJ-a i zasedanje Privremene narodne skupštine DFJ, Beograd, v nadaljnjem besedilu TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 431-432).

Prehajamo na drugo točko dnevnega reda: volitve predsedstva AVNOJ.

Predtem moram sporočiti gospodom in tovarišem ljudskim poslancem, da so po poslovniku AVNOJ volitve predsedstva kot tudi drugih odborov tajne – z listki. Poslovnik določa tudi odbor predstavnikov skupin. Nadalje določa, da se ne izvrši določba poslovnika, da so volitve tajne, če se člani tega odbora soglasno strinjajo z listo za izvolitev predsedstva in drugih odborov. Gospodje in tovariši ljudski poslanci, če torej sprejmete sklep predstavnikov skupin, bomo predsedstvo in druge odbore volili z aklamacijo in ne tajno. Ali sprejmete ta sklep predstavnikov skupin? (*Sprejmejo.*) Ker ga sprejmete, bomo predsedstvo in druge odbore, ki so na dnevnem redu, volili z aklamacijo.

Sekretar bo prebral predlagano listo predsedstva AVNOJ, kot jo je predlagal odbor predstavnikov skupin. Takoj ko jo boste sprejeli z aklamacijo, se bo štelo, da je predsedstvo izvoljeno.

Prosim sekretarja, naj izvoli prebrati sporazumno listo kandidatov za predsedstvo AVNOJ.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere):

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Odbor predstavnikov skupin se je na podlagi 13. člena poslovnika sporazumel, da svétu predlaga naslednje ljudske poslance za predsedstvo AVNOJ:

za predsednika: dr. Ivana Ribarja;

za podpredsednike: Moša Pijadeja, Josipa Rusa, Marka Vujačića, Filipa Laukuš, Dimitra Vlahova, Avda Huma;

za sekretarja: Mileta Peruničića in Omerja Gluhića;

za člane: Josipa Broza Tita, Agolija Kemala, Andrejeva Baneta, Apostolskega Mihaila, Babović Spasenijo, Bakarića dr. Vladimirirja, Bevka Franceta, Begića Jureta, Butozana Vasa, Veselinova Jovana, Vidmarja Josipa, Vilfana Jožo, Vujasinovića Todorja, Gažija Franja, Gligorova Kira, Grbića Mihaila, Grgurića dr. Jakova, Gregorića dr. Pavla, Grola Milana, Dapčevića Peka, Đilasa Milovana, Žugića Tripka, Žujovića Sretena, Zekovića Veljka, Zečevića Vlada, Ivovića Dušana, Jerasa Josipa, Jovanovića Blaža, Jovanovića dr. Dragoljuba, Karabegovića Osmana, Kardelja Edvarda, Kecmanovića Vojislava, Kidrića Borisa, Koliševskega Lazarja, Kosanovića Sava, Krajačića Ivana, Krstulovića Vicka, Kurta Husnija, Leskoška Franca, Markovića Blaža, Markovskega Venka, Marinka Miha, Mikuža dr. Metoda, Moskovljevića dr. Miloša, Neškovića dr. Blagoja, Nazorja Vladimirirja, Nacevo Maro, Orovića Sava, Opačića Čanica, Pribičevića dr. Rada, Prodanovića Jaša, Pucarja Đura, Rankovića Aleksandra, Rašovića Miloša, Ribnikarja Vladislava, Sokolova Lazarja, Stambolića Petra, Stankovića dr. Siniša, Sremca dr. Zlatana, Četkovića dr. Jovana, Fajfarja Toneta, Filipovića Sulejmana, Frola Frana, Hebranga Andrija, Hodža Fadila, Čenta Andonova Metodija, Čučkova Emanuela, Čolakovića Rodoljuba in Šubašića dr. Ivana.

Beograd, 8. avgusta 1945

Za odbor predstavnikov skupin
Sreten Žujović, s. r.

PREDSEDNIK: Slišali ste listo predlaganih kandidatov za predsedstvo. Ali svét sprejme tako predlagano listo in prebrano listo članov predsedstva? (*Sprejme. – Ploskanje.*) Tisti, ki je ne sprejmejo, naj izvolijo vstati. (*Nihče ne*

vstane.) Objavljam, da je predsedstvo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije po predlagani kandidacijski listi soglasno izvoljeno.

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, moja dolžnost je, da se vam v imenu izvoljenega predsedstva in članov predsedstva zahvalim za izkazano zaupanje, zlasti v imenu ožjega predsedstva, podpredsednikov in sekretarjev, ki bodo opravljali zadeve skupščinskih sej in v tem visokem domu uporabljali poslovnik.

Delo v skupščini mora imeti tale smoter: uresničevati vse, kar je potrebno, in izpolnjevati vse pogoje, da bi čimprej in čim bolje odgovorili našemu osnovnemu zakonu, ki je izhodišče za graditev in konsolidiranje naše države. Ta osnovni zakon je izrazil naš tovariš maršal Tito v svojem govoru na kongresu fronte z naslednjimi kratkimi besedami: »Varovati pridobitve velikega ljudskega boja kot punčico v svojem očesu.« (*Ploskanje.*) Naše delo na tretjem zasedanju mora biti konstruktivno in polno dinamike, torej udarniško in usmerjeno k sklepom, ki so bili sprejeti na drugem zasedanju v Jajcu in na podlagi katerih se konsekventno gradijo linije našega novega ustavnega prava in reda.

Ustavno stanje Demokratične federativne Jugoslavije je izraz volje vseh narodov Jugoslavije in današnje konstituiranje AVNOJ, njegovega novega predsedstva, je samo izraz te volje. Zato bo novo predsedstvo pri svojem delu nadaljevalo pot, ki mu jo narekuje volja ljudstva, ki jo bo razlagalo in izražalo v obliki odlokov in zakonov, ki jih bo AVNOJ sprejel na III. zasedanju.

Dovolite mi, da se oddaljim, ker bom danes izkoristil to priložnost, da priključim v spomin naše prvo zasedanje, zasedanje Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije v Bihaću, ko sem bil na predlog tovariša maršala Tita, vrhovnega komandanta, prvič izvoljen za predsednika in ko smo izvolili prvi izvršni odbor, s katerim je AVNOJ opravljal izvršilno oblast vse do imenovanja nacionalnega komiteja, ki je bil ustanovljen z odloki drugega zasedanja v Jajcu. V tem izvršnem odboru, ki je bil naša prva najvišja izvršilna oblast, so bili naši stari prvoborci, najbližji sodelavci tovariša Tita: tovariši Ivan Milutinović, Veselin Masleša, dr. Sima Milošević, in ob njih predstavnik naših muslimanov v Bosni Nurija Pozderac, ki je bil takrat izvoljen za podpredsednika. Danes na tem mestu, v tem trenutku, na zadnjem zasedanju AVNOJ, naj se še enkrat spomnim njihovih svetlih imen in imen vseh drugih naših tovarišev odposlancev s prvega zasedanja v Bihaću in naj v imenu narodov Jugoslavije poudarim, da so zaslužni za domovino pri polaganju temeljev za našo novo Demokratično federativno Jugoslavijo. Skupaj s še 27 odposlanci prvega zasedanja v Bihaću so padli kot borci, večina v četrti in v peti ofenzivi. (*Slava jim!*)

Še enkrat se zahvaljujem za izkazano zaupanje in v imenu predsedstva izjavljam, da bomo izkazano zaupanje znali tudi opravičiti. (*Ploskanje.*)

Prehajamo na naslednjo točko dnevnega reda: volitve zakonodajnega odbora. Tudi te volitve bomo opravili po sklepu predstavnikov skupin, kot sem že dejal, z aklamacijo, če se plenum strinja s tem. (*Glasovi: Sprejmemo!*)

Prosim tovariša sekretarja, da izvoli prebrati kandidatno listo za zakonodajni odbor.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere):

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Odbor predstavnikov skupin se je na podlagi 13. člena poslovnika sporazumel, da svétu predlaga naslednje ljudske poslance za člane zakonodajnega odbora:

Vladimirja Simića, Dragoljuba Ilića, Moša Pijadeja, dr. Siniša Stankovića, Đorđa Andrejevića-Kuna, dr. Dragoljuba Jovanovića, Krsta Filipovića, Momčila Đurića, Miloja Milojevića, Miloša Minića, Mitro Mitrović, Lajča Jaramazovića, dr. Dušana Nedeljkovića, Raja Nedeljkovića, Radovana Grkovića, Kirila Savića, Miloša Carevića, Svetozarja Krstića, Jefta Pavića, dr. Branka Čubrilovića, dr. Jožo Vilfana, Dušana Kvedra, Franca Lubeja, Miha Marinka, Maksa Krme-lja, Petra Stanteta, Josipa Vidmarja, dr. Metoda Mikuža, Josipa Rusa, dr. Maksa Šnuderla, Franca Svetka, Marijana Stilinovića, dr. Miloša Žanka, Đura Salaja, Josipa Cazija, Voja Kosovca, Ivana Božičevića, Nado Sremec, dr. Hinka Kriz-mana, Pavla Pocrnića, Triša Kaclerovića, Đura Tiljaka, Sima Balena, Joza Mili-vojevića, Ivana Rehorovića, Jerka Zlatarića, Daneta Škarica, Metodija Ando-nova-Centa, Petra Piruza, Kemala Agolija, Epaminonda Popandonova, Todora Zvezdina, Sava Medana, Rata Dugonjića, Sima Erakovića, Miloša Rašovića, Pe-tra Krstajića, Panta Mališića, Savka Dukanca, Ilija Stojanovića, Dragoljuba Pro-danovića.

Beograd, 8. avgusta 1945

Za odbor predstavnika skupin
Sreten Žujović, s. r.

PREDSEDNIK: Slišali ste listo predlaganih kandidata za zakonodajni od-bor. Ali svēt sprejme tako prebrano in predlagano listo? (*Sprejme.*) Tisti tovariši ljudski poslanci, ki je ne sprejmejo, naj izvolijo vstati. (*Nihče ne vstane.*) Nihče ni vstal. Zatorej objavljam, da so v zakonodajni odbor soglasno izvoljeni vsi predlagani kandidati, ki jih je prebral tovariš sekretar.

Prehajamo na naslednjo točko dnevnega reda: volitve finančnega odbora. Prosim tovariša sekretarja, da prebere predlog odbora predstavnika skupin za volitve finančnega odbora.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere).

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Odbor predstavnika skupin se je na podlagi 13. člena poslovnika spora-zumel, da svētu predlaga naslednje ljudske poslance za člane finančnega odbora.

Dobrivoja Radosavljevića, Vojina Bajovića, Života Đermanovića, Stojadina Soldatovića, Miladina Uroševića, Mata Ruskovića, Aćima Grulovića, Aleša Beb-lerja, Ivana Nemca, Josipa Jerasa, Branka Zlatarića, Imra Filakovića, Franja Ga-žija, Martina Sučića, Kira Gligorova, Strahila Bajovskega, inž. Janka Bjelica, Mihaila Grgića, Velimirja Tucovića, Nikola Đonovića, Stanke Škara.

Beograd, 8. avgusta 1945

Za odbor predstavnika skupin
Sreten Žujović, s. r.

Predsednik: Slišali ste listo kandidata za finančni odbor. Vprašam svēt, ali sprejme to kandidatno listo, kot jo je prebral tovariš sekretar? (*Sprejme.* – *Ploskanje.*) Kdor je ne sprejme, naj izvoli vstati. (*Nihče ne vstane.*) Nihče ni vstal. Torej objavljam, da so v finančni odbor izvoljeni kandidati, ki jih je pre-bral tovariš sekretar.

Prehajam na naslednjo točko dnevnega reda: volitve imunitetnega odbora, Prosim sekretarja, da izvoli prebrati predlog odbora predstavnika skupin.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere):

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Odbor predstavnikov skupin se je na podlagi 13. člena poslovnika sporazumel, da svétu predlaga naslednje ljudske poslance za imunitetni odbor:

Jura Begića, Venka Markovskega, Sava Orovića, Imra Filakovića, Franca Lubeja, Momčila Markovića, dr. Svetislava Živkovića.

Beograd, 8. avgusta 1945

Za odbor predstavnikov skupin
Sreten Žujović, s. r.

PRESEDNIK: Slišali ste predlagano listo kandidatov za volitve imunitetnega odbora. Vprašam svèt, ali sprejme predlagano listo kandidatov? (*Sprejme. – Ploskanje.*) Ali je kdo proti? (*Nihče se ne javi.*) Ker ni nihče proti predlagani listi, objavljam, da so v imunitetni odbor izvoljeni kandidati, ki jih je predlagal odbor predstavnikov skupin.

Prehajamo na naslednjo točko dnevnega reda: volitve administrativnega odbora.

Prosim sekretarja, da izvoli prebrati predlog odbora predstavnikov skupin.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere):

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Odbor predstavnikov skupin se je na podlagi 13. člena poslovnika sporazumel, da predlaga svétu naslednje ljudske poslance za administrativni odbor:

Božidarko Damjanović-Kiko, Mihaila Lučića, Franca Škerlja, inž. Lazarja Sokolova, Hamdijo Omanovića, Blaža Markovića in Nado Sremec.

BEOGRAD, 8. avgusta 1945

Za odbor predstavnikov skupin
Sreten Žujović, s. r.

PRESEDNIK: Slišali ste predlagano listo kandidatov za administrativni odbor. Ali svèt sprejme tako predlagano listo? (*Sprejme. – Ploskanje.*) Ali je kdo proti? (*Nihče se ne javi.*) Nihče ni proti. Torej objavljam, da so za člane administrativnega odbora izvoljeni kandidati, ki jih je predlagal odbor predstavnikov skupin.

Prehajamo na naslednjo točko dnevnega reda: volitve odbora za prošnje in pritožbe.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere):

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Odbor predstavnikov skupin se je na podlagi 13. člena poslovnika sporazumel, da svétu predlaga naslednje ljudske poslance za člane odbora za prošnje in pritožbe.

Marka Vujačića, inž. Nikola Brozina, Lazarja Ginovskega, Rata Dugonjića, Josipa Jerasa, Milentija Popovića in Petra Mundrića.

Beograd, 8. avgusta 1945

Za odbor predstavnikov skupin
Sreten Žujović, s. r.

PREDSEDNIK: Slišali ste listo odbora za prošnje in pritožbe. Ali svet sprejme takšno listo s predlaganimi kandidati? (*Sprejme. – Burno ploskanje.*) Ali je kdo proti? (*Nihče.*) Ker nihče ni proti, objavljam, da je odbor za prošnje in pritožbe izvoljen tako, kot ga je predlagal odbor predstavnikov skupin.

Izvoliti moramo še mandatni odbor. Volitev mandatnega odbora nismo dali na dnevni red, ker smo ga že izvolili na prvem predhodnem sestanku. Svet naj z glasovanjem samo potrdi ta mandatni odbor. V mandatnem odboru so naslednji ljudski poslanci: Grujić Radovan, Prvčić Stjepan, Avšić Jakob, Butozan dr. Vaso, Ivović Dušan, Apostolski Mihailo in Marković Momčilo. Vsi ti člani so bili izvoljeni na prvem predhodnem sestanku. Ali svet sprejme v mandatni odbor te člane, ki so bili že izvoljeni na prvem predhodnem sestanku? (*Sprejme.*) Ker jih je sprejel, objavljam, da je mandatni odbor izvoljen.

Prosim, da se odbori, zlasti zakonodajni, pa tudi vsi drugi, sestanejo jutri ob 9. uri dopoldne v stavbi skupščine, da jim bo sekretar določil prostor za sestance. Pozivam, da se takoj konstituirajo in da takoj začnejo razpravljati in obravnavati vse tiste predloge, vse tiste prošnje in pritožbe, ki jim jih bo dal sekretar in ki jih predsedstvo že ima.

Prosim odbore, da hitro delajo, ker moramo te zadeve hitro rešiti, da bi se lahko lotili drugih zadev, ki nas čakajo.

Predlagam, da bo naslednja seja jutri ob 5. uri popoldne. Ali se strinjate, da bo seja jutri ob 5. uri popoldne? (*Vsi: Strinjamo se.*) Ker se strinjate, predlagam dnevni red za jutrišnjo sejo: razprava o predlogu zakona o volilnih imenikih, ki je bil danes na dnevnem redu. Končujem današnjo sejo, prihodnjo pa sklicujem za jutri ob 5. uri popoldne z dnevnim redom: razprava o zakonu o volilnih imenikih.

(Seja je bila končana ob 19. uri.)

ČETRТА REDNA SEJA

(10. avgusta 1945)

Začetek ob 17,30.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

(Na seji je navzoč predsednik ministrskega sveta maršal Jugoslavije Josip Broz Tito s člani vlade. Prihod maršala Tita so poslanci pristrčno pozdravili.)

PRESEDNIK: Začenjam četrto redno sejo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije. Zapisnik današnje seje bo vodil sekretar Mile Peruničić. Prosim sekretarja tovariša Peruničića, da izvoli prebrati zapisnik prejšnje seje.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ bere zapisnik tretje redne seje.

PRESEDNIK: Ali ima kdo kakšno pripombo k zapisniku? *(Dr. Dragoljub Jovanović:* Prosim za besedo.) Besedo ima dr. Dragoljub Jovanović.

DR. DRAGOLJUB JOVANOVIĆ: Predsednik kluba ljudskih poslancev ljudske fronte in predsednik zakonodajnega odbora sta ugotovila, da na listi članov zakonodajnega odbora ni imena Dragoljuba Prodanovića, gotovo zaradi napake pri prepisovanju. Prosim, da upoštevate ta popravek.

PRESEDNIK: Besedo ima sekretar Mile Peruničić.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ: Verjetno smo v listi, ki sem jo dobil od predstavnika parlamentarnih skupin, izpustili ime Dragoljuba Prodanovića. Sprejemam pripombo.

PRESEDNIK: Sekretar je sprejel pripombo in tovariš Dragoljub Prodanović je v seznamu članov zakonodajnega odbora. Ali ima kdo še kakšno pripombo *(Nihče.)* Ker ni več pripomb, objavljam, da je zapisnik overjen.

Preden preidemo na dnevni red, vam moram sporočiti tole:

Od zvezne vlade smo dobili v razpravo te zakonske predloge:

1. predlog zakona o agrarni reformi in kolonizaciji;
2. predlog zakona o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper domovino;
3. predlog zakona o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino (zvezno skupščino in skupščino narodov);
4. predlog zakona o ustavodajni skupščini in
5. predlog zakona o ustroju in pristojnosti vojaških sodišč v jugoslovanski armadi.

Predlagam, da pošljemo vse te zakonske predloge zakonodajnemu odboru. Predlogi bodo natisnjeni in razdeljeni ljudskim poslancem. Opozarjam vse poslance, da vedno, ko bodo prišli v skupščino in ne bo seje, gredo v prostore, ki bodo za to določeni, kjer bodo vedno lahko dobili natisnjene zakonske predloge. Vsakdo bo lahko dobil zakonski predlog v jeziku svojega naroda, da se ne bi

več zgodilo kakor včeraj, ko nekateri niso dobili zakonskega predloga v svojem jeziku.

Dalje, mandatni odbor daje plenumu svoje poročilo o verifikaciji mandatov Treneskega Zlata, Brašnarova Panka, Moča dr. Aleksandra, Olaha Aleksandra in Petrovića dr. Milana. Prosim sekretarja, da izvoli prebrati to poročilo.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere):

MANDATNI ODBOR

9. avgusta 1945

PREDSEDSTVU ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Beograd

Mandatni odbor je prek predsedstva prejel pooblastila poslancev, da jih verificira, in sicer: Treneskega Zlata, Brašnarova Panka, Moča dr. Aleksandra, Olaha Aleksandra in Petrovića dr. Milana.

Odbor je na drugi seji, ki je bila 9. avgusta 1945, soglasno odločil, da predlaga plenumu, naj verificira mandate prej navedenih poslancev.

Beograd, 9. avgusta 1945

Poročevalec
Jakob Avšić, s. r.

Predsednik mandatnega odbora
Momčilo Marković, s. r.

Člani:

Dr. Vaso Butozan, s. r.,
Stjepan Prvčić, s. r.,

Dušan Ivović, s. r.,
Radovan Grujić, s. r.

PREDSEDNIK: Slišali ste poročilo mandatnega odbora. Ali ga sprejmete? (*Sprejmejo.*) Ker ste ga sprejeli, objavljam in za ljudske poslance razglašam Treneski Zlata, Brašnarova Panka, Moča dr. Aleksandra, Olaha Aleksandra in Petrovića dr. Milana. Prosim, da ti gospodje ljudski poslanci pridejo v sekretariat in prisežejo.

Konstituiranje odborov:

zakonodajni odbor poroča, da se je konstituiral in izvolil za predsednika Moša Pijadeja, za podpredsednika Vladimira Simića in Josipa Rusa, za zapisnikarja pa Rata Dugonjića in Šimeta Balena;

finančni odbor poroča, da se je konstituiral in izvolil za predsednika Branka Zlatarića, za namestnika predsednika dr. Aleša Beblerja, za zapisnikarja Kira Gligorova in za namestnika zapisnikarja Dobrivoja Radosavljevića;

administrativni odbor poroča, da se je konstituiral in izvolil za predsednika Mihaila Lučića, za namestnika predsednika Lazarja Sokolova, za zapisnikarja Blaža Markovića, za namestnika zapisnikarja pa Franca Škerlja;

imunitetni odbor poroča, da se je konstituiral in izvolil za predsednika Sava Orovića, za namestnika predsednika Franca Lubeja, za zapisnikarja dr. Sveta Živkovića in za namestnika zapisnikarja Momčila Markovića;

odbor za prošnje in pritožbe poroča, da se je konstituiral in izvolil za predsednika Marka Vujačića, za namestnika predsednika Josipa Jerasa, za zapisnikarja Petra Mundrića in za namestnika zapisnikarja Rata Dugonjića.

Nadalje je AVNOJ dobil prošnje in pritožbe, ki bodo poslane odboru za prošnje in pritožbe, da jih reši.

Iz kabineta predsednika narodne vlade Hrvatske smo dobili brzojavko, ki je namenjena Vojkoviću Tomu v Bjelovar. Brzojavka se glasi:

»Vojković Tomo, Bjelovar.

V skladu z brzojavko, ki smo jo dobili od zvezne vlade v Beogradu, morate takoj odpotovati v Beograd na zasedanje AVNOJ kot član AVNOJ. Ta dopis velja hkrati tudi za začasno legitimacijo.«

To depešo oziroma to vabilo pošiljamo mandatnemu odboru.

Minister za finance predlaga predlog zakona o razširitvi veljavnosti zakonaj o izplačevanju potrdil, izdanih ob zamenjavi okupacijskih bankovcev, in o razpolaganju s terjatvami iz vezanih računov z dne 7. junija 1945 na področje Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Slovenije ter o izplačevanju potrdil, izdanih za okupacijske bankovce, ki v kraju zamenjave niso bili zakonito plačilno sredstvo, in prosi, da ga AVNOJ sprejme, ker je nujen.

Minister za finance zahteva, da se veljavnost tega zakonskega predloga, ki je že začel veljati v Srbiji, Makedoniji in Črni gori, razširi tudi na ozemlja federalnih enot Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Slovenije, in da se izglasuje, da je ta zakonski predlog nujen. Gospodje in tovariši ljudski poslanci, dobili ste že ta zakonski predlog za ta ozemlja, na katerih je že začel veljati takrat, ko ste glasovali o poročilu predsedstva.

Prosim sekretarja Mileta Peruničića, da prebere zahtevo ministra za finance, da je ta zakonski predlog nujen.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere):

PRESEDSTVU ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Beograd

V prilogi pošiljam predlog zakona o razširitvi veljavnosti na področje Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Slovenije zakona o izplačevanju potrdil, izdanih pri zamenjavi okupacijskih bankovcev in o razpolaganju s terjatvami iz vezanih računov z dne 7. junija 1945 kot tudi o izplačevanju potrdil, izdanih za okupacijske bankovce, ki v kraju zamenjave niso bili zakonito plačilno sredstvo, in prosim, da ga AVNOJ sprejme, potem, ko ga razglasi za nujnega.

Po predlogu tega zakona je treba izplačevati potrdila, ki so bila izdana pri zamenjavi imetnikom okupacijskih bankovcev za zneske, ki presegajo vrednost 5000 din DFJ, na področju Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Slovenije po istih zakonskih predpisih, po katerih so bila izplačana ta potrdila na področju Srbije, Makedonije in Črne gore.

Predlog zakona predpisuje, da se po istih zakonskih predpisih izplačujejo potrdila za okupacijske bankovce, ki na kraju zamenjave niso bili zakonito plačilno sredstvo, potrdila za bankovce nemške državne kreditne blagajne (Reichskreditkassenscheine) kot tudi potrdila za t.i. sumljive bankovce za 1000 t. i. srbskih dinarjev (Nedićevih). Skupna vrednost vseh teh potrdil v dinarjih DFJ je 21,242.264,93.

Končno predlog zakona predpisuje pod istimi zakonskimi pogoji izplačilo potrdil za iz prometa vzete bolgarske bankovce za 250 levov – serija »Č« in »Š«.

Te bankovce je dala v promet nemška okupacijska vojska, ne da bi jo za to pooblastila bolgarska narodna banka. Naše prebivalstvo v Makedoniji in v delu Srbije je sprejemalo te bankovce, ki se razen po številki in črki serije niso prav nič razlikovali od tistih, ki jih je dala v obtok bolgarska narodna banka in niso vedeli za to, je umaknila iz prometa te bankovce na ozemlju Bolgarije. To je napeljalo tudi naše oblasti, da so že pred zamenjavo okupacijskih bankovcev vzeli te bankovce iz prometa. Celoten znesek teh bankovcev, ki so bili vzeti iz prometa na našem ozemlju, je 176,721.750 levov, kar znaša 17,672.175 dinarjev DFJ.

Zahtevam, da je ta zakonski predlog nujen, da bi lahko čimprej naredili tisto, kar nam je ostalo pri zamenjavi okupacijskih bankovcev na celotnem področju in s tem normalizirali plačilni promet v državi.

Smrt fašizmu – svoboda narodu!

Minister za finance
Sreten Žujović, s. r.

PRESEDNIK: Slišali ste zahtevo ministra za finance, naj bi bil ta zakonski predlog nujen; poslal jo je minister za finance. Ali bi kdo od tovarišev ljudskih poslancev želel govoriti proti tej zahtevi? (*Nihče.*) Nihče ni zaprosil za besedo. Torej dajem na glasovanje predlog ministra za finance in njegovo zahtevo, da naj bo ta zakonski predlog nujen. Ali tovariši ljudski poslanci sprejmejo, da se ta zakonski predlog razglasi za nujnega? (*Sprejmejo.*) Ali je kdo proti? (*Nihče.*) Objavljam, da smo sprejeli predlog, da naj bo ta zakonski predlog nujen.⁸

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, povedal sem že, da ta zakon že obstaja in da je že začel veljati v federalnih enotah Srbiji, Makedoniji in Črni gori in da bi bilo zdaj treba ta zakon razširiti na ozemlje federalnih enot Bosne in Hercegovine, Slovenije in Hrvatske. Po poslovniku torej tega zakonskega predloga ni treba tiskati niti ga ni treba natisnjenega razdeliti med ljudske poslance. Ker smo že izglasovali, da je nujen, ga lahko damo na dnevni red že na današnji seji. Zato predlagam, da na dnevni red današnje seje damo kot drugo točko dnevnega reda zakonski predlog, za katerega je AVNOJ izglasoval, da je nujen.

Ali svet sprejme tako dopolnjen današnji dnevni red? (*Sprejme.*) Ali je kdo proti? (*Nihče.*) Ker je sprejet, objavljam, da je druga točka dnevnega reda današnje seje predlog zakona o razširitvi veljavnosti zakona o izplačevanju potrdil, izdanih ob zamenjavi okupacijskih bankovcev, in o razpolaganju s terjatvami iz vezanih računov z dne 7. junija 1945 na področje Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Slovenije ter o izplačevanju potrdil, izdanih za okupacijske bankovce, ki v kraju zamenjave niso bili zakonito plačilno sredstvo.

Predsedstvo glavnega odbora Vojvodine pošilja Antifašističnemu svetu narodne osvoboditve Jugoslavije poročilo s prve skupščine odposlancev ljudstva Vojvodine o priključitvi Avtonomne pokrajine Vojvodine k federalni Srbiji. Prosim tovariša sekretarja, da prebere ta akt.

⁸ Ker je resorni minister zahteval, da velja ta zakonski predlog za nujnega, ga niso poslali zakonodajnemu odboru. Sicer pa se je s tem zakonom razširjala veljavnost zakona z dne 7. junija 1945 na področja Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Slovenije. Prvi zakon z dne 7. junija 1945 je bil obravnavan v zakonodajnem odboru in v predsedstvu AVNOJ (gl. RZO, str. 107–118; ZRP AVNOJ..., str. 290–299).

ANTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
Beograd

Prva skupščina odposlancev ljudstva Vojvodine pozdravlja in se strinja z izjavo delegatov glavnega narodnoosvobodilnega odbora Vojvodine na izrednem zasedanju ljudske skupščine Srbije o priključitvi Avtonomne pokrajine Vojvodine federalni Srbiji. Zato odposlanci ljudstva Vojvodine prosijo AVNOJ, da ustreže željam ljudstva Vojvodine in sprejme sklep o priključitvi Avtonomne pokrajine Vojvodine k federalni Srbiji.

Novi Sad, 31. julija 1945

Prva skupščina odposlancev ljudstva Vojvodine

Sekretar
dr. S. Kuzmanović, s. r.

Predsednik
A. Šević, s. r.^o

PREDESEDNIK: Slišali ste, kaj je predlagala prva skupščina odposlancev ljudstva Vojvodine. O tem predlogu bomo glasovali tako kot o predlogu resolucije z *da* ali *ne*, z vstajanjem in sedenjem. Ljudske poslance vprašam, ali sprejmejo predlog o priključitvi Avtonomne pokrajine Vojvodine k federalni Srbiji. (*Soglasni odgovor: Sprejmemo!*) Objavljam, da je Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije soglasno sprejel sklep prve skupščine odposlancev ljudstva Vojvodine o priključitvi Avtonomne pokrajine Vojvodine k federalni Srbiji.

Vojvodina se bo priključila federalni Srbiji v mejah, ki jih bo določila začasna ljudska skupščina s posebnim zakonom.

Gospodje in tovariši ljudski poslanci, dobili ste poročilo predsedstva Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, predlog, da takoj preidemo na dnevni red. Na včerajšnji seji ste soglasno izvolili novo predsedstvo. Ker smo obe zadevi opravili, vam predsedstvo predlaga naslednje, in sicer da sprejmete tole kot resolucijo:

»Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije odloča, da se od danes imenuje začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije in da v svoji sedanji razširjeni sestavi nadaljuje delo s tem imenom.« (*Pritrjevanje.*)

Objavljam, da je v tem trenutku Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije s tem imenom prenehal delati in da se odslej imenuje začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije. (*Pritrjevanje.*)

(*Konec zasedanja AVNOJ.*)

---

^o Na seji dne 7. aprila 1945 prvega izrednega zasedanja je ASNOS soglasno sprejel sklep glavnega narodnoosvobodilnega odbora Vojvodine, naj »bo AP Vojvodina sestavni del demokratične Srbije« (Zasedanje ASNOS-a i Narodne skupštine Srbije, 7. do 9. aprila 1945 ter 26. in 27. junija 1946, Beograd, str. 10-11).

Predsednik AVNOJ in predsednik začasne ljudske skupščine dr. Ivan Ribar – v ministrski klopi predsednik ministrskega sveta maršal Josip Broz-Tito s podpredsednikom vlade Milanom Grolom in Edvardom Kardeljem.

Predsednik ministrskega sveta DFJ maršal Josip Broz-Tito za govorniškimi odrom AVNOJ.

Tretje zasedanje AVNOJ v Beogradu (7.—26. VIII. 1945). Dogled na skupščinsko dvorano med klicanjem imen poslancev; kliče jih sekretar AVNOJ Mile Peruničić.

Moša Pijade za govorniškimi odrom tretjega zasedanja AVNOJ v Beogradu.

General Jaka Avšič kot sekretar in poročevalec mandatnega odbora predlaga AVNOJ verifikacijo poslanskih pooblastil (7. avgusta 1945).

Poslanci začasne ljudske skupščine DFJ, 10. 8. 1945.

Od leve na desno: prva vrsta: dr. Hinko Kržman, Kiril Miljovski, druga vrsta: Joza Miliwojević, Franc Lubej, general Savo Orović in Vladimir Nazor, tretja vrsta: ... zadnji Ivan Novak-Očka, četrta vrsta: Puniša Perović, Dušan Ivović, Živko Žižić, Miliwoje Dobrašinović.

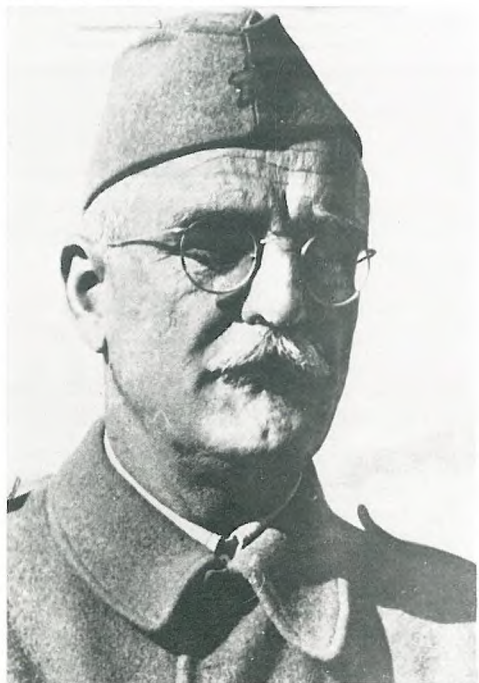
Moša Pijade in Edvard Kardelj prve dni po končani drugi svetovni vojni v enem izmed tisočih pogovorov, ki sta jih imela v Beogradu o družbeni in politični ureditvi nove Jugoslavije.

Podpredsednik vlade Tito – Šubašić Milan G. za govorniškimi odrom začasne ljudske skupščine razpravlja o razširitvi AVNOJ in o političnih zakonih (10. avgusta 1945).

Josip Rus, podpredsednik AVNOJ, (1943 do 1945), podpredsednik prezidija ljudske skupščine FLRJ (1946–1953).

Josip Jeras, član predsedstva AVNOJ (1943–45) in član SNOS (1942–45), poslanec tretjega sklica sedanja AVNOJ in začasne ljudske skupščine DFJ.

ZAČASNA
LJUDSKA SKUPŠČINA

od 10. do 26. avgusta 1945

ČETRTA REDNA SEJA

(nadaljevanje 10. avgusta 1945)

Začetek ob 18,15.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

PRESESEDNIK: Nadaljujemo z delom kot začasna ljudska skupščina. Klub ljudskih poslancev Ljudske fronte predlaga začasni ljudski skupščini Demokratične federativne Jugoslavije ob ekspoziciji predsednika ministrskega sveta in ministra za narodno obrambo maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, da jugoslovanski vojski izrečemo priznanje. (*Vsi poslanci vstanejo in zelo dolgo in burno ploskajo. Ovacije Jugoslovanski vojski trajajo več minut.*)

Predlaga se naslednje besedilo:

»Začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije izraža na prvem zasedanju po dokončni osvoboditvi naše domovine v imenu vsega našega ljudstva svojo globoko hvaležnost in zahvalo vsem borcem, podoficirjem, oficirjem in političnim delavcem za nadčloveške napore in velike uspehe, ki so bili kronani s popolno zmago nad sovražnikom. Služiti v takšni armadi, ki je zrastle pod poveljstvom maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, je najvišja dolžnost in čast za vsakega državljanu Demokratične federativne Jugoslavije.

Začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije bo v vsem pomagala mladi jugoslovanski vojski pri njeni nadaljnji graditvi, da bi čimprej dobila sodobna sredstva in da bi se usposobila za izpolnitev svojih velikih nalog: zavarovanje naše državne samostojnosti, zavarovanje miru in mirne graditve naše države.

Začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije pričakuje, da bodo vsi borci in voditelji poglobljali svoje bogate vojne izkušnje in da bodo vložili vse moči, da bi se še naprej dvigovali in izpopolnjevali, neutrudno večali disciplino, popolnoma obvladali sodobno tehniko in neoporečno izpolnjevali vse naloge.

Začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije je prepričana, da bo takšna armada, resnična ljudska armada, ki smo jo ustvarili za ceno velikanskih žrtev, armada, ki je nastala iz globin svojega ljudstva, zanesljivo jamstvo in zvest varuh tistih pridobitev, za katere so umirali najboljši sinovi naših narodov.« (*Burno ploskanje. – Soglasni vzkliki: Sprejmemo!*)

Po pozdravu in navdušenju, s katerim je ljudska skupščina sprejela to zahvalo in priznanje jugoslovanski armadi, objavljam, da smo to priznanje soglasno sprejeli. (*Burno in dolgotrajno ploskanje.*)

Besedo ima tovariš Edvard Kardelj, da dá izjavo v imenu naše narodne vlade. (*Burno ploskanje.*)

PODPRESEDNIK VLADE IN MINISTER ZA KONSTITUANTO EDVARD KARDELJ: Ob izjavi, ki jo je kralj Peter II. objavil po radiu London 8. tega meseca, s katero je odpoklical kraljevske namestnike, je vlada Demokratske federativne Jugoslavije na današnji seji sprejela naslednji sklep:

Na podlagi sporazuma med takratnim predsednikom Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije maršalom Josipom Brozom Titom in predsednikom kraljevske vlade dr. Ivanom Šubašičem, ki je bil sklenjen v Beogradu dne 1. novembra 1944 in ki so ga v celoti sprejele tako tri velike sile: Zveza sovjetskih socialističnih republik, Združene države Amerike in Velika Britanija kot tudi kralj Peter, je kralj prenesel kraljevsko oblast na kraljevsko namestništvo z odlokom zaup. številka 54 z dne 25. januarja 1945 v Londonu.

Ta odlok pravi:

»Mi, Peter II., po milosti božji in narodni volji kralj Jugoslavije, smo sklenili in sklenemo izdati sledečo odločbo:

Ker želimo dati izraza Naši odločbi, da narodi Jugoslavije svobodno in po demokratično izvoljeni ustavodajni skupščini izrazijo svojo suvereno voljo o dokončni ureditvi države, smo sklenili, da do odločitve ustavodajne skupščine prenesemo Našo kraljevsko oblast na kraljevsko namestništvo. To Našo voljo in odločitev smo sporočili Naši kraljevski vladi in kraljevska vlada jo je v celoti odobrila.«*

Na podlagi tega akta, na katerem so podpis kralja Petra ter sopodpisi predsednika in vseh članov takratne kraljevske vlade, sta celotni Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije in celotna takratna kraljevska vlada na skupni seji dne 26. februarja 1945 v Beogradu predlagala osebe kraljevskih namestnikov, in sicer: dr. Srđana Budisavljevića, dr. Anteja Mandića in inž. Dušana Serneca za kraljevske namestnike.

Kralj Peter je sprejel ta predlog in podpisal ukaz o imenovanju namestnikov v Londonu zaup. št. 96 z dne 2. marca 1945, kraljevski namestniki pa so takoj nato slovesno prisegli in formalno prevzeli dolžnost izvrševalca kraljevske oblasti.

Potemtakem so do končne odločitve ustavodajne skupščine o obliki države kraljevski namestniki še naprej edini nosilci in izvrševalci kraljevske oblasti, do takrat pa kralj Peter II. ne more ustavno in polnoveljavno izvrševati nikakršne državne in tudi kraljevske oblasti, razen da imenuje nove namestnike, kot za primer smrti ali odstopa že imenovanih namestnikov določa sporazum z dne 1. novembra 1944. (*Burno ploskanje.*)¹⁰

PRESEDNIK: Slišali ste izjavo, ki jo je v imenu vlade prebral podpredsednik vlade tovariš Edvard Kardelj.

Besedo ima tovariš podpredsednik začasne ljudske skupščine Moša Pijade. (*Ploskanje.*)

PODPRESEDNIK MOŠA PIJADE: Tovariši ljudski poslanci, menim, da izjava, ki jo je v Londonu dal Peter Karadorđević, ne zasluži, da bi o njej raz-

---

* Posebna priloga k 6. št. »Uradnega lista Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije« z dne 6. junija 1945, str. 43.

¹⁰ Ta sklep vlade DFJ temelji na zadnjem odstavku drugega aneksa z dne 7. decembra 1944, ki je sestavni del sporazuma med Titom in dr. Šubašičem z dne 1. novembra 1944; zadnji odstavek tega drugega aneksa je naveden tudi v predgovoru (gl. str. 16).

pravljali v tem domu, in ker je zvezna vlada s svojo izjavo pred tem domom zavzela pravilno stališče do omenjene izjave Petra Karadorđevića, predlagam prosti prehod na dnevni red. (*Ploskanje.*)

PRESEDNİK: Po navdušenju, s katerim so gospodje ljudski poslanci sprejeli ta predlog, ki ga je prebral podpredsednik začasne ljudske skupščine Moša Pijade, lahko brez kakršnegakoli glasovanja objavim, da je predlog za prosti prehod na dnevni red soglasno sprejet. (*Burno ploskanje. – Glas: Živela republika!*)

Prehajamo na dnevni red. Na dnevnem redu je razprava o predlogu zakona o volilnih imenikih. Poročevalec o tem zakonskem predlogu je tovariš Moša Pijade. Mislim, da zakonskega predloga ni treba brati, ker so ga vsi gospodje ljudski poslanci pravočasno dobili. Ali sprejmete to? (*Sprejmejo.*) Ker ste to sprejeli, dajem besedo poročevalcu tovarišu Mošu Pijadeju.

POROČEVALEC MOŠA PIJADE: Ker zakonskega osnutka ne bomo brali, je treba samo nekaj stvari v tiskanem besedilu popraviti.¹¹

V 1. členu je treba na koncu, kjer piše: »ter za vse narodne odbore«, dodati: »in sodišča«, ker je bilo to pri tiskanju izpuščeno.

Prosim vas, da spremljate branje 17. člena, ki se glasi:

»Vsak državljan ima pravico pregledati izgotovljen volilni imenik in se prepričati, ali je vanj vpisan. Ako ugotovi, da mu je krajevni odbor (oziroma komisija, 2. odstavek 6. člena) odklonil vpis v imenik (4. člen) ali ga je pozabil, ali ako je njegovo ime napačno ali nečitljivo napisano, ima pravico v roku 8 dni pismeno prek odbora ali z izjavo na zapisnik zahtevati od komisije vpis v imenik oziroma popravek.«

Tu se črtajo besede: »v roku 8 dni«.

Kot veste, se za ta zakon zahteva nujnost.

Razumljivo je, da so vsi zakoni, ki so v zvezi s konstituantno, nujni, toda ta zakon je najbolj nujen in ga moramo najprej sprejeti, ker je volitve za konstituantno mogoče razpisati najmanj dva meseca pred samimi volitvami za konstituantno, razpis pa mora temeljiti na volilnih imenikih. Če naj torej volitve za konstituantno izvedemo dva meseca pred konstituantno, če naj imamo konstituantno morebiti sredi novembra, je ta zakon nujen, da bi naše oblasti lahko nemudoma začele sestavljati volilne imenike. Ta zakon ne velja posebej za volitve za konstituantno. Velja tudi za volitve vseh organov ljudske oblasti, ki so volilni, kot so krajevni, okrajni, okrožni in deželni ljudski odbori in skupščine ter sodišča. Potemtakem je to zakon, po katerem bodo narejeni stalni volilni imeniki in na podlagi le-teh bomo volili vse organe ljudske oblasti. Ker je volilnost ena od osnovnih demokratičnih oblik naše ljudske oblasti, so tudi ti imeniki potrebni, ker imamo v takšnem sistemu oblasti zdaj tu zdaj tam nenehno volitve v posamezne organe, ki se lahko spreminjajo, veste pa, da ima ljudstvo pravico tudi odpoklicati posamezne predstavnike – ali celotna predstavništva – če z njihovim delom ni zadovoljno. Potemtakem so volilni imeniki potrebni za volitve vseh organov oblasti. Na stare imenike se ne moremo opreti, ker je danes celotno pojmovanje volilne pravice povsem drugačno kot pred vojno. Najvažnejše določbe, po katerih se ta zakon glede volilne pravice razlikuje od

¹¹ Ker je na drugi redni seji dne 8. avgusta 1945 AVNOJ sprejel zahtevo ministra za konstituantno, da se razprava in sprejetje tega predloga zakona opravi po hitrem postopku, zakonodajni odbor ni razpravljajal o njem; besedilo zakonskega predloga z obrazložitvijo gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 439-450.

tistih pred vojno, so tiste, ki so v zvezi z osvobodilnim bojem našega ljudstva in so med najpomembnejšimi pridobitvami tega boja. Kar je sedaj v tem zakonskem predlogu, ni nič novega, temveč so to stvari, ki smo jih na osvobojenem ozemlju poznali že leta 1942 in ki so nas zanimale od samega začetka vstaje. Tu gre za enakost moških in žensk pri volilni pravici, pasivni in aktivni. Aktivno in pasivno volilno pravico imajo vsi državljani, moški in ženske, ki so stari 18 let. Gre za to, da tudi vojaki sodelujejo pri volitvah ravno tako z aktivno in volilno pravico glasovanja, če so stari 18 let, pa tudi manj kot 18 let, ker smo zavzeli stališče, da glasuje tudi vojak, ki še ni star 18 let, kajti če je lahko nosil puško, je dovolj zrel, da lahko tudi glasuje in je lahko izvoljen. (*Ploskanje.*)

V obrazložitvi, ki smo jo natisnili, piše, da enakosti žensk in moških glede volilne pravice ni več potrebno dokazovati. Mislim, da lahko povemo o tem še več kot to. Ne le da nam ni potrebno dokazovati, kako upravičena je takšna enakopravnost moških in žensk pri volilni pravici, temveč bi morali odvzeti ženskam pravico, ki so jo v resnici že imele tri leta in pol. (*Ploskanje.*) Nihče danes ne pozablja velikanske vloge, ki jo je ženska imela v tej vojni, ženska in dekleta, koliko heroizma so pokazale povsod po Jugoslaviji, v vseh njenih predelih, kako so tako s puško v roki kot tudi z delom kot bolničarke in v zaledju pomagale, da je osvobodilni boj naših narodov zmagal. Toda ne le te zasluge žensk, tudi položaj, ki ga danes ženska ima v ekonomskem življenju, zahteva, da ji priznamo volilno pravico. Toda ženske so to pravico izvrševale že leta 1942 na občinskih volitvah v Liki, Kordunu in Krajini, kjer so množično sodelovale in so bile izvoljene. In rečem lahko, da se ni mogoče vrniti k staremu tam, kjer ženske bolj sodelujejo v političnem življenju, kjer se bolj zanimajo za svoje pravice. Ženske so pomembne nosilke napredka pri nas, nosilke naprednih idej. (*Ploskanje.*)

Dalje, naša nova volilna pravica daje široke možnosti mladini, da sodeluje na volitvah, ker velja za merilo 18 dopoljenih let. Tudi mladina je bila steber vstaje in steber naprednih idej, ki so se uresničile z narodnoosvobodilnim bojem (*Ploskanje.*)... zato smo ji to pravico priznali, imela je to pravico in jo bo imela po tem zakonu še naprej.

Prej so govorili: politika ne sme med vojsko; vojsko je treba obvarovati pred vplivom politike, politikov in političnih strank, vojska je nad politiko. Pravzaprav je bil to samo način, da se vojska odtrga od ljudstva, da se odtuji ljudstvu in da nanjo leže mračna pest, pest ozke monarhistične militaristične klike, ki je potem to vojsko spremenila v slepo orodje svoje politike. Danes vojska ne more biti takšno orodje, bila je orodje ljudstva, orožje ljudskega boja, vojska je bila samo oboroženo ljudstvo, vodila je politiko, v vojski vsak dan politično izpopolnjujemo in politično vzgajamo vse vojake, zato je potrebno, da vojska ravno tako kot tudi vsi drugi deli ljudstva živahno sodeluje pri političnem življenju ljudstva. Samo takšna vojska bo lahko tudi v resnici varovala interese ljudstva.

Vse te pridobitve so že stare in potemtakem ne gre več za to, da bi opravičevali te določbe.

4. člen tega zakonskega predloga govori tudi o tem, kdo nima volilne pravice, komu torej odvzemamo pravico voliti in biti voljen. Prvič, to so vsi ministri, ki so bili v vladah od 6. januarja 1929 do 5. februarja 1939, torej od vlade Petra Živkovića do vlade Milana Stojadinovića; drugič, vsi pripadniki vojaških formacij okupatorjev in tistih, ki so doma sodelovali z njimi in ki so se trajno in aktivno bojevali proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije ozi-

roma proti jugoslovanski armadi ali armadam jugoslovanskih zaveznikov; tretjič, člani »Kulturbunda«, italijanskih fašističnih organizacij in člani njihovih družin, če ne morejo dokazati, da so delali v korist protifašističnega in narodnoosvobodilnega boja; četrtič, osebe, ki so bile aktivni funkcionarji in pomembni člani ustaških, četniških, nedičevskih, ljotičevskih organizacij, bele in plave garde kot tudi drugih podobnih kvislinških organizacij in skupin doma ali v tujini, ki so sodelovale s sovražniki in njihovimi pomagači, kot tudi posamezniki, ki so se umazali s takim delom; petič, osebe, ki so bile v politični policijski službi okupatorjev in kvislingov; šestič, osebe, ki so prostovoljno na lastno pobudo in zato, da bi pomagale sovražniku, dajale na voljo vojaška in gospodarska sredstva okupatorjem in njihovim pomagačem; sedmič, osebe, ki so bile s sodno odločbo obsojene na izgubo nacionalne časti oziroma političnih ali posameznih državljanskih pravic, in sicer za čas, ko so brez pravic; osmič, osebe pod skrbništvom.

Določbe, razen tiste za osebe pod skrbništvom, se ne bodo uporabljale za tiste, ki bodo dokazali, da so sodelovali v omenjenih organizacijah ali vojaških formacijah prisilno ali samo navidezno, da bi škodovali okupatorjem in njihovim pomagačem, kot tudi za tiste, ki so se pridružili narodnoosvobodilnemu boju ali so ga deloma podpirali. Federalne vlade v sporazumu z zvezno vlado določajo, katere organizacije, ustanove in skupine sodijo pod določbe 2. do 4. točke 4. člena tega zakonskega predloga. To pomeni: vojaške formacije, »Kulturbund« in druge organizacije, navedene v teh določbah.

Druge določbe tega zakonskega predloga bolj ali manj govorijo o postopku samem. Toda poudariti je treba še eno določbo. Poudariti je treba predvsem, da ta zakon volilno pravico vsem državljanom kar najpopolneje zagotavlja in da je postopek tak, da bo vsakdo lahko pravočasno videl, ali je v volilnem imeniku, in da se bo lahko pritožil, če ni vpisan, in da bodo popravili volilni imenik. Toda prav tako ima vsak državljan, pa tudi politične in družbene organizacije, po 18. členu tega predloga zakona pravico pritožiti se, če bodo ugotovili, da so v volilnem imeniku osebe, ki so umrle ali jih ni, ki so spremenile prebivališče ali nimajo volilne pravice. Znano vam je, koliko mrtvih je volilo v prejšnji Jugoslaviji in kaj vse se je dogajalo med volitvami poleg terorja z različnimi umazanimi spletkami.

Toda tukaj ne gre le za to, da bi volivce zavarovali pred takšnimi spletkami, temveč tudi za to, da bi jim zagotovili, da se v volilne imenike ne bi vrinili tisti, ki niso vredni, da bi imeli volilno pravico.

Mislim, da tega zakonskega predloga ni potrebno veliko razlagati, in predlagam skupščini, da ga v celoti sprejme. (*Pritrjevanje.*)

PREDESDNIK: Ta zakonski predlog je nujen. Če je predlog nujen, se po določilih poslovnika ne morejo prijavljati govorniki, temveč lahko govorijo samo predstavniki organiziranih skupin. Doslej sta bili organizirani dve skupini v naši začasni skupščini. Besedo dajem predstavniku kluba ljudskih poslancev ljudske fronte Sretenu Žujoviću. (*Burno ploskanje.*)

SRETEN ŽUJOVIĆ: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, v imenu kluba ljudskih poslancev Ljudske fronte Jugoslavije kot enotne parlamentarne skupine, ki je razpravljal o tem zakonskem predlogu in ga je sprejel, ker povsem ustreza naši stvarnosti, ustreza razpoloženju našega ljudstva in popolnoma zagotavlja državljanske pravice, izjavljam, da ga v celoti sprejemam. (*Pritrjevanje.*)

PREDESDNIK: V imenu demokratske skupine se je za besedo prijavil podpredsednik vlade Milan Grol.

PODPRESEDNIK MINISTRskega SVETA MILAN GROL: Gospodje poslanci, s predlogom zakona o volilnih imenikih začenjamo uzakonjenje pogojev, ki peljejo k dokončni ureditvi Demokratične federativne Jugoslavije nedvomno in brezpogojno demokratične, nedvomno in brezpogojno federativne. Ta začetek, ta uvod v politično zakonodajo in v občutljivo naravo zakona o volilnih imenikih, ki pogojuje ali prejudicira določbe številnih drugih zakonov, ki bodo prišli na vrsto, nam nalaga, da temu vprašanju ob začetku te zakonodaje posvetimo posebno pozornost, da pojasnimo vprašanja in stališča političnih skupin do teh vprašanj.

Pri izmenjavi mnenj s predsednikom vlade, z vodilnimi predstavniki večine, pa tudi v sami vladi sem razlagal mnenje stranke, ki jo v vladi zastopam, mnenje, ki se reducira v teh nekaj formul.

Na začetku političnega obdobja nove, federativne Jugoslavije se zdaj sama po sebi zastavljajo tri vprašanja. Prvo je vprašanje o AVNOJ oziroma o razširitvi AVNOJ v ljudsko skupščino, drugo je vprašanje o zakonih, ki naj jih to telo, sprejme, in tretje je vprašanje o uporabi teh zakonov v tem političnem obdobju.

Vprašanje o razširitvi AVNOJ v začasno ljudsko skupščino ima razloge, to je razloge, če ta razširitev ni le povečanje števila, temveč tudi razširitev politične osnove, ki bi zagotovila svobodno izmenjavo misli v tem domu tudi o zakonih, ki jih bo sprejel, vseh naprednih skupin, ki so prepričane, da je potreben, brezpogojno potreben neki korenito novi red.

Drugo vprašanje je vprašanje o zakonih, ki jih mora sprejeti začasna ljudska skupščina in ki morajo v tem obdobju pred volitvami in na volitvah zagotoviti svobodno izmenjavo mnenj in omogočiti usklajevanje teh naprednih mnenj kot pogoj za postavitev zdrave osnove temu jutrišnjemu novemu redu.

Tretje vprašanje je vprašanje o uporabi teh zakonov v ozračju strpnosti, v ozračju miru, brez katerega ni tudi svobodnega izpovedovanja stališč in brez katerega ni prave poti k smotru, h kateremu si prizadevamo.

Vse to troje: razširitev AVNOJ, zakoni in to ozračje, uporaba zakonov, sestavlja nedeljivo celoto in o nobeni stvari iz nobene teh skupin vprašanj ne moremo izreči prepričljive zadnje besede, ne da bi upoštevali to organsko celoto.

Z vsem tem trojim gremo h konstituenti. Vprašanje je, kako gremo. Če gremo po poti usklajevanja z ljudsko voljo v svobodi, ni nikakršnih razlogov, da bi se bali tistega, k čemur gremo, se pravi, da bi se bali tistega, kar bo naše ljudstvo odločilo v konstituenti, ker so preizkušnje, skozi katere je šlo naše ljudstvo, težke, izkušnje, ki jih je dobilo, so drage in perspektive, ki so v ljudstvu o prihodnosti, vznemirjajoče. Vse to je vplivalo na to, da smo se dokopali do drago plačane modrosti, toda ljudske modrosti pri iskanju poti za prihodnje življenje in ni razlogov, da bi se bali, da bo ljudstvo zašlo na stransko pot ali na pot zablod, če je tu in tam, v izjemnih trenutkih, lahko tudi šlo na katerokoli stran. Potemtakem je to vprašanje jasno. Prav tako je tudi vsem naprednim skupinam jasno, kam gremo; vsem naprednim skupinam, vsem resničnim demokratom zlasti pri takem stanju stvari, v takšnih težavah, v katerih je naša država kakor tudi ves svet okoli nje in kdo ve, v kakšnih je še vsa Evropa, v takšnem stanju stvari mora biti predvsem, pa tudi nad idejami samimi, nad sistemom in nad oblikami vladavine – kar je drugo vprašanje – glavno in v prvi vrsti: vprašanje o eknomski, politični, materialni in duhovni ozdravitvi ljudstva.

V kakšnem stanju je ljudstvo, je dovolj pokazal večerajšnji govor predsednika vlade o Bosni. Če je tam teže kot drugod, pa tudi marsikje drugod niso daleč

od tega, se bojim, da ne bo laže, temveč slej ko prej teže v splošnem razvoju razmer pri nas, okoli nas, zlasti pa ekonomskih razmer v vsej Evropi. Pri takšnem stanju stvari bo ozdravitev mogoča s širokim usklajevanjem, zavze-manjem in voljnim žrtvovanjem mnogih milijonov tistih, ki bi lahko nosili na svojih plečih to ozdravitev in to materialno obnovo države ter splošno duhovno obnovo vsega ljudstva. Tako mora biti zastavljeno gledanje na položaj in proceduro, ki jo moramo uporabiti, in to je vsaj zame odločilno in poglobitno. Vprašanje o volilnih imenikih, ki je danes na dnevnem redu, je prav tako eno izmed odločilnih vprašanj, odločilnih ukrepov pri gledanju in pri merilih o položaju, ki ga imamo. Ta zakonski osnutek je bil sprejet kompromisno v ožjem komiteju ministrov, v katerem sem bil tudi jaz, sprejet je bil kompromisno kot eden izmed zakonov, kot poglavje iz splošne široke politične zakonodaje, s katero moramo iskati pot iz položaja in ustvariti zdrav položaj v konstituenti in za konstituento. Toda kot z enim poglavjem je z njim težko pokazati soglasje brez drugih političnih zakonov, ki so z njim v tesni politični zvezi, zlasti pa brez političnih zakonov, ki zagotavljajo svobodo v vseh oblikah, osebno svobodo, svobodo tiska, zborovanj, združevanja, strank in ki zagotavljajo ne le te zakonske določbe o svoboščinah, temveč tudi uporabo teh zakonov. Kajti iz izkušenj iz bojov skozi desetletja vemo, koliko veljajo same določbe na papirju brez zagotovil za njihovo izvršitev. Zakon o volilnih imenikih smo razglasili za nujnega. Priznam, za to so bili razlogi, ker je treba pripraviti imenike, na katerih temeljijo vsa druga dejanja, če naj se te volitve izpeljejo v tem in tem roku. Mislim sem samo to, da je vprašanje o tem roku, v katerem bodo volitve opravljene – dva ali tri tedne prej ali pozneje – manj bistveno kakor pa vprašanje o poti, po kateri gremo, od vprašanja o redni poti. Zlasti zato, ker je ta zakon sam po sebi, po svoji naravi, čeprav je v osnutku konkretiziran, kolikor je bilo mogoče in o čemer je bilo veliko pojasnil, še vedno prepuščen širokemu kriteriju, vprašanju vesti tistih, ki ga razlagajo.

V primeru, o katerem danes govorimo, vsaj za danes – če ne bo reform, ki bi to spremenile, je ta zakon prepuščen ljudskim odborom v stanju, v kakršnem danes so. Morda stanje ni vsepovsod enako, toda v glavnem veljajo danes za redno neizvoljene. Kajti zastran ljudskih odborov nimam drugega mnenja in ne mislim, da bi se vrnil k starim ustanovam okrajnih glavarjev. V vprašanjih samouprave sem že nekoč vedno zahteval volitve tudi za mnoge druge uradnike. Torej so volitve ljudskih oblasti nekaj čisto zdravega, morajo pa biti dobro izpeljane. Kajti v današnjem času je ta zakon prepuščen razlagam volilnih oblasti in njihovi sodbi o tistih, na katere morebiti leti sum zaradi njihovega obnašanja, to pa je raztegljivo, zlasti v tem času po vseh dogodkih v teh štirih letih in danes, ko so še tendence, da se fašizem in reakcija enačita z normalnimi razlikami v svobodi mišljenja, ali z občasnimi zablodami množice, zlasti v obdobju razvnetih nacionalnih čustev. Upajmo, da ne bo vedno tako, toda tako je v času, ko je ljudstvo še preveč občutljivo, kar pa ni niti čudno po vsem tem, kar je preživelo. V takšnem ozračju ni mnogo osnove za objektivno izvajanje takšnega zakona. Zatorej tega zakona ne bi mogli utemeljeno sprejeti samega pred drugimi zakoni, ki zagotavljajo svobodo, vrh tega pa tega zakona kot ožjega političnega zakona, ki omejuje državljanske pravice, ne bi mogli sprejeti, ne da bi prej sprejeli širše zakone, ki zagotavljajo državljanske pravice, ker nikdar ne smemo začeti z izjemami, temveč moramo z izjemami končati. Vedno je treba najprej začeti s tistim, kar je normalno in kar je za večino, in šele potem končati s formulo o izjemah. Že zato ta zakon ne bi bil zakon, s kate-

rim bi lahko začeli, še preden bi spoznali pripravljenost vseh skupin za potrebe reforme tako v zakonskih besedilih kot tudi v organih, ki naj jih uporabljajo. Brez vsega tega torej ne bi bilo možno s prepričanjem izglasovati takšnega zakona.

Zato s tega mesta poudarjam svojo brezpogojno dobro voljo, da bi poiskali podlago za sporazum, in neomajno zaupanje v to, da v položaju, v kakršnem smo, ne moremo najti prave poti brez sporazuma med naprednimi skupinami, ter zavračam vsakršno misel na to, kar se sliši tu ali tam o bloku reakcije.

Ostajam pri tem prepričanju, trdnem prepričanju, da brez soglasnosti demokratičnih skupin, iskrenih in odločnih skupin demokratov, ni izhoda, in moram z obžalovanjem povedati, da skupina, ki jo predstavljam, pred temi ukrepi in pred temi zakoni danes ne bi mogla dati svojih glasov. Tu ni nič agresivnega, ker sem že sam povedal svoje pogojno mnenje o tem zakonu, toda danes ne bi mogla dati besede in bi se danes morala vzdržati glasovanja. (*Glas: Sam sebi skače v usta! Ti si za oblast!*)

PREDSEDNİK: Ker drugih izjav skupščinskih skupin ni, objavljam, da je razprava o zakonskem predlogu o volilnih imenikih končana.

Ker smo ta zakonski predlog razglasili za nujnega, po določbah poslovnika ne bomo razpravljali o podrobnostih. Po poslovniku bomo samo enkrat glasovali, in sicer poimensko. Potemtakem odrejam poimensko klicanje vseh ljudskih poslancev. Tisti gospodje ljudski poslanci, ki so za ta predlog zakona o volilnih imenikih in ki zahtevajo, da ga uzakonimo, bodo glasovali *za*, tisti, ki so proti temu zakonu, tj. da ga ne uzakonimo, bodo glasovali *proti*.

Prosim sekretarja Peruničiča, da izvoli opraviti poimensko klicanje. Da bi glasovanje pravilno potekalo, je potreben mir.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ kliče poslance.

PREDSEDNİK: Če glasujemo poimensko, moramo po poslovniku opraviti še eno klicanje. Po končanem klicanju bomo še enkrat klicali tiste poslance, ki se prvič niso odzvali. Prosim sekretarja, da pokliče vse tiste poslance, ki se prvič niso odzvali. Poklicani ljudski poslanec mora vstati in glasovati *za* ali *proti*. To je dolžnost vsakega ljudskega poslanca.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ kliče poslance, ki ob prvem klicanju niso glasovali.

(*Po glasovanju.*)

PREDSEDNİK: Objavljam, da smo s klicanjem ugotovili, da je navzočih skupno 349 ljudskih poslancev. Ker je vseh ljudskih poslancev 489, jih je dovolj za odločanje. Po poslovniku ugotavlja navzočnost predsednik. Od teh poklicanih poslancev je glasovalo skupno 347 poslancev *za* zakonski predlog o volilnih imenikih. Dva poslanca, ki sta navzoča, nista glasovala niti *za* niti *proti*. (*Rista Arandelovič: Nisem glasoval niti za niti proti!*)

Zatorej objavljam, da je zakon o volilnih imenikih sprejet.

Zakonski predlog je sprejet v redakciji, kot ga je podala vlada, le da je 1. člen ljudska skupščina na predlog poročevalca na koncu dopolnila tako, da je po besedah: »ter za vse ljudske odbore« dodano »in sodišča«, v 17. členu pa so v šesti vrsti izpuščene besede: »v roku 8 dni«. (*Glas: Prosim za besedo!*) Kdo prosi za besedo?

RISTA ARANDELOVIČ: Jaz. Jaz sem se vzdržal glasovanja in nisem glasoval niti *za* niti *proti*.

PRESEDNIK: Objavljam, da je predlog zakona o volilnih imenikih sprejet, ker so vsi poklicani glasovali *za*, in sicer 347 glasov. (*Ploskanje.*)

Gospodje ljudski poslanci, po 55. členu poslovnika noben poslanec ne sme manjkati pri seji sveta, če mu le-ta ne dovoli odsotnosti. Poslance, ki brez dovoljenja manjkajo in ne prihajajo na seje, lahko predsedstvo izroči mandatnemu odboru.

Ker določeno število ljudskih poslancev ni bilo navzočih na tej seji, kot smo ugotovili s klicanjem, bodo vsi ti ljudski poslanci, ki pri klicanju niso sodelovali, morali opravičiti svojo odsotnost pred mandatnim odborom. (*Burno pritrdjevanje.*)

Prehajamo na drugo točko dnevnega reda: razprava o predlogu zakona o razširitvi veljavnosti zakona o izplačevanju potrdil, izdanih ob zamenjavi okupacijskih bankovcev, in o razpolaganju s terjatvami in vezanih računov z dne 7. junija 1945 na področje Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Slovenije, ter o izplačevanju potrdil, izdanih za okupacijske bankovce, ki v kraju zamenjave niso bili zakonito plačilno sredstvo.¹²

Začenjam razpravo o tem zakonskem predlogu. Besedo ima minister za finance tovariš Sreten Žujović.

MINISTER ZA FINANCE SRETEN ŽUJOVIĆ: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, ta zakonski predlog je končna operacija zamenjave, ki smo jo nedavno izvedli. Po zakonih o zamenjavi smo izplačali, kot veste, skupno pet tisoč dinarjev v gotovini. Za ostale zneske smo dali potrdila in potemtakem so bili poleg tega denarja v gotovini tudi tisti zneski, ki so bili na tako imenovanih vezanih računih namenjeni odmeri za sklad za obnovo države.

Ker smo po izvršeni izmenjavi sprejeli poseben zakon za sprostitev teh zneskov po izvršeni odmeri, je ta zakon veljal samo za ozemlja Srbije, Vojvodine, Srema, Makedonije, Črne gore in Sandžaka ter je potrebno, da ga zdaj razširimo še na Bosno in Hercegovino, Hrvatsko in Slovenijo, kjer je bila zamenjava nedavno opravljena. Zatorej zahtevam, da je ta zakon nujen, ker bo zasedanje skupščine šele kasneje, da bi ljudje tako lahko prišli do svojega denarja, ki je bil zadržan bodisi na potrdilih, bodisi na vezanih računih.

Prosim, da sprejmete ta zakon.

PRESEDNIK: Nihče od predstavnikov skupin ni zaprosil za besedo. Ker o tem zakonskem predlogu lahko govorijo samo predstavniki skupin in ker se nihče ni javil, objavljam, da je razprava končana. Razprave o posameznostih ni. Ta zakonski predlog je prav tisti zakon, ki ga je sprejelo predsedstvo in o katerem ste dobili poročilo, samo da ga zdaj razširjamo tudi na tista ozemlja, kjer ni veljal, in ne bomo poimensko glasovali, temveč bomo glasovali s sedenjem ali vstajanjem.

Vprašam začasno ljudsko skupščino, ali sprejme za zakonski predlog? (*Sprejme.*) Ali je kdo *proti*? Nihče se ne javi. Objavljam, da je ta predlog sprejet in da je potemtakem veljavnost tega zakona razširjena tudi na Bosno in Hercegovino, Hrvatsko in Slovenijo.

S tem smo izčrpali dnevni red današnje seje. Za naslednjo sejo nimamo ničesar, kar bi lahko dali na dnevni red, ker so vsi zakonski predlogi poslani zakonodajnemu odboru, da dá poročilo o njih. Za ta čas bomo seje odložili, takoj nato, ko bo predsedstvo dobilo poročilo o teh zakonskih predlogih, bom sejo pismeno sklical.

¹² Besedilo zakonskega predloga gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 451-453.

Prosim člane zakonodajnega, finančnega in drugih odborov, da ostanejo tu, da se ne razidejo, da bi končali zadeve, zlasti pa prosim člane zakonodajnega odbora, da se nikakor ne razidejo, dokler ne končajo dela, ki so ga dobili, končati pa ga morajo hitro, ker so zadeve nujne, da bi jih čimprej dali na dnevni red začasne ljudske skupščine.

Naslednjo sejo bom pismeno sklical s temle dnevnim redom: Določanje dnevnega reda.

Končujem današnjo sejo.

(Seja je bila končana ob 19,50.)

PETA REDNA SEJA

(20. avgusta 1945)

Začetek ob 17. uri.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

PRESEDNIK: Začenjam peto redno sejo začasne ljudske skupščine. Zapisnik današnje seje bo vodil sekretar Omer Gluhić. Prosim sekretarja Mileta Peruničića, da izvoli prebrati zapisnik četrte redne seje.

SEKRETAR MILE PERUNČIĆ bere zapisnik četrte redne seje.

PRESEDNIK: Ali ima kdo od gospodov in tovarišev ljudskih poslancev kakšno pripombo k zapisniku? (*Nihče.*) Pripomb ni. Objavljam, da je zapisnik sprejet.

Gospodje in tovariši ljudski poslanci, iz tega zapisnika ste slišali, da določeno število poslancev ni bilo navzočih na rednem sestanku dne 10. avgusta 1945, kot smo ugotovili s poimenskimi klicanjem. V imenu predsedstva sem rekel, in to je zapisano tudi v zapisniku, da bodo imena vseh poslancev, ki jim nismo dovolili odsotnosti, izročena mandatnemu odboru, da opravičijo svojo odsotnost. Poslovník določa, da noben ljudski poslanec ne sme manjkati, če mu tega ne dovoli bodisi predsedstvo bodisi začasna ljudska skupščina. Prosim gospode ljudske poslance, ki so brez dovoljenja začasne ljudske skupščine ali predsedstva manjkali in jih ni bilo na zadnjem sestanku, da opravičijo svojo odsotnost, sicer bomo proti tistim poslancem, ki ne bodo tako storili, ukrepali v skladu s poslovníkom.

Besedo ima Tripko Žugić.

TRIPKO ŽUGIĆ: Na pripombo predsednika glede odsotnosti ljudskih poslancev izjavljam, da sem jaz z nekaj poslanci demokratske skupine bil v dvorani, vendar smo bili po izjavi našega šefa, da se bo naša skupina vzdržala glasovanja, med glasovanjem na hodniku pred dvorano. Prosim, da to glede nas popravite.

PRESEDNIK: Dalje, začasni ljudski skupščini moram sporočiti, da daje ljudski poslanec Vasa Stajić iz Novega Sada skupščini svoje poslansko pooblastilo v verifikacijo.

To pooblastilo bomo izročili mandatnemu odboru.

Dalje, začasni ljudski skupščini sporočam naslednje prošnje: Ante Kovač, nekdanji narodni poslanec, prosi, da ga pokličemo v začasno ljudsko skupščino kot narodnega poslanca, izvoljenega na volitvah leta 1938; Ljubisav Petković, ing. agronomije in predsednik narodne seljačke sloge iz Pirota, prosi, da ga izvolimo za člana začasne ljudske skupščine kot predsednika narodne seljačke sloge; Hadži Todor Dimitrijević iz Beograda prosi, da ga pokličemo za člana

začasne ljudske skupščine kot zaslužnega narodnega delavca; ljudski poslanci Petar Stambolić, dr. Milorad Vlajković in Rista Antunović predlagajo in prosijo, da pokličemo za ljudskega poslanca začasne ljudske skupščine dr. Dušana Stevčića, zdravnika iz Pirota, ki je bil leta 1938 izvoljen za narodnega poslanca na listi Ljuba Davidovića; dr. Ante Mandić, nekdanji odposlanec AVNOJ, zdaj pa kraljevski namestnik, predlaga, da postaneta člana začasne ljudske skupščine dva predstavnika Istre, in sicer: 1. tovariš Milan Marjanović, pisatelj in novinar iz Kastava, jugoslovanski državljani, ki je znan in priznan stari in preskušeni borec za Istro in Jugoslavijo; in 2. tovariš dr. Uliks Štanger, odvetnik iz Splita, iz Voloske v Istri, ki je bil do leta 1929 edini hrvatski poslanec Istre v italijanskem parlamentu in ki je tega leta moral emigrirati v Jugoslavijo, kjer je sprejel jugoslovansko državljanstvo.

Vse te predloge oziroma prošnje pošiljamo mandatnemu odboru, da dá o njih poročilo.

Dalje, predsedstvo sporoča ljudski skupščini, da je dobilo od zvezne vlade oziroma od posameznih zveznih ministrov tele zakonske predloge:

Minister za notranje zadeve predlaga začasni ljudski skupščini v odločitev predlog zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije in predlog zakona o odvzemu državljanstva oficirjem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, ter pripadnikom vojaških formacij, ki so služili okupatorju in so pobegnili v tujino.

Oba zakonska predloga je že imel zakonodajni odbor in je o njiju odločil.

Predsednik gospodarskega sveta predlaga skupščini v odločitev predlog zakona o odpravi obstoječih rudarskih privilegijev in o prehodu v državno lastnino celotnega rudarskega premoženja na področju Demokratične federativne Jugoslavije. Tudi ta zakonski predlog ima zakonodajni odbor.

Minister za konstituento predlaga skupščini v odločitev predlog zakona o državnih uslužbencih civilnega reda in predlog zakona o tisku. Oba zakonska predloga sta že v zakonodajnem odboru.

Minister za pravosodje predlaga skupščini v rešitev predlog zakona o ureditvi sodišč. Tudi ta zakonski predlog je bil izročen zakonodajnemu odboru.

Minister za finance predlaga začasni ljudski skupščini v rešitev: predlog zakona o državnem proračunu Demokratične federativne Jugoslavije; predlog zakona o državnem zavarovalnem zavodu in o likvidaciji obstoječih zavarovalnih podjetij; predlog zakona o reguliranju plačilnega prometa s tujino (devizni zakon); predlog zakona o ureditvi in delovanju kreditnega sistema; predlog zakona o taksah in predlog zakona o razpolaganju z državnimi dohodki. Minister za finance zahteva, da so vsi ti zakonski predlogi nujni.

Besedo ima tovariš minister za finance, da razloži svojo zahtevo, da naj bodo ti zakonski predlogi nujni.

MINISTER ZA FINANCE SRETEN ŽUJOVIĆ: Tovariši ljudski poslanci, za zakonske predloge o državnem proračunu, o državnem zavarovalnem zavodu in o likvidaciji obstoječih zavarovalnih podjetij; o reguliranju plačilnega prometa s tujino; o ureditvi in delovanju kreditnega sistema; o taksah in zakonski predlog o razpolaganju z državnimi dohodki zahtevam, da se obravnavajo kot nujni zaradi novih razmer, ki so nastale po vojni, zlasti s prehodom na povojno obdobje, ker je veliko novih odnosov in ukrepov, ki jih je treba uzakoniti. Gre zlasti za to, da bodo ti zakonski predlogi zahtevali veliko časa, da se z njimi seznanijo državni organi in ljudstvo samo, da bi njihovo izvajanje bilo čim lažje.

Po drugi strani je treba zagotoviti z novimi zakonskimi ukrepi dotok državnih dohodkov. Sedanji zakon o taksah, tovariši, je star, prevelik, zapleten in, če hočete, precej nesocialen. Mnogo postavk je treba povsem izpustiti, prav tako je precej postavk, ki jih je treba popolnoma spremeniti. Potemtakem se tudi novi predlog, čeprav ne ustreza povsem današnjim potrebam, vendarle v mnogočem razlikuje od starega zakona in pomeni korak naprej. Sistem zakonskih predlogov je skupek določenih ukrepov, ki nam bodo omogočili, da bomo olajšali financiranje našega gospodarstva in življenja sploh. S sistematičnim kreditiranjem je treba omogočiti, tovariši, da bosta tako državni sektor kot tudi zasebni sektor našega gospodarstva, industrije in trgovine v današnjih razmerah, ko položaj denarnega prometa še ni povsem razvit, čim lažje in čim hitreje dobila sam kredit. Poleg tega je treba omogočiti, da se zaupanje ljudstva in ljudskih množic tako v oblast kot tudi v vse ukrepe, ki jih sprejema naša državna oblast, prenese tudi na naše denarne zavode.

Predlog zakona o državnem proračunu je predlagan zato, da bi omogočili izdelavo proračuna, ki bi bil enoten za vso državo in za celotno budžetiranje. Potemtakem že zdaj zahteva, da začnemo izdelovati proračun za prihodnje leto.

Predlog zakona o razpolaganju z državnimi dohodki je tesno povezan s samim zakonskim predlogom o proračunu in ureja to, kako in v kolikšnem obsegu lahko državni organi ali ustanove uporabljajo državne dohodke. O tem zakonu je treba čimprej razpravljati, da bi pravilno izvršili proračun sam in financiranje sploh.

Predlog zakona o zavarovalnih družbah postavlja na dnevni red sistematičiranje zavarovanja sploh v naši državi. Ta problem rešujemo z ustanovitvijo enega samega državnega zavoda za zavarovanje.

Predlog zakona o plačilnem prometu je potreben spričo tesnejših trgovskih stikov in odnosov mednarodnih plačil, ki se pojavljajo in vsak dan nastajajo iz naših trgovinskih odnosov z drugimi državami.

Potemtakem predlagam in prosim, da sprejmete za te zakone zahtevo po nujnosti.

PREDSEDNİK: Slišali ste ministra za finance, ki zahteva za te zakonske predloge nujnost. Začasna ljudska skupščina mora zdaj v skladu s poslovnikom z glasovanjem odločiti, ali sprejme predlog, da so ti zakonski predlogi nujni ali ne. Po poslovniku nima nihče pravice do besede, temveč se samo glasuje. Pravica do besede je samo takrat, kadar predlagajo zakonski predlog ljudski poslanci. Ali sprejmete za te zakonske predloge zahtevo po nujnosti? (*Glasovi: Sprejememo. – Ne sprejememo.*) Tisti gospodje ljudski poslanci, ki ne sprejemajo predloga, da so ti zakonski predlogi nujni, naj izvolijo vstati. (*Manjšina vstane.*) To je manjšina. Objavljam, da smo sprejeli predlog, da so ti zakonski predlogi nujni. (*Ploskanje.*)

Ker je sprejet predlog, da so ti zakonski predlogi nujni, predlagam, da predlog zakona o državnem proračunu Demokratične federativne Jugoslavije, predlog zakona o državnem zavarovalnem zavodu in o likvidaciji obstoječih zavarovalnih podjetij kot tudi predlog zakona o ureditvi in delovanju kreditnega sistema pošljemo zakonodajnemu odboru, predlog zakona o reguliranju plačilnega prometa s tujino, predlog zakona o taksah in predlog zakona o razpolaganju z državnimi dohodki pa finančnemu odboru. Ali sprejmete ta moj predlog? (*Sprejmejo.*) Tisti gospodje ljudski poslanci, ki ga ne sprejemajo, naj izvolijo vstati. (*Vsi sedijo.*) Objavljam, da je predlog soglasno sprejet.

Vsi ti zakonski predlogi bodo natisnjeni in razdeljeni ljudskim poslancem. Tudi poročila o teh zakonskih predlogih bodo natisnjena, poročila o zakonskih predlogih, ki so bila poslana zakonodajnemu odboru, so že natisnjena in skupaj z ločenim mnenjem danes razdeljena med ljudske poslance.

Dalje, zakonodajni odbor predlaga skupščini, naj sklepa o njegovih poročilih, in sicer: o predlogu zakona o agrarni reformi in kolonizaciji; o predlogu zakona o ustavodajni skupščini z ločenim mnenjem manjšine v odboru; o predlogu zakona o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč v jugoslovanski armadi; o predlogu zakona o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino (zvezno skupščino in skupščino narodov) z ločenim mnenjem manjšine v odboru.

Vsa ta poročila z ločenimi mnenji so natisnjena in razdeljena med ljudske poslance in bodo prišla na dnevni red prihodnje seje.

Prehajamo na dnevni red. Na dnevnem redu je določanje dnevnega reda. Za dnevni red prihodnje seje predlagam:

1. razpravo o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o ustavodajni skupščini in

2. razpravo o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino (zvezno skupščino in skupščino narodov).

Ali ljudska skupščina sprejme ta dnevni red? (*Sprejme. – Ploskanje.*) Ljudski poslanci, ki ga ne sprejemajo, naj izvolijo vstati. (*Vsi sedijo.*) Nihče ni vstal. Objavljam, da je predlagani dnevni red sprejet.

Ker smo izčrpali dnevni red, končujem današnjo sejo, prihodnjo pa sklicujem za jutri, 21. tega meseca, ob 17. uri popoldne.

(*Seja je bila končana ob 17,55.*)

ŠESTA REDNA SEJA

(21. avgusta 1945 ob 17,25)

Začetek ob 17,25.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

(Prihod predsednika ministrskega sveta Josipa Broza Tita in članov vlade so ljudski poslanci pozdravili s spontanim ploskanjem.)

PREDESEDNIK: Začenjam šesto redno sejo začasne ljudske skupščine. Zapisnik današnje seje bo vodil sekretar Mile Peruničić. Prosim sekretarja Omerja Gluhića, da izvoli prebrati zapisnik pete redne seje.

SEKRETAR OMER GLUHIĆ bere zapisnik prejšnje seje.

PREDESEDNIK: Ali ima kdo od gospodov ljudskih poslancev kakšno pripombo k zapisniku? (*Dr. Dragić Joksimović:* Imamo majhno pripombo, gospod predsednik.) Besedo ima dr. Dragić Joksimović.

DR. DRAGIĆ JOKSIMOVIĆ: Ko smo na prejšnji seji glasovali o zahtevi po nujnosti zakonskega predloga o proračunu, ni omenjeno, da je skupina poslancev demokratske stranke z vstajanjem glasovala *proti*. Menim, da bi to moralo priti v zapisnik. Tako smo naredili zato, ker nismo imeli pred seboj nobenega tiskanega zakonskega predloga, za katerega se zahteva nujnost. Tako se je zgodilo, ko smo glasovali o zahtevi po nujnosti za predlog zakona o volilnih imenikih, in se je ponovilo pri glasovanju o zahtevi po nujnosti za zakonski predlog o proračunu. Zato smo tudi včeraj glasovali proti zahtevi po nujnosti, ker načelno menimo, da nam ni treba glasovati, da je nujen katerikoli zakonski predlog, če ga nimamo v trenutku glasovanja natisnjenega pred sabo.

Dalje, ko popravljam zapisnik, menim, da v zapisniku ne bi smelo biti zapisano tako, kot je zdaj, da je zahtevo o nujnosti izglasovala večina glasov, temveč da so proti tej zahtevi glasovali poslanci skupine demokratske stranke.

PREDESEDNIK: Ta pripomba poslanca dr. Joksimovića ni v zvezi z zapisnikom samim in ne popravlja zapisnika prejšnje seje, temveč poslanec samo razlaga, zakaj je skupina demokratske stranke glasovala proti predlogu o nujnosti.

Ali skupščina sprejme zapisnik? (*Sprejme.*) Objavljam, da je skupščina sprejela zapisnik.

V imenu predsedstva moram sporočiti naslednje:

Svetozar V. Leposavić, učitelj iz Čačka, prosi, da ga prek ljudskega odbora za mesto Čačak obvestimo, zakaj ni bil poklican za člana ljudske skupščine, ker je bil na volitvah leta 1938 izvoljen za narodnega poslanca, med okupacijo pa se ni z ničimer kompromitiral.

Radomir K. Cvijović, šolski nadzornik v pokoju iz Čačka, prosi, da ga prek ljudskega odbora za mesto Čačak obvestimo, zakaj ni bil poklican za članačasne ljudske skupščine, ker je bil na volitvah leta 1938 izvoljen za narodnega poslanca za dragačevski okraj, med okupacijo pa se ni z ničimer kompromitiral.

Obe prošnji bomo poslali mandatnemu odboru, da bo dal poročilo.

Minister za konstituanto predlaga skupščini, naj odloči o predlogu zakona o društvih, zborovanih in drugih javnih shodih.

Ta zakonski predlog bomo natisnili, razmnožili in razdelili med ljudske poslance in poslali zakonodajnemu odboru.

Zakonodajni odbor predlaga skupščini, naj odloči o poročilih odbora o predlogu zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije in o predlogu zakona o odvzemu državljanstva oficirjem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, ter pripadnikom vojaških formacij, ki so služili okupatorju in so pobegnili v inozemstvo. Poročili o obeh zakonskih predlogih bomo razmnožili in razdelili med ljudske poslance ter dali na dnevni red prihodnje seje.

Izvolite poslušati prošnje ljudskih poslancev za dopust. Vasa Stajić prosi za mesec dni dopusta zaradi bolezn. Ali ljudska skupščina dovoli to odsotnost? (*Dovoli.*) Ker jo je dovolila, objavljam, da je Vasu Stajiću dovoljen zaprošeni dopust.

Božidar Simić prosi za 10 dni dopusta zaradi odhoda v Francijo. Ali ljudska skupščina dovoli prosilcu ta dopust? (*Dovoli.*) Objavljam, da je Božidaru Simiću dovoljeno 10 dni dopusta.

Cvijetin Mijatović prosi za 10 dni dopusta zaradi bolezn. Prilaga zdravniško spričevalo. Ali ljudska skupščina dovoli zaprošeni dopust? (*Dovoli.*) Objavljam, da je Cvijetinu Mijatoviću dovoljeno 10 dni dopusta.

Osman Karabegović prosi za 10 dni dopusta zaradi bolezn. Prilaga zdravniško spričevalo. Ali ljudska skupščina dovoli zaprošeni dopust? (*Dovoli.*) Objavljam, da je Osmanu Karabegoviću dovoljeno 10 dni dopusta.

Z brzojavko sporočajo, da so zboleli, in prosijo za dopust do ozdravitve naslednji ljudski poslanci: Dragoslav Đorđević, Ljubo Babić, Mile Perković, Blagoje Bogavac, Vojo Ljujić, Dušan Josipović, Životije Savić, Ljubinka Milosavljević, Blažo Marković, Živan Vasiljević, Ljiljana Čalovska, Radoš Jovanović, Aljuš Gaš, dr. Nikola Cvetojević, Radovan Zogović, Jagoš Simeonović, Nikola Srdović, Radivoje Jovanović-Bradonja, Hamdija Omanović, Božidarka-Kika Damnjanović in Milan Grol.

Ali ljudska skupščina ljudskim poslancem, ki sem jih prebral, dovoli zahtevani dopust? (*Dovoli.*) Predlagam, da jim dovolimo po tri dni dopusta, čeprav ne prilagajo nikakršnega zdravniškega spričevala. Ali ljudska skupščina sprejme ta predlog? (*Sprejme.*) Objavljam, da je ljudskim poslancem, ki sem jih prebral, dovoljeno po tri dni dopusta.

Boško Šiljegović prosi za dopust za čas zasedanja skupščine zaradi službene zadeve. Predlagam, da Bošku Šiljegoviću ne dovolimo dopusta, ker ne navaja nikakršne službene zadeve. Ali ljudska skupščina sprejme moj predlog? (*Sprejme.*) Ker je ljudska skupščina sprejela moj predlog, objavljam, da se Bošku Šiljegoviću ne dovoli zahtevani dopust.

Dalje, sporočiti vam moram, da je skupščina dobila določeno število prošenj in pritožb od ljstva, ki jih bomo poslali odboru za prošnje in pritožbe.

Prehajamo na dnevni red. Prva točka dnevnega reda je: razprava o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o ustavodajni skupščini. Prosim

poročevalca večine, da izvoli prebrati poročilo. Poročevalec večine je ljudski poslanec tovariš dr. Dragoljub Jovanović.

POROČEVALEC DR. DRAGOLJUB JOVANOVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, zakonodajni odbor, ki ste ga izvolili, je preučil predlog zakona o ustavodajni skupščini in je ugotovil, da je treba določene stvari spremeniti. (*Bere poročilo zakonodajnega odbora.*¹³)

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, pred nami je eden izmed najpomembnejših zakonov, eden izmed najpomembnejših aktov, ki jih mora ta visoki dom sprejeti in tako pripraviti ustavodajno skupščino, predvsem pa volitve za ustavodajno skupščino. V zakonodajnem odboru smo skrbno preučili ta predlog in razpravljali o njem. Zlasti smo govorili o tem, ali je ustavodajna skupščina, ki se bo sestala, takšna, da bo popolnoma suverena in da bo polnopravno reševala vsa vprašanja, ki sodijo v pristojnost ustavodajne skupščine, ki naj zgradi državni in družbeni red v naši državi. Nekateri člani zakonodajnega odbora so bili mnenja, da zakonodajna skupščina, ki jo bomo zdaj izvolili, ne bo imela popolne suverenosti. Ta skupščina bo, so dejali, samo registrirala določene akte, ki so bili sprejeti na zasedanju antifašističnega sveta narodne osvoboditve v Jajcu in pri kasnejšem delu predsedstva tega sveta in te začasne ljudske skupščine.

Večina zakonodajnega odbora se je postavila na povsem drugačno stališče. Meni, da bo ustavodajna skupščina povsem suverena in da bo v popolni svobodi in z največjimi pooblastili, ki si jih lahko predstavljamo v neki demokratični državi, sprejela ustavo in vse zakone, ki so v zvezi z ustavo in državno ureditvijo. Ta skupščina bo, kot določata sporazum Tito-Šubašić in deklaracija krimske konference, preučila vse akte, ki sta jih sprejela antifašistični svet narodne osvoboditve in začasna ljudska skupščina, v kateri danes zasedamo, kot tudi tiste, ki jih je sprejelo predsedstvo AVNOJ in predsedstvo te skupščine.

Že prvi člen tega zakona, ki določa delo ustavodajne skupščine, kaže, da bo suvereno odločala o vseh vprašanjih, tako o tistih, ki nas čakajo, kot tudi o tistih, ki so že bila predmet odločanja. Vendar je najti ljudi, ki dvomijo o suverenosti te skupščine. In zanimivo je, da so to prav isti ljudje, iz kroga katerih so prišli šefi in nižji šefi, ki so si pustili zvezati roke leta 1917 na Krfu, ko so privolili, da bo v bodoči Jugoslaviji, v Jugoslaviji, ki so jo takrat ustanavljali, ustavodajna skupščina zvezana z določbo, da mora biti Jugoslavija monarhija z dinastijo Karađorđevićev. Prav ti ljudje danes menijo, da ustavodajna skupščina, ki jo sklicujemo, ne bo dovolj suverena. Najbolj jih moti to, da mora naša ustavodajna skupščina imeti dva doma, in to dva doma, ki nista skupščina in senat, ki nista spodnji in zgornji dom, temveč zvezna skupščina in skupščina narodov. Zares je ta skupščina narodov trn v peti mnogim ljudem, ki ne morejo razumeti, da je dom, ki ima 175 članov, lahko prav tako polnoveljavjen kot dom, ki ima nad 400 članov. Toda to je bistvo celotnega novega državnega pojmovanja, ki ga razlagamo in vnašamo v zgodovino Evrope: da so narodi, ki živijo v eni državi, enaki. Ta ideja je zares nova, zares revolucionarna, vendar zelo plodna ideja, ki je pokazala svojo življenjsko moč med drugo svetovno vojno. Preden se je govorilo o enakosti narodov v eni državi, je predsednik Wilson govoril o enakosti velikih in malih narodov na svetu.

¹³ Besedilo zakonskega predloga in obrazložitev gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 454-462.

Na tej osnovi, na ideji o enakosti narodov je bilo ustanovljeno Društvo narodov, ki je delovalo v Ženevi. Na žalost smo videli, da ta institucija ni dala tistih rezultatov, ki so jih njeni ustanovitelji pričakovali. Toda druga ideja, katere nosilca sta bila Lenin in Stalin, ideja o tem, da morajo biti narodi, ki živijo v eni državi, enakopravni ne glede na to, ali so veliki ali majhni, ta ideja se je izkazala za veliko bolj plodno, za veliko bolj življenjsko in je dala neslutene rezultate takrat, ko je v največji državi na svetu genij teh narodov vzkliknil: »Naprej, sin najmanjšega naroda, na čelo največje države na svetu!« Takrat se je zgodilo, da je Stalin, sin malega gruzinskega naroda, postal voditelj šestine zemeljske krogle. Tako se je pokazalo, da lahko mali narodi tudi v največjih državah igrajo veliko in ustvarjalno vlogo.

Enakopravnost narodov v naši državi je osnova, na katero smo postavili, na kateri smo zasnovali tisto bratstvo in enotnost, ki je najpomembnejša pridobitev narodnoosvobodilnega boja. Brez enakopravnosti narodov ni možno bratstvo in enotnost; brez bratstva in enotnosti ni možna federacija; brez federacije ni možna demokracija, brez demokracije pa ni možna Jugoslavija. (*Burno ploskanje.*)

Enakopravnost narodov v naši državi se bo pokazala ravno s tem, da bo poleg zvezne skupščine, ne nad ali pod njo, temveč vzporedno z njo zasedala tudi skupščina narodov. Ti dve skupščini bosta zasedali in razpravljali ločeno in nobena ne bo mogla sprejeti odločitve, ki bi lahko bila močnejša kot odločitev druge skupščine, drugega doma. Zamisel, da sta ta domova ločena, je v tem, da bi se pokazala enakopravnost naših narodov. Tisti, ki so proti dvema domovoma, zlasti proti skupščini narodov, so proti federaciji, čeprav so se izrekli za federacijo. (*Ploskanje.*) Tisti, ki so proti skupščini narodov, so tudi proti demokraciji, pa naj se še tako imajo za demokrate. (*Burno ploskanje.*) Tisti, ki so proti skupščini narodov kot enakopravnemu domu, so tudi proti Jugoslaviji, naj se še tako imajo za patriote in Jugoslovane. (*Pritrjevanje.*) Kajti če ni Jugoslavije brez demokracije, ni demokracije brez federacije, ni federacije brez enakopravnosti narodov – enakopravnosti narodov pa ni brez dveh enakopravnih in vzporednih domov. (*Pritrjevanje.*)

Toliko bolj je to pojmovanje demokratično, ker ni preglasovanja, ni umetne večine, ni kupovanja glasov. Prvi dom bo izvolilo s splošno pravico glasovanja vse ljudstvo istega dne, v mejah vse Jugoslavije, drugi dom pa bodo izvolili zopet istega dne s splošno pravico glasovanja, toda v federalnih enotah in v njihovem okviru. Vsaka federalna enota bo ne glede na velikost imela enako število poslancev – 25, federalna Srbija pa bo imela poleg svojih 25 poslancev še za avtonomno Vojvodino 15 in za Kosovo in Metohijo 10 poslancev. V skupščini narodov bo 175 poslancev odločalo enako enakopravno kot 400 ali 450 poslancev zvezne skupščine. Za dokončno izglasovanje ustave bo potrebno, da bosta v vsakem domu navzoči dve tretjini poslancev. En dom ne bo mogel sprejeti ustave brez drugega. In ko bo ustavo treba razglasiti, se bosta sestala oba doma, da bosta skupaj razglasila ustavo in tako pokazala, da je to ne le demokratična in federativna, temveč tudi enotna Jugoslavija. (*Ploskanje.*) Oba domova bosta zasedala skupaj tudi takrat, ko bosta volila skupno predsedstvo, ker bosta imela vsak od njiju svoje posebno predsedstvo, bo pa tudi skupno predsedstvo ustavodajne skupščine. Na ta način se kaže tako enotnost skupščine kot solidarnost vseh naših narodov.

Ustavodajna skupščina je torej suverena, prvič zato, ker bo sprejela ustavo, drugič zato, ker bo sprejela vse zakone, ki so v zvezi z ustavo, in tretjič zato,

ker bo sklepala o vseh aktih Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in začasne ljudske skupščine in njenih predsedstev. Toda suverena je tudi zato, ker bo sama določila, koliko časa bo obstajala: nihče je ne more razpustiti – noben kralj in noben predsednik republike. *(Ploskanje.)* Razpustila se bo sama. Prav tako se bo spremenila v redno narodno predstavništvo.

V nasprotju z vsemi ustavodajnimi skupščinami in vsemi parlamenti na svetu razen sovjetskega parlamenta je to vrhovni organ zvezne državne oblasti. In nazadnje imamo akt, slovesni akt, najslavesnejši akt v življenju vsakega parlamenta. To je trenutek, ko poslanci prisežejo. Poslanci ustavodajne skupščine ne bodo prisegli zvestobe kralju. Zvestobo bodo prisegli svojemu ljudstvu in prisegli bodo, da bodo neutrudno varovali in branili tri stvari: pridobitve ljudskega boja, demokratične pravice in svobodo narodov. *(Pritrjevanje.)*

Če je tako, in tako je, ponosno stopamo tako pred našo javnost kot pred javnost vsega sveta in povemo: Jugoslavija, ki so jo okupator in njegovi hlapci razbili in razkosali, zbira danes košček za koščkom svojega telesa, združuje se, ustvarja si trden okvir. Svojo skupnost povezuje na najbolj zanesljiv način, ne formalno, ne z močjo oborožene sile, ne z diplomatskim aktom ali paktom, temveč z voljo svojih narodov, z voljo, da živijo skupaj enakopravni, kot bratje in enotno. *(Pritrjevanje.)*

Stopamo pred svet in pravimo: Da, mi smo Jugoslavija, vendar vemo, da Jugoslavije ne more biti, če je ne bomo gradili, če je ne bomo varovali in če je ne bomo branili z drago in svobodno voljo vseh svojih narodov, vsakega svojega pripadnika posebej. Biti mora federativna, da bi se vsak narod in vsaka pokrajina počutila v Jugoslaviji kot doma, da bo to vrsta domov, skupna domovina.

Prav tako vemo, da naše domovine ne bi mogli ohraniti, da naša domovina ne bi mogla biti trajna in ne bi mogla biti trajnejša od stare Jugoslavije, če ne bi bila globoko in resnično demokratična. To pomeni, če je ne bi vodila in upravljala svobodno izražena volja slehernega pripadnika njenih narodov.

Zato se ne bojimo nikakršne kritike in jasnih lic stopamo pred ta visoki dom ter hkrati pred našo domačo in svetovno javnost in pravimo: Glejte, bojevali smo se, leta in leta delali ilegalno in legalno, vojaško in politično, zdaj pa gradimo, ustvarjamo novo državo, ustvarjamo Demokratično federativno Jugoslavijo za blaginjo in večno srečo naših narodov. *(Pritrjevanje.)*

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec g. Savko Dukanac, ki bo prebral ločeno mnenje manjšine.

SAVKO DUKANAC: Gospodje ljudski poslanci, na seji dne 14. tega meseca, ko smo razpravljali o predlogu zakona o ustavodajni skupščini, smo kot predstavniki demokratske stranke ločili svoje mnenje. To naše ločeno mnenje vam bom zdajle prebral, potem pa ga bom v najkrajših črtah razložil. *(Bere ločeno mnenje.)*

Zakonodajni odbor je na seji dne 14. tm. razpravljaj o predlogu zakona o ustavodajni skupščini. Ob sprejetju omenjenega zakonskega predloga smo ločili svoje mnenje in o tem dajemo poročilo skupščini.

Na seji zakonodajnega odbora smo izjavili, da smo kot člani demokratske stranke za federacijo in enakopravnost naših narodov, da pa za predlagani zakonski predlog ne moremo glasovati, ker posega v suverenost ustavodajne skupščine.

1. člen predloga zakona o ustavodajni skupščini izrečno pravi, da se ustavodajna skupščina voli, da bi »narodi nove Jugoslavije lahko izrazili svojo suvereno voljo o osnovnih vprašanjih državne ureditve«. Toda krimska deklaracija, ki nadaljuje in podaljšuje sporazum med Titom in Šubašićem, pravi, da bo o dokončni ureditvi države odločila konstituanta.

Predlagani osnutek danes odloča s sklepom tečasne skupščine o tej dokončni ureditvi države in s tem konstituanti jemlje to suvereno pravico.

Za poročevalca je določen ljudski poslanec Savko Dukanac.

Beograd, 17. avgusta 1945

Savko Dukanac, s. r.
ljudski poslanec

Il. J. Stojanović, s. r.
ljudski poslanec

Naj z nekaj besedami razložim to naše ločeno mnenje.

Vprašanje o konstituanti je načelno vprašanje. Samo po sebi je jasno določeno s pojmom konstituante, vsebino ali predmet reševanja pa v našem primeru konkretno označujejo vsi sporazumi, od tistega na Visu med Titom in Šubašićem pa do tistega na Jalti, ki določajo, da določbe o dokončni ureditvi države mora sprejeti konstituanta. Toda ravno te osnovne določbe o ureditvi države rešuje danes ta predlog zakona o konstituanti v tem časnem predstavniškem domu in celo predpisuje samo tehniko te ureditve za dva doma.

Skupina, v katere imenu govorim, je za federacijo in za enakopravnost narodov in ji ni toliko pomembno celó število federalnih enot kot pa njihova vsebina in odnosi do državne celote.

Ko pravimo, da smo proti temu predlogu zakona o konstituanti, se ne spuščamo v razpravo o določbah samih, vendar menimo, da moramo braniti suverenost ljudske ustavodajne skupščine, ker s tem branimo pravico milijonov ljudi, ki naj dajo glas za to skupščino, kajti biti suveren pomeni ne imeti nad sabo nobene druge oblasti, pomeni popolnoma svobodno in neomejeno odločati, medtem ko je ustavodajna skupščina po našem mnenju z 2. členom navedenega zakonskega predloga omejena zastran svoje suverenosti. Tu lahko upravičeno rečemo, da je pred nami širše telo, to širše telo pa je konstituanta in da je od širine in neokrnjenosti avtoritete tega širokega telesa, to je konstituante, odvisno zdravo zastavljanje nove ureditve.

Gospodje, zelo mi je žal, ker je bilo na tem mestu pred nekaj minutami povedano, da smo člani demokratske stranke proti dvodomnemu sistemu. To ne drži. To slovesno zavračam v svojem imenu in v imenu naše skupine. Nasprotujemo temu, da bi to sprejeli v 2. člen, ker menimo, da je okrnjena pravica ustavodajne skupščine, če bi to vnaprej sprejeli v 2. člen, menimo, da to vprašanje ne sme biti sprejeto v tem zakonu, temveč mora ustavodajna skupščina to vprašanje sama rešiti, ko se bo prvič sestala, v prvem trenutku in v prvi minuti. Nismo torej proti osnutku dvodomnega sistema ali proti dvema domovoma, temveč smo le proti temu, da je to že vnaprej sprejeto v zakonski predlog; samo suverena skupščina lahko to suvereno sprejme. Upravičena je, da sprejme ali ne sprejme vse tisto, kar ima za primerno, kajti ravno v tem je njena suverenost. Mi smo, gospodje, starejši tukaj vedo, da smo že prej bili za federativno ureditev naše države. (*Smeh.*) Bili smo za to, da bi bile štiri federalne enote. Razumljivo, mislili smo na Črno goro in Makedonijo, toda za Bosno je to bilo bolj ali manj sine qua non. Deset let in več smo se pod vodstvom našega nesmrtnega voditelja pokojnega Davidovića bojevali za enakost in enakopravnost vseh naših narodov v naši državi. (*Ploskanje manjšine.*) Obžalujem, da se najde kdo in vstane, da nam odreka celo tisto, česar nam nihče do danes ni odrekal, to pa je boj za enakost in boj za enakopravnost vseh naših narodov v naši danes veliki, povečani državi. Toliko sem imel povedati.

PREDESEDNIK: Gospodje ljudski poslanci, slišali ste poročilo večine zakonodajnega odbora in slišali ste poročilo oziroma ločeno mnenje manjšine zakonodajnega odbora. Začenjam načelno razpravo o tem zakonskem predlogu.

Besedo ima minister za konstituanto tovariš Edvard Kardelj. (*Burno ploskanje.*)

MINISTER ZA KONSTITUANTO EDVARD KARDELJ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, zvezna vlada Demokratične federativne Jugoslavije je sprejela osnutke zakonov o volilnih imenikih, o ustavodajni skupščini in o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino ter jih je predložila kot svoj predlog začasni ljudski skupščini, da jih uzakoni. Zakon o volilnih imenikih je skupščina že sprejela. Torej sta nam ostala še zakon o ustavodajni skupščini in zakon o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino.

Potreba, da sprejmemo ta zakona, je imperativna in neodložljiva. Graditev naše nove Demokratične federativne Jugoslavije, ki se je začela z narodnoosvobodilno vstajo proti okupatorju, na ruševinah starih protidemokratskih ustanov, ki so se deloma kompromitirale, deloma pa so razpadle v času okupacije, mora dobiti svoj sklepni akt v sprejetju nove ustave. Sprejetje nove ustave Jugoslavije je nujno iz teh osnovnih vzrokov:

1. Na drugem zasedanju Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je bilo slovesno razglašeno, da bo ljudstvo po svojih resničnih ljudskih predstavnikih suvereno odločilo o osnovnih vprašanih državne oblike in državne organizacije.

2. Vsi najpomembnejši akti Združenih narodov, od atlantske listine do krimske konference, potrjujejo pravico narodov do samoodločbe ter dajejo narodom odlžnost in pravico, da po svojih ustavodajnih organih odločij o državi in njeni ureditvi, kot sami želijo.

3. Našo novo državo gradimo na podlagi velikanskih pridobitev boja ljudstva za svobodo in demokracijo, na podlagi ustavnopravnih sklepov, zlasti

tistih, ki so bili sprejeti na drugem zasedanju AVNOJ, kot tudi na podlagi konvencij ustavne narave in prakse, ki smo jo uresničevali v vsakdanjem življenju z delovanjem aparata ljudske oblasti. In iz vseh teh elementov je potrebno povzeti osnovna načela, iz vse te prakse je treba nujno ugotoviti določena osnovna pravila, da bi se pravno in formalno izoblikovala oblika in sistem naše nove države. Vse to seveda s pogojem, da suverena konstituanta potrdi osnove, ustvarjene med narodnoosvobodilno vojno na drugem zasedanju AVNOJ in s kasnejšo prakso.

Za sprejetje ustave je potrebno opraviti tri neogibne in osnovne zadeve: določiti, kateri organ bo ustavo sprejel in kako, formulirati volilno pravico naših državljanov in organizirati volilni sistem za volitve poslancev v ustavodajno skupščino.

Predlagani zakoni pravno izražajo, da je nujno potrebno sprejeti novo ustavo. Zakon o ustavodajni skupščini določa, da se izvoli poseben organ suverenosti naših narodov, vrhovno vseljudsko predstavništvo, ki bo odločilo o ustavi in o vseh zakonih, ki so bili sprejeti pred sklicanjem ustavodajne skupščine. Po določeni demokratični tradiciji odloča o novi organizaciji države, ki preneha s prakso in aparatom stare državne organizacije, novo, za to delo posebej izvoljeno, suvereno narodno predstavništvo. Narava našega demokratičnega razvoja in naše ljudske oblasti, prav tako pa tudi objektivni položaj naše države govori tudi pri nas za to, da se ustavodajna skupščina sprejme kot posebna oblika narodnega predstavništva, ki bo novi Jugoslaviji dalo osnovni zakon novega reda. Sklep, da bomo o naši novi ustavi razpravljali in jo izglasovali v svobodno izvoljeni ustavodajni skupščini, novem in vrhovnem narodnem predstavništvu Jugoslavije, je dokaz popolne zmage demokracije v naši državi in konkretnega uresničenja načela o samoodločbi narodov. Druga dva zakona: zakon o volilnih imenikih in zakon o volitvah ljudskih poslancev v ustavodajno skupščino pomenita organsko celoto z zakonom o ustavodajni skupščini. Vsebujeta načelen postopek za oblikovanje ustavodajne skupščine. Da bi ustavodajna skupščina lahko povsem ustrezala svojim nalogam, da bi zares bila suvereno narodno predstavništvo, je potrebno, da jo državljani naše države izvolijo svobodno, na svobodni, demokratični način. Da bi ustavodajna skupščina lahko suvereno odločila o novi organizaciji naše države, da bi lahko formalno in slovesno končala prvo fazo graditve nove Jugoslavije, je potrebno, da pridejo vanjo pravi predstavniki naših ljudskih množic in da so v njej vsi naši narodi enakopravni. Zakon o volilnih imenikih, ki je že sprejet, in zdaj predlagani zakon o volitvah poslancev v ustavodajno skupščino omogočata s svojimi demokratičnimi načeli in s svojo tehniko, da se ustavodajna skupščina izvoli in sestane za zgodovinsko nalogo – sprejetje nove ustave Jugoslavije. (*Ploskanje.*) Ti zakoni omogočajo, da se bo naša država po njihovem sprejetju neposredno lotila volitev v ustavodajno skupščino.

Ob tem bi povedal še nekaj besedi v zvezi z nekaterimi pojmovanji, zlasti pa s pojmovanji opozicijske skupine, ki so bila tu povedana. V vsem narodnoosvobodilnem boju se je Jugoslavija ravnala po enem načelu, po načelu popolne enakopravnosti, načelu samoodločbe naših narodov. To načelo je bilo dosledno izvedeno do tolikšne mere, da so odloki AVNOJ, sprejeti v Jajcu, posebej priznali našim narodom pravico do samoodločbe z odcepitvijo. Mislim, da je ravno takšno priznanje pravice do samoodločbe omogočilo, da se je Jugoslavija znova dvignila iz ruševin, kamor so jo pahnili razni zagovorniki tako imenovane

enotne Jugoslavije. (*Ploskanje.*) AVNOJ je potrdil težnjo naših narodov, da bi bili enakopravni v Jugoslaviji.

Toda AVNOJ je še nekaj več. AVNOJ je dejansko pomenil tudi pogodbo med našimi narodi, ki so si takrat z lastnim orožjem izbojevali možnost, da enotni zasedajo v Jajcu. To je bila pogodba med našimi narodi, da prostovoljno ostanejo v skupni državi s pogojem, da bo ta država zares zgrajena na enakopravnosti, se pravi, da bo zgrajena na federativnem načelu. (*Pritrjevanje.*) Mislim, da je to pogoj, ki so ga postavili naši narodi AVNOJ, in kdor ne priznava tega pogoja, ta nima rad Jugoslavije, ta ne želi Jugoslaviji dolgega življenja in ta ne želi narodom dobro. (*Ploskanje.*)

Dalje, mislim, da imajo odloki drugega zasedanja AVNOJ o federativni ureditvi Jugoslavije ustavno naravo. To ne pomeni, da s tem vežemo roke konstituenti. Konstituenta lahko, če hoče, odpravi federacijo, to je njena pravica. Toda stvari ne moremo zastaviti tako, kakor da smo danes glede ureditve države pred praznino. Jugoslavija je danes federativna država. (*Ploskanje.*) In ko je g. Savko Dukanac govoril o tem, da je v sporazumu med Titom in Šubašićem poudarjeno, da bodo naši narodi svobodno odločili o dokončni ureditvi države, je treba dodati še nekaj, kar pa je bistvo sporazuma med Titom in Šubašićem, namreč dejstvo, da v tem sporazumu stoji, da je osnova graditve Jugoslavije do ustavodajne skupščine drugo zasedanje AVNOJ v Jajcu. (*Ploskanje.*) V sporazumu je dalje rečeno, da sprejema pridobitve narodnoosvobodilnega boja. Toda najpomembnejša pridobitev narodnoosvobodilnega boja je federativna ureditev Jugoslavije. (*Ploskanje.*)

Po mojem mnenju je nemogoče svobodno govoriti o bodoči ureditvi Jugoslavije, če naši narodi, čeprav samo formalno, dopustijo možnost, da bi bili preglasovani v konstituenti. Vsi veste, da je bil eden izmed poglavitnih argumentov proti vidovdanski ustavi, da je bila ta ustava sprejeta z enostavnim preglasovanjem. Narodi Jugoslavije, ki želijo, da bo Jugoslavija zgrajena na podlagi enakopravnosti med njenimi narodi, imajo toliko bolj pravico zahtevati, da bo osnovni, temeljni zakon, to je ustava, sprejet kot rezultat enakopravne volje vseh naših narodov.

Gospod Dukanac je povzdignil glas in dejal, da ni res, da bi kdaj bili proti federaciji, toda ustavodajna skupščina mora šele odločiti, ali bo dvodomna ali ne bo dvodomna, ali bo Jugoslavija federacija ali ne bo federacija. V resnici to pomeni: narodi Jugoslavije gredo v ustavodajno skupščino, ne da bi vedeli, kakšna bo tam vloga njihovega nacionalnega glasu, ne da bi vedeli, ali bodo tam morda manjši narodi preglasovani ali pa ne bodo preglasovani. Mislim, da pred našimi narodi, ki so dali toliko žrtev in življenj v tej vojni za svobodo in enakopravnost, nimamo pravice, da bi jim zdaj rekli: Bratje, bojevali ste se, krvaveli ste, toda zdaj vaših žrtev ne bomo upoštevali, nimajo nikake cene več (*ploskanje*), zdaj bo šele kroglica odločila o tem, ali boste enakopravni ali ne boste enakopravni. Tisti, ki tako postavlja stvari, želi po mojem mnenju zmedo v Jugoslaviji, ne želi reda in miru. (*Ploskanje.*) Ali takšna zahteva naših narodov, da pridejo v konstituento kot enakopravni narodi in da o vsem kot enakopravni narodi odločajo, ali pomeni to kršitev suverenosti ustavodajne skupščine? Mislim, da tega ne pomeni.

Nismo pozabili na izkušnje iz časa ustvarjanja stare Jugoslavije od leta 1917, od krfske deklaracije naprej. Takrat so se vnaprej dajali položaji reakcionarnim silam v naši državi, utrjevala se je hegemonija velikosrbske reakcionarne klike in monarhije, govorilo pa se je, kako bo iz tega nastala demokratična

enotnost, red in mir v državi. Toda videli smo, da so v Jugoslaviji iz tega nastali notranji boj, zmeda, nenehna trenja, klanje, nacionalno sovraštvo in konec koncev smo videli, da je to pripeljalo do katastrofe Jugoslavije. Leta 1941 smo šli v boj z geslom o enakopravnosti in enotnosti naših narodov, enakopravnosti na podlagi pravice vsakega naroda do samoodločbe in ravno s tem geslom o enakopravnosti in enotnosti smo dosegli, da so se naši narodi pomirili, prišli smo v tak položaj, da je naša notranja konsolidacija takšna, kakršne ni bilo v nobeni državi pod Hitlerjevo okupacijo. V imenu velikanskih žrtev, ki so jih dali naši narodi, v imenu velikanskega trpljenja, ki so ga prostovoljno prenesli naši narodi, da bi ustvarili drugačno, človeka vredno življenje, po mojem mnenju nimamo pravice prevarati upe naših narodov. Zato menim, da je potrebno, da je konstituenta sestavljena iz dveh domov.

Na koncu naj omenim še nekaj. Kadar govorimo o formalni plati tega vprašanja, mislim, da je to prav tako napačno zastavljeno, kot je zastavljeno tudi politično bistvo vprašanja. Jugoslavija ni prva država, ki ima dvodomni sistem. Skoraj vse federativne države na svetu imajo dvodomni sistem. Dvodomni sistem ima Amerika, in sicer na temelju načelu: spodnji dom sestavljajo poslanci ljudskih množic ne glede na federalne države, senat pa sestavljajo poslanci, po dva iz vsake federalne države. Tako je tudi v Švici s kantoni. Tako je tudi v Južni Afriki, v Avstraliji, da sploh ne govorim o Sovjetski zvezi. Pravijo, da se dvodomni sistem uvaja šele po ustavodajni skupščini in na podlagi sprejete ustave. Za primer navajajo Ameriko. Res, Amerika je svojo prvo ustavo sprejela v enem domu. Toda tisti, ki to navajajo kot argument, pozabljajo, da je ta ustava potem šla v ustavodajne skupščine vseh držav, in šele ko so vse te države to ustavo sprejele, je postala polnoveljavna.

Naj se dotaknem še enega vprašanja! Naša Jugoslavija je federativna država in tako se tudi imenuje: Demokratična federativna Jugoslavija, in kot tako jo priznavajo tudi zavezniki.

Če to drži, je popolnoma jasno, da ustavodajna skupščina glede tega, glede federacije, lahko kaj spremeni, lahko federacijo celo odpravi, toda skupščina je vseeno izraz in rezultat takšne federativne ureditve. Ko so v Združenih državah Amerike spreminjali ustavo, sta tudi tam oba domova sprejela ustavne spremembe. Dvodomno predstavništvo je sprejelo vse ustavne spremembe. Tako je tudi v vseh drugih federativnih državah, ki imajo dvodomni sistem. Potemtakem menimo, da ugovori proti dvodomnemu sistemu niso na mestu ne s formalne in ne z vsebinske strani. Nasprotno, iz vsega srca bi se pridružil mnenju tovariša Jovanovića, ki pravi, da tisti, ki zavračajo dvodomni sistem naše ustave, niso iskreni, kadar govorijo, da so za federacijo. V tej vojni, pa ne samo v tej vojni, temveč med vsem razvojem Jugoslavije, smo se naučili, da ljudi sodimo po dejanjih, ne pa po besedah (*ploskanje*), tisti pa, ki se ne strinjajo s federacijo, naj delajo odkrito in naj jasno povedo, da zavračajo federacijo, ne pa da govorijo, da zavračajo dvodomni sistem ustavodajne skupščine. (*Burno in dolgo trajno ploskanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima minister za pravosodje Frane Frol.

FRANE FROL: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, naloga predloga zakona o ustavodajni skupščini je, da omogoči uresničenje konstituante, ki mora sprejeti 1. osnovni zakon – ustavo Demokratične federativne Jugoslavije; 2. zakone, ki so v zvezi z ustavo; 3. sklep o vseh zakonodajnih aktih, ki jih je sprejel Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije in njegovo predststvo.

V konstituenti mora priti do veljave suverena volja vseh naših narodov o osnovnih vprašanjih naše državne ureditve. To je treba ugotoviti takoj ob začetku. Med predvojno Jugoslavijo in današnjo Jugoslavijo – kot je bilo že povedano v tem visokem domu in zlasti kot je poudaril tovariš podpredsednik Moša Pijade – glede njene notranje ureditve ni nobene pravne kontinuitete. S stališča notranje ureditve je današnja Jugoslavija nova država, ki kljub vsemu obstoji in katere temelji so že dobili konkretne oblike na vseh področjih državne dejavnosti.

Naši narodi so v skladu s svojo trdno voljo, da na temeljih trdne sloge in enotnosti v boju proti okupatorju zgradijo novo, na bratstvu in enakopravnosti utemeljeno Jugoslavijo, prvič v svoji zgodovini zares enakopravni in bratsko združeni. Na drugem, zgodovinskem zasedanju v Jajcu dne 29. novembra 1943 so bili postavljeni temelji nove Demokratične federativne Jugoslavije, bratske skupnosti svobodnih in enakopravnih narodov, v kateri bo na podlagi načela samoodločbe in s prostovoljnim vstopom v državno skupnost zgrajena svobodna: Srbija, Hrvatska, Slovenija, Bosna in Hercegovina, Makedonija in Črna gora. To pomeni, da so se naši narodi prek svojih, s svobodno voljo izvoljenih predstavnikov, združeni v boju in z bojem in v duhu prizadevanj za skupno življenje v skupni državi sporazumeli, da bodo živeli v taki državni skupnosti, ki bo vsakemu narodu zagotovila popolno nacionalno enakopravnost in bratsko sodelovanje pri federativni ureditvi enotne države.

Zgodovinski odloki AVNOJ v Jajcu so postavili prve temelje našega ustavnega življenja, v svojem nadaljnjem razvoju pa so dobivali konkretnije oblike.

Med narodnoosvobodilnim bojem se je zbralo, razvilo in okrepilo toliko naprednih sil v ljudstvu, da so poteptale vse organizacije stare državne oblasti – kolikor jih je še bilo – in so od spodaj začele ustvarjati in so ustvarile nove temelje in nove organizacije oblasti.

Vsak poskus, da bi obnovili prejšnji državni aparat in prejšnjo organizacijo države v katerikoli obliki, bi pomenil spopad z jasno izraženo voljo ljudstva, pomenil bi zaviranje naravnega in nujnega procesa razvoja ljudske oblasti. Vsak tak poskus bi pomenil dušitev naprednih prizadevanj ljudstva in sproščanje poti silam reakcije. Vsak tak poskus bo obsojen in mora biti obsojen na uničenje.

Konstituanta mora sprejeti dokončni sklep o vprašanju notranje ureditve naše države tako, kot je to vprašanje nastajalo, se razvilo in utrdilo med narodnoosvobodilnim bojem in je dobilo svoje prve pravne oblike na drugem zasedanju AVNOJ, ki je postavilo temelje naše notranje državne ureditve.

V skladu s tem mora biti ustava pravni izraz volje in prizadevanj vseh narodov Jugoslavije, ki so jih naši narodi nedvoumno razodevali med štiriletnim bojem, ko so ustvarjali bratstvo in enotnost, enakopravnost, se pravi federacijo, na kratko torej: končno pravno obliko vseh osnovnih pridobitev boja.

Takšno stališče o nalogah ustavodajne skupščine ni omejevanje njene suverenosti in tudi ni v nasprotju s sporazumom med Titom in Šubašićem z dne 16. junija in 1. novembra 1944.

Suverenost ustavodajne skupščine po predlaganem zakonu se kaže v tem, da si sama določa delovno področje, sama si določa poslovnik, sama si voli vodstvo, suvereno imenuje vlado, nihče je ne more razpustiti, za svoje delo je odgovorna samo ljudstvu, vsak poslanec pa uživa imuniteto. Ustavodajne skupščine po zakonskem predlogu nič ne omejuje.

V sporazumu Tito-Šubašić z dne 16. junija 1944 je napisano: »Priznajo se nacionalne in demokratične pridobitve, ki so si jih priborili narodi Jugoslavije

v triletnem boju in s katerimi so bili postavljeni temelji za demokratično federativno ureditev naše državne skupnosti in izvedena začasna uprava dežele s pomočjo organizacij AVNOJ ter Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot njegovega izvršilnega organa.«

Po sporazumu med Titom in Šubašićem z dne 1. novembra 1944 pa bo »naša nova državna skupnost dobila s svobodno odločitvijo ljudstva dokončno obliko vladavine«. In naprej: »Zastopajoč jasno izraženo voljo vseh narodov Jugoslavije v njihovi štiriletni borbi za novo, na načelih demokracije zgrajeno, neodvisno in federativno državno skupnost, želimo in se trudimo, da bo ljudska volja pri vsakem koraku in od vsake strani spoštovana tako glede notranje državne ureditve kakor tudi glede oblike vladavine.«

Suverenost individualnosti narodov bo v popolni enakopravnosti spoštovana in varovana, kot je bilo sklenjeno na drugem zasedanju AVNOJ. Vsakršna prevlada enega naroda nad drugim bo onemogočena.

Odlok drugega zasedanja AVNOJ z dne 29. novembra 1943, na katerega se sporazum sklicuje, pa pravi: »Jugoslavija se gradi in se bo zgradila na federativnem načelu, ki bo zagotovilo popolno enakopravnost Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev oziroma narodov Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Črne gore ter Bosne in Hercegovine.« Potemtakem takšno stališče o nalogah ustavodajne skupščine ne le ni v nasprotju, temveč je v duhu sporazuma med Titom in Šubašićem.

V duhu in v skladu z vsem tem bosta konstituanto sestavljala dva doma, in sicer zvezna skupščina in skupščina narodov.

Proti dvodomnemu sistemu so določeni ugovori. Enodomni sistem bi bil v resnici boljši od dvodomnega sistema, če bi naša država bila enotna nacionalna država, država z enim narodom. Toda Jugoslavija ni enotna država po svoji nacionalni sestavi. Sestavlja jo več narodov. Zato je potrebno, da bomo imeli poleg zvezne skupščine, ki bo zastopala splošne interese vseh naših narodov ne glede na njihovo narodnostno pripadnost, tudi takšen dom, kot je skupščina narodov, kjer bodo lahko naši narodi poleg splošnih interesov zastopali svoje posebne nacionalne interese, da pa bodo hkrati v tem domu vsi narodi ne glede na njihov prejšnji in sedanji položaj, ne glede na njihove ekonomske in kulturne sile in raven zastran svojih pravic in pristojnosti popolnoma enakopravni.

V zvezni skupščini se izraža načelo demokracije, ki ga zagotavljata splošna, neposredna, svobodna, enaka volilna pravica in tajno glasovanje vseh državljanov Jugoslavije, ki imajo nad 18 let ne glede na spol, vero, narodnost, raso, socialni položaj in premoženje.

V skupščini narodov se izraža enakopravnost narodov Jugoslavije. Prvič, v skupščino narodov pošlje vsaka federalna enota enako število – po 25 poslancev; drugič, v njenem vodstvu zastopa vsako federalno enoto po en član; tretjič, skupščina narodov je v vseh ozirih, zlasti pa pri zakonodajni iniciativi enakopravna z zvezno skupščino, in končno, ne ustave in ne kateregakoli drugega zakona ni možno sprejeti brez privolitve skupščine narodov.

Skupščina narodov je reprezentat suverenosti in pravne enakosti vseh narodov Jugoslavije, varuh njihove neodvisnosti in jamstvo za izvajanje politike bratstva, enakopravnosti in enotnosti, se pravi federacije. Taka enakopravnost in federacija ne bosta le fraza, ne bosta le navidezni – to bo res dejanska enakopravnost.

Tako bodo v konstituantu kot enakopravni prišli narodi Jugoslavije s svojimi izvoljenimi predstavniki, da bodo bratsko odločali in odločili o vseh vprašanih državne ureditve, predvsem pa seveda o državnopravni obliki naše skupnosti, torej o vprašanju: ali monarhija, zastarela in protidemokratska oblika vladavine, ali republika – demokratična in federativna.

Samo takšna konstituanta lahko sprejme ustavo – temeljni zakon države, ki bo trdna in trajna osnova za nadaljnjo graditev naše nove države, s tem pa tudi za dokončno graditev nove Jugoslavije, stoletnega jamstva neodvisnosti in boljše ter srečnejše prihodnosti vseh naših narodov.

V imenu ljudskih poslancev Enotne fronte Hrvatske sprejemam predlog poročevalca večine in izjavljam, da bom glasoval zanj. (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima tovariš Rodoljub Čolaković.

RODOLJUB ČOLAKOVIĆ: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, zgodovina pozna številne ustavodajne skupščine, ki so, formalno gledano, odločale o prav istem vprašanju, o osnovnem zakonu države. V bistvu je vsaka odločala o vprašanju, ali pravilneje, o vrsti vprašanj, ki naj bi dokončno uzakonila tisto, kar je v glavnem začrtalo politično dogajanje v določeni državi, v kateri so izvršili manjše ali večje spremembe, v kateri se je spremenilo razmerje med silami in je ravno to zahtevalo, da se sprejme osnovni zakon ali ustava.

Zato mislim, da je nápak postavljati vprašanje ustavodajne skupščine in vprašanje suverenosti te skupščine zunaj časa in prostora. To lahko delajo ljudje brez vsakršnega smisla za družbeno stvarnost svoje države ali pa ljudje, ki s temi absolutnimi merili želijo prikriti svoje sovražno stališče do tistega, kar se je proti njihovi volji že rodilo. (*Pritrjevanje.*)

Ko obravnavamo predlog zakona o ustavodajni skupščini in ko se zastavlja vprašanje njene suverenosti, moramo upoštevati ves tisti svojevrstni proces boja, skozi katerega je šla naša država, uspehe, ki jih je dosegla z bojem, in družbene sile, ki so ta boj s svojo voljo pripeljale do zmagovitega konca, in nazadnje, katerih borbeno volja zahteva tudi sklic te skupščine in sprejetje nove ustave. Samo tako se dá pravilno oceniti pomen naše ustavodajne skupščine za vse narode Jugoslavije kot tudi odgovoriti na vprašanje o njeni suverenosti.

Naša Jugoslavija, demokratična in federativna, je nastala med osvobodilnim bojem proti okupatorju, proti tujim zavojevalcem, ki so razkosali staro Jugoslavijo. Nastala je torej med bojem proti prejšnjim reakcionarnim oblastnikom v stari Jugoslaviji, ki so deloma pobegnili v tujino, deloma pa so ostali v Jugoslaviji. Ne glede na geografsko oddaljenost so ti oblastniki v veliki večini delovali proti našim interesom, skupaj z okupatorjem so se bojevali proti naši domovini, ki so jo njeni narodi golih rok, prepuščeni sami sebi dvigali iz ruševin, ji dvigali ugled v svetu, zagotavljali sebi boljše življenje in svoji domovini dostojno mesto v skupnosti evropskih narodov. Nosilke tega boja so bile najširše ljudske množice, predvsem množice delovnih ljudi. Združenim v velikem in močnem vseljudskem gibanju se jim je posrečilo uresničiti moralno-politično enotnost naših narodov, posrečilo se jim je iz ruševin dvigniti novo Jugoslavijo, demokratično in federativno. Že med osvobodilno vojno so dejali, da Jugoslavija, za katero se bojujejo, ni stara predaprilska Jugoslavija. To so dejali, ker so jih izučile grenke izkušnje iz preteklosti in izkušnje iz osvobodilne vojne. Ko se je vojna najbolj razdivjala, so sklenili, da mora biti nova Jugoslavija zgrajena na demokratičnem načelu, uresničenem v našem narodnoosvobodilnem odboru, in zgrajena na federativnem načelu, ki smo ga uresničili v naših šestih federalnih enotah.

Težka preteklost Jugoslavije nas je poučila, da je prihodnost za Jugoslavijo in njene narode možna samo, če bo Jugoslavija skupnost enakopravnih narodov, v kateri bo lahko vsakteri izmed teh narodov zares gospodar svoje usode.

Demokratska federativna Jugoslavija ni bila nikakršen volilni trik. To je bil naš bojni klic sredi vojne, ki je še bolj okrepil borbeno voljo naših narodov, ki je pod našo zastavo pripeljal na desetisoče novih borcev zato, ker je s tem perspektiva našega boja bila še jasnejša in svetlejša tudi za tiste, ki so dotlej stali ob strani. (*Ploskanje.*)

In glejte, danes, ko smo pred sklicem ustavodajne skupščine in ko zakon o ustavodajni skupščini uzakonja del tistega, za kar so se naši narodi bojevali, se še najdejo ljudje, ki pravijo, da takšen zakonski predlog posega v suverenost ustavodajne skupščine. Zastavljajo vprašanje, kdo krši suverenost ustavodajne skupščine. Volja narodov Jugoslavije je lahko edini odgovor. To svojo voljo so izrazili med osvobodilno vojno, izrazili so jo s svojimi puškami, z narodno-osvobodilnimi odbori, izrazili so jo s sklepi deželnih zborov in nazadnje, izrazili so jo z odloki samega AVNOJ. Njihovo suvereno voljo je treba samo uzakoniti v naši konstituenti. Kako je mogoče sprejemati ustavo nove Jugoslavije, če v skupščini, ki jo bo sprejela, ne bi bile enakopravno zastopane vse federalne enote? Naše federalne enote predstavljajo enakopravnost narodov Jugoslavije. Če bi drugače sprejemali ustavo, bi to pomenilo preslepiti upe naših narodov, za katere nacionalna enakopravnost ni le temeljni kamen naše države, temveč tudi uresničenje idealov, za katere so dali toliko žrtev. Naša ustavodajna skupščina mora uveljaviti vse tisto, kar so si narodi Jugoslavije izbojevali med bojem. Končno tudi ustavodajna skupščina našim narodom ne more biti retorta, v kateri bodo si politični čarovniki in alkimisti zmešali nekakšno Jugoslavijo. Naša ustavodajna skupščina bo kovačnica, v kateri si bodo narodi Jugoslavije skovali usodo na temeljih, ki so jih postavili med bojem. (*Ploskanje.*) Naj nikogar ne skrbi naša usoda! V težkem in slavnem letu 1941 smo jo vzeli v svoje roke in mislim, da smo naredili izpit pred zgodovino. (*Burno pritrjevanje.*)

V zvezi s federativno ureditvijo naše države naj se dotaknem še enega vprašanja. Sovražniki federacije pogosto nastopajo z argumenti o tem, kako federacija ogroža varnost in usodo srbskega naroda v Jugoslaviji. O tem naj kot Srb zunaj Srbije povem nekaj besed. Srbski narod se je bojeval za svojo enotnost in je v tem boju dal velikanske žrtve. Vprašanje enotnosti srbskega naroda se je gibalo do te vojne okrog Srbije, ki se je prva osvobodila in je seveda postala središče, okrog katerega se je vrtela enotnost srbskega naroda. Že v predvojni Srbiji, dolgo pred prvo svetovno vojno, si daljnovidni srbski politiki, najboljši srbski sinovi, enotnosti srbskega naroda niso predstavljali kot združitev Srbov v ječi. Ko danes govorimo o enotnosti srbskega naroda, nam ne bi bilo treba in ni nujno ničesar prerokovati in govoriti: takšno enotnost bi želeli, takšne nočemo. Za nami je več kot 25 let izkušenj in na podlagi teh izkušenj moramo povedati nekaj besed.

Leta 1918 so se Srbi združili v eno državo, v bivšo Jugoslavijo. Toda ta enotnost še zdaleč ni bila uresničenje tistega ideala, ki so si ga prizadevali doseči najplemenitejši ljudje srbskega naroda. To zedinjenje je bilo ravno takšno zedinjenje, ki se mu je posmehoval in ga je sramotil veliki sin srbskega naroda Svetozar Marković. In to zedinjenje Srbov so najhuje in najbolj plačali ravno Srbi sami.

V stari Jugoslaviji je velikosrbska hegemonistična reakcija zatirala nesrbske narode in s tem vsemu srbskemu narodu nakopala sovraštvo zatiranih narodov.

Leta 1941 je srbski narod, zlasti tisti del zunaj Srbije, na žalost plačal za to zločinsko dejavnost v politiki zatiralcev in izdajalcev srbskega naroda. Tukaj ni potrebno navajati števil, koliko srbskih grobov je deloma zaradi takšne politike skopala ta vojna. Toda ti grobovi niso bili zaman prav zato, ker je bil srbski narod ne le pionir oboroženega boja, temveč je bil in je še vedno pionir demokratične preobrazbe naše države. Toda ta demokratična preobrazba pri nas ni mogoča brez enakopravnosti narodov Jugoslavije. Mi v Bosni in Hercegovini, in na nas zlasti merijo reakcionarji, kadar govorijo o razklanosti Srbov, pravimo, da smo ravno mi, Srbi iz Bosne in Hercegovine, nosilci federacije. Vemo, da je enakopravnost prazna beseda, če je ne bo v resnici zajamčila tudi naša ustava. Brez enakopravnosti narodov Jugoslavije ne bo miru pri nas in ne svetlejše prihodnosti za srbski narod. Srbski narod je v teh letih vojne izkusil in preskusil tisto veliko resnico – da narod, ki zatira druge narode, tudi sam ne more biti svoboden. Mi v Bosni in Hercegovini se prav nič ne čutimo ogrožene. Nasprotno, danes bolj kot kdaj čutimo nerazdružno vez, ki nas povezuje z brati v Srbiji, z brati na Hrvaškem in z brati povsod, kjer so Srbi v Jugoslaviji. Prav tako pa čutimo krvno bratsko vez tudi z vsemi drugimi narodi nove Demokratične federativne Jugoslavije. (*Ploskanje.*) Šele danes, v naši novi Demokratični federativni Jugoslaviji, se uresničujejo naše stoletne sanje, naša enotnost, ki nam daje perspektivo za boljši razvoj v miru in svobodi. Nikdar v zgodovini ni bilo takšne enotnosti. Ljudje z Banije, iz Srema, s Kozare in iz Toplice so vsi enako za enotnost in enakost, za graditev boljše prihodnosti naših narodov. (*Ploskanje.*) Ko so se Srbi iz vseh teh krajev bojevali za federativno ureditev pri nas, so vsak dan s svojimi dejanji potrjevali enotnost srbskega naroda. Toda trgovcem s patriotizmom, ki poskušajo zbegati nevedne in nepoučene, odgovarjamo: v najboljšem primeru so ždeli v mišji luknji, ko smo mi branili nacionalno čast in obstoj srbskega naroda. (*Burno in naudušeno pritrjevanje.*) In zato naj jih zdaj ne skrbi naša enotnost in enotnost srbskega naroda. To enotnost smo zagotovili v naši novi Demokratični federativni Jugoslaviji, v bratstvu in enotnosti z vsemi njenimi narodi. (*Ploskanje.*)

PRESEDANIK: Besedo ima ljudski poslanec dr. Vaso Čubrilović.

DR. VASO ČUBRILOVIĆ: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, takoj bom začel z bistvom problema, o katerem ta večer tukaj razpravljamo. Imamo dve mnenji, mnenje večine odbora in mnenje manjšine odbora, ki se razhajata v tem, ali bo imela ustavodajna skupščina vse suverene pravice, da odloča o prihodnji ureditvi Demokratične federativne Jugoslavije in da lahko potrdi vse odloke, ki so bili sprejeti pred njenim sklicem.

Razlika v mnenjih na prvi pogled ni pomembna, toda v bistvu je zelo velika. Zastavlja se vprašanje, ali naj ima ustavodajna skupščina po 2. členu predloga zakona dva doma ali ne. Iz tega se razvija vprašanje, ali se s tem ne prejudicirajo suverene pravice ustavodajne skupščine, in tudi to, ali je treba priznati za pravne ali nepravne ustanove v tej državi, zgrajene med narodnoosvobodilnim gibanjem od leta 1941 naprej. To je bistvo boja. Po mojem mnenju vsi razlogi govorijo za to, da je treba tem ustanovam priznati vso tisto pravno naravo, ki jim tudi gre. Naj navedem razloge.

Prvi razlogi so nacionalno-politični in državni. Jugoslavija, ki je bila zgrajena leta 1918, je propadla v osmih dneh pomladi leta 1941. Razpadla je. Pa tudi pred razpadom ni imela ustave. Vidovdansko ustavo, ki je bila že sama nepravilno, s preglasovanjem izglasovana, je vladar odpravil 6. januarja 1929. Ta vladar je oktroiral svojo ustavo, in ko smo stopili v vojno, pravzaprav nismo

imeli ustave, ki bi jo potrdilo ljudstvo. Ko je država svobodno živela, od leta 1918 do 1941, se je pokazalo, da organizacija države, ki je bila po vidovdanski ustavi centralistično zgrajena, ne ustreza razpoloženju in volji vseh narodov Jugoslavije. Ob tem so bili veliki boji, država se ni izklopala iz kriz in sami voditelji stare države so na začetku druge svetovne vojne začeli ustvarjati nove temelje države, federativne temelje, znane v sporazumu Maček-Cvetković iz avgusta leta 1939. Ustanovitev hrvatske banovine z enostavno uredbo z dne 26. avgusta 1939 je nadaljevanje vladarjeve samovolje pri reševanju državnih problemov, ki je bila v tej državi tako pogosta v vsem XIX. in XX. stoletju. In ko smo stopili v drugo svetovno vojno, smo pravzaprav bili v nekakšnem prehodnem obdobju od centralistične države k federativni državi. In ta država je v vojni propadla. Med vojno in med vstajo narodov Jugoslavije se je uveljavilo novo gibanje, ki je prav tako imelo notranji politični in zunanjepolitični program: boj za svobodo in neodvisnost narodov Jugoslavije, obnovev Jugoslavije na novih temeljih, po načelih enakosti in enakopravnosti vseh narodov Jugoslavije.

To gibanje se je prebilo skozi velik boj, že med vojno je gradilo državo, oblikovalo svojo oblast, oblikovalo svoje pravne ustanove. In opirajoč se na te pravne ustanove, je postavilo osnovna načela in zakone, na katerih si je prizadevalo zgraditi obnovljeno državo. Nihče nima pravice zanikati tega, da je imelo pravico graditi nove ustanove, toliko bolj, ker so stare ustanove propadle, samo pa je dalo vse, da bi po novih načelih obnovilo državo tako, kot so želeli vsi narodi.

Pogosto sem govoril ljudem starega časa v Jugoslaviji, da si nikakor ne morem predstavljati obnovljene stare Jugoslavije z dinastijo, s starim aparatom, s staro administrativno-upravno razdelitvijo, ne da bi videl, kako se še naprej med seboj koljejo narodi, vere, pokrajine, razredi, ne da bi videl boj, ki bi se po izkušnjah zadnjih štirih let moral nadaljevati s še bolj krvavimi medsebojnimi obračunavanji. Narodnoosvobodilno gibanje je upoštevalo in čutilo, da je prvi pogoj za obnovev države federativna organizacija države po načelu enakopravnosti in je to načelo tudi postavilo kot osnovni in prvi pogoj za obnovev države. Jaz, tovariši, ne vidim, da je kako drugače možno obnavljati državo, ne da bi prišlo do krize, kakršna je bila leta 1941, če ta osnova ne bi ostala. To bi bil nacionalno-politični razlog, zakaj je treba že zdaj, ob sklicu ustavodajne skupščine, dati jamstvo vsem narodom Jugoslavije, da nova ustavodajna skupščina ne bo več vidovdanska in da bo vsak narod v Jugoslaviji lahko svobodno izrazil svoje mnenje, zavaroval svoje interese, čustva in tradicijo.

Drugi razlog bi bil moralno-etični. Formalno so ugovarjali dvodomnemu sistemu in rekli, da ustanove in pravno stanje, ki jih je zgradilo narodnoosvobodilno gibanje, niso nastale normalno, z glasovanjem. Države se organizirajo na dva načina: prvi način je boj in vojna, drugi pa mirna organizacija in reorganizacija. Kot zgodovinar še nisem slišal za državo, ki bi se ustanovila med vstajo in bojem in bi bila sposobna ustvariti ustanove in organizacije svoje oblasti, bodisi zakonodajne, bodisi upravne, z volilnim zakonom s tajno pravico glasovanja, vem pa za številne države, ki so nastajale v vojni in v krvi. In ta način, da države organizirajo tisti, ki so za te države dali največ krvi in prelili največ krvi, ki so največ žrtvovali za neodvisnost teh držav, ima več etične, moralne osnove kot jamstvo kakšnega glasovanja s kroglicami. (*Ploskanje.*)

Narodnoosvobodilnemu gibanju se je kljub vsemu temu in kljub vsem težavam v času vojne in vstaje posrečilo dati pravno obliko tem odlokom in usta-

novam. Sklicalo je predstavnike vseh narodov Jugoslavije, ne izvoljene s krogljicami, temveč tiste, ki so bili nosilci ljudskega odpora proti okupatorju. Novembra leta 1943 so se sestali v Jajcu in sprejeli nekaj osnovnih zakonov ustavne oblike za državno ureditev. Te ustavne oblike so bile narejene po vseh predpisih za sprejemanje zakonov o državi. Na te oblike so se opirali pri pogajanjih z vlado v Londonu in zahtevali, da se prizna takšno organiziranje države, tudi sporazum Tito-Šubašić in krimska deklaracija in zato je povsem razumljivo, da na podlagi tako priznanih načel, ko ustvarjamo zakon o ustavodajni skupščini, ta zakon prilagajamo že zgrajeni organizaciji države. To je druga osnova, zakaj moramo uvesti tudi drugi dom. Vse federativne države najprej začnejo s sporazumom. Federativne države Severnoameriške unije, države Sovjetske zveze in druge federativne države imajo to osnovo in tudi mi jo imamo. Tudi po razlagi ameriških pravnih teoretikov mora biti sporazum politična osnova za zgraditev federativne države. Ne zanika suverenosti ustave v federativni državi bolj kot v centralistični državi. Naravo povezovanja skupnosti ima ustava bolj v federativni državi kot v centralistični državi. Zato tudi s pravnega stališča ni nikakršnega razloga za ugovore zoper to, da ustavodajna skupščina ustvari drugi dom, kadar je to politični uvod za ustvaritev skupne federativne ustave.

Tovariši poslanci, živimo v težkih in burnih časih. V tej vojni je naša država pretrpela več kot katerakoli druga država v Evropi. Spopadi med narodi, verami, razredi in pokrajinami so bili pred vojno bolj zaostreni kot kjerkoli drugje. Kulturne naloge so velikanske. Prav tako velikanske so gospodarske in socialne naloge. Kot sin te države ne želim, da bi pri tem, ko ustvarjamo novo državo, šli po isti poti kot takrat, ko smo organizirali staro državo. Ne smemo se bojevati ob problemih, ki so v bistvu v nasprotju s čustvi in interesi širokih ljudskih množic. Ne smemo dovoliti, da bi nas zanesle čisto politične strasti, ko razpravljamo o vprašanih, ki ne rešujejo osnovnih problemov te države. Narodi Jugoslavije se niso razočarali samo zaradi centralizma. Proti centralizmu so se bojevali zaradi njegove politike, zaradi egoizma vodilnih razredov, zaradi gospodarske in socialne neenakosti. Naše ljudske množice zahtevajo rešitev problemov, ki jih je XX. stoletje postavilo pred vse narode sveta in tudi pred naše. Vprašanje o enakopravnosti narodov Jugoslavije, vprašanje o federativni ureditvi Jugoslavije je za široke množice naših narodov samo uvod v celo vrsto velikih socialnih in gospodarskih reform, ki jih moramo izpeljati, če želimo, da bodo naša država in naši narodi srečni, napredni, kulturni in močni. (*Pritrjevanje.*) Smoter tega boja, ki nam ga vsiljujejo, je podpihovanje starih strasti. V boju, ki nas čaka, bomo to upoštevali. Bojevali se bomo tako, kot se je treba bojevati v demokratični državi. Bojevali se bomo tudi z drugačnimi sredstvi, če nam jih bodo vsilili. Želimo samo eno, da ne posegamo v tisto osnovno, kar pomeni moč in enotnost naše države, to pa je enakost, bratstvo in ljubezen narodov Jugoslavije. (*Ploskanje.*) Menim, da je drugi dom osnovno jamstvo te enakosti, osnovno jamstvo proti vsakršnemu sumu, da si kdo prizadeva k preglasovanju in hegemoniji, in izjavljam, da bom glasoval za ta zakonski predlog.

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš Boris Kidrič.

BORIS KIDRIČ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, ko manjšina poskuša dozdevno braniti suverenost ustavodajne skupščine, je tudi v formalnem pogledu v nekoliko smešnem položaju. Pozablja namreč, od kod izvirajo vse suverenosti, suverenost države, suverenost mnogonacionalne države, pa tudi suverenost ustavodajne skupščine, v kateri sodelujejo pripadniki več narodov. Manjšina namreč pozablja, da so osnovni nosilci vsake suverenosti narodi. Zato

tudi je danes manjšina v smešnem položaju, ko brani suverenost ustavodajne skupščine. Pred kom? Pred suverenostjo narodov.

Tovariši poslanci, prav tako je nekoliko smešen tudi argument, da ta začasna ljudska skupščina ogroža suverenost ustavodajne skupščine s tem, da sprejema zakon, ki določa federativno ureditev Jugoslavije. Tudi te začasne ljudske skupščine manjšina ne razume pravilno. Razume jo formalistično, pozablja, da začasne ljudske skupščine, nobenega zakona, ki jih danes sprejemamo, sploh ne bi bilo, če ne bi bilo oboroženega boja narodov Jugoslavije, boja za svobodo, boja za enakopravnost, boja za to, da imajo pravico izvrševati svojo suverenost. Vse to je nekoliko smešno. Dovolite mi, da v imenu skupine poslancev naroda, katerega dobršen del danes še ni osvobojen, izjavim, da je danes žalostno razpravljati o osnovnih pridobitvah našega narodnoosvobodilnega boja, in to takrat, ko moramo združiti v naši domovini, v skupni državi vse sinove in hčere vseh naših narodov.

V imenu skupine ljudskih poslancev Osvobodilne fronte Slovenije izjavljam, da bomo vsi glasovali za ta zakonski osnutek, ker česa drugega kot sinovi našega ljudstva ne moremo narediti. Zavedamo se, da je ravno Jugoslavija enakopravnih narodov tista naša velika in močna domovina, ki jo vsi mi po pravici imenujemo domovina. Mi hočemo takšno Jugoslavijo, bojevali smo se za takšno Jugoslavijo in vedno bomo branili in obranili takšno Jugoslavijo.

O razpravi, ki jo je zastran dvodomnega sistema poskušala sprožiti tukaj manjšina, ne moremo povedati drugega kot to, da je odsev tiste žalostne preteklosti stare Jugoslavije, ki je naši narodi nikdar več ne želijo. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima poslanec tovariš Sreten Vukosavljević.

MINISTER ZA KOLONIZACIJO SRETEN VUKOSAVLJEVIĆ: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, mi kot začasna ljudska skupščina nikakor nimamo pravice iti mimo dejstva, da federativna ureditev naše države že obstoji. Ustavodajna skupščina je svobodna, suverena, da bo storila tako, kot se ji bo zdelo prav. Za nas, za to skupščino, je to vprašanje rešil nekdo, ki je bolj pristojen in upravičen kot mi – rešili so ga narodi Jugoslavije. AVNOJ je to rešitev izoblikoval in jo samo razglasil. Začasna ljudska skupščina tega ne more izpodbiti. Dokazovanje proti federativni ureditvi naše države bi bilo na neki način logično za nas, za to začasno ljudsko skupščino, če bi kdo izpodbijal, da so o tem odločili naši narodi, če bi začel trditi, da jim je to vsiljeno. Tedaj bi bila razprava logična, sicer pa ne. Kdo bi to lahko vsilil našemu ljudstvu? Narodnoosvobodilno gibanje? Komunistična partija? Ljudska vojska? Ali je treba dokazovati, da oni tega niso mogli storiti, celo če bi hoteli? Bili so odvisni od ljudstva, ne pa ljudstvo od njih. Oni so bili odvisni od hrane, ki jim jo je dajalo ljudstvo. Ljudstvo bi jim lahko odreklo hrano, lahko bi jo skrilo in bi se s tem obranilo pred njihovim nadlegovanjem. Ljudstvu ni bilo treba sodelovati v boju, lahko bi se umaknilo, ni se mu bilo treba bojevati proti tistim faktorjem, ki sem jih malo prej omenil, pa bi se obranilo pred vsiljevanjem federativne ureditve države, če je ne bi hotelo sprejeti.

Ljudstvo je imelo vse možnosti, da to rešitev prepreči, imelo je vse možnosti, da se ne bojuje, in nič lažjega ni bilo v tistem položaju, da ne bi sodelovalo v narodnoosvobodilnem boju. S tem bi lahko pomagalo okupatorju, s tem so mu na žalost pomagali tudi tisti, ki so bili z okupatorjem.

Ni mogoče govoriti, da bi bil kdo imel moč vsiliti federativno ureditev našim narodom. Federativna ureditev je sprememba, sprememba z uvajanjem nečesa novega. Vedno je težje kaj novega vpeljati med ljudstvo kot obdržati staro.

Tudi zato so bili tisti, ki bi hoteli vsiliti federativno ureditev, v težjem položaju in nihče ne more trditi, da so jo vsilili.

Za nas, za to skupščino je federativna ureditev politično dejstvo. Kdor ni realist, ne vidi tega dejstva. Slep je. Stari so rekli: pred dejstvom se odkrijemo, o njem se ne razpravlja. Morda to dejstvo komu ni všeč, toda tako je. Treba je samo še ugotoviti, in moramo ugotoviti, da je tako. Toda zakaj bi dobronameren človek, tovariši in tovarišice, nasprotoval temu dejstvu? Ali so kakršnekoli možnosti za kaj drugega v naši državi kot za federativno ureditev? Rad bi vedel, katere so te možnosti s praktičnega in političnega stališča in kateri drug koncept bi bil možen.

Nekateri pravijo, čeprav neradi, da so za koncept federativne Jugoslavije, tako zunaj kot tudi drugje, za katere lahko vemo in verjamemo, da so proti njej. Torej je to takšna politična nujnost, da se drugače niti ne dá govoriti. To se lahko misli, govoriti pa se ne more.

Edino jasne politične ideje imajo organizacijsko moč. Okrog njih se zbira tudi tisto, kar je labilno, kar je nedoločeno. Drugi, ki se hočejo bojevati proti takšnim idejam, jasnim in določenim, morajo oblikovati prav tako jasne ideje, da bi imeli sploh kakšno upanje na uspeh.

Politična misel tistih, ki so proti federativni ureditvi Jugoslavije, je ne-skladna, njihova politična misel ni jasna in so heterogeni. Kdo so to? Tisti, ki jim v Črni gori pravijo: kupljenci, razne mnenja, razna pojmovanja od vseh vetrov. V takšno meglo brez kažipota, brez orientacije, v takšno meglo bi vodili naše narode tisti, ki imajo taka drugačna pojmovanja, nejasna in nedoločena pojmovanja.

Prej so tu dejali in govorili: treba je formalno priznati suverenost skupščine, absolutno suverenost skupščine, potem pa naj ta skupščina prizna federacijo in se takoj razdeli v dva dela. Pravijo: priznavamo federacijo, toda naj se reši oblika. Mar samo zaradi oblike vnesti nered in negotovost med ljudstvo, Ali bo ljudstvo to razumelo kot vprašanje same oblike? Ali je vredno samo zaradi oblike vnašati to zmedo?

Kot Srb lahko rečem samo tole: zelo mi je žal, da je stališče ravno nekaterih Srbov nekoliko drugačno, kot je stališče, ki ga zastopamo vsi mi. Zdi se mi, da bi se ravno mi Srbi morali bolj kot kateri drug narod v Jugoslaviji varovati že samega videza, da želimo nekakšen centralizem in da sejemo najmanjši dvom o federativni ureditvi naše države. Naš narod, srbski narod, je prej gledal na državo kot na enotno državo. To je bilo na liniji ustvarjanja države pri nas Srbih. Narod ni bil hegemonističen, srbski narod ni želel podjarmiti drugih narodov. To je bila klika, ki je najprej in najbolj zatirala srbski narod in šele potem druge narode. Nekateri so nam to in takšno pojmovanje državnosti razložili kot nekakšen hegemonizem. Naš narod ni bil tak, čeprav je bilo tako videti. V politiki se je treba varovati »videza«, zakaj v politiki zadeve niso pomembne samo po tem, kakšne so, temveč tudi po tistem, kakšne so videti.

To naše prejšnje ravnanje nas je veliko stalo v vseh pogledih. Danes imamo Srbi kot narod drago plačano izkušnjo. Nikakor ne smemo dajati povoda za sumničenje. Nihče, najmanj pa mi Srbi ne smemo dajati priložnosti za sumničenje, da bi radi centralistično ureditev države. Tako mi Srbi kot vsi skupaj smo se dokopali do spoznanja, da je federativna ureditev države ne le nujna, temveč tudi dobra. Smemo misliti, da je sreča, da morajo vsi dobronamerni ljudje sprevideti, da je to edina možna ureditev, in pri tem se ne bodo premislili. Za druge niti ne gre. Federativna ureditev je najprimernejša tudi zato, ker je v duhu da-

našnjega časa. Najbolje lahko omogoči socialni in ekonomski napredek ter duhovno združitev naših narodov. Katera drugačna ureditev bi nas lahko obvarovala pred medsebojnimi nesoglasji in zunanjimi nevarnostmi?

Iz razlogov, ki sem jih navedel, največ razlogov pa je bilo tu že prej povedanih, sodim, da je predlagani zakon dober in da ga moramo sprejeti. (*Burno pritrdjevanje.*)

PRESEDNIK: Seznam govornikov, ki so se prijavi, smo izčrpali. Razprava o načelu je končana. Prehajamo na glasovanje v načelu. Vprašam začasno ljudsko skupščino, ali sprejme v načelu predlog zakona o ustavodajni skupščini? (*Burno ploskanje.*) Tisti ljudski poslanci, ki ga ne sprejemajo, naj izvolijo vstati. (*Manjšina vstane.*) To je manjšina. Objavljam, da je predlog zakona o ustavodajni skupščini v načelu sprejet. (*Ploskanje.*)

Prehajamo na razpravo o posameznostih. Prosim sekretarja Mileta Peruničiča, da izvoli prebrati najprej naslov zakonskega predloga, nato pa vsak člen posebej.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ bere naslov predloga zakona o ustavodajni skupščini.

PRESEDNIK: Ali začasna ljudska skupščina sprejme prebrani naslov? (*Sprejme.*) Objavljam, da je prebrani naslov sprejet. Izvolite poslušati 1. člen.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ: bere 1. člen.

PRESEDNIK: Ali skupščina sprejme 1. člen (*Sprejme.*) Objavljam, da je 1. člen sprejet v redakciji zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati 2. člen.

(*Po tem je začasna ljudska skupščina glasovala o vsakem členu, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 2. člena do vključno 27. člena po predlogu zakonodajnega odbora.*)

PRESEDNIK: Objavljam, da je razprava o posameznostih končana. Zatenjamo z drugim in končnim glasovanjem. Tisti gospodje in tovariši ljudski poslanci, ki bodo v drugem, končnem glasovanju glasovali za predlog zakona o ustavodajni skupščini, bodo glasovali z *za*, tisti, ki bodo glasovali proti predlogu, pa bodo glasovali s *proti*. Prosim sekretarja Mileta Peruničiča, da izvoli poimensko klicati ljudske poslance. Prosim gospode ljudske poslance, da bodo med glasovanjem tu.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ kliče poslance, da glasujejo.

(*Po glasovanju.*)

PRESEDNIK: Izvolite poslušati rezultat glasovanja za ta zakonski predlog v celoti. Glasovalo je skupaj 388 ljudskih poslancev. Od tega števila je glasovalo 375 *za*, *proti* pa 13. Zatorej objavljam, da je predlog zakona o ustavodajni skupščini v celoti sprejet. (*Burno ploskanje.*)

Zdaj bi morali preiti na drugo točko dnevnega reda, na razpravo o predlogu zakonu o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino (za zvezno skupščino in skupščino narodov), toda ker je že pozno, predlagam, da današnje sejo končamo. Ali skupščina sprejme moj predlog? (*Sprejme.*)

Preden končam sejo, predlagam dnevni red za prihodnjo sejo, in sicer: današnja druga točka dnevnega reda naj bo prva točka dnevnega reda naslednje seje, za drugo točko pa predlagam razpravo o predlogu zakona o agrarni reformi in kolonizaciji. Ali skupščina sprejme tak dnevni red? (*Sprejme.*) –

Ker je ljudska skupščina sprejela predlagani dnevni red, končujem današnjo sejo, prihodnjo sejo pa predsedstvo določa za 22. avgust ob 16. uri.

(*Seja se je končala ob 20,35.*)

SEDMA REDNA SEJA

(22. avgusta 1945)

Začetek ob 16. uri.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

(Prihod predsednika zvezne vlade maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita in vseh zveznih ministrov, predsednika začasne ljudske skupščine dr. Ivana Ribarja je velika večina ljudskih poslancev in vse občinstvo na galerijah pozdravilo z burnim in dolgotrajnim ploskanjem.)

PREDSEDNIK: Začenjam sedmo redno sejo začasne ljudske skupščine. Zapisnik današnje seje bo vodil sekretar Mile Peruničić.

Prosim sekretarja Mileta Peruničića, da izvoli prebrati zapisnik šeste redne seje.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ bere zapisnik šeste redne seje začasne ljudske skupščine.

PREDSEDNIK: Ali ima kdo kakšno pripombo k prebranemu zapisniku? Nihče se ne javi. Objavljam, da je zapisnik sprejet.

Praden preidemo na dnevni red, sporočam ljudski skupščini, da mi je predsednik ministrskega sveta poslal naslednje sporočilo:

PREDSEDSTVU ZAČASNE LJUDSKE SKUPŠČINE DEMOKRATIČNE
FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Beograd

Dvajsetega tega meseca sem dobil pismeni odstop podpredsednika vlade g. Milana Grola na položaj podpredsednika vlade.

Hkrati sporočam spoštovanemu predsedstvu, da za zdaj ne nameravam nikogar imenovati na izpraznjeno mesto podpredsednika vlade, ker potrebe države tega ne zahtevajo.

Sprejmite izraze mojega spoštovanja.

Beograd, 22. avgusta 1945

Predsednik ministrskega sveta
maršal Jugoslavije

Josip Broz Tito, s. r.

Dalje sporočam prošnje za vstop v časno ljudsko skupščino.

Savez zemljiaradnika v Beogradu predlaga in prosi, da se za člana začasne ljudske skupščine pokliče Vladimir Skerlić, prvak zemljiaradničke stranke za okraj Oplenac.

Prošnjo bomo poslali mandatnemu odboru.

Ljudski poslanci prosijo za dopust, in sicer: Dragomir Nikolić za 15 dni, Spasoje Đaković, Ali Shukria, Džavid Nimani in Đoko Pajković za 10 dni, vse zaradi bolezn. Predlagam, da jim dovolimo po 5 dni dopusta, ker so vsi priložili spričevala o bolezn. Ali ljudska skupščina sprejme moj predlog? (*Sprejme.*) Objavljam, da smo dovolili po 5 dni dopusta zaradi zdravljenja.

Dalje, naslednji ljudski poslanci sporočajo, da se zaradi bolezn ne morejo udeleževati skupščinskih sej in prosijo za dopust do ozdravitve: Vitomir Cvetković, Boško Krstić, Slavoljub Petrović, Milisav Milosavljević, Ismet Šaćiri in Pavle Jovičević. Niso predložili zdravniških spričeval. Predlagam, da jim dovolimo po pet dni dopusta. Ali se začasna ljudska skupščina strinja, da se tem ljudskim poslancem dovoli dopust, ki so ga zahtevali? (*Strinja se.*)

Objavljam, da smo ljudskim poslancem, ki sem jih prebral, dovolili po pet dni dopusta.

Dalje, ljudski poslanec Blažo Jovanović mora zaradi nujnih zadev odpotovati v Črno goro in prosi, da mu dovolimo dopust. Predlagam, da mu dovolimo 3 dni dopusta. Ali sprejmete ta predlog? (*Sprejmejo.*) Ker ste predlog sprejeli, objavljam, da je dopust odobren.

Ljudski poslanec Cvetko Uzunovski sporoča, da mora zaradi nujnih zadev potovati v Skopje, in prosi, da mu dovolimo dopust. Predlagam, da ne dovolimo zahtevanega dopusta. Ali skupščina sprejme moj predlog? (*Sprejme.*) Objavljam, da nismo dovolili tega dopusta.

Ljudski poslanec Lazar Koliševski sporoča, da mora zaradi nujnih zadev potovati v Skopje, in prosi, da mu dovolimo dopust. Predlagam, da mu dovolimo 3 dni dopusta. Ali skupščina sprejme moj predlog? (*Sprejme.*) Objavljam, da je ta dopust odobren.

Skupščina je dobila nekaj prošenj in pritožb, ki jih pošilja odboru za prošnje in pritožbe.

Prehajamo na dnevni red. Na dnevnem redu je razprava o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino. Besedo ima Vladimir Simić, poročevalec večine zakonodajnega odbora.

POROČEVALEC VEČINE VLADIMIR SIMIĆ (*bere poročilo večine zakonodajnega odbora o predlogu zakona o volitvah ljudskih poslancev v ustavodajno skupščino, v katerem so spremembe in dopolnitve posameznih določb¹⁴*):

Poleg tega je zakonodajni odbor sprejel nekatera dopolnila v III. pogl. pri 5., 24. in 43. členu, o katerih bom kot poročevalec večine govoril v razpravi o posameznostih pri zadevnih členih. Kot poročevalec večine naj povem še tole. Osnutek volilnega zakona ima vse osnovne značilnosti resničnega demokratičnega volilnega prava in sistema. Zakon daje s svojimi bistvenimi instituti in volilno tehniko, ki jo določa, dovolj jamstva, da bodo ljudski poslanci s tem zakonom svobodno izvoljeni; da bo zelo širok krog državljanov imel pravico voliti in biti voljen, in sicer na podlagi splošne, enake, neposredne in tajne glasovalne pravice; da ne bodo niti verske, nacionalne, socialne razlike niti razlike med spoloma vplivale na aktivno in pasivno pravico glasovanja in da bodo poslance obeh domov ustavodajne skupščine volili neposredno državljani z dovolj

¹⁴ Besedilo zakonskega predloga, obrazložitev ministra za konstituantno in poročilo večine zakonodajnega odbora gl. TŽ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 466–502. Predlog zakona so obravnavali na 4. seji zakonodajnega odbora začasne ljudske skupščine DFJ 13. avgusta 1945 (gl. RZO, str. 282–309 in 448–450).

zajamčenim tajnim glasovanjem, v objektivnem in pravilnem volilnem postopku ter s hkratnimi volitvami v oba predstavniška doma, s čimer je dovolj podana njihova enakopravnost v enotni ustavodajni skupščini.

Zlasti je treba poudariti nekaj vprašanj, ki so osnovne značilnosti novega volilnega prava in sistema, določenega s tem osnutkom. To so vprašanja o volilni pravici, o kandidiranju in kandidatnih listah, o volilnih enotah, o načinu, kako se dodeljujejo mandati, o volilnem in glasovalnem postopku.

Volilno pravo, ki ga ureja zakon o volilnih imenikih, določa aktivno in pasivno volilno pravico za vse državljane z dopolnjenimi 18 leti starosti, in to ne glede na raso, narodnost, spol, vero, uradni ali socialni položaj.

Izguba volilne pravice, aktivne in pasivne pravice glasovanja, pride v poštev samo v zakonu natančno določenih primerih, namreč kadar gre za kazniva dejanja in jasno ugotovljeno protidemokratsko ravnanje in delovanje.

Kandidaturo za volitve ljudskih poslancev za oba doma postavljajo sami državljani, ki imajo volilno pravico. Za predlaganje okrožne liste je potrebno 150 podpisov, od katerih mora biti polovica podpisov iz polovice okrajev v tem okrožju.

Poslanci v skupščino narodov se kandidirajo po listah za vsako federalno enoto in po oblasteh: za Vojvodino, Kosovo in Metohijo. Pogoji za postavitev kandidatne liste za federalno enoto je podpis 10 volivcev iz dveh tretjin okrajev v najmanj polovici volilnih okrožij federalne enote oziroma oblasti.

Volitve v zvezno skupščino potekajo na podlagi okrožnih list, v katerih ima lahko vsak volilni okraj enega ali več kandidatov. Pravilo je takšno, da vsak administrativni okraj predstavlja volilno enoto v volilnem okrožju. Ker na vsakih 40.000 prebivalcev pride en poslanec, zakon določa združevanje oziroma delitev teh okrajev glede na to število, medtem ko se manjša mesta združijo z okrajem, večja mesta pa volijo enega ali več poslancev glede na število prebivalcev.

Za dodeljevanje mandatov sta dve načeli: večinsko načelo in načelo sorazmernega predstavnštva.

V osnutku je sprejeta kombinacija obeh načel. Pri dodeljevanju so tri faze. Prvo dodeljevanje poteka na podlagi rezultatov, ki so jih liste dosegle v okraju kot osnovni volilni enoti. Tu velja večinsko načelo. Če je na listi bilo več okrajnih kandidatov, se mandat dodeli kandidatu, ki je dobil relativno večino.

Dalje se dodeljujejo mandati na podlagi okrožnih list, in to za vse tiste liste, ki po volilnem rezultatu v okrajih niso dobile toliko poslancev, kolikor jim jih po okrožnem količniku gre. To so t. i. dopolnilni mandati. Te dobimo tako, da se od števila mandatov, ki bi jih neka lista morala dobiti po okrožnem količniku, odvzamejo mandati, ki tej listi pripadajo po rezultatu v okrajih, in se dodelijo tistim kandidatom z liste, ki so dosegli največje število glasov, niso pa bili izvoljeni že v okraju.

Tretja faza je dodeljevanje mandatov na podlagi zvezne liste. Nosilec zvezne liste je izvoljen, če njegova lista v vsej državi dobi najmanj 200.000 glasov.

Nato se ugotovi skupno število glasov, oddanih za vse liste v državi. To število se deli s skupnim številom poslancev, ki se volijo v vsej državi, in tako se določi zvezni količnik.

Če se tako ugotovi, da je razlika med številom poslancev, ki bi jih dobila kaka zvezna lista na podlagi zveznega količnika, in številom poslancev, ki ga je dosegla na podlagi dodeljevanja mandatov v okrajih in po okrožni listi, je ta razlika presežek mandatov, ki pripade tej listi.

Ti dopolnilni mandati se v končni fazi postopka dodeljevanja dodelijo tistim okrajnim kandidatom z okrožnih list v sestavi zvezne liste, ki so dobili največ glasov, niso pa bili izvoljeni v okrajih oziroma na okrožni listi.

Mandati za skupščino narodov se dodeljujejo po Dontovem sistemu.

Število glasov za vsako listo se deli s številom 1, 2, 3 itd. in nazadnje s številom, ki ustreza številu poslancev, ki se volijo v federalni enoti oziroma oblasti. Od števil, ki se dobijo s takšnim deljenjem, se vzame toliko največjih števil, kolikor se voli poslancev v federalni enoti oziroma oblasti. Dodeljuje se posameznim kandidatnim listam tako, kot so kandidati razvrščeni na listi.

Vse to je v določbah osnutka zakona dovolj jasno in nedvoumno povedano in stilizirano tako, da bodo volilne komisije lahko pravilno in točno, na podlagi dobljenih rezultatov glasovanja uporabile zakon in opravile dodeljevanje mandatov po listah.

Osnanek zakona določa, da bodo volitve vodile volilne komisije, ki so povsem neodvisne od organov državne uprave. Voljene so in pri svojem delu samostojne.

V samem volilnem postopku je zagotovljeno pravočasno odstranjevanje napak.

Pravica pritožbe je dopustna ob vsakem vseh volilnih dejanj.

O glavnih aktih v volilnem postopku dokončno odločajo vrhovna sodišča federalnih enot in vrhovno sodišče DFJ.

Predstavniki list imajo vse možnosti nadzorovati glasovanje in preštevanje.

Z vsemi temi ustanovami in tudi z drugimi, ki so v zakonu konstituirane in jasno razložene, je volilna pravica državljanov povsem zavarovana in je zjamčen, kot sem prej povedal, popolnoma demokratični volilni sistem za volitve poslancev v ustavodajno skupščino.

Iz teh razlogov kot poročevalec večine predlagam temu visokemu domu, da ta predlog zakona sprejme v celoti, v razpravi o posameznostih pa bom pri 5., 24. in 43. členu razložil nekatere na seji zakonodajnega odbora dne 21. tega meseca sprejeta dopolnila.

PRESEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec g. Tripko Žugić, da poda poročilo manjšine.

POROČEVALEC MANJŠINE TRIPKO ŽUGIĆ (*bere poročilo manjšine*):

ZAČASNI LJUDSKI SKUPŠČINI DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Beograd

Na seji zakonodajnega odbora dne 15. tega meseca smo obravnavali zakon o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino, ki ga je sprejela večina članov zakonodajnega odbora. Ko je večina članov sprejela omenjeni zakon, smo mi ločili svoje mnenje in dajemo o tem tole poročilo začasni ljudski skupščini:

Zastopamo stališče suverenosti ljudstva in menimo, da bi narodi naše nove Jugoslavije pri volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino lahko popolnoma izrazili svojo suvereno voljo, če bi imeli poroštvo za to v določbah volilnega zakona in če bi jih neovirano uporabljali. Po našem pojmovanju je

to edina pot, da se ne bi ponavljale znane napake iz nedavne preteklosti naše države in narodne skupnosti.

Danes, po dolgem boju za državljanske in politične pravice v predvojni Jugoslaviji in po herojskem osvobodilnem boju v vojni naši narodi po pravici zaslužijo, da svobodno in neovirano izrazijo svojo voljo in prek svojih resničnih predstavnikov v celoti zagotovijo svoje pridobitve, pridobljene za ceno velikanskih žrtev, ki so viteško in nesebično prispevale za našo nacionalno in državljansko svobodo.

Predlog volilnega zakona za ustavodajno skupščino z bistvom svojih določb in po tehničnem načinu izvajanja volitev samih ne daje popolnega jamstva, da bo suverena volja ljudstva prišla popolnoma do veljave glede vseh naprednih političnih strank, ki naj bi v sorazmerju s svojo močjo sodelovale pri delu ustavodajne skupščine pri sprejemanju osnovnih zakonov, ki bodo zagotovili dosežene pridobitve ljudstva, resnično državljansko svobodo in popolno socialno pravico.

Sistem zveznih list daje vse prednosti režimski zvezni listi, ki ima na voljo celotni državni aparat za tehnično urejanje in sestavljanje liste, medtem ko politične skupine v volilnem obdobju ne morejo premagati vseh tehničnih težav in drugih ovir in jim torej ni zagotovljeno to, da bi dobile svoje zvezne liste. Toliko bolj, ker ima volilni zakon najmočnejšo oporo v svobodnem tisku, v svobodnem združevanju, patriotskem življenju, zborovanju in dogovoru, vsega tega pa še ni in vse to podpira naše mnenje.

Volilna dejanja in vse drugo, kar je v zvezi s sestavljanjem, predlaganjem in potrjevanjem okrožnih list, list federalnih enot in zveznih list je v rokah posebnih organov, ki jih postavlja obstoječa ljudska oblast. Smo za ljudsko oblast in se za to pridobitev ljudstva bojujemo, ker pa še v precejšnjem delu naše države ni izvoljene ljudske oblasti, v kateri bi bile sorazmerno zastopane vse napredne politične grupacije, je tudi to eden od razlogov za naše ločeno mnenje o navedenem zakonskem predlogu.

In končno, po zakonu o volilnih imenikih, ki strogo določa, kdo vse je lahko v volilnih imenikih in kjer se ni več bati, da bi nas kako presenetili tisti, ki so se s svojim delom in s svojimi dejanji hudo pregrešili zoper interese ljudstva in državne interese, ni bilo potrebno poostrovati volilnih zakonskih predpisov glede končnega nadzorstva predlaganih list, ker je tako možno, da politične skupine v zadnjem trenutku izgubijo svoje pravice, k temu pa veliko pripomore pomanjkanje sredstev za medsebojno obveščanje in pravočasno obrambo svojih ogroženih pravic – ker v sedanjem položaju poteka celoten volilni postopek v ozračju omejenih svoboščin.

Za poročevalca je določen Tripko Žugić.

Beograd, 17. avgusta 1945

Tripko Žugić, s. r.,
ljudski poslanec

Il. J. Stojanović, s. r.,
ljudski poslanec

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, z nekaj besedami bom razložil naše ločeno mnenje.

Eden od najpomembnejših zakonov, o katerih odloča ta visoki dom, je zakon o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino. Po določbah tega

zakona naj bi vsi polnopravni državljani nove Jugoslavije izpovedali svoje misli ter svobodno in neovirano izrazili svojo popolno, suvereno ljudsko voljo, ker bodo narodi Jugoslavije samo v tem primeru imeli resnično narodno predstavnitvo, ki bo moralo sprejeti osnovne zakone države, ki bodo normalizirali pridobitve narodnoosvobodilnega boja in prava načela demokracije ter neokrnjene državljanske svoboščine. Zaradi herojskega boja naših narodov med vojno in zaradi težkih izkušenj iz politične preteklosti stare Jugoslavije smo danes v srečnem položaju, da našim narodom v prihodnosti omogočimo: demokracijo in vladavino ljudstva v celoti. Stare politične metode, volilne zvijače, falzifikati, zastraševanje, korumpiranje in surova reakcija morajo za vedno izginiti in se ne smejo več vrniti v življenje nove Jugoslavije. Vse tiste, ki so se pregrešili s svojim delom in svojimi dejanji bodisi v nacionalnem ali političnem pogledu za stare Jugoslavije bodisi med vojno, je treba odstraniti iz političnega in javnega življenja. Zato pa je treba vsem poštenim državljanom naših narodov zagotoviti, da bodo lahko neovirano izrazili svojo voljo pri volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino, ker bomo samo tako lahko uresničili blaginjo in napredek v naši izkrcvaveli in izmučeni državi.

Pred nami je zakon o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino, ki je s samo svojo nalogo zapletel volilni postopek, ker se po tem zakonu hkrati volijo poslanci v dva domova, vendar po dveh različnih merilih.

Sama tehnika zakona o volitvah je zapletena zato, ker predpostavlja pove-zovanje okrožnih list v zvezno. Če upoštevamo današnji dejanski položaj, ko so pristojnosti federalnih enot, čeprav še niso regulirane, razdeljene po področjih, dalje če upoštevamo, da so možnosti že za samo postavitev okrajne liste otežene zato, ker ni normalnega obveščanja, sestajanja in usklajevanja, če upoštevamo, koliko hujša je ta pomanjkljivost, če gre za medsebojna razmerja med okraji v okrožju in za razmerja med posameznimi okrožji, je jasno, da je vprašanje, ali se dá postaviti kakšna druga zvezna lista razen vladine. Sploh pa volitve, zlasti še volitve s tako zapleteno tehniko, predpostavljajo, da dobimo zakon o volitvah in razpis volitev že potem, ko bi se svobodno politično življenje že začelo. Pri tem vprašanju tehnike je zapleteno že zgolj postavljanje kandidatov, ki za zvezno listo zahteva na tisoče podpisnikov in potrdil, razen tega pa je ta zapleteni tehnični postopek kakor živ pesek, ker je nenehno labilen, spremenljiv in odvisen od samovoljnih meril ljudskih odborov in volilnih komisij. Ta vprašaj, ki je zmeraj nad vsakim volilnim dejanjem, celo ko se nam zdi, da je končano, se najbolje ilustrira s tisto določbo zakona, po kateri se kandidatna lista, potem ko je šla skozi vse te samovoljne cenzure, vrne na izhodiščno mesto, da ljudske množice še enkrat pravijo še eno cenzuro in še eno, zadnje čiščenje, s tem da znova zavrnejo ime kakšnega podpisnika ali kandidata ali namestnika. Toliko glede osebne cenzure. Toda vsa ta dejanja potekajo v ozračju, v katerem ni spremenjen niti eden izmed izjemnih policijskih ukrepov.

O zakonu o volitvah lahko sodimo samo, če obravnavamo vse okoliščine, v katerih volitve potekajo. Tu je na prvem mestu ta zapletena tehnika in, še važnejše od le-te, samovoljno merilo pri volilni pravici, ki se izvaja po teh političnih zakonih, in prav tako samovoljna oblast volilnih teles, ki zakon uporabljajo, ki pa so vsa tako pri upravnem redu – od krajevnega odbora do okrajnega, okrožnega odbora in odbora federalne enote in volilnih komisij, ki prav tako izvirajo iz teh odborov, kot tudi glede sodišč, ki so do vrha kot vse druge oblasti politično izključna.

Razmere niso normalne pri sami tehniki in mehanizmu, ki jih izvaja, toda bistveno je, da razmere zlasti niso normalne v splošnem političnem ozračju, v katerem se zakon uporablja in v katerem danes, v današnjih okoliščinah, ne more biti svobodnega političnega življenja, toliko bolj, če vse to povežemo s sprejetjem zakona o kaznovanju zločinov zoper domovino kot tudi zakona o državljanstvu, tako da pride k temu nemirnemu ozračju še ena pretnja. Končno je treba še omeniti, da se ne ve, na kaj bi se reducirala svobodna izmenjava mnenj v tem obdobju pred volitvami, če bi se obdržala samovoljna in izključna merila o stanju v državi.

Celo pomembni predstavniki štejejo v svojih govorih vse tendence diferenciranja in drugačnega mnenja za sovražno dejanje. Po vsem tem je očitno, da izvajanje volitev, ki naj bi peljale k postavitvi definitivne ureditve, terja stanje, v katerem bi bila prečiščena vsaj osnovna mnenja, odpravljeni dvomi in umirjene strasti iz prvih mesecev revolucije. Izvajanje volitev terja ozračje strpnosti in pomirjenja ter svobodnega čustvovanja državljana, ki mora povedati, kaj misli in za koga želi glasovati.

Pripombe, ki jih dajemo k posameznim določbam zakona o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino, dajemo z najboljšim namenom dobronamerne kritike, ker imamo hude izkušnje iz preteklosti stare Jugoslavije, in zato želimo, da se napake iz preteklosti nikdar več ne bi ponovile. Zato so vse graje takšnega našega stališča neumestne in zlonamerne.

Včeraj je bila v tem ljudskem domu izrečena tendenciozna parola glede tega – kdo je za Jugoslavijo in kdo ni! Pri tej paroli ni bilo jasno povedano, na koga vse leti sum, in to se dá različno razlagati. Če je avtor te parole mislil tudi na skupino, ki ji jaz pripadam, izjavljam, da je to zlonamerni slepi naboj, ki ni mogel vzdigniti niti prahu v tem domu, kaj šele da bi vznemiril javnost in politične ljudi, ki dobro poznajo politično stališče posameznih strank v stari Jugoslaviji, zlasti po prihodu sramotnega šestojanuarskega režima na oblast.

V tej razpravi si dovoljujem poudariti še to. Po pripombah, ki sem jih dal k zakonu o volitvah v ustavodajno skupščino, je tovariš Pijade v svojem glasilu »Borba« pred nekaj dnevi dejal, da tako delam pravzaprav za staro Jugoslavijo. Obžalujem, da je tovariš Pijade pozabil na moj boj v stari Jugoslaviji in da me je lahko tako nepravilno napadel, ko ve, da sem brez moči in da nimam tiska, da bi se branil, tovariš Pijade pa ima večletne in bridke izkušnje glede tega, kaj pomeni, če je kdo brez moči in se ne more braniti. S tem zavračam pripombo tovariša Pijadeja in trdno stojim na stališču vztrajnega boja za pravice ljudstva in za suvereno voljo ljudstva, za novo Jugoslavijo, v kateri se ne smejo več ponoviti napake iz preteklosti stare Jugoslavije. V stari Jugoslaviji sem se neutrudno bojeval proti vsem skorumpiranim in diktatorskim ter reakcionarnim režimom in sem imel pogum in drznost, da sem na zborovanju v Bogatiću, mislim, da leta 1937, kjer je bil tudi tovariš dr. Ribar, napadel celo nosilca kraljevske krone, kar lahko danes stori vsakteri državljan Jugoslavije, takrat pa nas je bilo malo, ki bi kaj takega javno povedali. Zaradi svojega vztrajnega boja v stari Jugoslaviji sem pretrpel vse fizične, moralne in duševne muke, ki si jih lahko predstavlja samo bujna domišljija, od 5. junija leta 1941 naprej, to je od dneva, ko me je v Beogradu prijel gestapo, pa do 29. aprila letos, ko me je osvobodila zavezniška ameriška armada. Poleg drugega sem prav s tega mesta leta 1939, pred tedanjo policijsko narodno skupščino imel pogum govoriti tudi o vsem preganjanju, pretepanju, zapiranju in ubijanju tovarišev resničnih levičarjev in me je takrat, ko sem navajal ta krvava preganjanja, na tem mestu napadlo

17 tako imenovanih narodnih poslancev in so fizično obračunali z mano. Vse to sem, tovariš Pijade, vzdržal in nikomur v tej državi ne dovoljujem, da mi kaj očita, ker bom do zadnjega diha vztrajal v pravičnem boju za ljudske pridobitve in svoboščine, za socialno pravico in popolno suverenost ljudstva. Toliko sem imel povedati.

PRESESEDNIK: Besedo ima minister za konstituanto Edvard Kardelj. (*Ploskanje*).

MINISTER ZA KONSTITUANTO EDVARD KARDELJ: Predvsem se strinjam z vsemi popravki in dopolnitvami, ki jih je predlagal zakonodajni odbor. Kar pa se tiče izjave manjšine, bi rad povedal nekaj besed.

Izjava manjšine navaja v obrazložitvi svojega odklonilnega stališča do zakona tri osnovne razloge oziroma sploh samo tri razloge. Prvič, ne strinjajo se s sistemom zveznih list. Pravijo, da je ta sistem nedemokratski. Znana pa je stvar, da »tak sistem list« uporabljajo številni demokratični volilni zakoni s proporcionalnim volilnim sistemom. Med drugimi je tak »sistem« imela Češko-slovaška. Predvsem ne gre za »sistem zveznih list«, temveč je ta volilni zakon zgrajen prav na sistemu okrožnih list. Po tem volilnem zakonu zvezne liste niso neogibne, toda zakon omogoča političnim formacijam v Jugoslaviji, da postavijo zvezne liste, če to hočejo in morejo. Razlog, da ta osnutek predlaga takšno ustanovo, je predvsem ta, da je naš volilni zakon kombinacija sistema po relativni okrajni večini in proporcionalnega sistema. Naš volilni zakon določa dve korekturi: okrožno korekturo in zvezno korekturo. Tako nobena politična formacija, ki se udeležuje volitev, pa naj bo večina ali manjšina, ne bo izgubila nobenega glasu. Mislim, da je proporcionalni sistem po tej poti dosledno uresničen in je mnogo naprednejši kot številni drugi volilni sistemi v zahodnih demokratičnih državah. Izjava manjšine te skupščine hoče torej iz prednosti tega zakona napraviti njegovo pomanjkljivost.

Tako bi lahko vsekakor povzeli, da manjšini najbrž prav ta demokratičnost volilnega zakona ni po volji. (*Ploskanje*.) Če bi v zvezi s tem manjšina dobro preučila ta zakon, bi lahko spoznala, da ta sistem zveznih list ravno favorizira, podpira šibke zvezne liste, podpira ravno šibke skupine. Drugo vprašanje pa je, ali imajo posamezne skupine dovolj moči, da bi vsaj v polovici Jugoslavije postavile svoje liste. Toda ni stvar zakonodajalca, da o tem razmišlja. (*Smeš.*)

Druga stvar, ki je bila v tem osnutku odločilna, je politična stran. Na volitve v konstituanto ne bi smeli preveč vplivati slučajni lokalni faktorji. In zato gre ustanova zveznih list prav za tem, da dá večje možnosti tistim političnim formacijam, ki imajo enotno demokratično izhodišče; da bi lahko močneje poudarile svoje enotno stališče pri graditvi novega ustavnega življenja v Jugoslaviji, kar nedvomno koristi enotnosti Demokratične federativne Jugoslavije. Mislim, da je bilo umestno upoštevati tudi to stvar, ko gre za ustavo naše države, za ustavo, ki se ne spreminja vsak dan.

Drugi argument, ki ga navaja manjšina v izjavi, bi se lahko označil z eno besedo kot nejevernost, kot nezaupanje v sedanjo ljudsko oblast. Prvič, ne drži izjava manjšine, da te ljudske oblasti niso bile voljene. Res pa je, da v nekaterih naših pokrajinah manjši del teh ljudskih oblasti še ni bil izvoljen ali vsaj ni bil izvoljen v zadnjem času s tajnim glasovanjem.

Toda predvsem velja to samo za manjše ozemlje naše države, poleg tega pa je tudi tam, kjer teh volitev še ni bilo v povsem urejeni obliki, popolnoma jasno, da so organi ljudske oblasti zrastle iz boja ljudstva, da jih je ljudstvo samo s svojo pobudo postavilo, da jih ni postavil nihče od zgoraj, temveč so pognali

iz tistih demokratičnih sil, ki so se bojevale za svobodo in demokracijo v svoji domovini, to pa pravzaprav pomeni, iz naših osnovnih ljudskih množic.

To je ena stvar. Druga stvar je tale: vprašal bi gospode iz manjšine, ali lahko imenujejo kakšno državo v Evropi, ki je bila okupirana in ki je že oprabila volitve za ljudsko oblast. Mislim, da ne morejo imenovati nobene take države, pač pa se vse te države, ki so bile pod okupacijo Nemcev, pripravljajo na volitve v svoje parlamente in ustavodajne skupščine, in vse te volitve bodo vodile sedaj postavljene oblasti. Toda vseh teh dejstev gospodje iz manjšine ne upoštevajo, ker nenačelno iščejo razloge, da bi bili negativni in da bi lahko obsojali konstruktivno delo našega ljudstva, da bi zgradilo svojo državo. (*Ploskanje.*) Poleg tega, če gremo po tej poti do konca, lahko vprašanje zastavimo takole: če kdo ne zaupa sedanji oblasti, to pomeni, da zahteva neko drugo oblast. Katera bi lahko bila ta druga oblast? To bi lahko bila samo stara oblast. Tisti, ki ne zaupa današnji oblasti, da bo pravilno izvedla volitve, želi, da bi te volitve vzela v svoje roke stara oblast, mi pa vemo, kako je bila stara oblast nepristranska do demokratičnih interesov širokih ljudskih množic. (*Pritrjevanje.*)

Tretji argument, ki ga navaja manjšina v svojem predlogu, je paragraf v tem zakonu, ki omogoča množicam, da v določenem roku dajo svoje pripombe o kandidatih ne glede na to, na čigavi listi so ti kandidati. Mislim, da je ta paragraf dosledno demokratičen in v današnjih razmerah še celo upravičen. Ne smemo pozabiti, da bodo volitve v ustavodajno skupščino v ozračju, ko so spomini naših ljudskih množic na strahote okupacije še zelo živi in ko so še zelo živi tudi spomini na odgovornost posameznih izdajalcev in okupatorskih hlapcev za zločine, ki jih je okupator počel v naši deželi in na njihove lastne zločine. Zakon o volilnih imenikih takim ljudem resda teoretično jemlje volilno pravico, toda povsem jasno je in sleherni človek ve, da bo prišlo v volilne imenike veliko ljudi, ki so tako ali drugače sodelovali z okupatorjem. Mislim, da jih ne bo le nekaj, temveč na tisoče. Vpisani bodo, prvič, zaradi tega, ker je nemogoče v tako kratkem času opraviti zadovoljivo kontrolo pri vpisovanju v volilne imenike, poleg tega pa tudi zato, ker naša ljudska oblast kaj rada verjame ljudem in jim daje možnost, da se poboljšajo, da se rehabilitirajo in da zopet najdejo svoje mesto med tistimi, ki gradijo svojo državo.

Tako torej ni nobenega dvoma, da bodo v volilnih imenikih tudi taki ljudje, in sicer na tisoče in tisoče takih ljudi. Jaz osebno v tem dejstvu ne vidim nobene posebne nevarnosti za demokratičen potek volitev. Pač pa je tu druga škodljiva možnost in ta možnost bi bila v tem, da bi se nekatere politične skupine pri volitvah poskušale opreti prav na te elemente, da bi s pomočjo takih glasov dosegle večji uspeh. Ta nevarnost bi bila toliko večja, če bi se ti ljudje pojavili kot kandidati na volitvah. Politične skupine s takimi kandidati bi se neizogibno spremenile v tribune in trobente včerajšnjih kvistingov. Mislim, da je dolžnost vseh demokratičnih skupin, ki hočejo biti zares demokratične, ne glede na to, ali so v fronti ali ne, da izločijo iz svojih vrst take ljudi in jim onemogočijo, da bi postali njihovi kandidati. (*Ploskanje.*) Toda to ni le dolžnost političnih skupin in njihovih vodstev samih, temveč je to tako dožnost kot tudi pravica vsega ljudstva. Naše izmučene množice imajo pravico zahtevati, da vse politične skupine tako v fronti kot zunaj fronte postavijo take kandidate, ki se niso umazali s sodelovanjem z okupatorjem. Po mojem mnenju je to edini način, da se zavaruje demokratični cilj volitev v ustavodajno skupščino in da se zavaruje demokratičnost same ustavodajne skupščine. Kajti o tem, da mora biti ustavodajna skupščina izraz demokratične volje našega ljudstva, nihče od nas ne more in ne

sme dvomiti. V tej ustavodajni skupščini ni mesta za nobenega kvislinškega pomagača okupatorja. Potemtakem zakon ne zahteva nič drugega, kot samo zavezuje vse predlagatelje list, da postavljajo kandidate, ki niso služili okupatorjem. (*Ploskanje.*) In poleg tega mislim, da zakon mora zagotoviti zares demokratično pot do volitev v ustavodajno skupščino. Ni mogoče dovoliti, da bi se volitve v ustavodajno skupščino spremenile v poskus kvislingovcev, da bi se rehabilitirali na neki novi osnovi. Naj se vsi rehabilitirajo s svojim zvestim in pridnim delom za obnovo naše razdejjane države. (*Ploskanje.*)

Ta naš zakon o volitvah v ustavodajno skupščino je eden najbolj demokratičnih volilnih zakonov, kar jih danes poznamo. Po svoji proporcionalnosti in ker ni v njem nobenih denarnih kavcij itd. je naprednejši od mnogih volilnih zakonov v zahodni Evropi, poleg tega pa ima tudi vse tiste lastnosti, značilne za demokratične zakone: tajno glasovanje, volitve so splošne, enake, direktne, ne glede na spol, na raso, ne glede na vero itd. Ljudske množice imajo prvič v Jugoslaviji tak demokratični zakon, ki bo veliko pripomogel, da se bo v Jugoslaviji utrdil demokratični red. (*Ploskanje.*) Ko bomo ta zakon objavili in razložili našim ljudskim množicam, bodo dobro razumele njegovo demokratično naravo. Nihče od tistih, ki so leta 1923 kratili demokratične volilne pravice, ne zločincem in njim podobnim, temveč pravim ljudskim predstavnikom, borcem za demokracijo, od leta 1921 naprej, ko je sedanja manjšina v začasni narodni skupščini glasovala za izgon komunističnih poslancev iz ustavodajne skupščine – nihče od teh se ne bo mogel takrat skriti pred ljudstvom. Tisti, ki napada ta zakon, ne želi, da bi bile našim ljudskim množicam zagotovljene demokratične pravice. (*Ploskanje.*) Toda mi smo zato tu, da te demokratične pravice zagotovimo našim ljudskim množicam. Menim, da je ta zakon eden od najtrdnjših stebrov, ki našim ljudskim množicam zagotavljajo te demokratične pravice. (*Burno in dolgotrajno ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec dr. Miloš Žanko.

DR. MILOŠ ŽANKO: Tovariši ljudski poslanci, pred nami je predlog zakona o volitvah ljudskih poslancev v ustavodajno skupščino. Tako imenovana demokratska skupina se je v imenu demokratskih načel izrekla proti temu zakonu. Toda upoštevati moramo, da to ni niti prvi niti edini zakon, proti kateremu se je izrekla tako imenovana demokratska skupina. Ta tako imenovana demokratska skupina se je v imenu demokratskih načel postavila proti vsem aktom tako AVNOJ kot tudi naše začasne ljudske skupščine. Kaj to pomeni? To pomeni, da so proti vsem našim zakonom in proti vsem aktom AVNOJ in začasne ljudske skupščine, baje zato, ker delo tako AVNOJ kot začasne ljudske skupščine preveva protidemokratični duh. Ali nam to lahko govorijo tisti, ki so med štiriletnim bojem, ki so ga bojevali naši narodi z AVNOJ na čelu, stali ob strani? Vprašati se moramo, zakaj se izrekajo proti tem zares demokratičnim zakonom, proti tem zakonom, v katerih so demokratična načela v največji meri prišla do veljave; zakaj se nenehno spopadajo z demokratičnim delom naše skupščine. Mislim, da je začetek takega stališča, začetek takega spopada z demokratičnim delom naše skupščine treba iskati v dejstvu, da so se sprli z demokratično prakso, z demokratičnim življenjem in z demokratičnimi pridobitvami naših narodov in se zato spopadajo z vsemi zakonskimi predlogi in odloki te skupščine. (*Ploskanje.*)

Menim, da je bilo potrebno poudariti, da njihove pripombe, baje v imenu demokracije, nimajo nič demokratičnega. Zdaj pa naj preidem na ugovore v zvezi s samim njihovim poročilom. Poudarjajo, da ta zakon z bistvom svojih

predpisov, s tehniko in načinom izvajanja ne daje popolnega jamstva, da se bo uveljavila suverena volja ljudstva. Kaj je bistvo in po čem se ocenjuje demokratična narava slehernega volilnega zakona? Demokratična narava volilnega zakona se ocenjuje po tem, kako je rešil osnovno materijo volilnega reda, se pravi, kako je rešil vprašanje volilne pravice, vprašanje kandidiranja in predlaganje kandidatnih list, kako je rešil metode dodeljevanja mandatov in kakšen je postopek samega poslovanja. In če pogledamo, kako je naš zakon rešil vso to materijo, vidimo, da je zakon najbolj demokratično rešil vsa vprašanja, ki so povezana z volilnim zakonom. Da se ne bi več ustavljali pri vprašanju volilne pravice, lahko ugotovimo le to, da tako široke ljudske množice nikdar v politični zgodovini naših narodov niso imele možnosti, da bi svobodno sodelovale pri volitvah v ustavodajno skupščino. Ko torej kakšen zakon razširja pravico glasovanja na vse ženske in mladino od 18 let naprej in pri tem ne dela nobene razlike glede narodnosti, vere, socialnega položaja, mora vsakdo, ki hoče pošteno misliti, priznati, da daje ta zakon našemu ljudstvu najširše možnosti, da izrazi svojo voljo v nekem tako pomembnem vprašanju, kot je ustavodajna skupščina. Tudi ko gre za potrjevanje, prijavljanje in predlaganje kandidatnih list nasploh, sistem, ki je sprejet s tem zakonom, demantira vse ugovore manjšine, s katerimi želi ta povedati, da ta način list ne dovoljuje, da bi se uveljavile manjše skupine. Iz tega, kar je povedal podpredsednik Kardelj, sicer pa mi tega ni treba ponavljati, je razvidno, da je sistem list narejen tako, da je res ravno narobe, se pravi, da niso prizadete močne politične grupacije, kot namigujejo na ljudski fronto. Ker so samo zvezne liste, je možno, da se predlagajo tudi okrožne liste, in sicer samostojne okrožne liste, pa celo okrajni kandidati, povezani z okrožno listo. Vse to kaže, da je zakon tako zastavljen, da se lahko uveljavijo ne le močne politične skupine, ki lahko predlagajo zvezno listo, temveč se lahko uveljavijo tudi manjše skupine, majhne politične struje v našem ljudstvu.

Napadajo zvezne liste in tisto, kar daje pečat samemu sistemu predlaganja list, in namigujejo na sistem zvezne liste, na režim zvezne liste, ki ji je, tako pravijo, na voljo ves državni aparat. Če bi želeli primerjati s prejšnjimi zakoni in prejšnjim volilnim sistemom, bi lahko takoj rekli, da je bil duh volilnega sistema šestojanuarskega režima tak, da je onemogočal ali vsaj znatno oteževal predlaganje opozicijskih list. Zato so bili postavljeni hudi pogoji, na primer: da mora deželno listo podpisati 60 predlagateljev iz vsakega okraja naše domovine, dalje da mora biti kandidat predlagan v vseh okrajih. Danes je v prvi vrsti tako, da se za zvezno listo, za prijavitel le-te zahteva sto podpisnikov in potrdil v polovici okrožij, ali, kar je še pomembnejše, sploh ni pogoja, da bi bil kandidat zezvan z zvezno listo. Zakon torej daje vse možnosti za postavljanje okrožnih list in za povezovanje okrajnih kandidatov z okrožnimi listami. Potemtakem primerjava s prejšnjimi režimi ni umestna in prav je povedal podprednik skupščine Moša Pijade v zakonodajnem odboru, da je taka primerjava nezdrava demagogija. Kot ureja ta zakon, metoda dodeljevanja mandatov sploh ne daje prednosti ljudski fronti in tudi ne posebno zveznim listam. Če pa že daje ugodnosti zvezni listi, jih daje vsem zveznim listam enako. Kombinacija večinskega načela in načela sorazmernega predstavnštva, kar je uveljavil ta zakon, dalje korekture zveznih list pri ugotavljanju rezultatov glasovanja kot tudi dopolnilni mandati so v prid manjšim skupinam, ki sicer morda ne bi mogle sorazmerno priti do veljave v ustavodajni skupščini po številu glasov. Torej nima ta očitek nobene realne osnove. Sistem zvezne liste ne daje nobene prednosti ljudski fronti, to pa pomeni, da ni nikakršne podlage za to, da bi

tudi dodeljevanje mandatov primerjali s starim volilnim režimom. Po starem šestojanuarskem zakonu o volitvah je lista, ki je dobila večino glasov v državi, avtomatično dobila tri četrtine mandatov, če pa je imela več glasov kot vse druge liste, je imela svoj delež tudi pri zadnji četrtini mandatov.

To pomeni, da je deželna lista po prejšnjem zakonu odvzemala mandate drugim listam. Po našem zakonu, po zakonu, ki je danes na dnevnem redu, pa ni zdaj nobenih privilegijev, temveč, nasprotno, ta sistem, korekture in dodeljevanje dopolnilnih mandatov, kot je to vprašanje že razložil podpredsednik Kardelj, daje prednosti prav manjšim skupinam, ne pa zvezni listi.

Morda bi enotni fronti kot najmočnejši in najbolj kompaktni politični skupini pri nas bolj ustrezal angleški sistem okrajnih volitev in večinsko načelo in potem bi manjše skupine slabše izvozile, kot mislijo. Zakon torej omogoča vsem strujam, ki imajo količkaj zaslombe pri ljudstvu, ki so količkaj povezane z ljudstvom, da bodo sorazmerno zastopane tudi v ustavodajni skupščini. Zakon ne daje, ker namigujejo ravno na listo enotne fronte, nobene prednosti enotni fronti, temveč ji daje prednosti njen boj za demokratične pravice in nacionalno svobodo naših narodov. Kar zmanjšuje uspeh nasprotnikov tega zakona, ni ta zakon, temveč je to njihova praksa med narodnoosvobodilno vojno, ki ni njim v prid. Zakon ne daje nobene ugodnosti. Ta zakon ne dovoljuje, da bi se izidi volitev popačili v korist nekaj ljudi, v korist kakšne majhne klike.

Pripomba, da ima zvezna lista na voljo državni aparat, in vsa druga namigovanja ne pomenijo nič drugega kot to, da so pri nas še vedno ljudje, ki si ne morejo predstavljati volitev drugače, kakor da se uporablja teror.

Kar se tiče organov, ki izvajajo volitve, je dovolj, da vzamemo zakon, in bomo videli, da so ti organi ločeni od ljudske oblasti. Celotno volilno delo vodi zvezna volilna komisija, ki jo imenuje predsedstvo naše skupščine.

Nekateri so mnenja, in to govori demokratska skupina, da ljudska oblast ni primerna za izvajanje volitev, ker je ni izvolilo ljudstvo. Torej želijo, kot je prej dejal podpredsednik Kardelj, da bi volitve izvedli stari organi. Glede na današnji položaj bi še dodal, da so gotovo take želje, če že gre za skupino, iz katere je nekdo med govorom tovariša Kardelja dejal, da ni res, da želijo, da bi te volitve izvedle stare oblasti, ne glede na to, kaj sami subjektivno mislijo ali želijo, in da želijo, da volitve pri nas ne bi bile svobodno izvedene, temveč da bi prišel kdo od zunaj, in bi nam vsilil, da bi pod njegovo kontrolo urejali naše notranje življenje . . . (*Milan Grol: Gospod predsednik, prosim za besedo.*)

PREDSEDNIK: Ko bo govornik končal, vam bom dal besedo.

DR. MILOŠ ŽANKO (nadaljuje): Na koncu naj povem, da so se tukaj izrekli proti enemu od najbolj demokratičnih zakonov, proti zakonu, ki bo našim narodom omogočil, da bodo zgradili močno federativno, močno demokratično skupnost. Navajajo argumente o nekakšni režimski listi, o listi državnega aparata in to, da bo državni aparat omejil svobodo. Toda ti argumenti o uporabi državnega aparata, nasilja, o omejevanju svobode itd., tovariši, – pa naj to priznajo ali ne – so argumenti današnjega reakcionarnega tiska.

In zlasti lahko pričakujemo, da bo tudi takrat, ko bomo v naši državi volili, ko bodo naši narodi še enkrat začeli urejati svojo domovino na trdnih demokratičnih temeljih, ko bodo končevali delo svojega štiriletnega boja, lahko pričakujemo, da bo takrat mednarodni tisk začel proti tem našim volitvam kampanjo; pričakujemo lahko, da bo uporabil prav te argumente: državni aparat, režim, omejevanje svobode idr. Tovariši, kaj to pomeni? To pomeni – ne bom se spuščal v to, kaj sami mislijo o vsem tem, toda to objektivno pomeni,

da že danes kažejo adute in nastopajo kot avantgarda mednarodne reakcije. (*Dolgotrajno ploskanje.*)

To je politično bistvo njihovega stališča, to je objektivni rezultat njihovega stališča ne glede na to, kaj sami o tem mislijo. Danes bodo naši narodi v tej skupščini, kjer se večina izreka za ta zakon, dobili močno orožje pri prizadevanjih za graditev svoje demokratične države in rečemo lahko, da bo ta zakon to omogočil in da bo ne le pomagal utrjevati našo državo, temveč prav tako lahko rečemo, da bo močan faktor tudi za utrjevanje demokracije naših narodov in po vsem svetu. (*Dolgotrajno pritrdjevanje.*)

PRESEDNIK: Ljudski poslanec g. Milan Grol se je prijavil k besedi zaradi osebnega pojasnila. Izvolite, g. Grol!

MILAN GROL: Prvi pogoj, da imamo majhno skupino v tem domu, je, da more tukaj govoriti tako, kot se govori v parlamentu, in da ji ni treba ves čas od nasprotnikov poslušati take stvari, ki jih mora z zgražanjem zavračati.

Najprej protestiram, ker pravite, da hrepenimo po stari oblasti. 40 let sem politik in nisem nikdar z ničimer pokazal in prav nič tudi ne kaže na to, da si želim tako oblast, temveč sem se vedno bojeval proti taki oblasti.

Drugo vprašanje, ali naša tehnika, volilna tehnika teh zakonov ustreza idejam nekoga od zunaj, zaradi česar naj bi nekdo od zunaj tukaj izvrševal oblast, kot je bilo tukaj rečeno, to je bilo tako grdo povedano, da mi po mojem mnenju o tem ni treba veliko govoriti.

Pokazal sem najboljšo svojo voljo, da bi veliko težje argumente povedal za zaprtimi vrati, brez te javnosti. Ko sem izgubil možnost, da bi lahko na ta način prepričeval, se ne morem izogibati resnici zato, ker mi bo kdo vrgel v obraz, da govorim to resnico kot agent nekoga. Tega mi nikdar v življenju nihče ni mogel reči in nihče mi ni mogel preprečiti, da ne bi govoril resnice, in tudi v prihodnje mi nihče ne bo preprečil, da ne bi govoril resnice. (*Pritrdjevanje manjšine.*)

PRESEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Života Đermanović.

ŽIVOTA ĐERMANOVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, morda ni tako lahko govoriti, ko se v bistvu tako razlikujemo v gledanju na zadeve, ki se kaže v majhnih otenkih, ki pa, če bolje pogledamo in se poglobimo, pelje po čisto nasprotnih poteh in izraža popolnoma nasprotna stališča. Ne poznam parlamentarnih običajev, toda vidim, da so stari parlamentarci zelo občutljivi. Čutim, da ta zakon, ki sta ga tako večina kot tudi manjšina zakonodajnega odbora razglasili za enega od najpomembnejših političnih zakonov, sprejemamo ne v času omejenih svoboščin, kakor pravi manjšina, temveč v času velikih zgodovinskih dogajanj in velikega zgodovinskega ustvarjanja. In kar naprej se mi zdi, da o vsej tej zadevi nekam preveč občutljivo razpravljamo, kot da bi šlo za nekakšne majhne otenke, ne pa za skoraj diametralno razhajanje. Ko gledam poročilo in obrazložitev manjšine, odkrivam, na primer, priznanje določenih bistvenih dejstev: priznanje suverenosti ljudstva, nove Jugoslavije, narodno-osvobodilnega boja in pridobitev tega boja, kot tudi prizadevanja, želje manjšine, da se bojuje za ohranitev pridobitev ljudstva, priznanje žrtvam, ki so padle za te pridobitve, in celo priznanje ljudske oblasti, po drugi strani pa, če pogledamo obrazložitev negativnega stališča do tega v bistvu najbolj demokratičnega zakona, ko daje take ugovore, to gre, dovolite mi, da se tako izrazim, po liniji drobnih strankarskih interesov. Kajti ko pravijo, »da zakon z bistvom svojih določb ne daje jamstva, da se bo volja ljudstva lahko izrazila prek vseh naprednih političnih strank in skupin«, tega ne morem drugače razumeti, kot da jih

skrbi, kako jo bo pri volitvah izvozila tista stranka, ki ji pripadajo tisti, ki ugovarjajo. Zdi se mi, da v teh dneh, ko morajo naši narodi sprejeti svojo ustavo, ne gre za to, kako se bo odrezala kakšna stranka, temveč za to, kako se bo ljudstvo izreklo o bistvenih problemih, ki se dandanes zastavljajo in o katerih mora odločiti ustavodajna skupščina. Ne morem razumeti pripomb in bojzani te skupine, ali se bodo zakoni neovirano uporabljali. Če si ta skupina prizadeva, da se bodo volilni zakon in drugi zakoni, ki jih sprejema naša skupščina, neovirano uporabljali, je, mislim, vsa bojazen povsem neupravičena, ker so lahko prepričani, da se bodo ti zakoni zares nemoteno uporabljali, če ta skupina in njihovi prijatelji, pa tudi druge skupine ne bodo ovirali njihove uporabe. Ne morem verjeti, da tisti, ki sprejemajo zakone, teh zakonov ne bi tudi pravilno uporabljali. Zato ne morem razumeti obrazložitve in političnega stališča te skupine.

Ugovor manjšine, da ta zakon ne daje tehničnih možnosti, da bi tudi druge politične skupine dobile svoje zvezne liste, je neupravičen in neumesten, ker ni ovira v tem, ali volilni zakon daje kakšne prednosti ali ne, ker po zakonu lahko predlagajo okrožne liste majhne skupine, temveč je vprašanje o postavljanju zvezne liste preprosto vprašanje, ali ima tudi skupina, ki daje ugovore, v vsej državi toliko pristašev, da bi lahko postavila svojo zvezno listo.

Kadar govorimo o novi Jugoslaviji, moramo upoštevati, da je povzročila tudi nov politični položaj. Tudi v tem novem političnem položaju manjšinska skupina ugovarja, ker v tem položaju, povsem razumljivo, ne more imeti takih prednosti, kot jih ima ljudska fronta, kajti za fronto so bili med narodnoosvobodilnim bojem naši narodi, ki so stopili na drugačno, novo pot, po kateri jih ne morejo voditi take manjšinske skupine. Izreči se za federativni sistem, ki ga sprejema tudi ta skupina sama, pomeni zares postaviti se na stališče razpoloženja ljudstva in želje po federaciji. Če bi tudi oni to iskreno mislili, jim ne bi bilo treba skrbeti za to, ali bodo lahko postavili zvezno listo ali ne. Toda ker niso šli po poti našega štiriletnega narodnoosvobodilnega boja, tudi niso povezani z ljudstvom in zato bi potrebovali zelo veliko let, da bi si pridobili zaupanje ljudstva in da bi postavili zvezno listo. Tako pa morajo listo postavljati v sporazumu ne s predstavniki naprednih političnih strank, temveč z reakcionarji, s tistimi, ki jih povečini sploh ni v državi in bi jih bilo treba čakati, da bi se vrnili iz tujine, da bi manjšina v naši skupščini lahko sestavila zvezno listo, s katero bi bila zadovoljna opozicija. (*Ploskanje.*) Tisto, kar je bistveno, to pa – bi dejali – sprejema tudi opozicijska skupina, je demokracija, federacija, bratstvo in enotnost, varovanje pridobitev narodnoosvobodilne vojne – nosilka tega programa je ljudska fronta in s tem ter takim programom bo stopila pred ljudstvo na volitvah. Pa naj tudi vse druge politične stranke objavijo svoje programe, da bi se naši narodi lahko tudi opredeljevali po programih! Toda iz vseh dosedanjih razprav nam je znan samo program ljudske fronte. Nismo se še seznanili s programom manjšinske skupine, ki se izreka proti in nasprotuje zakonskemu predlogu, ki je predlagan temu domu. Ne vemo, ali bi se lahko sklicevali na svoj stari program, ker so se stališča od ustanovitve stare Jugoslavije do narodnoosvobodilnega boja razvila. – Če bi vztrajali pri svojem starem programu, se mi zdi, da s tem programom ne bi mogli biti za novo Jugoslavijo in za pridobitev narodnoosvobodilnega boja.

Mislim, da v zakonu ni tistih tehničnih težav, o katerih govori manjšina. Mislim, da ne delajo pripomb zaradi pomanjkljivosti samega predloga zakona, temveč zato, da bi zavzeli opozicijsko stališče do ljudske fronte, do pridobitev

narodnoosvobodilnega boja in do nove Jugoslavije. Bojim se, če predpostavimo, da so gospodje iz opozicije dobronamerni, da bo vse to prišlo prav ravno tistim, proti katerim smo se deloma tudi bojevali med narodnoosvobodilnim bojem. Mislim, da je težko razumeti pretirano občutljivost, ki se kaže pri predstavnikih te skupine, če bi se zadeve tako zasukale.

Iz vsega tega lahko povzamem, da je predlog zakona o volitvah ljudskih poslancev v ustavodajno skupščino, ki ga je predlagala večina zakonodajnega odbora, tak, da ga bodo sprejeli vsi naši narodi in bodo razumeli, da je instrument, ki bo pomagal, da bodo prišle do veljave tako volja kot tudi želje ljudstva. (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš Jovan Veselinov.

JOVAN VESELINOV: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, predsednik vlade tovariš Tito je nekajkrat v zadnjih mesecih poudaril, da bo naša država dobila demokratične zakone in da bomo izvedli volitve v konstituanto bolj demokratično kot kdaj doslej v zgodovini naše države.

Zakoni, ki jih bo obravnavala skupščina, jasno kažejo na to, da gremo po tej poti, da bo naša država dobila demokratično ureditev in da se bo z novimi zakoni popolnoma uveljavila suverena volja našega ljudstva.

Včeraj smo tu govorili o tem, da so medsebojno povezani trije osnovni zakoni, ki smo jih sprejeli te dni: zakon o volilnih imenikih, zakon o ustavodajni skupščini in predlog zakona o volitvah ljudskih poslancev, o katerem danes razpravljamo. Če pogledamo v celoti, kakšni so ti zakoni, takoj opazimo dve stvari. Po eni strani so ti zakoni globoko demokratični, ker omogočajo širokim ljudskim množicam, da pridejo povsem do veljave. Po drugi strani ti zakoni izključujejo iz političnega življenja sovražnike naših narodov, petokolonaše, ljudi, ki so pripeljali Jugoslavijo do šestojanuarske katastrofe. Prav zato, ker je ta zakon tako narejen, je globoko demokratičen in je hkrati močno orožje v rokah našega ljudstva za boj proti ostankom fašizma, za boj proti reakcionarnim elementom, ki hočejo povampiriti tisto staro.

Če zdaj gledamo na zakon, ki ga sprejemamo, s tega stališča in če si ogle- damo pripombe, ki jih je dala skupina ljudskih poslancev, ki vstajajo pri glasovanju, bomo videli, da se o vseh teh osnovnih vprašanjih, za katera gre, o bistvenih vprašanjih, o vprašanjih demokratičnosti volitev, o vprašanjih, ki naj zagotovijo pridobitve našega boja, ki naj povečajo te pridobitve, omogočijo ljudsko demokracijo – ne strinjajo z nami.

Ko je g. Grol pred nekaj dnevi govoril v ljudski skupščini, je dejal, da ne želijo, da on osebno ne želi postati nekakšno središče in zbirati okrog sebe različne reakcionarne elemente v državi. Toda ravnanje gospoda Grola pri osnovnih vprašanjih, o katerih razpravljamo, jasno kaže, da gospod Grol želi ločiti svoje stališče od stališča skupščinske večine in da želi dokazati vsem tistim, ki so proti pridobitvam našega narodnoosvobodilnega boja, proti tistemu, kar je delal AVNOJ in kar dela ljudska skupščina, da je njegov program nasproten zakonom, ki jih danes sprejemamo. In zato je povsem razumljivo, to se kaže po vsej naši državi, da vsi reakcionarni elementi, vsi protifašistični elementi, vsi petokolonaši, ki morajo priti pred sodišče našega ljudstva, vidijo svojo rešitev v skupini poslancev, ki vstajajo, kadar glasujemo. To je dejstvo. (*Ploskanje.*) Kakor se po eni strani resnične demokratične sile naše države zbirajo okoli ljudske fronte in se vsi rodoljubni elementi združujejo, da bi čim lažje končali delo, ki smo ga začeli, po drugi strani prav ta skupina želi na vsakem koraku poudariti, da se ravno s tem ne strinja in da ima svoj posebni program. Strinjam

se s tovarišem, ki je govoril pred mano in dejal, da vsega tega ne smemo razumeti tako, kot da gre tu za drobna vprašanja. Ne gre za drobna vprašanja. Tu gre za pomembna vprašanja o naši državni ureditvi; tu gre za vprašanje pridobitev našega narodnoosvobodilnega boja; tu gre za ljudsko fronto samo. Gospod Grol s skupino poslancev, ki vstaja, kadar glasujemo, hote ali nehoti, a najbrž ima pri tem določene želje, hoče postati voditelj tistih, ki se bojujejo proti pridobitvam našega narodnoosvobodilnega boja, proti demokratičnim pridobitvam naših narodov. Nenehno poudarjajo in nenehno prikrivajo to svoje stališče z različnimi demokratičnimi frazami. Radi se krasijo z demokracijo. In če natančno pogledamo, zakaj se ne strinjajo z našimi zakoni, bomo spoznali, da se ne strinjajo z našimi zakoni v glavnem zato, ker ti naši zakoni tepejo po glavi vse reakcionarje, protiljudske elemente. Pri tem se ne strinjajo z nami. In ko dajejo svoje pripombe, želijo, da se zadeva zaplete, da se dela zmeda, to pa ni nič drugega kot podpiranje tiste smeri, ki pri njih prihaja do veljave. Kot vidite, gre tu za dve liniji: za linijo Grola in skupine poslancev, ki vstajajo, kadar se glasuje, in za linijo našega ljudstva, ki si jo je začrtalo med osvobodilno vojno. (*Pritrjevanje.*)

Povsem pravilno je opozoril neki tovariš, ki je dejal, da z Grolovo skupino v marsičem računajo tisti, ki v tujini pišejo proti naši državi, proti novi Demokratični federativni Jugoslaviji, proti pridobitvam narodnoosvobodilnega boja, da tudi oni računajo s to skupino, ki sedi v naši začasni ljudski skupščini. (*Ploskanje.*)

Mi smo za te zakone, posebno za volilni zakon, zato, ker po eni strani dajejo široke demokratične pravice ljudskim množicam, in zato, ker tepejo reakcionarne in izdajalske elemente. Vemo, da bodo vsi narodi naše jugoslovanske domovine pozdravili ta zakon, ker so se za tak zakon izrekli že med našo narodnoosvobodilno vojno. Naši narodi so prvič že takrat, ko so se začeli bojevati, zahtevali demokratične pravice in so obsojali vse izdajalske elemente tako doma kot v tujini. Ta zakon uzakonja voljo ljudstva, ki se je nenehno kazala med osvobodilno vojno.

Rad bi povedal nekaj besed še o dvodomnem sistemu, čeprav je bila ta zadeva včeraj pojasnjena. Pokrajini Vojvodina ter Kosovo in Metohija imata po tem zakonu pravico poslati po 10 poslancev. Ta zakon omogoča, da se v novi Jugoslaviji po odlokih AVNOJ tudi naše nacionalne manjšine lahko uveljavijo in da bodo njihovi interesi zavarovani v skupščini. S tem, da bosta pokrajini Vojvodina ter Kosovo in Metohija volili poslance, ki bodo tu sodelovali skupaj z nami, bosta občutili, da je to tudi njuna država, da sta v njej popolnoma enakopravni in svobodni in da lahko svobodno živita v naši državi.

Zato, ker je ta zakon globoko demokratičen, ker omogoča, da se uveljavi suverena volja našega ljudstva, izjavljam v imenu ljudske fronte, da bom glasoval za ta zakonski predlog. (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Kiril Miljkovski. (*Glasovi: Ne želi govoriti.*)

Objavljam, da je razprava o načelu končana in seznam govornikov izčrpan. Prehajamo na glasovanje v načelu. Vprašam ljudsko skupščino, ali sprejme predlog zakona o volitvah ljudskih poslancev v ustavodajno skupščino v načelu? (*Sprejme. – Ploskanje.*) Ljudski poslanci, ki ne sprejemajo tega zakonskega predloga v načelu, naj izvolijo vstati. (*Manjšina vstane.*) To je manjšina. Objavljam, da je predlog zakona o volitvah ljudskih poslancev v ustavodajno skupščino v načelu sprejet.

Prehajamo na razpravo o posameznostih. Prosim sekretarja Omerja Gluhića, da izvoli prebrati najprej naslov in potem vsak člen posebej.

SEKRETAR OMER GLUHIĆ (*bere naslov*): Predlog zakona o volitvah ljudskih poslancev v ustavodajno skupščino (zvezno skupščino in skupščino narodov).

PREDSEDNIK: Ali začasna ljudska skupščina sprejme prebrani naslov? (*Sprejme.*) Objavljam, da je prebrani naslov zakona sprejet. Izvolite poslušati 1. člen.

SEKRETAR bere: I – Splošne določbe – 1. člen.

PREDSEDNIK: Ali skupščina sprejme prebrani 1. člen? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 1. člen sprejet po predlogu zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati naslednji člen.

(Zatem je začasna ljudska skupščina glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, in sprejela 2., 3. in 4. člen po predlogu zakonodajnega odbora.)

PREDSEDNIK: Pri 5. členu imamo amandma. Prosim poročevalca, da ga izvoli prebrati.

POROČEVALEC VEČINE ZAKONODAJNEGA ODBORA VLADIMIR SIMIĆ: Predlagam, da v 5. členu črtamo prvi odstavek in namesto tega dodamo: »Od dneva razpisa volitev se ne smejo uvajati omejitve za gibanje volivcev.«

PREDSEDNIK: Slišali ste ta amandma. Besedo ima ljudski poslanec g. dr. Dragić Joksimović.

DR. DRAGIĆ JOKSIMOVIĆ: Predlagam, da namesto besede »volivcev« uporabimo besedo »državljanov«.

PREDSEDNIK: Slišali ste poročevalca večine kot tudi predlog ljudskega poslanca g. Joksimovića. Če bo skupščina sprejela 5. člen s predlaganim amandmajem, ki ga je prebral poročevalec večine, ne bo potreben ta predlog g. Joksimovića. Ali skupščina sprejme 5. člen s predlaganim amandmajem, ki ga je predlagal poročevalec večine? (*Glasovi: – Sprejme. – Ne sprejme.*) Objavljam, da je 5. člen sprejet z večino glasov.

(Zatem je začasna ljudska skupščina s sedenjem in vstajanjem glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, in sprejela vse člene od 6. člena do vključno 23. člena po predlogu zakonodajnega odbora.)

PREDSEDNIK: Prosim sekretarja Omerja Gluhića, da prebere 24. člen.

SEKRETAR bere 24. člen.

PREDSEDNIK: K 24. členu imamo amandma. Besedo ima poročevalec večine.

POROČEVALEC VEČINE: V drugem odstavku, v drugi vrsti se za besedo »oseb« doda beseda »za«, v tretji vrsti drugega odstavka pa se črta beseda »pravice« in se nadomesti z besedami: »pogoje v smislu 6. člena«.

Potemtakem se drugi odstavek 24. člena glasi: »Volivci imajo pravico v roku treh dni vložiti ugovor zoper kandidature takih oseb, za katere menijo, da nimajo pravice v smislu 6. člena biti voljeni.«

PREDSEDNIK: Ali skupščina sprejme ta amandma k 24. členu, ki ga je zdaj prebral poročevalec večine? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 24. člen sprejet v predlagani redakciji, ki jo je prebral poročevalec večine. Izvolite poslušati 25. člen.

SEKRETAR bere 25. člen.

(Zatem je začasna ljudska skupščina s sedenjem in vstajanjem glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, in sprejela vse člene od 25. člena do vključno 42. člena po predlogu zakonodajnega odbora.)

PREDSEDNIK: Izvolite poslušati 43. člen.

SEKRETAR bere 43. člen.

PREDSEDNIK: K 43. členu imamo amandma. Besedo ima poročevalec večine.

POROČEVALEC VEČINE: Po prvem odstavku 43. člena se doda novi naslednji odstavek: »Prav tako smejo predlagatelji federalnih (pokrajinskih) list za skupščino narodov prijaviti svoje predstavnike in namestnike za vsak volilni kraj (volišče).«

PREDSEDNIK: Slišali ste amandma. Ali skupščina sprejme predlagani amandma k 43. členu, ki ga je prebral poročevalec večine? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 43. člen sprejet v predlagani redakciji z amandmajem, ki ga je prebral poročevalec večine zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati 44. člen.

SEKRETAR bere 44. člen.

(*Zatem je začasna ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, in sprejela vse člene od 44. člena do vključno 91. člena po predlogu zakonodajnega odbora.*)

PREDSEDNIK: S tem smo končali razpravo o posameznostih. Prehajamo na glasovanje o celotnem zakonu. Glasovali bomo poimensko, s klicanjem. Tisti gospodje in tovariši ljudski poslanci, ki bodo glasovali za zakonski predlog, bodo glasovali z *za*, tisti pa, ki bodo glasovali proti temu zakonskemu predlogu, bodo glasovali s *proti*. Prosim sekretarja Mileta Peruničiča, da opravi poimensko klicanje.

SEKRETAR opravi klicanje.

(*Po glasovanju.*)

PREDSEDNIK: Objavljam rezultat glasovanja. Glasovalo je vsega 386 ljudskih poslancev. *Za* je glasovalo 370 poslancev, *proti* pa 16.

Objavljam, da je predlog zakona o volitvah poslancev v ustavodajno skupščino (zvezno skupščino in skupščino narodov) z glasovanjem o celotnem zakonu sprejet. (*Burno pritrjevanje.*)

Preden preidemo na naslednjo točko dnevnega reda, odrejam 5-minutni odmor.

(*Po odmoru.*)

PREDSEDNIK: Prosim gospode ljudske poslance, da zasedejo svoje sedeže.

Prehajamo na drugo točko dnevnega reda: razprava o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o agrarni reformi in kolonizaciji.¹⁵ Poročevalec o tem zakonskem predlogu je tovariš Moša Pijade. Prosim tovariša Moša Pijade, da izvoli prebrati poročilo zakonodajnega odbora. (*Ploskanje.*)

POROČEVALEC MOŠA PIJADE: Zakonodajni odbor je razpravljal o predlogu zakona o agrarni reformi in kolonizaciji na dveh sejah. Odbor je izdelal to poročilo in nihče ni ločil svojega mnenja, ker je bil predlog v odboru soglasno sprejet. Poročilo zakonodajnega odbora je tako. (*Bere poročilo zakonodajnega odbora.*)

---

¹⁵ Predlog zakona in obrazložitev predlagatelja dr. Vase Čubrilovića, Sretena Vukošavljevića in Moše Pijadeja gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 505-515. O predlogu so prej razpravljali in ga sprejeli na 2. in 3. seji zakonodajnega odbora dne 11. in 12. avgusta 1945 (gl. RZO, str. 268-307).

Na današnji seji odbora je bilo več predlogov za nekatere spremembe in dopolnitve. Odbor je o teh predlogih razpravljal, jih sprejel in pri razpravi o posameznostih bodo predlagani kot amandmaji, gre pa za točki a) in e) 3. člena, za 5. člen, ki govori o gozdovih, in za 8. ter 26. člen.

Tovariši in gospodje poslanci, mislim, da pred takšnim domom, ki je zrastel iz narodnoosvobodilnega boja, niso potrebni dolgi govori, da bi to skupščino prepričali, da je tak zakon potreben. Ta zakon streže željam vseh nas, željam, ki ste jih gojili v prsih med narodnoosvobodilnim bojem, željam, ki jih je gojila vsa množica naših kmečkih ljudi takrat, ko so s puško v roki gradili svojo novo ljudsko državo.

Veliko naših kmečkih ljudi je bilo v stari Jugoslaviji pri takratnih agrarnih reformah prevarano in zato razočarano, ker agrarna reforma v stari Jugoslaviji ni bila izvedena iz čistih nagibov, iz nagibov, da bi pomagala našim kmečkim ljudem, temveč so glavno vlogo igrali umazani politični računi.

V naši državi danes ni toliko proste zemlje in zemlje, ki bi jo lahko dali na voljo z agrarno reformo, da bi našim revnim kmečkim ljudem, kmetu, ki nima nič ali nima dovolj zemlje, lahko dali toliko zemlje, kolikor bi mu je bilo treba dati. V tem zakonu delamo vse, kar je mogoče, da bi bil sklad zemlje, ki jo bomo dodeljevali kmetom brez zemlje in kmetom, ki je imajo premalo, kar se da velik, da odvezamemo zemljo vsem tistim kategorijam nekmetov, ki jim sploh lahko odvezamemo zemljo in jo damo v sklad za dodeljevanje zemlje kmetom, ker želimo uresničiti načelo, naj ima zemljo tisti, ki jo obdeluje.

Naši kmečki ljudje, ki so predstavljali velikansko množico borcev v vstaji, ki so poleg številnih človeških žrtev za to novo ljudsko državo dali tudi velikanske materialne žrtve, med bojem niso ničesar zahtevali. Samo nekaj so zahtevali od samih sebe: da se pošteno bojujejo proti fašizmu za novo demokratično, zares demokratično ljudsko državo.

Če upoštevamo tako državo, za katero so se žrtvovali in za katero so se bojevali, so vsekakor po pravici pričakovali, da bo ta država znala rešiti tudi vprašanje zemljiške posesti, da bo kmet v svoji ljudski državi prišel do zemlje, po kateri je tako koprnel.

Predlog zakona, ki je pred nami, kaže, da naš kmet ne bo prevaran, dokazuje to, da se naša skupščina povsem zaveda, da se s tem zakonom oddoljuje, toda pravim, samo deloma oddoljuje našim kmečkim ljudem. (*Ploskanje.*) Naša država je država male posesti. Velikansko je število, v velikanski večini so taki, ki imajo manj kot 5 hektarov, in taki, ki imajo manj kot 2 hektara zemlje.

Dejal sem, da zemljiški sklad, ki ga bomo lahko osnovali, ne bo omogočil, da bi vsakdo dobil zemljo in da bi je dobil dovolj. Zato pravim, da bomo s tem zakonom vrnilo samo del dolga. Da bi povečali blaginjo naših kmečkih ljudi, se bomo morali lotiti poleg teh še drugih ukrepov. Nedvomno bi bilo bolje, če bi ta zakon lahko sprejeli vsaj pred dvema ali tremi meseci. Toda upoštevati moramo, da pri tem ni bila odločilna dobra volja. Šele trije meseci so od takrat, ko je bila celotna naša država popolnoma osvobojena. Dokler naša država ni bila popolnoma osvobojena, ni bilo mogoče sprejeti tega zakona. Vso državo smo morali osvoboditi, da smo se lahko lotili tega dela.

Sama izdelava zakona je zahtevala določen čas in, glejte, zdaj ga predlagamo temu visokemu domu in upamo, da bodo priprave, ki smo se jih lotili v zadnjih mesecih za izvajanje agrarne reforme in kolonizacije, omogočile hitro izvajanje tega zakona, tako da bi vsaj precejšen del novih kolonistov lahko bil za jesensko setev na svojem novem zemljišču. V vsej državi, v vseh federalnih

enotah je ljudstvo nestrpno pričakovalo ta zakon. Od vsepovsod so spraševali: kaj je z agrarno reformo in kdaj bo? To je vprašanje vseh kmetov in vse naše države. Če pogledamo sam predlog zakona, bomo videli, da smo na začetek tega zakona postavili načelo, da zemlja pripada tistim, ki jo obdelujejo. To je osnovno načelo, na katerem smo naredili ta zakon. Še eno pomembno načelo imamo v splošnem delu zakona, kjer je rečeno, da dodeljeno zemljišče preide v zasebno last oseb, ki jim je bilo dodeljeno in da bo to takoj vpisano v zemljiško knjigo. Spričo današnje stopnje razvoja smo se predlagatelji tega zakona in celoten zakonodajni odbor postavili na stališče, da zemlja, ki jo bo kmet s to agrarno reformo dobil, postane njegova zasebna, osebna lastnina, ne pa da bi bilo tako kot v stari Jugoslaviji, da je kmet zemljo sicer dobil, ni pa bilo to vpisano v zemljiško knjigo, tako da je visel med nebom in zemljo, bil je nekakšen lastnik, v resnici pa ni imel trdnega občutka, da je postal lastnik dodeljene zemlje, ker so ga lahko z nje pognali, če ni bil dober volivec in politični agitator. S tem zakonom zagotavljamo ne samo to, da kmet, ki dobi zemljo, dobi to zemljo v trajno last, temveč tudi to, da se mu ta zemlja takoj vpiše v zemljiško knjigo kot njegova lastnina. Ta zakon je okvirni zvezni zakon, ki postavlja le splošna načela in določbe, na podlagi katerih bodo morali parlamenti federalnih enot sprejeti zakone federalnih enot za uporabo teh splošnih načel.

Drugi del zakona govori o razlastitvi. Tu so našteje tiste kategorije zemljišč, iz katerih moramo dobiti zemljišča za sklad, da bomo iz njega dodeljevali zemljo kmetom brez zemlje in revnim kmetom. Na prvem mestu so veleposestva, bodisi z obdelovalno zemljo, bodisi z gozdom, za veleposestvo pa velja vsako posestvo, ki ima nad 45 hektarov skupne površine ali 25–35 hektarov obdelovalne zemlje. Toda niti velikost posestva niti število hektarov po tem zakonu nista odločilna, da posestvo štejemo med veleposestva. Kmečka družinska zadruga ima lahko posestvo, ki je večje od 45 hektarov, in njenega posestva ne bomo šteli za veleposestvo. Pomemben element za uvrstitev skupne površine zemljišča, ki meri nad 45 hektarov med veleposestva, je razmerje lastnika do tega posestva. Za veleposestvo gre, če lastnik ni poljedelec, če lastnik ne dela sam, temveč izkorišča to zemljo tako, da jo daje v zakup drugim ljudem ali izkorišča najeto delovno silo. Taka posestva se po tem predlogu razlastijo v celoti, z vsemi zgradbami in napravami na njih in s celotnim živim in neživim inventarjem brez kakršnekoli odškodnine lastniku. Dalje zadene razlastitev zemljiška posestva, ki so last bank, podjetij, delniških družb in drugih zasebnopravnih oseb ter drugih pravnih oseb, ki jih določa zakon, razen tistih delov zemljišč, ki jih bodo lastniki obdržali za industrijske, gradbene, znanstvene, kulturne in drugačne družbenokoristne namene. Tudi ta posestva se odvzamejo brez povračila.

Potem pridejo na vrsto zemljiška posestva cerkvá, samostanov, verskih ustanov in vseh vrst zapuščenih ustanov, posvetnih in verskih. Tudi ta posestva se odvzamejo brez povračila. Malo pozneje bomo govorili o tem, kaj se jim pusti.

Razlastitev zadene tudi presežek obdelovalne zemlje pri kmetijskih posestvih, ki presegajo z zakonom določeni maksimum. Ta maksimum zemljiške posesti obdrži v lasti kmet, ki jo obdeluje s svojo družino, in ga bodo določili zakoni federalnih enot s tem, da ne sme biti manjši od 20 in ne večji od 30 hektarov obdelovalne zemlje. V teh mejah se bo določal maksimum v vsakem posameznem primeru glede na število družinskih članov, na vrsto zemlje in na

kulturo. Toda v planinskih krajih in če je zemlja zelo slaba ter povsod tam, kjer so večje družinske zadruga, lahko zakoni federalnih enot dvignejo to mejo.

Razlastitev zadene še presežek obdelovalne zemlje nad tri do pet hektarov, če lastniki niso poljedelci po poklicu in je ne obdelujejo sami s svojo družino, temveč z najeto delovno silo.

In končno, razlašena in prenesena v zemljiški sklad bodo tudi tista zemljiška posestva, ki so med vojno iz kateregakoli razloga ostala brez lastnika in brez pravnega naslednika. To so tista zemljišča, na katerih je krvava klavska ustaška in četniška roka pobila vse do zadnjega otroka. Poleg teh zemljišč, ki so tu določena za razlastitev, da bi iz njih ustvarili zemljiški sklad, mislimo, da bi v zemljiški sklad agrarne reforme in kolonizacije prenesli še obdelovalno zemljo državljanov nemškega rajha in oseb nemške narodnosti, ki jim je bila zaplenjena z odlokom AVNOJ z dne 21. novembra 1944. Dalje, obdelovalna zemlja sovražnikov ljudstva in drugih oseb, ki jim je bila zaplenjena na podlagi sodnih odločb in, končno, tista zemlja, ki jo bo država iz svoje zemljiške posesti sama odstopila za dodeljevanje revnim kmetom. Iz tega zakona je razvidno, da si bo država obdržala za velika vzorna in zgledna posestva, za različne kmetijske postaje, drevnice, žrebčarne itd. določena zemljišča, pri tem pa bo omejila velikost teh posesti na najmanjši možni obseg, na obseg, ki bo po eni strani omogočil, da bo zemljiški sklad za dodeljevanje zemlje kmetom čim večji in da bo po drugi strani država imela dovolj zemlje, da bo lahko s selekcijo semen, živine, z znanstvenimi raziskovanji itd. pomagala, da bodo zemljiška posestva napredovala in da se bo izboljševalo njihovo gospodarstvo. Videli boste, da je tendenca tega zakona, da damo vse varstvo ne le kmetom brez zemlje in revnim kmetom, temveč tudi srednjemu kmetu. In rečemo lahko, da ta zakon ne tepe tudi premožnejšega kmeta, toda poglobitno je zavarovati revnega in srednjega kmeta.

Pomembno je pogledati, kako si ta zakonski predlog predstavlja dodeljevanje zemlje iz že ustvarjenega zemljiškega sklada. Predvsem, sem dejal, se zemlja dodeljuje kmetom, ki nimajo zemlje ali je nimajo dovolj. Ta zemlja se bo dodeljevala predvsem tam, kjer živi kmet, ki naj jo dobi, v kraju, kjer živi, v njegovih federalnih enoti.

Med kmeti, ki bodo zahtevali zemljo po 16. členu, imajo prednost pri dodeljevanju zemlje poljedelci brez zemlje ali taki, ki je imajo premalo, ki so bili borci partizanskih odredov in jugoslovanske vojske, invalidi iz osvobodilne vojne kot tudi invalidi iz prejšnjih vojn leta 1912-1918 in aprila leta 1941 kot tudi družine, sirote žrtev fašističnega terorja. To so osebe, ki naj imajo po tem predlogu prednost pri dodeljevanju zemlje.

Mislim, da te pravice prednosti v tej hiši sploh ni potrebno pojasnjevati. Vsi se zavedamo, da naši borci niso šli v boj za kakršnokoli nagrado. Zelo dobro vemo, da je naša vojska bila edina vojska brez plač, dolgo časa tudi brez činov, da je bila v največji meri ljudska vojska, ki je imela en sam cilj: osvoboditi svojo državo okupatorjev in domačih izdajalcev.

Ko se tako oddolžujemo borcem, jim tega ne dajemo kot nekakšno nagrado, temveč je to priznanje borcem kmetom, priznanje za žrtve, priznanje za nesebično požrtvovalnost, ki so jo pokazali med bojem.

Kdo bo imel prednost v smislu navedenega člena? To bo uredila posebna uredba zvezne vlade na predlog ministra za ljudsko obrambo. Ta zakon je okvirni zakon in zato se ne spušča v različne posameznosti. Toda v tem zveznem zakonu samem so vendarle nekatere konkretnejše določbe. Taka je na primer

določba 18. člena, da je treba od zemljišča, zaplenjenega pripadnikom nemške narodnosti v Banatu, Bački in Sremu, oddeliti do pol milijona katastrskih oralov za naseljevanje borcev jugoslovanske vojske, ki se prijavijo in zavežejo, da se bodo naselili na zemljo in da jo bodo s svojo družino obdelovali. Največji del teh 500.000 katastrskih oralov je del prejšnje zemlje Nemcev. Mislim, da je jasno, zakaj je treba ravno tu iz ekonomskih in političnih razlogov naseliti koloniste in to zemljo dodeliti borcem naše armade. Velikost zemljišča za ta primer se še konkretno ugotavlja, prav tako pa sta še dve določbi, na kateri bi vas rad opozoril, namreč 20. in 21. člen. Prvi govori o invalidih, drugi pa o nepreskrbljenih vojnih sirotah borcev. Invalidi po tem predlogu ne bodo samo naltlačeni v invalidske domove in vojašnice, med štiri stene in ne bodo na primer samo dobili skupaj s svojo družino zemlje, da bi se na njej naselili, temveč mislimo tudi na to, da bi težki invalidi in invalidi z zelo majhno družino ali brez nje dobili neko kolonijo kot skupno imetje, tako da bi te kolonije bile na posebnih krajih, kjer bi lahko gojili različne kulture in bi si lahko postavili stanovanjske hiše, domove, delavnice in drugo, tako da bi naredili našim invalidom na takšnem imetju življenje polno vsebine, proizvajalnosti, dela in tiste sreče, ki jo tako hudo pohabljeni ljudje sploh lahko pričakujejo v življenju.

Prav tako mislimo na ustanavljanje otroških kolonij s skupnim kmetijskim zemljiščem, domovi, šolami in delavnicami za nepreskrbljene sirote borcev. Mislim, da so, in vemo, da so taka primerna zemljišča, zato menim, da bomo na tej podlagi pokazali vsemu svetu, kako human, napreden socialni ukrep smo vpejali s takšnim pojmovanjem, kako rešiti vprašanje zemlje za invalide in za vojne sirote. Seveda bo morala biti v takih invalidskih in otroških kolonijah zaposlena tudi najeta delovna sila in strokovna delovna sila itd., kar določa ta zakon.

Kot sem že povedal, smo na začetek zakona postavili načelo, da zemljo, ki jo dodelujemo, dajemo v zasebno last. Toda s 23. členom dajemo možnost skupinam oseb, ki so po tej poti dobile zemljišča, da se po svoji svobodni volji združijo za skupno obdelovanje zemlje in da v tem smislu ustanovijo svojo delovno zadrugo. Poleg tega pa omogoča ta zakonski predlog še drug primer: da skupina oseb, ki imajo pravico dobiti zemljo, vnaprej, še preden bo vsak izmed njih dobil zemljo, skupaj, kot že oblikovana proizvajalna skupnost, zahtevajo, da se jim dodeli zemlja po številu tistih, ki skupnost sestavljajo.

Tako omogočamo, da se bo uresničila želja, ki je resnična, ki obstaja v številnih krajih in predelih in ki jo imajo številni naši mladi kmetje, zlasti borci, da bi izkoristili izkušnje, ki so jih dobili zlasti na hudo opustošenih področjih, kjer so ravno v teh treh ali štirih letih vse delali skupno in kjer so se ljudje že navadili skupaj delati in si drug drugemu pomagati, pri tem pa pozabljati na sleherno sled meje med svojimi posestvi. Jaz osebno sem prepričan, da je veliko kmetov borcev, ki bodo želeli združiti svoje moči in bodo skupno obdelovali večji kompleks zemlje. Zakon zagotavlja, da tisti, ki dobi zemljo, ne bo postal špekulant, da je ne bo zapustil in da se ne bo zgodilo, kar se je dogajalo nekoč: da tisti, ki je dobil zemljo, velikokrat ni niti prišel na zemljo, ki mu je bila dodeljena, in jo je ali prodal ali pa dal v zakup itd. Zato 24. člen pravi: »Zemlja, dodeljena po tem zakonu, se za dobo 20 let ne sme razdeliti, prodati, dati v zakup ali zastaviti ne v celoti ne deloma. Ta prepoved se vpiše v zemljiške knjige takrat, ko se zemljišče vpisuje na ime tistega, kateremu je dodeljeno. Ta ukrep je nujen. Ta ukrep bo do neke mere zaviral tistega, ki mu je bila zemlja dodeljena. Toda vse nevesčnosti, ki jih bo kmet imel zaradi takih obveznosti, je treba popraviti s tem, da bo država s svojimi kmetijskimi ustanovami kar

najbolj pomagala kmetom, zlasti pa jim bo pomagala s kreditom. Kajti brez vrste ukrepov v korist kmeta sama dodelitev zemlje, pa čeprav tako z živim kot z neživim inventarjem, najbrž ne bi dovolj pomagala kmetu, če ob tem ne bi bilo še drugih ukrepov za pomoč in dvig blaginje in življenjskega standarda naših kmetov.

Ni se mi treba dotikati določb, ki govorijo o samem izvajanju in uresničevanju agrarne reforme, o organih itd.

Dejal sem, da vse naše federalne enote čakajo na ta zakon in se pripravljajo, da bodo takoj sprejele svoje, deželne federalne zakone, da bi ta zakon čimprej uveljavili. To je velika ekonomska potreba, to je velika socialna potreba. Prepričan sem, da bo ta dom, ki izraža želje ljudstva, težnje in interese ljudstva kot nihče do danes, z navdušenjem glasoval za ta zakonski predlog. (*Burno ploskanje.*)

PREDSEDNIK: K besedi se je priglasil ljudski poslanec dr. Duda Bošković. Prosim ljudskega poslanca dr. Boškovića, da prej izjavi, ali govori v svojem imenu. (*Dr. Duda Bošković:* Govorim v svojem imenu.)

DR. DUDA BOŠKOVIĆ: Gospodje ljudski poslanci, zakonski predlog o agrarni reformi in kolonizaciji globoko posega v ekonomsko, gospodarsko, nacionalno in socialno življenje Vojvodine, zato naj kot Vojvodinec tukaj povem, kaj mislijo o tem vprašanju Vojvodinci. Do tega imam pravico pa tudi moja dolžnost je to. (*Glasovi:* Govorite v svojem imenu!) Govoril bom v svojem in v imenu Vojvodine. Kot vedno bom govoril odkrito in si bom prizadeval biti povsem objektivni.

Mi Vojvodinci smo že veliko let, preden je izbruhnila druga svetovna vojna, organizirali našo ljudsko fronto, v kateri so se zbirali vsi napredni elementi in vsi protifašisti. Z nami je sodelovala tudi komunistična partija. Narodi, stranke, skupine in posamezniki v Vojvodini so imeli svojo fronto že pred desetimi in več leti, program te fronte pa je skoraj istoveten s pisanim programom narodnoosvobodilne fronte. Kot en mož smo se bojevali proti kraljevi diktaturi, proti kraljevi oblasti in proti vsem oblastem. Kot en mož smo se bojevali za uresničenje programa ljudske fronte, glavna točka programa ljudske fronte pa je bila resnično demokratična, federativna Jugoslavija. Vedno smo podarjali, da je ljudstvo začetek in konec vsakršne oblasti in da brez svobode, brez svobodnega tiska, brez svobodnega zborovanja in dogovarjanja . . .

PREDSEDNIK: Na dnevnem redu je agrarna reforma.

DR. DUDA BOŠKOVIĆ (*nadaljuje*): Takoj, takoj. Brez strankarskega življenja ni napredka in demokracije. Vedno smo dokazovali, da Jugoslavija ne more obstajati brez enakopravnosti narodov. V boju za socialno pravico smo vedno zahtevali pošteno agrarno reformo, toda ker ni bila izpeljana tako, kot smo želeli, je vprašanje agrarne reforme danes spet na dnevnem redu. Na podlagi tega zakonskega predloga in poročila zakonodajnega odbora bo največ zemlje odvzete Vojvodincem in Vojvodini za obdelovanje in kolonizacijo. (*Smeh.*) Tako je, tako je! Agrarni zakoni, ki so jih sprejelečasna narodna skupščina, ustavodajna skupščina in druge skupščine, tega vprašanja niso rešili ne pravično ne pravilno in ne dokončno. Še veliko zemlje je nerazdeljene. Zemljo so dobivali špekulanti, ki so jo prodajali. Prišli so tudi naseljenci s svojimi številnimi družinami. Povečini so dobivali po 5 hektarov zemlje, niso pa imeli niti hiše niti semen niti najnujnejših živil. Naravna posledica tega je bila, da naseljencem ni veliko koristila zemlja, ki so jo dobili, zato pa se ni posrečila tudi kolonizacija sama. To so torej bili razlogi, zakaj Vojvodinci niso bili zadovoljni

z agrarno politiko in kolonizacijo. Zato danes zahtevamo, da znova izvršimo agrarno reformo, toda zdaj pravično, pravilno, pošteno in koristno. Samo tako se bomo izognili starim grehom iz preteklosti. Toda zakaj bi morali zdaj čez noč in tako rekoč z vso naglico sprejeti zakon o agrarni reformi in kolonizaciji?

Gotovo na hitro sprejeti zakoni ne morejo biti dobri in ne bodo mogli uredniti želja in upov zainteresiranih. Naglica in temeljitost ne gresta skupaj. Če vprašanja ne bomo temeljito, strokovno, praktično in vsestransko preučili, če ne bomo preučili tako subjekta, ki pride v poštev za naselitev, kot tudi objektov, ki naj bodo razdeljeni in naseljeni, bo spet nastala nepopravljiva škoda, zastavljenega smotra pa ne bomo dosegli.

Ta ljudska skupščina je začasna. Zasedala bo morda vsega še nekaj dni. Sprejeti mora politične in druge zakone. Torej nima dovolj časa niti možnosti, da bi bil postopek tak, kot je potreben za sprejemanje ustreznih zakonov v interesu našega ljudstva. Mi, gospodje ljudski poslanci, smo delegirani. Delegirale so nas skupine in skupinice ter posamezniki in dobro organizirana stranka. Če je tako, in tako je, ne smemo in ne moremo reševati vprašanj, ki niso nujna in ki jih lahko pozneje uspešno rešimo. (*V dvorani hrup in smeh. – Predsednik opominja.*) Ni razlogov, ki bi opravičevali to naglico, ni vsaj objektivnih in vidnih razlogov.

V tem ekonomskem letu je na desettisoče hektarov fašistične in druge zemlje ostalo pri nas neobdelane. Na desettisoče hektarov zemlje je bilo kolektivno obdelano s fašistično delovno silo, in sicer slabo obdelano ali pa sploh ne. To so dejstva. Rezultati letošnje žetve bodo to dokazali in so že dokazali. Ljudske oblasti, ki nimajo potrebnih izkušenj in potrebnih materialnih sredstev ter priprav, bodo imele več let polne roke dela, da bodo fašistično in drugo konfiscirano zemljo razdelile med kmete in druge koloniste. Naša dolžnost je, da v redu in koristno opravimo to delo in šele potem postopoma odločamo o še nedokončani razdelitvi zemlje in o kolonizaciji. (*V dvorani hrup in protesti.*)

PRESEDNİK: Prosim gospode ljudske poslance, da mirujejo, da bomo lahko poslušali govornika.

DR. DUDA BOŠKOVIĆ (*nadaljuje*): Veliko lažje in hitreje je razdeliti, obdelati in kolonizirati fašistična posestva. Nemci v Vojvodini, pa tudi zunaj nje, živijo v svojih posebnih vaseh. Pri nas so čisto nemška naselja, pa tudi tam, kjer so pomešani z nami Srbi, Hrvati, Romuni in drugimi narodi, imajo svoje hiše in zemljo, vse zbrano na enem koncu. Njihovo zemljo se dá veliko lažje obdelovati s skupno delovno silo in traktorji, kljub vsemu temu, da je na tisoče ujetnikov pomagalo obdelovati fašistično zemljo, pa je tudi letos ostalo na tisoče hektarov neobdelane zemlje. In če nismo v tem ekonomskem letu mogli obdelati zemlje fašističnih posestev v veliko boljših razmerah, kako bomo v veliko težavnejših razmerah obdelali nova, posameznikom odvzeta zemljišča? (*Hrup. – glasovi:* Sramota je, da tako govorite!)

Zemlja, ki bo odvzeta posameznim lastnikom, ni komasirana, temveč je razkosana po vseh poljih, vaseh in mestih. Težave z obdelovanjem oddaljenih in majhnih parcel so zelo velike. Škode bomo imeli veliko več in večja bo, kot je bila pri obdelovanju nemških posestev. Vse to navajam, da bi skušal prepričati gospode ljudske poslance, da v tej začasni ljudski skupščini nima smisla reševati agrarnega vprašanja. (*Hrup in smeh.*)

Dalje, imamo 800.000 hektarov, ki so nam na voljo, da jih razdelimo med agrarne interesente in koloniste. Uspešno opravimo najprej to delo in potem nadaljujmo. (*Smeh.*)

Poleg teh 800.000 oralov pa imamo na voljo za izvajanje agrarne reforme na podlagi starega zakona velike komplekse zemljišča. Veliko lastnikov ima več zemlje, kot dovoljuje maksimum, tj. nad 521 oralov. Razdelimo najprej zemljo, ki jo imajo le-ti. Državni erar, tj. Jugoslavija, oziroma naše ljudstvo ima zelo veliko nerazdeljene zemlje. Pogledimo skozi okno tega poslopja čez Donavo, pa bomo videli v Pančevačkem Ritu velikanski kompleks nad 30.000 oralov najrodovitnejše zemlje. To je naše ljudsko imetje in preden začnemo odvezmati zemljo srednjim posestnikom in nekmetom ter malim posestnikom, razdelimo to državno zemljo. Že ko smo živeli v avstro-ogrski monarhiji, smo propagirali med Srbi v Vojvodini, naj ne prodajo niti pedi svoje zemlje in da mora vsakdo v Vojvodini kupovati vso zemljo, ki je na voljo, in to zlasti od tujcev. Geslo je bilo: »Ne izpusti, brat Srb, zemlje iz rok!« Zavedali smo se, da našemu narodu ne grozi nobena nevarnost, dokler je zemlja v naših rokah, in kdorkoli je imel kaj prihranjenega, je kupoval zemljo, čeprav je zemlja vedno prinašala lastniku najmanj dohodkov. Zemlje v glavnem niso kupovali iz špekulativnih, temveč iz nacionalnih nagibov. V Vojvodini smo se obdržali s svojimi močmi in s svojim delom. Ohranili smo Vojvodino, ki je, nedvomno, tako najbogatejša kot tudi najbolj kulturna pokrajina v Demokratični federativni Jugoslaviji. Življenjski standard v Vojvodini je na najvišji stopnji. Pri nas je lahko vsakdo, ki je bil priden, vesten, sposoben, ki je varčeval in je bil v redu, kupil zemljo, zemlje pa je bilo v izobilju na prodaj. Kljub vsemu temu pa se zdaj želi na hitro, s sprejetjem tega zakona, vsem kmetom in nekmetom odvzeti zemlja. (*Hrup.*)

PREDSEDNIK: Prosim vas, gospodje poslanci, da se umirate, da bomo lahko poslušali in sledili gospodu poslancu.

DR. DUDA BOŠKOVIĆ (*nadaljuje*): Kakor moramo biti hvaležni borcem, ki so se bojevali za našo državo na bojnih poljanah, moramo biti prav tako hvaležni borcem, ki so se bojevali na gospodarskem področju. Toda tu ne gre za hvaležnost, gre za samoohranitev. Številni Vojvodinci so kupovali zemljo, da bi si zagotovili vzdrževanje za stara leta. Tudi tem se jemlje zemlja ne glede na to, ali imajo od česa živeti. Naj vam navedem samo en primer, takih primerov pa je veliko več. Pri nas, v našem kraju je lekarnar, star nad 60 let, nesposoben, za delo, ki je varčeval in kupil 40 oralov zemlje. Ne more več opravljati lekarnarskega dela in ga ne opravlja, njegov poklic ni več lekarnarstvo, temveč kmetijstvo. Živi od dohodkov od te zemlje. Vprašam vas: ali je pravično odvzeti zemljo in jo dati drugemu človeku, ki prav tako nikdar ni bil kmet? Tak postopek ni le nepravilčen, temveč je v nebo vpijoč greh.

Poleg doslej navedenih razlogov so še drugi, ki govorijo proti temu, da bi ta skupščina sprejela agrarni zakon. V tej skupščini je sorazmerno najmanj poslancev, in sicer delegiranih poslancev iz Vojvodine. So pokrajine, ki so zainteresirane za vprašanje agrarne reforme, ki imajo veliko poslancev, medtem ko so v Vojvodini okraji, ki tu sploh nimajo zastopnika. Dajmo možnost narodom Vojvodine, da s svobodno voljo na svobodnih volitvah, prek svojih izvoljenih poslancev odločijo in rešijo to vprašanje.

Tako pa bo Vojvodina po pravici rekla, da bo oškodovana, in zato, razumimo pravilno, iz političnih razlogov ne bi smeli dovoliti, da bi se tako mnenje širilo in vkoreninilo v Vojvodini. Tudi to je razlog, da naša ljudska skupščina ne sprejme tega zakona. Očitno so ta zakon pripravljali ljudje, ki niso Vojvodinci, videli pa bomo, ali bo kakšen Vojvodinec sodeloval pri izvajanju tega zakona. To trdim zato, ker je bila Vojvodina v tem pogledu vedno zapostavljena, ker ljudje, ki bodo zakon izvajali, ne poznajo terena in torej tudi ne morejo pra-

vilno delati. S tem imamo hude izkušnje in vsekakor se bo tudi zdaj zgodilo, da bo agrarna reforma slabo izpeljana, to pa bo škodovalo vsemu ljudstvu v naši državi. Na žalost moramo ugotoviti, da naše ljudstvo v Vojvodini ne sodeluje pri tem delu. Na to vprašanje se bom povrnil pozneje, zdaj pa to ugotavljam samo kot dejstvo. Bojim se, da bo tu tako kot z izvajanjem konfiskacije fašističnih posestev. Gotovo bo država pri tem delu imela ne milijonske, temveč milijardno škodo. Škoda je nastala ne le zato, ker je zemlja odvzeta, temveč je nastala tudi zato, ker so premičnine raznesli, in to zaradi nestrokovnosti in lahkomišelnosti pri določanju, kaj sodi k zemljišču. Pri tem so imeli škodo številni vinogradi in skoraj vse sovražnikove nepremičnine, da sploh ne govorim o premičninah, ki bi lahko prav prišle našim borcem in našim sirotam. Prav milijonsko škodo so imeli naši borci iz agrarne reforme. To navajam samo zato, da bi preprečil, da bi se ponavljali nezaželeni dogodki, ker kaže, da bomo tudi pri izvajanju agrarne reforme imeli enake primere. (*Glas*: V čigavem imenu govoriš?) Zdaj bom razložil, kaj misli Vojvodina o t. i. maksimumu, ki je določen. (*Glasovi*: Koga zastopaš?) Bil sem narodni poslanec in vem, da lahko zastopam vse ljudstvo in tudi ljudstvo v Vojvodini.

PREDSEDNIK: Opozarjam vas, da je čas vašega govora omejen. Imate še nekaj minut. Izvolite govoriti oziroma brati.

DR. DUDA BOŠKOVIĆ (*nadaljuje*): Povedal bom nekaj o maksimumu, ki je določen na 20 do 30 hektarov. Ta maksimum je prenizek. Pri nas so družine s številnimi člani, celo 30 in več člani, ki pa bodo dobile 10 do 20 in več oralov zemlje. Takih primerov bo zelo veliko in potem bo, povsem naravno, težko vzpostavljati prijateljske odnose med tistimi, ki jim bo zemlja odvzeta, in tistimi, ki bodo zemljo dobili. Velike bodo tudi razlike v socialnem in kulturnem stanju, ki bo tam poslej nepremostljiv prepad med temi državljani. Življenjskega standarda ljudstva tam nikakor ne smemo zmanjšati, temveč dvigniti, tega pa s tem zakonom in njegovim izvajanjem ne bo mogoče doseči. V vseh pogledih bomo nazadovali. Nazadovalo bo tudi vzrejanje in gojenje svinj, konj, perutnine ter čebelarstva.

Ta posestva so vzorna in s svojim delom so vplivala na vso okolico. Iz obrazilne zakonodajnega odbora je razvidno, da so zaželeni srednja posestva. Toda ta posestva ne bodo ostala v posesti posameznikov, temveč bodo prešla v roke tistih, ki so se odlikovali pri obdelovanju fašističnih kmetij. Vedno bomo imeli večjo korist, če bo zasebni lastnik obdeloval svojo zemljo. Pojdite po Sremu, Banatu, Bački in Baranji in boste videli, da so kolektivna posestva, obdelana s traktorji, najslabše obdelana posestva.

PREDSEDNIK: Gospod poslanec, drugič vas opominjam, da končate svoj govor. Vaš čas je potekel. V imenu skupine imate pravico govoriti eno uro, v svojem imenu pa pol ure. Prosim vas, ne čakajte, da bi vas tretjič opominjal in vam vzel besedo.

DR. DUDA BOŠKOVIĆ (*nadaljuje*): Naj opozorim celotno ljudsko skupščino na veliko nesorazmerje pri zemljiščih med posameznimi pokrajinami, na primer med Vojvodino in Dalmacijo. Vemo, da je en hektar dalmatinske zemlje vreden tudi desetkrat več kot en hektar vojvodinske zemlje. V praksi to pomeni, da ima Dalmatinec, ki ima 20 hektarov, prav toliko kot Vojvodinec z 200 hektari in tudi več. Torej tako velike razlike na škodo Vojvodine ne sme biti. Te razlike ne bi bilo, če bi za Vojvodino določili 50 do 60 hektarov, kar tudi predlagam. Očitno se ni merilo z enakim merilom. Tak postopek nas spominja na

prakso v stari Jugoslaviji. V stari Jugoslaviji je bila Vojvodina nenehno obremenjena, nihče od nas pa se ne želi vrniti na staro.

PRESESDNIK: Gospod poslanec, prosim, da prenehate in se pokorite do ločbam poslovnika in pozivu predsednika. Tretjič vas opominjam, in ker vam je čas potekel, vam vzamem besedo. (*Ploskanje.*)

Besedo ima ljudski poslanec Aćim Grulović.

AĆIM GRULOVIĆ: Tovariši in gospodje, zares mi je ljubo, da je pred menoj tu govoril v imenu Vojvodincev nihče drug kot g. Duda Bošković. Tovariši, mislim, da se boste tudi vi strinjali z mano, da se mora g. Duda Bošković zahvaliti temu, da sedi v tem domu, predvsem samo zaslugi iz leta 1938, od tedaj pa je vse zares prespal. (*Ploskanje.*) G. Duda Bošković si daje pravico, da govori res v imenu nas Vojvodincev. Gospodje in tovariši, mislim, da bi to zares moralo biti tako. G. Duda Bošković je imel leta 1938 možnost, da do neke mere vsaj del svojih volivcev zastopa v tem domu, vendar je to pravico po svoji volji izgubil in se ji odpovedal leta 1941.

In če primerjamo vse, kar smo od leta 1941 do danes naredili, kar smo v naši državi ustvarili in zgradili, s tem, o čemer je tukaj govoril g. Duda Bošković, se bo vsa Vojvodina zares zelo čudila, da lahko g. Duda Bošković še danes govori v imenu Vojvodincev. To, kar je govoril o Vojvodini, o vprašanih, ki zanimajo ne le Vojvodince in Vojvodino, temveč vso našo državo, kaže, da teh vprašanj sploh ni preučil, ker se z vprašanji Vojvodine sploh ni ukvarjal. In g. Duda Bošković bi veliko bolje naredil, če bi nam govoril o tem, kako se je imel od leta 1941 do zadnjih dni na Jadranskem morju. (*Ploskanje.*)

Tovariši in gospodje poslanci, g. Duda Bošković pravi, da je Vojvodina ostala neobdelana. Jaz pa kot Vojvodinec tukaj pravim: Vojvodinci so ne le obdelali svojo zemljo, temveč se jim je posrečilo obdelati tudi zemljo g. Duda, medtem ko je sedel ob Jadranskem morju. (*Burno pritrjevanje.*) G. Duda Bošković pravi, da tukaj zastopa Vojvodino. Toda poznam neko dejstvo, to pa je: g. Duda je prepustil pravico svoji ženi, da o tem odloča. (*Dr. Duda Bošković: Laž!*) Tam na začetku leta 1941 je na poziv, naj se odzove svojemu narodu in svoji dolžnosti, takrat, ko je vse naše ljudstvo, ko je vsa Vojvodina krvavela, hudo krvavela, g. Duda Bošković odgovoril, da mu tega, na žalost, ne pusti njegova žena. (*Smeh.*) In zato prepuščam njegovi gospe soprogi, da odloči, ali zastopa on Vojvodino v tem domu.

Tovariši in gospodje poslanci, na začetku svojega govora sem se pač moral ukvarjati z g. Dudom Boškovićem. Mislim, da zadostuje, kar sem o njem povedal. Mislim, da bosta tudi vsa Vojvodina in vsa Jugoslavija imeli priložnost povedati, kdo je g. Duda Bošković in kaj je počel. (*Dr. Duda Bošković: To je res.*)

Naj zdaj preidem na razpravo tovariša predsednika zakonodajnega odbora. Sprejemam utemeljitev tovariša predsednika zakonodajnega odbora, rad pa bi povedal nekaj besed o zakonskem predlogu samem.

Današnja razprava o rešitvi agrarne reforme v tem visokem domu potrjuje, da naša resnično ljudska oblast pripisuje velik pomen vprašanju agrarne reforme, ki se zdaj ne zastavlja kot politična parola tega doma. To kaže, da je vprašanje, kako rešiti agrarno reformo, pojmovano kot imperativ naše ljudsko-demokratske države – da pripada zemlja tistemu, ki jo obdeluje.

Reševanje agrarne reforme v naši državi se ni zastavljalo samo kot kmečko vprašanje v prejšnji Jugoslaviji, v stoletnih težnjah in boju naših narodov, temveč se je zastavljalo kot vseljudsko, demokratično, družbeno, socialno-politično

vprašanje, vprašanje, od katerega rešitve so odvisni bratstvo in enotnost, enakopravnost, sreča, blaginja, napredek, obstoj svobode in neodvisnosti celotne Jugoslavije. Zdaj, tovariši in gospodje ljudski poslanci, potem, ko bomo dokončno rešili vprašanje zemlje v naši državi, ko se zemlja daje kmetom, ki je nimajo ali je nimajo dovolj, povečujemo moč in trdnost naše nove demokratične federativne države, države bratskih in enakopravnih narodov, jamstvo srečne in svobodne resnično demokratične ljudske države.

Izhodišče neljudske, mačehovske Jugoslavije pri vprašanju agrarne reforme je bilo prav tako, kakršno je zahteval g. Duda Bošković, da morajo o vprašanju agrarne reforme v glavnem odločiti tisti, ki nimajo nič skupnega z zemljo. V prejšnji Jugoslaviji, tovariši in tovarišice, so začeli reševati agrarno reformo in – kaj smo lahko videli? Od 340 in še več tisoč ljudi brez zemlje jih je komaj okoli 540 dobili zemljo. Na drugi strani pa vidimo, da je v nasprotju s tem za 208 veleposestnikov ostalo nič manj kot 358.000 hektarov zemlje. Če primerjamo, kako sedaj urejamo agrarno reformo, lahko upravičeno rečemo, da bo agrarna reforma urejena v splošno zadovoljstvo vseh narodov Jugoslavije in da bomo lahko kolikor toliko izboljšali socialni položaj našega kmečkega ljudstva, predvsem pa kmetov brez zemlje, malih posestnikov in potem, če hočete, tudi srednjih posestnikov.

S tem zakonskim predlogom ne urejamo samo vprašanja agrarne reforme, temveč hkrati urejamo tudi vprašanje kolonizacije. Za nas, za našo osvobojeno državo, ki so jo tako rekoč šele nedavno okupator in njegovi hlapci zapustili vso opustošeno, bo zelo in silno pomembna kolonizacija, in sicer kolonizacija naših najzaslužnejših borcev. Poleg tega je za nas v Vojvodini ta zakonski predlog še zato pomemben, ker bo popravil tudi vse tiste krivice, ki so jih trpele nacionalne manjšine, ki so jih trpeli, če hočete, vsi naši narodi.

Za tak zakonski predlog lahko z vso pravico rečemo, da ga narodi Vojvodine pozdravljajo, ker so spoznali, da bo rešil vprašanje agrarne reforme in kolonizacije v korist vseh narodov, v korist tudi vseh narodnosti v Vojvodini.

Zato v svojem imenu in v imenu kluba, katerega član sem, izjavljam, da bom glasoval za ta zakonski predlog. (*Pritrjevanje.*) (*Dr. Duda Bošković:* Prosim za besedo zaradi osebnega pojasnila.)

PREDESEDNIK: Besedo ima dr. Duda Bošković.

DR. DUDA BOŠKOVIC: Gospodje ljudski poslanci, govornik pred mano je malo prej dejal, da sem bil izvoljen v imenu dela Vojvodine leta 1938 in da je to moja edina zasluga. (*Smeh.*) Toda to ne drži in ni res, kot tudi ni res vse drugo, kar je povedal o meni. (*Smeh in medklci.*) Leta 1938 nisem bil izvoljen, toda vedno me je volila opozicija, ne le mene, temveč tudi moje prijatelje, ki so bili izvoljeni na vseh svobodnih volitvah in ki so sodelovali z mano. (*Medklci.*)

Drugo vprašanje je vprašanje, ki zadeva mojo čast in čast moje družine. Na to vprašanje odgovarjam, da je to zavestno širjenje laži po vsej Vojvodini zoper mene . . .

PREDESEDNIK: Prosim vas, gospod poslanec, uporabljajte parlamentarne izraze.

DR. DUDA BOŠKOVIC (*nadaljuje*): Drugo vprašanje je to, da je govornik pred mano trdil, da mi žena ni pustila odzvati se pozivu, naj grem na svobodno ozemlje. (*Smeh.*) Na to vprašanje lahko odgovorim, da drži edino to, da sem bil od leta 1941 do 1944 skupaj s svojo družino v Primorju. (*Smeh.*) Šele 28. avgusta 1944 mi je Nikola Petrović, sedanji minister za trgovino, poslal poziv, naj skupaj s svojo družino pridem na osvobojeno ozemlje. O tem sem se

takrat pogovarjal s kurirjem in trdim, da moja družina ni vedela za to. Kurirju sem odgovoril, da ne bom šel na osvobojeno ozemlje, ker sem prepričan, da bo naša domovina osvobojena v treh ali štirih tednih, pa tudi da ne morem takoj iti zaradi ženine bolezni.

Sramota je, da se v ta visoki dom prinašajo najbolj navadne klevete in da se blati čast družin posameznih ljudskih poslancev.

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Dobrosav Tomašević.

DOBROSAV TOMAŠEVIĆ: Tovariši in bratje, malo se bom dotaknil izjave govornika pred mano in veleposestnika dr. Duda Boškovića zaradi njegovega vprašanja: »Zakaj tako hitro?«

Imam statistične podatke o tem, koliko Vojvodincev ima od enega do petdesetih arov posesti in koliko je vseh gospodarstev v Vojvodini. V Vojvodini je 20.102 gospodarstev, ki imajo vsega 4900 hektarov zemlje. Torej, gospod poslanec, vam se ne mudi, zato pa se mudi tem 20.000 gospodarstvom. (*Pritrjevanje. – Dr. Duda Bošković:* Obdelajte tisto zemljo, ki ste jo pustili!)

Tovariši, slišali smo poročilo zakonodajnega odbora in njegovega poročevalca o predlogu zakona o agrarni reformi in kolonizaciji. To poročilo je nedvomno izdelano z največjo skrbjo in naši predstavniki v zakonodajnem odboru, ki so sodelovali pri poročilu, so upoštevali, da kmetje dobijo zemljo po načelu, ki ga je že zdavnaj razglasila zemljoradniška stranka in ki ga je razglasila tudi fronta: da zemlja pripada tistemu, ki jo obdeluje.

In s tega stališča, vidite, smo mi kmetovalci, mi kmetje, ki so nas tako dolgo slepili in izkoriščali različni neljudski režimi, kakor povsod tudi pri agrarni reformi, mi, ki predstavljamo enotno fronto, kmetje, delavci in poštena inteligenca, dočakali, da bo tudi agrarna reforma pravičnejše izvedena, kot je bila prej. Da ne bi imeli vtisa, kot bi ga lahko dobili, da je to kakšen eksperiment, morda politični, kot nekateri mislijo, naj vam postrežem s statistiko gospodarstev v Jugoslaviji, po kateri ima 1.426.593 gospodarstev manj kot 5 hektarov zemlje, če gospodarstvu s pol hektara ali z enim hektarom sploh lahko rečemo gospodarstvo. To ni le vprašanje kmetov, temveč tudi države, to je vprašanje vseh tistih, ki so v narodnoosvobodilnem boju zavzeli dostojno mesto pri združitvi in osvoboditvi naše drage domovine. Na drugi strani je dvesto veleposestev z nad 500 tisoč hektari in 211 posestev z nekaj manj kot 383.178 hektari. Vsakomur je jasno, da je to bilo nesocialno razmerje in da je to vprašanje zahtevalo hitro rešitev. Dalje, mi v fronti smo z veseljem sprejeli določbo, da pride zemlja takoj v last tistega, ki mu je dodeljena. Ta določba je bila sprejeta z najboljšimi nameni in to pomeni, da postane zemlja, ki jo kdo dobi po tem zakonu, lastnina in je ne more nihče odvzeti, razen če je lastnik ne bi obdeloval ali v 20 letih ne bi pokazal uspeha.

Poleg veleposestev so tudi samostanska veleposestva in veleposestva v lasti bank, bank, ki so jemale kmetom zemljo, kadar niso mogli plačati zapadlih obresti in menic. Na žalost smo imeli pred vojno v prejšnji Jugoslaviji poljedelski oziroma kmečki zavod, agrarno banko, ki je dajala kmetom posojila. Toda če niso mogli odplačati dolga, jim je banka vzela zemljo. Cene poljskih pridelkov so bile take, da zares niso mogli plačati dolga, in tako je njihova zemlja prešla v last agrarne banke.

Naše kmečko ljudstvo in naši kmečki reveži zaradi vsega tega pozdravljajo novo agrarno reformo in želijo, da bo do podrobnosti izvedena, tako da bo večji del naših kmečkih ljudi kolikor se dá zadovoljenih in čimbolj usposobljenih za boljše življenje.

Tu imam statistične podatke o velikosti posestev in o številu gospodarstev tudi po področjih, toda zaenkrat bi rad navedel samo tisto, kar je bistveno, in povedal, koliko je takih, ki imajo malo zemlje, in koliko je takih, ki imajo veleposestva.

Potemtakem bomo mi kmetje iz našega kluba v ljudski fronti glasovali za ta zakonski predlog. (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Dušan Mugoš.

DUŠAN MUGOŠ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, preden bom prešel na predlog zakona o agrarni reformi in kolonizaciji, naj se nekoliko dotaknem razprave gospoda Duda Boškovića, ki je dejal, da teh in takih zakonov ne moremo sprejemati »čez noč« in v »največji naglici«. Gospodu Dudu Boškoviću bi priporočil, da si letalski motor postavi h glavi, da ga prebudi in da bo videl, da smo se mi štiri leta bojevali in da smo v tem krvavem boju sprejemali zakone, danes pa samo nadaljujemo to svoje delo in pri tem zmeraj varujemo pridobitve narodnoosvobodilnega boja.

Gospod Duda Bošković opozarja tovariše poslance, da temu delu ne morejo biti kos, ker baje nimajo potrebnih izkušenj. Toda to je, tovariši ljudski poslanci, obtožba začasne ljudske skupščine in predstavnikov narodov Jugoslavije. Govoriti nam, da ne bomo imeli dovolj izkušenj, da bi izvedli agrarno reformo v Jugoslaviji, pomeni govoriti, da se nismo bili sposobni bojevati proti okupatorju in da nismo bili sposobni osvoboditi Jugoslavije. Toda danes imamo seje naše ljudske skupščine v tem svobodnem domu, v svobodni Jugoslaviji, v svobodnem glavnem mestu Beogradu. Zdi se mi, da se Duda Bošković zelo moti, če misli, da je pred tem domom lahko »s svojimi izkušnjami« branil interese veleposestnikov Vojvodine. Že v svoji razpravi je dejal, da »imamo hude izkušnje« pri izvajanju zakonov. Ne vem, tovariši ljudski poslanci, kaj so te »hude izkušnje«, če ne ravno to, da ne dovoljujemo raznim Dudom Boškovićem, da bi se spet spravili ljudstvu na hrbet in da bi še naprej po starem trgovali s kožo ljudstva. G. Bošković je tu zastopal koristi veleposestnikov, nikakor pa ne koristi ljudstva Vojvodine, kmečkih ljudi Vojvodine.

Zdaj naj povem nekaj o samem zakonu. Zakonski predlog, tovariši, je še eno potrdilo demokracije v naši državi, potrdilo poglobljanja pridobitev našega štiriletnega boja. Da bi videli, kako je pomemben, ga je najbolje primerjati s starimi jugoslovanskimi agrarnimi zakoni. Namreč kako so sestavljali zemljiški sklad v stari Jugoslaviji in kako delamo to danes.

Zemljiški sklad v stari Jugoslaviji je sestavljala zemlja revnih kmetov, srednjih kmetov, medtem ko so veleposestnike razvajali in varovali kot vplivne ljudi, da bi imeli več glasov pri volitvah. Danes pa sestavlja zemljiški sklad imetje veleposestnikov, sestavlja ga imetje sovražnikov. Za primer naj vam povem, kako je bilo pri nas na Kosovu in v Metohiji. Agrarna politika kot tudi celotna neljudska politika stare Jugoslavije na Kosovu in v Metohiji je najhuje prizadela revne in srednje kmete, in sicer predvsem Šiptarje. Revnim in srednjim kmetom so jemali tudi zadnje kose zemlje, tako da so kateremu vzeli zemljo prav do hišnega praga. Šli so še naprej in dajali raznim žandarjem, okrajnim glavarjem in tem podobnim celo gornja nadstropja šiptarskih hiš s celotnim premoženjem kmetov – Šiptarjev. Sama kolonizacija je na Kosovu in v Metohiji zadela tako Šiptarje kot tudi precejšen del kolonistov, kajti precejšnjemu delu kolonistov, ki so prišli iz Črne gore, Bosne, Like in Hercegovine, so dali zemljo, ki nikakor ni mogla zadovoljiti potreb družine, medtem ko so različni privilegirani

ljudje – žandarji, okrajni glavarji, občinski tajniki in podobni dobivali najboljšo zemljo, odvzeto temu in srednjemu kmetu Šiptarju.

Iz tega zakonskega predloga je razvidno, da v prvi vrsti zagotavlja pravico do zemlje borcem naše armade, vojnim sirotam in invalidom. Prav tako je razvidno, da ima ta zakon v svojem bistvu nalogo popraviti vse napake, storjene v stari Jugoslaviji, med okupacijo, vse napake, storjene do danes. Z izvedbo tega zakona bo zemljo dobilo na tisoče in tisoče naših kmetov na Kosovu in v Metohiji. Predvsem bodo dobili zemljo šiptarski reveži, zemlje pa bo toliko, da je bo nekoliko dobila tudi množica naseljenцев.

Z agrarno reformo v stari Jugoslaviji so tedanje vladajoče klike razpihovale sovraštvo med narodi, zlasti pa pri nas na Kosovu in v Metohiji. Toda z uresničenjem zakona bomo tudi to sovraštvo, ki so ga v stari Jugoslaviji pospeševali z agrarno politiko, zatrli enkrat za vselej. Tudi jaz v imenu kluba izjavljam, da bomo glasovali za ta zakon. (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Ivan Nemeč.

IVAN NEMEC: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, mislim, da iz tega doma še nikdar ni prišel tako pravičen zakon, kot je ta, ki ga bomo zdaj sprejeli. Naši narodi še nikdar niso ničesar pričakovali s takšno bojaznijo, kot pričakujejo prav agrarni zakon in rešitev tega vprašanja, pri katerem gre za stoletno krivico ravno do tistih ljudi, ki so cela desetletja in stoletja obdelovali zemljo, niso pa je obdelovali zase, temveč za tujce ali za špekulante. Izgubljal bi čas, če bi tu govoril, kako so v stari Jugoslaviji izigrali zakon o agrarni reformi in kaj je bilo s to zemljo ne le v Sloveniji, temveč v vsej državi. Mislim, da se vsi dobro spominjate, kaj je bilo z begovsko zemljo v Bosni, kaj je bilo s prostovoljsko zemljo v Vojvodini in Banatu, kaj je bilo s tistim načinom kolonizacije v Metohiji in Makedoniji in kaj vse so delali najizrazitejši politikanti v prejšnji Jugoslaviji samo zato, da bi zatrli stoletno hrepenenje naših narodov po zemlji. Šele naš boj je odprl pot, da to krivico enkrat popravimo. Ugotoviti moram – govorim v imenu kluba sekcije Osvobodilne fronte – da je ta zakon dober in da bomo glasovali zanj. Vendar naj povem, da je še nekaj stvari, ki jih zelo grajajo. Med debato v zakonodajnem odboru so bili ugovori k 3. členu, po katerem se tistim ljudem, tistim posestnikom, ki zemlje ne obdelujejo, daje minimum 3–5 hektarov. Tovariši ljudski poslanci, mislim, da s tem še ne bomo rešili tega vprašanja, ker bo ostalo še na tisoče hektarov zemlje, in sicer najplodnejše in najboljše zemlje, v rokah tistih, ki na tej zemlji ne delajo, morda so jo celo dobili zaradi stiske ljudstva, in to takrat, ko se je dalo z oderuštvom in s špekulacijo priti do zemlje. Ko je naš kmet ostal brez denarja, so mu prodali zemljo, kupovali pa so jo ali prekupčevalci ali oderuhi za malo denarja, ker je kmet zemljo pač moral prodati. In te zemlje pri nas v Sloveniji ne bo zajel ta zakon. Mi pravimo, da je ta zemlja »športna« zemlja, ker je njeni lastniki ne obdelujejo, temveč trikrat na leto pridejo zaradi razvedrila v svoj vinograd ali sadovnjak, uživajo, tisti pa, ki na zemlji dela, na zemlji tudi trpi.

Želel sem povedati, da 3. člen sploh ni slab. Slab bi lahko bil samo v tem, da bi ta minimum moral biti od 1–3 hektarov, bilo pa bi popolnoma pravično, če bi odvzeli zemljo tistim, ki so do nje prišli po krivični poti in zaradi stiske ljudstva. To govorim tistim, ki so dejali, da je minimum prenizek, dodajam pa še in pravim, da je previsok. (*Glasovi:* Nihče ni dejal, da je nizek.) Tovariši ljudski poslanci, mislim, da je minimum 3–5 hektarov, to govorim kot agronom, ki se ukvarja tudi s tem vprašanjem, čisto dobro določen in glasoval bom za ta minimum, ker menim, da tu ni kaj ugovarjati. Ne morem le razumeti, kako

lahko pride do takih govorov, kot je bil govor Duda Boškovića. Vprašanje zemlje so prejšnji režimi obravnavali zares na tak način in o njem so razpravljali ljudje, kot je Duda Bošković. Zastran 3. člena mislim, da ga lahko sprejmemo, še bolje pa bi bilo, če bi minimum še znižali. Glede 5. člena: v gorskih predelih minimum lahko zvišamo oziroma naj bo 25–30 hektarov obdelovalne zemlje. To mora veljati za področja nad tisoč metrov nadmorske višine. Tovariši ljudski poslanci, s tem zakonom bomo odpravili krivice, ki so bile storjene, in tistim, ki so bili nepravilno pregnani z zemlje, bomo omogočili, da se bodo vrnili na svojo zemljo. Prav tako ne bodo več tisoči in tisoči brezdomcev in delavcev odhajali v Francijo in druge države in na veleposestva v Slavonijo, da bi tam trpeli in se mučili. Če bomo sprejeli ta zakonski predlog, ne bo več nesreč in trpljenja in prepričan sem, da bo ta zakon sprejela velikanska večina našega ljudstva, in sicer s takšnim navdušenjem kot še nobenega zakona doslej.

Naj vam zdaj povem, kakšne krivice so se dogajale pri delitvi zemlje ravno v Sloveniji.

Pri nas v vsej dravski banovini je bilo okoli 332.000 hektarov veleposestniške zemlje, če ne štejeemo posestev različnih manjših kulturbundovcev in tistih, ki so bili ožigosani kot vojni zločinci. Če prištejemo še to zemljo, bo okoli 400.000 hektarov zemlje po tem zakonu razdeljene med ljudstvo. V stari Jugoslaviji je na okoli 300 veleposestnikov prišlo več zemlje kot na 65.000 kmetov. Na enega veleposestnika je prišlo okoli 3.000 hektarov, na enega duhovnika okoli 300 hektarov, na kmeta pa okoli 20 arov. Mislim, da je ta krivica najboljši dokaz, da bomo storili najboljše dejanje, če jo bomo popravili.

Toda ne gre samo za to, koliko zemlje je kdo imel, temveč gre tu tudi za samo produkcijo. Vemo, kako so ti gospodje živeli. Ravno vsi ti Thurn-Taxisi tam sploh niso živeli, temveč v Nici in marsikje drugod v tujini. Njihova gospodarstva so bila cele države v državi. Svojih gospodarstev niso nikoli hoteli obdelovati zato, da bi kmetijstvo napredovalo, temveč so jih samo izkoriščali. Tako so črpali težke milijarde iz naše zemlje.

Tovariši poslanci, ti gospodje so z izkoriščanjem gozdov dobivali po 500 milijonov dinarjev na leto, delavci v vsej Sloveniji pa so dobivali na leto okoli 40 milijonov. Gospodje, vem da ni bilo nič boljše tudi v Bosni in Hercegovini, ne v Zágorju in ne v drugih krajih, ki so bliže nemškim mejam. Ta »športna« zemlja je pogosto prehajala v roke tujcev. Zdaj bo ta zakon popravil tudi to veliko krivico, gospodarsko krivico, socialno krivico, krivico, ki je desetletja ogrožala našo državo. Danes bodo prvič izkopani resnični temelji za ureditev, v kateri bodo zemljo imeli samo tisti, ki jo tudi obdelujejo.

Zdaj se bom dotaknil 23. člena tega predloga zakona, ki pravi, da bo zvezno ministrstvo za kmetijstvo izdelalo enotna pravila za zadruga poslastva oziroma za zadruga. Naj dodam, da je treba dati možnost tudi federalnim vladam, da ta pravila lahko po potrebi spremenijo, ker bomo tudi zadruga razvijali na posameznih področjih v skladu z različnimi razmerami. Naj omenim samo vinogradništvo. To je intenzivna kultura, ki ne dopušča nikakega trganja zemlje, kot ga ne dopušča tudi gozd. To zelo dobro vedo naši vinogradniški delavci. Ustanavljati je treba vinogradniške zadruga. Naši ljudje, ki so bili stoletja sužnji, bodo zdaj prvič občutili, da je zemlja njihova. Zato je potrebno, da vinogradov ne strgamo na kose, temveč da jih povečamo na najmanj 50 ha na zadruga ter tem zadrugam omogočimo življenje in delo. Vsi delavci soglasno sprejemajo to zamisel in zato je potrebno sprejeti posebna pravila za te zadruga. Tako bo tudi

drugod, ne le v Sloveniji. Zato je treba povedati v zakonu, da bodo ta pravila prilagojena razmeram.

Drugih pripomb zastran tega zakona nimam. Zakon moramo sprejeti brez kakršnihkoli ugovorov in sprejeli ga bomo takoj. Z mirno vestjo moramo priti s tem zakonom pred velikansko večino naših narodov, ker bomo s tem zakonom koristili najširšim ljudskim množicam. S tem zakonom bomo postavili granitne temelje, tako da bo naše ljudstvo, ki se je s puško v roki bojevalo za svobodo in neodvisnost naše domovine, tudi na gospodarskem področju ustvarilo močne in trdne temelje naše skupne domovine. S tem zakonom bomo zagotovili blaginjo našega gospodarstva in napredek vseh naših narodov. (*Ploškanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Kiril Miljovski.

KIRIL MILJOVSKI: Tovariši ljudski poslanci, v imenu makedonske skupine ljudskih polancev izjavljam, da sprejemamo predlog zakona o agrarni reformi in kolonizaciji in da bomo glasovali zanj, ker menimo, da uveljavlja enega od pogojev za obnovo naše države in za zagotovitev socialne pravice, na katero naši narodi že dolgo čakajo.

Makedonski narod zelo dobro ve, kaj pomeni pravilna in kaj nepravilna agrarna reforma. Pred več kot dvajsetimi leti je bila v Makedoniji izvedena agrarna reforma. Smoter te reforme je bilo vse drugo, samo pravičnost ne.

Smoter te agrarne reforme je bil ustvariti žarišča reakcije, ustvariti točke, ki bi jih hegemonija uporabljala za oporišča. Naloga te agrarne reforme je bila raznaroditi makedonski narod. Ta agrarna reforma je pomenila to, da so jemali zemljo makedonskemu kmetu, tistim, ki so jo stoletja zalivali s svojim znojem in krvjo. In končno ta agrarna reforma ni prinesla nobene koristi tudi tistim, ki so dobili zemljo. Vemo, da veliko le-teh ni imelo nobenega inventarja in da se tam, kjer so bili naseljeni, ponekod niso mogli obdržati. Resnica je, da so vzdržali samo žandarji, policaji, pisarji in agenti.

V nasprotju s tem imamo novo agrarno reformo, ki jo lahko vsi pozdravimo. Ta reforma izraža želje vseh naših narodov. Dejstvo je, da Makedonija ne bo dobila veliko zemlje v zemljiški sklad, ker je Makedonija klasična dežela male posesti. Številne majhne čitluke* bo zajela agrarna reforma. Toda čeprav v Makedoniji prevladuje majhna posest, je za Makedonijo to vendarle pomembno, ker si tudi Makedonci zelo želijo zemlje. Zdi se mi, da so ugovori proti temu zakonu povsem napačni in brez podlage. Zdi se mi, da g. Duda Bošković nima pravice govoriti v imenu Vojvodincev ne le zato, ker ne govori v imenu nobene skupine, temveč tudi zato, ker govori v imenu lekarnarjev, ker brani majhen sloj veleposestnikov. G. Duda Bošković pravi, da v Vojvodini niso za ta zakon. Makedonskemu narodu ne bo prav nič koristila agrarna reforma, ki bo izvedena v Vojvodini. Toda mnenja smo, da je ta zakon izraz socialne pravice, ki jo izvaja naša vlada. G. Boškovića moti naglica. Če g. Bošković ve, kako si naši kmetje želijo zemlje, če ve, kaj želijo naši kmetje, bo spoznal, kako je ta zakon potreben in pravilen in da je res tisto, kar je dejal tovariš Moša Pijade, da bi bilo treba zakon sprejeti dva ali tri mesece prej. G. Bošković pravi, da bo zemlja nestrokovno obdelana. Zdi se mi, da nima prav, ker imamo dobre specialiste in ker tudi ni treba, da bi bil človek strokovnjak, da bi spoznal, da mora ta zemlja pripadati kmetom, ki od nje živijo, ne pa lekarnarjem in odvetnikom veleposestnikom. (*Ploškanje.*) G. Duda Bošković tudi gleda napačno na

* Čitluk (tur. čiftlik) – zemlja v lasti zemljiškega gospoda – *op. prev.*

tehniko obdelovanja zemlje. To je razvidno iz tega, da nasprotuje traktorjem. Danes, v XX. stoletju, je absurd, če kdo trdi, da traktorji niso primerni. Absurd je danes biti proti traktorjem. Glejte, s takimi strokovnjaki naj mi danes izvajamo agrarno reformo!

Menim, da je to eden od najpomembnejših zakonov in da ga bodo z navdušenjem sprejeli vsi naši narodi, zlasti pa naši kmetje. In zato v imenu svojih tovarišev iz Makedonije izjavljam, da bomo glasovali za ta zakon.

PREDSEDNIK: Ostal je še en govornik v imenu svoje skupine, ker pa je že pozno, predlagam ljudski skupščini, da končamo današnjo sejo, dodajam pa, da bo s tem govornikom, ki je še ostal, sklenjen seznam govornikov za načelno razpravo. Potemtakem je za jutrišnjo sejo še en govornik. Za dnevni red jutrišnje seje predlagam poleg predloga zakona o agrarni reformi in kolonizaciji, s katerim bomo nadaljevali današnji dnevni red, še naslednje zakonske predloge: predlog zakona o tisku in razprava o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije. To bo druga točka, tretja točka dnevnega reda pa bo razprava o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o odvzemu državljanstva oficirjem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, ter pripadnikom vojaških formacij, ki so služili okupatorju in pobegnili v inozemstvo.

Ali skupščina sprejema predlagani dnevni red? (*Sprejema.*)

Ker ljudska skupščina sprejema predlagani dnevni red za jutrišnjo sejo, končujem s tem današnjo sejo in naslednjo določam za jutri ob 16. uri.

(*Seja je bila končana ob 21,10.*)

ZAČASNA LJUDSKA SKUPŠČINA

OSMA REDNA SEJA

(23. avgusta 1945)

Začetek ob 16,15.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

(Ljudski poslanci so prihod predsednika ministrskega sveta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita z zveznimi ministri in predsednika začasne ljudske skupščine dr. Ivana Ribarja pozdravili s složnim ploskanjem.)

PREDESEDNIK: Začenjam osmo redno sejo začasne ljudske skupščine. Prosim sekretarja Omerja Gluhića, da izvoli prebrati zapisnik sedme redne seje. Zapisnik današnje seje bo vodil Mile Peruničić.

SEKRETAR OMER GLUHIĆ bere zapisnik sedme redne seje.

PREDESEDNIK: Ali ima kdo kakšno pripombo k zapisniku? *(Nihče.)* Ker pripomb ni, objavljam, da je zapisnik overjen.

Preden preidemo na dnevni red, naj sporočim skupščini, da je mandatni odbor predlagal skupščini, naj odloči o njegovem poročilu o verifikaciji poslankega pooblastila Vasa Stajića iz Novega Sada, ki se glasi:

ZAČASNI LJUDSKI SKUPŠČINI DFJ

Beograd

Mandatni odbor je prejel od predsedstva začasne ljudske skupščine poslansko pooblastilo Vasa Stajića iz Novega Sada, da ga verificira.

Odbor je soglasno sklenil, da predlaga začasni ljudski skupščini, da se mandat Vasa Stajića verificira.

Zapisnikar
Jakob Avšič, s. r.

Predsednik mandatnega odbora
Momčilo Marković, s. r.

Ali skupščina sprejme poročilo zakonodajnega odbora? *(Sprejme.)* Ker je skupščina sprejela poročilo mandatnega odbora, objavljam, da je Vasa Stajić postal poslanec in da bo lahko opravljal svoje poslanske dolžnosti takoj, ko bo prisegel.

Dalje, mandatni odbor predlaga, naj skupščina odloči o poročilu o predlogih in prošnjah za vstop posameznih oseb v začasno ljudsko skupščino, ki se glasi:

Mandatni odbor je prejel od predsedstva ljudske skupščine:

1. predlog Sretena Vukosavljevića in tovarišev, da se za izpopolnitev AVNOJ sprejme Todor Mihailović, učitelj iz Kosovske Mitrovice;
2. predlog predsednika glavnega izvršnega odbora saveza zemljoradnika Marka Vujačića, da se za ljudskega poslanca sprejme Đorđe Vranješević, prota iz Banje Luke;
3. predlog dr. Anteja Mandića, da se za ljudska poslanca sprejmeta dr. Uliks Štanger iz Voloskega v Istri in Milan Marjanović, časnikar iz Kastava;
4. predlog Petra Stambolića in tovarišev, da se za poslanca sprejme nekdanji narodni poslanec dr. Dušan Stevčić iz Pirota;
5. prošnje nekdanjih narodnih poslancev Pavla Jovovića, dr. Vuja Vujašinovića, Anteja Kovača, Svetozara Leposavića in Radomira Cvijovića kot tudi prošnji Ljubisava Petkovića in Hadži Todorja Dimitrijevića, s katerimi zahtevata, da bi bila sprejeta za ljudske poslance.

Mandatni odbor je na seji dne 22. avgusta letos obravnaval vse zgoraj navedene predloge in prošnje in je ugotovil, da je ministrski svet na seji dne 4. avgusta letos razpravljal o vprašanju razširitve Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije v smislu sporazuma med Titom in Šubašićem in je sprejel o tem sklep, ki ga je poslal predsedstvu AVNOJ in ki ga je predsedstvo AVNOJ sprejelo.

Ko sta ministrski svet in predsedstvo AVNOJ reševala to vprašanje, sta zavzela stališče, da je treba kolikor mogoče upoštevati nasvet, ki nam ga je dala konferenca zavezniških voditeljev v Jalti. Tak seznam oseb za razširitev AVNOJ je predsedstvo predlagalo svetu na seji dne 7. avgusta 1945 in svet ga je sprejel.

Zaradi zgoraj navedenega je mandatni odbor zavzel stališče, da je treba predloge in prošnje, ki jih je prejel ta odbor za imenovanje ljudskih poslancev, zavrniti, razen predloga dr. Anteja Mandića v zvezi z dr. Uliksom Štangerjem, odvetnikom iz Splita, za katerega mandatni odbor predlaga ljudski skupščini, da ga sprejme za ljudskega poslanca kot edinega poslanca iz Istre.

Odbor predlaga ljudski skupščini, da sprejme ta predlog.

Beograd, 22. avgusta 1945

Zapisnikar in poročevalec
Jakob Avšič, s. r.

Predsednik mandatnega odbora
Momčilo Marković, s. r.

Člani:

Dušan Ivović, s. r.,

Radovan Grujič, s. r.,
dr. Vaso Butozan, s. r.

Stjepan Prvčić, s. r.,

Ali skupščina sprejme ta predlog? (*Sprejme.*) Ker je sprejela ta predlog, objavljam, da bo namesto dr. Anteja Mandića, ki je bil član AVNOJ, ljudski poslanec iz Istre dr. Uliks Štanger. Takoj ko bo prisegel, bo lahko opravljal dolžnost ljudskega poslanca.

Dalje, mandatni odbor predlaga skupščini, naj odloči o njegovem poročilu o odsotnosti poslancev s skupščinske seje dne 10. avgusta. Poročilo se glasi:

Na podlagi 55. člena poslovnika in izjave predsednika začasne ljudske skupščine na 4. rednem sestanku dne 10. avgusta t. l. je poslan seznam ljudskih poslancev, ki so tega dne bili v Beogradu, niso pa prišli na skupščinsko sejo, da svojo odsotnost opravičijo pred mandatnim odborom.

Mandatni odbor je na seji dne 22. avgusta tega leta obravnaval seznam odsotnih ljudskih poslancev in njihova opravičila in je ugotovil, da so njihova opravičila utemeljena, ter zato predlaga ljudski skupščini, da sprejme ta predlog, a s pripombo, da se morajo poslanci v prihodnje strogo ravnati po določbi 55. člena poslovnika, tj. da vnaprej zahtevajo, da se jim dovoli odsotnost s sej.

Beograd, 22. avgusta 1945

Zapisnikar in poročevalec
Jakob Avšič, s. r.

Predsednik mandatnega odbora
Momčilo Marković, s. r.

Ali začasna ljudska skupščina sprejme to poročilo? (*Sprejme.*) Objavljam, da je ljudska skupščina sprejela to poročilo mandatnega odbora.

Zakonodajni odbor predlaga skupščini svoje poročilo o predlogu zakona o tisku z ločenim mnenjem manjšine odbora. Ker bomo to poročilo odbora skupaj z ločenim mnenjem razdelili med ljudske poslance šele na tej seji, predlagam, da črtamo z dnevnega reda današnje seje drugo točko: razprava o predlogu zakona o tisku in jo damo na dnevni red naslednje seje. Ali ljudska skupščina sprejme ta predlog? (*Sprejme.*) Ker je ljudska skupščina sprejela ta predlog, objavljam, da se druga točka dnevnega reda današnje seje črta z dnevnega reda in da bomo po prvi točki dnevnega reda takoj prešli na tretjo točko dnevnega reda, ki je zdaj postala druga točka.

Zvezna vlada predlaga predsedstvu začasne ljudske skupščine predlog zakona o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov v San Franciscu. Vlada zahteva za to ratifikacijo nujnost. Mislim, da je predmet, ki ga obravnava ustanovna listina, že sam po sebi nujen in torej ne bi bilo treba, da bi skupščina sploh odločala o tem, ali je nujen, temveč ga je treba dati na dnevni red prve naslednje seje kot prvo točko.

Ali sprejme ljudska skupščina to mojo obrazložitev? (*Sprejme.*) Ker jo je sprejela, objavljam, da je predlog zakona o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov v San Franciscu razglašen za nujnega.

Ljudska skupščina mora na podlagi 44. člena poslovnika odločiti o krajšem postopku za reševanje zakonskega predloga, ki je razglašen za nujnega, ker je za mednarodne pogodbe sploh določen krajši postopek. V tem krajšem postopku bi bilo treba dati samo izjave in bila bi samo ena razprava in eno glasovanje. Ali ljudska skupščina sprejme tak krajši postopek za ratifikacijo ustanovne listine na podlagi poslovnika? (*Sprejme.*) Ker ga je skupščina sprejela, bomo na podlagi poslovnika uporabili krajši postopek za ta zakonski predlog.

Izvolite poslušati prošnje poslancev za dopust.

Ljudski poslanec Milivoje Ilić prosi za 20 dni dopusta zaradi zdravljenja. Ljudski poslanec Rista Arandelović prosi za 6 dni dopusta zaradi uradnega pregleda zgradb, ki jih je zidal za IONO Beograda.

Predlagam, da tako prvemu kot drugemu dovolimo 3 dni dopusta. Ali sprejme ljudska skupščina ta predlog? (*Sprejme.*) Ker ga je sprejela, je ljudskima poslancema Milivoju Iliću in Ristu Aranđeloviću odobreno po 3 dni dopusta.

Ljudski poslanci Ivan Bandić in tovariši so zastavili predsedstvu začasne ljudske skupščine naslednje vprašanje:

GOSPODU PREDSEDNIKU ZAČASNE LJUDSKE SKUPŠČINE

Beograd

Podpisani poslanci začasne ljudske skupščine zastavljamo gospodu predsedniku to svoje zelo nujno

vprašanje:

V zakonu o volilnih imenikih je natančno navedeno, kako se volilni imeniki sestavljajo in kateri organi so za to pristojni.

V omenjenem zakonu je na splošno navedeno, kdo ima volilno pravico, taksativno pa, kdo volilne pravice nima. Zakon o volilnih imenikih nikjer ne uzakonja sistema samoobtožbe, tj. dolžnosti državljanov, da bi se prijavili, da nimajo volilne pravice.

V mestu Zagrebu pa so uvedli ta sistem. Državljanji morajo za en dinar kupiti tiskovino, ki je priložena, o osebnih podatkih za sestavljanje volilnih imenikov in v njej navesti tisto, česar zakon ne zahteva. Kaže, da so to tiskovino izdelali po osnutku zakona, kakršen je bil najprej, pa ni bil uzakonjen.

Pri vprašanju o službi v formacijah okupatorjev ali njihovih domačih sodelavcev – po zakonu ni bistveno, ali je kdo služil v takih formacijah, temveč to, ali se je aktivno in trajno bojeval prostovoljno z orožjem v roki.

Pri vprašanju, ali je dajal sovražniku na voljo vojaška ali gospodarska sredstva, po zakonu ni bistveno, ali je sploh dajal na voljo ta sredstva, temveč to, ali jih je dajal prostovoljno in po svoji iniciativi.

Zakon sploh izključuje vprašanje o tem, kaj je delala družina tistega, za katerega volilno pravico gre, ker je sprejeto načelo osebne, ne pa kolektivne odgovornosti.

Toda ljudske oblasti v Zagrebu se ne ravna po določbah zakona o volilnih imenikih, kar najbolje kaže priložena tiskovina o osebnih podatkih za sestavljanje volilnih imenikov.

Ni izključeno, da se podobno dogaja tudi pri drugih ljudskih oblasteh, medtem ko poudarjamo, da na primer v Beogradu zakonito ravna.

Spričo navedenega si dovoljujemo vprašati gospoda predsednika začasne ljudske skupščine, kaj namevara ukreniti, da bi takoj in najhitreje preprečil takšno ravnanje ljudskih oblasti in da bi jih opozoril, naj se strogo držijo zakonskih predpisov.

Beograd, 22. avgusta 1945

Ljudski poslanci:

1. Bandić Ivan, s. r.	7. Pocrnić Pavao, s. r.
2. Gaži inž. Franjo, s. r.	8. Srdović Nikola, s. r.
3. Hećimović Hrga, s. r.	9. Štefanec Ivan, s. r.
4. Jančiković dr. Tomo, s. r.	10. Šubašić dr. Ivan, s. r.
5. Pavlič Andrija, s. r.	11. Šutej dr. Juraj, s. r.
6. Papa Andrija, s. r.	12. Vuković Josip Đido, s. r.
13. Žunjević dr. Karlo, s. r.

Na to vprašanje ljudskega poslanca Ivana Bandića in tovarišev imam čast v imenu predsedstva odgovoriti naslednje:

Na podlagi 28. člena zakona o volilnih imenikih bo zvezna vlada na predlog ministra za konstituantno izdajala obvezne razlage za izvajanje tega zakona. Torej bom to vprašanje odstopil zvezni vladi oziroma ministru za konstituantno, da bo na podlagi tega vprašanja sprejel odločitev.

Besedo ima prvi podpisnik, ljudski poslanec Ivan Bandić, da izjavi, ali je zadovoljen z mojim odgovorom. (*Ivan Bandić*: Sprejemam ga.) Ker je predlagatelj vprašanja zadovoljen z mojim odgovorom, ne dajem ljudski skupščini na glasovanje, ali sprejema mojo razlago.

Prehajamo na dnevni red. Kot prva točka je na dnevnem redu nadaljevanje razprave v načelu o predlogu zakona o agrarni reformi in kolonizaciji. Besedo ima ljudski poslanec Aleksa Tomić.

ALEKSA TOMIĆ: Državljanke in državljani ljudski poslanci, sinoči sem skrbno spremljal razpravo o predlogu zakona o agrarni reformi. Za trenutek je kazalo, da bo razprava postala dramatična. Končno se je vse lepo končalo. Toda določena vprašanja iz zakonskega predloga o agrarni reformi je še treba pojasniti. Zato sem zaprosil za besedo, jo dobil in vas prosim, da me pazljivo poslušate.

Politični, socialni in ekonomski prevrati, ki so prišli po minuli svetovni vojni, so v številnih evropskih državah izzvali daljnosežne agrarne reforme. Pravzaprav so bile te reforme najpomembnejše pridobitve zadnje vojne. Izvedene so bile bolj zaradi drugih motivov, ne iz čisto ekonomskih. Predvsem so bili odločilni splošni politični, socialni, etični, nacionalni in zlasti ideološki momenti. Poleg tega so se dogajale največ v agrarnih deželah, v deželah z majhno in šibko industrijo, v deželah, kjer prevladujejo kmetje ali, bolje povedano, poljedelski element. Če upoštevamo še to, da je ta element izraz poljedelcev, ki imajo malo zemlje ali pa je nimajo, je povsem razumljivo, zakaj so se te agrarne reforme vsiljevale kot zgodovinska nujnost. Potemtakem je povsem naravno, da se je lakota po zemlji morala potešiti na račun nekoga. In na čigav račun naj bi to šlo? Na čigav neki, če ne na račun kronskih in državnih posestev, na račun posesti »mrtve roke« in na račun velikih posesti. Ne glede na to, kateremu stanu so veleposestniki pripadali, so vedno bili najbolj konservativni in najbolj reakcionarni element. Spričo takega stanja velika posestva ne morejo obstajati hkrati z demokracijo, z idejo enakopravnosti, pravičnosti in svobode. Kadar gre sploh za veleposestva, ne bi smeli pozabiti tistega, kar jih označuje kot »sedes mali«, kot leglo zla. Vzrok kapitalizma, presežne vrednosti, pavperizacije so veleposestva. Tu je vir zla. Vzroka družbene boleznii zato ne iščimo v organizaciji poljedelskega dela, temveč v lastniškem odnosu veleposestnikov. Poljedelsko prebivalstvo se ne izseljuje povsod enako, temveč predvsem v krajih z veliko posestjo. Zato je povsem umestna tista ugotovitev, ki pravi, da izseljevanje raste s površino veleposesti. Ali je ob takem spoznanju čudno, da se je po tej svetovni vojni zastavilo vprašanje agrarne reforme?

Po statistiki novosadske trgovinske zbornice je v Vojvodini 300.000 ljudi brez zemlje. Ti ljudje so najbolj revni delavci v naši družbi. Nimajo doma, hiše, niti pedi zemlje in morajo v sedmih do desetih delovnih tednih na leto zaslužiti toliko, da bodo vse leto vzdrževali sebe in svojo družino, da bodo imeli za stanovanje, za hrano, za obleko, za zadovoljevanje kulturnih potreb. Lahko si predstavljate, kako borno so tedaj zadovoljene vse te potrebe. In ali je kdo med nami, ki bi ga ne bilo sram, že če pomisli, da ni čas, da bi sprejeli zakon

o agrarni reformi, in da to ni vprašanje, ki ga je treba hitro reševati. Mislim, da ga ni. Vsakdo, kdor govori »pro doma sua«, zase, za svojo družino in svoje premoženje, bo spoznal, ko bo razčistil pred seboj in svojo vestjo to zadevo, da so imeli prav člani zvezne vlade, ko so zahtevali, naj bo poleg drugih zakonov nujna tudi rešitev vprašanja o agrarni reformi pri nas. Toda če govorimo o teh, ne bi smeli pozabiti tistih, o katerih govori obrazložitev predloga. To so tisti, katerih gospodarstva so velika od enega do dva hektara. Izgubil sem neko statistiko, prav tako ministrstva za kmetijstvo iz leta 1937. Če me spomin ne vara, tam piše, da ima 638.000 gospodarstev od enega do dva hektara. Po mojem mnenju so ta gospodarstva oziroma lastniki teh gospodarstev še v slabšem položaju kot tisti, ki nimajo prav nič zemlje.

Ziveli so v iluziji, da nekaj pomenijo, bili so vezani in privezani na zemljo in niso odhajali v brezmejnost svobodnega dela. Poleg tega je bilo v tej statistiki, kolikor se spominjam, zopet okoli 660.000 takšnih, ki so imeli od 2 do 5 hektarov. Tudi to je revščina. Morda je to tudi nekaj pomenilo v Vojvodini, toda ponekod v naši državi 3 do 4 hektari ne pomenijo nič. V obrazložitvi predlagatelja piše, da je okoli 337.000 kmečkih gospodarstev, ki imajo od 1 do 2 hektara zemlje. Zastavlja se vprašanje, ali bo sedanja agrarna reforma lahko potešila toliko ljudi, ki so željni zemlje. Ne bi dejal, da lahko. Toda kakšna sredstva naj se uporabijo, da bi tem ljudem pomagali? Dovoljujem si, da se malo oddaljim in da zaprosim člane zvezne vlade in druge voditelje ljudske oblasti, da razmislijo o tem, kar bom zdaj povedal.

Stara Avstrija je bila od leta 1918 do leta 1933, ko je podlegla Hitlerjevemu jarmu, majcena, pritlikava. Vsi deli državnega organizma so bili premalo razviti, le glava in trebuh sta bila nesorazmerno velika. Dunaj je bil tako glava kot trebuh. Zaradi takega nepravilnega razvoja v svojem življenjskem delu je Avstrija klecala, se opotekala in bila pripravljena vsak čas pasti v naročje hitlerizma. Mednarodni kapitalisti, upniki, so se zbalji za usodo Avstrije. In nekega dne po sporazumu so poslali svojega pooblaščenca, Georgesa Lévyja, člana francoskega instituta, člana francoske akademije. Prišel je v Avstrijo, ugotovil vzroke in predlagal recept za ozdravitev. Nenaravno je, je dejal, da je na Dunaju zbrano vse in celo industrija. Industrijo z Dunaja bi bilo treba razdeliti na vsa druga področja države, tako da bi lahko lastniki majhnih posestev potem, ko bi opravili v prostem času delo na svojem kmetijskem posestvu, delali v industriji in tako okrepiли svoje domače gospodarstvo.

Ne bi bilo pametno, če bi izvajali agrarno reformo in bi se ukvarjali z velikimi načrti za ustanavljanje prevelikih kombinatov, temveč moramo naše kmetijstvo povezati z industrijo, ki bo predelovala naše narodne dobrine, poljedelske pridelke. Namesto da bi izvažali žito, ga predelajmo ne le v moko, temveč tudi v testenine in ga prodajamo Evropi. Surovo sadje, ki se kvari pri prevozu, predelajmo in ga prodajamo predelanega. Dalje, predelujmo prašiče in meso prodajamo Evropi. S tem bi našim malim posestnikom dali možnost, da bi delali v teh tovarnah, hkrati pa bi obdelovali svoja polja. Majhna Slovenija mora pri tem biti za zgled vsej Jugoslaviji. Na beograjskih trgih so prodajali težke čevlje, obutev, ki jo uporabljajo delavci in vojaki, po 92 do 98 dinarjev za par, beograjski čevljarji pa so zahtevali 180 do 200 dinarjev za enak par čevljev. To je zato, ker kmečko prebivalstvo v Sloveniji v urah počitka, v zimskih dneh in mesecih, vso svojo družino od najstarejšega do najmlajšega zaposli pri takem delu. Kaj ne bi mogli tudi drugod pri nas industrijo povezati z našim poljedelstvom in tako omogočiti malim ljudem boljše življenje?

S tem bi dosegli dvoje, kot pravi Georges Lévy. Poljedelec bi se navezal na svojo zemljo, na temelj države in domovine in postal bi konstruktiven element, pripravljen svojo zemljo, državo in domovino braniti v vsakem trenutku. S tem da se poljedelec zaposli v tovarnah, postane tudi nekakšen industrijski delavec in takrat spozna, kako težko in mučno je življenje delavca, kako surovo je vse okrog njega: tako nebo, dimniki, tovarne, dvorišče kot tudi izba, v kateri stanuje. In zato, ker se mu zdi vse surovo, postane tisti, ki rožlja z verigami in ki pravi, da ni domovine. Toda ko ustvarjamo socialno državo, bo delavec v tej državi nacionalen, sin domovine in takega človeka hočemo napraviti. (*Pritrjevanje.*)

Naj povem še nekaj o tistem, kar bi moralo biti v ospredju tega mojega govora. Gre za nekatere borce narodnoosvobodilnega boja, za invalide iz te in prejšnje svetovne vojne, za sirote, ki so ostale po fašističnim terorju. Jaz sem eden izmed udeležencev vojn od leta 1912 do 1918. Kot udeleženec, borec sem leta 1914 in 1915 videl, kako so matere, Mačvanke, bežale pred podivjanimi sovražnikovimi tolpami in so metale svoje nebogljence po cestah ali so jih pokopavale ob poti. Videl sem starce tretjega vpoklica z zadnjim grižljajem kruha, ki so ga prinesli do ust, kako mrtvi kažejo s tem, da so žrtvovali življenje, kako se je treba bojevati, padati in umirati za domovino. V Fijerskem blatu sem videl naše otroke, 30.000 naših rekrutov, ki so utonili v tem močvirju.

Velika žalost me je prevzela, ko sem videl v valonskem pristanišču proslavljeno armado, kako mizerna je na pogled, z ličjem prepasana in kot bi se hranila s kobilicami. Strašni dnevi in še bolj strašne preskušnje! Toda kako se je mati domovina, stara Jugoslavija, oddolžila znanim in neznanim borcem in junakom, padlim in umrlim, kot tudi tistim, ki so preživeli? Po besedah pisatelja Trilogije se je oddolžila tako, da se je pri priznanjih fronta obrnila: najprej liferanti, za njimi zabušanti, za temi zaledje, za zaledjem komandanti in nazadnje, nekaj korakov za repom komandantovega konja – borci.

O, vest človeška, naj se to nikdar več ne ponovi!

In ne bo se ponovilo, če bo v nas količjak časti in dostojanstva, če v nas ni umrla vest in če ni ugasnila morala. Danes so borci narodnoosvobodilne vojske najbolj znani in najbolj priznani ljudje. Matere padlih borcev ne bodo jedle iz tujega kroznika in tudi očetje ne bodo z beraško palico prosili miloščine. Danes očetje in matere dobivajo spodobno in dovolj veliko preživnino, otroci pa, na katerih plečih bo slonela ta država, so prva skrb nosilcev narodne in državne misli. Danes je oče preskrbljen in mu ni treba žalovati za svojim sinom, ki ga je žrtvoval na oltar domovine. Neka moja sosedka bi lahko živela s svojimi sredstvi, toda tudi tej gre dostojno priznanje. V tem je razlika med starim režimom in tem novim, sedanjim in to je tisto, kar zasluži spoštovanje vseh nas in kar se bo vedno razlikovalo od starega.

Prosim pa, da zelo pazimo, da ne bomo delali napak, kadar gre za priznanje borcem, za dodeljevanje zemlje. V preteklosti so polkovniki, načelniki, visoki uradniki dobivali zemljo. Človek je moral ubiti svojo vest, moral je biti brez morale in z zakrknjeno vestjo, pa je dobil legitimacijo starega režima, da se mu lahko dodeli zemlja. Danes se to ne more zgoditi, toda ena napaka se nam lahko bridko maščuje in pazimo, da se zlatnik ne bo spremenil v železen novčič. Pri dodeljevanju zemlje moramo upoštevati tudi to, da ne bomo ponovili napak iz preteklosti, tj. da ne bomo tistih, ki jim bomo dali zemljo, spustili na prazno polje, na ledino. Zagotovimo jim hiše, živino, hleve in orodje. Tako opremljeni bodo postali najboljši in najnaprednejši sinovi naše dežele.

In še nekaj: ali niso borci tisti, ki naj dobijo kompleks vrednih posestev? Ali niso borci tisti, ki bodo v združnem življenju načrtno obdelovali zemljo? S kolektivnim obdelovanjem oziroma z združnim obdelovanjem bodo naredili nekaj korakov naprej k industrializaciji in boljši obdelavi te zemlje. Prosim voditelje, da tudi oni o tem razmislijo.

Cas je, da naposled končam svoje obravnavanje s predlogi in prošnjami, kajti vse se mora končati in tudi dolgi govori. Zemljo bodo torej dobili tisti, ki jo obdelujejo. To pomeni, da napak iz preteklosti ne bomo ponavljali ali vsaj ne zavestno in namerno. Prej je bilo pri tem veliko zlorab. Kdo vse se ni prijavil in pojavil kot prostovoljec, ko so bili favorizirani nemoralneži! Kaj takega se ne sme več zgoditi. Ljudska oblast naj tudi pri tem budno pazi, da se ne bodo vtihotapili slabi sinovi naše dežele. In zato, ker verjamem, da bo naša sedanja in bodoča Jugoslavija sonce lepih misli in vzvišenih idej, bom glasoval za predlog zakona o agrarni reformi in kolonizaciji, tako kot je redigiran in predlagan ljudski skupščini.

PREDESDNIK: Gospodje ljudski poslanci, ko smo včeraj končali seznam govornikov, smo po naključju izpustili ime ljudskega poslanca Tripka Žugića, ki bo govoril v imenu demokratske stranke.

Besedo ima ljudski poslanec Tripko Žugić. Govoril bo v imenu demokratske stranke.

TRIPKO ŽUGIĆ: Tovarišice in tovariši, gospodje ljudski poslanci, po tej današnji razpravi o agrarni reformi in kolonizaciji bom povedal samo nekaj besed. Stranka, katere član sem bil v preteklosti, se je že leta 1919, od ustanovitve stare Jugoslavije naprej, zavzemala, da bi v Jugoslaviji agrarni problem pravilno in temeljito rešili. Na tem stališču smo tudi danes. To je eden od zelo pomembnih problemov pri nas. Naša država je, kot veste, poljedelska in pri nas še ni načrtnega gospodarstva. Glede na bogastvo naše države naš pridelek ni tak, kot bi moral biti. Kajti če bi našo zemljo obdelali tako, kot jo obdelujejo v naši bratski zavezniški Rusiji, bi imeli tak pridelek, da bi lahko prehranili nekaj milijonov več ljudi, kot nas je v Jugoslaviji.

Tovariši, z nekaj besedami vas bom kratko spomnil na to, kaj je bilo z agrarno reformo v stari Jugoslaviji. V stari Jugoslaviji so govorili o agrarni reformi in rekli, da bodo pravi poljedelci dobili zemljo, da bi jo obdelovali. Toda agrarna reforma je bila v stari Jugoslaviji trgovina. Še če bi danes hodili po Jugoslaviji in po velikih jugoslovanskih mestih, zlasti po Beogradu, bi videli veliko štirinadstropnih in petnadstropnih palač, ki so bile sezidane na račun agrarne reforme. Takrat so trgovali s prostovoljci in invalidi. Nekateri prostovoljci so dobili zemljo zato, ker so bili prostovoljci leta 1875 in 1876, rodili pa so se leta 1881 in 1882. Celo takšni interesi so bili, ki so zahtevali zemljo zaradi svojih prednikov, ki so padli že na Kosovem. In posrečilo se jim je. Danes, tovariši, v novi Jugoslaviji je problem agrarne reforme zelo pomemben in treba ga je čimprej rešiti.

Zemljo je treba dati poljedelcu, vendar tistemu poljedelcu, ki jo bo obdeloval, ki bo na njej delal in ki bo dosegel, da bo naša država v teh hudih razmerah, ko je pri nas neobdelan svet in slabo gospodarstvo, čimprej dosegla boljše in večje donose, ker za to so možnosti. Razumem tudi tiste, ki bodo ob zemljo. To ni lahka stvar. Prav tako razumem tiste, ki želijo dobiti zemljo. Kot je težko tistim, ki dajejo zemljo, tako je dobro tistim, ko jo bodo dobili. Toda tu je treba videti tisto, kar je prav, ker to zahteva pravica, ker socialne okoliščine zahtevajo, da je v Jugoslaviji poljedelec na zemlji in da on obdeluje

zemljo, ne pa da bi dajali zemljo v zakup in da bi ljudje brez čevljev in opank delali na tuji zemlji. Samo eno pripominjam in poudarjam: da bodo organi, ki bodo opravljali agrar in dajali določene komplekse zemlje v agrar, delovali strogo objektivno, da bo delitev potekala strogo pravilno in da se pri naseljenjih, ki se bodo preselili, upošteva ne le preseljevanje na zemljišča, temveč tudi podnebne razmere, kajti v stari Jugoslaviji se je dogajalo, da so številne družine, ki so bile preseljene s hribov in planin na ravnino, trpele in izginile.

Poudarjam še eno, namreč to, da je treba takrat, ko bomo zajeli določene komplekse zemlje in jo razdelili, upoštevati, da to ne bo v škodo našemu načrtnemu gospodarstvu, da pridelek, ki ga daje naša zemlja, ne bo manjši. Ponekod pri nas je kultura pridelkov veliko boljša; ponekod je srednja, ponekod pa prav na nizki stopnji. Zato, tovariši, je treba upoštevati tudi to.

Tudi jaz bom glasoval za ta zakonski predlog in zahtevam, da bodo tisti, ki bodo reševali ta problem, delali strogo in objektivno ter upoštevali temelje, na katerih naj temelji naše poljedelstvo. (*Pritrjevanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima minister za kmetijstvo dr. Vaso Čubrilović.

MINISTER ZA KMETIJSTVO DR. VASO ČUBRILOVIĆ: Tovariši ljudski poslanci, razprava teh dveh dni kaže, da je začasna ljudska skupščina enodušna glede tega, da je potrebno z radikalno agrarno reformo popraviti stoletne krivice, ki so pri nas nastale pri vprašanju kmečke posesti. Ne bom se spuščal v podrobno razpravljanje o tem problemu, toda kot predlagatelj in zvezni minister za kmetijstvo moram poudariti dvoje ali troje osnovnih dejstev o tem vprašanju. Agrarno vprašanje, kakor vsi veste, je stoletja bilo gibalna sila naših kmečkih množic. To vprašanje je bilo bistvo vseh velikih gibanj pri nas vse do naših dni. Stara Jugoslavija je od leta 1918 do 1941 poskušala rešiti ta problem. Ne bom govoril o vzrokih, zakaj ga ni dokončno rešila. Ugotavljam samo, da kljub temu, da je v času stare Jugoslavije nad 600.000 kmečkih družin dobilo zemljo, agrarni problem v Jugoslaviji ni bil rešen. Po statistiki iz leta 1931 je 1.985.725 gospodarstev imelo 10.645.975 hektarov zemlje. Toda kmečkih gospodarstev, ki so imela manj kot 5 hektarov zemlje, je bilo 68 % ali 1.340.149 gospodarstev je imelo skupaj 2.961.112 hektarov, kar pomeni malo več kot 2,20 ha na eno družino. Hkrati pa je 6.937 gospodarstev z nad 50 hektari – kar pomeni 0,30 % vseh gospodarstev v Jugoslaviji – imelo 1.022.306 hektarov, to pa je 9,50 % vse obdelovalne zemlje, se pravi več kot 148 hektarov na eno gospodarstvo. Če dobro pogledamo te številke, bomo videli, da agrarna reforma pri nas ni bila rešena, ko je stara država leta 1941 propadla. In zato ni čudno, da je bila ena od prvih točk programa narodnoosvobodilnega gibanja ta, da se z novo agrarno reformo do konca izvede načelo: zemljo naj ima tisti, ki jo obdeluje. To načelo, tovariši, smo sprejeli v ta zakonski osnutek. Trudili smo se izpeljati ga popolnoma objektivno, »brez tet in stricev«. Postavili smo se na stališče, da mora v novi Jugoslaviji zemlja priti v roke kmeta, ki jo obdeluje. Zato smo s tem zakonom predlagati, da se odvzame zemlja vsem tistim, ki so do nje prišli v starih fevdalnih razmerjih, da se odvzame zemlja vsem tistim, ki so si jo nakupili zato, da z njo špekulirajo in jo izkoriščajo kot kapital in sredstvo za izkoriščanje šibkejših, da se odvzame zemlja tistim, ki so jo imeli ali dobili zaradi humanih smotrov, niso pa je sami obdelovali, ker smo zavzeli stališče, da ni humanih smotrov, tudi če so dobrdelni, ki bi lahko opravičili izkoriščanje delovne sile v kmetijstvu. Dalje smo si prizadevali poiskati rešitev za to, ne da bi posegali v kompromisne rešitve, ki so jih narekovali humani ali socialni razlogi.

Zemljo smo vzeli vsem tistim, ki je sami ne obdelujejo. Če pa je ta zemlja iz zadruge, se vrne družini, ki se ukvarja s poljedelstvom. Vzeli smo zemljo cerkvam in samostanom, tako gozdove kot poljedelska zemljišča, pustili pa smo jim toliko, kolikor je po našem mnenju dovolj, da bi lahko opravljali svoje naloge. Za sklad, ki smo ga tako dobili, smo naredili načrt, da se zemlja razdeli med kmete brez zemlje ali med tiste, ki je imajo premalo. Del zemlje fašistov v Vojvodini smo oddelili za naše borce. Tudi mi smo se postavili na stališče, ki ga je poudaril tovariš Tomić. V Jugoslaviji se zemlja ne daje kot nagrada borcem, temveč kot sredstvo za življenje tistemu, ki se želi na njej naseliti in jo obdelovati. Nič ne bo dobil niti pedi zemlje, če se ne zaveže, da bo to zemljo sam oral, sejal in obdeloval. To so osnovna načela pri urejanju agrarne reforme.

V razpravi je bilo slišati nekaj ugovorov. Ne bom razpravljajal z g. Dudom Boškovićem. Njegov način razpravljanja, njegova koncepcija problema je tako zastarela, če jo primerjamo s tistim, kar imamo zdaj pri nas, da se o tem sploh ne dá razpravljati. Samo dvoje bi pripomnil. Odločno zavračam trditev, da organi kmetijske službe v Vojvodini letos pomladi niso opravljali svoje dolžnosti. V jeseni 1944 ali spomladi 1945 je bilo treba biti v Vojvodini, ko je čezno potekala še fronta, in videti stotisoče oralov zemlje, ki so jo zapustili nemški fašisti, videti velikanske napore vsega vojvodinskega ljudstva skupaj z vsemi voditelji in kmetijsko službo, da bi obdelali zemljo, videti doseženi uspeh – kako je ta zemlja obdelana, pa bi bilo mogoče oceniti velik pomen naporov, storjenih pri tem delu.

Zavračam tudi ugovor k vprašanju gospodarjenja s posestvi. Nedvomno so bile zlorabe in raznašanje. Na tisoče fašističnih hiš je bilo zapuščenih, sto in sto vasi, v katerih so živeli nemški fašisti, je praznih. Aparat smo šele postavljali na noge in brez dvoma je lahko bilo tudi pri nas kot povsod ob takih velikih prelomnicah, ko eni ljudje odhajajo, drugi se pa naseljujejo, samovladje in zlorabe. Toda državni aparat si je prizadeval, da vzpostavi prejšnje stanje in da zadeve uredi.

Kmetijski aparat, ki upravlja posestva, je doslej vse popisal in zbral, da bi to bil rezervni sklad za tiste borce, ki jih bomo to jesen pripeljali na to zemljo.

Eno od osnovnih načel pri reševanju agrarnega vprašanja je, da vsaka agrarna reforma povzroči motnje v proizvodnji. Zato bo zemlja toliko prej, bolje in pravilneje obdelana, kolikor hitreje, kolikor odločneje bomo spremenili lastništvo. To jesen in pomladi 1946 se bomo potrudili, da bomo po možnosti končali agrarno reformo in razdelili zemljo agrarnim interesentom in kolonistom na fašističnih zemljiščih. Aparat, ki smo ga to pomlad v vsej državi postavili na noge, zlasti na opuščeni posestvih v Vojvodini, bo ostal še naprej. Zlasti mora prevzeti obveznost, da bodo zemljišča obdelana. Ko bodo kolonisti prišli v fašistične vasi, bodo tam našli že posejano pšenico, dobili bodo pomoč pri obiranju koruze, dobili bodo vse potrebno orodje in stroje, da bodo to zemljo obdelali, in upamo, da ne bomo povzročili velikih motenj v kmetijski proizvodnji, temveč bo to osnova za intenzificiranje kmetijske proizvodnje v dveh ali treh letih.

Po letu 1918 so nam govorili, da bodo majhna posestva na velikih razkosanih posestvih uničila poljedelsko proizvodnjo v naših severnih pokrajinah. Stara agrarna reforma je dokazala, da to ne drži, in to bo dokazala tudi nova.

Naj odgovorim tovarišu Nemcu na vprašanje o minimumu posesti, ki ga puščamo tistim, ki se ne ukvarjajo s poljedelstvom. Predlaga, naj bi bil ta

minimum 1 do 3 hektare, namesto 5 hektarov. O tem problemu smo veliko razpravljali in smo ugotovili tole: če sprejmemo načelo, da zemlje ne dodeljemo ljudem, ki jim poljedelska proizvodnja ni glavni poklic, zato da zemljiške posesti ne bi izkoristili za izkoriščanje tuje delovne sile, da torej ljudem iz mest, ki imajo radi poljedelstvo, ali ljudem, ki jih spomini iz otroštva vežejo na njihovo vas, odvzamemo možnost, da bi na tako majhni posesti ustvarili vzorno posestvo, bi izgubili stik z zemljo, izgubili bi stik z domom. Tega pa ne smemo. Bili smo mnenja, da meri takšna mala posest vsaj od 3 do 5 hektarov. Nedvomno se bo dogajalo, kot ugotavlja tovariš Nemeč ponekod po Sloveniji, da bo tak način reševanja posegel v interese malih kmetov, to pa je vendarle razmeroma tako malo v primerjavi s tistim osnovnim, velikim, da se ohrani stik med vasjo in mestom z majhnimi posestvi, da smo menili, da mora ostati v načelu 3 do 5 hektarov.

Drugih načelnih ugovorov ljudskih poslancev ni bilo. Ne bom vas še naprej zadrževal, o problemu smo temeljito razpravljali. Iz vaših izjav in komentarjev naše javnosti, ko smo objavljali osnutek zakona, se jasno vidi, da se vsi narodi Jugoslavije, vse pokrajine, v tej skupščini tako opozicija kot ljudska fronta strinjajo, da tako predlagana agrarna reforma služi interesom države, socialno-političnim tendencam naših kmečkih množic, gospodarskim interesom vseh slojev ljudstva in zato predlagam temu domu, da predlog zakona o agrarni reformi in kolonizaciji sprejme. (*Pritrjevanje.*)

PRESEDNIK: Objavljam, da je razprava o načelu končana. Začenjamo z glasovanjem v načelu in vprašam začasno ljudsko skupščino, ali sprejme v načelu predlog zakona o agrarni reformi in kolonizaciji? (*Sprejme.*) Gospodje ljudski poslanci, ki ga ne sprejmejo, naj izvolijo vstati. (*Nihče ne vstane.*) Ker ni nihče vstal, objavljam, da smo predlog zakona o agrarni reformi in kolonizaciji sprejeli v načelu. Prehajamo na razpravo o posameznostih. Prosim poročevalca tovariša Moša Pijadeja, da izvoli prebrati najprej naslov, potem pa nove člene oziroma amandmaje zakonodajnega odbora.

POROČEVALEC MOŠA PIJADE bere naslov predloga zakona o agrarni reformi in kolonizaciji.

PRESEDNIK: Ali začasna ljudska skupščina sprejme prebrani naslov zakonskega predloga? (*Sprejme.*) Objavljam, da je prebrani naslov zakona sprejet. Izvolite poslušati dalje!

POROČEVALEC bere 1. in 2. člen.

PRESEDNIK: Ali skupščina sprejme prebrani 1. in 2. člen? (*Sprejme.*) Objavljam, da sta 1. in 2. člen sprejeta po predlogu zakonodajnega odbora. Pri 3. členu imamo amandma. Besedo ima poročevalec večine.

POROČEVALEC: V prvem odstavku 2. člena pod a) je treba za besedo »kmetijska« dodati »in gozdna«. V točki e) besedila v latinici oziroma d) v cirilici je treba zamenjati besedi »zemljiška posest« z »obdelovalno zemljo«.

PRESEDNIK: Ali skupščina sprejme ta amandma? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 3. člen sprejet po predlagani redakciji, ki jo je prebral poročevalec večine. Prosim poročevalca, da prebere 4. člen.

POROČEVALEC bere 4. člen.

PRESEDNIK: Ali skupščina sprejme 4. člen? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 4. člen sprejet po predlogu zakonodajnega odbora.

K 5. členu imamo amandma. Besedo ima poročevalec večine.

POROČEVALEC (bere): 2. točka 5. člena naj se glasi: »V planinskih krajih smejo federalni zakoni zvišati ta maksimum, ako je zemlja zelo slaba, ali v primeru, kjer je večja rodbinska zadruga.

PRESEDNIK: Ali skupščina sprejme ta amandma k 5. členu, ki ga je pravkar prebral poročevalec večine? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 5. člen sprejet v predlagani redakciji, kakor jo je prebral poročevalec večine zakonodajnega odbora.

(Potem je začasna ljudska skupščina s sedenjem in vstajanjem glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela 6. in 7. člen po predlogu zakonodajnega odbora.)

PRESEDNIK: K 7. členu imamo amandma, ki daje novo redakcijo. Prosim poročevalca večine, da prebere predlagani amandma.

POROČEVALEC (bere): Z amandmajem spremenjeni 8. člen se glasi:

1. Od posestev posameznih cerkva, samostanov in verskih ustanov se odvzame samo presežek prek 10 hektarov njihove skupne površine njiv, vrto, vinogradov, sadovnjakov, ledine in gozdov.

2. Verskim ustanovam (cerkvam, samostanom, cerkvenim oblastvom) večjega pomena ali večje zgodovinske vrednosti se pusti od sedanje njihove posesti do 30 hektarov plodne zemlje in do 30 hektarov gozda.«

PRESEDNIK: Ali skupščina sprejme 8. člen v novi redakciji? (*Sprejme.*)

(Dr. Miloš Moskovljevič: To je veliko, s tem se ne strinjam.)

POROČEVALEC (*Moskovljeviču*): Član ljudske fronte ste. Načelo discipline stranke zahteva, da se strinjate.

PRESEDNIK: Objavljam, da je 8. člen sprejet v novi redakciji, kakor jo je predlagal in prebral poročevalec večine zakonodajnega odbora.

(Potem je skupščina s sedenjem in vstajanjem glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člane od 9. do vključno 25. člena po predlogu zakonodajnega odbora.)

PRESEDNIK: K 26. členu imamo amandma, ki daje novo redakcijo. Prosim poročevalca večine, da prebere predlagani amandma.

POROČEVALEC (bere): Novi 26. člen se glasi:

»1. Pod razlastitev brez odškodnine spadajo tudi gozdna posestva, ki so last oseb ali ustanov ter pravnih oseb, navedenih v točkaj b), c), in e) 3. člena tega zakona.

2. Proti odškodnini se razlasti presežek gozdne posesti kmečkih posestev prek maksimuma, ki se pusti lastnikom po federalnih zakonih.

3. V gozdnih predelih, kjer ni zemlje za obdelovanje, smejo osebe, ki po glavnem poklicu niso poljedelci, obdržati od gozdne posesti 5 do 10 hektarov.

4. S posebnim okvirnim zveznim zakonom se odredi, kako se bo in komu dodeljevala zemlja in pod kakšnim režimom bo taka zemlja, kjer so gozdovi, pašniki, močvirna zemljišča in podobno.«

PRESEDNIK: Zdaj ste slišali novo redakcijo 26. člena po predlaganem amandmaju. Ker se nihče ni prijavil k besedi, vprašam skupščino, ali sprejme 26. člen? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 26. člen sprejet po predlaganem amandmaju.

(Potem je skupščina s sedenjem in vstajanjem glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 27. do vključno 37. člena po predlogu zakonodajnega odbora.)

PRESEDNIK: S tem je razprava o posameznostih in glasovanje o posameznostih končano. Prehajamo na glasovanje v celoti. Glasovali bomo poimensko. Tisti gospodje ljudski poslanci, ki so za ta zakon, bodo glasovali z

za, tisti pa, ki so proti, bodo glasovali s *proti*. Prosim sekretarja tovariša Mileta Peruničiča, da opravi poimensko klicanje ljudskih poslancev. Prosim gospode ljudske poslance, naj bodo med glasovanjem na svojih mestih.

SEKRETAR kliče ljudske poslance, da glasujejo.

(Po glasovanju.)

PRESEDNIK: Gospodje in tovariši ljudski poslanci, izvolite poslušati rezultat glasovanja v celoti. Skupno je glasovalo 385 ljudskih poslancev in vsi so glasovali *za*. (*Burno pritrjevanje.*) Potemtakem je predlog zakona o agrarni reformi in kolonizaciji z glasovanjem v celoti soglasno sprejet.

Prehajamo na drugo točko dnevnega reda: predlog zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije.¹⁶ Poročevalec o tem zakonskem predlogu je ljudski poslanec dr. Makso Šnuderl. Prosim poročevalca dr. Maksa Šnuderla, da izvoli prebrati poročilo zakonodajnega odbora.

DR. MAKSO ŠNUDERL (bere):

ZAČASNA LJUDSKA SKUPŠČINA
DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE
ZAKONODAJNI ODBOR

Št. 140

Beograd, 1. avgusta 1945

ZAČASNI LJUDSKI SKUPŠČINI
DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Beograd

Zakonodajni odbor je na seji dne 16. avgusta tega leta preučil in soglasno sprejel predlog zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije, kakor ga je zvezna vlada predlagala začasni ljudski skupščini, z naslednjimi spremembami in dopolnitvami:

Povsod v besedilu se paragraf »§« nadomesti s »člen«.

3. člen. V 3. točki je treba namesto besede »udomačenjem« postaviti besedo »prirojenjem«; namesto besede »prirojenjem« postaviti besedo »udomačenjem«.

4. člen. V prvi vrsti je treba namesto besede »z rojstvom« postaviti besedo »s poreklom«. V prvi vrsti zadnjega odstavka je treba namesto besede »naknadno« postaviti »s sodno odločbo«.

5. člen. V šesti vrsti je treba namesto besede »zvezana« postaviti besedo »povezana«.

V točki 3. se spremeni naslov: »Prirojenje (udomačenje, naturalizacija).

8. člen. V tretji vrsti drugega odstavka je treba namesto besede »z udomačenjem« postaviti besedo »s prirojenjem«.

15. člen. V četrti vrsti namesto besed »ni izpolnjeval« postaviti »ne izpolnjuje«.

18. člen. V drugi vrsti prvega odstavka je treba namesto besed »vso ožjo družino« postaviti »zakonskega druga in otroke«. V tretji vrsti se črtajo besede »posamezni člani le-te«. Tretji odstavek se črta.

¹⁶ Predlog zakona in obrazložitev gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 518-534. Tudi o tem zakonskem predlogu je zakonodajni odbor razpravljal in ga sprejel na svoji 7. seji dne 16. avgusta 1945 (gl. RZO, str. 382-401).

23. člen. V četrti vrsti drugega odstavka je treba za besedo »po« dodati »1. in 2. odstavku«. V zadnji vrsti drugega odstavka se črtajo besede »oziroma ministrskega sveta«.

24. člen. V tretjem odstavku je treba za besedo »dostavljajo« dodati »tudi pristojnemu«.

30. člen. V prvem odstavku v 1. točki je treba za besedo »let« črtati »in je sposoben za delo«.

35. člen. V četrti vrsti drugega odstavka se črtata besedi »§ 10«. Namesto besede »zakona« je treba postaviti »zakonu«.

Odbor pošilja to poročilo s spremembami in dopolnitvami začasni ljudski skupščini Demokratične federativne Jugoslavije in jo ima čast zaprositi, da ga izvoli v celoti sprejeti.

Za poročevalca je odbor izvolil dr. Maksa Šnuderla.

Zapisnikar
Rato Dugonjič, s. r.

Predsednik
zakonodajnega odbora
Moša Pijade, s. r.

(Sledijo podpisi članov zakonodajnega odbora.)

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, državljanstvo je osnovna pravica vsakega posameznika. Državljanstvo pravno pomeni stanje določenih pravnih razmerij med posamezniki in državno oblastjo, na podlagi katerih se morejo dobiti dolžnosti oziroma pravice, in to ne do drugih posameznikov, marveč do državne oblasti. Državljanstvo pomeni moralno povezanost z državo, domovino; to je tisto, kar je človeku najdragocenejše, in izguba ali odvzem tega ne pomeni veliko manj kakor smrtna kazen. Zaradi tega je zakon, ki ureja to stanje, osnoven in zelo pomemben.

O izviru in bistvu razmerja med državo in posamezniki so v pravni vedi različne teorije. Toda naš predlog zakona o državljanstvu ni izdelan na podlagi katere izmed teh teorij, marveč upošteva izključno našo stvarnost, ki je nastala v ljudstvu, jo formulira, deklarira in uzakonja. Zaradi tega predlog zakona ni skupek teoretičnih norm brez krvi, marveč je polnokrvno življenje, kakršno je in kakršno mora ostati.

Ena izmed najpoglavitejših pridobitev narodnoosvobodilnega boja je načelo federacije, ki je že tudi uresničeno. Posamezni narodi Jugoslavije so suvereni. Del te svoje suverenosti so prostovoljno prenesli na skupnost z drugimi narodi in jo formirali z vsemi atributi federativne države. S tem niso izgubili narave svoje državnosti. Zato obstaja logično posebno federalno državljanstvo: srbsko, hrvatsko, slovensko, bosensko-hercegovsko, črnogorsko in makedonsko. Poleg tega pa je zaradi organske celote teh federalnih enot v skupni državi Jugoslaviji še vrsta obveznosti in pravic posameznikov vseh dežel posebej do te skupnosti. Te obveznosti in pravice sestavljajo spet državljanstvo. Zato je spet logično treba ugotoviti poleg obstoja federalnega državljanstva tudi obstoj zveznega državljanstva. To pa ni vse. Obe vrsti državljanstva sta med sabo tako tesno povezani, da drugo brez drugega ne moreta obstajati, da se s pridobitvijo enega pridobi tudi drugo, da se z izgubo enega izgubi še drugo. Vidimo, da predlog zakona o državljanstvu legalizira to stanje že v 1. členu. Zvezno in federalno državljanstvo sta celota – jugoslovansko državljanstvo. S tem ta zakonski predlog popolnoma zadovoljuje načelo federacije.

Zakon z dne 21. septembra 1928, ki je veljal v predvojni Jugoslaviji, je povezoval državljanstvo načelno s pristojnostjo v kakšni občini Jugoslavije. Predlog zakona o državljanstvu omenja pristojnost v občino samo kot izhodišče za federalno državljanstvo. S tem da je predlog sprejel narodnostno načelo in pa zaradi narave in strukture naših ljudskih oblasti, more in mora povezovati državljanstvo samo s pripadnostjo eni izmed dežel, pristojnost občini pa izgubi s tem za prihodnost sleherno relevantnost.

Pri načinu pridobitve in izgube državljanstva je očitno, da vsebuje naš predlog en način več in enega manj v primerjavi s prejšnjim zakonom. Predlog je sprejel kot način za pridobitev državljanstva tudi določbe mednarodnih pogodb, ki jih prejšnji zakon ni imel. Dejstvo je, da prihaja problem državljanstva v mednarodno sfero bolj kakor vsi drugi pravni kompleksi. V tej smeri so zlasti vir tega prava mednarodne pogodbe in konvencije, predvsem pa mirovne konference, ki morajo določati vprašanje državljanstva za osebe, ki živijo na teritorijih, katerih državna pripadnost se spreminja. Zaradi tega so določbe 3. in 14. člena znamenje vestnega in tehnično popolnega osnutka tega zakona, ki tudi v tem pogledu računa z dejanskim stanjem.

Še pomembnejša je določba, po kateri v našem predlogu poroka ni več razlog za pridobitev ali izgubo državljanstva. Tudi to je rezultat pridobitev našega narodnoosvobodilnega boja. Ženska iz tujine je po prejšnjem zakonu dobila jugoslovansko državljanstvo, če se je omožila z jugoslovanskim državljanom. Jugoslovanska državljanica je načelno izgubila jugoslovansko državljanstvo, če se je poročila s tujcem. Tega ni več. Jugoslovanska ženska je med narodnoosvobodilnim bojem kot borka in aktivistka tako na področju samega boja kakor tudi na okupiranem ozemlju razvila tolikšno aktivnost in hrabrost ter dala toliko žrtev, da se je izkazala enaka svojemu tovarišu – moškemu. Enakopravnost ženske z moškim se je s tem sama via facti uresničila. Zaradi tega ženska ne more biti več objekt, ki deli pravno usodo moža, ona sama je pravni subjekt, samostojen in neodvisen od pravnega stanja katerekoli druge osebe. Če je tako, tedaj s poroko avtomatično ne more spremeniti svojega javnopravnega statusa, ne more ne pridobiti in ne izgubiti svojega državljanstva. Jugoslovanka ostane jugoslovanska državljanica tudi po poroki s tujcem, ženska iz tujine pa obdrži svoje državljanstvo, če se poroči z Jugoslovanom. Vendar je prehod v državljanstvo vsakega zakonskega tovariša olajšan. Tudi s tem se kaže, da je naš predlog realen, ker ima za podlago pridobitev našega boja.

Ta določba je koristna še v drugem smislu. Državljanstvo predstavlja sveto in intimno povezanost z državo in narodno skupnostjo. Državljanstvo ne sme biti sredstvo špekulacije. (*Ploskanje.*) V prejšnjih časih je bila poroka pogosto sredstvo za pridobitev našega državljanstva, ki ga je kakšen špekulant potreboval iz posebnih, predvsem iz gospodarskih razlogov. Tako so na primer med Hitlerjevo okupacijo Češke in Avstrije številne Nemke sklenile v Jugoslaviji zakonsko zvezo z jugoslovanskimi državljani, prej pa so se med seboj dogovorili, da se te zakonske zveze ne bodo izvrševale, da so sklenjene samo zaradi pridobitve državljanstva. Povsod so se našli pokvarjenci, ki so za denar privolili v tako zakonsko zvezo. Takim amoralnim špekulacijam je naš predlog naredil konec. To pa moramo le pozdraviti. Jugoslovansko državljanstvo je čast in ne sme biti sredstvo špekulacije.

Namen našega boja ni bil samo izgnati okupatorja iz Jugoslavije in z ozemlja naših neosvobojenih bratov; nismo se bojevali samo za zunanjo svobodo, temveč tudi za našo notranjo osvoboditev. Ta notranja osvoboditev je

pomenila ljudsko oblast, socialno pravičnost, demokracijo in enakopravnost ne samo naših narodov, marveč tudi vseh posameznikov. V Jugoslaviji ne sme več biti več kategorij državljanov, marveč mora biti samo ena in edina kategorija polnopravnih in enakopravnih državljanov.

Pravno stanje, ki smo ga našli, pa tudi uničili v Jugoslaviji, je poleg drugega poznalo razen ženske še eno vrsto državljanov, ki je imela manj pravic od vseh drugih državljanov. To so bili otroci, rojeni zunaj zakona, tako imenovani nezakonski otroci, njihove matere pa nezakonske matere. Taki otroci niso imeli pravice ne do očetovega imena in ne do njegove rodbine. Niso veljali za pripadnike družine svojega očeta, niso imeli pravice do vzgoje v njegovi družini, niso imeli pravice dedovanja, v nekaterih pokrajinah pa tudi ne pravice do alimentacije od svojega očeta. V nekaterih pokrajinah pa so bili taki otroci, zlasti pod vplivom religije, izključeni iz družbe in zaznamovani s pečatom sramote za vse življenje. Tako imenovana spodobna družina ni trpela, da bi se sin poročil z nezakonskim dekletom in narobe.

V novi Jugoslaviji za tako stanje ni več prostora. Vsi državljani, najsi so rojeni v zakonu ali zunaj zakona, morajo imeti enake pravice. Načelo instituta nezakonskega rojstva z omejitvenimi pravnimi posledicami takega rojstva je izključeno iz predloga zakona o državljanstvu. Taki otroci se ne omenjajo več in ni več razlikovanja med zakonskimi in nezakonskimi otroki, in tako se prvi-krat legalizira načelo enakopravnosti z zakonskimi otroki. Za vselej je konec razlikovanja med polnopravnimi osebami in osebami z manjšo pravico, med državljani prve in druge vrste. To pomeni tudi ozdravitev družbenega reda, izkoreninjenje enega izmed socialnih zel.

Za pridobitev in izgubo državljanstva upošteva predlog velike izgube, ki so jih imeli naši narodi v tej vojni, in našo število emigracijo. Sprejeto je načelo, da se ljudem naše krvi olajša pridobitev državljanstva, pod nekaterimi pogoji pa je državljanstvo mogoče zgubiti. Otrok torej z rojstvom poleg drugega pridobi državljanstvo: 1) če je eden izmed staršev jugoslovanski državljan in eden izmed staršev z otrokom stalno živi v Jugoslaviji; 2) če se eden izmed staršev skupaj z otrokom, preden ta dopolni 18 let, stalno naseli v Jugoslaviji; 3) če je eden izmed staršev jugoslovanski državljan, a živita oče in mati z otrokom, ki je bil rojen v tujini, v tujini, roditelj, jugoslovanski državljan, pa registrira otroka v roku 5 let pri jugoslovanskem zastopstvu kot jugoslovanskega državljana.

Vidimo tendenco, da država veže nase vse ljudi naše krvi, zlasti pa izseljence.

Za tuje državljane je skrajšana doba za pridobitev državljanstva od 10 na 5 let bivanja v državi, starost pa od 21 let na 18 let. Pri izstopu (odpustu) iz tujega državljanstva so določene olajšave. Novo je, da si lahko pridobijo državljanstvo osebe, ki pripadajo enemu izmed jugoslovanskih narodov, ne glede na leta in dobo, prav tako pa tudi zakonski tovariš jugoslovanskega državljana in po izjemni poti tujci, katerih naturalizacija je posebnega državnega pomena.

Tudi z adopcijo je mogoče pridobiti državljanstvo brez formalnih rokov, vendar samo za otroke pod 14 leti. Adopcija je bila v nekaterih državah institut, s katerim so se naturalizirali tujci, ki so iz špekulativnih vzrokov želeli spremeniti državljanstvo. Za dobro nagrado so bili adoptirani ljudje, ki so želeli skleniti novo zakonsko zvezo, a tega po zakonih svoje države niso mogli narediti, po zakonih njihove nove države pa je to bilo mogoče. Take zlorabe po našem osnutku niso mogoče.

Izmed primerov izgube državljanstva moramo omeniti samo tiste razloge, v katerih se kaže odsev narodnoosvobodilnega boja.

Vemo, da so se naši folksdojčerji malone vsi do zadnjega vdinjali okupatorju. V Sloveniji so kot člani kulturbunda že več let pred vojno sestavljali sezname tistih svojih sodržavljanov – Slovencev, pa tudi Srbov, ki jih bo treba izseliti za primer nemške okupacije. Narodnostnemu pripadniku tistih narodov torej, katerih države so bile v vojni proti Jugoslaviji in katerih državljani so se med to vojno ali s tem v zvezi že pred vojno s svojimi nelojalnimi nastopi proti narodnim in državnim interesom pregrešili zoper svoje dolžnosti jugoslovanskega državljanca, je mogoče odvzeti jugoslovansko državljanstvo. Večina med temi jih je že med vojno prevzela nemško državljanstvo.

Drugi refleks je v določbi, da je mogoče odvzeti jugoslovansko državljanstvo tudi tistemu jugoslovanskemu državljanu, ki v tujini s svojim delom dela ali je med vojno delal škodo narodnim in državnim interesom Jugoslavije. Brez dvoma taki ljudje so. Zakonodajni odbor je zaradi kontinuitete načela humanosti, ki je eno izmed temeljev tega osnutka, zavrnil določbo 18. člena, da bi se odvzem državljanstva v tem primeru raztegnil tudi na otroke, ki še niso dopolnili 18 let.

Za ponovno pridobitev državljanstva so predvidene olajšave tistim osebam, ki so ga izgubile, zlasti pa otrokom teh oseb.

Podobne in dosledne so določbe o federalnem državljanstvu. Tu je prehod iz enega federalnega državljanstva v drugo zelo enostaven, zadošča že, da biva reflektant tri leta na področju tiste federalne enote, da je dopolnil 18 let in da mu niso odvzete častne pravice.

Osnutek predvideva tudi, da si pridobijo državljanstvo osebe s področij, ki bi prišla v sestavo Jugoslavije, če z mednarodnimi pogodbami ne bi bilo drugače urejeno. Te osebe postanejo jugoslovanski državljani, če se ne izselijo ali če ne optirajo za svoje prejšnje državljanstvo.

Predlog predvideva tudi, da se popravijo krivice, storjene z izgubo državljanstva po prejšnjem zakonu s tem, da take osebe državljanstvo spet pridobijo s posebno izjavo v enem letu, ko začne veljati ta zakon.

Iz tega poročila je razvidno, da izvira osnova predloga zakona o državljanstvu iz naše resničnosti. Legalizira pridobitve našega narodnoosvobodilnega boja, zlasti načelo federacije, enakopravnost narodov Jugoslavije, enakopravnost vseh državljanov, postavlja problem državljanstva v splošno državljanstvo politiko, zlasti glede naših izseljencev in naših nelojalnih elementov v tujini ter pripadnikov drugih narodnosti v državi. Dosledno humanemu značaju našega narodnoosvobodilnega gibanja je osnutek human, zaradi povezanosti problemov državljanstva z mednarodno skupnostjo civiliziranih narodov pa tudi povezan z internacionalnim državljanstvom.

Če še poudarimo, da je tehnično izdelan jasno, pregledno in koncizno in da je zaradi položaja v državi sprejetje tega zakona nujno, tedaj se nam sama po sebi narekuje dolžnost, da ta zakonski predlog sprejmemo. Predlog pomeni politični uspeh in ga bodo naši narodi z zadovoljstvom sprejeli, tuje države, ki imajo dobre namene, pa ga bodo priznale. Zakonodajni odbor je zaradi večje jasnosti, boljše stilizacije, doslednosti v besedilo predloga sprejel nebitvene spremembe in ga je soglasno sprejel.

Iz vseh teh razlogov zakonodajni odbor predlaga, da zakon sprejmete v obliki, v kateri je predložen. (*Ploskanje.*)

PRESEDNİK: Začenjam načelno razpravo o predlogu zakona o državljanstvu. Besedo ima ljudski poslanec Vladimir Simić.

VLADIMIR SIMIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, poročevalac dr. Šnuderl je tako do kraja izčrpal tvarino, ki jo je bilo treba razložiti, preden bomo glasovali o tem zakonu, da ne bom govoril, kakor sem najprej nameraval. A ko že moram izpolniti ta čas, bi vas lahko obvestil edino o tem: enemu izmed nas v zakonodajnem odboru se je ob razpravi zastran nekega vprašanja, ki ga – popolnoma razumljivo – poročilo sploh ne omenja, ki pa je v čisto pravni strukturi, namreč zastran vprašanja o pritožbi, zdelo, da se z uvedbo pritožbe v nekem določenem primeru, kadar gre za jugoslovansko državljanstvo kot poglavitno vprašanje, če se pritožba pošlje v rešitev ministrstvu za notranje zadeve federalne enote kot prvostopni oblasti, zveznemu ministrstvu za notranje zadeve pa kot drugostopni oblasti, nekoliko krši federalno načelo federacije. Po drugi strani pa v tem zakonu, kadar gre za konflikte in spore, ki niso nemogoči med dvema, tremi ali več federalnimi enotami zaradi državljanstva, stoji, da bo o takem sporu razpravljalo vrhovno sodišče v državi. O tem vprašanju smo razpravljali in prav o tem prvem primeru, kjer se rešuje vprašanje kot poglavitno, o jugoslovanskem državljanstvu, je rečeno, da je dvojno. Jugoslovansko državljanstvo vsebuje tako zvezno kakor federalno državljanstvo. Zatorej lahko, kakor tudi stoji v 34. členu, nastane spor med federalnima enotama in more biti eventualno pristojen dvojni forum, ki naj o tem odloča. Če pa bolje premislimo to zadevo, se mi zdi, da je to zelo dobro.

Spričo pomanjkanja t. i. administrativnega sodstva se gradi v zakonih, ki nam jih predlagajo, nov sistem. Ta novi sistem še ni dokončen, je še v fazi graditve, in za pravne strokovnjake je zelo zanimivo, za ljudstvo pa dobro, da se na novem terenu, v forumih, razvije nov sistem, ki se bo po mojem prepričanju navezadnje končal s popolnoma zaokroženim in izoblikovanim sistemom, ta pa bo jugoslovanski po svoji naravi. Osebnostno mislim, da bo v tej zadevi tako kakor še pri nekaterih zakonih v podobnih zadevah prišlo naposled do tega, da bomo ustanovili oddelek pri vrhovnem sodišču, ki se bo razvijal, spopolnjeval, in v njem se bo ustvarila oblast, ki bo za spore take vrste sodna oblast, in tako je prav. Sicer pa smo se v vseh pogledih tako kot posamezniki kakor kot skupina dokončno opredelili za ta zakon in ugotavljamo, da razprava tako v načelu kakor posameznostih ne bi bila posebno na mestu. (*Ploskanje.*)

PRESEDNİK: Besedo ima ljudski poslanec Bogomir Brajković.

BOGOMIR BRAJKOVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, pred nami je predlog zakona, o katerem ni treba veliko razpravljati.

Zakon o državljanstvu, kakor nam ga predlaga zakonodajni odbor, je ne samo eden izmed najnaprednejših zakonov, kar jih je, temveč tudi s konstituiranjem enotnega jugoslovanskega državljanstva precizno zajema tako zvezno kakor federalno državljanstvo.

Potreba po sprejetju tega zakona je neodložljiva. Glede na tvarino, ki jo ureja, po mojem mnenju odpade sleherni ugovor, da bi ta zakon lahko pustili za pozneje. Stari jugoslovanski zakon o državljanstvu iz leta 1928 temelji na centralistični ureditvi države. Po tem zakonu se zahteva kot pogoj za to, da postaneš državljan, pristojnost v neko občino. V njem se, čeprav na nekoliko milejši način, kaže, da je ženska zapostavljena v primerjavi z moškim. Ta zakon je delal razliko med zakonskimi in nezakonskimi otroki.

V naši novi državi, kakršno zdaj že imamo, se ta zakon ne more uporabljati. Naša država je zgrajena na federativnem načelu, to je dejstvo. Sedanje živ-

ljenje nas sili, da moramo spričo take strukture države neizogibno imeti tudi zakonsko določeno merilo glede tega, kdo velja danes za državljana Jugoslavije ter kako si pridobi in izgubi državljanstvo. Nerešeno vprašanje državljanstva ni težko samo za posameznike pri uporabljanju pozitivnih zakonov, marveč je škodljivo tudi za splošen pravni red v neki državi. Zato sodim, da je popolnoma upravičeno, da se ta zakon že zdaj predloži temu domu v potrditev.

V tem zakonskem predlogu so se do kraja izrazile napredne ideje, ki so pridobitev naših narodov v narodnoosvobodilnem boju. Po naših osnovnih sklepih se priznava ženski enakopravnost z moškimi. Pri nas v Bosni in Hercegovini je bila ženska morda bolj zapostavljena kakor v drugih pokrajinah. V tej domovinski vojni pa je postala pomemben faktor ljudskega odpora. Tudi danes ima ženska v naši novi državi veliko politično in moralno moč. Ta zakonski predlog popolnoma izenačuje žensko z moškimi glede pridobitve državljanstva. Velika prednost tega zakonskega predloga je tudi to, da odpravlja razliko med zakonskimi in nezakonskimi otroki.

Pri pridobitvi državljanstva se zakonodaja v posameznih državah razlikuje najbolj po tem, ali je namen državne politike, da poveča število svojih državljanov, ali pa da z zaviranjem pridobitve državljanstva tujcem prepreči, da bi postali njeni državljanji.

Pri nas je poseben primer. Predvsem imamo veliko naših izseljencev v zamejstvu in naša nova Demokratična federativna Jugoslavija mora postati privlačna za naše izseljence, zlasti spričo velikanskih izgub, ki smo jih imeli v prebivalstvu med to vojno. Zato je v tem zakonskem predlogu kot osnovno načelo izvedeno poreklo in dobijo olajšavo pri pridobivanju državljanstva tisti, ki pripadajo kateremu izmed narodov Jugoslavije.

V celoti se strinjam s predlogom zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije in v imenu poslancev enotne fronte Bosne in Hercegovine izjavljam, da bom glasoval *za*. (*Priitjevanje.*)

PRESEDNİK: Ker je seznam govornikov izčrpan, objavljam, da je razprava v načelu končana. Zdaj bomo glasovali v načelu. Ali sprejme skupščina predlog zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije? (Sprejme.) Tisti gospodje ljudski poslanci, ki ga ne sprejmejo, naj izvolijo vstati. Ker nihče ne vstane, objavljam, da je zakonski predlog sprejet v načelu.

Prehajamo na razpravo o posameznostih. Prosim tovariša sekretarja Omerja Gluhića, da izvoli prebrati naslov, nato pa posamezne člene zakonskega predloga.

SEKRETAR bere naslov predloga zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije.

PRESEDNİK: Ali sprejme skupščina prebrani naslov? (Sprejme.) Objavljam, da je prebrani naslov zakona sprejet. Prosim sekretarja, da prebere 1. člen.

PRESEDNİK: Ali sprejme skupščina prebrani 1. člen (Sprejme.) Objavljam, da je 1. člen sprejet po predlogu zakonodajnega odbora.

(*Potem je ljudska skupščina s sedenjem in ustajanjem glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 2. do vključno 23. členu po predlogu zakonodajnega odbora.*)

PRESEDNİK: Besedo ima minister za notranje zadeve Vlada Zečević.

MINISTER ZA NOTRANJE ZADEVE VLADA ZEČEVIĆ: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, kot predlagatelj zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije bi mi bilo nerodno, če ne bi opozoril na formalno napako, ki je bila storjena, da je pristojno zvezno ministrstvo za notranje za-

deve in da je nad ministrstvom za notranje zadeve federalne enote. Zato predlagam k 24. členu amandma in vas prosim, da ga sprejmete. Z amandmajem se predlaga, da se prvi odstavek 24. člena glasi:

»Ako se spori o jugoslovanskem državljanstvu pojavijo kot glavno vprašanje, jih rešuje v prvi stopnji zvezno ministrstvo za notranje zadeve, o pritožbi zoper odločbo ministrstva odloča zvezno vrhovno sodišče.«

PREDSEDNIK: Slišali ste amandma ministra za notranje zadeve, da se spremeni 24. člen. Ali sprejme skupščina 24. člen s spremembo, ki jo je predlagal minister za notranje zadeve? (Sprejme.) Objavljam, da je 24. člen sprejet.

(Potem je skupščina s sedenjem in vstajanjem glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 25. do vključno 44. člena.)

PREDSEDNIK: Objavljam, da je razprava v posameznostih o predlogu zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije končana. Prehajamo na glasovanje v celoti. Glasovali bomo poimensko. Tisti gospodje ljudski poslanci, ki so za ta predlog zakona, bodo glasovali z *za*, tisti pa, ki so proti, bodo glasovali s *proti*.

Prosim sekretarja tovariša Mileta Peruničića, da kliče poimensko.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ kliče ljudske poslance.

(Po glasovanju.)

PREDSEDNIK: Izvolite poslušati rezultat glasovanja. Skupno je glasovalo 389 ljudskih poslancev in vsi so glasovali *za*. Zatorej objavljam, da je predlog zakona o državljanstvu Demokratične federativne Jugoslavije v celoti soglasno sprejet. *(Burno pritrdjevanje.)*

Preden preidemo na tretjo točko dnevnega reda, odrejam petminutni odmor.

(Po odmoru)

PREDSEDNIK: Nadaljujemo sejo. Prehajamo na tretjo točko dnevnega reda: predlog zakona o odvzemu državljanstva oficirjem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, ter pripadnikom vojaških formacij, ki so služili okupatorju in so pobegnili v inozemstvo. Poročevalec o tem zakonskem predlogu je ljudski poslanec tovariš dr. Siniša Stanković. Prosim tovariša dr. Siniša Stankovića, da izvoli prebrati poročilo zakonodajnega odbora. *(Ploskanje.)*

DR. SINIŠA STANKOVIĆ: V imenu zakonodajnega odbora imam čast dati tole poročilo: *(Bere.)*

ZAČASNA LJUDSKA SKUPŠČINA
DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE
JUGOSLAVIJE
ZAKONODAJNI ODBOR

Št. 141

Beograd, 21. avgusta 1945

ZAČASNI LJUDSKI SKUPŠČINI
DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Beograd

Zakonodajni odbor je na seji dne 1. avgusta letos preučil in z 38 glasovi »za« ter z 2 vzdržanima sprejel predlog zakona o odvzemu državljanstva oficir-

jem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, ter pripadnikom vojnih formacij, ki so služili okupatorju in pobegnili v inozemstvo, tako kakor ga je zvezna vlada predložila začasni ljudski skupščini Demokratične federativne Jugoslavije s temi spremembami in dopolnitvami:

1. člen. V tretji vrsti prvega odstavka je treba namesto besede »odklonili« postaviti besedo »odklonijo«. V šesti vrsti je treba namesto besede »so ostali« postaviti »ostanejo«. V 2. točki v prvi vrsti je treba za besedo »pripadniki« dodati besede »in politični vodje«. V zadnji vrsti je treba črtati besede »od dneva, ko začne veljati ta zakon«.

2. člen je nov:

»1. Jugoslovanskega državljanstva ne izgubijo tiste osebe, navedene v 1. členu, ki v dveh mesecih od dneva, ko se uradno objavi, da je v con, v kateri se te osebe nahajajo, repatriacija končana, dajo pred jugoslovanskimi diplomatskimi ali vojaškimi predstavniki oziroma pred njihovimi pooblaščenimi delegati izjavo, da so pripravljeni vrniti se v domovino, ter se stavijo zaradi vrnitve na razpolago našim oblastem za repatriacijo.

2. Tisti, ki zaradi bolezni, ležanja v bolnici ali oddaljenosti ali ločenosti ne bi mogli izkoristiti predvidenega roka za izjavo o vrnitvi v državo, morejo to storiti tudi po tem roku ter navesti dokaze za opravičilo zakasnitve svoje izjave.«

3. člen je nov:

»Naša diplomatska in vojaška predstavništva v inozemstvu so dolžna osebam, navedenim v 1. členu, omogočiti, da v določenem roku dajo svoje izjave o pripravljenosti za vrnitev v državo. Njihova dolžnost je, da tiste, ki dajo take izjave, izločijo v posebna zbirališča, odkoder se jim omogoči čim hitrejša vrnitev.«

Stari 2. člen postane 4. člen. V prvi vrsti je treba namesto besed »prejšnjem členu« postaviti »1. členu« ter dodati »ter tudi vrnitev v državo«.

Stari 3. člen postane 5. člen. V prvi vrsti je treba pred besedo »Minister« dodati »Zvezni. Za besedo »zakon« pa dodati »sporazumno z ministrom za narodno obrambo.«

Prejšnji 4. člen postane 6. člen.

Ko pošilja odbor to poročilo s spremembami in dopolnitvami začasni ljudski skupščini Demokratične federativne Jugoslavije, mu je v čast zaprositi jo, da ga izvoli v celoti sprejeti.

Za poročevalca je odbor izvolil dr. Siniša Stankovića.

Zapisnikar
Rato Dugonjić, s. r.

Predsednik
zakonodajnega odbora
Moša Pijade, s. r.

(Sledijo podpisi članov zakonodajnega odbora.)

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, dovolite mi, da z nekaj besedami obrazložim poročilo zakonodajnega odbora.

Čeprav je predlog zakona majhen po besedilu, pa je pomembna in nujno potrebna dopolnitev zakona, ki ste ga sprejeli malo poprej. Gre za upravičen ukrep, ki ga mora naša ljudska skupnost, ustvarjena za ceno največjih žrtev, izvesti proti vsem tistim iz vrst vojske, ki so se med vojno hudo pregrešili zoper svojo nacionalno dolžnost in ki danes sami od sebe odklanjajo, da bi se vrnili v domovino in da bi dali račun o svojem dosedanem delu.

Kdo so ti ljudje iz vrst bivše jugoslovanske vojske, ki jih zadeva ta zakonski predlog? To so predvsem tisti izdajalci in zločinci izmed oficirjev in podoficirjev, ki so med vojno odkrito stopili v sovražnikovo službo in ki so se s puško v roki bojevali proti ljudstvu, bodisi sami bodisi v najetih odredih in formacijah, ki so se bojevale proti narodnoosvobodilni vojski.

Vendar njihova krivda ni samo v tem, da so se osebno, kot posamezniki, bojevali proti lastnemu ljudstvu in svoji domovini. Še hujša je njihova krivda zato, ker jim je s pretnjo sile ali z lažno propagando uspelo zapeljati in spraviti določeno število ljudi iz domovine, da so stopili na pot izdajstva in se tako neposredno povezali s sovražnikom. Vsi ti ljudje, vsi ti zločinci in izdajalci, ki so pobegnili skupaj s sovražnikom v tujino, ne samo odklanjajo, da bi se vrnili v domovino, kjer bi morali dati račun o svojem izdajalskem delu, marveč, nasprotno, nadaljujejo svoje izdajalsko delo in so vsak trenutek pripravljeni stopiti v službo vsakogar, kdor ne želi dobro naši državi, v najeto službo. Skupaj z njimi so tudi politični vodje, tisti glavni duhovni krivci za organiziranje in formiranje domačih borbenih odredov, ki so se vdinjali sovražniku in ki so bili glavno orodje v rokah okupatorjev za slabitev odporne moči naših narodov. Vsi ti zločinci in izdajalci skupaj so danes v tujini politična emigracija najnižje vrste. Ti so se danes pripravljani z najbolj umazanimi sredstvi, s sredstvi, ki niso vredna človeka, še naprej bojevati proti svoji rodni domovini in pri tem ne izbirajo sodelavcev, ne glede na to, kdo so in kakšni so in kakšne sovražne namere imajo nasproti naši domovini. To je kategorija izdajalcev in zločincev, ki jih ta zakon upravičeno mora zadeti.

Ob teh moramo upoštevati še tiste oficirje in podoficirje bivše jugoslovanske vojske, ki so v ujetniških taboriščih ali v taboriščih za internirance opravljali podobno izdajalsko delo, čeprav drugače. Proti svojemu ljudstvu se niso bojevali z orožjem v roki. Zato pa je bilo njihovo delo, da so ohranjali duha kapitulantstva in duha izdajalstva, ali pa so odkrito sodelovali s sovražnikom v ujetniških taboriščih in omogočili sovražniku, da je določeno število vrlih in poštenih ujetnikov moralo v ujetništvu strašno in nezaslišano trpeti. Ti ljudje so izdajalci svoje domovine. Kajti namesto da bi v ujetniškem taborišču zavzeli tako stališče, kakor jim ga je nalagala nacionalna dolžnost, so se pokazali odkrite izdajalce in se tako hudo pregrešili zoper svojo domovino in narode.

Ljudje te kakor tudi prve kategorije zločincev in izdajalcev zdaj odklanjajo, da bi se vrnili v svojo domovino, in so tudi pripravljani skupno nadaljevati izdajalsko delo do svoje domovine z drugimi sredstvi in načini. Tako se iz vseh teh izdajalcev ustvarja politična emigracija, ki je žalosten primer izdajalstva svojega ljudstva. Samo po sebi je razumljivo, da do izdajalcev tako prve kakor druge vrste, do vseh tistih, ki so pozabili na svojo poglobljeno dolžnost do naroda in domovine in ki so se omadeževali z zločini in sodelovanjem s sovražnikom, naša nova jugoslovanska skupnost ne more imeti enakih ozirov, kakor jih je imela do tistih, ki so se korektno obnašali, čeprav se niso bojevali v vrstah narodnoosvobodilne vojske. Kazen za vse te bo brez dvoma težka. Težko je pustiti koga brez domovine in mu vzeti državljanstvo, vendar je taka kazen zares pravilna in zaslužena, kadar gre za take, ki so bili bolj kot drugi dolžni in ki so bili celo plačani za to, da bi tudi življenje žrtvovali za obrambo svojega naroda in svoje domovine. Taka kazen je ne samo stroga, temveč je tudi popolnoma pravična in zaslužena. Resda je v vrstah tistih, ki so danes v tujini kot ujeti oficirji in podoficirji, in v vrstah tistih, ki so skupno s sovražnikom pobegnili iz domovine, neko število ljudi, ki so bili nasilno odpeljani ali ki so bili

v zablodi ali pa so jih z lažnimi obvestili spravili v tak položaj, da so premišljali in se vprašali: ali se smejo vrniti v domovino? Namen tega zakona ni, da bi kar največjemu številu oficirjev in podoficirjev odvzeli državljanstvo, marveč je poglobitveni namen, da zadene tiste elemente, tiste izdajalce in tiste zločince, ki se po svoji volji nočejo vrniti v domovino in stopiti pred ljudsko sodišče. Zakonodajni odbor se je zatorej postavil na stališče, da je treba ljudem, ki so bili zapeljani z lažno propagando ali ki so nasiloma in z grožnjo odšli z izdajalci in zločinci, ki pa jih v največ primerih ne bremeni nobena konkretna krivda, omogočiti vrnitev v domovino, kjer bodo seveda dali obračun o svojem delu.

Ne smemo pozabiti na to, da so danes, v tem trenutku, pa tudi prej, izdajalci in zločinci med ujetimi oficirji širili intenzivno propagando, propagando, s katero naj bi prikazali razmere in položaj v naši domovini v najbolj črnih barvah, da bi malodušnim in premalo obveščanim na različne načine prikazali, da so kaj lahko možne hitre spremembe v naši državi, in jih tako postavili v položaj, da še premislijo, ali naj se vrnejo v domovino ali ne skupaj s tistimi, ki se bodo repatriirali. Zato se je zakonodajni odbor postavil na stališče, da je v ta zakonski osnutek treba sprejeti tudi določbe, da se bodo v nekem določenem času vsi tisti, ki so se dali zapeljati sovražnikovi propagandi, vsi, ki še premišljajo, vsi, ki so pomanjkljivo obveščeni o položaju pri nas, lahko, če to želijo, vrnili v domovino in jih tako ne bo udaril ta zakon. Tu ne gre samo za tiste, ki so bili zapeljani z lažno propagando, ali za tiste, ki so premalo obveščeni; gre tudi za tiste rezervne oficirje in podoficirje, ki so v različnih conah Evrope ali na oddaljenih točkah, ki za ta zakon sploh ne morejo zvedeti ali ne morejo zvedeti v določenem roku.

In nazadnje so tudi taki, ki ležijo hudo bolni po bolnišnicah in po sanatorijih. Vsem tem ljudem je treba omogočiti, da se bodo v določenem roku izjavili, ali se želijo vrniti v domovino ali ne. Tendenca je in zakonodajni odbor predlaga, da se v ta zakonski osnutek sprejmejo člani z velikodušnimi in širokosrčnimi določbami. Gre za to, da se dá tem ljudem, ki lahko dojamejo in spoznajo, kako strašna je pot izdajstva, ko ostanesh v emigraciji in ko prideš po tej poti do najstrašnejše službe sovražniku – možnost, da pretehtajo vso težo svojega dejanja in da se odločijo za vrnitev v domovino in prostovoljno stopijo pred ljudsko sodišče, če jih bremeni konkretna krivda. Zakonodajni odbor zato tudi predlaga ta dva nova člena, ki omogočata, da se lahko taki zapeljani in nepoučeni ljudje v določenem roku prijavijo našim oblastem in da se tako izognejo hudemu udarcu kazni, ki ga predlog zakona predvideva.

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, mislim, da ni treba kaj bolj utemeljevati tega zakonskega predloga. Jasen je in razumljiv, ker se nanaša na tisto kategorijo ljudi, ki bodo še več rodov naprej nosili večni žig sramote in izdaje. Zato jaz kot poročevalec zakonodajnega odbora prosim ljudsko skupščino, naj naš zakonski osnutek v celoti sprejme tako, kakor ga predlaga zakonodajni odbor. (*Ploskanje.*)

PREDSIEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš dr. Stevan Jakovljević.

DR. STEVAN JAKOVljević: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, izčrpna obrazložitev tega zakona se začinja z besedami: »Iz izpovedi številnih ujetih oficirjev...« Prepričan sem in domnevam, da številnim izmed vas podrobnosti teh izpovedi niso znane, pa tudi naša široka javnost jih ne pozna. Široka javnost je še v zablodi in ljudje se še ne morejo zavedati in verjeti, da so bili med njihovimi očeti, sinovi in brati izdajalci. Zdaj stopam pred ta dom kot prič izdajalskih hudodelstev, ki so jih počenjali posamezni aktivni in rezervni

oficirji nekdanje jugoslovanske vojske. Imel sem srečo ali, še bolje, nesrečo, da sem v štirih letih šel skozi dvanajst taborišč v Italiji in Nemčiji in da sem se osebn, na svoje oči in ušesa, prepričal, kako nizko so se spustili nekateri naši ljudje, ki so služili sovražniku. Njihova hudodelstva so brez števila, vendar bom opozoril samo na nekatera dejstva. To izdajstva ni prišlo iz ujetništva. Klice tega izdajstva so že v stari, predvojni vojski, »ovenčani s slavo«, na katere čelu so bili nališpani in napihnjeni generali, v vojski, ki jo je vodil oficirski kader, med katerim številni mimo pravil službe niso smeli vedeti ničesar drugega. A zmotili bi se, če bi rekli to samo za oficirski zbor. Tudi številni uradniki niso bili nič boljši. Sicer pa so vsi sestavljali hrbtnico nekega reda, ki je bil v temelju skorumpiran in gnil.

In ko je izbruhnila vojna, se je vse zrušilo. Če bi hoteli v najkrajših potezah izraziti stanje, ki je nastalo po 6. aprilu 1941, bi ga lahko opisali z vsega štirimi besedami: izdajstvo, dezorganizacija, razsulo in polom. V tem izdajstvu pa so enako tekmovali generali in vodilni ljudje, Srbi, Hrvati in Slovenci. Finiš tiste stare Jugoslavije se je odigral v pičlih enajstih dneh.

In tako so nekateri prostovoljno, številni pa neprostovoljno prišli v ujetništvo. Toda v ujetništvu so se takoj začele zbirati razne protiljudske skupine stare Jugoslavije – z enim samim namenom, da se povežejo s sovražnikom in začnejo boj proti antifašistični fronti in da spet vzpostavijo režim ropanja in terorja.

Že od prvega dne naprej so se nekateri začeli rogati ljudskemu gibanju dne 27. marca in govorili: »Aha, še tega vam je treba!... Vojno si želite... Namesto da bi sedeli v svojih hišah, dvigamo orožje proti najmočnejši sili na svetu...« S temi besedami so izražali vso privrženost nemški oboroženi sili in občudovanje do nje, hkrati pa so se topili od prijaznega kesanja do sovražnika. In tega sploh niso skrivali. Sovražniku so se začeli prilizovati na vse mogoče načine: z besedo in tudi pismeno. Neki general je napisal pismo sovražnikovemu poveljstvu, v katerem jih je prepričeval, da njegova enota ni izstrelila niti ene krogle proti Nemcem, in to da je samo njegova zasluga. Zato prosi nemško poveljstvo, da vse to upošteva in ga izpusti na prostost.

Sovražnik je hotel izkoristiti to servilnost in dezorganiziranost v vrstah nekdanje jugoslovanske vojske. Da bi jo še bolj razbil, je začel posameznike maltretirati, pretepati, izčrpavati z lakoto in potlej so Nemci objavili, da bodo izpustili iz ujetništva vse, ki niso Srbi, pozneje pa tudi vse Srbe zunaj meja Srbije.

Veliko oficirjev se je takrat odreklo tako Jugoslaviji kot tudi srbstvu in več tisoč oficirjev je bilo izpuščenih z izjavo, da bodo ostali zvesti rajhu. Tako so ostali Srbi in Črnogorci, precej Slovencev in kakšen Hrvat.

V tem času je Nemčija tudi napovedala vojno Sovjetski zvezi. Diferenciranje v taborišču postaja jasno. Na eni strani so velikosrbi, ti so za Nedića in ga razglašajo za rešitelja naroda, na drugi strani pa vsi pošteni oficirji, ki so za Sovjetsko zvezo ali pa simpatizirajo z Rusijo. V taboriščih se spuščajo v odkrite prepire in spore. Velikosrbi, ki se opirajo na sovražnikovo oboroženo silo, začnejo odkrito groziti. Generali pojasnjujejo oficirjem, da Srbija ni več v vojni z Nemčijo in da nam je nemški rajh največji zaščitnik. Iz domovine prihajata propaganda in Nedićeva literatura, v kateri se govori o »zverstvih« partizanov in narodnoosvobodilne vojske. In to prav takrat, ko so Nemci skupaj z ljoticévc in nedićevci množično streljali ljudi v Kragujevcu in Kraljevu. Poleg drugih neumnosti prihajajo knjige, v katerih se najbolj sramotilno govori o Židih.

In tedaj začenjajo nastajati lige: polkovniška, majorska, vse s posebnimi imeni. V Italiji je v taborišču Aversi Slobodan Drašković, nekdanji univerzitetni profesor, ustanovil vlado, sestavil ustavo, po kateri bo bodoča velika Srbija kraljevina s Petrom Karađorđevićem na čelu, neusmiljeno pa naj bi iztrebila komuniste in Žide. Lige in razne vlade se naposled združijo v eno enotno organizacijo.

Nasproti tej izdajalski fronti pa so se strnili narodu zvesti oficirji na liniji boja proti fašizmu in njegovim pomagačem. Trdno so bili prepričani, da naš narod ne more podleči, kajti skupno z drugimi zavezniki bije pravično vojno – narodnoosvobodilno vojno. Čeprav za taboriščno mrežo, čeprav preganjeni in lačni so v mejah svojih možnosti bili trdovratni boj – boj za človeške duše. V tem boju je odseval tisti boj, ki se je bil v domovini in svetu: boj narodnoosvobodilnega gibanja, boj proti mračnjastvu in fašističnemu terorju.

In vtem ko so taboriščni fašisti obešali na stene barak kraljevo sliko, so pripadniki ljudske fronte krasili svoje sobe s sliko maršala Tita.

Tedaj se je razvil odkrit in neenak boj. Kraljevi oficirji s fašističnim programom so se kaj hitro znašli na sovražnikovi strani. Vzklikali so kralju in v njegovem imenu ovajali sovražniku imena privrženecv ljudske fronte, ki so jih označevali kot komuniste. Kaj pa to pomeni v brlogu fašizma in nacional-socializma, si ni težko predstavljati. Kraljevi oficirji so prizadevno ovajali imena ne samo sovražniku, temveč tudi Nediću v Beogradu, da bi ondi pritisnili na družine oficirjev.

V roke smo dobili izvirno pismo, ki ga je Nedić poslal nemškemu generalu Baderju, in v njem je dobesedno tole:

»Od oficirjev, ki so pravkar prišli iz ujetništva, smo zvedeli, da je v taborišču Osnabrück okoli 340 Židov in določeno število izrazitih komunistov oficirjev, zvečine rezervnih in tudi aktivnih.

Brezobzirno izvajajo svojo uničevalno akcijo po sobah, barakah in blokih – nato pa po vsem taborišču . . .

Ko navajamo to dejstvo, naj opozorimo na to, da bi bilo zelo zaželeno, da bi Žide in levičarje-komuniste odstranili iz splošnih taborišč in jih ločili od nacionalno zdravih oficirjev.

Srbska vlada, vsa v skrbeh zaradi te akcije, bi bila zelo hvaležna, če bi oblasti nemškega rajha učinkovito ukrepale, da bi čim hitreje izločile, itd.«

Tisto »in tako dalje« naj bi pomenilo »in likvidirale«.

Prvi del zadeve se je takoj začel. Nemške oblasti so v tesnem sodelovanju z našimi izdajalci takoj začele ločevati oficirje privrženca narodnoosvobodilnega boja. V Italiji so izpraznili celo taborišče Cortenmaggiore in vanj začeli voziti naše oficirje iz vseh taborišč. To taborišče so razglasili za kazensko, ker so v njem, tako so pravili, komunisti.

Toda poleg njih je italijansko poveljstvo vtaknilo v to taborišče tudi določeno število kraljevih oficirjev, svojih privrženecv, da bi od njih dobivalo redna poročila, kaj se dogaja in pripravlja v samem taborišču. In ti so prizadevno opravljali svojo dolžnost. Pred italijanskim poveljstvom so takoj izjavili, da ne priznavajo notranjega reda, ki so ga vpeljali pripadniki narodnoosvobodilnega boja, ker so za kralja in kot taki lahko priznajo samo italijansko poveljstvo, torej sovražnika, ki so ga razglasili za svojega zaveznika. Vsak dan so dajali poročila, kaj se dogaja v taborišču in o čem se govori. Ker so se bali upravičene jeze, sta jih podnevi in ponoči varovala dva oborožena karabinjerja. Tedaj so se začele provokacije, da bi oboroženi italijanski vojaki dobili možnost streljati v

množico, kakor se je to primerilo v taborišču Solmone, kjer so dva naša tovariša ubili. Na njihovo zahtevo so naposled privržencem narodnoosvobodilnega gibanja prepovedali sleherno kulturno delo. Začele so se aretacije, nepričakovani zbori po večkrat na dan, preiskave, preštevanje ponoči, streljanje stražarjev pod okni, da ujetniki ne bi mogli spati in bi jih tako izmučili.

V nürnberškem taborišču v Nemčiji, kjer je bilo okoli osem tisoč oficirjev, so v tistem času nekateri generali sestavili tako imenovano nürnberško izjavo, v kateri izjavljajo, da so na razpolago Nediću in bogu proti komunistom in drugim narodnim izrodkom, da bi tako bili v pomoč »majki Srbiji«. V tej izjavi pravijo med drugim dobesedno tole: »Iz poročil v časnikih in iz govorov in apeloov predsednika srbske vlade armadnega generala Milana Nedića vidimo: da so od naroda odpadli komunistični elementi v tuji službi ustanovili razbojniške tolpe...« Itd. In nato: »Mi, ujeti oficirji, ne moremo ostati ravnodušni in moramo o njih povedati svojo besedo, povedati svoje stališče in tako izraziti sebe osebno, svojo nacionalno dušo in svojo vojaško dolžnost.«

In kaj zahteva ta njihova »nacionalna duša« v sovražnikovi službi? Tole izjavljajo:

»Z največjo odločnostjo obsojamo komunistične izrodke... Z občutkom globokega gnusa obsojamo to tujo propagando...«

Toda danes jim to ni napoti, da visijo na njihovem radiu in odondod širijo obrekovanja zoper našo domovino. Dalje:

»Pozivamo vse ljudstvo v Srbiji, da se složno, kot en mož, razvrsti ob vladi generala Nedića...«

Nato prosijo generala Nedića, naj jih sprejme v svoje vrste, da bi s svojim deležem prispevali, da se v čim krajšem času vrne red, »pa čeprav nas potem vnovič pošljejo v naše ujetniško taborišče, ker za to svoje delo in službo svojemu narodu (se pravi službo sovražniku) ne želimo nobene osebne koristi in nagrade.«

Pobudnik in glavni nosilec akcije je bil armadni general Danilo Kalafatović. Tedaj so začeli groziti oficirjem, da bi podpisali izjavo. Oficirjem so preteli z ustreljitvijo, če ne podpišejo, s preganjanjem njihovih družin, poglavitna in javna parola pa je bila: »Samo komunisti ne bodo podpisali te deklaracije!« V neki javni objavi so napisali. »Kdor ne bo podpisal izjave, bo kaj hitro lahko prišel na poseben, veliko hujši, ruski režim...«, rusko taborišče pa so vsi imeli pred očmi, da so videli, kako so iz njega vsako jutro odnesli po 20 do 30 trupel.

Veliko oficirjev, tako aktivnih kakor tudi rezervnih, je klonilo pod temi strašnimi grožnjami. Že pred vojno je bila v njih zatrta sleherni iniciativa za samostojno delo, politično pa so bili popolnoma nerazgledani. Sicer pa je ta naša inteligenca v ujetništvu sestavljala v glavnem tisto aparaturo, s katero so neljudski režimi v stari Jugoslaviji terorizirali naše ljudstvo. Vseeno pa se jih je nekaj ločilo od te inteligence in ti so kljub uperjenim bajonetom, celo za ceno življenja, zavrnilo podpis izjave. To so bili Titovi privrženci. (*Ploskanje.*)

V tistem času so se mnogi odrekli Jugoslaviji... Neka skupina Hrvatov s polkovnikom Borošem je takole pisala nemškimi oblastem:

»Hvaležni smo vodji rajha in vsemu nemškemu narodu, ki je s svojo močjo pospešil ustanovitev samostojne hrvatske države...«

General Stanislavjević, Srb, pa je pisal nemškemu poveljniku: »Naša domovina ni v vojni z Nemčijo.«

To nürnberško izjavo so poslali vsem taboriščem v Nemčiji. Toda marsikje se je že zakoreninilo narodnoosvobodilno gibanje in ljudje so z gnusom od-

klanjali podpis; zlati v Osnabrücku. Ta inteligenca se je pod vplivom novic iz domovine začela preusmerjati k narodnoosvobodilnemu gibanju. To je krepilo nasprotja v taborišču in boj se je čedalje bolj zaostroval.

Najvišji oficir v taborišču general Popadić je izdal naredbo št. 4, v kateri med drugim naroča:

»Vse ukaze, ki jih izdajo nemške oblasti, je treba izpolnjevati.

V vrsti ob zboru se je treba obnašati po pehotnih eksercinskih pravilih . . .

Obe vladi, v Beogradu in Londonu, skrbita za naš narod . . .

Nemir in upor zanaša v taborišče majhno število rezervnih oficirjev . . .«

Zatorej poziva konstruktivne ljudi, naj okrepijo svoj osebni vpliv in naj budno zasledujejo rogovileže.

Za Popadićem je prišel na položaj vodja taborišča general Dragoslav Miljković, ki je prav tako izdal naredbo, v kateri je stalo:

»Jugoslavijo je uničila beograjska univerza . . .«

Tedaj je antifašistična fronta organizirano nastopila prek svojih kulturnih društev. Fašisti v taborišču so se obrnili na Nemce in zahtevali, naj se odpravi vsakršno kulturno delo ali pa naj oficirje »komuniste«, kakor so imenovali anti-fašiste, odženejo v posebno taborišče in jih tam likvidirajo. Nemci so to zahtevo sprejeli. General Mita Živković je s svojimi sodelavci sestavil sezname in vse te nezaželene oficirje pregнал v tako imenovano taborišče »D«, kjer je zanje veljal poseben režim tako glede postopka kakor tudi glede načina prehrane. Tedaj so fašisti ustanovili svojo organizacijo »Skupnost za telesno in kulturno vzgojo jugoslovanskih oficirjev«. Naredba grozi: »Kdor se ne bo vpisal v to skupnost, ga bo doletela enaka ali podobna usoda, kakor je doletela oficirje, ki so bili poslani v posebne oddelke tega taborišča . . .«

V »skupnost« se mora vpisati vsakdo, kdor želi ostati zvest kralju . . .

»Vse tiste, ki se temu postavijo po robu, je treba uničiti čimprej in pred vrnitvijo v domovino.«

Ob tej priliki je nemško poveljstvo poročalo OKW, to je nemškemu vrhovnemu poveljstvu, da so v generalu Dimitriju Živkoviću našli (navajamo izvirno besedilo) »robustnega moža, ki bo znal uresničiti vse svoje namere«.

Ko so oficirje peljali v taborišče »D«, so Živkovićevi vzklikali: »Pred puške, na vislice, v Katin!«

Toda antifašisti niso klonili. Tako ravnanje generalske klike jih je še bolj spodbujalo k boju, pa čeprav bi jih v resnici ustrelili in obesili. Nekega dne se je pojavil v taborišču njihov razglas, Nemcem in njihovim sodelavcem in »skupnosti« pred nosom, ki se dobesedno glasi:

» . . . Zadnji trenutek je, da se oveje in vrnejo na pravo pot vsi tisti, ki se doslej niso zavedeli, kakšne mračne sile vodijo delo na novo ustanovljene organizacije. Nihče po tem ne bo mogel reči, da se ni zavedal, kaj dela. Naj se pritisk sovražnika in njegovih hlapcev še bolj okrepi in utrdi naše vrste! Naj pride naša jugoslovanska misel okrepljena iz tega sramotnega izdajstva! Proč z izdajalci! Naj živi sloga in enotnost! Naj živi naše ljudstvo in zavezniki! Naj živi nova Jugoslavija!«

Tako pogumna izjava je naredila zmedo med oficirji, ki so bili dotlej pasivni. Mnogi so začeli omahovati in pristopati v antifašistično fronto oficirjev. Toda rodoljubi se niso ustavili samo pri tem. S svojimi popolnimi podpisi so poslali akt nemškemu poveljstvu, v katerem protestirajo, ker so oficirje ločili s posebno mrežo. Nemci so na to odgovorili, da so tako ravnali po predlogu in na zahtevo generala Dimitrija Živkovića in tovarišev, ker so – tako je rečeno

v tem sporočilu – »predstavniki pravih nacionalistov, vi pa ste povzročitelji neredov«.

Tako so Nemci dali spričevalo o nacionalni neoporečnosti nekaterim našim generalom in njihovim privržencem. To je naše fašiste ohrabrilo in tako so ustanovili posebno vojno sodišče s sodnim generalom Milanom Antičem na čelu, ki naj bi sodilo, še tam v taborišču, privržencem narodnoosvobodilnega gibanja. Ustanovili so protikomunistične tečaje, na katerih so se zavzemali za Nedića, za Draža in emigrantsko reakcijo ter nastopali proti narodnoosvobodilnemu gibanju.

Pri teh akcijah so se opirali na nemško oboroženo silo, na našo reakcijo v emigraciji ter na reakcionarne kroge Anglije in Amerike. Nekateri so začeli tudi fizično napadati tovariše. Pri Nemcih so izposlovali, da antifašisti niso več bili deležni zdravniške pomoči. Na tem sektorju sta bila zelo aktivna zdravnik Mita Marković in Muškatirović.

Nekdanji profesor beograjske univerze Slobodan Drašković je postal najbolj vnet govornik reakcije in je govoril: »Tu smo trojne vrste ljudje. Eni so Srbi, vendar jim žal manjka moči... Zamahniti moramo in zmrviti vse tiste, ki ne mislijo tako kakor mi. Drugič, tu so tisti, ki so se srbstvu odrekli. To so titovci. Zanje ni življenja. Umreti morajo...«

Nemci so sprejeli predlog, ločili vse antifašiste in jih odgnali v kazensko taborišče v Stryj v Galiciji, da bi jih v primernem trenutku likvidirali.

Podobno stanje je bilo tudi v taborišču Hammelburgu. Tam so fašisti izdelali »nacionalni program ujetnikov«. Avtor tega programa je bil nekdanji minister Svetislav Hođera. Organizirati so začeli mlade oficirje po razredih in jih pripravljati za boj proti narodnoosvobodilnemu gibanju. To so počeli javno. General Kovačević je oficirjem govoril: »Nemčija je priznala našo vlado, priznala nam je zastavo, priznala pa nam bo tudi našega kralja, zato je bolje, da v tej vojni zmaga ona kot taka, kakor da bi zmagala Sovjetska Rusija in da bi nam prinesla strašen teror boljše vizma.«

Tudi v tem taborišču so se antifašisti močno upirali. Prepričevali so mlade oficirje, protestirali proti izdajalskemu delu naših oficirjev, pojasnjevali izdajalsko vlogo Nedića in Draža.

Taboriščni fašisti so pripravili sezname in nekaj sto oficirjev so poslali v kazensko taborišče v Stryju.

In tako so se v Stryju zbirali iz raznih taborišč iz Nemčije vsi tisti, ki so se z besedo in dejanjem opredelili za narodnoosvobodilno gibanje. V tej nekoč sovjetski vojašnici so odkrili tajno skrivališče z rusko literaturo, si jo razdelili in po tej literaturi se je začelo delo na skrivnih univerzah. Toda enoličnost teh taborišč se je spremenila. Kmalu so Nemci začeli pošiljati v to taborišče, in to po premišljenem načrtu, oficirje Nedićeve in Mihailovićeve vojske, ki so jih pripeljali iz domovine in ki so imeli zveneče naslove »vojvoda«. Prinesli so pooblastila od Draža in jih izročili številnim oficirjem z nalogo, da lahko v kraljevem in njegovem imenu organizirajo oficirje za boj proti antifašistom. Ti »vojvode« so trdili, da je med Mihailovićem, Nedićem in emigrantsko vlado popolno soglasje in da se vsi skupaj z okupatorjem bojujejo proti narodnoosvobodilnemu gibanju. Na tej podlagi so takoj navezali stike z nemškim poveljstvom. S terena, odkoder so prišli, pa so prinesli tudi metode svojega boja, se pravi fizično obračunavanje. V taborišču se vrstijo pod okriljem nemške oborožene sile pretepi. Ko pa je kateri izmed njih opravil zaupano nalogo,

so ga Nemci poslali v bolnišnico, odkoder se je čez nekaj časa spet vrnil v domovino.

Antifašisti utrjujejo svoje vrste in kakor tovariši v domovini ustanavljajo tajne antifašistične svete, ki delujejo prek akcijskih in kulturnih odborov in prek svojega poverjeništvu. In poverjeništvu je izdalo nalogo, da se noben jugoslovanski oficir nikakor ne sme obrniti do nemškega vojaka. Nemci so prek »vojvode« zvedeli za ta sklep. Odpravijo poverjeništvu in postavijo poverjenike pred sodišče. Tedaj so sklenili dati vse antifašistične oficirje pod neposredno upravo gestapa, ki je imel nalogo – vse množično likvidirati.

Tedaj pa se je zgodilo nekaj, česar Nemci niso pričakovali: zmagovita Rdeča armada prodira in zato so prisiljeni, da v naglici premestijo vse taborišče iz Galicije na popolnoma nasprotno stran, v Alzacijo, v trdnjavo Strasbourga.

Ker so kraljevi oficirji na čelu s polkovnikom Pantićem vedeli, kakšna usoda čaka antifašiste na koncu, so zahtevali, da jih dokončno ločijo. Nemci so dali na razpolago dve utrdbi: kraljevim oficirjem fort Kronprinz, antifašiste pa so zaprli v fort Bismarck. V to trdnjavo so Nemci pripeljali še 380 oficirjev Židov nekdanje jugoslovanske vojske in odtlej se uradno imenuje »komunistično-židovsko taborišče«.

V fort Kronprinz je prišel v spremstvu Nemcev tudi Nedićev odposlanec inž. Vasiljević in tedaj so se kraljevi in Mihailovičevi oficirji pred Nemci vpisali v Nedićevo vojsko. Ob tej priložnosti je Pantić pred zborom vseh oficirjev javno povedal: »Jaz sem tukaj edini legitimni predstavnik kralja!« – Nato pa je nadaljeval: »Naša naloga je boj proti komunizmu, ne pa proti okupatorju, in to zato, da se onemogočijo Tito, Pijade in Ribar...« Z Nemci se je pogajal, da bi od njih dobil orožje in likvidiral vse »bandite« v fortu Bismarck.

Toda Nemci so to začeli že brez njega. Poveljnik Siebert je ukazal svojim vojakom, naj streljajo na oficirje, ki so se mirno sprehajali po dvorišču. Nekega dne so ranili nekega majorja v nogo, 5. maja pa so ubili poročnika Minića. Ujetniki so spoznali nevarnost in so se v znamenje protesta umaknili v temačne in zatohle galerije, odkoder se niso prikazali deset dni. Ta čas pa so se kraljevi oficirji pogajali z Nemci o nadaljnji likvidaciji te skupine.

Napočil je 6. junij in tedaj se je raznesla novica: Anglo-Američani so se izkrkali. Med Nemci je nastalo mrzlično premikanje proti zahodu. Toda kaj hitro so začele prihajati mimo kolone v smeri proti vzhodu. V tihih nočeh je bilo slišati zamolklo topovsko streljanje.

Nemci so bili vdrugeč prisiljeni, da svoj dragoceni tovor premaknejo, zdaj spet proti vzhodu, in tako so obe taborišči premestili v Pomeranje, v Barkenbrige. V tem taborišču so fašisti ustanovili svoj posebni bataljon, eden od njihovih članov, neki Odović, Vujkovićevo pomočnik na Banjici, je poslal vlogo nemškemu poveljstvu, v katerem daje na razpolago svoje obilne izkušnje pri likvidiranju antifašistov in Židov.

Tega zadovoljstva pa niso doživeli: z nepričakovano in naglo ofenzivo se je pred taboriščnimi žicami znašla slavna Rdeča armada in Nemci so skupaj s taboriščnimi fašisti krenili proti zahodu ter siloma odpeljali s seboj številne naše tovariše. Ko so prvič prenočevali, so se antifašisti uprli, da bi nadaljevali pot. Polkovnik Pantić je stopil k nemškemu poveljniku in rekel, da so vsi tisti, ki želijo ostati, komunisti, in se želijo dati na razpolago Rdeči armadi. Nемец je pobesnel. Poslal je bataljon oboroženih Nemcev, da so napadli goloroke privržence narodnoosvobodilnega gibanja. Začelo se je streljanje in prebadanje z

bajoneti. Nekateri so bili ranjeni. In tako so siloma odpeljali naše tovariše 800 kilometrov peš, prav do nizozemske meje.

Vidite, tovariši in tovarišice ljudski poslanci, na kratko sem vam povedal, kako je potekal boj in kakšno je bilo življenje v ujetniških taboriščih, in zdaj vam bo bržkone jasnejše, zakaj se številni izmed teh oficirjev niso mogli vrniti v domovino. Bojijo se zaslužene kazni ljudstva, ker so izdajalci svojega ljudstva. Tudi zdaj, po osvoboditvi, nadaljujejo z generaloma Brašičem in Urošem Tešanovičem svojo izdajalsko vlogo ter so ustanovili »brigado kraljevskih oficirjev, podoficirjev, kaplarjev in vojakov« – v katero lahko vstopi, kakor stoji v njihovem razglasu, vsakdo, ki ne pripada komunistični organizaciji antifašističnega zbora. Cilj brigade je, navajam dobesedno, »vrnitev«. Poroštvo za tako »slavno« vrnitev je po njihovem mnenju bližnja vojna med Anglosaksonci in Sovjetsko zvezo. S takimi lažmi ne samo varajo naše mlade oficirje, marveč so te novice razširili tudi med nemške meščane in prikriti nacisti so spet začeli dvigati glave. Agenti generala Tešanoviča križarijo s tovorom brošur, kraljevih razglasov z avtomobili iz enega taborišča do drugega in prepričujejo oficirje. Sicer pa stanujejo po hišah v mestih. Kako aktivni so, spoznamo na primer iz akta občinskega predsednika v Osnabrücku, ki ga je poslal zakonitemu jugoslovanskemu poveljniku taborišča. V njem navaja, da jugoslovanski oficirji, ki stanujejo v mestu po zasebnih hišah, ki so znane kot nacistične, jemljejo te v varstvo pred angleško in na novo ustanovljeno nemško policijo ter se opirajo na avtoriteto zavezniških oficirjev. Ti kraljevi oficirji ne izbirajo sredstev, ne ustavljajo se pred lažmi, ki jih dogodki kaj pogosto že naslednji dan demantirajo. Posebne delegacije pošiljajo v taborišča Poljakov, da z njimi usklajajo akcijo. Nadaljuje se tudi sodelovanje z Nemci: v vsaki bogatejši hiši v Osnabrücku, zlasti če je gospodar v ujetništvu ali je padel, se namesti po en kraljevski oficir.

In vtem ko se njihove družine mučijo in otroci hrepeneče pričakujejo svoje starše, so oni postali »hauspatroni«, nemški otroci pa jih kličejo »papa« ali »onkel«. Ti izdajalci so se do kraja potujčili in se popolnoma odtujili svojemu narodu, zato ne zaslužijo več ponosnega imena današnje nove Jugoslavije, katere temelji so bili zgrajeni s krvjo in kostmi najboljših sinov.

Kot poslanec ljudske fronte bom z navdušenjem glasoval za ta zakonski predlog. (*Viharno in dolgotrajno pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec dr. Đorđe Radenković.

DR. ĐORĐE RADENKOVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, po tako obširnem in lepem govoru govornika pred menoj skorajda ne bi bilo potrebno, da bi govoril o našem ujetniškem življenju v različnih nemških taboriščih. Vseeno pa bom poudaril nekaj momentov, ki vam bodo za še jasnejši dokaz, kako hude grehe imajo nad sabo tisti, ki so odklonili in odklanjajo, da bi se vrnili v domovino.

Ko sem bral ta zakonski predlog, sem nehote preživljal določene momente iz svojega ujetniškega življenja. Priznati moram, da je za mnoge ujetnike ta zakon le delna tolažba, kajti tisti, ki so trpeli zaradi naših taboriščnih fašistov, še upajo, da bodo ti potuhnjeni sodelavci Nemcev dobili tudi druge zaslužene kazni.

Prenekateri se vpraša: kaj tako hudega neki so lahko zagrešili ti ljudje, ko so bili za mrežo, popolnoma izolirani od sveta in daleč od svoje dežele? Tako se lahko zdi samo nepoučenim ljudem. V resnici pa ni tako, naj povem, zakaj ne. Težko in nehvaležno je biti vojni ujetnik. To je življenje polno trpljenja in ponižanj, za naše ujetnike pa tudi polno razočaranj. Ko smo prispeli v taborišče

v Nürnberg, po številnih sprejemnih taboriščih in po strašni poti, ko se je tudi do 75 ljudi vozilo v enem tovornem vagonu, se je začelo taboriščno življenje. Hrana je bila zelo slaba in lakota je postopoma postajala naša pglavitna skrb in naše vsakdanje zanimanje. Prvi žarek upanja, da bomo nekako prišli iz tega bednega življenja, nam je zasijal z nemškim napadom na Sovjetsko zvezo. Tedaj je nastal pravi prerod v taboriščnem življenju. Prišla pa so tudi prva razočaranja. Velikanska večina oficirjev je videla v tem dnevu dan svoje rešitve. Toda posamezne manjše skupine so začele širiti različne novice o stanju na fronti in o nekakšnih uporih v Sovjetski zvezi. V tistem času, ko so se narodi Sovjetske zveze spoprijemali s fašističnim hudodelcem, so začeli delati tudi taboriščni fašisti. Niso izbirali sredstev, da bi omajali zaupanje večine v dokončno zmago naših zaveznikov in naše narodnoosvobodilne vojske. Toda pravi zarodek njihove razdiralne dejavnosti je nastal z nam ujetnikom dobro znano nürnberško deklaracijo. Med podpisovanjem te deklaracije so začele prihajati v taborišče novice iz domovine. Pošiljali so jih iz Beograda in so položaj v domovini slikale z najstrašnejšimi barvami. Ta kanal nam takrat ni bil poznan, šele pozneje smo zvedeli zanj, vendar smo v glavnem slutili, da deluje v Nürnbergu neka Nedićeva agentura. Kljub takim zlonamerno razširjenim poročilom bi nürnberško izjavo podpisalo le malo oficirjev, ko ne bi nanje izvedli velikanskega moralnega pritiska: kdor ne bo podpisal izjave, bo veljal za komunista, komunisti in Židje pa so v Nemčiji izven zakona in njihove družine bodo internirane in poslane v koncentracijska taborišča. Dan za dnom so ljudje gledali kolone ruskih žensk in ruskih otrok, kako se opotekajo od utrujenosti in lakote in kako jih nemški stražarji neusmiljeno pretepajo. To trpljenje je bilo še hujše od lakote. Nižji oficirji so vprašali starejše za svet, starejši pa generale in taboriščne politike. Z redkimi izjemami so generali podpisali izjavo in ne samo svetovali, nekateri so tudi ukazali, naj izjavo podpišemo in stopimo v sveto vojno proti tistim, ki rušijo red v domovini.

S to izjavo se je začel politični boj v taborišču in postopoma sta se izoblikovali dve skupini. Prva je zahtevala striktno uporabo ženevske konvencije v razmerju do Nemcev in je zastopala načelo, da so jim Nemci sovražniki in da je boj naših narodov proti sovražniku edini dostojen odgovor na njihovo agresijo, druga skupina pa je obsojala vsakršen boj proti sovražniku in navajala različne razloge ter je postopoma začela sodelovati z Nemci glede taboriščne politike ter polagoma, v začetku prikrito, nato pa odkrito, odobravati sodelovanje Draža Mihailovića z Nemci in čedalje ostreje napadati narodnoosvobodilni boj pod vodstvom maršala Tita. Ta politični boj se je prenesel tudi v druga taborišča.

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, leta 1938 sem bil izvoljen na listi Milana Stojadinovića, vendar nikoli nisem bil fašist. Zgrazil sem se ves čas svojega štiriletnega sužnjstva, še bolj pa sem se zgrozil, ko sem zvedel, kaj počnejo v domovini, med to vojno, ljudje, ki so se bojevali za kralja in za neko stabilno demokracijo. Ti mislijo, da je demokracija osebna lastnina in da mora ta lastnina večno ostati v rokah istega lastnika. Številni naši generali in ljudje z visokih položajev so v ujetništvu mislili, da se demokracija kaže v njihovem činu in položaju in da se z izgubo čina izgubi tudi demokracija. Kdor ne gleda tako na demokracijo, je proti demokraciji. Ker večina oficirjev ni demokracije tako razumela, so veljali za izdajalce kralja, brž ko pa so izdajalci kralja, so izdajalci domovine in proti njim se je treba neprizanesljivo bojevati, pa čeprav z nemškim orožjem. In tako se je ista scena kakor v domovini ponovila tudi v

taborišču. Sicer pa je mehanizem reakcije zmeraj isti, ker je pretkan z istimi elementi.

Ne bom vam pripovedoval, kaj vse so taboriščni fašisti počenjali proti oficirjem, podoficirjem in vojakom, ki so zastopali linijo narodnoosvobodilnega boja. To so stvari, ki spadajo že v preteklost, toda če pripadajo dejanja preteklosti, pa morajo kazni dobiti storilci šele zdaj. Ostali so, niso se marali vrniti v svojo domovino. Med njimi so tudi zapeljani ljudje, ki so z onimi kratko in malo zato, ker živijo pod vplivom teh laži o stanju v naši državi, ki jih širijo na tujem glavni krivci. Še vedno so na delu. Vsak transport naših ujetnikov pričakajo in snubijo neobveščene vojake. Prepričan sem, da bodo ti nedolžni ljudje spoznali svoje zablode in da se bodo vrnili v domovino. Glavni krivci pa so ostali seveda tam, in ker nimajo podpore nemških bajonetov, čakajo na nekakšno »Noetovo barko«, da bi jih rešila zaslužene kazni.

Ta zakon je opomin zablodelim, da se vrnejo na svoje domove, kjer jih čakajo izmučene žene, matere in nad njimi razočarani otroci, samo delna kazen pa za glavne krivce, ki se ne smejo vrniti. Tem odvzema ta zakon državljanstvo in jih pušča, da se kot potepuhi brez poklica potikajo po svetu. Nekoč bodo spoznali, da je zaničevanje ljudstva največja in najsrამotnejša kazen.

Izjavljam, da bom z zadovoljstvom glasoval za ta zakonski predlog. (*Pri-trjevanje.*)

PREDSEDNİK: Besedo ima ljudski poslanec Veljko Zeković.

VELJKO ZEKOVIĆ: Tovariši ljudski poslanci, s sprejetjem predloga zakona o odvzemu državljanstva oficirjem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, bomo zadnjikrat dali možnost vsem tistim, ki so se količkaj pošteno držali v tujini, da se vrnejo v domovino in da nadaljujejo delo, za katero so naši narodi dali zares vse, kar smo mogli dati. Glede one druge skupine, ki je, kakor je rekel eden izmed govornikov pred menoj, mnogo večja in ki se je ta zakon sicer tudi tiče, se bodo le zagotovile težnje in zahteve vseh naših narodov, da prejmejo kazen vsi tisti, ki so zakrivili mnogo zločinov tako doma kakor v tujini, v taboriščih, kakor ste slišali od dveh govornikov pred menoj. Tovariši in tovarišice, ne pričakujemo in ne smemo pričakovati, da se bodo po tem zakonu na naš poziv vrnili tudi gojenci Milana Nedića, Draže Mihailovića, Pavelića in tudi ne tisti majorji, o katerih se je govorilo v zakonodajnem odboru, ki so skupno s kraljem Petrom počenjali orgije in odpuščali poštene jugoslovanske oficirje, ki so se bojevali v vrstah narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Nekoliko s sentimentalnostjo se je razpravljalo o tem, da bodo izgubili domovino. Tovariši in tovarišice, vsi taki nimajo domovine v svobodni, demokratični Jugoslaviji; vsi taki se zanj tudi niso bojevali in si je tudi niso želeli. Nasprotno, zločinsko so se bojevali proti njej že, ko so bili v Jugoslaviji, zlasti pa še v tujini. Tako so tudi bili vzgojeni in nič čudnega ni, če so med to štiriletno vojno v vrsti zločinov celo prekašali svoje gospodarje.

Kaj pravzaprav pomeni sprejetje tega zakona? Prvič, z njim bomo pred vso svetovno javnostjo povedali, da omogočamo vrnitev v domovino vsem tistim, ki se niso oblatili z zločini, pa ne samo tem, temveč tudi tistim, katerih grehi so manjši in ki so pripravljene te grehe popraviti pred našimi narodi. Drugič, vsem tistim tolpam, ki se nočejo vrniti v domovino, bomo onemogočili, da bi še naprej spletkarili, da bi intrigirali in nastopali kot skupine naših državljanov v tujini. Tovariši in tovarišice, tam morajo dobiti svoje pravo ime, ime, ki ga morajo dobiti zaradi svojega izdajalskega delovanja. Zaničevati jih morajo vsi poštene ljudje v tujini, vsi demokrati, kot izdajalce svojega ljudstva. Če pa je

komu v tujini potrebna tudi taka vojska, mu to ne more biti v čast in naše ljudstvo mu tega ne bo nikoli odpustilo.

Še nekaj bi rad pripomnil. Kakor je videti, je bil predlog tega zakona izdelan z veliko previdnostjo. To je razumljivo, saj gre za oficirje bivše jugoslovanske vojske. To nam kažejo izkušnje iz tistih nekaj dni vojne stare Jugoslavije. To nam kaže tudi obnašanje velikega in večjega števila oficirjev med štiriletnim bojem. To nam kaže tudi njihovo obnašanje danes. Tovariši in tovarišice, v našo armado nočemo tistih oficirjev, ki bi zanesli vanjo špekulantskega duha. Nočemo tistih oficirjev, ki so med vojno pošiljali orožje na eno stran, strelivo pa na drugo stran – da ne bi nikoli dospelo. Nočemo tistih oficirjev, ki so s fronte umikali svoje enote, da bi sovražnik lahko prosto prodiral. V našo vojsko želimo le tiste oficirje, ki so zmeraj pripravljeni darovati svoje življenje, če bi bila domovina v nevarnosti. Želimo samo take heroje oficirje, kakršne imamo danes v naši jugoslovanski vojski. (*Ploskanje.*) Na koncu je ta zakon ne le poziv, temveč tudi boj proti izdajalcem naših narodov, ki so v tujini.

Zaradi vsega tega v imenu poslancev Črne gore, ki so včlanjeni v fronti, izjavljam, da bomo glasovali za ta zakon. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Načelna razprava je končana. Zdaj bomo glasovali o zakonskem predlogu v načelu. Vprašam ljudsko skupščino, ali sprejme v načelu predlog zakona o odvzemu državljanstva oficirjem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, ter pripadnikom vojaških formacij, ki so služili okupatorju in pobegnili v tujino? (Sprejme. – *Ploskanje.*) Tisti gospodje ljudski poslanci, ki ga ne sprejmejo, naj izvolijo vstati. (Nihče ne vstane.) Zatorej objavljam, da je predlog zakona v načelu soglasno sprejet.

Prehajamo na razpravo o posameznostih. Prosim sekretarja Omerja Gluhica, da izvoli prebrati naslov zakonskega predloga.

SEKRETAR bere naslov predloga zakona o odvzemu državljanstva oficirjem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, ter pripadnikom vojaških formacij, ki so služili okupatorju in pobegnili v tujino.

PREDSEDNIK: Ali skupščina sprejme prebrani naslov? (Sprejme.) Objavljam, da je prebrani naslov zakona sprejet. Izvolite poslušati naprej.

SEKRETAR bere 1. člen.

PREDSEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani 1. člen? (Sprejme.) Objavljam, da je 1. člen sprejet po predlogu zakonodajnega odbora. Poslušajte dalje!

(Potem je ljudska skupščina s sedenjem in vstajanjem glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 2. člena do vključno 6. člena po predlogu zakonodajnega odbora.)

PREDSEDNIK: Zatorej objavljam, da sta končana razprava in glasovanje o tem zakonskem predlogu o posameznostih.

Prehajamo na končno glasovanje o predlogu zakona v celoti. Glasovali bomo poimensko. Gospodje ljudski poslanci, ki so za to, da se ta zakonski predlog končno sprejme, v celoti, bodo glasovali z *za*, tisti pa, ki so proti, bodo glasovali s *proti*.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ kliče ljudske poslance, da glasujejo.

(Med glasovanjem so se ljudski poslanci: Jovan Borović, Dimitrije Čičević, Savko Dukanac in Miladin Jakovljević izjavili, da se vzdržujejo glasovanja.)

(Po glasovanju.)

PREDSEDNIK: Izvolite poslušati rezultat glasovanja. Skupno je glasovalo 319 ljudskih poslancev. Vsi so glasovali *za*. Štirje ljudski poslanci so se glasovali

vanja vzdržali. Po poslovniku velja, kot da so glasovali *proti*. Potemtakem je predlog zakona o odvzemu državljanstva oficirjem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, ter pripadnikom vojaških formacij, ki so služili okupatorju in pobegnili v tujino, v celoti izglasovan.

S tem je dnevni red današnje seje izčrpan.

Za prihodnjo sejo predlagam tale dnevni red:

1. predlog zakona o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov in statuta mednarodnega sodišča. Za ta predlog zakona je bilo izglasovano, da je nujen, in bo zatorej prva točka dnevnega reda.

Za drugo točko dnevnega reda predlagam razpravo o predlogu zakona o tisku.

Za tretjo točko dnevnega reda predlagam razpravo o predlogu zakona o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč.

Ali sprejmete tak dnevni red? (Sprejmejo.)

Ker je začasna ljudska skupščina sprejela ta dnevni red, končujem današnjo sejo, prihodnjo pa sklicujem za jutri, 24. t. m., ob 16. uri, z določenim dnevnim redom.

(Seja se je končala ob 21,40.)

DEVETA REDNA SEJA

(24. avgusta 1945)

Začetek ob 16,10.

Predsedoval je predsednik dr. Ivan Ribar.

(Prihod predsednika ministrskega sveta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita s člani vlade in predsednika dr. Ivana Ribarja so ljudski poslanci in številno občinstvo na galerijah pozdravili s spontanim ploskanjem.)

PREDESEDNIK DR. IVAN RIBAR: Začenjam deveto redno sejo začasne ljudske skupščine. Zapisnikar današnje seje bo sekretar tovariš Omer Gluhić. Prosim sekretarja Mileta Peruničiča, da prebere zapisnik osme redne seje.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ bere zapisnik osme redne seje.

PREDESEDNIK: Slišali ste zapisnik prejšnje seje. Ali ima kdo kakšno pripombo k zapisniku? (Ne.) Pripomb ni, zapisnik je overjen.

Preden preidemo na dnevni red, vam moram dati v imenu predsedstva tale sporočila:

Narodna seljačka stranka predlaga, naj se pokličejo za člane začasne ljudske skupščine zaslužni člani narodne seljačke stranke, in sicer: Tihomir Kalanović, kmet iz Stragarja; Nikola Čopić, nekdanji kovaški delavec in privatni nameščenc iz Beograda; Stojan Đorđević, kmet iz Rubca, iz Pirota, in Vukadin Videnović, železniški uradnik iz Niša. Ta predlog bomo poslali mandatnemu odboru in brž ko bo mandatni odbor podal poročilo, bo prišel na dnevni red.

Ljudski poslanci tovariši Dimitrije Čičević, Milutin Miljković in Anto Babić prosijo za dopust zaradi bolezni, in sicer Čičević za 5 dni, Miljković za 15 dni, Babić pa za 8 dni. Predlagam, da jim dopust dovolimo po tri dni vsakemu. Ali skupščina sprejme ta predlog? (*Sprejme.*) Objavljam, da je sprejet predlog, da dobi vsak od imenovanih po tri dni dopusta.

Okrožni ljudski odbor iz Leskovca sporoča, da je ljudski poslanec Boško Krstić zbolel, da je v postelji in da ne more biti pri skupščinskih sejah.

Predlagam, da se ljudskemu poslancu Bošku Krstiću dovoli tri dni dopusta zaradi bolezni. Ali skupščina sprejme ta predlog? (*Sprejme.*) Ker je skupščina sprejela ta predlog, objavljam, da je ljudskemu poslancu Bošku Krstiću dovoljeno tri dni dopusta zaradi bolezni.

Finančni odbor daje skupščini v rešitev svoja poročila: o predlogu zakona o reguliranju plačilnega prometa s tujino (devizni zakon) in o predlogu zakona o razpolaganju z državnimi dohodki. Tako prvi kakor drugi zakonski predlog sta v tisku in brž ko bosta razdeljena ljudskim poslancem, bosta prišla na dnevni red prihodnje seje.

Prehajamo na dnevni red. Na dnevnem redu je kot prva točka razprava o predlogu zakona o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov. Poročevalec o tem zakonskem predlogu je tovariš Moša Pijade. Prosim poročevalca, da prebere najprej spremno pismo predsedstva ministrskega sveta k predlogu zakona.

POROČEVALEC MOŠA PIJADE (bere spremno pismo predsedstva ministrskega sveta k predlogu zakona o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov)¹⁸:

DEMOKRATIČNA FEDERATIVNA JUGOSLAVIJA

PRESEDSTVO MINISTRskega SVETA

Beograd, 23. avgusta 1945

PRESEDSTVO ZAČASNE LJUDSKE SKUPŠČINE

DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Beograd

Čast mi je poslati začasni ljudski skupščini Demokratične federativne Jugoslavije ustanovno listino Združenih narodov in statut mednarodnega sodišča v uzakonjenje z naslednjo obrazložitvijo:

Demokratična federativna Jugoslavija je sodelovala na konferenci Združenih narodov za mednarodno organizacijo, ki je bila od 25. aprila do 26. junija t. l. v Združenih državah Amerike v mestu San Francisco. Na konferenci so v začetnih fazah sodelovale še tele države: Republika Kitajska, Zveza sovjetskih socialističnih republik, Združene države Amerike, Francija, Avstralija, Kraljevina Belgija, Bolivija, Brazilija, Kanada, Čile, Kolumbija, Kostarika, Kuba, Češko-slovaška, Dominikanska republika, Ekvador, Egipt, Salvador, Etiopija, Grčija, Gvatemala, Haiti, Honduras, Kraljevina Nizozemska, Nova Zelandija, Nikaragua, Norveška, Panama, Paragvaj, Peru, Filipinska skupnost, Saudova Arabija, Sirija, Turčija, Južnoafriška unija, Urugvaj in Venezuela.

V poznejših fazah so bile povabljene in so bile navzoče še tele države: Argentina, Beloruska sovjetska socialistična republika, Danska in Ukrajinska sovjetska socialistična republika.

Konferenca v San Franciscu je imela nalogo izdelati splošno mednarodno pogodbo, s katero bo mogoče z mednarodnim sodelovanjem uresničiti tista vsoka načela in cilje, za katere so se Združeni narodi bojevali v minuli vojni, predvsem pa organizirati trajen mednarodni mir in varnost ter uresničiti možnosti, v katerih se bodo vsi miroljubni narodi sveta lahko posvetili graditvi gospodarskega, družbenega in vsakega drugega napredka. Pri izpolnitvi te naloge je bilo konferenci prav tako zaupano, da organizira mednarodno sodišče, ki bo razpravljalo o mednarodnih pravnih sporih in jih reševalo.

Združeni narodi so na svojem sestanku v San Franciscu imeli pred seboj obsežno gradivo, s katerim so bile že postavljene glavne baze prihodnje mednarodne organizacije. Po eni strani so štiri velike sile: Kitajska, Zveza sovjetskih socialističnih republik, Velika Britanija in Združene države Amerike jeseni leta 1944 izdelale podroben osnutek te organizacije na konferenci v mestu Dumbar-

¹⁸ Predlog zakona z besedilom ustanovne listine Združenih narodov, ki je bila sprejeta v San Franciscu dne 26. jun. 1945, s statutom mednarodnega sodišča gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 542-589. O tej zakonski tvarini je razpravljal zakonodajni odbor na svoji 12. seji dne 24. avgusta 1945 (gl. RZO, str. 492-495).

ton Oaksu blizu Washingtona v Združenih državah Amerike. Ta osnutek je bil dopolnjen v nekaterih določbah na konferenci v Jalti. Poleg tega so skoraj vsi Združeni narodi poslali konferenci v San Franciscu še svoje spremembe in dopolnitve k osnutku pogodbe, ki so jo predlagale štiri velike sile. Po drugi strani je pred konferenco v San Franciscu zasedal poseben odbor pravnih strokovnjakov, ki je izdelal osnutek statuta bodočega mednarodnega sodišča, uporabljajoč pri tem statut prejšnjega stalnega mednarodnega razsodišča v Haagu. Pri delu tega odbora so sodelovali vsi Združeni narodi in tudi Demokratična federativna Jugoslavija.

Konferenca v San Franciscu je po utrudljivem dvomesečnem delu dosegla vse cilje, zaradi katerih se je sestala. Konferenca je ob popolnem soglasju vseh navzočih držav izdelala ustanovno listino Združenih narodov kakor tudi statut mednarodnega sodišča.

Ustanovna listina in statut sta izdelana v petih jezikih, v angleščini, francosčini, ruščini, španščini in kitajščini, ki so vsi veljavni. Oba akta sestavljata enotno mednarodno pogodbo, ki so jo podpisale vse države, ki so bile na konferenci v San Franciscu. Možnost podpisati to pogodbo ima tudi še Poljska. Države, ki so pogodbo podpisale ali ki jo bodo podpisale, postanejo članice ustanoviteljice Združenih narodov, za članice pa so lahko pozneje in pod določenimi pogoji sprejete tudi druge države.

Ustanovna listina Združenih narodov in statut mednarodnega sodišča bosta začela veljati, ko ju bodo ratificirale velike sile: Kitajska, Francija, Zveza sovjetskih socialističnih republik, Velika Britanija in Združene države Amerike ter večina drugih držav.

Cilj, h katerim si Združeni narodi prizadevajo, so cilji, za katere so tudi naši narodi med to vojno zastavili svoje najboljše sile in v katerih vidijo najboljše jamstvo za ohranitev miru in varnosti ter za boljšo in srečno gospodarsko in socialno prihodnost zase in za vse človeštvo.

Zvezna vlada Demokratične federativne Jugoslavije prosi torej začasno ljudsko skupščino, da izvoli po hitrem postopku uzakoniti ustanovno listino Združenih narodov in statut mednarodnega sodišča, katerih po predpisih overjeno besedilo je v prilogi tega akta.

Predsednik ministrskega sveta
Josip Broz Tito, s. r.

(Sledijo podpisi vseh članov ministrskega sveta.)

PREDSEDNIK: Prosim poročevalca, da izvoli prebrati poročilo zakonodajnega odbora o predlogu zakona o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov.

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, v imenu zakonodajnega odbora bi rad povedal le nekaj besed ob tem pismenem poročilu odbora. Vse, kar bi želeli povedati o ciljeh te ustanovne listine, je najbolje formulirano v ustanovni listini sami, v njenem uvodu in v njenem prvem poglavju, ki govori o ciljeh in načelih. Naša država je med to vojno doživela velike in zelo pomembne spremembe. Iz države, v kateri so bili narodi zatirani, je postala narodna država enakopravnih narodov. In samo zato, ker je bila naša nova država ustvarjena s svobodno voljo svojih narodov in z njihovim skupnim bojem, lahko prevzame vse obveznosti iz te ustanovne listine, in zato ji lahko tudi vsi drugi Združeni narodi zaupajo in se zanesejo na nas, da bomo sposobni izpolnjevati mednarodne obveznosti, ki jih nalaga ustanovna listina. Samo zato, ker je Demokratična federativna Jugo-

slavija zrasla v boju proti fašističnim agresorjem, je mogoče naši državi zaupati in se zanesti nanjo in na njen podpis za ohranitev mednarodnega miru in varnosti, da bo sodelovala pri kolektivnih ukrepih za preprečevanje vseh nevarnosti za mir in za zavračanje dejanj agresije. Samo zato, ker je naša država uresničila bratstvo in enotnost svojih narodov, ji lahko zaupa ves svet, da bo na vso moč sodelovala tudi pri razvijanju prijateljskih odnosov med narodi. Samo zato, ker je Demokratična federativna Jugoslavija zgrajena na načelu enakopravnosti in samoodločbe svojih narodov, lahko spoštuje ta načela tudi v mednarodnih odnosih. Samo zato, ker vlada v njej enakopravnost ljudi ne glede na vero, raso in narodnost, lahko zagotovi mednarodno sodelovanje na istih načelih, ki so proklamirana v tej ustanovni listini. In zato, ker smo se kot ljudstvo, ki se zaveda vrednosti svoje neodvisnosti, bojevali, si tudi misliti ne moremo Združenih narodov drugače, kakor je tu povedano, se pravi, da slone na načelih suverene enakosti vseh svojih članic.

Iz vseh teh razlogov – ker smo zares ljudska država, porojena v protifašističnem boju, bomo izpolnili vse obveznosti in dajali pomoč Združenim narodom pri vsaki akciji, ki jih bo sprožila. Zlasti poudarjamo načelo iz 7. točke 2. člena, kjer je rečeno, da ta ustanovna listina ne daje pravice Združenim narodom, da bi se vmešavali v vprašanja, ki v bistvu spadajo v notranjo pristojnost vsake države.

Mi smo podpisali to ustanovno listino in jo danes ratificiramo, ker smo prepričani o veliki vlogi, ki jo bo odigrala v mednarodnih odnosih, in ker smo prepričani, da bo do kraja uresničena. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Začenjam razpravo o zakonskem predlogu o ratifikaciji ustanovne listine. Besedo ima minister za zunanje zadeve dr. Ivan Šubašić. (*Ploskanje.*)

MINISTER ZA ZUNANJE ZADEVE DR. ŠUBAŠIĆ: Tovariši ljudski poslanci, začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije ima pred seboj uzakonitev pomembne mednarodne pogodbe, ki jo sestavljata ustanovna listina Združenih narodov in statut mednarodnega sodišča. Ta pogodba je bila podpisana na konferenci v San Franciscu dne 26. junija t. l. Pogodbo je podpisalo petdeset držav, med njimi tudi naša.

Namen teh mednarodnih aktov je, da vzpostavijo splošno mednarodno organizacijo, katere dolžnost bo zagotoviti trajen mir in nedotakljivo varnost vsem državam članicam organizacije.

Poti, ki so določene za uresničitev tega cilja, so v glavnem dvojne narave. Po eni strani brani organizacija mir ali druga dejanja agresije. Po drugi strani pa organizacija pospešuje socialni in gospodarski napredek in tako odpravlja številne subtilne vzroke, ki utegnejo sicer pripeljati do mednarodnih nesoglasij in tudi do konfliktov.

Za izpolnitev te naloge bo imela organizacija na razpolago vsa potrebna sredstva. Ta sredstva v posameznostih določata ustanovna listina Združenih narodov in statut mednarodnega sodišča.

Kar zadeva nalogo bodoče mednarodne organizacije, ki se kaže v preprečevanju in odpravljanju mednarodnih konfliktov in vojn, ima organizacija velikkanske možnosti.

Države članice organizacije se slovesno in formalno zavezujejo, da bodo vse svoje spore urejale po mirni poti, na način, ki ga predvideva ustanovna listina Združenih narodov. Med temi načini je tudi reševanje pred mednarodnim sodiščem, ki bo v glavnem reševalo čisto pravne spore.

Toda lahko se zgodi, da se države same po sebi ne morejo sporazumeti, kakor tudi to, da vnovič pride do odkritih napadov. Organizacija omogoča tudi za te primere nagle in učinkovite ukrepe. Ima vsa potrebna pooblastila, da v takem primeru uporabi te ukrepe brez vsakršnega zavlačevanja. Ta pooblastila sestavljajo sankcije, ki so lahko gospodarske ali vojaške.

Gospodarski ukrepi zajemajo prekinitev trgovinskih odnosov, ustavitve izvoza in uvoza, prekinitev prometnih zvez itd., s čimer se napadalska država začasno izolira in blokira. Pri vojaških ukrepih, ki se sprejmejo šele, če bi se vsi drugi ukrepi izkazali za nezadostne, se organizacija zateka k rednim vojaškim operacijam proti državi, ki bi se drznila kršiti mir. V tej vojaški akciji sodelujejo po potrebi vse države članice Združenih narodov. V tem smislu se z ratifikacijo ustanovne listine sprejmejo dokončne obveznosti. Toda te obveznosti bodo natančneje določale šele posebne pogodbe, ki se bodo sklenile pozneje.

Gre za prave vojaške konvencije, o katerih se bo vsaka država posebej pogajala in sklenila prej omenjene vojaške konvencije, ki bodo začele veljati, ko jih bodo po predpisih uzakonili in ratificirali parlamenti ali drugi ustavni faktorji v vsaki posamezni državi.

Izvajanje teh ukrepov je zaupano glavnemu političnemu organu organizacije, to je varnostnemu svetu. Varnostni svet ima mednarodni generalštab, ki sodeluje z njim pri vseh vojaških zadevah. Varnostni svet je ožji organ organizacije in ima vsega 11 članov, od katerih je 5 stalnih, 6 pa nestalnih. Toda kadarkoli rešuje zadeve, ki neposredno zanimajo kakšno državo, ki ni zastopana v njem, pride začasno v svet in sodeluje pri njegovih razpravah o teh vprašanjih. To zlasti velja, kadar svet razpravlja o uporabi vojaških sil te države.

Drugo svojo funkcijo pri ohranjanju miru opravlja organizacija v zelo širokem obsegu. Ustanovna listina Združenih narodov daje velike možnosti za plodno delo na področjih gospodarskega, socialnega, humanitarnega, zdravstvenega in vzgojnega napredka. Za uresničitev teh možnosti je predvideno široko mednarodno sodelovanje, ki je v številnih podrobnostih že precizirano. Te določbe ustanovne listine Združenih narodov pomenijo ne samo omilitev mednarodnih trenj, marveč so v resnici pomemben instrument, prek katerega je mogoče doseči, da se bodo precej izboljšale življenjske razmere širokih ljudskih množic. Tem bolj, ker je s to aktivnostjo Združenih narodov povezano tudi delo številnih prvorazrednih mednarodnih ustanov, ki se ukvarjajo s temi in podobnimi vprašanji. Pri izvajanju te aktivnosti se organizacija opira v glavnem na generalno skupščino, v kateri so v nasprotju z varnostnim svetom zastopani vsi združeni narodi. Generalna skupščina je pravzaprav nekakšen mednarodni parlament, ki je ne samo pomemben forum za razpravljanje o vseh ekonomskih, političnih in vojaških problemih, ampak je tudi mednarodno zakonodajno telo, ki sprejema mednarodno zakonodajo o gospodarskih, družbenih, humanitarnih in drugih bistvenih problemih, kakor so človekove pravice, enakost med moškimi in žensko, varstvo še premalo razvitih kolonialnih in mandatnih posesti, verska enakopravnost itd. Generalno skupščino podpira pri njenem delu gospodarski in ekonomski svet, ki je sestavljen iz 18 članov.

Združeni narodi so nastali, kakor sem že prej opisal v glavnih potezah, v boju, ki so ga med to vojno skupno bili proti skupnemu sovražniku. Med tem bojem, med vsem trpljenjem, skozi katero so skupno šli, so zmage, ki so jih skupno izbojevali, ustvarile med njimi duha enotnosti in skupnosti. Ta duh je šele v minuli vojni prinesel Združenim narodom zmago nad najbolj okorelim sovražnikom človeštva. Ta duh se je do kraja izrazil v ustanovni listini Združe-

nih narodov in v statutu in ta duh edino lahko zagotovi vsem narodom in vsemu človeštvu toliko zaželeni mir in tako potreben napredek.

Demokratska federativna Jugoslavija, ki je s trdim bojem svojih narodov prispevala velik delež k ustvarjanju tega duha v minuli vojni, je danes poklicana, da tudi v prihodnje vsestransko pomaga, da bi se organiziral in zagotovil mir. Trdno sem prepričan, da se bodo naši narodi temu klicu zmeraj od srca odzvali.

Kot minister za zunanje zadeve vas zatorej prosim, da izvolite uzakoniti ustanovno listino in statut. (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: K besedi se ni nihče več priglasil. Objavljam, da je razprava o tem zakonskem predlogu končana. Besedo ima poročevalec, ki bo prebral besedilo zakonskega predloga.

POROČEVALEC: Besedilo ustanovne listine Združenih narodov je sestavni del tega zakonskega predloga in ga ne bomo brali, ker ga imate tiskanega pred seboj. Izvolite poslušati besedilo predloga zakona o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov. (*Bere besedilo.*)

PREDSEDNIK: Slišali ste zakonski predlog o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov. Po sporazumu med voditelji parlamentarnih skupin se bo o tem zakonskem predlogu glasovalo enkrat in bomo glasovali s sedenjem in vstajanjem. Glasovali bomo z akklamacijo. Vprašam začasno ljudsko skupščino, ali sprejme predlog zakona o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov? (*Sprejme. – Vsi ljudski poslanci vstanejo in dolgo ploskajo.*)

Objavljam, da je časna ljudska skupščina soglasno ratificirala ustanovno listino Združenih narodov.²⁰

Prehajamo na drugo točko dnevnega reda: razprava o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o tisku.

Poročevalec je ljudski poslanec g. Miloš Carević. Prosim poročevalca, da poda poročilo večine zakonodajnega odbora o tem zakonskem predlogu.

POROČEVALEC VEČINE MILOŠ CAREVIĆ (*bere poročilo*²¹).

Gospodje in tovariši ljudski poslanci, z nobenim zakonom se ne dogaja toliko samovoljnosti kakor z zakoni o tisku. Ti zakoni imajo pogosto nedolžen značaj in naiven način formulacije, vendar so polni razpok, tako da se zdijo na prvi pogled nenavadno svobodoljubni, v praksi pa so do skrajnosti reakcionarni, ker se vrzeli in dvosmiselnosti razlagajo, kakor je kdaj potrebno.

Naš predlog zakona o tisku je, kakor so sicer vsi zakoni, ki jih sprejema ta visoki dom, jasen, določen, precizen in ne pušča odprtih vrat za samovoljne razlage. Dovolj močni smo, da povemo, kaj dovoljujemo in kaj prepovedujemo. Določbe vseh naših zakonov so brez vsakršne dvosmiselnosti in ta preciznost v uporabi je tisto, kar mora slehernega državljana pomirjati. Zakon o tisku nam je potreben, kakor je povedal v svoji obrazložitvi minister za konstituantno, ne samo zaradi kulturno-vzgojne naloge tiska, kar mi vsekakor in edino zahtevamo od našega tiska kot sredstva za vsestransko kulturno vzgajanje in politično prosvetljevanje in aktiviranje ljudstva, marveč tudi predvsem zato, da bi ljudstvu omogočili in olajšali udeležbo in kontrolo pri graditvi države.

Svobodni tisk mora omogočiti najširšo kritiko vseh pomanjkljivosti pri državni, gospodarski in kulturni graditvi, zlasti pa kritiko organov ljudske oblasti, da bi se hitreje popravilo in zboljšalo delovanje državnega aparata.

²⁰ Predlog zakona z obrazložitvijo gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 592–601; razpravo na 9. seji zakonodajnega odbora dne 21. avgusta 1945 gl. RZO, str. 428–448.

²¹ Poročilo zakonodajnega odbora gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 601–602.

Sleherna izmed državljskih svoboščin se mora gibati v mejah zakonov, tudi svoboda tiska. V nobeni državi ni anarhistične svobode in je ni mogoče dopustiti nobenemu posamezniku in tudi ne skupinam. Tudi po osnutku zakona lahko vsakdo prosto izreče svoje misli v tisku in ga ni mogoče ovirati, razen v izjemnih primerih, ki jih naš osnutek izrecno predvideva, v nasprotju s številnimi zakoni o tisku, ki neprecizno, samo za primer, naštevajo nekatere primere, samovoljnemu razlaganju pa prepuščajo številne nenaštete primere. Prav zaradi tega, ker so vse izjeme izrečno neštete v zakonu, je svoboda tiska po našem osnutku popolnejša, saj je slehernemu državljanu jasno, kaj je prepovedano.

Kaj pa je to, kar predlog zakona o tisku prepoveduje? Prepovedano je širiti tisti tisk, ki propagira, izziva ali razpihuje nacionalno, rasno ali versko neenakost, sovraštvo ali razdor.

Kdo bi še želel, da bi bilo komu dovoljeno, da bi kakorkoli, zlasti pa s tiskom, propagiral spodkopavanje osnovnih temeljev, na katerih sloni naša bratska skupnost narodov? Mislim, da takih ni med nami.

Prepovedano je pozivati državljane na upor, diverzijo ali sabotažo. Prepovedani so torej anarhistični delikti, ki jih noben zakon o tisku ne dovoljuje.

Prepovedano je pozivati državljane na nasilno rušenje ustavne ureditve naše države, prepovedano je pozivati državljane, da bi po protiustavni poti, z nasiljem, spremenili ustavno ureditev – spet določba, ki je skupna vsem zakonom o tisku na svetu.

Dalje je prepovedano žaliti in obrekovati prijateljske države, s čimer bi kdo želel kaliti dobre mednarodne odnose in mednarodni mir. Ta prepoved je dokaz naše miroljubnosti in naše želje, da bi imeli dobre mednarodne odnose.

S tiskom je prepovedano dovoljevati in podpirati delovanje in delo zunanjim sovražnikom naše države.

S tiskom je prepovedano pozivati državljane, naj ne izpolnjujejo vojaške dolžnosti.

Prepovedano je širiti neresnične in vznemirljive vesti, katerih namen je ogroziti državne in narodne interese.

Prepovedano je s tiskom izdajati vojaške tajnosti.

Prepovedano je s tiskom žaliti in obrekovati vrhovna zvezna in federalna predstavniška telesa naše države.

In končno je prepovedano težko žaliti moralo in spodbujati s tiskom h kriminalu.

Po našem predlogu zakona o tisku je pravilo, da izreka prepoved tiska ljudsko sodišče, in sicer okrožno sodišče na predlog javnega tožilca. Proti vsakemu sodnemu sklepu o prepovedi se je mogoče pritožiti na višje sodišče. Izjema je, in to natančno omejena izjema, da samo pri nujnih in očitno nezakonitih spisih lahko javni tožilec začasno, za najkrajši čas, prepove širjenje tiskane stvari, vendar je ta njegova rešitev prav tako zavezana dokončni rešitvi sodišča, ki prepoved v 4 urah potrdi ali razveljavi.

V zakonu je natančno vse povedano, kaj se prepoveduje. Pripomniti moramo, da za tiskanje in izdajanje tiskanih stvari ni potrebno nobeno prejšnje dovoljenje oblasti, da ni nobene cenzure, polaganja kavicije ali podobno, kar smo imeli v prejšnjih zakonih in kar je ponekod tudi v sedanjih zakonih o tisku.

Celo pri knjigah, umetniških delih in podobnih neobčasnih tiskanih stvarih – brošurah in podobno – ni potrebna nobena poprejšnja prijava ali dovoljenje oblasti.

Glede periodičnih spisov – časnikov, revij in podobno – določa osnutek, da je treba prijaviti izhajanje oblasti največ 14 dni pred začetkom izhajanja. In potrebna je le prijava, ne pa tudi dovoljenje oblasti. Samo po sebi je razumljivo, da osnutek predvideva, kaj mora prijava vsebovati: naslov časnika, ime in poklic izdajatelja, odgovornega urednika in članov uredništva, tiskarno, kraj izdajanja časnika, naravo in vrsto časnika, revije ipd. Če je to izpolnjeno, ni potrebno nobeno prejšnje dovoljenje oblasti, da bi periodični spis – časnik, revija ipd. – lahko izhajal.

Še eno precizno in jasno prepoved ima naš predlog zakona o tisku, prepoved, ki je dosledno izvedena v vseh naših zakonih, ki je ravno zakon našega ljudskega boja in pridobitev tega boja. Da bi tisk v resnici izpolnil svojo kulturno-vzgojno nalogo in da bi se očistil moralne in politične korupcije, predvideva naš osnutek, kdo ne more biti izdajatelj, urednik in stalni član uredništva. Živimo v času, ko je še vse polno strašnih ostankov preteklosti. S tistim, kar je v tej preteklosti strupeno in usodno, se moramo bojevati, ker še ni napočil čas, ko gibanja iz preteklosti ne bi imela določene moči, določenega strupenega učinka. Vse predolgo je trajal stil strašne, nečloveške propagande, tako da marsikaj iz te hude preteklosti kdaj pa kdaj kaže težnjo, da bi se povampirilo. Tisk ne more biti v rokah ljudi, ne morejo ga izdajati, urejati in v njem sodelovati ljudje, ki ne uživajo političnih in državljanskih pravic; osebe, ki so bile funkcionarji ali vidni člani v raznih kvislinških organizacijah ali so sodelovale s sovražnikom, njegovimi domačimi ali tujimi pomagači; osebe, ki so bile izdajatelji, uredniki, sodelavci in pisci fašističnih in profašističnih časnikov, knjig, revij ipd., razni Krakovi, Periči, Joniči in vsi tisti, ki so med vojno kot izdajatelji, uredniki in sodelavci razpihovali nacionalno, rasno ali versko sovraštvo in razdor, ter nazadnje osebe, ki so uporabljale tisk za širjenje pornografije, za izsiljevanje in podobna nemoralna dejanja – razni Cicvariči, Savkoviči in njim podobni.

Te ozke in nujne omejitve so dokaz demokratične narave našega predloga zakona o tisku. Te omejitve so prav v interesu svobode tiska, in to bo dobro razumel vsakdo, ki pozna našo neobrzdano in naš temperament, kdor ve, kaj vse se je počelo v preteklosti.

Glede enega izmed najbolj delikatnih vprašanj vsakega zakona o tisku, glede vprašanja popravkov, je naš osnutek prav tako jasen in precizen. Znano je, da je naša prejšnja literatura prepolna primerov samovoljnih napadov, ne na kakšne velike in pomembne politične osebnosti, marveč tudi na manj znane posameznike iz našega političnega in družbenega življenja, ki so se morali bati za svojo čast in za svojo podobo, ker je bilo zakone zlahka izigrati, kadar je šlo za popravke.

Da bi se s tiskom po eni strani omogočila stvarna in najširša kritika dela uradnih in privatnih oseb in da bi bili po drugi strani posamezniki zavarovani pred osebnimi, neupravičenimi in zlonamernimi napadi, naš osnutek predpisuje, da ima sodišče pravico, če med posamezniki in uredništvu ne pride do sporazuma o objavi popravka, da samo z razsodbo odloči, ali listu ne bo treba objaviti popravka, ali pa mu bo ukazalo, da popravek objavi. Sodišče mora glede take zahteve razsoditi v treh dneh, nezadovoljna stranka pa ima v takem primeru pravico do pritožbe na višje sodišče.

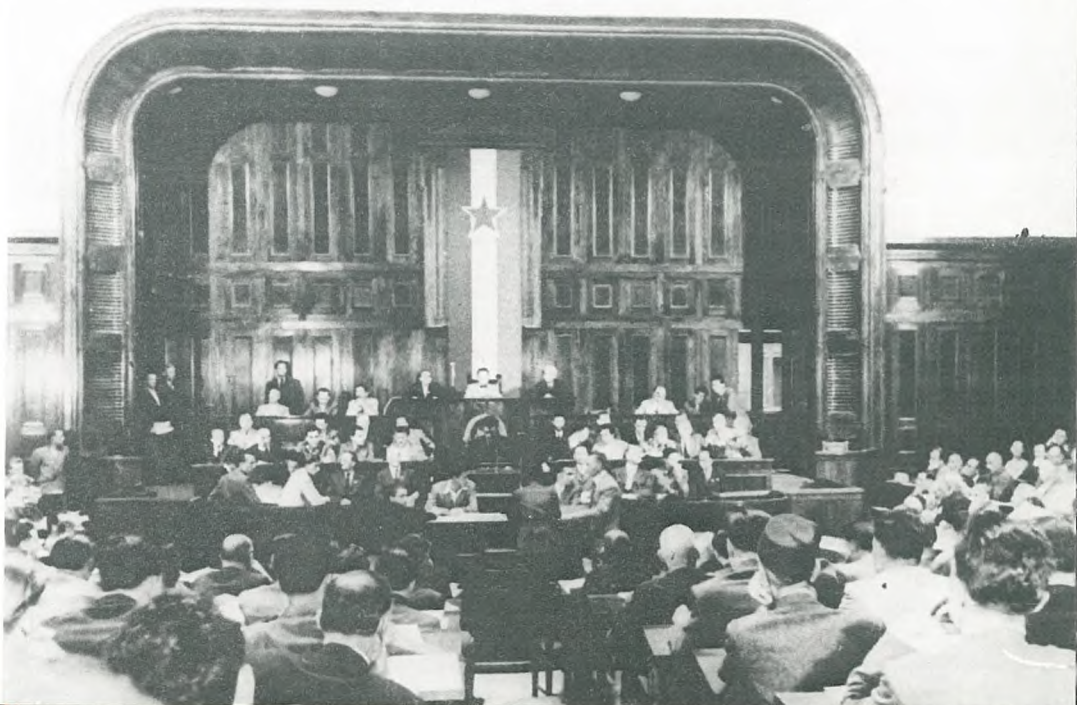
Glede kazenskih predpisov se je naš osnutek ustavil samo pri inkriminaciji najhujših kaznivih dejanj prek tiska. Vse drugo se sodi po splošnem kazenskem zakoniku. Kazni so zelo mile in zmerne. Meja med minimumom in maksimumom

Predsednik ministrskega sveta DFJ maršal Josip Broz Tito za govorniškim odrom tretjega zasedanja AVNOJ (10. avgusta 1945). V prvi vrsti za maršalom Titom so ministri dr. Ivan Šubašić, Sava Kosanović (levo), Stevo Zečević in dr. Anton Kržišnik ter na koncu dr. Simiša Stanković, predsednik AŠNO Srbije. V drugi vrsti je prvi z leve sekretar AVNOJ Mile Perunčić.

Pogled v dvorano med prvo redno sejo tretjega zasedanja AVNOJ (7. avgusta 1945): z govorniškega odra sporoča sekretar AVNOJ Mile Perunčić imena novih poslancev, ki prihajajo v razširjeni AVNOJ in začasno ljudsko skupščino.

Podpredsednik ministrskega sveta in minister za konstituanto Edvard Kardelj. (Narisal Pjer Križanič, 1945.)

Prof. Sreten Vukosavljević, predsednik AVNO Sandžaka, minister v londonski vladi dr. Šubašića in minister za kolonizacijo v enotni vladi Tito - Šubašić. (Narisal Pjer Križanič.)

Sreten Zujović finančni minister, sekretar ENOF in predsednik odbora predsednikov parlamentarnih skupin začasne ljudske skupščine DFJ; živi v Beogradu. (Narisal Pjer Križanič.)

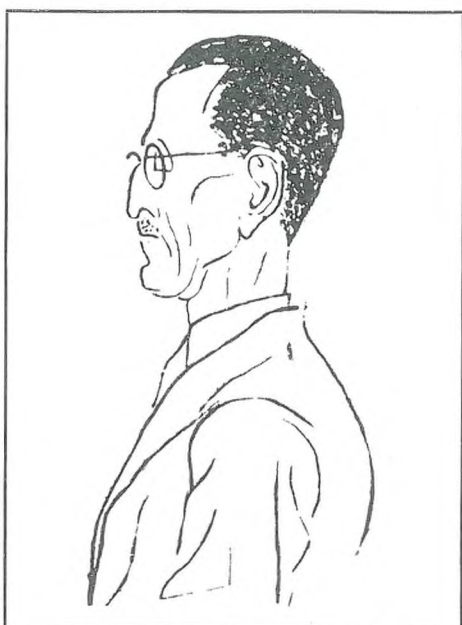
Dr. Dragoljub Jovanović, bivši univerzitetni profesor, ljudski poslanec in sekretar Enotne narodnoosvobodilne fronte Jugoslavije ENOF; živi v Beogradu. (Narisal Pjer Križanič.)

Moša S. Pijade (4. I. 1898o.–15. III. 1957), eden izmed čelnih borcev osvobodilne vojne in revolucije, podpredsednik AVNOJ (1942 do 1945), podpredsednik prezidija ustavodajne in ljudske skupščine (1945 do 1953), podpredsednik ZIS (1953–1954), predsednik zvezne ljudske skupščine (1954 do 1957). (Narisa! Pjer Križanić.)

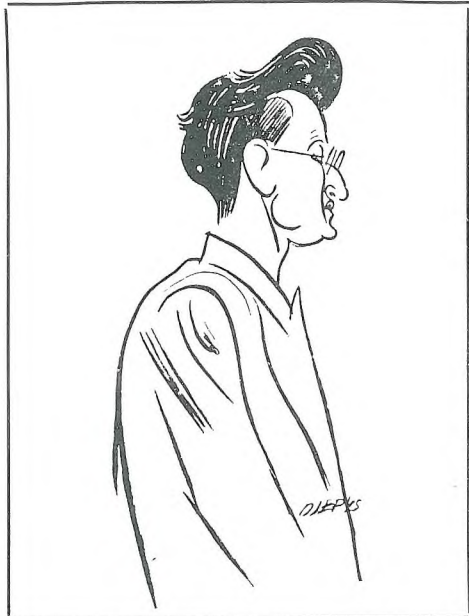

Mile Peruničić, narodni prvak Sandžaka, prvi »notranji minister« – član izvršnega odbora AVNOJ (1942–1943), poverjenik za prehrano NKOJ (1943–1945), sekretar AVNOJ in sekretar začasne ljudske skupščine DFJ (1945). (Narisa! Pjer Križanić.)

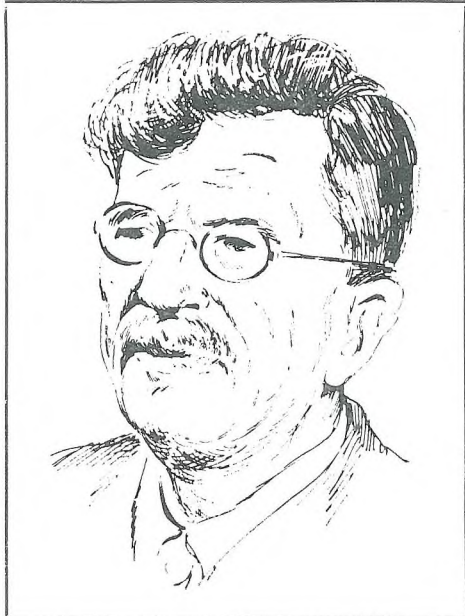
Začasna ljudska skupščina DFJ (10. 8. 1945)

Od leve na desno: prva vrsta: Rodoljub Colaković, Todor Vujanović, Krsto Popivoda in Hasan Brkić, druga vrsta: Rato Dugonjić, general Rade Hamović, general Bogdan Oreščanin, tretja vrsta: efendija Murat Sećeragić, dr. Drago Marušić, prota Milan Smiljanić, dr. Pavle Gregorić, Antun Augustinić in Dragutin Saili, četrta vrsta: v sredini Josip Jeras.

Petar Stambolić, član glavnega narodnoosvobodilnega odbora Srbije v dneh užiške republike (1941), član glavnega štaba NOV in PO Srbije (1944). (Narisal Pjer Križanić 1945).

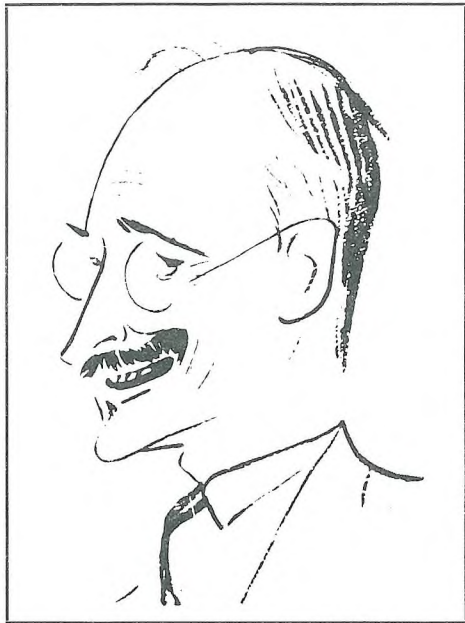

Akademik Aleksandar Belić, predsednik srbske akademije znanosti, prišel v razširjeni AVNOJ kot ugledni znanstveni in javni delavec.

General Mihailo Apostolski, član AVNOJ in član predsedstva AVNOJ in predsedstvačasne ljudske skupščine DFJ (1943—1945), komandant glavnega štaba NOV in PO Makedonije (1941—1944).

Prof. Nedeljko Divac, dolgoletni predsednik jugoslovanskega profesorskega združenja, prišel v razširjeni AVNOJ kot šef socialnodemokratske stranke. (Narisal Pjer Križanić.)

je široka in daje sodišču velike možnosti. Najhujša kazni je pet let odvzema svobode, kar je izjema, sicer pa so kazni od štirih mesecev do enega leta.

To bi bilo najpoglavitnejše, kar je jedro predloga zakona o tisku. Prepričan sem, da je vsakomur jasna tendenca tega osnutka: pravno potrditi, utrditi in hkrati regulirati pravilno uresničevanje svobode tiska, ki je dobil svobodo in možnost, pravico in dolžnost služiti edino ljudstvu, njegovim interesom in njegovemu napredku, in da bo ta osnutek v tem domu soglasno sprejet. (*Pri-trjevanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec dr. Dragić Joksimović, ki bo podal poročilo manjšine zakonodajnega odbora.

POROČEVALEC MANJŠINE DR. DRAGIĆ JOKSIMOVIĆ (bere):

ZAČASNI LJUDSKI SKUPŠČINI DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Beograd

Na seji zakonodajnega odbora dne 21. avgusta t. l. smo razpravljali o predlogu zakona o tisku in ga z večino glasov sprejeli. Pri sprejemanju navedenega zakonskega predloga smo oddvojili svoje mnenje in dali tole izjavo:

Zakon o tisku je čisto formalni zakon, ki v svojem 1. členu manifestira svobodo tiska. Toda svoboda tiska kot svoboda mišljenja je svoboda političnega življenja in ni odvisna samo od nekaj določb, ki imajo formalno naravo, marveč je pogojena z materialnimi in političnimi dejstvi.

Materialne možnosti tiska (papir in tiskarne) so v rokah oblasti, ki je politično izključna. Ni zgolj naključje, da med sto listi, ki izhajajo danes pod direktivo in disciplino ljudske fronte, ni nobenega lista, ki bi zastopal kakšno samostojno mnenje zunaj fronte.

Politični pogoji glede tiska so taki, kakršne najdemo v vseh zakonih, ki omejuje različne pravice in, kar je še huje od teh omejitev, puščajo nedoločene pojme o pridobitvah narodnoosvobodilnega boja in o ljudski oblasti. Tako nedoločene in samovoljne jih prepuščajo tolmačenju oblasti, ki so samovoljne tako pri postopku kakor tudi v pristojnosti.

Svoboda tiska pomeni svobodo političnega življenja. Prvega ni brez drugega.

Če se potemtakem ne zagotovijo vsi pogoji političnega življenja, tudi ni svobode tiska.

Od zakona o volilnih imenikih pa prek zakona o volitvah ljudskih poslancev in drugih političnih zakonov se povsod ponavlja isto: kdo ima pravico govoriti, kdo ima pravico glasovati, kdo je lahko izvoljen in koga je mogoče imeti za fašista in profašista.

In če se še iz obrazložitve vzame, kaj vse je mogoče inkriminirati in kaj vse velja za pridobitev, se zastavlja vprašanje: o čem sploh lahko tisk govori in razpravlja, če je zlahka mogoče inkriminirati tudi načelne spremembe in reforme.

Vprašanja o notranji kontroli časnika, o njegovih dohodkih in drakonskih kaznih za tistega, ki piše, za tistega, ki časnika tiska, in za tistega, ki ga razširja, pa se nam sploh ni treba dotikati.

Za poročevalca je bil določen dr. Dragić M. Joksimović.

Beograd, 23. avgusta 1945

Radmilo Ž. Stojilković, s. r.
dr. Dragić M. Joksimović, s. r.

Gospodje in tovariši ljudski poslanci, v zvezi s tole našo izjavo si dovolj-jem povedati še nekaj besed.

Prvi člen predloga zakona o tisku se glasi: »Tisk je v Demokratični federativni Jugoslaviji svoboden. Nihče ne sme biti oviran v svobodnem izražanju svojih misli v tisku, razen v primerih, ki jih določa ta zakon.«

Katere primere določa ta zakon?

Določila 11. člena prepovedujejo razširjanje in prodajanje posameznih knjig, časnikov in drugih tiskanih stvari, ki vsebujejo propagiranje, izzivanje ali razpihovanje nacionalne, rasne ali verske neenakosti, sovraštva in razdora, odobravanje ali podpiranje delovanja zunanjih sovražnikov Demokratične federativne Jugoslavije, širjenje neresničnih in razburljivih vesti, ki ogrožajo državne in narodne interese.

Na podlagi tega načela in izrazov, ki se uporabljajo v njem, ki so samovoljni, elastični in premalo določni, je mogoče prepovedati razširjanje in prodajanje devet desetih tiskanih spisov.

Drugi odstavek 13. člena predloga zakona o tisku daje široko pravico javnemu tožilcu, da lahko v posebno nujnih in upravičenih primerih izreče začasno prepoved širjenja in prodajanja časnikov oziroma periodičnega tiska in ukazati ljudski milici, da zapleni tiskane primere in, če je potrebno, zapečati tiskarski stavek, klišeje in temu podobno.

Mi smo nasprotovali in nasprotujemo tako široko zastavljeni intervenciji javnega tožilca, ker to lahko pripelje tako daleč, da se načelo svobodnega tiska – razglašeno v 1. členu predloga zakona o tisku – do največje meje reducira in zoži kljub dejstvu, da je javni tožilec po navedenem zakonskem predpisu dolžan poslati odločitev o prepovedi pristojnemu okrožnemu sodišču. Naš predlog v zakonodajnem odboru, da se ta huda določba omili vsaj toliko, da o prepovedi odločajo izključno okrožna sodišča na predlog javnega tožilca, žal ni bil sprejet.

Časniki, knjige in drugi spisi, tiskani v tujini, smejo svobodno prihajati in se razpečavati v Demokratični federativni Jugoslaviji brez vsakršnega dovoljenja, vendar imajo pravico razpečavati tuji tisk samo domača podjetja in ustanove, ki dobijo za to posebno poblastilo od zveznega ministrstva za informacije (prvi odstavek 15. člena). Izjemno od tega predpisa je dovoljeno prihajanje in razširjanje v državi časnikov, knjig in drugih spisov, ki se tiskajo v tujni v jezikih naših narodov ali ki so namenjeni našim narodom, vendar spet po prejšnji dovolitvi zveznega ministrstva za informacije (drugi odstavek 15. člena).

Te in take določbe močno zožujejo načelo svobode tiska, kajti ministru za informacije dajejo suvereno pravico, da ravna po lastnem preudarku, državljanse naše države pa v največji meri omejujejo zastran uporabe tujih tiskanih spisov.

Kdor želi izdajati časnike ali občasne spise, mora najmanj 14 dni pred začetkom izdajanja predložiti pristojnemu okrožnemu javnemu tožilcu prijavo, v kateri naj navede: 1. naslov časnika ali periodičnega tiska, ki ga bo izdajal; 2. ime, poklic in naslov izdajatelja, odgovornega urednika in drugih članov uredništva; 3. naziv (firmo) in naslov tiskarne, v kateri bo tiskal; 4. kraj izdajanja časnika ali periodičnega tiska (npr. dnevnik ali tednik, zabavnik, književna ali politična revija itd.). Izdajatelj je prav tako dolžan predložiti javnemu tožilcu prijavo o vsaki spremembi gornjih okoliščin najpozneje 24 ur potem, ko je sprememba nastopila (4. člen.)

Cepprav ustanovitev časnika in začetek izdajanja periodičnega tiska nista vezana prejšnjemu dovoljenju nobene oblasti, pa vendarle nismo bili in tudi zdaj nismo za to, da bi se pri javnem tožilcu vlagala kakšna prijava, kajti samo dejstvo, da se izdajanje časnika in periodičnega tiska mora prijaviti javnemu tožilcu, čeprav taka prijava ni v zvezi z nobenimi sankcijami, pomeni precejšnjo omejitev ne samo svobode tiska, temveč tudi svobode nasploh.

In nazadnje poudarjam in podčrtujem določbo 12. člena zakonskega predloga, ki določa, da se sme popolnoma prepovedati časnik ali drug periodični tisk, ki objavi prepovedano vsebino, navedeno v 11. členu, ter so zaradi tega njegove številke večkrat, najmanj pa trikrat zapored sodno prepovedane. Ta zakonska določba – že sama po sebi težka – potencira samovoljnost in nedoločnost uporabljenih izrazov v 11. členu tako zelo, da ni časnika in periodičnega tiska, katerega izhajanja ne bi bilo mogoče popolnoma prepovedati.

In vsega povedanega izhaja jasno in nepobitno, da tisk po navedenem zakonskem predlogu ni svoboden in da ne more biti svoboden, ker je povezan s težkimi in nepotrebnimi omejitvami, ki zavirajo izpolnitev poglobitve naloge tiska: da služi resnici, svobodi in resnični demokraciji. Zato smo v zakonodajnem odboru glasovali proti, glasovali pa bomo proti omenjenemu zakonskemu predlogu o tisku tudi tukaj v skupščinskem plenumu.

PRESESEDNIK: Začenjam razpravo v načelu. Besedo ima podpredsednik vlade in minister za konstituanto tovariš Edvard Kardelj. (*Ploskanje.*)

PODPRESEDNİK VLADE IN MINISTER ZA KONSTITUANTO

EDVARD KARDELJ: Kar zadeva pripombe in dodatke zakonodajnega odbora, jih sprejemam. Skupščinska manjšina je v svoji izjavi poudarila dva razloga, zakaj ne odobrava tega zakona. Prvi razlog manjšine je: materialna sredstva so v rokah države in zaradi tega svoboda tiska ni dovolj zagotovljena. Materialna sredstva so v rokah države, ki jih bo po njihovem mnenju enostransko delila, in zato ostajajo demokratični ukrepi tega zakona samo mrtva črka. Drugi razlog manjšine je v tem: sedanja politična konstelacija je taka, da je svoboda tiska zgolj formalna.

Kar zadeva prvi razlog, bi pripomnil tole. Res je, da se je glede tega v naši državi marsikaj spremenilo. Tisk oziroma njegova materialna sredstva (papir, tiskarna itd.) so bila prej v rokah kapitalistov, različnih finančnih koncernov, tovarn papirja itd. – le v rokah ljudstva niso bila. (*Ploskanje.*) Zato je bila svoboda tiska tedaj samo prazna fraza, ne glede na to, kakšne zakone smo imeli. To je tako bilo in tako je tudi v številnih drugih državah. Poleg kartelov časopisnih koncernov ipd. so nekdanje v Jugoslaviji obstajali tudi različni tajni denarni viri tujega (fašističnega in drugega) izvora, iz katerih so se plačevali članki, časnikarji, knjige in podjetja. In vse to je bilo usmerjeno k pripravljanju: pete kolone v naši državi, k slabitvi notranje moči naše države, k spodkopavanju njene moralne moči. Tak je bil naš tisk ne samo po 6. januarju, temveč tudi pred 6. januarjem 1929. V takih okoliščinah pa seveda čisto naravno ni moglo biti tiskovne svobode.

Danes je stanje v tem oziru popolnoma drugačno. Danes so materialna sredstva za tisk v glavnem v rokah ljudstva. Resda je bila ta vrsta materialnih sredstev večidel med to vojno uničena in zdaj nimamo vsega tistega, kar je najnujnejše, da bi naši narodi lahko popolnoma zadovoljili svoje potrebe. Toda dejstvo, da so ta materialna sredstva v rokah ljudstva, se pravi v rokah ljudske oblasti, ki je zrasla iz ljudstva, pod njegovo upravo in upravo ljudskih organizacij, ki so se bojevale proti okupatorju, za svobodo svoje države, za demokra-

cijo in svobodo tiska – to dejstvo pač jamči, da bodo naši narodi imeli svobodo tiska ne samo na papirju, temveč tudi v resnici. (*Ploskanje.*)

Če pa bo naša država ta materialna sredstva povečala, jih bo znala tudi pravilno razdeliti našim ljudskim množicam, in sicer tako, da ne bodo več objekt špekulacije proti ljudstvu in da svoboda tiska ne bo več svoboda na papirju. Tako se bo tisk slednjič otresel tiste kontrole, ki so jo v preteklosti izvajali različni časopisni koncerni, finančni kapital in lastniki različnih tajnih virov.

O tej kontroli tiska manjšina tukaj, v naši začasni ljudski skupščini, ne govori. Toda ta kontrola je v številnih državah prav tista dejansko učinkovita kontrola, ki ne dopušča, da bi široke ljudske množice imele svoboden tisk.

Ko manjšina pravi, da je tisk v rokah države, pozablja dodati, da je velika razlika med to državo in ono staro državo. Stara država je bila v rokah protiljudskih plasti, v rokah peščice, majhne skupine sovražnikov ljudstva, zato je naravno, da ta država in vsa njena materialna sredstva niso mogla biti uporabljena drugače kakor proti interesom ljudstva. Nova Jugoslavija je zgrajena po volji ljudskih množic. Nova Jugoslavija – to je instrument v rokah devetih desetih našega ljudstva. (*Pritrjevanje.*) Se pravi – oblast velikanske večine ljudstva nad neznatno reakcionarno, protiljudsko manjšino.

Ta protiljudska manjšina je bila med okupacijo najbolj goreč privrženec in pomagač okupatorja pri njegovih zločinih proti našemu ljudstvu. Če ta manjšina po tem zakonu nima svobode tiska, tj. fašistični kvislinški ostanki v naši državi po tem zakonu ne bodo mogli ustanavljati svojih časnikov in zanašati razdora med naše ljudstvo – mislim, da bo to le v korist ohranitve našega demokratičnega reda. In če bi šli po tej poti naprej, bi lahko naredili še en sklep, namreč – da tisti, ki se zdaj pritožuje, češ da so materialna sredstva tiska v rokah države, želi po mojem mnenju, da bi materialna sredstva tiska ne bila v rokah ljudstva, marveč v rokah finančnega kapitala in sovražnikov ljudstva. (*Pritrjevanje.*)

Drugi ugovor, ki ga poudarja manjšina v svoji izjavi, je, kakor smo dejali, ugovor, da je sedanja politična konstelacija taka, da se o svobodi tiska lahko govori samo formalno. Priznavam, da je sedanja politična konstelacija v Jugoslaviji še dokaj daleč od tega, da bi mogli biti z njo zadovoljni. Toda za tako konstelacijo nismo krivi mi. Mislim, da so za tako konstelacijo krivi okupatorji, ki so nam za dediščino marsikaj zapustili; da so krivi kvislingi, ki so pomagali okupatorju pri ustvarjanju takih okoliščin v Jugoslaviji, in da so krivi vsi tisti, ki so se skrivali po mišjih luknjah, medtem ko se je ljudstvo bojevalo za svobodo in tudi za svobodo tiska. (*Pritrjevanje.*) Vsak pameten človek ve, da čez noč ne moremo ustvariti normalnih političnih razmer, in naravno je, da v razmerah, ki niso povsem normalne, obstajajo tudi določene omejitve, ki so v zakonu popolnoma jasno in natančno postavljene in veljajo za fašistične, profašistične in kvislinške ostanke v naši državi. Mislim, da nihče izmed vas in nikomur izmed ljudi, ki so zares demokrati in ki jim je do tega, da se demokracija ohrani, ni do tega, da se dá svoboda tiska fašistom, ki bi jo uporabljali za uničenje demokracije v naši državi. (*Pritrjevanje.*) Prav tako ne pravim, da je zakon o tisku v taki obliki več en. Ne. Mislim, da bomo v kratkem času, morda čez nekaj let, napredovali tudi v tem pogledu. Da bi lahko v tem pogledu napredovali, je dolžnost vseh demokratičnih sil, če so zares demokratične, da ustvarijo tako konstelacijo, ki bi izključila nevarnost fašističnih ostankov v naši državi. Zato je potreben boj proti fašističnim ostankom. (*Ploskanje.*) Zdi se mi, da je skupščinski opoziciji v njeni ihti do tega, da bi se čez noč rehabilitirali vsi fašistični

in kvislinški ostanki. Zato je ta ihta dokaj sumljiva po naravi. Kajti če so ti ljudje lahko štiri leta potrpežljivo čakali in od strani opazovali, kako se ljudstvo bojuje proti okupatorju, kako pada, umira, trpi in se z orožjem v rokah vojskuje poleg drugih demokratičnih svoboščin tudi za svobodo tiska – če so lahko štiri leta potrpežljivo čakali, mislim, da lahko tudi zdaj malce potrpijo in počakajo, dokler ne bo ljudstvo počistilo izmed sebe ostankov fašizma in izdajalstva. (*Viharno ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima minister za informacije Sava Kosanović.

MINISTER ZA INFORMACIJE SAVA KOSANOVIĆ: Tovariši ljudski poslanci, ustavil se bom malo pri tujem tisku zato, da ne bi v zamejstvu nastajala zmeda ob tem, kar je manjšina imela za potrebno poudariti, češ da so sprejete zelo velike omejitve za tuji tisk. Kot minister za informacije naj ugotovim, da je po tem zakonu dovoljeno, da tuji tisk prosto prihaja v Jugoslavijo. Omejitve, naštete za tuji tisk, so zgolj omejitve, ki preprečujejo, da se s tujim tiskom ne bi širila protidržavna in profašistična propaganda v Jugoslaviji. Ne mislim, da bi manjšina želela, da bi se s takim tujim tiskom dovolilo pozivati državljane na upor v Jugoslaviji, ali propagirati rasno in nacionalno sovraštvo.

Kar zadeva omejitve za tisk, ki je objavljen v naših jezikih in ki je kot propagandni material namenjen našim narodom v Jugoslaviji iz tujine, bodisi v naših jezikih bodisi v kakšnem tujem jeziku, mora seveda biti nad takšnim tiskom, ki je poslan za direktno propagando v naši državi, določena kontrola, določeno nadzorstvo. Nobene države na svetu ni, ki bi dovoljevala, da se iz tujine v jeziku njenih narodov ali v kakšnem drugem jeziku pošilja propaganda, ki je v nasprotju s koristmi te države. Doživeli smo, da so v tujini izhajali časniki, in tudi danes izhajajo, ki so bili neposredno ustanovljeni in organizirani za to, da bi rušili enotnost narodov in obstoj države. Tu je bila tudi najbolj strupena profašistična propaganda in vse to je že za nami. Te izkušnje moramo upoštevati in take propagande nikakor ne smemo dovoliti.

Vendar bi kot minister za informacije rad ugotovil, da smo mi prva država v Evropi, ki ni doslej prepovedala vstopa nobenemu tujemu časnikarju, ki je dala popolno svobodo pri pošiljanju tujih časnikov in ki je odpravila cenzuro za poročila tujih dopisnikov iz naše države. Nimamo potrebe, da bi spuščali »železno zaveso« pred tisto, kar se v Jugoslaviji dogaja, ne želimo ničesar prikrievati, marveč, nasprotno, želimo, da vsi vidijo in spoznajo resnico o Jugoslaviji. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudska poslanka tovarišica Mitra Mitrović-Dilas.

MITRA MITROVIĆ-DILAS: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, prvo, kar bi rada poudarila v zvezi s tem zakonskim predlogom, je, da je sestavni in neločljivi del tistih političnih zakonov, ki smo jih že sprejeli v tej skupščini, saj dopolnjuje in nadalje razvija demokratičnost in svobodoumje naših zakonov. Še več, ti drugi zakoni bi utegnili veliko izgubiti pri svoji demokratičnosti, če jih ne bi dopolnjeval, podpiral in jim omogočal izvajanja prav ta zakon o tisku. Zakon o tisku je zakon o javni pisani besedi, ki je tako močno sredstvo za kulturno in politično dviganje ljudskih množic. Ta zakon o tisku se brez dvoma razlikuje od vseh dosedanjih zakonov pri nas in jaz bom poudarila le eno podrobnost, vendar veliko podrobnost, ki ga odlikuje in loči od vseh prejšnjih zakonov o tisku. S tem zakonom namreč ni določena nobena preventivna cenzura ne za občasne in ne za druge spise in časnike, s čimer se tudi odlikuje svoboda in vloga, ki jo ta zakonski predlog daje našemu tisku. Kadar govorimo o

svobodi tiska, se ta svoboda ponavadi presoja po tem, proti čemu vse je mogoče pisati. Že zdavnaj so si naši narodi izbojevali v boju proti okupatorju to pravico, da naš tisk sme pisati proti fašistom, zločincem, izdajalcem svoje države, proti prodanim hlapcem, intrigantom, razbijalcem enotnosti ljudstva, bogatašem in špekulantom in proti vsemu tistemu gnilemu in nezdravemu, zaradi česar je bila v stari Jugoslaviji vklejnena slehernna svobodna beseda. Prvikrat lahko naš tisk svobodno in neovirano piše o tistem, kar ima ljudstvo na duši. To pomeni, da lahko piše danes o obnovi in graditvi naše države, lahko piše o delu saboterjev, lahko piše o pomanjkljivostih dela naših ljudskih oblasti in posameznikov v našem državnem aparatu. Ta zakonski predlog vse to omogoča, omogoča zdravo, ostro in neizprosno kritiko. Ta zakon daje, kakor je bilo rečeno v obrazložitvi, največje možnosti in pravice, ki jih je tisk doslej užival in ki jih mora uživati kot močno sredstvo boja ljudskih množic za napredek naše države. Moč naše demokracije je ravno v tem, da daje v praksi največjo svobodo najširšim ljudskim množicam. Moč našega svobodnega tiska bo v tem, če bo znal kar najbolj vsestransko in najpopolneje izkoristiti pravice, ki mu jih bo dal ta zakon, da postane izraz teženj ljudstva za njihov hitrejši napredek ter za njihovo kulturno in politično vzgojo.

Tisk mora, po tem zakonu pa tudi more, postati danes še ostrejšo orožje boja, da končamo veliko delo graditve naše države, in postati orožje kritike vsega tistega, kar še ni dobro pri nas.

Odlika tega zakonskega predloga in vseh dosedanjih zakonov je v tem, da se skozi njega kakor tudi skozi vse druge politične zakone, ki smo jih sprejeli, močno vleče nit boja proti vsem fašističnim ostankom v naši državi. Tudi predlog zakona o tisku nam bo služil, ko ga sprejmemo, za obrambo naših demokratičnih pridobitev. Fašisti in profašisti na podlagi tega zakona ne bodo mogli sejati verskega in nacionalnega sovraštva, ne bodo mogli spodkopavati enotnosti, enakosti in enakopravnosti naših narodov. Ne bo mogoče več vnašati demoralizatorskega duha. Tak zakon o tisku ne bo dovoljeval ne novih petokolonašev, ne izdajanja vojaških skrivnosti, ne bo dovoljeval ničesar, kar bi pozivalo k sabotaži tedaj, ko si naše ljudstvo na vso moč prizadeva izogniti se lakoti in obnoviti naše gospodarstvo. Nikoli se nismo tudi olepševali s frazami o »čisti demokraciji« in tudi nismo obljubljali »demokracije za vse«, ker bi to bilo za nas, v naši državi, vsaj antidemokratično, ker bi to bila prazna fraza, ker bi to bilo isto, tovariši in tovarišice, kakor če bi med vojno naše lastne puške dajali ustašem in četnikom v roke, da bi tolkli osvobodilno vojsko. (*Ploskanje.*) Take demokracije pri nas ni za fašiste in profašiste in njihove pisune. Moč naše demokracije je tudi v tem, da je dosledna, konsekvantna v boju proti fašizmu in reakciji, tega boja ne misli opustiti, dokler ne bo izginila iz naše države tudi zadnja klica fašizma in reakcije.

Predlog zakona o tisku ne rešuje vprašanja materialnih sredstev razen toliko, da izdajatelji ne morejo biti fašisti in da tudi uredniki ne morejo biti pisuni, plačani iz tujine. Toda svoboda našega tiska je zajamčena, kakor je dejal tovariš Kardelj, s tem, da sredstva tiska niso v rokah sovražnikov, da ljudstvo ni brez teh sredstev, marveč jih je v veliki meri iztrgalo sovražniku in jih ima v svojih rokah, tisk je v rokah ljudske oblasti.

Menda ne bomo dovoljevali papirja tistim, ki bi radi zanašali zmedo med ljudstvo, vtem ko naši otroci, recimo v Bosni in Hercegovini, nimajo začetnice. Sredstva za tisk v rokah ljudstva edino lahko zagotovijo svobodo tiska, osvobo-

dijo tisk podkupovanja, plačanih hvalnic, da bo tisk sredstvo za prosveto in da preneha biti predmet špekuliranja, trgovanja in osebnega bogatenja.

Kolikor je ta predlog zakona o tisku dokaz več o doslednem demokratičnem in protifašističnem progresivnem duhu vseh naših političnih zakonov, toliko se, razumljivo, še jasneje vidi tudi dosledno protidemokratično pojmovanje manjšine v tej skupščini. Samo fašistom naš predlog zakona o tisku ne daje svobode pisanja. Zakon o tisku izključuje le pisanje, ki izziva sovraštvo, versko in nacionalno, nasilno uničenje reda Demokratične federativne Jugoslavije, pisanje proti prijateljskim državam; ne dovoljuje, da bi žalili in obrekovali najvišje organe zveznih in pokrajinskih predstavniških teles; ne dovoljuje pozivov k nezpolnjevanju vojaških dolžnosti; nadalje ne dopušča širjenja lažnih in alarmantnih novic, izdajanja vojaških skrivnosti, diverzije in sabotaže pri graditvi države, industrije in kmetijstva. In za koga se bojuje manjšina? Mar ima manjšina namen ščititi tiste, ki bi radi tako pisali? Mar je za manjšino še vedno vprašanje: ali je treba v naši državi buditi versko in nacionalno sovraštvo ali ne – vprašanje načelne narave? (*Ploskanje.*) Kolikor formulacija o pridobitvah narodnoosvobodilnega boja ni jasna, moramo dodati še tole: da je pridobitev narodnoosvobodilnega boja tudi – odvzeti pravico pisanja tistim, ki bi radi spodkopavali enotnost ljudstva in temelje naše države, ki so jo naši narodi z ranjenimi rokami kos za kosom zbrali in sestavili na podlagi enakopravnosti narodov v federativni Jugoslaviji. (*Ploskanje.*)

Manjšina nadalje pravi, da je naša oblast politično izključna in da danes ni nobenega lista, ki bi zastopal kakšno samostojno mnenje zunaj ljudske fronte. To zares ni naključje. Čeprav so govorniki pred menoj to že povedali, moram vnovič reči, da sestavljajo to izključno politično oblast ljudske fronte komunisti, kmetje hrvatske seljačke stranke, narodna seljačka stranka, radikali in tudi demokrati – člani nekdanje demokratske stranke.

Kadar gre za to, kako pojmuje našo demokracijo manjšina v skupščini, bi nadvse rada izkoristila to priliko, da bi poudarila dejstvo, ki ga manjšina nikakor noče videti, čeprav je zelo vidno. Ko je šlo za zakon o volitvah ljudskih poslancev, manjšina ni hotela videti, da smo tovarišice in jaz danes že na teh volilnih mestih. Noče videti te širine demokracije, ki je milijonske množice brez vseh pravic pripeljala v svobodno politično življenje. (*Ploskanje.*) To dejstvo navajam samo mimogrede, poleg drugih, ki so jih že mnogokrat povedali moji tovariši. Manjšina vidi le tiste, ki jim je pravica odvzeta, to pa so zmeraj, v vsakem našem zakonu, samo pomagači fašistov, samo sovražniki enakopravnosti naših narodov, samo sovražniki federacije in njim podobni. Mar imajo vsi taki pravico pretendirati na demokratičnost? Menda ne bomo dovolili, da bi nam v časnikih pisali: naj živijo klavci, naj živi Ante Pavelić ali Draža Mihailović!

In končno, tovariši, pogledjmo še širše! Po daljši vrsti let so naši narodi dobili pravico do sredstev za svoje resnično kulturno spopolnjevanje in prosvetljevanje. Široke ljudske množice lahko danes berejo dobro, resnično in lepo knjigo, knjigo v svojem narodnem jeziku, resnično knjigo o prijateljskih državah. Danes se ne črtajo več vrste iz knjig Tolstoja in Gorkega in tudi ne Heinejevi verzi. Odprla se je tudi velika lepa knjiga o ZSSR, ki so jo pred vojno zastrupljale ogabne laži. Ves ta zakon preveva v prvi vrsti to, da bodi tisk resničen. Ena izmed najlepših strani tega zakona je, da si prizadeva zagotoviti visoko moralo v našem tisku, ki je močno sredstvo za vzgajanje množic. Inkriminirajo se strogo kot narodno izdajstvo sestavki, ki spodkopavajo moralo in navajajo h kriminalu.

Ta predlog bo prinesel, ko bo uzakonjen, moralo v tisk, naredil bo konec seriji bulvarskih in pornografskih knjižic, naredil bo konec senzacionalnim političnim novicam in intrigam, naredil bo konec časnikom, kakršen je bil Cicvaričev »Balkan«, varoval bo našo mladino in ljudske množice pred slabo in kabaretsko literaturo. (*Pritrjevanje.*) Ostaja samo to, da naš tisk pravilno uporabi ta zakon in postane resnično sredstvo in organ za kulturno dviganje in politično prosvetljevanje našega ljudstva. S tem predlogom zakona so torej naši narodi utrdili še eno politično postojanko več. S tem zakonom bo tisk postal organ kulturnega in političnega dviganja naših ljudskih množic. In zato, ker ta zakon omogoča to našemu tisku, se z njim v celoti strinjam. (*Pritrjevanje.*)

PRESESEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš Jovan Četković.

JOVAN ČETKOVIČ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, kot star častnik, ki ima grenke izkušnje z vsemi zakoni o tisku v prejšnji Jugoslaviji, tukaj smelo izjavljam, da se mi zdi ta zakonski osnutek boljši, naprednejši od vseh zakonov o tisku, kar smo jih imeli doslej.

Do 6. januarja 1929 smo imeli po takratnih zakonih še tu pa tam nekaj svobode tiska, vendar le svobodo tiska na papirju, vtem ko je v praksi bilo drugače. Objestni žandarmerijski organi so po navodilih svojih gospodarjev brutalno teptali besedo zakona o svobodi tiska in to svobodo tiska na papirju reducirali na nič.

Primerilo se mi je, da je bil moj tednik samo v enem letu 16-krat prepovedan, vsekakor pa so še drugačni primeri, ker moj primer ni bil edini. Gotovo so bili še hujši in slabši primeri v tem nekdanjem času, po katerem še mnogi ljudje s starimi navadami in metodami bolešno vzdihujejo. Živo se še spominjamo vsi mi starejši politični ljudje tistega časa tako imenovanega svobodnega tiska iz nekdanje Jugoslavije, tistega časa, ko so orožniki 56 komunističnih poslancev s puškinimi kopiti pognali iz ustavodajne skupščine in ko je bila prepovedana komunistična partija, njeno premoženje pa zaseženo, njen tisk onemogočen in okrutno zadušen.

Šesti januar je uničil še tisto malo svobode tiska, kolikor smo je imeli, čeprav le na papirju – in je dal žabico na usta vsem tistim, ki se niso spajdašili s korupcionističnim režimom, ki je v nekdanji Jugoslaviji trajal vse do njenega konca. O svobodi tiska v tistem času, znanem po vsem slabem, tovariši in gospodje ljudski poslanci, sploh ne moremo govoriti. Vsi svobodoljubni ljudje so imeli na izbiro: ali jezik za zobe ali pa v razvpito glavnjačo in njej podobne brloge.

Ta strašni in mračni čas je pogoltnil množico naših mladih borcev, tisk pa ni smel o vsem tem niti črhiniti. Bolje povedano, svobodni tisk je bil zadušen, režimski tisk, tisk plačancev pa je zagovarjal umazana in zločinska dejanja svojih gospodarjev. V tem najbolj mračnem obdobju naše preteklosti iz časov nekdanje Jugoslavije je bil pripravljen tudi tisti peklenski načrt financiranja naše države, izdajstva Jugoslavije silam Osi, načrt, ki ga je skoval knez Pavle Karađorđević skupaj z raznimi Živkovići, Nedići, Stojadinovići, Korošci, Mačkom, Cvetkovičem in drugimi slabimi hlapci še slabših gospodarjev, z grobarji ljudske časti in ljudske svobode.

In prav v tem času, ko so kovali demonske verige, ki so rabeljsko in zločinsko vklepale naše narode, lomeč jim hrbtnico in rebra, v tistih dnevih, ko so naši narodi po satanskih načrtih zločinskih voditeljev, zapeljani za Goleš Planino proti volji in čustvom ljudstva, je naš takratni tisk služil jeguljastemu knezu namestniku in njegovim lakajskim sodelavcem pri fašiziranju države, pri

izdajstvu domovine, pri sramotni vdaji, pri ustvarjanju tistega katastrofalnega kapitulantskega načrta, ki smo ga doživeli aprila 1941. Knez in njegovi sateliti pa so ta tisk bogato nagrajevali. S tem zločinskim dejanjem so naše narode pognali v najstrašnejše suženjstvo, osramotili so naše orožje, zaigrali so tisti veliki kapital junaške vojske naših narodov, pridobljen v balkanskih vojnah in v prvi svetovni vojni, posebno brez sramu pa so poteptali ponos junaških sinov naše Šumadije.

Vsemu temu grdemu početu iz tistih časov je botroval naš tisk tistega časa. Zagovarjal je tatvine in ponovne kraje državnega in ljudskega premoženja, varoval je korupcionaše, afere in aferase, širil je kult protekcionizma in protekcionašev, z vso močjo pa se se spravljal na kakršenkoli svobodoumen korak ali potezo katerega koli posameznika ali skupine, ki bi si drznili dvigniti glas proti zločinskim dejanjem nekdanjih voditeljev.

Roko na srce, tovariši in gospodje ljudski poslanci, in primerjajmo današnje in takratne čase, cilje našega boja in cilje političnega življenja, ki ga je zagovarjal takratni tisk. Za čim in za kom iz tistega nekdanjega mračnega časa naj danes začnemo žalovati? Kaj je bilo svetega in dobrega v tisti nekdanji Jugoslaviji, ki sta jo 24 let izkoriščala kot svojo dediščino neki kralj in neki knez iz hiše Karađorđevićev, poleg njih pa različni njuni doglavniki, najbolj brutalni, najbolj krvavi in najhujši tipi, znani po svojih umazanih dejanjih?!

Mar so še ljudje, ki bi želeli, da po vsem tem, kar se je zgodilo v teh štirih zadnjih letih, najbolj krvavih in najbolj slavnih letih boja za svobodo, ki bi želeli, da bi 14.000.000 Jugoslovanov, izmučenih in izkrvavelih, vnovič padlo pod škorenj prav tistih ljudi, ki so jih imenovali množico in jih mučili četr stoletja in na koncu prodali fašističnim zavojevalcem? Kakor kaže, tu pa tam že začenjajo gomazeti vsakršni stari politični klečplazci v upanju, da bodo spet prišli na stare pozicije. Nevarna je ta igra, tovariši in gospodje ljudski poslanci! Kakor da so nekateri prespali vsa ta štiri leta, kakor da se niso ničesar naučili v tem času, v teh štirih, v svetovni zgodovini najpomembnejših letih, tako da ne smejo ali nočejo videti, kaj se je odigralo in kaj se odigrava po vsem svetu, nočejo videti in opaziti dejstev na svetu in pri nas, nočejo opaziti, da se je v teh štirih letih tako v svetu kakor pri nas dogodilo nekaj, kar se ne da spreminjati, kar ostaja neomajno. To je pri nas, tovariši in gospodje ljudski poslanci, krvavo pridobljena svoboda, ki si jo je izbojevalo ljudstvo. Ljudstvo si je samo začelo vladati in ne bo več kakšnih drugih cesarjev in kraljev! Ljudstvo ne bo več izpustilo iz rok svobode, svoje ljudske oblasti, ki si jo je priborilo v teh štirih letih krvavega in najstrašnejšega boja. Ljudstvo si je skovalo resnično bratstvo in enotnost in z najbolj dragocenimi glavami svojih sinov položilo temelje novi Demokratični federativni Jugoslaviji. Naše ljudstvo noče več vrnitve na staro, marveč je trdno odločeno, da pridobitve svojega štiriletnega boja varuje in obvaruje. S temi dejstvi morajo računati vsi tisti gospodarji, vsi tisti, ki mislijo, da bi nekako lahko dobili bitko na volitvah s pomočjo tega ali drugega vpliva od zunaj, s pomočjo tujih vplivov in intervencij, s pomočjo teh ali drugih zvijač, da bi dobili bitko na volitvah, ko so jo že izgubili na bojišču. Vsi taki se silno motijo. Motijo se vsi tisti, ki še prislškujejo glasovom četniško-ustaških, ostankov. Motijo se tudi vsi tisti, ki gradijo svoje načrte na teh glasovih kakor tudi na glasovih te ali druge plačane tuje radijske oddaje. Kajti naše ljudstvo, ki je znalo dobiti bitko na bojišču v teh štirih letih krvavega in najstrašnejšega boja, bo dobilo bitko tudi na popolnoma svobodnih volitvah, ki so pred nami. Na volitvah, na katerih bodo vsi lahko postavili svoje liste, razen fašistov in do-

kazanih narodnih izdajalcev, in bodo za te liste razvili med ljudstvom največjo agitacijo z živo besedo in peresom. Tak je smisel našega volilnega zakona in predloga zakona o tisku, proti kateremu dviga glas naša skupščinska manjšina. In kaj želi naša skupščinska manjšina, naša tako imenovana opozicija, ki je zaognjena s plaščem dozdevne demokratičnosti? Namesto takega njihovega nastopa sem jaz, tovariši in gospodje ljudski poslanci, pričakoval, da bodo nastopili z izjavami samokritike o svojem delu in obnašanju med vojno. Naši narodi dobro vedo, ker so v vseh 24 letih življenja v nekdanji Jugoslaviji dovolj spoznali, kakšna je bila njihova demokracija. Spominjamo se te njihove demokracije še iz časov vidovdanske ustave, obznane in zakona o zaščiti države. Spominjamo se jih tudi iz časov, ko so z Veljo Vukičevićem gradili tisto »trdno mesto«. Poznamo jih in poznamo metode njihove demokracije iz nekdanje Jugoslavije, da jih sploh ne vprašamo, kaj so ti gospodje iz skupščinske manjšine počeli v teh štirih letih krvavih bojev, ko so se naši narodi bojevali proti zločinskemu okupatorjem in njihovim podreplnikom. Za kakšna načela so se bojevali v tem času, s kom v družbi in na čigav račun?

Gospodje in tovariši ljudski poslanci, od naše skupščinske manjšine sem pričakoval, da bo med razpravo o političnih zakonih dala tudi kakšno svojo politično deklaracijo, iz katere bi bilo razvidno njihovo stališče oziroma iz katere bi bilo razvidno njihovo politično stališče, v katerem bi določili svoje poglede na pridobitve narodnoosvobodilnega boja, potem pa njihovo gledanje na Dražo Mihailovića, ki še živi in še rovati. (Tako je!) Pričakoval sem, da bodo povedali, svoje o tej skupini zaslužkarjev, ki se danes zgrinjajo okrog Petra Karađorđevića v Londonu. Upravičeno smo pričakovali, ne samo jaz, tudi vsi drugi tovariši ljudski poslanci, tako njihovo deklaracijo, da bi jo slišalo vse naše ljudstvo in tujina, vendar zaman. Kajti o teh in takih velikih in pomembnih političnih vprašanjih molči gospod Grol, molči demokratska stranka zunaj ljudske fronte, molči skupščinska manjšina. Namesto tega pa se igrajo s kakšnimi praznimi frazami o svobodi in demokraciji. Kakor se obnašajo in kakor nastopajo, bi lahko rekli, da je to enostaven prehod na dnevni red iz parlamentarnega življenja leta 1941 v leto 1945 in da se nič velikega in pomembnega ni zgodilo v teh štirih letih ne po svetu in ne pri nas. (*Smeħ.*)

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, zakaj skupščinska manjšina molči, zakaj ne dado svoje besede o tako velikih vprašanjih, ki so tako pomembna za orientacijo širokih ljudskih množic? Zakaj ne povedo svoje besede, pa čeprav bi udarili po nas partizanih, po naših metodah in po naših napakah? Ali mislijo, da ne bomo pustili v javnost njihove besede? Tukaj s tega mesta slovesno izjavljam kot poslanec večine, ker sem prepričan, da ne bom demantiran, da bodo vsa njihova mnenja in vse njihove izjave o vseh pomembnih političnih vprašanjih v celoti objavljena, kakor bodo objavljene tudi druge njihove izjave, posebej še, če se bo slišala njihova beseda o trpljenju naših bratov v Egejski Makedoniji in o trpljenju naših bratov v Istri in Trstu, saj je pomembno in potrebno, da se o teh vprašanjih sliši tudi beseda skupščinske manjšine. (*Ploskanje.*) Vidite, gospodje iz manjšine, tu imate svobodo tiska, samo če je svoboda vesti in če je dobra volja. Dajemo svobodo za vsakogar, ki se ni zasužnjil v tujini in ki ne misli plavati v tujih fašističnih vodah. (*Ploskanje.*)

Ali pa morda nekateri gospodje mislijo, da je bolje tako molčati, šepetati in s šepetanjem izvajati svojo politiko – ribariti v kalnem. Ne, gospodje in tovariši, to je zelo škodljivo in nevarno stališče, kajti kdor v kalnem ribari, ga lahko kalna voda na prvih volitvah odnese.

Naj mi ta visoki dom dovoli, da se na koncu obrnem do cenjenega g. Grola. Če se je cenjeni g. Grol že znašel s svojo družbo, bi lahko napravil uslugo tako svoji domovini kakor svoji stranki, če želi služiti narodu in domovini, ne glede na to, ali se oni strinjajo z nami glede tega ali drugega manj pomembnega političnega vprašanja. Poglavitno in bistveno je, ali se bomo strinjali o najpomembnejšem: ali bomo skupno varovali pridobitve našega zgodovinskega boja, našega gibanja, ali jih bomo varovali in obvarovali pred vsemi vplivi bodisi od zunaj bodisi od znotraj? Tu bi morali gospodje iz manjšine to nekoliko bolj osvetliti, da ne bi nihče mogel delati napačnih sklepov o obnašanju tega ali drugega posameznika ali celotne skupine in vnašati zmedo v široke ljudske množice. Potem bi gotovo z manjšo nervoznostjo in z mnogo več potrpežljivosti razpravljali o posameznih vprašanjih tudi v tem domu.

Predlog zakona o tisku je po mojem velikanski prispevek k razvoju resnično demokratičnega življenja pri nas. In ko tolmačim soglasno misel mojih tovarišev iz fronte, izjavljam, da v teh razmerah in pod temi pogoji ni bilo mogoče sprejeti ne boljšega in ne naprednejšega zakona, ker je ta osnutek zakona tako modro in državniško sestavljen. Vsebuje najširše demokratične možnosti za izražanje zdrave svobodne misli, seveda ob potrebni previdnosti in ukrepih, da se onemogočijo vse izdajalske fašistične akcije in dejanja, take in strožje ukrepe pa boste našli, tovariši ljudski poslanci, tudi pri vseh drugih svobodoljubnih in demokratično upravljanih narodih sveta. (*Pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec g. Milan Grol.

MILAN GROL: Nisem nameraval govoriti v ozračju take nestrpnosti, vendar so nekatere stvari, ki jih je treba povedati, celo če človek noče dopustiti, da bi ga kdo sprovciral.

Tu govorimo o tisku in o svobodi tako, kakor da vsi tisti, ki imajo ugovore k temu predlogu zakona o tisku in ki niso zanj, niso zanj zato, ker ne morejo uresničiti svobode tiska za sovražnike te države. Nič manj ni rečeno, gospodje, kakor to.

Imam pravico, ne samo kot član tega doma, temveč tudi osebno, da govorim o tisku zmeraj z dvignjenim čelom. Pred pol stoletja sem začel kot časnikar in meseca maja je bilo pol stoletja, ko sem bil prvič obtožen zaradi svojega članka. Veliko let sem se ne samo v tisku s peresom bojeval in mučil, marveč sem tudi gonil kolo tiskarskega stroja, kadar je bilo potrebno kaj na skrivaj tiskati. Tu so tovariši, ki so v fronti in ki vedo, kakšen je bil tisk v različnih časih, vseeno pa zatrjujejo, da se šele danes vse začinja. Če se oni s tem strinjajo, jaz se s tem ne bom strinjal. Gotovo je, da je preteklost zmeraj bolj nazadnjaška kakor današnji čas in da tako mora biti, vseeno pa je način in mera, kadar se govori o preteklosti, da se ne generalizira vse in da se ne mečejo tjavdan obtožbe in žalitve na cele generacije, kajti gotovo so tudi takrat bili ljudje, ki so se mučili, bojevali in želeli dobro. Po vsem tem pa je videti, da se šele danes vse začinja.

Zakon o tisku, ki ga imamo pred seboj, je tipičen primer nasprotja med besedami in dejstvi, med papirjem in resničnostjo. Iz nekaj govorov, iz govora gospoda Kardelja, a on je bil objektivni, čeprav s svojimi idejami, toda iz nekaj govorov je bilo slišati take izjave, o katerih mislim, da bi bil tudi on sam rajši, da jih ne bi bilo slišati. Kajti te potrjujejo, da je nasprotje med besedami in dejstvi glede tega zakona. Če bi nadaljevali po tej metodi, po tej formalno-pravni analizi teh zakonov, kakor je v poročilu večine in v predlogu zakona o tisku in o zakonu o volitvah, potlej bi bilo dovolj, če bi se ustavili pri prvem

členu predloga zakona o tisku, in sploh ne bi bilo treba govoriti ne o 6. členu in ne o drugih členih, ki prinašajo neke omejitve, marveč si kratko in malo oglejmo trditev v 1. členu: tisk je svoboden. Prosim vas, od katerega dne je svoboden. Ali naredi neka beseda, ena edina beseda, zgolj beseda takšen prelom v stanju stvari, kakršne so bile pred desetimi meseci in kakršne so danes? Ali spremeni to vse osnove? Očitno ne, že po načinu, kako ste tukaj reagirali na nekatere stvari, po načinu, kako ste tukaj, v tem domu, vsaj tolmačili nov zakon o tisku. Kajti to, kar smo danes tukaj slišali, to so tolmačenja novega zakona in ta tolmačenja ne ustrezajo 1. členu predloga zakona o tisku.

V vprašanju zakona o tisku se zastavlja več stvari. Zakon o tisku pravi: tisk je svoboden; vložite prošnjo pri pristojni oblasti, nabavite si papir, najdete tiskarno, ki bo hotela tiskati – ne pove pa tistega, kar je najbolj pogloblilno: najdite temo, o kateri lahko pišete. Toda to je bolj važno kakor vse. Dovolj je način, kako se tukaj reagira na sleherno besedo, da ni mogoče mirno in objektivno slišati mnenja nasprotnika do konca stavka, samo da se omeni kakšen ugovor, da se postavi vprašanje o tem, kako je organizirana ljudska oblast, in da se reče: da, sprejemamo volilno ljudsko oblast, nočemo stare oblasti, nočemo okrajnih glavarjev, vendar zahtevamo, da je ljudska oblast v resnici izvoljena od ljudstva.

Tega očitka ne smemo imeti za nekaj, kar v osnovi nasprotuje. In vendar, po vsaki izjavi slišimo, da hočemo staro. Tako je, kadar se govori o pridobitvah ljudstva, kjer se prav tako ne sme izreči dvoma, da se pridobitve ljudstva ne bi priznala. Ko je prišlo do vprašanja izstopa iz vlade, sem se pričkal s predstavniki vodilne skupine in pri tem sem želel od njih najprej dobiti zagotovilo, da ima vodilna skupina program pri uporabi, odmerjen po tem, kaj ustreza naši resničnosti in stanju, v katerem je naše ljudstvo, njegovemu pojmovanju in nravem. Dejal sem: če vodilna komunistična skupina idejni program krajevno in časovno prilagaja resničnosti, tako odmerjeno stališče sprejemam ne kot kompromis, marveč kot prepričanje, ker ni resnično napredne skupine v Evropi, ki ne bi priznala, prvič, da je bil v času med dvema vojnama velik zastoj, in drugič, da je vojna ustvarila take okoliščine, da je revolucionarni korak neizogiben. Tega objektivno odmerjenega dela programa potemtakem nisem priznaval kot kompromis, marveč sem ga izpovedal kot svoje prepričanje. Šel sem naprej v vprašanje priznanja. To sem ponovil enkrat v ministrskem svetu pa tudi ob drugih priložnostih tudi svojim prijateljem, ki so prihajali k meni po nasvet glede vprašanja, ali ima osvobodilno gibanje prednost pred vsemi drugimi. Prvič, ne po številu, marveč po razširjenosti na vso državo, kar ustvarja enotno mrežo za vso Jugoslavijo kot podlago za ohranitev Jugoslavije, kar priznavam za največjo zaslugo. Dalje so to bili mladi ljudje z največjim poletom. Priznavam, da je v revolucionarni akciji, če hočete gibanje, treba iti s poletom. Priznal sem tudi brezkompromisni boj in potemtakem sem konsekvntno priznal tudi pridobitve tega ljudskega boja. Druga stvar je bila, ko je šlo za stoodstotne ali tiste sorazmerne reforme, ki so bile neizogibne in ki sem jih tudi sam zahteval, vendar z neko mero, ki ustreza stvarnosti. Stvarnost je močno zapletena in pri tem gre za dvoje. Prva zapletenost stvarnosti je duhovna. V stanju, ko imamo iz številnih vzrokov različna mnenja, zablode in strasti, in v stvarnem in mračnem času med vojno in že pred vojno, ni bilo mogoče pojasnjevati problemov. Kje in kdaj je nastala razlika med mano in mojimi prijatelji, od katerih bo še kateri, tako pričakujem, ostal na drugi strani? Takrat, ko so bile te pridobitve razumljene ne kot pridobitve ljudstva, marveč kot pridobitve neke skupine. Od tistega tre-

nutka, ko so se v tisku in v govorih začele pojavljati besede, ki so napovedovale, da so to pridobitve neke skupine – je nastalo razhajanje.

Teh problemov ni mogoče urediti čez noč. Druga stvarnost je: dežela, razdejana, opustela, dežela, ki je že prej niti bog niti ljudje niso prav podpirali, dežela, ki jo je vojna v nekaterih predelih spremenila v pokopališče. Ta stvarnost je zelo huda. Ker sta se prepletli ti dve stvarnosti, sta nastala dva slaba pogoja za splošno javno življenje. Prvi je: zla čustva, drugi pa je beda. Ko se zla čustva in beda križajo, otežujejo in zastrupljajo drug drugega in to dvojje je taka težava, da bi se bilo s tem potrebno resno ukvarjati. Tu je pojasnilo za moje razhajanje. Eno je v vprašanju pojmovanja pridobitev, drugo pa v pojmovanju stvarnosti. Ti dve vprašanji sta bili zame odločilni. Nobena posebna ideja stranke, le splošna ideja napredka. Vojna je že poteptala številne programe vseh strank, v tem je bilo potemtakem čisto objektivno razhajanje. To je stanje, ki tudi danes uravnava celoten položaj. Zdi se mi, mislim, da se to tako resno vprašanje križanja teh dveh slabih elementov, tj. vprašanja hudih čustev in vprašanja bede, začena kazati bolj in bolj, kajti gospodarska kriza dela probleme iz meseca v mesec težje in skorajda nepremagljive. Nepremagljivi so zato, ker se podnje ne podkladajo dovolj široki hrbti, ne podlaga se široko prizadevanje volje. To gospodarsko nazadovanje, ta reakcija je mnogo hujša od politične reakcije. Pri nas ni veliko ljudi, ki bi bili reakcionarni po idejah, še manj pa je takih, ki bi bili sposobni narediti kaj, da bi se reakcija vrnila, obstaja pa tista druga reakcija, ki je nevarnejša in ki pelje v zla čustva in v zmedo. Ljudstvo gotovo tudi danes ni za reakcijo, če pa je slišati kakšno besedo, ki se zdi reakcionarna v strasti in jezi, to ni reakcija. To ljudstvo nikoli ni v svoji preteklosti našlo olajšanja v reakciji, zlasti v gospodarski krizi, in tudi ni pričakovalo od nje izboljšanja. Ljudstvo, ki je trezno in ki zdravo presoja stvari, nikakor ne bo najmanj pričakovalo od reakcije, da bi ga popeljala iz tega stanja.

To ljudstvo ve, da ga iz tako težavnega položaja, v kakršnem je danes, gotovo ne more popeljati nobena kombinacija, ki se ji ne bi posrečilo povezati širokih hrbtov ljudstva, da bi vzdignilo to breme, povezati širokih ljudskih sil, da bi se zavzele z voljo in s požrtvovalnostjo. Kajti če naj se rešimo tega stanja, zahteva to nove žrtve in ljudstvo jih bo dalo in jih bo moralo dati, vendar mora vedeti, zakaj jih daje, da jih daje za svoj program, ne pa za neke posebne programe neke skupine ali kombinacije. To je osnovno čustvo pri ljudstvu. To ljudstvo se ne bo vezalo z reakcijo; niti ne bo hotelo podpirati tega, da bi se ustvarjal duh sabotaže, ki je nevaren in slab. Da pa se to odvrne, je treba ločevati od vpliva reakcije vse tisto, kar je zdravo.

Tu je bilo slišati neke besede, na katere moram reagirati. Rečeno je bilo, da nisem nikoli povedal, kaj mislim o tej ali drugi stvari. Takrat, ko sem dal prvo izjavo, sem bil že drugi dan napaden, a nisem mogel reagirati. Ko je prišel 27. marec, so zahtevali od mene, naj napišem članek. In sem ga napisal. Nisem ga ponujal, marveč so ga zahtevali od mene. To je bilo v mesecu marcu. Takrat še celo vrsto stvari nisem ne poznal in ne videl. V boju sta bili dve skupini. Prva ima to zaslugo, da je bila napredna, brezkompromisna v boju in je bila za Jugoslavijo, druga pa je bila nacionalno ozka, ni bila napredna, marveč je začela nesrečen boj na dveh frontah in nekateri med njimi so bili povezani s sovražnikom. Vse to sem napisal in to ni zagledalo belega dne. Od takrat nisem ničesar več napisal. Zmeraj povem resnico tako, kakršna je. Če mi je kdo kaj očital zaradi moje preteklosti, je bilo to, da nisem bil zmeraj dovolj

taktičen, nikoli pa ne, da ne bi bil dovolj odkrit. Zatorej zavračam ta napad. Nismo pisali, ker ne bi hoteli pisati, marveč zato, ker je bilo zahtevano, naj pišemo po takem in takem načinu. Prijateljem iz vodilne skupine, tistim pravovernim, moram povedati, da imajo manj škode zaradi tega, ker mi nekaterih stvari ne povemo, kakor je imajo zaradi tega, kar pripovedujejo tisti, ki z njimi soglašajo.

PRESEDNİK: Besedo ima ljudski poslanec France Bevč.

FRANCE BEVČ: Tovariši ljudski poslanci! Pred nami je predlog zakona o tisku, ki nam ga je zakonodajni odbor predložil v sprejetje. Ta zakon, ki mu mora vsakdo priznati širok demokratični značaj, niti za nas, ki smo se udeležili narodnoosvobodilnega boja, ni v svojem bistvu nič novega. Ta zakon bo samo pravno utrdil in učvrstil tisto svobodo tiska, ki smo si jo poleg drugih demokratičnih svoboščin pridobili v letih boja proti fašizmu. Na vso moč smo enkrat za vselej pometli tudi z zatiranjem svobodne besede.

Tiskovna svoboda ni bila nikoli tako zelo omejena, časopisje ni nikoli padlo na tako nizko moralno stopnjo kot prav v minuli dobi fašizma. Mi primorski Slovenci smo skupaj z istrskimi Hrvati v več kot dvajsetih letih to posebno živo občutili. Ne samo, da so nam kot narodni manjšini vzeli ves tisk, da bi se z njim ne mogli bojevati za svoje pravice in manifestirati svoje narodne pripadnosti, ampak so nam poleg tega s svojim lastnim tiskom poskušali zastrupljati duše. Fašistično časopisje nikoli ni služilo resnici, pravici in napredku, ampak je zavestno širilo laž, povzdigovalo krivico in najtemnejšo reakcijo, se izogibalo sleherni konstruktivni kritiki javnega življenja. Znano je, na kakšno stopnjo je bilo zdrknilo tudi časopisje v nekdanji Jugoslaviji. Mi Primorci vemo to, da to časopisje v zadnjih letih pred vojno ni smelo več prinašati opisov boja za naš narodni obstanek in opisov našega trpljenja. Smelo pa je to časopisje – in je z redkimi izjemami to tudi delalo – zastrupljati mirno sožitje med našimi narodi, klečeplaziti pred Mussolinijem in Hitlerjem ter pripravljati pot okupatorju, kateremu je potem vdano hlapčevalo. Takrat nihče v svetu ni kričal, češ v Jugoslaviji ni svobode tiska. In vendar prav najnaprednejše sile naših narodov takrat niso imele javne tribune, s katere bi bile lahko govorile ljudstvu. Mislim, da ni treba niti poudarjati velike škode in gorja, ki ga je to stanje povzročilo našim narodom.

In vendar med našim narodom ni nikoli zamrlo hrepenenje po svobodni besedi, ki je bila nasiloma obsojena na molk. Ko je v začetku našega osvobodilnega boja prišel pri nas na Primorskem iz gozdov prvi slovenski list, ga je narod sprejel z nepopisnim navdušenjem. Ne samo zato, ker je bila to prva slovenska beseda, ki je prišla ljudem po dolgem času v roke, ampak v prvi vrsti zato, ker je bila to svobodna beseda, ki je prinašala resnico in se je zavzemala za narodne in demokratične pravice. Vem, da so isto kot Primorci doživljali in občutili tudi drugi Slovenci in jugoslovanski narodi. V gozdove smo morali iti, da smo si s kryo izbojevali tisto svobodo tiska, ki bo služila samo ljudstvu in napredku in ki jo bomo zato tudi varovali kot punčico svojega očesa. Tisto svobodo tiska, katere pravica in dolžnost je, da odkriva in pomaga odstranjevati pomanjkljivosti v našem političnem, gospodarskem in kulturnem življenju v korist splošnosti. Zakon pa, ki to svobodo tiska pravno potrjuje in urejuje, lahko štejemo med najnaprednejše v Evropi.

Pričakovali bi lahko, da bomo s sprejetjem tega zakona zaprli usta vsem tistim v svetu, ki radi ponavljajo, češ da pri nas ni tiskovne svobode. Pričakovali bi lahko, pravim, toda gotovo je, da zlonamernim nasprotnikom našega

gibanja tudi ta zakon ne bo po volji. Že zaradi tega ne, ker daje prvo besedo tistim naprednim in konstruktivnim silam med ljudstvom, ki so jih naši nasprotniki hoteli obsoditi na večer molk. Oni bi hoteli svobodo tiska in propagande tudi za tiste, ki so služili okupatorju in blatili čast našega imena. V nekaterih deželah, in tudi pri nas v Trstu, se še danes dogaja, da fašisti v listih svobodno sramotijo boj proti fašizmu in z nesramnimi lažmi spokopavajo ugled ljudske demokratične oblasti.

Tovariši, gospodje ljudski poslanci, na tak način mi svobode in demokracije ne razumemo in ne smemo razumeti. Kakor ne pustimo, da bi tatovi in razbojniki prosto hodili po ulicah, tako tudi ne bomo dovolili fašistom, da bi v službi tuje reakcije zastrupljali dušo naroda in pripravljali novo katastrofo. Če bi to dovolili, bi zagrešili izdajstvo nad žrtvami našega boja in nad našim lastnim narodom. Vsakemu poštenemu rodoljubu, ki se nesebično vključuje v življenje svojega naroda, pa je zajamčena popolna politična svoboda in so mu na razpolago tudi vse materialne možnosti, da lahko uporablja pravice, ki mu jih daje predlagani zakon.

V imenu slovenske sekcije kluba Ljudske fronte izjavljam, da predlog zakona o tisku v celoti odobravamo in da bomo glasovali zanj.

PRESEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Skender Kulenović.

SKENDER KULENOVIĆ: Tovariši ljudski poslanci, priglasil sem se k besedi. Vendar se odpovedujem govoru v tej obliki, kakor sem si ga zamislil, in sicer iz dveh razlogov. Prvič zato, ker se je razprava oddaljila na področje, ki ni strogo v zvezi z zakonom, o katerem moramo glasovati, in je vzela temu visokemu domu dragocen čas, da mu ga ne bi rad še jaz jemal. Drugič zato, ker po obrazložitvi, ki jo je podal minister za konstituanto tovariš Kardelj in ki smo jo vsi prebrali in preštudirali, in po nekaterih govorih govornikov pred menoj zares ni potrebno še karkoli dodajati zastran bistvenih elementov zakonskega predloga, ki ga imamo pred seboj.

Ker mislim, da je ta zakonski predlog ogledalo ureditve, resnične demokratične svobode naše sedanje države po eni strani, po drugi strani pa, kar so že obrazložili v govorih govorniki pred menoj, močno orožje naših narodov, orožje, ki ga niso vzeli zdaj v roke, marveč so ga imeli že štiri leta in se bodo z njim še naprej bojevali za obnovo svoje države, za graditev svoje srečnejše prihodnosti, izjavljam, da sem zadovoljen in da se z navdušenjem strinjam s tem osnutkom. (*Pritrjevanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Vlado Maleski.

VLADO MALESKI: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, to, kar je povedal pred menoj ljudski poslanec Milan Grol, in to, kar govorijo vsi pripadniki manjšine v tem domu, ni nič novega, da bi nas lahko zaustavilo pri tem, kar je bilo povedano. Milan Grol in njegovi privrženci iz manjšine trdovratno poudarjajo, da so za pridobitve narodnoosvobodilnega boja, da so za Demokratično federativno Jugoslavijo, kadar pa je treba glasovati za zakone, ki bodo utrdili priborjene pridobitve narodnoosvobodilnega boja, glasujejo proti.

Ni pomembno, ali se Milan Grol in njegovi privrženci v manjšini strinjajo in priznavajo našo državo takšno, kakršna je. Pomembno je, da je to stanje, ki ga priznavajo naši narodi, a Milan Grol in njegovi ljudje, ki so med tem bojem stali tako, da so glave skrivali v pesek, so dobili možnost, da se po osvoboditvi naše domovine rehabilitirajo za vse tisto prej. Milan Grol je bil član naše zvezne vlade. Toda prav takrat, ko bi morali vsi napeti svoje sile za zgra-

ditev naše razdejane domovine, ko je bilo treba organizirati ekonomsko, politično in kulturno življenje, tisti trenutek je odstopil. Prvi dan, ko je prišel v vlado, je dal izjavo, in vsi to vemo, zlasti pa mi Makedonci, kakšna je bila ta njegova izjava. Mirno lahko povem, da se demokratizem državljana Demokratične federativne Jugoslavije presoja po tem, kako gleda na makedonsko vprašanje. To je prav tako pomemben dokaz za nas, da gremo korak naprej pri graditvi demokratičnih načel v naši državi, ko sprejemamo ta zakon, ki ga moramo danes izglasovati.

Toda dovolite mi, tovariši in gospodje ljudski poslanci, da povem, da ta zakon o tisku, nemara bolj kakor drugi in nemara bolj kakor za vse druge ljudi, pomeni za nas Makedonce pomemben faktor zato, ker se s tem zakonom uzakonja naša pravica, da imamo tudi mi, prvikrat, kar se zavedamo, svoj svobodni tisk. (*Pritrjevanje.*) Vidite, zato, tovariši in gospodje ljudski poslanci, želim povedati nekaj besed o tem, kaj pomeni ta zakon posebej za nas Makedonce in zakaj ga bodo makedonski narod in vse manjšine v naši federalni enoti sprejeli z obema rokama, zakaj bodo pozdravili ta demokratični zakon.

V Vardarski Makedoniji v nekdanji Jugoslaviji je bilo smešno govoriti o nekakšnem svobodnem tisku sploh, ki ga ni bilo v policijski Jugoslaviji. Svoboda tiska je bila v nekdanji Jugoslaviji samo za nekatere stranke in skupine. V času nekdanje Jugoslavije se ni smela v Makedoniji napisati nobena beseda v materinščini. Niti govora ni bilo o naprednem narodnem tisku. Vsaki besedi, ki je bila napisana v makedonščini, in vsaki pesmi, ki je bila zapeta, so sledili udarci s puškinim kopitom, zapor in taborišča.

Spominjate se razburjenja, ki ga je povzročil s svojo izjavo znani bolgarski fašist Dumanov v bolgarskem narodnem sobranju, ko je dejal, da je Makedonija dragi kamen v kroni bolgarskih carjev, ki jo je tisti čas nosil car Boris Nemski. Našemu narodu je bilo takrat nemogoče, da bi kaj povedal v tisku, ni mogel povedati svojega mnenja in se pritožiti. Hotel je živeti svobodno in da Makedonija ne bi bila nikogaršnja krona, da pa bi bila ironija še večja, je v Skopju začela delovati »južnosrbijanska štampa«, začel je izhajati umazan list »Glas juga«, ki je odgovoril »v imenu makedonskega naroda« in rekel, da je južna Srbija dragi kamen v kroni srbskih vladarjev, ki jo je nosil kralj Peter Karađorđević.

Vidite, tovariši in gospodje ljudski poslanci, kakšen je bil tisk pri nas v Vardarski Makedoniji.

Priti je moralo leto 1941 in začeti se je moral sveti boj makedonskega naroda skupaj z drugimi jugoslovanskimi narodi za svobodo in srečno življenje in začeti je moral cveteti prvi svobodni tisk. Najprej je zagledal beli dan v partizanskem odredu. Tisk se je množil, kakor so se krepile čete in kakor so se širile v bataljone in brigade. Tisk je obveščal narod o bojih, ki so ga bili naši najboljši sinovi. Tisk je razkrinkaval propagando fašističnih okupatorjev. Tak naš prvi svobodni, resnični in narodni tisk je pripomogel k temu, da je narod zdržal do konca. Z osvoboditvijo Vardarske Makedonije je naš narod začel živeti v popolnoma drugačnih razmerah in se je iz dneva v dan razvijal in izpopolnjeval. Ljudstvo je prevzelo oblast ter se začelo kulturno in politično dvigati in zato je potrebovalo svoboden tisk. Svobodni tisk se je močno uveljavil, ko so začeli izhajati listi v makedonščini. Naš tisk prosvetljuje najširše ljudske množice. Tisk je najmočnejše sredstvo proti tej ali drugi protinarodni skupini. Tisk je zdaj v resnici naroden in samo tako si zamišljamo svobodni tisk.

V našem tisku se piše o epskem boju naših narodov med narodnoosvobodilno vojno; piše se o delu prerojenega naroda, piše pa se tudi o Sutjeski in Kozari, piše se o našem Beogradu, o našem Zagrebu, o naši Ljubljani, o našem Cetinju in našem Sarajevu; piše se o žilavem odporu Tržačanov; poziva se ljudstvo, naj dá od svojega grizljaja, da bi dobili pomoč prizadeti kraji, kakor Lika, Dalmacija, Bosna in drugi. Prepolni smo veselja, ko beremo v beograjskem tisku in v listih drugih federalnih enot, da dajejo naši narodi v Jugoslaviji vse, kar morejo, za naše begunce iz Egejske Makedonije, in zato čutimo, da v novem življenju nismo sami.

Ni osamljen primer, da naš tisk opozarja na napake ljudskih oblasti, kar je zelo koristno, če naj se napake popravijo. Poglejte, tak tisk si želi ljudstvo in samo tak tisk ima ljudstvo za svoj tisk.

Predlagani zakon o tisku, ki naj bi ga sprejeli, ni nekaj izoliranega od drugih ukrepov, ki jih sprejema naša zvezna vlada za spopolnjevanje demokratizacije v naši državi. Ta zakon pomeni tudi zahtevo našega ljudstva, da se uničijo zadnji ostanki fašizma in reakcije. Ta zakon pomeni uzakonitev tistega, kar je izbojevala naša vojska in kar so izbojevali naši narodi s puško v roki. Zato izjavljam, da bom s svojimi tovariši glasoval za ta zakon, ki v resnici pomeni korak naprej k popolni demokratizaciji naše države. (*Ploskanje.*)

PREDSIEDNIK: Seznam govornikov je izčrpan. Dajem besedo samo še ministru za konstituanto tovarišu Kardelju. (*Ploskanje.*)

MINISTER ZA KONSTITUANTO EDVARD KARDELJ: Ob koncu bi se rad z nekaj besedami dotaknil še nekaterih argumentov, ki jih je navedel g. Grol in ki izvirajo iz celotnega stališča skupščinske manjšine glede tega vprašanja.

Za manjšino in gospoda Grola že zdavnaj, tako rekoč od začetka dela pri političnih zakonih, ki smo jih sprejemali in ki jih sprejemamo, obstaja en sam poglobitni nasprotni argument. Bojijo se samovoljnosti ter prevelike širine v formulacijah teh zakonov in mislijo, da te formulacije omogočajo različne zlorabe pri ljudskih oblasteh. V prvi vrsti mislijo, da ljudske oblasti lahko zlorabijo pojme, kakor so: fašisti, okupatorji, njihovi pomagači itd. Po njihovem mnenju so ti pojmi preveč nejasni, zato bi jih bilo treba precizirati, tako da ne bi bilo nikoli in za nikogar dvoma, ali spada ali ne pod določbo zakona.

Prizadevali smo si, da bi bili vsi zakoni v formulacijah dovolj jasni in precizni, da bi onemogočili preširoke formulacije, ki bi jih bilo mogoče zlorabiti. Dalje smo se trudili, da bi bile formulacije prav tako jasne, odločne in popolne, nedvoumne in precizne zastran vseh fašistov in izdajalcev, se pravi, da bi bile take, da jasno, odločno in popolnoma nedvoumno udarijo proti fašistom in različnim izdajalskim ostankom pri nas. Mislim, da smo v vsakem pogledu ta cilj dosegli.

Mogoče so za nekatere ljudi pojmi: fašist, kvisting, okupatorski pomagač in izdajalec, sodelavec okupatorja, ustaš, četnik, belogradist itd., morda so ti pojmi za nekatere ljudi samovoljni, nejasni, preširoki. Toda za naše ljudske množice so ti pojmi popolnoma jasni in določni. Naše široke ljudske množice dobro vedo, da je bil fašist in profašist tisti, ki jim je 23 let kratil demokratične pravice v Jugoslaviji, ki je 23 let podpiral sistem nacionalnega zatiranja v Jugoslaviji in ki je končno pripeljal Jugoslavijo do aprilske katastrofe. Naše ljudske množice dobro vedo, da je bil izdajalec tisti, ki je, medtem ko se je naše ljudstvo tako rekoč goloroko spoprijelo s premočnim sovražnikom – svojemu lastnemu ljudstvu zabodel nož v hrbet. Naše ljudske

množice dobro vedo, da so ustaši, četniki, belogardisti in drugi pripadniki raznih vojaških formacij ljudje, ki so sprejeli orožje iz okupatorjevih rok in se bojevali tako ali drugače s tem orožjem proti svojemu ljudstvu. Prepričan sem, da se strinjamo s tem, da tisti, ki je streljal v svoje lastno ljudstvo, ki se je bojeval proti svojemu lastnemu ljudstvu in ni tega z ničimer popravil, zasluži obsodbo resničnih demokratov in se nima pravice predstavljati kot žrtev pomanjkanja demokracije v naši državi. Prav tako so naše ljudske množice med narodnoosvobodilnim bojem dobro znale precizirati pojem sodelovanja z okupatorjem. To sodelovanje smo občutili prav v najhujših dnevih, na primer med prvo, drugo, tretjo in četrto in med vsemi okupatorjevimi ofenzivami. V tem času, ko je bilo treba dvigniti vse ljudstvo proti okupatorju, da bi se zlomili njegovi napadi, so prihajali ljudje, ki so govorili: Nikarte! Počakajte! Nikarte dajati žrtev, položite orožje, kapitulirajte! Itd. Vedeli smo, in z nami vse ljudstvo, da so ljudje, ki tako govorijo doma ali v tujini, da so taki ljudje izdelavci okupatorja. Proti vsem tem ljudem se je naše ljudstvo bojevalo in zmagalo in se bo borilo še naprej ter jim ne bo dalo pravice, da bi se vmešavali v vprašanje našega demokratičnega reda, ker so njegovi sovražniki.

Zatorej mislim, da so ti pojmi popolnoma jasni in da tu ni prav nič samovoljnosti. Kaj je potemtakem na vsej stvari? Po mojem mnenju je pri manjšini in pri g. Grolu vsa stvar v nezaupanju do naših ljudskih oblasti. Tudi jaz mislim, da je treba še marsikaj narediti, da bi bilo delo organov ljudske oblasti idealno, zadovoljivo. Toda kljub vsem napakam, ki jih še kažejo, so ljudske oblasti izraz prave ljudske demokracije, in tisti, ki jih zametuje, zametuje samo demokracijo, z vodo izliva iz kadice tudi otroka.

Kadar govori g. Grol na primer o ljudskih oblasteh in o fronti, o komunistični partiji, jasno dokazuje, da ne razume bistva sprememb, ki so se zgodile v Jugoslaviji. G. Grol priznava narodnoosvobodilni fronti kot plus, zaradi katerega se ji je posrečilo prevzeti vodilno vlogo v Jugoslaviji, to, da se prostorsko razteza po vsej Jugoslaviji. Mislim, da so prostorsko zajemale vso Jugoslavijo tudi številne druge stranke v preteklosti Jugoslavije. To so bile JRZ, JNS itd. Kljub temu pa te stranke nikoli niso veljale med ljudstvom za vodilne, marveč za nasilniške in umetne. Se pravi, ne gre za prostorsko razširjenost. Mislim, da je prostorska razširjenost narodnoosvobodilne fronte posledica dejstva, ki je osnovno in poglavitno, namreč: da so se sile narodnoosvobodilne fronte bojevale z orožjem v roki in z vsemi sredstvi za demokracijo in svobodo svojega ljudstva. In mislim, da je za razcepljenost drugih sil poglavitno in osnovno to, da se niso bojevale za svobodo in demokracijo svojega ljudstva.

G. Grol pravi, da je poglavitno vprašanje, ki ga je pripravilo do razhajanja z nami, v resnici bilo samo vprašanje procedure. Jaz pa mislim, da gre tu za dvoje gledanj na proceduro. Če gre za proceduro, ki pelje naprej, se lahko vsi hitro zedinimo za enotno proceduro, kajti po mojem mnenju poti naprej ni veliko. Mislim, da v takem položaju, kakršen je pri nas, pelje naprej ena sama pot: pot enotnosti našega ljudstva. Brez te enotnosti nam ne bo uspelo, da bi bili kos vsem velikanskim težavam povojnega časa. Toda tu se začne neko drugo vprašanje. Iz današnjega govora g. Grola je videti, da je med nami in njim bistvena razlika. Pri g. Grolu je osnovno, da ne verjame v moč ljudskih množic, v njihovo aktivnost, v njihovo pripravljenost, da se žrtvujejo in da z žrtvami ustvarijo velike stvari. G. Grol misli: če so ljudje lačni in goli, če trpijo danes ljudske množice v vsej Jugoslaviji veliko pomanjkanje, ne znajo gledati na prihodnost na noben drug način kot samo skozi te težave. Toda ljudske mno-

žice so v štirih letih bojev gole, lačne, umiraje od vseh tegob vzdržale neverjetne stvari, nenehoma se boreč za svobodo in demokratične pravice. Dokazale so, da so pripravljene zaradi srečnejšega jutrišnjega dne prenesti tudi številne današnje žrtve in težave. V nasprotju z g. Grolom je bilo za nas zmeraj značilno, da smo zaupali v te sile našega ljudstva, da smo zaupali v zavest ljudstva, ki se ne more razvijati in stalno krečiti v tako velikih zgodovinskih spremembah, kakršne se gode pri nas in po vsem svetu. Prepričani smo bili, da bo iniciativa in zavest naših ljudskih množic delala čudeže. Zastran tega nismo bili pesimisti kot g. Grol, ki nam je danes narisal težav polno črno podobo, in zato nam je uspelo mobilizirati množice v boj za ljudske pravice.

Gospod Grol govori o gospodarskih težavah, ki so zares velike, in pravi, da se je naš gospodarski položaj poslabšal zaradi slabega dela oblasti. Nima podatkov, s katerimi bi mogel to dokazati. Nasprotno, glede tega smo napredovali in še kako napredovali. Seveda je naš položaj, povsem razumljivo, še zmeraj precej težaven kakor tudi položaj drugih držav v Evropi. Zato pa je naša dolžnost, da prebudimo aktivnost in iniciativo v ljudskih množicah od spodaj, ker je to edina pot za premagovanje težav. Toda nekateri ljudje se bojijo aktivizacije ljudskih množic. Zgražajo se nad okornimi oblikami in metodami, ki jih kažejo naše ljudske množice v svoji aktivnosti. Resda se naše ljudske množice niso vadile v političnih salonih. Toda tisti, ki verjame, da bodo te množice naredile vse, da ustvarijo lepše življenje v tej državi, ta mora sprejeti tako dobre kakor slabe strani te aktivnosti. S svojim konstruktivnim delom se mora truditi, da se napake popravijo in da se odpravi tisto, kar je slabo in kar nas ovira, da ne moremo odločno kreniti naprej pri graditvi naše države in pri poglobljanju našega demokratičnega reda.

Gospod Grol je nezaupljiv do ljudskih oblasti, mi pa smo nezaupljivi do akcije raznih fašističnih in kvistlinških ostankov. Odtod tudi različnost pogledov. Mi se trudimo, da bi pomagali ljudskim oblastem, da jih dvignemo in gradimo in da popravljamo njihove napake, g. Grol pa se boji, da ne bi preostro udarili po fašističnih in kvistlinških ostankih. S tem nisem hotel očitati g. Grolu, da on to subjektivno hoče. Toda iz nezaupanja do ljudskih oblasti in iz dejstva, da g. Grol in njegovi tovariši, kadarkoli gre za ukrepe za dviganje ljudskih oblasti, zmeraj glasujejo proti njim, objektivno izhaja, da g. Grol ne podpira graditve naše ljudske oblasti in ne podpira demokracije, marveč podpira in krepi protidemokratične sile in reakcijo. G. Grol pravi, da se bolj ali manj strinja z nami zastran ciljev, da pa se mi nočemo sporazumeti z njim zaradi neke malenkosti: procedure. Toda naša procedura gre korak za korakom k poglobljanju demokracije v naši državi, procedura g. Grola pa pelje korakoma k ponovni krepitvi fašističnih in protidemokratičnih sil, h krepitvi fašističnih elementov, k slabitvi demokracije.

Gospod Grol pravi, da je vprašanje procedure malenkost, in če se ne moremo sporazumeti z njim zastran procedure – je to samo dokaz naše izključnosti. Toda če pogledamo na resnično razliko med našo potjo in potjo, po kateri hoče g. Grol, da gremo, se jasno pokaže, da tu ne gre za malenkost, marveč za bistveno vprašanje, da gre za zaščito demokracije, demokratičnega reda pri nas. To je vzrok, zakaj se ne moremo sporazumeti z g. Grolom, poglejte, niti v enem izmed političnih zakonov, ki od prvega do zadnjega nimajo za cilj nič drugega kakor utrditev demokratičnega reda v naši državi. (*Viharno in dolgotrajno pritrjevanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Vladislav Ribnikar, ki bo podal osebno pojasnilo.

VLADISLAV RIBNIKAR: Tovariši ljudski poslanci, imam kratko pojasnilo. G. Grol je v svojem govoru pravkar omenil, da je za 27. marec t. l. napisal članek za tisk, ki ni bil objavljen. Za ta članek sem jaz oziroma uredništvo »Politike« prosil za »Politiko« g. Grola, a ga žal nisem mogel objaviti. Rad bi pojasnil samo z nekaj besedami, zakaj nisem mogel tega storiti. G. Grol je napisal članek o pomenu 27. marca in se je v njem dotaknil dogodkov, ki so se odigrali pri nas leta 1941. Boj, narodnoosvobodilni boj je označil tako, da sem razumel, da g. Grol vsaj v tistem času, ni bil niti malo poučen o dogodkih leta 1941 v naši državi. Samo iz enega stavka boste videli, kako je g. Grol označil boj: »Dve odporiški akciji, ki sta ju vodili dve skupini, do skrajnosti nasprotni skupini, komunisti in nacionalisti pod Dražo Mihailovićem, sta se znašli v spopadu že koj prvega dne.« Tako razlaga g. Grol boj našega ljudstva: na eni strani komunisti, na drugi strani pa Draža Mihailović. Jaz sem samo g. Grolu v dobro sklenil, da tega članka ne bi objavili. Ne bom govoril naprej, ker mislim, da že ta stavek dovolj pojasni, zakaj sem ta članek zadržal.

PREDSEDNIK: Besedo ima g. Grol zaradi osebnega pojasnila.

MILAN GROL: Citat o začetku boja v letu 1941, ki je izpod mojega peresa, ni samo moj. Ne bom zdaj navajal imena tistega, ki je objavil tako mnenje. Prvi čas je bilo tako, da ne govorimo o tem, kaj je bilo pozneje, toda leta 1941 je bilo tako. Tega nisem sam povedal, to je povedal nekdo drug v ministrski klopi, ki je bolj pristojen povedati, ali je to res ali ne. V članku nisem razlagal poteka tega boja.

Zastran govora g. Kardelja bi rad povedal, da je v vsem svojem govoru kar naprej ponavljal, da nasprotujem ljudskim oblastem. Tako je bilo tudi pri vseh govornikih, kot da sem proti volilni oblasti. Če se bomo takole pogovarjali med sabo in tako razpravljali, tedaj ni nobene možnosti za kakšno razpravo. Nikoli nisem rekel, da sem za one stare oblasti, marveč da sem za volilne oblasti, toda za oblasti, ki so v resnici izvoljene.

PREDSEDNIK: Objavljam, da je razprava v načelu končana. Prehajamo na razpravo o zakonskem predlogu v posameznostih. Prosim sekretarja Omerja Gluhiča, da izvoli prebrati naslov, nato pa člen za členom zakonskega predloga.

SEKRETAR OMER GLUHIČ (bere naslov predloga zakona o tisku).

PREDSEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani naslov? (Sprejme.) Objavljam, da je prebrani naslov zakona sprejet. Izvolite poslušati 1. člen.

(Potem je začasna ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem o vsakem členu, kakor določa 48. člen poslovnika, in sprejela vse člene od 1. člena do všteti 16. člena zakonodajnega odbora.)

PREDSEDNIK: Pri 17. členu imamo amandma. Prosim poročevalca večine zakonodajnega odbora, da ga izvoli prebrati.

POROČEVALEC VEČINE MILOŠ CAREVIĆ: 17. člen je prišel med kazenske določbe, toda kot prva določba v kazenskih določbah. Po svojem namenu in po tem, kar bi moral povedati, pa mora priti kot 23. člen, za posamičnimi inkriminiranimi dejanji, kot inkriminacija za tista dejanja, določena v tem zakonu, za katerega ni predpisana druga posebna kazen. 17. člen, ki mora priti za 22. členom kot 23. člen, naj bi se glasil:

»Za dejanja, kazniva po določbah tega zakona, ako ne vsebujejo tudi dejanj, kaznivih po katerih drugih zakonih, se po okoliščinah posameznega

primera in po oceni sodišča izreče kazen do 50.000 dinarjev ali kazen na odvzem prostosti do štirih mesecev.«

Kakor vidite, je vsebina pravzaprav enaka, le da je obrnjen vrstni red besed v tem členu.

PREDSEDNIK: Ali bi želel kdo besedo ob tem amandmaju? (*Nihče se ne oglasi k besedi.*) Ker se nihče ne priglasi k besedi, dajem predlagani amandma k 17. členu na glasovanje. Ali sprejme skupščina amandma tako, kakor ga je prebral poročevalec večine zakonodajnega odbora? (*Sprejme.*) Objavljam, da je predlagani amandma sprejet.

(*Nato je ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem posebej o vsakem členu, kakor določa 48. člen poslovnika, in sprejela vse člene od 17. člena do všteti 27. člena po predlogu zakonodajnega odbora.*)

PREDSEDNIK: Objavljam, da je razprava v posameznostih končana. Prehajamo na končno glasovanje o zakonskem predlogu v celoti. Glasovali bomo poimensko. Tisti gospodje ljudski poslanci, ki sprejemajo predlog zakona o tisku v celoti, bodo glasovali z *za*, tisti gospodje, ki so proti temu, pa bodo glasovali s *proti*.

Prosim sekretarja Mileta Peruničića, da izvoli klicati gospode poslance, da bodo glasovali.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ kliče ljudske poslance za glasovanje.

(*Po glasovanju.*)

PREDSEDNIK: Izvolite poslušati izid glasovanja. Glasovalo je skupno 375 ljudskih poslancev. *Za* zakonski predlog je glasovalo 358, *proti* pa 17 poslancev. Zatorez objavljam, da je predlog zakona o tisku dokončno in v celoti sprejet.

Preden preidemo na drugo točko dnevnega reda, vam moram sporočiti, da je zakonodajni odbor poslal poročilo o predlogu zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih z ločenim mnenjem odborove manjšine. Ta zakonski predlog z obrazložitvijo je natisnjen, razmnožen in razdeljen vsem ljudskim poslancem. Prišel bo na dnevni red prihodnje seje.

Dalje vas obveščam, da je zakonodajni odbor predložil poročilo o predlogu zakona o kaznivih dejanjih zoper državo z ločenim mnenjem odborove manjšine. Ta zakonski predlog še ni razmnožen, vendar prosim gospode ljudske poslance, bodite tako ljubeznivi in ga zjutraj dvignite tu v pisarni, tako da bi ga dali na dnevni red prihodnje seje.

Preden bomo prešli na naslednjo točko dnevnega reda, odrejam 5 minut odmora.

(*Po odmoru.*)

PREDSEDNIK: Prosim gospode ljudske poslance, da izvolijo zavzeti svoja mesta. Seja se nadaljuje. Na dnevnem redu je tretja točka dnevnega reda: predlog zakona o ustroju in pristojnosti vojaških sodišč v jugoslovanski vojski.²² Poročevalec o tem zakonskem predlogu je tovariš Miloje Milojević.

MILOJE MILOJEVIĆ (*bere poročilo zakonodajnega odbora*²³).

Tovariši ljudski poslanci, vojaško sodstvo je samo del splošnega sodstva in sodne organizacije v naši državi. Vojska ni več ločena od ljudstva. Resda se vo-

²² Predlog zakona z obrazložitvijo maršala Tita gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 605-616.

²³ Poročilo zakonodajnega odbora gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 616-618.

jaška sodišča oblikujejo in sodijo za prestopke in zločine, ki jih zagrešijo vojaške osebe, toda vojaška sodišča so samo ena veja sodstva v naši državi, ker je naš sodni sistem povezan, enoten. Najvišji vojaškosodni organ, vojni svet, je svet vrhovnega sodišča Demokratične federativne Jugoslavije. To izraža tesno povezanost med vojaškimi in drugimi ljudskimi sodišči.

Vojaška sodišča se ločijo od drugih ljudskih sodišč samo po tem, da so sodniki v vojaških sodiščih in obsojenci v uniformi, drugih razlik ni.

Po svoji naravi so vojaška sodišča popolnoma demokratična. Sodniki se volijo in sodijo v imenu ljudstva, česar še ni bilo pri nas, odkar obstajamo kot država.

Doslej so bili sodniki, ne samo vojaški, marveč sodniki nasploh, postavljeni na željo in po volji posameznih klik, ki so bile na oblasti, prav tako pa so bili tudi odstavljeni. Ti sodniki so bili odvisni od tistih, ki so jih postavili, bili so povezani z njimi in so seveda tudi sodili po želji oblasti.

Seveda taka sodišča, tovariši, niso delila ljudstvu pravice, marveč so pravico odpravljala in oblastnikom izročala vso moč sodstva, da bi se z njim lahko obdržali in obranili pred ljudstvom.

Po mojem mnenju ni bilo nujno, da bi taki sodniki morali biti pravniki, ker je bilo pravo v rokah drugega. V nasprotju s tem pa današnji sodniki niso več odvisni od volje posameznikov, odvisni so od ljudstva in samo ljudstvu dajejo račune o svojem delu, to pa jim bo omogočalo, da bodo svojo dolžnost opravljali po vesti in po zakonskih predpisih.

Za zmeraj smo zdaj premostili prepad med vojsko in ljudstvom, ljudstvo in vojska sta eno; vojska ni nič drugega kakor uniformirano ljudstvo.

Prosim ljudsko skupščino, da sprejme ta predlog zakona o ustroju in pristojnosti vojaških sodišč tako, kakor ga je predložila zvezna vlada, s popravki in dopolnitvami zakonodajnega odbora. (*Viharno ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Po 44. členu poslovnika se uporablja krajši postopek.

Krajši postopek je v tem, da razprave v posameznostih sploh ni. Predstavniki političnih skupin lahko dajo izjave, nato pa mora ljudska skupščina samo glasovati *za* predlog ali *proti* predlogu, kakor ga je predložil zakonodajni odbor.

K besedi se je priglasil ljudski poslanec Miloš Divić.

DR. DRAGIĆ JOKSIMOVIĆ: Samo vprašanje. Gospod predsednik, predlagal sem dopolnitev in spremembo tega zakona, da bi se spremenil 34. člen in dopolnil 35. člen, oziroma predlagal sem novi 35. člen. Ta moj predlog je bil v zakonodajnem odboru prebran, vendar vidim, da ga poročevalec večine sploh ne omenja.

PREDSEDNIK: Besedo ima predsednik zakonodajnega odbora Moša Pijade.

MOŠA PIJADE: Predlog je bil predložen potem, ko je zakonodajni odbor že sprejel predlog zakona o ureditvi vojaških sodišč, in se nam zato ni zdelo potrebno, da bi razpravljali o njem že po končani razpravi.

DR. DRAGIĆ JOKSIMOVIĆ: Gospod predsednik, izjavljam, da nisem zadovoljen z odgovorom predsednika zakonodajnega odbora. Menim, da je bil ta predlog pravočasno predložen zakonodajnemu odboru kljub dejstvu, da je glasovanje v zakonodajnem odboru že bilo opravljeno. Po vsakdanji praksi v zakonodajnem odboru se opravljajo dopolnitve in spremembe ne glede na to, kdaj so zakonski predlogi prišli, in ne glede na to, ali je bilo glasovanje že opravljeno ali ne.

Podal sem zelo koristen in umesten predlog, vsaj po mojem mnenju, namreč, da se v predlog zakona o vojaških sodiščih sprejme določba o tem, kako poteka obnovitev sojenja pri vojaških sodiščih zastran obsodb, ki so že bile izrečene. O tem ni ničesar v predlogu zakona o vojaških sodiščih. Mislim, da bi začasna ljudska skupščina morala biti seznanjena s to zadevo.

PRESEDNIK: Poslancu tovarišu Joksimoviću moram odgovoriti, da se glede tega zakonskega predloga vodi krajši postopek. To je posebej navedeno v poslovniku. Zakonski predlog, kakor smo ga dobili od zakonodajnega odbora, je bil tukaj prebran in začasna ljudska skupščina ga lahko sprejme ali zavrne. Za skrajšani postopek določa poslovnik, da je mogoče dati izjave samo v imenu skupin. Gospod Joksimović ni govoril v imenu skupine, marveč je govoril v svojem imenu. Jaz sem mu to tudi mimo poslovnika dovolil. Toliko v pojasnilo.

Besedo ima ljudski poslanec Miloš Divić, da da izjavo v imenu ljudske fronte.

MILOŠ DIVIĆ: Gospodje in tovariši poslanci, kakor je iz obrazložitve predloga zakona o ustroju in pristojnosti vojaških sodišč v jugoslovanski armadi razvidno, so predpisi o naših vojaških sodiščih nastali iz narodnoosvobodilnega boja kot predpisi običajnega prava, in so se tako tudi uporabljali vse do uredbe vrhovnega štaba narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov z dne 29. decembra 1942 in uredbe z dne 24. maja 1944. Ker smo že začeli popolnoma izgrajevati našo domovino in sprejemati vse potrebne zakone, je naša dolžnost, da začnemo kodificirati tudi te zakonske predpise o ustroju in pristojnosti vojaških sodišč v naši jugoslovanski armadi, armadi osvoboditeljici in opori vseh naših narodov.

Ta osnutek zakona je dober in moderen. Poglavitna njegova značilnost je v tem, da so vojaška sodišča ljudska in volilna kakor sploh vsa naša ljudska oblast. V teh sodiščih kolegialno sodijo sodniki po stroki, pravniki in stari prekušeni borci in oficirji naše slavne armade. Po predpisih tega osnutka morajo biti pravniki vsi predsedniki in namestniki predsednikov vseh sodišč kakor tudi tajniki. Predsednike sodišč in vse sodnike imenuje predsedstvo tega visokega doma, sosodnike pa volijo volilna telesa federalnih enot. Nadaljnja značilnost našega vojaškega sodstva je, da je dvostopenjsko, namreč da o krivdah borcev in podoficirjev sodijo divizijska in njim podobna sodišča, na primer pri mornarici v prvi stopnji, v drugi stopnji pa armadna sodišča, sodišče mornarice in samostojnih korpusov, oficirjem razen generalom pa sodijo na prvi stopnji armadna sodišča, na drugi in končni pa vojaški svet vrhovnega sodišča Demokratične federativne Jugoslavije.

Zelo pomembna in koristna ustanova, predvidena v tem zakonskem osnutku je to, da mora vse smrtne kazni, ki jih je izreklo sodišče, revidirati in obravnavati vojaški svet vrhovnega sodišča Demokratične federativne Jugoslavije, tako da vsako tako težko kazen kontrolira najvišje sodišče v naši državi. Kakor sem rekel, se ta zakonski osnutek odlikuje po tem, da so predvidena volilna sodišča in da lahko člane sodnike menja in zamenjuje samo vrhovno zakonodajno telo.

Glede na to, da je naši slavni armadi potreben tak zakon za ureditev njenih sodišč, ta pa so potrebna za varstvo svobode v naši državi, in da je potrebno, da ga armada dobi čimprej, izjavljam v imenu poslanskega kluba ljudske fronte, da bom glasoval za predlagani zakonski predlog.

PRESESEDNIK: Ker se nihče več ni priglasil k besedi, bomo glasovali v celoti. Prosim sekretarja tovariša Mileta Peruničiča, da prebere imena.

SEKRETAR MILE PERUNICIC kliče ljudske poslance.

(Po glasovanju.)

PRESESEDNIK: Objavljam izid glasovanja. Skupno je glasovalo 323 ljudskih poslancev in vsi so glasovali *za*. Objavljam, da je predlog zakona o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč pri glasovanju v celoti sprejet. *(Pritrjevanje.)* S tem je dnevni red današnje seje izčrpan. Za prihodnjo sejo predlagam kot prvo točko: razpravo o predlogu zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih, kot drugo točko pa nato: razpravo o predlogu zakona o kaznivih dejanjih zoper državo. Ali začasna ljudska skupščina sprejme ta dnevni red? *(Sprejme.)*

Objavljam, da je začasna ljudska skupščina sprejela ta dnevni red. Današnja sejo končujem, naslednja pa bo jutri ob 16. uri.

(Seja se je končala ob 21. uri.)

DESETA REDNA SEJA

(25. avgusta 1945)

Začetek ob 16,30.

Predsedoval je predsednik dr. *Ivan Ribar*.

PREDSEDNIK: Začenjam deseto redno sejo začasne ljudske skupščine. Zapisnik današnje seje bo vodil sekretar Mile Peruničić. Prosim sekretarja Omerja Gluhića, da prebere zapisnik devete redne seje.

SEKRETAR OMER GLUHIĆ bere zapisnik devete redne seje.

PREDSEDNIK: Slišali ste zapisnik. Ali ima kdo kakšne pripombe k zapisniku? (Ne.) Ker ni pripomb, objavljam, da je zapisnik sprejet.

Preden preidemo na dnevni red, moram v imenu predsedstva sporočiti skupščini tole:

Antifašistični odbor osvobojenih ujetnikov v Beogradu je predložil spomenico o obnašanju in delu v ujetniških taboriščih v času ujetništva ljudskega poslanca Dimitrija Čičevića;

Antifašistični odbor osvobojenih ujetnikov v Beogradu je predložil spomenico o obnašanju in delu v ujetniških taboriščih za časa ujetništva ljudskega poslanca Radmila Ž. Stojiljkovića.

Obe ti spomenici naslavljam na mandatni odbor.²⁴

Ljudski poslanec Ninko Petrović je poslal ustno vprašanje predsedniku začasne ljudske skupščine.

Besedo ima ljudski poslanec Ninko Petrović.

NINKO PETROVIĆ: Kot član antifašističnega odbora ujetnikov in kot eden izmed tistih, ki so na svoji koži občutili zločinsko sodelovanje tistih izdajalcev iz vrst nekdanje jugoslovanske vojske, ki so skupaj z gestapom preganjali tisoče poštenih patriotov in privržencev boja ljudstva pri nas, izpolnjujem svojo dolžnost do teh tisočev tovarišev in si dovoljujem nasloviti na predsedstvo začasne ljudske skupščine tale vprašanja:

1. Ali je predsedstvu znano, da se je ljudski poslanec g. Dimitrije Čičević kot rezervni major nekdanje jugoslovanske vojske povezal v taborišču vojnih ujetnikov v Italiji (v Aversi) s tisto skupino ujetnikov na čelu z dr. Slobodanom Draškovićem, ki so organizirali fizične napade na tiste, ki so jih zaradi njihovega protifašističnega stališča imeli za komuniste?

2. Ali je predsedstvu znano, da se je ljudski poslanec Čičević po prihodu iz Italije v Nemčijo v ujetništvu povezal s fašistično-mihailovićevisko skupino zglasnega polkovnika Pantića in tovarišev?

²⁴ Spomenici gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 619-623.

3. Ali je predsedstvu znano, da je ta skupina: a) bila z vsemi sredstvi srdit boj v ujetniških taboriščih v Stryju, Strasbourgu in Barkenbridgeu proti narodnoosvobodilnemu gibanju in njegovim privržencem v ujetništvu ter jih denuncirala Nemcem; b) sodelovala z Nemci in prejela njihovo pomoč v boju proti privržencem narodnoosvobodilnega gibanja.

Dimitrije Čičević je bil aktivni sodelavec pri vseh teh akcijah krvave taboriščne reakcije.

To, da je Dimitrije Čičević prišel v začasno ljudsko skupščino Jugoslavije kot ljudski poslanec, je, razumljivo, povzročilo ogorčenje. Vsi pošteni in korektni jugoslovanski ujetniki, ki so se v taborišču bojevali proti takim sovražnikom ljudstva in so bili pogosto žrtve njihovega izdajalskega dela, so, razumljivo, presenečeni, da je v takem pravem ljudskem predstavnstvu mogoče najti mesto tudi za takega človeka, kakršen je Dimitrije Čičević.

Popraviti storjeno napako zastran Dimitrija Čičevića bi pomenilo izkazati priznanje poštnim taboriščnim antifašistom in privržencem narodnoosvobodilnega gibanja za njihovo nesebično delo v ujetniških taboriščih za narodnoosvobodilno gibanje in proti sovražnikom ljudstva, katerih član in aktivni sodelavec je g. Dimitrije Čičević.

Postavljam to vprašanje ob spomenici antifašističnega odbora osvobojenih ujetnikov v Beogradu, ki je bila poslana poslancem začasne ljudske skupščine.

Zato vprašam predsedstvo skupščine, kaj namerava ukreniti zoper ljudskega poslanca g. Čičevića po teh dokazih, ki jih prilagam skupaj s svojim vprašanjem.

PREDSEDNIK: Na to vprašanje ljudskega poslanca tovariša Ninka Petrovića imam čast odgovoriti, da sem vlogo antifašističnega odbora osvobojenih ujetnikov v Beogradu, poslano začasni ljudski skupščini, že poslal mandatnemu odboru, ki bo pregledal tako vlogo kakor to vprašanje ljudskega poslanca. Takoj ko bo prispelo poročilo mandatnega odbora o tej vlogi, bo mandatni odbor s tem odgovoril obenem tudi na to vprašanje. Ali se vpraševalec ljudski poslanec Ninko Petrović zadovoljuje s takim odgovorom?

NINKO PETROVIĆ: Zadovoljujem se.

PREDSEDNIK: Ker se vpraševalec zadovoljuje z mojim odgovorom, lahko gremo naprej. Besedo ima ljudski poslanec dr. Đorđe Radenković, da postavi vprašanje predsedstvu začasne ljudske skupščine o imenovanju za ljudskega poslanca g. Radmila Stojiljkovića. (*Vpraševalec ni navzoč.*) Ker ljudskega poslanca dr. Đorđa Radenkovića ni tu, velja, ko da je odstopil od tega svojega vprašanja.

Prehajamo na dnevni red. Na dnevnem redu je razprava o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih.²⁵

Besedo ima poročevalec dr. Hinko Krizman, ki bo v imenu zakonodajnega odbora prebral poročilo.

POROČEVALEC VEČINE DR. HINKO KRIZMAN: (*Bere poročilo večine zakonodajnega odbora, ki vsebuje samo tehnične in stilistične spremembe.*²⁶)

Tovariši ljudski poslanci, predlog zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih je še en nadaljnji pomemben korak naše zakonodaje pri sistematični graditvi demokratične ureditve. Ta zakon se vključuje v sistem zakonov,

²⁵ Predlog zakona z obrazložitvijo gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 624-631; razpravo v zakonodajnem odboru dne 24. in 25. avgusta 1945 gl. RZO, str. 495-519, 520-521.

²⁶ Poročilo večine zakonodajnega odbora gl. RZO, str. 632-633.

ki jih je sprejela ljudska skupščina in ki bodo prispevali k uresničenju popolne in resnične demokracije, hkrati pa tudi za njeno obrambo.

Tvarina tega zakona obsega najpomembnejši del političnih pravic, pravico združevanja in zborovanja. To je prava osnova slehernega političnega in kulturnega življenja, prvi pogoj politične zavesti in zrelosti. Zato ta zakonski predlog v 1. členu tudi jamči vsem državljanom Demokratične federativne Jugoslavije pravico združevanja v politična, kulturna, znanstvena, strokovna, telesnovzgojna in druga društva, v 19. členu pa jamči državljanom pravico sklicevanja javnih shodov, zborovanj, mitingov, prireditev na prostem ali na kakšnem drugem javnem prostoru ter prirejanje pouličnih sprevodov, demonstracij in manifestacij.

Ta zakon bo dal vso svobodo pri ustanavljanju političnih strank in društev ter predpisuje njihove organizacijske oblike, ki ustrezajo nacionalni in politični strukturi naše države.

V 2. členu se, pač po vrsti dejavnosti, obravnavajo pokrajinske stranke, ki delujejo na ozemlju pokrajine, federalne stranke, ki delujejo na ozemlju dežele, federalne enote, ter zvezne stranke, ki delujejo na ozemlju vse Jugoslavije.

3. člen določa registracijo političnih strank, kar je povezano z določenimi pogoji v 4. in 6. členu, ki jih je prav lahko izpolniti.

Število podpisnikov je omejeno in določeno na 50 za pokrajinske in federalne (deželne) stranke, na 100 pa za zvezne stranke.

V 3. členu je zakonodajni odbor naknadno opravil nekatere spremembe, ki jih bomo tu pri posebni debati prebrali v obliki amandmajev. V tej spremembi zakonodajni odbor ne razlikuje med novimi in starimi strankami, saj je ta razlika s stališča zakona in njegovega postopka brez interesa in pomembnosti. Ta razlika bi utegnila načeti vrsto spornih vprašanj, ki jih ne more in ne sme reševati ljudska oblast, marveč jih bo rešilo ljudstvo samo ter dinamika političnega življenja.

Z 8. členom se v popolni skladnosti z drugimi našimi političnimi zakoni daje pristojni oblasti pravica, da prepove ustanovitev in delovanje strank s fašističnim in profašističnim značajem, ali če povzročajo in razpihujejo nacionalno, rasno in versko sovraštvo, ali če so ustanovitelji osebe, ki so na čelu strank, nosilci takega dela.

Te določbe so, tovariši ljudski poslanci, imperativ našega časa. Razpihovanje in povzročanje nacionalnega in verskega sovraštva je največji zločin zoper ljudstvo in državo. Ves naš prihodnji razvoj in tudi naš narodni in državni obstoj sam je odvisen od tega, kako bomo varovali in krepili bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov. Pobjitati fašistično in profašistično delovanje pa je postalo po strašnih izkušnjah te vojne mednarodna pravica in dolžnost vseh narodov.

V naši zakonodaji je že dovolj in natančno označen, omejen in razložen pojem o fašističnem in profašističnem delu in delovanju, zunaj vsake zakonske formule pa to razlagajo sto in stotisoči grobov znanih in neznanih mučencev in tega, kar nam ti grobovi govorijo, tega, kar nas učijo in na kar nas opominjajo, ne smemo pozabiti in ne bomo pozabili. Naši zakoni dajejo državljanom največje politične svoboščine, vendar jim teh političnih svoboščin ne dajejo za rušenje demokracije in ogrožanje svobode. Demokracija za nas ni in ne more biti kot tista princesa iz indijske pravljice, ki se je utopila zato, ker je bilo po starih zakonih prepovedano, da bi profane roke sprejele njeno posvečeno telo. Mi bomo demokracijo branili z zakonom, če bo potrebno pa tudi z drugimi sredstvi. (*Ploskanje.*)

8. člen določa, da lahko pristojne oblasti vsake federalne enote na svojem ozemlju prepovedo delo vsake zvezne politične stranke, če to delo ogroža enakopravnost ali enotnost te enote z drugimi enotami. Ta določba pomeni priznanje samostojnosti vseh sestavnih delov naše države in je jamstvo za njihov mirni razvoj. Njih prihodnost se lahko zagotovi le tedaj, če bodo same pobijale vse samomorilske separatistične težnje, vendar tudi vse napade na njihove pravice in politično individualnost. To je zakon političnega ravnotežja, ki je potreben tako državnih celoti kakor njenim delom.

9. člen določa pravico do pritožbe proti sklepu državnega ministrstva za notranje zadeve – na državno vrhovno sodišče in proti sklepu zveznega ministrstva za notranje zadeve – na vrhovno sodišče Demokratične federativne Jugoslavije.

V tem se kaže narava naše ljudske oblasti, da je mogoče vložiti pritožbo, po kateri naj se zadeva reši na vrhovnem sodišču.

10. člen normira dolžnosti političnih strank, da enkrat na leto objavijo vir svojih dohodkov in njihovo višino kakor tudi to, za kaj so bili porabljeni. Institut tega člena je uperjen proti politični korupciji. Politična korupcija in alimentacija strank in njihovega tiska, ki so ju opravljali veliki kapitali, banke in industrialci, so bili zmeraj vzrok in vir največjega zla za naše politično življenje. »Denar in politika« bi lahko bil naslov sramotnega poglavja naše politične zgodovine. Conti pro diversi velikih bank in podjetij knjižijo milijonske zneske, porabljene za namene politične korupcije. Sprejeti denar je vplival na obnašanje in delovanje političnih strank in njenih predstavnikov v različnih vladah, zlasti pri gospodarskih vprašanjih, in na škodo splošne blaginje in državne blagajne.

Ta ustanova si prizadeva preprečiti to zlo, zato upam, da bo socialni in ekonomski razvoj naše države stekel po dobri poti in da ta ustanova nemara sploh ne bo prišla v uporabo.

Členi 12–18 določajo organizacijske oblike kulturne in društvene aktivnosti vsem občanom Jugoslavije; dajejo jim popolno svobodo, da ustanavljajo kulturna, znanstvena, strokovna, telesnovzgojna in druga društva. Zakonodajni odbor predlaga v 13. členu spremembo: da se določi število ustanoviteljev, in sicer najmanj 10, da ne bo to nedoločeno.

II. poglavje jamči državljanom Jugoslavije pravico do združevanja, javnih zborovanj, shodov, mitingov in prireditev na prostem itd.

20. člen normira postopek za prijavljanje javnih zborovanj. Pri tem je zakonodajni odbor predlagal, da se rok za prijavo zborovanja podaljša od 24 ur na 48 ur, rok, v katerem mora pristojna oblast izdati sklep o prepovedi zborovanja, pa se spremeni tako, da se namesto 12 ur podaljšuje na 24 ur pred uro, za katero je zborovanje sklicano, da ne bi nastale ovire in da bi bili pravočasno obveščeni sklicatelji pa tudi tisti, ki so na zborovanje povabljeni.

Dolžnost prijave zajema samo javna zborovanja, konferenc in manjših sestankov v zaprtih prostorih ni treba prijavljati. In zato je bilo predlagano, da se spremeni tudi naslov zakona in se namesto »sestanki« postavi »shodi«.

V 21. členu je določena ustanova, ki ilustrira duha in težnjo tega zakona: sklicatelji javnih shodov imajo pravico zahtevati od ljudskih oblasti pomoč, zahtevati, da jim dajo na razpologo trge, javna poslopja in temu podobno.

Tovariši ljudski poslanci, ko sprejemamo ta zakon, se zavedamo, da odpiramo pot v normalno politično življenje. Omogočamo delovanje stranke kot pravičnega sredstva za oblikovanje državne volje. Ko delamo to, zaupamo v konstruktivne sile in v zavest našega ljudstva, da se naše politično življenje ne bo

razvijalo v smeri drobnega in slepega strankarstva ter jalovega boja in kosanja med strankami. Demokraciji in svobodi, ki sta bili pridobljeni s tolikšnim trpljenjem in žrtvami, se mora oddolžiti sleherna politična struja in stranka z ustvarjalnim, pozitivnim delom, s podrejanjem svojih posebnih strankarskih interesov in ambicij velikim interesom narodne in državne celote, potrebam in nalogam našega časa.

Ta zakonski predlog o pravici združevanja in sestajanja je tesno povezan z volilnim zakonom. Predvolilno vrenje mu daje poseben pomen, saj je eno jamstvo več, da bodo naše volitve svobodna in neovirana manifestacija suverene volje vseh narodov Jugoslavije.

Ta zakon je obenem večni odgovor na tiste zlonamerne obtožbe in dvome, da se bo pri nas uvedel enostrankarski, totalitarni, avtoritativni sistem. Hočemo ljudsko oblast in ljudsko demokratično državo. Ta zakon bo pomagal, da se to tudi uresniči, in zato prosim skupščino, da ga sprejme. (*Ploskanje.*)

PRESEDNİK: Besedo ima ljudski poslanec Savko Dukanac, ki bo prebral poročilo manjšine odbora.

POROČEVALEC MANJŠINE SAVKO DUKANAC:

ZAČASNI LJUDSKI SKUPŠČINI DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Beograd

Na seji zakonodajnega odbora 24. tega meseca je bil v razpravi in z večino glasov sprejet predlog zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih.

Pri sprejemanju navedenega zakonskega predloga smo ločili svoje mnenje in dajemo tole izjavo:

Na podlagi ugotovitve, da je osnova ljudske suverenosti v izraženi večini javnega mnenja v neki državi, kar s tem postavlja potrebo po diferenciranju političnih naziranj v državi kakor tudi vso svobodo izražanja—sporočanja svojih političnih naziranj — menimo, da je do navedenega izražanja javnega mnenja mogoče priti edino po poti zdravo zastavljenega političnega življenja prek svobode združevanja ter strankarsko-političnega zborovanja.

Zakon o volilnih imenikih, zakon o tisku in ta zakon so najpomembnejši politični zakoni in od njih je v glavnem odvisna popolna in prava svoboda glede gibanja in razvijanja političnega življenja.

Ker vsebuje ta zakon določbe — 8. in 20. člena — ki dajejo podlago za samovoljno razlago in ker utegne ta razlaga ovirati in celo onemogočiti delo strank in pripeljati do prepovedi zborovanj in javnih shodov, smo v zakonodajnem odboru ločili to svoje mnenje.

Za poročevalca je bil določen Savko Dukanac.

Beograd, 24. avgusta 1945

Savko Dukanac, s. r.
ljudski poslanec

Ilija Stojanović, s. r.
ljudski poslanec

Gospodje ljudski poslanci in tovariši, v tem domu je največkrat slišati besede: svoboda, fašizem, demokracija, reakcija in šovinizem. In te besede so nespodbito umestne. Z njimi moramo računati zmeraj, kadar mislimo na prihodnost. Toda zmeraj in ob vsaki priložnosti, pri vsakem aktu ter v vsaki drugi ali tretji pisani vrsti – mislim, da vsi ti izrazi le niso na mestu. Zdi se mi, kolikor sem lahko opazil, da se ti izrazi najbolj uporabljajo zaradi majhnega števila opozicije, in tako ne bi smelo biti, če to moje mnenje in prepričanje drži.

V najkrajših besedah – zelo kratek bom – bom povedal o delu stranke, ki ji pripadam, tako da boste, tovariši ljudski poslanci, videli, da se je stranka, ki ji pripadam, od svojega začetka do danes bojevala, in se tudi danes bojuje, proti vsemu tistemu, kar ni dobro, kar ni koristno in kar ni plemenito v naši državi. Naša demokratska stranka se je že od odcepitve od radikalne stranke bojevala zoper reakcijo. Takrat ni bilo ne šovinizma, ni pa bilo tudi korupcije in ne fašizma.

Ta boj je nadaljevala vse do vojne. V tem boju pred vojno, zlasti deset let pred vojno, so ji pomagali vsi levičarji in tudi komunisti. Bojevala se je tako proti dinastiji Obrenovičev kakor tudi proti diktaturi pokojnega kralja Aleksandra, zlasti pa proti nenarodni politiki namestnika Pavla in vseh fašističnih vlad, ki jih je on spravljal v vodstvo države. V tem boju so sodelovali tudi ljudje iz vaše stranke. Če pa je to tako, če je to res – kar je, mislim, večini izmed vas znano – tedaj se moramo vendarle vprašati, kako je mogoče, da nas demokrate v tem domu sumničite za vse tisto, kar tukaj dobronamerno povemo in kritiziramo, ne da bi se dotikali pridobitev narodnoosvobodilnega boja, pridobljenih z velikanskimi žrtvami in krvjo naših najboljših otrok.

Maršal Tito, prvi mož v državi, hoče in želi dobronamerno kritiko, ker ve in ker je prepričan, da je koristna za državo. To govori na vseh zborovanjih, na zborovanju v Mladenovcu, v Sopotu in v Novem Sadu, in vsepovsod pravi, da je kritika potrebna in koristna državi in da dobronamerne kritike ne sme nihče zavirati. Brž ko pa kateri izmed nas vstane v tem domu in dobronamerno pove, takoj začno deževati očitki: reakcija, fašizem, kvislinštvo. To je daleč od nas, kakor nebo od zemlje.

Če bi ne bilo opozicije, gospodje ljudski poslanci in tovariši, bi jo morali ustvariti v interesu države in vas samih. Iz svojih vrst bi morali ločiti določeno število poslancev, to ponavljam, ker to zahtevajo interesi države, pa tudi zaradi tujine. Nočete videti in ne čutite, da je opozicija absolutno potrebna tako zaradi interesov države kakor tudi zaradi vas in vaše partije.

Med nami, to, kar je pomembno in zaradi česar prihaja do vseh teh neprijetnih pojavov, med nami in vami ni zaupanja. To je tisto, kar je bistveno. In prav pomanjkanje tega zaupanja kot podlage za vsako dobro in koristno delo je vzrok, da vi nastopate proti nam, brž ko spregovorimo. Ne verjamete naši dobronamerni kritiki, in to brez razloga, zato pa mi ne verjamemo vašim oblastem, ne verjamemo, da bodo korektno izpolnjevale vaše zakonske predpise.

Prosim vas, gospodje in tovariši, o tem, o čemer zdaj govorim, se lahko prepričate v eni ali dveh urah. Povprašajte na ulicah, kjer je vpisovanje v volilne imenike, kaj se dela in kako se dela, pa boste videli, da sem imel popolnoma prav, da sem to povedal. Na direkciji tramvaja in razsvetljave so od 220 ljudi, neoporečnih, brez dvoma neoporečnih, ker jih drugače ne bi pustili v službi, 170, kakor so mi danes povedali – pozitivno tega ne vem – 170 črtali iz volilnih imenikov, komaj 52 ali 53 pa sprejeli. Dalje, neki doktor iz Narodne banke, po nesreči doktor prava, je telefoniral nekemu svojemu prijatelju in mu

rekel: »Sporočil – tako pravi – mi samo imena oseb, ki jih ni treba vpisati, in bom telefonično ukazal, da jih ne vpišejo.« – Tako ne gre, gospodje ljudski poslanci. Če je kdo kvisling, če je kdo šovinist, če je fašist, če je največji reakcionar, tedaj že razumem, da je treba uporabiti tako merilo, da bi se ti ljudje spametovali in se zavedeli.

Ne razumem pa, kadar se kaj takega dela brez razloga in brez povoda, ker ni potrebe za to. Ni potrebe. To ni dobro niti za stranko, ker se tako uničuje njen ugled. Trdno sem prepričan, da vodilni tovariši tega ne želijo, marveč si to želijo tisti komolčarji, ki tudi komunisti niso in so se vtihotapili v njihove vrste in so sedaj razprli komolce in hočejo naprej. (*Hrup.*)

Nekaj besed o svobodi in blaginji! Če se bežno ozremo v preteklost posameznih držav, bomo videli, da sta svoboda in blaginja tesno povezani druga z drugo. Videli bomo, da kraljuje in vlada blaginja tam, kjer je vsa svoboda, in to v vsakem pogledu, in da ni tudi blaginje, ko pri kakšnem narodu ni svobode. Naj uporabim za to trditev kot očiten zgled majhno Srbijo v času od leta 1903 do 1912. Po majski revoluciji je zasedel prestol kralj Peter I., na vlado pa so prišli po mojem pojmovanju in po splošnem prepričanju, ki je takrat vladalo in morda vlada še danes, najboljši ljudje. Z vestnim in poštenim delom so v času od leta 1903 do 1912 naredili toliko za državo in narod, da so prebrodili vse finančne težave, izplačali uradnike in oficirje, kajti tisti čas uradniki in oficirji sploh tudi do dve leti niso prejeli plače, ker v državnih blagajnah ni bilo tako rekoč niti dinarja. Do srede leta 1912 so prihranili okoli 130 milijonov dinarjev v zlatu in s tem zneskom so vodili balkansko in prvo svetovno vojno. Ta čas upravičeno lahko imenujemo zlata doba majhne Srbije. V tem času 9 let je vladala v Srbiji popolna svoboda, tako da so naš narod kakor tudi narodi okrog nas govorili – »Srbija-slobodija«. Veste, da je bilo tako. V tej svobodoljubni Srbiji je bila največja blaginja. Vsakter je bil zadovoljen in ponosen, da živi v majhni državi Srbiji, v kateri so bile svoboščine večje, kakor v kateri koli državi jugovzhodne Evrope.

Želim, da bi tudi v tej naši demokratični in federativni Jugoslaviji zavladala tista svoboda in bi nastala tista blaginja, ki je pred okoli 30 leti vladala v majhni in srečni Srbiji. In prav zato... (*Vzkliki: In tudi bo!*), Da, vsi bomo srečni, ko bo tako, to je želja vsega ljudstva! In prav zato, ker to želimo tako jaz kakor moji tovariši iz kluba in tudi iz vse naše stranke, kritiziramo in delamo vse, kolikor je odvisno od nas, da bi bilo bolje, kakor je danes. To je brez dvoma tudi vaša želja. Želeli smo, da bi bil tudi zakon o družtvih, zborovanjih in drugih javnih shodih boljši od predlaganega zakonskega predloga, in zato smo ga tudi kritizirali. Ta zakonski predlog je po obliki dober, po vsebini pa ne. V nekaterih določbah ni jase in tudi ne precizen. Tako v posameznih svojih določbah sili stare stranke, ki obstajajo več kot 50 let in delujejo in ki imajo tudi svoje predstavnike v začasni ljudski skupščini, da se prijavijo tako kakor tiste, ki se šele ustanovljajo.

Po 8. členu predloga zakona je mogoče prepovedati ustanovitev in delo strank, katerih delo je fašistično po naravi ali povzroča sovraštvo, rasno neenakost, če njihovo delo ogroža enakopravnost federalnih enot itd. Tako tudi mora biti. Toda kdo bo ocenjeval, kje so meje za to oceno. Oceno o tem, ali je delo fašistično po naravi in ali je dovoljeno ali ne, sprejema oblast popolnoma samovoljno. Ni sodbe, ni niti zaslišanja, ničesar ni, rečeno je le: prepoveduje se to in to. In ravno zaradi te samovoljnosti in pomanjkanja poroštev smo mi proti temu predlogu.

Predpisi 10. člena so še hujši, tako se mi zdi. Z njimi se žali tudi samo vodstvo stranke, ker se od njega zahteva, da predlaga račune, kakor da je hlapec vlade.

Zaradi vsega tega bom s svojo skupino glasoval proti temu zakonskemu predlogu.

PREDSEDNIK: Začenjam razpravo v načelu o tem zakonskem predlogu.

Besedo ima ljudski poslanec tovariš Zoran Polič.

ZORAN POLIČ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci! Obrazložitev zakona poudarja, da je predlagani zakon potreben za popolno osvoboditev in utrditev demokratičnega pravnega reda. Res je! Močnejšega dokaza o urejenosti naših razmer, močnejšega dokaza o moči ljudskih sil in močnejšega dokaza o demokraciji teh sil si sploh ne moremo misliti. Katera država, ki je živela pod enakimi pogoji kot mi, lahko daje danes s tako važnim zakonom, kot je zakon o združenjih in zborih, toliko svobode, kot jo daje prav naš zakon. Za to svobodo seveda velja isto, kot velja v vseh naših zakonih. Posluževal se je bo lahko samo tisti, kdor je bil in je z ljudstvom. Zato ne bo pravice združevanja ne za fašiste ne za okupatorjeve hlapce ne za sovražnike ljudstva, ki bi hoteli netiti sovraštvo in mržnjo med našimi narodi, kakor ni zanje volilne pravice in vseh demokratičnih svoboščin poštenih državljanov. Ne bom v tej zvezi obravnaval obnašanja parlamentarne manjšine. Kakor pri vseh doslej sprejetih zakonih tako tudi pri zakonu o združenjih nastopa prav proti tistim določbam, ki kot brez-pogojne izvirajo iz našega štiriletnega boja. S tem samo dokazuje, da je daleč od svojega imena in še dalje od ljudstva. Morda bi se lahko pritoževali nad zakonom prav mi Slovenci, ki smo si v krvavem boju ustvarili enotno gibanje, če hočete, enotno stranko, saj dovoljuje zakon, da se poleg Osvobodilne fronte ustanove še nove stranke. Mi vemo, da bodo mnogi poizkušali razbijati našo enotnost, da bodo od drugod prihajali in vabili ljudi, naj zapuste Osvobodilno fronto, toda mi tudi vemo, da je Osvobodilna fronta nastala prostovoljno, da je nastala po hudi preizkušnji našega ljudstva, da je nastala potem, ko so izdale svoj narod vse legalne stranke izpred leta 1941, in da združuje vse, kar je pri nas poštenih ljudi. Prav zato tudi mi pozdravljamo novi zakon, ki bo dal na eni strani vse možnosti ustanavljanja novih strank, na drugi strani pa prav zaradi take možnosti prispeva k dokazu, da je Osvobodilna fronta resnično vseljidska in edina politična predstavica slovenskega naroda.

Štirih stvari bi se še dotaknil prav na kratko, stvari, ki samo potrjujejo demokratičnost osnutka. Prva stvar. Zakon zahteva za ustanovitev društva podpis najmanj desetih ustanoviteljev oziroma za stranke petdeset oziroma sto. V predparilski Jugoslaviji smo Slovenci zbrali več kot 40.000 podpisov za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze. Ne samo, da društvo ni bilo dovoljeno, mnogo podpisnikov je bilo krvavo preganjanih in celo mučenih.

Druga stvar. Vse stranke izpred 6. januarja 1929 in društva izpred 6. aprila 1941 se morajo prijaviti, če hočejo obnoviti svoje delo. Ker vemo, da so mnoge stranke in skoraj vsa društva po letu 1929 zavestno sodelovale pri fašizaciji države, nekatere pa pred letom 1929 pripravljale ugodna tla za to, je to popolnoma razumljiva dopolnitev 8. in 16. člena. Z vsako drugačno rešitvijo bi izgubil zakon svojo demokratičnost, ker bi govoril drugače, kakor je volja ljudstva, ki bo zelo strogo pri oceni, kdo ima pravico še nadaljevati delo, kdo pa ne.

Tretja stvar. Prvič je pri nas uvedena kontrola sredstev stranke. V preteklosti je bilo toliko zlorab, toliko denarja je prihajalo od drugod, od sovražnikov naših narodov, samo zato, da bi razbili našo enotnost, da danes upravičeno

zahtevamo kontrolo. Kdor ima čiste račune, kdor je dobil sredstva iz čistih virov in jih porabil za čiste namene, bo mirno lahko dajal račune. Bistvo prave demokracije je prav v tem, da ljudstvo pri vsem sodeluje in da za vse ve. Naj v torej tudi za to, ali sedijo v stranki njegovi prijatelji ali sovražniki. Kontrola sredstev bo to jasno pokazala.

In končno četrta stvar. 21. in 23. člen dopuščata, da sklicatelji zborov zahtevajo uporabo trgov, ulic, javnih poslopij in zavarovanje reda. Vsega tega ljudstvo pred letom 1941 ni imelo. Na trgih in ulicah so plačanci fašističnih in profašističnih režimov streljali v ljudstvo, iz javnih poslopij so ga izganjali, in kjer so »zavarovali red«, so ga zavarovali zato, ker so bili ljudski izkoriščevalci v nevarnosti pred ljudsko jezo.

Danes je konec tega brezpravja. In prav ta zakon prispeva k utrditvi ljudske oblasti, k uveljavljanju demokratične volje našega ljudstva, ki ne bo dovolilo ničesar, kar bi kratilo njegovo svobodo, pozdravilo pa bo vse in vsakogar, ki hoče delati v njegovo dobro. Zato glasujem za zakon. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNİK: Besedo ima ljudski poslanec Mihailo Đurović.

MIHAİLO ĐUROVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, ljudski poslanec gospod Savko Dukanac se je obesil, po naključju ali namenoma, za star radikalno-demokratski spor in jaz se ga nemara sploh ne bi dotikal, ker to ni pomembno za našo skupščino, ko bi ne bil povedal nekaterih stvari, ki so zgodovinsko neresnične in napačne. Ne drži, da je bila demokratska stranka tista stranka, ki se je stalno bojevala zoper radikale. Nasprotno, sodelovala je pri skupnem delu in ima dobršen del odgovornosti za prejšnje delo v Jugoslaviji. Da ne navajam nič drugega, naj omenim le sprejetje obznane. Vendar bom šel mimo tega, kajti ta stvar ima zdaj samo še zgodovinsko vrednost in bom takoj prešel na ta zakonski predlog.

Ta zakonski predlog o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih pomeni skupaj z zakonom o volitvah ljudskih poslancev in zakonom o tisku skupino zakonov, ki že od prej štejejo v skupino političnih zakonov. Ne glede na to, da je ta termin oziroma to ime že precej zastarelo, skupaj s pojmovanji, iz katerih je izšel, vsi še nadalje gledamo na te politične zakone kot na zakone, ki uravnavajo politično življenje, in po njih sodimo o političnem režimu oziroma o njegovi demokratičnosti in njegovi svobodumnosti.

Za oceno demokratičnosti in svobodumnosti tega zakonskega predloga, ki ga imamo danes pred seboj, ne moremo in ne smemo jemati kakšnih idealističnih meril. Vsaj nepremišljeni bi bili, da ne rečem kaj več, če bi nas pri tem delu vodili samo naši ideali in če ne bi upoštevali politične stvarnosti. Ko bi tako delali, bi se lahko ves ta zakon reducirai samo na 1. člen, tako kakor bi se tudi zakon o tisku lahko reducirai le na to, da bi se, na primer, glasil, da je tisk v Demokratični federativni Jugoslaviji svoboden.

Možnosti in pogoji, da bi tak idealno poenostavljen zakon skrojili in uresničili, so lahko danes samo v domnevi, da lahko obstajajo abstraktno, ne pa v resnici. Pri sestavljanju tega predloga zakonov je bilo treba izhajati po eni strani iz naše politične stvarnosti, po drugi strani pa iz tistih moralnih in političnih obveznosti, ki jih moramo imeti vsi kot odgovorni ljudje do ljudstva in do njegovih pridobitev v narodnoosvobodilnem boju.

O tej naši politični stvarnosti se je zadnji čas veliko govorilo tako s tega govorniškega odra kakor tudi mimo njega, bodisi pri nas, bodisi v tujini; govorilo se je upravičeno ali ne, tendenciozno ali ne, vendar je bila šele ta politična stvarnost pogosto predmet razprave. Po mojem mnenju je bilo najhujše, kar je

o njej bilo mogoče reči, pač tisto, kar je s tega govorniškega odra izrekel g. Grol. Kajti ko je g. Grol govoril o tej naši politični stvarnosti, je dobesedno rekel, da jo označujeta dve stvari: predvsem popolna duhovna razbitost našega ljudstva, in kot drugo osnovno značilnost naše politične stvarnosti je navedel, da je naše ljudstvo v skrajni materialni bedi. S tako oceno naše politične stvarnosti se ne morem strinjati ne jaz, prepričan pa sem, da tudi vi vsi iz ljudske fronte ne. Mislim, da je ta ocena vsaj zgrešena, zlasti v prvem delu, ki govori o duhovni razbitosti našega ljudstva.

Toda še trenutek, ne bom se spuščal v to, da bi dokazoval, da je g. Grol napačno videl in napačno dojel našo politično stvarnost. Predpostavljaj bom, da je naša politična stvarnost v resnici taka in da je naše ljudstvo duhovno razbito, in sicer tako zelo, da ima g. Grol pravico govoriti o teh stvareh celo s tem tonom skrajnega pesimizma in skrajne razočaranosti, s katerim je govoril s tega odra. Vprašam se, kaj bi bil logičen sklep iz vsega tega za nas kot zakonodajno telo, za nas kot odgovorne zakonodajalce, če bi tudi mi našo politično stvarnost tako razumeli? Kakšne politične zakone bi moralo sprejemati tako ljudsko zakonodajno telo, kakršno je to naše, ki v svoji veliki večini skupaj z ljudstvom prenaša in sprejema udarce tako domačih kakor tujih razbijalcev duhovne enotnosti našega ljudstva? In ali ne bi bilo treba morda, če logično sklepamo iz tega, da je s stvarmi tako, kakor misli g. Grol, ali ne bi bilo treba z zakonom zajamčiti neovirano nadaljevanje takega usodnega in umazanega dela pri razbijanju enotnosti našega ljudstva?

Seveda to telo, ki je izšlo iz Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, ne bo naredilo te napake in je ne more narediti. Glede tega je ta zakonski predlog o družtvih dosleden. Kakor drugi zakoni, ki smo jih sprejeli, tudi ta zakon dosledno uvaja določene omejitve, celo zelo stroge, ki niso niti demokratične niti svobodoumne, ker se nanašajo na natančno določeno kategorijo ljudi, na kategorijo, ki jo zajemamo z izrazom: fašist in profašist.

Seveda nekateri, ki jim gre to v račun ali ki morda tako navsezadnje stvar razumejo, dvomijo o samem izrazu in se jim zdi, da sta izraza fašist in profašist lahko dvosmiselna in da zaradi tega lahko pride do političnih zlorab. Mislim, tovariši, da je stvar jasna, da tega ni treba pojasnjevati, da vsaj našemu ljudstvu ni treba dokazovati, kdo je fašist, kdo pa profašist. Ta izraza nista in ne moreta biti dvosmiselna, vsaj za naše narode ne, na katere je z vso težo zgrmel fašistični plaz. Drugih omejitev, na katere se v poročilu manjšine posebej opozarja, ne vidim v tem zakonu. Ker teh omejitev ni, to dokazuje, da mi, ljudska fronta, gledamo in drugače razumemo našo politično stvarnost; dokaz vedrega zaupanja v ljudstvo je, o čemer je včeraj tovariš minister Kardelj govoril tako prepričljivo. To zaupanje v ljudstvo je danes pomemben in odločilen element. Zares ni mogoče, da ta ljudska skupščina, ki je zrastle iz ljudskega boja, ne bi imela zaupanja v ljudstvo, ni mogoče verjeti, da je duhovno razbito ljudstvo, iz katerega je privrela vsa ta velikanska duhovna in fizična moč, potrebna, da se začne in zmagovito konča najhujši boj v tej vojni, narodnoosvobodilni boj jugoslovanskih narodov. (*Pritrjevanje.*) Na žalost pa moremo in moramo reči, da ljudje danes to zaupanje v ljudstvo ali imajo ali ga nimajo. Mislim, da se v končni analizi delitev med ljudmi lahko izvede na tej liniji. Na tej liniji bolj kakor na kakšni drugi se danes delijo v dva tabora: v tabor ljudske fronte in tabor, ki za zdaj uradno še nima imena.

Tovariši, prebrali in preučili ste določbe tega zakonskega predloga in zato se ne bom spuščal v to, da bi vam jih analiziral. Med temi določbami so tudi

take, da se nekateri ljudje mrščijo. To so tiste določbe, po katerih je delovanje tega zakona odvisno od oblasti, od sedanjih naših ljudskih oblasti. Tem ljudem bi bilo po mojem mnenju mogoče reči, da drugače sploh ne bi moglo biti. Uporaba vsakega zakona mora biti tako ali drugače odvisna od nekaterih oblasti. V naši državi pa ne vidim druge možnosti spričo sedanjega razvoja, kakor da je uporaba tega zakona, pa tudi vsakega drugega zakona, odvisna prav od naših ljudskih oblasti, razen če bi kdo po vsem, kar smo pretrpeli in preživeli, bil prepričan, da je mogoče čez noč ustvariti tudi kakšne druge oblasti, da pa to ne bi bile tiste stare policijske oblasti, za katere pa vemo, kako so spoštovale svobodo združevanja naših narodov.

Osebnostno zaupam naši ljudski oblasti, zaupam, da bo znala spoštovati duha tega zakona ter da ga bo pravilno in demokratično uporabljala v interesu države in ljudstva, in zato bom glasoval za ta zakon. (*Ploskanje.*)

PREDESEDNIK: Besedo ima ljudska poslanka Mara Naceva.

MARA NACEVA: Tovariši in tovarišice ljudski poslanci, pred sabo imamo še enega izmed političnih zakonov, zakon o družtvih, zborovanjih in drugih javnih shodih. Tudi ta zakon pomeni skupaj z drugimi političnimi zakoni velik korak naprej k demokratizaciji našega družbenega življenja. Za nas, za makedonski narod, je ta zakon prvi, ki razbija okove svobodne besede, svobodne misli, svobodnega človekovega življenja, in je jamstvo za naglo, pravilno in neovirano politično, družbeno in kulturno vzgajanje naših širokih ljudskih množic. Ta zakon, demokratičen po duhu in besedi, prav zato je demokratičen, prinaša omejitve samo za tiste, ki nimajo volilne pravice, tj. za fašistične in profašistične elemente.

Kakor je bilo mogoče pričakovati, se je proti temu zakonu izrekla samo skupščinska manjšina. V diskusiji, ki se je razvijala zadnje dni v tem domu, so bili argumenti opozicije zmeraj isti. Fašisti in profašisti sta bila zelo široka pojma in ju je mogoče zelo različno razlagati. Naši narodi pa natančno vedo, kateri so fašistični in profašistični elementi, in za ljudske množice ni možna svojevoljna razlaga teh terminov, kajti fašizem ni nobena abstraktna kategorija, marveč konkretno pravo zlo, ki je cela štiri leta ogrožal celo fizični obstoj naših narodov.

Iz diskusije, ki teče v tem visokem domu že deset dni, dobivamo vtis, kako je skupščinski manjšini samo do tega, da bi rešila te elemente pred upravičenim prezirom naših narodov.

Nam se zdi, kakor da demokratska skupina hoče rešiti prav tiste elemente, ki pri rušenju demokratičnih načel sploh ne izbirajo sredstev. In logično se vsiljuje sklep, da se ta manjšina želi prikupiti tem elementom.

Skupina demokratov kar naprej zagovarja čisti »demokratizem« in pri tem pozablja na marsikaj iz svoje politične preteklosti. – Naši narodi pa so se v teh štirih letih preskušeni, pa tudi od prej, naučili razlikovati frazeologijo demokratov od prakse demokratov. Naši narodi so politično dovolj zreli, da presojujejo ljudi in skupine ne po besedah, marveč jih presojujejo po dejanjih.

Tu je bilo slišati, da se je demokratska skupina 23 let dosledno bojevala za demokratična načela. Dejanja pa govorijo popolnoma drugače. Dejanja govorijo, da je bila prav demokratska skupina eden izmed avtorjev obznane, avtor tistega zakona, ki je pomenil prvi hud napad ravno na demokratična načela.

S tega govorniškega odra smo od demokratske skupine slišali, da je demokratska skupina priznavala pridobitve narodnoosvobodilnega boja. Toda mi prav tako vemo, da je eno izmed teh pridobitev, svobodno Makedonijo – javno

in nedvoumno negiral prav vodja te skupine g. Grol. Prav tako nismo pozabili, da je bilo ravno v času, ko je bila ta skupina na oblasti, prepovedano makedonsko ime in Makedonija je čez noč postala Južna Srbija.

Eden od govornikov manjšine je omenil, da je bila demokratska skupina za federacijo. Neki drug govornik iz iste skupine pa je dejal, da si je to federacijo zamišljal brez Makedonije in Črne gore.

Nam je jasno, da ni mogoče dosledno izvesti načela federacije, če se dvema narodom odreka pravica do svobodnega življenja. Nam je prav tako jasno, da se demokratična doslednost meri ravno po stališču do Makedonije in Črne gore, ki so ju doslej vztrajno zanikali vsi hegemonisti ne glede na to, kakšne demokratične firme so imeli.

Se en pomemben pojav je v stališču demokratske skupine. Ta skupina se zmeraj in povsod deklarira, da je bila po svojem bistvu jugoslovanska. Toda vodja te skupine je Makedoniji odrekel pravico do svobodnega življenja takrat, ko je ves makedonski narod sprejel jugoslovanski koncept iskreno, v celoti in dosledno, takrat, ko je zdrav jugoslovanski patriotizem zajel najširše ljudske množice in je postal ne samo prevladujoč koncept, temveč tudi prevladujoče čustvo. In vse kaže, da prav ta resnična in iskrena jugoslovanska preorientacija na makedonski narod ni povšeči g. Grolu in njegovi skupini. Meni je tudi razumljivo, da dvomimo celo, ali je resnična jugoslovanska orientacija te skupine. Kajti če ne dvomimo o jugoslovanski orientaciji demokratske skupine, nam ni treba tudi sklepati, da si ti ljudje ne morejo misliti jugoslovanske skupnosti brez hegemonije. Tako prvo kakor drugo ne gre v prid ne doslednega načela federacije in ne resnično dosledne demokratičnosti.

Zakonski predlog, predložen temu visokemu domu v potrditev, je izraz tiste globoke demokratičnosti, na kateri je slonelo narodnoosvobodilno gibanje, in uzakonja prakso, ki je tudi pred tem zakonom bila resnično demokratična.

V povojnem obdobju, ko ves svet preživlja globoke politične, socialne in ekonomske pretrese, je ta zakon še en dokaz več ne samo politične zrelosti in demokratičnega duha naših narodov, temveč tudi dokaz za varnost, stabilnost in demokratični napredek naše državne skupnosti.

V svojem imenu in v imenu narodnih predstavnikov ljudske fronte pozdravljam ta zakon in bom glasovala zanj. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš dr. Svetislav Živković.

DR. SVETISLAV ŽIVKOVIĆ: Tovariši in gospodje poslanci, pred sabo imamo zakonski osnutek, ki je v organski celoti z vrsto zakonov, ki smo jih sprejeli v tem domu zadnje dni. Očitno je, da smo te zakone izdelali v času komajda dveh tednov. Slišati je pripombe, da je šlo na hitro in da so bili ti zakoni sprejeti naglo, ne da bi jih dovolj premislili. In res, tako obsežno delo v tako kratkem času, ta dosledna konsekventnost, ki je izpeljana v vseh osnovnih črtah vseh teh zakonov, je možna le zato, ker niso bili sestavljeni tako hitro, kakor so prihajali iz tega doma. To ni bil sad misli posameznih skupin ali posameznikov v tem domu, marveč je rezultat štiriletnih izkušenj iz narodnoosvobodilnega boja in graditve države, ki se je ustvarjala vzporedno s tem bojem in ki je nastala v tem boju.

V boju proti okupatorju za svobodo svojih narodov in v boju proti fašizmu in njegovim elementom v naši državi je ljudstvo s svojimi potrebami spravilo na površje tudi nekaj postulatov, nekaj aksiomov, ki sestavljajo zdaj temeljni program vseh tistih zakonov, ki jih mi zdaj samo formuliramo. Zeja po svobodi in po svobodni manifestaciji na vseh področjih našega kulturnega in političnega

življenja sta naše ljudstvo naučili ceniti in spoštovati te elemente. In mi jih danes jemljemo in prevzemamo od ljudstva, le da jih formuliramo in da jih vračamo v obliki teh zakonov.

Izkušnje iz prejšnjih političnih režimov pred vojno, ko ljudstvo ni imelo priložnosti vladati svoji državi, ko je niso vodili odgovorni elementi iz posameznih političnih organizacij, temveč razne klike, da se tako izrazim, in posamezni ljudje, so naučile naše ljudstvo, kaj pomeni, če državo vodi ljudstvo samo. Njegove izkušnje v štiriletnem boju so mu, nasprotno, pokazale, kakšne koristi ima ljudstvo, če prevzame usodo v svoje roke. Tu se je tudi začela prava ljudska demokracija, ki jo danes formuliramo v vseh zakonih.

Nesrečni odnosi med našimi narodi in vse tisto, kar smo pretrpeli zaradi nesporazumov med njimi, zaradi izkoriščanja konfliktov med našimi narodi, je po svoje pripomoglo, da smo začeli čedalje bolj ceniti bratstvo, enakopravnost in enakost vseh naših narodov. In to je kot postulat prišlo v vse naše zakone.

jasno je, da so v naših zakonih še drugi momenti. Bridke izkušnje, ki smo jih imeli iz boja proti reakciji in fašizmu, so vzrok, da smo previdni tudi zdaj, ko se vračamo v normalno politično življenje. Živi so še spomini, ki jih je pustil za seboj režim fašizma, in ti nas opozarjajo, naj se ne opajamo preveč s svobodo, idejami svobode in absolutne demokracije. Odtod vsi ti ukrepi, ki so tako rekoč dosledno izpeljani v vseh naših zakonih. Ne izključujemo iz javnega in političnega življenja ne skupin in ne posameznikov zato, ker ne bi cenili svobode, in tudi ne tistih, ki ne mislijo tako, kakor mislimo mi, to delamo zato, ker se zavedamo odgovornosti, ker smo prevzeli obveznosti do ljudstva, ko smo si naložili, da bomo eden izmed varuhov njegove varnosti in njegove državne skupnosti. Ko spet ne bo nobene nevarnosti, da bi se vrnili na staro, ko bodo vsi državljani te države spoznali, da je zločin bojevati se proti veliki večini svojega ljudstva, ko bo konec vseh akcij, ki izvirajo zdaj iz tujine, bo konec teh preventivnih ukrepov. Tedaj bomo prvi, ki bomo razglasili popolno svobodo misli in demokracije.

Če pa ta zakon ne glede na sedanji trenutek primerjamo s podobnimi zakoni, ki so bili prej izdani v naši državi, smo lahko dvakrat zadovoljni. Takratne razmere pri nas niso bile ne po svojem pomenu in ne po svojem obsegu niti približno podobne današnjim. Ti sedanji zakoni pomenijo, če jih popolnoma objektivno in nepristransko ocenimo, velikanski napredek glede svobode in demokracije, kar se dá videti iz vsakega člena tega zakona. Mislim, da ni nobenega dobrohotnega kritika, ki tega velikanskega napredka ne bi hotel priznati.

Naj mi bo dovoljeno, da se dotaknem z nekaj besedami obnašanja naših kolegov iz skupine manjšine. Kakor se zdi na prvi pogled, se njihovo obnašanje močno razlikuje od našega, zlasti zastran teh zakonov. Osebo nimam ravno takega vtisa. Za številne od teh zakonov, ki smo jih sprejeli v tem domu, so glasovali tudi oni. Prav k temu zakonskemu osnutku, ki ga imamo zdaj pred seboj, niso dali v zakonodajnem odboru nobene pripombe in tudi ne pri razpravi o posameznostih. Vtis dobimo, da glasujejo *proti* ne zato, ker se jim ti zakoni ne bi zdeli dobri ali ker bi imeli predlagati kaj drugega, marveč edino zato, ker se bojijo, da se ti zakoni pri nas ne bodo pravilno uporabljali. In mar ravno s tem ne priznavajo, da so ti in taki zakoni – dobri zakoni?

Še preden smo sprejeli ta zakon in druge zakone, ki so s tem v istem kompleksu, so imeli mnogokaj pripomniti, pripisovali so nam posebne tendence, pogosto zlonamerne, pogosto morda tudi iz premajhnega razumevanja. Očitali so nam na primer, da hočemo odpraviti privatno lastnino in vpeljati kolekti-

vizacijo. Zakon o agrarni reformi smo sprejeli in z njim jasno in nedvosmiselno dokumentirali popolnoma nasprotno dejstvo. Ne le, da s tem zakonom nismo skušali kmetu zemlje odvzeti, nasprotno, dali smo mu jo. Vzeli smo jo tistemu, ki je ne obdeluje, in smo jo dali kmetu. In ne samo, da smo mu jo dali, določili smo tudi, naj bo takoj tudi vpisan kot lastnik v zemljiške knjige in da se 20 let ne sme nihče dotakniti te zemlje.

Slišali smo očitke, češ da nameravamo dirigirati ne samo gospodarsko, temveč tudi javno, politično življenje, misli, vest in vse drugo. Z vrsto zakonov smo izrečno zajamčili načelo ljudske oblasti, o katerem ni mogoče reči, da ne bi kar najbolj ustrezalo demokraciji, povezali smo ga z volivnostjo v ljudstvu, kar je najbolj zanesljivo jamstvo, da bodo široke ljudske množice zmeraj prišle v vsako oblast. To načelo smo sprejeli tudi za sodišča, celo za vojna.

Zdaj nam nekateri očitajo, da nameravamo vpeljati s tem zakonom enostranski sistem, da hočemo s sprejetjem tega zakona in z ustanovitvijo enotne ljudske fronte uničiti vse politične stranke, vsa druga politična mišljenja tako v fronti kakor tudi zunaj fronte. Vendar ta zakon ne zahteva nič drugega za ustanovitev politične stranke, kakor da petdeset volivcev podpiše prijavo za ustanovitev politične stranke avtonomnih pokrajin in dežel, sto podpisov pa za zvezne politične stranke. Koliko težav smo imeli v stari Jugoslaviji, kadar smo samo skušali uradno dobiti dovoljenje za ustanovitev politične stranke!

Jasno je, da naša fronta ni bila ustvarjena kot koalicija strank. V nekaterih krajih v naši državi je politično-strankarsko življenje zamrlo, v vsej naši državi pa to življenje ni bilo zmeraj tako, da bi bilo ljudstvu simpatično. Mnogo hudega smo videli zaradi strankarsko-političnega klanja ali pogajanja. Spomini na to in posledice tega so tako žive in očitne, da je jasno, da je marsikje pri nas že zgolj misel na obnovo političnih strank zoprna. Narodnoosvobodilni boj je izbrisal tudi sleherno težnjo po delovanju starih političnih strank. Vsa stara politično-strankarska dejavnost je zamrla, današnje težnje pa so se izenačile s težnjami in programom, ki jih je prinesla s seboj narodnoosvobodilna fronta. Nobenega zakona ni bilo, nobene odredbe, ki bi vplivala na tako stanje stvari, in vendar v teh krajih danes ni nobene strankarske dejavnosti. Ni nobene želje, da bi strankarsko dejavnost jutri obnovili. Tega ni naredila sila, marveč skupen boj v preteklosti. To je posledica sklepa, da se pridobitve narodnoosvobodilnega boja v današnjem času ohranijo in da se s skupnim delom, s skupnimi napor pri ekonomski in socialni graditvi države jutri pripravi boljša in lepša država in izroči novemu rodu. Tako tudi v našem zakonu ni potrebe po političnih strankah, in jih nima namena ustanavljati. Ne bo jih forsiral. Tako bo, kakor ljudstvo želi in kakor večina čuti in misli, da je za politično življenje večine potrebno. So pa kraji v naši državi, kjer strankarska tradicija še živi, kjer je ljudstvo navajeno svoje politične nazore izražati prek svojih ožjih strankarskih organizacij in je navsezadnje te svoje politične nazore lahko brez vsakršnih težav in truda prilagodilo programu in skupnemu delu z drugimi političnimi skupinami v ljudski fronti. Ti ljudje so se grupirali, sestavljajo trdno skupnost, vseeno pa čutijo potrebo, da imajo v tej skupnosti tudi svoj ožji okvir. To je njihova tradicija, take so njihove navade, tako morebiti mislijo, da bodo najbolje strnili ljudske množice in jih pritegnili v fronto. V takih primerih fronta ne bi ravnala pametno, če bi to zavrnila in če bi hotela in imela namen zatirati politične stranke, ki so ji vsaj danes brez dvoma koristne. In nazadnje so stvari, ki niso niti možne. Ponekod sta ta tradicija in krepitev želje po določenem lastnem ožjem strankarskem okviru tako močni, da bi bil vsak ukaz

zaman. Tako v Srbiji kakor na Hrvaškem smo pogosto bili priča poskusom, da bi nasilno uvedli enostrankarski sistem. Vsi se dobro spominjamo tudi poskusov kralja Aleksandra, Petra Živkovića, Bogoljuba Jevtića, Milana Stojadinovića, vemo pa tudi za uspehe njihovih poskusov. Kadar ljudstvo nečesa ne mara, ga je težko prisiliti, kadar pa čuti potrebo, da samo kaj naredi, bo to naredilo brez vsakršnega ukaza, celo takrat, kadar ga pri tem kdo ovira.

Jasno je, da je strankarski okvir manj viden, če se dela po skupnem programu in skupno s skupnimi cilji, in to je naravno in prav. Vendar to še ne pomeni, da bi se politične skupine morale bati, da bodo v tej skupnosti kaj izgubile. Če imajo razloge za obstoj in če so njihove ljudske množice z njimi, tedaj jih nobena taka skupnost ne more oslabiti. Nasprotno, taka skupnost jih lahko le okrepi, po tisti stari ljudski modrosti, da ena šiba ne pomeni nič, sedem šib skupaj pa pomeni veliko moč. Bojijo se lahko tiste politične skupine, ali bolje povedano, boji se lahko vodstvo tiste politične skupine, ki je izgubilo stik z ljudstvom, če je zaostalo za ljudskimi množicami in če ta trenutek njegove koristi ne ustrezajo koristim širokih ljudskih množic. To je nekaj drugega in kaj takega se lahko zgodi. Vendar na žalost pri tem ne moremo nič pomagati in si ne moremo izmisliti nobenega političnega zakona, s katerim bi takim vodstvom skupin vrnili izgubljene množice in zaupanje ljudstva. (*Pritrjevanje.*)

Pri kmečkem ljudstvu, zlasti v Srbiji, ni takega strahu, da bi izgubili strankarsko individualnost. Srbski kmet se je v narodnoosvobodilnem boju bojeval skupaj z delavskim razredom vsa štiri leta. Z njim skupaj je sodeloval pri graditvi tako te ideologije kakor teh principov, ki jih imamo tako v programu ljudske fronte kakor v sedanjih zakonih. Zaveda se, da svojega političnega boja ne more biti sam, če ni trdno povezan s tovariši iz delavskega razreda, in zaveda se, da ne more zadovoljiti ne svojih osnovnih in ne drugih zakonskih potreb in jih ne bo zadovoljil, če ostane v boju sam. On bo ostal z njimi še naprej na tej poti, da bo zgradil boljše, pravičnejšo, socialno, bolje povedano, socialistično prihodnost. Vseeno pa ima svojo lastno miselnost, svojo posebno mentaliteto, ki izvira iz narave njegovega dela, iz dela na zemlji, iz njegove zveze s svojimi, in vse to je njegova posebna značilnost, ki mu ni napoti, da ne bi bil napreden in revolucionaren. Vendar ima tudi svoje metode, svoj besednjak in morda kdaj pa kdaj tudi svoje poti.

Za skupino, ki je zunaj fronte, se zastavlja vprašanje: ali jim je ta zakon napoti, ali jim je napoti fronta, ker ne morejo nastopiti v političnem življenju?

Najprej bi moral povedati, da se čudim, da v današnjih težavnih razmerah, v katerih je naša država neposredno po zelo hudi vojni s sovražnikom in izdajalci, v razmerah, ki imajo mednarodno naravo in ki so vsem nam jasne in očitne, da skupine z demokratičnimi tendencami, skupine, ki se imajo za napredne, ki sodelujejo celo pri delu v naši državi in celo sodelujejo z nami iz ljudske fronte – niso v fronti. Težko mi je razumeti, da se ti ljudje sami izključujejo iz fronte, saj bi jih kdo zaradi tega lahko prištel med fašiste ali profašiste, med reakcionarje, med sovražnike pridobitev narodnoosvobodilnega boja. To zavračajo. Zastran tega jim verjamem. Toda kakšni razlogi so potlej za to, da vztrajajo zunaj fronte in da nas puščajo same, ko nosimo vse to odgovorno delo in gledamo nanje z nezaupanjem. Spričo vsega tega dela ljudstvo dvosmiselne prognoze o njihovem obnašanju, misli morda nekaj, česar oni nočejo, misli, da gojijo določene upe in delajo kombinacije, za katere oni pravijo, da jih nočejo, in jih morda v resnici tudi nočejo, vseeno pa obstajajo in se ustvar-

jajo. In če je tako, potlej vsaj ne sme biti preveč občutljivosti, ko že ni dovolj obzirnosti.

Zakon dovolj poznate. Vsi smo ga prebrali in govorniki pred menoj so ga izčrpno obravnavali. Rad bi le vnovič spomnil na tiste številne zakone, ki so izšli pri nas pred našo narodnoosvobodilno vojno in pri katere graditvi so sodelovali tudi številni kolegi iz tega doma. Po teh zakonih celotne politične stranke in celotni družbeni razredi v več letih niso mogli priti niti do ene same svobodne besede in se tudi niso mogle sestajati, da bi politično spregovorile enkrat samkrat v letu. In če pogledamo na sedanje zakone iz te perspektive, bi po mojem mnenju zelo težko našli koga med nami, ki bi glasoval proti takemu zakonu. Z njim dajemo vsem narodom tisto najboljše, kar smo mogli in kar smo znali, in po mojem mnenju smo v primerjavi z drugimi naprednimi in kulturnimi državami v Evropi in po svetu s tem zakonom kakor tudi z vrsto drugih zakonov, ki smo jih sprejeli, povzdignili našo državo v vrsto kulturnih in brez dvoma demokratičnih narodov.

PREDESEDNIK: Seznam prijavljenih govornikov je izčrpan. Razprava v načelu je končana. Zdaj bomo glasovali v načelu. Tovariši in gospodje ljudski poslanci, ki glasujejo za predlog, bodo sedeli, tisti pa, ki glasujejo proti, bodo vstali. Ali ljudska skupščina sprejme ta zakonski predlog? (*Sprejme.*) Gospodje ljudski poslanci, ki so proti, naj izvolijo vstati. (*Vstane skupina poslancev demokratske stranke.*) To je manjšina. Objavljam, da je osnutek tega zakona sprejet v načelu. Prehajamo na obravnavo o posameznostih.

Pr eden bomo prešli na obravnavo o posameznostih, dajem besedo ljudskemu poslancu Momčilu Markoviću zaradi osebnega pojasnila.

MOMČILO MARKOVIĆ: Na izjavo gospoda Dukanca, da je bilo v Električni centrali izbrisano iz volilnega imenika 170 volivcev, sem zahteval poročilo, in ta trenutek sem dobil poročilo iz I. rajona.

LJUDSKI ODBOR I. RAJONA

Št. 11347

Beograd, 25. avgusta 1945

Ta odbor do danes ob 17. uri ni črtal iz volilnih imenikov nobenega delavca iz »Belsapa« (Direkcija tramvaja in razsvetljave) in ni dobil nobenega predloga za črtanje delavcev iz tega podjetja.

To potrjujejo:

Predsednik volilne komisije
(Sledijo podpisi)

Poglejte, tovariši in tovarišice, kaj vse uporablja manjšina in kako izkorišča demokracijo za navajanje neresnice. (*Glasovi:* Sramota!) Res je, da je bila včeraj konferenca ljudske fronte; na kateri je bilo nad tisoč meščanov. Meščani so na tej konferenci zahtevali, naj se iz teh imenikov črtajo nekateri ljudje, tisti, ki so s svojim obnašanjem med okupacijo po njihovem mnenju to zaslužili. Med takimi ljudmi so tudi nekateri, ki so jih že obsodila sodišča. Sicer pa mnenje meščanov še ni bilo poslano komisiji za volilne imenike. Komisija za vpis v volilne imenike I. rajona ni nikogar črtala iz seznama.

Poglejte, kakšna je kritika, h kateri se zateka današnja manjšina, današnja opozicija, ko izkorišča demokracijo. Toliko zaradi osebnega pojasnila. (*Ploškanje.*)

SAVKO DUKANAC: Gospod predsednik, prosim besedo za osebno pojasnilo.

PRESEDNIK: Besedo ima gospod Dukanac za osebno pojasnilo.

SAVKO DUKANAC: Tovariši in gospodje poslanci, vsi ste priče, da nisem trdil, da bi to bilo tudi storjeno. (*Smeh.*) Čakajte, prosim vas! Dejal sem, tu pa so tudi stenografski zapiski, da mi je to prišel nekdo povedat. Nič drugega nisem rekel in nič drugega nisem trdil. Iz izpovedi tega človeka in iz obvestila, ki sem ga dobil, je jasno razvidno, da se bo tako šele delalo, kakor je to meni sporočil. Če bi trdil, da je nekaj bilo tako in tako, tedaj prevzemam vso odgovornost, ko pa sporočam, da mi je nekdo povedal, lahko pa povem tudi, kdo je to, tedaj je to nekaj drugega.

PRESEDNIK: Začenjamo razpravo o posameznostih. Prosim tovariša sekretarja, naj izvoli prebrati najprej naslov, nato pa člene. (*Hrup.*) Prosim vas, gospodje poslanci, da se pomirite, da bomo lahko glasovali o posameznostih. Prosim sekretarja Omerja Gluhiča, da izvoli prebrati naslov predloga.

SEKRETAR OMER GLUHIČ bere naslov predloga zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih.

PRESEDNIK: Ali skupščina sprejme prebrani naslov? (*Sprejme.*) Objavljam, da je prebrani naslov zakona sprejet. Izvolite poslušati 1. člen.

SEKRETAR bere 1. člen.

PRESEDNIK: Ali skupščina sprejme prebrani 1. člen? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 1. člen sprejet po predlogu zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati 2. člen.

SEKRETAR bere 2. člen.

PRESEDNIK: Ali skupščina sprejme prebrani 2. člen? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 2. člen sprejet po predlogu zakonodajnega odbora.

Pri 3. členu imamo amandma. Prosim poročevalca, da ga izvoli prebrati.

POROČEVALEC VEČINE DR. HINKO KRIZMAN (bere): V 3. členu je treba namesto prvega odstavka postaviti: »Državljanji, ki nameravajo začeti kako organizirano politično delovanje, morajo poprej prijaviti stranko (društvo) pristojnim oblastvenim organom.«

PRESEDNIK: Prosim sekretarja, naj prebere celoten 3. člen s tem amandmajem.

SEKRETAR bere 3. člen z amandmajem.

PRESEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani 3. člen s predlaganim amandmajem? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 3. člen sprejet z amandmajem, ki ga je prebral poročevalec zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati 4. člen.

SEKRETAR bere 4. člen.

PRESEDNIK: Tudi pri tem členu imamo amandma. Prosim poročevalca, da ga izvoli prebrati.

POROČEVALEC VEČINE (bere): V 4. členu v prvem odstavku v prvi vrsti je treba namesto besed: »O ustanovitvi oziroma obnovitvi delovanja« postaviti »Za delovanje«.

PRESEDNIK: Prosim sekretarja, naj prebere celoten 4. člen s predlaganim amandmajem.

SEKRETAR bere 4. člen z amandmajem.

PRESEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani 4. člen z amandmajem? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 4. člen sprejet z amandmajem po predlogu zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati 5. člen.

SEKRETAR bere 5. člen.

PRESEDNIK: Tudi pri tem členu imamo amandma. Prosim poročevalca, da ga izvoli prebrati.

POROČEVALEC VEČINE (bere): V prvi vrsti prvega odstavka 5. člena je treba namesto besedi »in obnovi« postaviti »oziroma delovanju«.

PRESEDNIK: Prosim sekretarja, naj prebere celoten 5. člen s predlaganim amandmajem.

SEKRETAR bere 5. člen z amandmajem.

PRESEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani 5. člen s predlaganim amandmajem? (*Sprejme.*) Objavljam, da je prebrani 5. člen sprejet s predlaganim amandmajem poročevalca večine zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati naprej.

(Potem je ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 6. do vključno 8. člena po predlogu zakonodajnega odbora.)

PRESEDNIK: Prosim sekretarja, naj izvoli prebrati 9. člen.

SEKRETAR bere 9. člen.

PRESEDNIK: Pri tem členu imamo amandma. Prosim poročevalca večine, da ga izvoli prebrati.

POROČEVALEC VEČINE (bere): V drugi in tretji vrsti prvega odstavka v 9. členu je treba namesto besed: »ustanovitev oziroma obnova« postaviti »dovoljenje«.

PRESEDNIK: Prosim sekretarja Omerja Gluhića, da prebere celoten 9. člen s tem amandmajem.

SEKRETAR bere 9. člen z amandmajem.

PRESEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani 9. člen s predlaganim amandmajem? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 9. člen sprejet z amandmajem, ki ga je predlagal poročevalec večine zakonodajnega odbora.

(Potem je ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem posebej o vsakem členu, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 10. do vključno 24. člena po predlogu zakonodajnega odbora.)

PRESEDNIK: Prosim sekretarja Omerja Gluhića, naj prebere 25. člen.

SEKRETAR bere 25. člen.

PRESEDNIK: K 25. členu imamo amandma. Prosim poročevalca, naj ga izvoli prebrati.

POROČEVALEC VEČINE (bere): V peti vrsti prvega odstavka 25. člena je treba po besedi »vsebujejo« postaviti besede »tudi kakega drugega«.

V četrti vrsti drugega odstavka je po besedi »vsebujejo« prav tako postaviti besede »tudi kakega drugega«.

PRESEDNIK: Prosim sekretarja, naj prebere 25. člen s predlaganim amandmajem.

PRESEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani 25. člen s predlaganim amandmajem? (*Sprejme.*) Objavljam, da je 25. člen sprejet z amandmajem, kakor ga je predlagal poročevalec večine zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati 26. člen.

(Potem je ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem posebej o vsakemu členu, kakor določa 48. člen poslovnika, in sprejela vse člene od 26. do vključno 29. člena po predlogu in redakciji zakonodajnega odbora.)

PRESEDNIK: S tem smo končali razpravo in glasovanje o posameznostih. Zdaj bomo glasovali v celoti. Glasovali bomo poimensko. Tisti ljudski poslanci, ki so za ta predlog, bodo glasovali *za*, tisti pa, ki so proti temu zakon-

skemu predlogu, bodo glasovali *proti*. Prosim sekretarja Mileta Peruničiča, naj poimensko kliče ljudske poslance.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ poimensko kliče ljudske poslance.

(Po glasovanju.)

PRESEDNIK: Izvolite poslušati rezultat glasovanja. Skupno je glasovalo 365 ljudskih poslancev, 353 jih je glasovalo *za*, 12 pa *proti*. Zatorej objavljam, da je predlog zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih z večino glasov dokončno in v celoti sprejet. *(Ploskanje.)*

Preden preidemo na drugo točko dnevnega reda, moram sporočiti ljudski skupščini, da je zakonodajni odbor predlagal poročilo o predlogu zakona o ureditvi sodišč. To poročilo bomo razmnožili in razdelili ljudskim poslancem, na dnevni red pa bo prišlo za prihodnjo sejo.

Preden preidemo na drugo točko dnevnega reda, odrejam petminutni odmor.

(Po odmoru.)

PRESEDNIK: Seja se nadaljuje. Prosim gospode ljudske poslance, da izvolijo zasesti prostore. Na dnevnem redu je predlog zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo.²⁷ Poročevalec večine zakonodajnega odbora je ljudski poslanec tovariš dr. Jože Vilfan. Prosim poročevalca, da izvoli prebrati poročilo večine zakonodajnega odbora.

POROČEVALEC VEČINE DR. JOŽE VILFAN bere poročilo večine zakonodajnega odbora.²⁸

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, skupaj z besedilom predlaganega zakona imate v rokah dovolj obsežno, zelo jasno in popolnoma izčrpno obrazložitev potrebe po zakonu in vsebine zakona. Poleg tega vam je gotovo še v živem spominu govor predsednika zakonodajnega odbora tovariša Moše Pijadeja na seji predsedstva AVNOJ dne 3. junija letos. Zato bi bilo odveč, da bi ga še jaz posebej utemeljeval. Omejil se bom le na to, da bom nekatere stvari poudaril.

Predlagani zakon ni potreben zato, ker bi zdaj nepričakovano lahko nastopila velika nevarnost za dobrine, ki jih mora varovati, velika nevarnost za ljudstvo in državo; predlagani zakon prav tako ni potreben zato, ker bi bilo morebiti pričakovati tako nevarnost v bližnji prihodnosti. Nasprotno, če upoštevamo te kriterije, je tak zakon zdaj manj potreben kakor kdaj prej. Ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi z dne 3. tega meseca jasno govori, da je bil z dokončnim porazom zunanjega sovražnika razbit tudi njegov notranji zaveznik. Samo obnovljena integriteta države in trdnost ljudske oblasti sta lahko dovolili, da je ukaz o amnestiji širok in velikodušen.

Predlagani zakon je potreben samo kot nujno dopolnilo že sprejetih zakonov, kot posledica naše graditve, kot posledica normalizacije, zlasti na področju sodstva. Kazensko stvarino, ki naj jo zdaj regulira predlagani zakon, ponavadi regulira splošen kazenski zakon v enem izmed svojih poglavij. Doslej jo je pri nas regulirala uredba o vojaških sodiščih in državnih zakonih o sodiščih za zaščito nacionalne časti. Uredbo o vojaških sodiščih je zamenjal zakon o ure-

²⁷ Predlog zakona z obrazložitvijo gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 635-646; razpravo v zakonodajnem odboru gl. RZO, str. 458-474, 478-490.

²⁸ Poročilo večine zakonodajnega odbora gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 646-649.

ditvi in pristojnosti vojaških sodišč v jugoslovanski armadi, ki smo ga včeraj izglasovali; sodišča za zaščito narodne časti pa so bila kot izredna sodišča v večini naših dežel že odpravljena. Če ne bi sprejeli tega zakona, bi v kazenskem pravu lahko nastala velika in huda vrzel. Včeraj smo prenesli pravico kaznovanja civilnih oseb na redna sodišča. Tako je bila praktično odpravljena uredba o vojaških sodiščih tudi glede materialno-pravnih predpisov. Prav tako so bila odpravljena ali bodo kmalu odpravljena sodišča za zaščito narodne časti.

Poudarjam, da so bili uredba o vojaških sodiščih in predpisi za varstvo narodne časti skoraj naša edina kazenska zakonodaja. Iz teh razlogov moramo sprejeti predlagani zakon, če nočemo, da bi na področju kazenskega prava naredili korak nazaj, če nočemo, da bi se na tem področju vrnili k nepisanemu pravu.

Predlagani zakon pomeni kakor že nekateri prejšnji zakoni: zakon o zaščiti ljudskega imetja, zakon o pobijanju nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže, zakon o prepovedi izzivanja narodnega, rasnega in verskega sovraštva in razprtij, je torej del bodočega kazenskega zakonika, za katerega izdelavo bo potrebno še nekaj časa. To vlogo predlaganega zakona izrečno poudarja njegov prvi člen, ki pravi, da velja predlagani zakon le do novega kazenskega zakonika.

Predlagani zakon torej nima nič skupnega z zakoni, kakor je bil zloglasni zakon o zaščiti države v stari Jugoslaviji. Zakon o zaščiti države stare Jugoslavije je bil izredni ukrep, zakon terorja, ki ga je manjšina uporabljala, da bi se nasilno obdržala na oblasti. Naš zakon je reden kazenski predpis, kakršnega ima vsaka država v svojem splošnem kazenskem zakoniku. Zakon o zaščiti države stare Jugoslavije je pomenil zaostrovanje notranjih nasprotij, predlagani zakon pa pomeni omilitev in novo manifestacijo naše normalizacije. Še je nekaj ostankov nekdanjih fašističnih režimov kakor tudi fašistične okupacije. V boju proti tem ostankom – gre za splošni kriminal – nam zadoščajo predpisi splošnega kazenskega zakonika.

S povedanim pa še nisem dovolj poudaril pomena predlaganega zakona. Ta zakon namreč ne pomeni samo napredka pri graditvi našega kazenskega prava, marveč prinaša tudi dve neposredni in pomembni prednosti.

Prvič, sam po sebi pomeni napredek kazenskega sodstva. Predlagani zakon bo pripeljal do večje enotnosti v praksi kazenskega sodstva in s tem do večje zakonitosti. Dosedanji sumarni kazenski predpisi so popolnoma ustrezali potrebam partizanskih osvobojenih teritorijev. Pri raznovrstnih in zapletenih problemih dokončno osvobojene domovine pa ti predpisi niso več zadovoljevali. Nujno je prihajalo do neenakomernega klasificiranja kaznivih dejanj, prav tako pa pri enakem klasificiranju do različnih kazni. Potrebno je bilo uvajati in uporabljati izredne korekture, na primer obvezen pregled sodb, ki jih je izvrševala druga instanca, in nadzorstveno pritožbo. Predlagani zakon prinaša precizno kvalifikacijo dejanj, ne da bi kaj prepuščal sodnikom, da bi samovoljno klasificirali, določa vrsto kazni, ki jo je treba uporabiti posebej v vsakem primeru, njeno najnižjo in najvišjo mero. Vse to do temeljev spreminja sedanji položaj. Podano je največje jamstvo, da bo za kaznivo povsod veljalo isto dejanje in da se bo za enaka kazenska dejanja uporabljala zmeraj enaka kazen. Podano je največje jamstvo za zakonitost kazenskega sodstva.

Predlagani zakon obsega kazniva dejanja iz uredbe o vojaških sodiščih in iz zakona o sodiščih za zaščito narodne časti ter predvideva pri dejanjih, storjenih prej, preden je začel veljati, uporabo prejšnjega zakona, če so kazni po tem zakonu milejše. Ni torej tudi formalno nobenega retroaktivnega delovanja.

Druga posledica novega zakona bo jasna razmejitev med zločinci in političnimi nasprotniki. S tem je povečana zaščita politične svobode, torej nova manifestacija našega demokratizma. S kazenskim zakonom bomo preganjali sleherno nasilno rušenje naše demokracije in vseh drugih pridobitev našega boja. S kazenskim zakonom bomo izkoreninili ostanke fašističnih zločinskih metod in se pred njimi zavarovali za prihodnje čase.

Samo še ena pripomba zastran vsebine novega zakona. Drugi odstavek 2. člena predvideva: »Kot kaznivo dejanje zoper državo se kaznuje tudi vsako kaznivo dejanje, označeno v prejšnjem odstavku, ako je naperjeno zoper varnost kake druge države, s katero ima Demokratična federativna Jugoslavija pogodbo o zavezništvu, prijateljstvu ali sodelovanja na podlagi vzajemnosti.« V tej določbi se izraža vsa iskrenost in vsa doslednost naše države. S tistimi, s katerimi se zveže, se zveže do konca in brez vsakršnega pridržka. Z njimi je eno v dejanju in eno v boju za velike cilje demokracije in človečnosti.

Predlagam, da visoki dom sprejme osnutek zakona, kakršen je predlagan. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec dr. Dragić Joksimović kot poročevalec manjšine zakonodajnega odbora.

POROČEVALEC MANJŠINE DR. DRAGIĆ JOKSIMOVIĆ (bere):

ZAČASNI LJUDSKI SKUPŠČINI DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Beograd

Na seji zakonodajnega odbora 24. tega meseca je bil z večino glasov sprejet predlog zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo.

Ob tej priložnosti smo mi glasovali proti navedenemu zakonskemu predlogu in dali tole izjavo:

Zakon o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper domovino, ki je v zadnjem trenutku dobil ime zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, meče senco na vse politične zakone, s katerimi hkrati se sprejema.

Kakor zakon o volilnih imenikih, ki je samovoljen v tekstu in prepuščen samovoljni razlagi izključne oblasti, je tudi v tem zakonu najtežja stran samovoljna inkriminacija dejanja.

Tudi v njem se obdolžuje agitacija proti pridobitvam osvobodilnega boja in proti ljudski oblasti, to pa pomeni, da se inkriminira tudi sama razprava o teh malo določenih terminih in sleherna agitacija za reforme sploh.

V mnogih odstavkih govori ta zakon o okupaciji in s svojim retroaktivnim delovanjem pušča nad državo nemirno gledanje v prihodnost.

Zakon daje težak vtis o stanju v državi, kot da so v njej nenehna podtalna akcija, nepretrgani boji uporniških tolp, izdajstva in izdajalci, kakor da država vre v nemirih, vohunstvu in zarotah.

Tako stanje in delo za urejanje s svobodnim zborovanjem in dogovarjanjem, s svobodnim tiskom in konstituantno ne gresta skupaj.

Ta vznemirljivi zakon je usoden v tem trenutku.

Če je res, kar ta zakon ugotavlja in proti čemur dviga preplah, tedaj za volitve ni čas, dokler se to stanje ne razčisti, ne uredi in ne umiri – ali pa je napačno, pretirano in tendenciozno zaostreno in potlej se je treba vprašati, čemu naj služi navedeni zakon v predvolilnem času, če ne temu, da se poveča javni nemir, grožnja in pritisk.

Tak zakon ne more koristiti nikomur, tudi tistim ne, ki ga predlagajo.

V stanju, v katerem smo danes, ni mogoče ničesar narediti dobro, če to ne prispeva k urejanju, pomirjanju, usklajanju in večanju zaupanja v uresničitev novega reda, svobode, resnice in pravice.

Tako federacija kakor enakopravnost narodov in bratstvo – vse to je po našem mnenju v duhu nasprotno metodam, s katerimi namerava ta zakon zagotoviti novi red.

Za poročevalca manjšine je določen dr. Dragić M. Joksimović.

Beograd, 25. avgusta 1945

dr. Dragić M. Joksimović, s. r.
Ljubomir Trandafilović, s. r.

Gospodje ljudski poslanci, dovolite mi zdaj samo še nekaj besed. Ob razpravi o tem zakonskem predlogu v posameznostih smo dali več predlogov za spremembo in dopolnitev, od katerih bomo navedli le najpomembnejše:

1. Predvsem smo bili za to, da ostane ime zakona zakon o kaznivih dejanjih zoper državo, ne pa zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, kajti zadnje ime ne ustreza vsebini zakonskega predloga.

2. Ker je predsednik zakonodajnega odbora rekel, da je ta zakonski predlog treba razumeti kot začasno nadomestilo za eno poglavje kazenskega zakonika, smo predlagali, da se ta zakonski predlog preklichi in da se kazniva dejanja iz tega zakona razsojajo in obsodijo po predpisih ustreznega poglavja našega kazenskega zakonika, ki je vseskozi sodoben in moderen. Tako bi spopolnili tisto vrzel, o kateri je govoril moj spoštovani kolega dr. Vilfan.

3. Pri 9. členu zakonskega predloga smo predlagali, da se inkriminira samo tisto gospodarsko sodelovanje s sovražnikom oziroma z okupatorjem, ki je bilo storjeno po lastni volji in naklepno in ki ga spremlja bodisi težnja po obogatitvi bodisi želja pomagati okupatorju, oziroma da ne bi bilo inkriminirano tisto gospodarsko sodelovanje, ki je bilo izvršeno pod fizičnim in psihičnim pritiskom, s prisiljenjem ali iz strahu. Skratka, zahtevali smo, da se dela razlika med prostovoljnim in neprostovoljnim sodelovanjem z okupatorjem.

4. Po našem mnenju je nepravilno in nepravično, da se dejanje gospodarskega sodelovanja v vsakem primeru kaznuje tudi z zaplembo premoženja, kajti taka kazen je lahko na mestu le, če je bila posledica gospodarskega sodelovanja obogatitev obtožene osebe.

5. Proti omenjenemu zakonskemu predlogu smo bili tudi zaradi tega, ker je zajel številna nova dejanja, ki niso bila določena s členoma 13. in 14. uredbe o vojaških sodiščih iz leta 1944, in ker ni bilo zakona, ni bilo mogoče soditi.

6. Zlasti smo bili proti široki retroaktivni moči navedenega zakona in smo predlagali, naj se 18. člen glasi: »1) Ta zakon se izdaja za v njem navedena dejanja, storjena od dneva, ko stopi zakon v veljavo in naprej. 2) Vse zadeve nevojaških oseb, ki so pri vojaških sodiščih, se bodo izročile za nadaljnje delo ljudskim okrožnim sodiščem, ne glede na to, v katerem stadiju postopka so te zadeve.«

7. To smo predlagali največ zaradi tega, ker smo mislili, da je bilo deset minulih mesecev ne samo dovolj, temveč tudi preveč časa za kaznovanje vojnih zločincev, sovražnikov ljudstva, sodelavcev in prijateljev okupatorja.

8. Predsednik zakonodajnega odbora tovariš Moša Pijade je v začetku razprave o zakonskem predlogu v zakonodajnem odboru dejal: »Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo je zakon v vrsti zakonov, ki imajo vsi skupaj težnjo ljudsko pravosodje in vse stanje prevreči v mirnodobno stanje, izpustiti tisto, kar je ustvarila vojna, in dati vsemu pravosodju mirnodobno obliko.« Menimo, da ta in taka izjava tovariša Moše Pijadeja dopušča možnost, da začasna ljudska skupščina sprejme naš predlog za nadomestilo 18. člena zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo in da s sprejetjem tega predloga izključi retroaktivno delovanje tega zakona.

PREDSEDNIK: Začenjam razpravo o tem zakonskem predlogu v načelu.

Besedo ima minister za notranje zadeve tovariš Vlada Zečević. (*Ploskanje.*)

MINISTER ZA NOTRANJE ZADEVE VLADA ZEČEVIĆ: Tovariši ljudski poslanci, spremembe in dopolnitve zakonodajnega odbora v celoti sprejemam. Predloga dr. Joksimovića ne sprejemam. Poročevalec večine poslanec dr. Vilfan je strokovno obrazložil ta zakon, ki ga imamo pred seboj in o katerem odločamo. Pismena obrazložitev je priložena zakonskemu predlogu. Dotaknil se bom le poročila manjšine, ki ga je prebral dr. Joksimović. Dr. Joksimović očita zakonskemu predlogu tudi samovoljno razlago, toda s tem zakonom si ravno prizadevamo, da ne bi bilo samovoljnosti, marveč da bi natančno vedeli, kaj je kaznivo in kaj ne. Ta zakon dopolnjuje prej sprejeti zakon, s katerim se v naši državi uvaja zakonitost, spoštovanje in izvajanje zakonov za vse državljane. Niti besede ni o tem, da bi se inkriminirala tudi sama razprava o pridobitvah narodnoosvobodilnega boja. Zato je ta trditev nekoliko čudna in zares samovoljna. Drugi očitek dr. Joksimovića je v tem, da se v mnogih pasusih govori o okupaciji. To je popolnoma razumljivo, saj nas je ta vojna glede tega naučila, da se zavarujemo za sedanost in za prihodnost. Zdaj se številni, tudi dobronamerni prijatelji, sklicujejo na mednarodne zakone, med vojno pa se nihče ni spomnil, da bi jugoslovanske narode vzel v zaščito pred uničenjem po mednarodnih zakonih. Mi smo bili v vojni z Nemčijo in Italijo in vendar so naše ujete borbe in ranjence ubijali in žive sežigali, pobijali pa so tudi civilno prebivalstvo, od otroka v zibelki do starca. Poglejte, za take in podobne zločine morajo biti krivci po tem zakonu kaznovani in mislim, da bo zdaj tudi skupini dr. Joksimovića jasno, zakaj so bile sprejete take določbe v ta zakon. S tem zakonom samo opozarjamo in objavljamo, da bodo vsi vedeli, kaj je po naših zakonih kaznivo.

Kadar gre za retroaktivni učinek, se ta zakon uporablja le kot milejši za krivce, tako da so tudi po tej strani lahko tisti, ki imajo ugovore zoper ta zakon, zadovoljni.

Tretji ugovor je v tem, da zakon pušča baje težak vtis v državi. Nasprotno, zakon jasno loči krivce od poštenih in dobrih državljanov, da se krivci, ki delajo zoper ljudstvo in državo, ne morejo skrivati pod političnim plaščem, po drugi strani pa se lahko sleherni državljan in politični človek jasno in nedvoumno otreseta takih. Zato tudi mislim, da je to v interesu tako nas, ki predlagamo ta zakon, kakor tudi ljudi iz skupine gospoda Joksimovića, ki so proti njemu. Zakon niti v enem členu ne ugotavlja stanja v državi, marveč določa

kazni za tiste, ki zagrešijo kazniva dejanja zoper ljudstvo in državo. Krivci se lahko razburjajo in zanje bo v resnici usoden.

Spravljati ta zakon v zvezo z bližnjimi volitvami je pretirano in tendenciozno. Zakon je potreben in koristen za vse jugoslovanske narode in za državo Jugoslavijo in zato ga predlagamo skupščini, da ga uzakoni.

Še kratek pogled na današnji govor ljudskega poslanca gospoda Dukanca. Ko je govoril o demokratski stranki, si ta skupina želi monopolizirati pravico, da samo ona predstavlja stranko. Ker pa smo še taki, ki smo ostali zvesti načelom demokracije, mislim, da imamo moralno pravico, da pokažemo tej skupini pot prave demokracije, ne pa samovolje posameznikov in majhne skupine, ki še iz časov pred vojno vlada v demokratski stranki. (*Ploskanje.*)

Ta skupina ima dve poti: ena je pot nas demokratov iz fronte, druga pa je, da zbirajo v glavnem tiste pristaše, ki tako v svoji preteklosti kakor zdaj nimajo nič skupnega z demokratsko stranko, še manj pa z demokracijo (*Ploskanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec gospod Grol.

MILAN GROL: Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo je četrta verzija nekega zakonskega osnutka. Še pred nekaj dnevi se je imenoval osnutek zakona o kaznivih dejanjih zoper državo. Pred 15 dnevi je bil to zakon o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper domovino, prvokrat pa se je pred poldrugim mesecem pojavil v zakonodajnem odboru AVNOJ kot zakon o kaznih za zločine zoper ljudsko oblast. Prvi naslov je v resnici najzvestejši in daje pravi smisel, ki ni spremenjen ne s stilizacijami v posameznih členih in ne s stilizacijo v samem naslovu. S tem da se v posameznih redakcijah pojavlja beseda o zločinu zoper ljudstvo, državo in domovino, njegov smisel ni postal objektivnejši. Prav je, da ob tej priložnosti povemo kakšno besedo o izenačenju teh pojmov o ljudski oblasti, o ljudstvu, državi in domovini.

Tam, kjer je ljudska oblast v resnici to, kar pove beseda, to je, da je oblast izvoljena od ljudstva, redno postavljena, je očitno, da je pregrešitev zoper njo prav tako huda pregrešitev kakor pregrešitev zoper domovino. Vendar tako ni mogoče postaviti teze, če ljudska oblast še ni tako postavljena in če ljudska oblast ni ljudska, marveč režimska. To sta dva pojma in smisla. V takem primeru kritika take še redno ne vzpostavljene oblasti ne more veljati za krivdo in vprašanje je, kdo bolj greši zoper državo in domovino: ali tisti, ki zahteva reforme, ali tisti, ki jih prepoveduje in krati? O načinu, kako je treba urediti naše prihodnje življenje, niso vsa mnenja izenačena in bilo bi čudno, da bi jih lahko tako hitro in zlahka izenačili po hudih krizah in krvavih preskušnjah, skozi katere smo šli v dnevih reakcije in v štiri-letni vojni, v času okupacije in revolucije. Da bi se mnenja o tem, kar je bistveno za boljše prihodnost, izenačila, je potrebno, da se zlijejo čustva o tistem, kaj je splošen najširši interes za domovino, kaj je domovinsko. Kajti država je pravni, pogosto pa tudi prisilni pojem, vtem ko je domovina pojem volje in morale. Zakone države predpisuje zakonodajalec, zakone domovine pa nosi ljudstvo v svoji duši. V dnevih reakcije je bil pojem domovine eksploatiran in so ga hoteli izenačiti s pojmom režima. Toda tudi v mračnih dnevih se niso pomišljali, da ne bi političnih nasprotnikov uvrstili med izdajalce in sovražnike države in domovine. Tega se moramo varovati, zlasti danes, ko se v to kategorijo najhujših krivd, ki obremenjujejo težke krivce in jim jemljejo čast in ki jim ne bo nihče prizanašal in jih zagovarjal, lahko uvršča na tisoče obdolžencev, ki niso to po svoji volji in vedoma. So časi, ko nastopa razkranjanje javnega mnenja. Pravijo, da je v javnem mnenju vse prečiščeno. Jaz nisem skeptičen, marveč realističen,

ko govorim drugače, in nikoli nisem iskal druge besede, marveč zmeraj le tisto, o kateri sem bil prepričan, da je resnična. Ko so posamezniki celo v večjem številu, toda dokler ne predstavljajo široke celote, se ni treba veliko pogovarjati in v takih motnih dnevih nikoli ni potrebno veliko govoriti, ali je krivda sorazmerno strogo odmerjena, ker so mnogi trpeli tudi brez krivde.

Toda kadar gre za množične pregrešitve in množične bolezni, kakršne so zmeraj v takih dnevih, tedaj je očitno, da teh množičnih pregrešitev in bolezni ni mogoče obravnavati kot hotene in zlonamerne in da se potlej take bolezni ne morejo odpravljati samo s preganjanjem in uničenjem, marveč z razsodno oceno vzrokov in posledic, z ločevanjem zapeljanih od tistih, ki so ji zapeljali in ki očitno morajo delati pokoro za svojo krivdo. Vsem tistim, ki jim je do tega in ki visoko dvigajo pojem domovine, mora prav tako biti do vsebine, mora jim biti pri srcu vsebina te domovine, tj. njena človeška in duševna vsebina. (*Ugovori.*) Počakal bom, da mi dovolite govoriti. Če mi ne daste govoriti tukaj, v tem domu, kje naj potlej govorim? Tistim, ki jim je do tega, pravim, do te vsebine, do tega življenja ljudstva, jim mora biti več do življenja samega kakor pa do idejnih okvirov, v katere je treba to življenje čez noč uokviriti.

Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo vsebuje tri hude stvari. Prva je širok in nedoločen značaj inkriminacij, izpostavljenih samovoljnim razlagam, zlasti še v času nestrpnosti, v času izključnosti in medsebojnega nezaupanja. Ta samovoljni značaj zakona postavlja v velike dvome tudi marsikaj, kar ne gre v izključno idejno brazdo. V obrazložitvi tega zakona je bila izrečena beseda, ki demantira trditve, izrečeno pred nekaj minutami, da v zakonu ne gre za načela in za kritiko, marveč zgolj za dejanja in za nasilja. Tam je naštetu vse tisto, kar je nedotakljivo in kar se ne sme kritizirati, nato pa se navaja demokratična narava oblasti in enotnost zakonodajne in izvršilne oblasti. Če je tako povedano, očitno ne more biti pri tem predpostavke o kakšnem nasilju proti tem načelom, marveč gre tu samo za kritiko teh načel, če pa se niti ta tako zastavljena razprava ne more izvesti, tedaj se vprašamo, kaj ostane za izmenjavo misli o temeljnih stvareh in čemu služi vse volilno obdobje in novo obdobje pri ustvarjanju novega reda, ko v njem ne bo niti toliko svobodne izmenjave ne le o samih temeljih, temveč tudi o uporabi in izdelavi načel.

Druga huda stvar je retroaktivni značaj. Sprejemam pojasnilo g. Vilfana, da je to del zakona, ki je prišel kot nujna posledica te reforme in prenašanja pristojnosti vojaških sodišč.

Vendar mislim, da bi bilo mogoče to nalogo izvesti posebej, bolj določeno, in da ni bilo nujno, da bi to moralo biti razlog za to širšo in manj objektivno in manj določeno osnovo.

Tretja huda stvar je vznemirjevalski značaj zakona. V času, ko bi morali začeti pomirjevati, urejati, bije ta zakon plat zvona. (*Josip Vidmar: Proti komu?*) Odgovoril vam bom, gospod. Za vse tiste, pri katerih vse rešitve za vse probleme še niso izdelane, za vse tiste, ki so prepričani, da je še treba iskati rešitve. Tisti pa, pri katerih je že vse izdelano, tisti se čudijo, da se je sploh mogoče o tem pogovarjati. V vseh drugih državah so bili sprejeti posebni zakoni za krivdo, storjeno med vojno, in v njih je bil določen rok. To je edini zakon, kjer ostaja rok nedoločen. (*Josip Vidmar: Zakaj ne? Jaz se ne bojim tega zakona!*) Vi se očitno ne bojite. Ni me treba prepričevati o tem. Ali bi vi sprejeli zakon proti sebi? Očitno, da ne. Sploh je tisto, kar daje slabo noto temu zakonu, to, da se sprejema hkrati s političnimi zakoni, in drugič, da ne predočuje svobodnega političnega življenja, po katerem ljudstvo hrepeni prav tako, kakor hrepeni

po skorji kruha. In v tem stanju duhov, v kakršnem je danes naša država, v kateri je tako zelo potrebno ljudstvo pomirjevati, greši ta zakon proti interesu domovine, greši celo proti interesu tistih, ki držijo red. Čuden je že način, kako se v vseh političnih zakonih, in tudi v tem zakonu, govori o teh pojmi, o državi in domovini. Bojim se – ponoviti moram odgovor, ki sem ga povedal malo prej – da je ustvarjen idejno zaprt obroč. V tem domu se izhaja iz tega, da je vse, kar je narejeno z ljudsko oblastjo, da je vse narejeno po redni poti in sleherni ugovor velja kot ugovor zoper ljudsko oblast, navzlic temu, da to ne drži, marveč gre samo za to, kako je ljudska oblast v tem trenutku postavljena in koliko je normirana. Tu pa velja, kakor da je vse že normirano. Tako tisto, kar tu ne velja za demokracijo – to ni demokracija, tisto pa, za kar se tu misli, da ni problem – ni problem. Mislim, da tak način omejevanja ne prizadeva zgolj interesov drugih, marveč prizadeva tudi interese tistih, ki so odgovorni za stanje in za razvoj stvari, kakor poteka.

Včeraj je s tega mesta prijatelj Kardelj dejal, da je pesimizem, če pravim, da gremo v gospodarskem ozirju nazaj. Tega nisem naložil v breme samo režimu, temveč sem to postavil v breme tudi določenim težavnim okoliščinam, ki jih ni mogoče premagati zgolj z besedami in zgolj z doktrino. In kdor gleda pri tem objektivno, mu zadošča, da bere samo toliko, kolikor prinesejo časopisi o zbornicah, o konferenci industrijskih delegatov, in že spozna, v kakšnem nesorazmerju je program obnove s tem, kar imamo in kolikor imamo, in v kakšnem sorazmerju počasi odhajajo sredstva, s katerimi smo delali še te prve mesece. Ne oporekam, da ni bilo energičnih podjetnikov. Ne spodbijam udarniških poskusov. To so zares bili zgledi za pohvalo. Toda od tega do premagovanja realnih okoliščin je še daleč. Berite samo to poročilo o tovarnah sladkorja, ki zahtevajo 75.000 vagonov premoga. Nimajo pa niti 10 % tega in polovico kampanje za letos morajo črtati. To je le en primer. Vendar pravim, ponavljam, v resnici so bili zgledi za pohvalo. Toda problema ne bomo mogli rešiti s tem, da ga ne priznamo, da obstaja, mislim pa, da je to problem, nevarnost, ki je večja od tistih nevarnosti, proti katerim se bojujejo vsi izjemni zakoni.

Majhno je število tistih, ki si želijo stari red, še veliko manjše pa je število tistih, ki bi ga bili zmožni vrniti. Torej, za ponavljanje fraz o starem redu, češ da ga nekdo noče, ni razlogov. Tu ni nevarnosti. Nevarnost pa je pred tistimi možnostmi, ki jih ni mogoče premagati brez drugačne podlage nekega režima, brez širokih programov tega režima, brez velike prizadevnosti, ki jo je treba izzvati, ljudske množice pa ohrabriti in navdušiti.

V stanju, v kakršnem smo danes, se niti obramba domovine niti obramba demokracije ne moreta izvajati zgolj z zakoni, z maščevanjem in s preganjanjem. To preganjanje, to maščevanje je potrebno, če se zastavlja po redni poti, v rednih okoliščinah, to je za krivce, vendar ne tako, da bi to vznemirjalo široke množice. (*Josip Vidmar*: To je že precizirano v amestiji.) Vsi moji ugovori v teh nekaj dnevih so se omejevali, dragi moj Vidmar, prav na to, na razlike med besedili in uporabo, na razliko med tem, kar je na papirju, in resničnostjo. Pravite mi, da je amnestija rešila probleme. Če ste prepričani o tem, spoštujem vaše prepričanje, vendar ostajam pri svojem. Prava resnična pravica v tem trenutku je samo tista, ki hkrati kaznuje in pomirja. Druge ni, ki bi lahko prinesla tisto, kar je tej državi danes potrebno.

PREDSEDNIK: Besedo ima minister tovariš Milovan Đilas.

MINISTER ZA ČRNO GORO MILOVAN ĐILAS: Govorniki večine pred menoj so že poudarili, da je potreben ta zakon, ki izhaja tako iz nujnosti, da

se uredi naša splošna kazensko-politična zakonodaja, kakor tudi iz potrebe da se normirajo določeni še nenormirani odnosi do tistih, ki delajo proti ljudstvu in državi, in jaz se tega ne bom dotikal.

Ugovore opozicije oziroma skupščinske manjšine bi bilo mogoče reducirati, kakor sploh vse ugovore doslej, s to razliko, da so dobili zadnji nekoliko bolj izrazito obliko, na štiri točke:

Prvič, da so nedoločeni pojmi ljudske oblasti oziroma pridobitev narodno-osvobodilnega boja.

Drugi ugovor je, da bi bilo treba iti po poti pomirjevanja, urejanja, usklajevanja, dviganja vere v uresničevanje novega reda svobode, resnice in pravice, kakor pravi manjšina v svojem poročilu skupščini.

Tretji ugovor je, da je ta zakon potreben, če je stanje pri nas zares tako vznemirljivo – a da potlej niso potrebne volitve, oziroma če takega stanja ni – ne bi bil potreben.

In četrti ugovor g. Grola je, da ne vidimo naše ekonomije kot problema, marveč da se vprašanja ekonomije lotevamo kot vprašanja doktrine, ki je lahko bolj ali manj dobra.

O tem, kaj so to nedoločeni termini ljudske oblasti in pridobitev narodno-osvobodilnega boja, smo že govorili. Mislim, da je pglavitna napaka opozicije, in ta se je kazala med vso diskusijo, v tem, da ima današnje stanje v Jugoslaviji za režim, ne pa za globoko socialno spremembo, do katere je prišlo. Če je to res samo režim, tedaj bi bila kritika opozicije v mnogočem brez dvoma upravičena. Kajti tudi mi se strinjamo s tem, da je pri naših ljudskih oblasteh veliko pomanjkljivosti, da v našem gospodarstvu ne gre, namreč da ni tako, kakor bi moralo biti, da so določeni organi oblasti samovoljni, itd., itd.

Če pa to res ni samo režim, marveč tudi sprememba stanja v primerjavi s tistim, kar je bilo v Jugoslaviji pred vojno, tedaj kritike opozicije, ki v posameznem konkretnem primeru lahko drži, ne moremo sprejeti zaradi tega, ker si s kritiko režima, s kritiko posameznih konkretnih stvari in pomanjkljivosti v resnici prizadeva spremeniti to stanje. Mislim, da je to pglavitna napaka opozicije.

Ko bi g. Grol spoznal, da je to globoka nacionalna in socialna sprememba, da smo v tem obdobju vojne doživeli tudi obdobje globokih socialnih sprememb in v nekem smislu obdobje nacionalnega preroda, tedaj bi, o tem sem prepričan, tako njemu kakor tudi mnogim drugim ljudem, ki niso komunisti, a so v fronti, stvari postale jasnejše in tedaj bi se lahko sporazumeli tudi glede vprašanja o vseh konkretnih pomanjkljivostih naših oblasti, naših organov itd.

Tovariš Kardelj je včeraj rekel, da hoče opozicija skupaj z vodo vreči iz kadice tudi otroka. Mislim, da je to res. Na podlagi osnovnih pomanjkljivosti in nerazumevanja so pri opoziciji, razumljivo, tudi nedoločeni termini pridobitev narodnoosvobodilnega boja in termin ljudske oblasti. Vendar so ti termini zelo precizni. Ljudska oblast – to so narodnoosvobodilni odbori, pridobitve narodnoosvobodilnega boja – to pa so federacija in pravica ljudstva, da voli in zamenjuje to oblast. Na to bi se reducirale pridobitve narodnoosvobodilnega boja. Zakoni, ki so bili sprejeti tu, niso uperjeni, tudi ta zakon ni proti taki kritiki, še manj pa proti tistim nasprotnikom, ki se od nas razlikujejo samo po cilju in, recimo, po metodah. Zaradi tega mislim, da ni mogoče govoriti, da je ta zakon širok in samovoljen, kakor je govoril gospod Grol. Dovolite mi, da citiram zakon. Po tem zakonu se kaznuje, kdor začne kakšno dejanje, kateremu je namen, da se s silo zruši ljudsko predstavništvo Demokratične federativne

Jugoslavije ali da se zrušijo zvezni ali federalni organi vrhovne državne uprave ali krajevni organi državne oblasti, ali da bi se jim z grožnjo sile preprečilo izvrševanje dolžnosti... Državljan, ki stori kako dejanje, s katerim škoduje vojaški sili, obrambni sposobnosti ali ekonomski moči... Kdor stori v času vojne zločinstvo, to je, kdor v času vojne ali sovražnikove okupacije deluje kot kolovodja, organizator, ukazodajalec, pomagač ali neposredni storilec množičnih umorov... Kdor v času vojne organizira ali vstopi ali nagovarja druge, naj vstopijo v oborožene vojaške ali policijske formacije... Kdor v času vojne... sprejme službo v sovražnikovi vojski... Kdor v času vojne ali okupacije sprejme službo kot organ sovražnikove oblasti... Kdor organizira oborožen upor ali v njem sodeluje... Kdor v državi ali zunaj nje organizira kako društvo s fašističnimi cilji... Kdor opravlja špijonažo... Kdor vzame življenje kaki vojaški osebi...

To so krivde. Mislim, da ni danes nobene države na svetu, ki ne bi kaznovala takih krivd, naj je v teh državah še tolikšna in takšna demokracija.

Dotaknil bi se samo druge točke manjšine, namreč vprašanja »vznemirljivosti« tega zakona. Opozicija se je tega vprašanja lotila čisto formalno in pravi: ali je realno, kar ta zakon ugotavlja in proti čemur kliče k budnosti in potlej volitve niso na mestu, dokler se to stanje ne razčisti, ne uredi in ne pomiri, ali pa je nepravilno, pretirano in tendenciozno zaostreno, in tedaj se je treba vprašati, čemu naj služi omenjeni zakon v predvolilnem času, če ne povečevanju javnega nemira, pretnje in pritiska.

Zelo značilno je, da je manjšina iz tega zakona povzela sklep, da volitve res niso potrebne, če se ta zakon sprejme. A je prav nasprotno. Z vsemi dosedanjimi zakoni smo državljanom Jugoslavije zagotovili svobodno združevanje, svobodo tiska, svobodo udeležbe pri volitvah in kandidiranje, svobodo zborovanj itd. Toda za prekrške, ki jih delajo dejansko in resnično sovražniki Jugoslavije, za take prekrške moramo imeti določene ukrepe. Ta zakon pomeni, nasprotno, pot k pomirjevanju in olajševanju volitev pred tistimi elementi, ki jih manjšina ne vidi in ki so po gozdovih v skupinicah, ki koljejo naše odbornike, tem pa bi zdaj bilo treba, po njihovem mnenju, dati amnestijo in reči: Vse to, kar ste doslej delali, ne velja in zdaj lahko začnete znova. (*Ploskanje.*)

Toda res ni tudi to, da je stanje tako, kakor so ga hoteli prikazati, in tudi to ni res, da zakoni namenoma zastrujejo to stanje. Zastran retroaktivnosti, o kateri je govoril g. Grol, ni res, da postavlja ta zakon vprašanje, da bo treba dajati odgovor za krivde, ki so bile. Ta zakon samo določa v določeni in milejši obliki načelo, ki že obstaja za vse, ki so zagrešili zločine. Tisti, ki so krivi, niso pa še odgovarjali, marveč se skrivajo, morajo za te zločine na neki način odgovarjati. Seveda tu ne gre za zapeljane in za nedolžne ljudi, izmed katerih smo jih že na tisoče izpustili, marveč gre za tiste ljudi, ki so bili kolovodje teh zločinov. Tu se zastavlja vprašanje, ali je kdo lahko zapeljan in ali mu je mogoče odpustiti, če je dobil ukaz, da zakolje žensko ali otroka. Mislim, da o tem ne more biti govor, da ne more biti govor o prisiljenosti in zapeljanosti, ker se za tak zločin na neki način vendarle mora odgovarjati.

Gospod Grol se je dotaknil tega, zakaj je bil spremenjen naslov tega zakona in zakaj je izpadla beseda »domovine«. Popolnoma naravno, kajti če naj se po tem zakonu kaznujejo tudi tuji državljani, tedaj v naslovu ne more stati »zoper domovino in državo«. Zato je bilo pravilno, da je bila iz besedila v naslovu črtana beseda »domovino«.

Mimogrede bi se zdaj dotaknil, preden preidem k četrti točki ugovora opozicije, terminologije gospoda Dukanca, ki je zelo značilna in, če hočete, zelo neparlamentarna. Čeprav gospod Dukanac ve, da gre za klub fronte in za frontno večino, je rekel v svojem govoru: »vaša partija«. Kadar govorijo o tem, bi morali upoštevati tudi tole. Čeprav smo bili osvobodilno vojno, vojno za nacionalno osvoboditev, nas je vsa sovražna propaganda – v mislih imam fašistično propagando – obtoževala, češ da so to samo komunistični upori in da vsa stvar vodijo komunisti iz svojih interesov. Taka terminologija gospoda Dukanca zastran fronte pomeni v resnici nadaljevanje take metode slabega dela, takega nerazumevanja vsaj fronte in narave fronte. (*Ploskanje.*) Gospoda Dukanca vprašujem: Ali so ti katoliški in pravoslavni duhovniki, ali je Dragoljub Jovanović, ali so kmetje, savez zemljiaradnika, ki sodelujejo v fronti, ali je Franjo Gaži, ali je dr. Šubašič in vsi ti ljudje ali so res ena stranka in ali so samo komunisti? Tovariši, to zaudarja po obtožbi, da gre v Jugoslaviji za diktaturo, za režim, za eno stranko, za to, da je pri nas treba volitve odložiti, kakor so bile odložene v Bolgariji, itd. (*Ploskanje.*)

Ko govori gospod Grol o težavah, v katerih je država, ko govori o usodnih dnevih, ki jih preživlja naša država, bi moral razumeti, videti, da je tako zaradi preobrazbe, da je to sprememba nekega stanja in da se to lahko popravlja samo v okviru tega stanja, ne pa mimo tega stanja, proti njemu ali na liniji spremembe tega stanja. (*Ploskanje.*) Manjšina tega ne razume in dela kaj slabe usluge naši državi prav v usodnih dnevih, prav v težavah, v katerih so vse države in tudi naša.

Zdaj bi se dotaknil tega, kako gospod Grol kritizira našo ekonomijo.

Gospod Grol je govoril o razkroju javnega mnenja v času okupacije. V nekem smislu je to res. Res je v tem smislu, da se je razkrojilo tisto javno mnenje, ki je obstajalo kot vladajoče v stari Jugoslaviji. V neki državi ali v nekem redu je vladajoče mnenje, ki je v danem trenutku javno, to je vladajoče mnenje in prevladuje v vsem življenju, in to mnenje stare Jugoslavije se je med vojno razkrojilo. Razpadlo je, dezorganiziralo se je in demoraliziralo. Ono drugo mnenje, mnenje, ki je izviralo iz borbenega dejanja ljudstva, to mnenje pa se ne le ni razkrojilo, temveč se je okrepilo, in sicer toliko bolj, kolikor bolj je bilo ljudstvo, ki se je bojevalo, čedalje bolj organizirano in močnejše. Toliko so te ideje, ki so vodile ljudstvo, toliko je to javno mnenje postajalo bolj konsolidirano in močnejše. (*Ploskanje.*) Zato teh časov kljub trpljenju našega ljudstva, ki se je bojevalo v tej vojni in zanje trpelo prav zato, ker se je ta vojna bila za velike ideale, za velike stvari in za spremembo starega, ne moremo imeti za težke dni življenja, ne za mračne in tragične dni, marveč za najsrečnejše dni v življenju narodov Jugoslavije. (*Ploskanje.*) Izhodišča pri nas in pri g. Grolu so različna in zato se pojavlja in opravičuje tudi tista brezperspektivnost skupščinske manjšine, ki jo predstavlja. Naša skupščinska manjšina ni predlagala nič konkretnega in ni rekla: naša država mora iti po taki in taki poti, delati moramo ne to, marveč to in to, in pri kritiki oblasti ni rekla, da ni treba delati tega in tega, marveč to – znala je samo kritizirati in sejati nezaupanje itd.

Tudi glede naše ekonomije je izhodišče g. Grola in skupščinske manjšine, ki jo on predstavlja, napačno. Ko sem poslušal g. Grola, sem se spomnil na nekaj, kar se nam je primerilo med vojno. G. Grola prosim, naj mi oprostí in ne razume tega napačno in grobo. Med vojno, ko je bil sovražnik zelo močan, ko je udaril na nas s tolikšnim številom tankov in s tolikšnim letalstvom, so nam

govorili nezavedni kmetje in kmetje, ki so omahovali, ki so sploh šibki v tem pogledu, približno tako, kakor je govoril g. Grol o vprašanju ekonomije. Tudi nas so takrat vsi imeli za norce, ki so se lotili nečesa čudnega. Imeli so nas za nenavadne ljudi. In res, to, kar je napravilo jugoslovansko osvobodilno gibanje, je za normalnega človeka, za povprečne meščanske možgane nenormalno in noro. (*Viharno ploskanje.*) Prav res, vsa naša doktrina, da bomo z golimi rokami pregnali okupatorje in nemške divizije s tanki, je bila po predstavah navadnega človeka videti nora. Toda ta doktrina se je izkazala za pravilno. Doktrina osvobodilne vojne je triumfirala. Ta doktrina je bila nad doktrino tistih, ki so bili zaslepljeni, ki so omahovali in ki niso verjeli in ki so se z nezaupanjem lotevali te stvari. Ta doktrina se nadaljuje tudi pri vprašanju politike naše ekonomije. Meni se današnja ekonomska politika v mnogočem zdi podobna našim prvim političnim oddelkom, ki niso imeli dovolj orožja, ki so bili slabo oboroženi in ki se niso znali bojevati, kakor bi bilo treba. Naši mladi komandirji se niso znali vojskovati, niso imeli dovolj orožja, vseeno pa smo zmagali, in to je tisto, kar manjka v politiki manjšine. Perspektive in zaupanja nimajo.

Jasno je, da v naši ekonomiji ni vse tako, kakor bi moralo biti. Tega tudi nikoli nismo skrivali. Ves tisk je pisal o tem. Vsi uradni predstavniki vlade, ljudske fronte, komunistične partije, antifašističnih organizacij kar naprej govorijo in kar naprej opozarjajo na to vprašanje. Se pravi, pri tem vprašanju opoziciji prav tako manjkajo perspective. Pa še ena razlika je pri tem. Kadar govori skupščinska manjšina o ekonomiji, govori o tem, da se ekonomskih težav ne bomo mogli rešiti, če se ne podstavi širši hrbet, če se ekonomskim vprašanjem in obnovi vse države ne dá širši temelj. Ni mi popolnoma jasno, in po mojem mnenju tudi vam ne, kaj skupščinska manjšina s tem misli. Če misli, da je za delo pri obnovi ekonomije treba mobilizirati delavski razred, kmete, inteligenco in vse tiste ljudi, ki želijo pošteno v duhu teh današnjih zakonov, v duhu, splošnih načel tega boja in pridobitev tega boja delati, smo tudi mi na tem načelu, tedaj je ta hrbet po mojem mnenju dovolj širok. Vsak drug hrbet je v resnici odvečen hrbet. (*Ploskanje.*) Vse druge ekonomske faktorje, ki delujejo v ekonomskem življenju, sem pa pridejo – poleg elementov, ki sem jih omenil – in edino lahko pridejo špekulanti, črnoborzijski, razni ljudje, ki tihotapijo blago iz tujine, itd. Tem je treba nadeti uzdo in ne samo nadeti uzdo, marveč jih kratko in malo uničiti. (*Ploskanje.*) Da skupščinska manjšina tega ne bi nápak razumela, naj povem, da ne mislim, da bi g. Grol zagovarjal črnoborzijske, vendar mislim, da bi taka ekonomska smer v resnici omogočila popoln razmah in popolno svobodo ter dala vse možnosti črnoborzijskemu in različnim sovražnikom nove ekonomije, ki delajo ne meneč se za trpljenje, za lakoto delavskega razreda, za bedo naših kmetov.

Vidite, tovariši in tovarišice, to bi bile značilne pomanjkljivosti v izjavah naše skupščinske manjšine. To po eni strani.

Če pa si ogledamo ves ta zakon, pomeni končno točko naše zakonodaje, pomeni v določenem smislu povzetek zakonodaje zoper sovražne fašistične elemente. Prav na tem zakonu so se pomanjkljivosti in napačna pojmovanja opozicije najbolj pokazala. Kadar kritizirajo ljudsko oblast, ne povedo, kakšna oblast bi bila potrebna. V Jugoslaviji je možna samo in edino ta oblast, ali pa da se vrne stara oblast. Mi želimo to oblast, a čedalje boljše, s čedalje širšo osnovo, oblast, ki bo znala čedalje pravilneje delati, toda nobene druge oblasti,

marveč edino to in tako oblast, se pravi voljeno in izmenjavano. S tem končujem. (*Burno in dolgotrajno ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima poslanec Branko Zlatarić zaradi osebnega pojasnila.

BRANKO ZLATARIĆ: Gospodje in tovariši ljudski poslanci, to, kar je povedal g. Grol, da naše tovarne sladkorja potrebujejo 75.000 vagonov premoga, da bi lahko delale, dalje, da bi to morali predvideti in da se ne bi smeli spuščati v take naloge in da moramo v takem položaju zapreti polovico tovarn sladkorja – ne drži. Drži pa, da je tovarnam sladkorja za predelavo pese, ki je bila zasejana, potrebno okoli 8.000 vagonov. Iz tega izhaja, da zastopa g. Grol stališče, da si zastavljamo nekakšne naloge, ki jih ne moremo rešiti. To me spominja na tisto, ko so naši borci vzeli puške v roke in začeli boj za osvoboditev naših narodov in naše države. Takrat so nekateri gospodje govorili: »Zakaj počenjate to? Že vnaprej ste obsojeni na pogubo.« Drugič, g. Grol je rekel, da rešujemo ekonomska vprašanja doktrinarno. Če pomeni doktrinarno reševanje ekonomskih vprašanj to, da naš delavec v rudniku dela nag in bos in da se žrtvuje za potrebe naše države, tedaj ne vem, kaj misli s tem g. Grol. Lahko sklepam, da govori g. Grol o ekonomskih problemih na neodgovoren način, da govori na tak način, kakor da nima na voljo dejstev. Iz tega izhaja, da želi spraviti ves položaj, v katerem smo, v še hujše stanje. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec dr. Mladen Iveković.

DR. MLADEN IVEKOVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, po izvanjanju govornikov pred menoj, najprej poročevalca skupščinske večine, nato ministra za notranje zadeve in na koncu ministra Đilasa se odpovedujem analizi tega zakona. Rad bi opozoril le na nekatere momente, za katere bi bilo zanimivo, če jih povem. Dotaknil bi se le tistih momentov, ki so po mojem mnenju važni in jih je treba poudariti. Brez dvoma je ta zakon močan instrument za ohranitev osnovnih pridobitev narodnoosvobodilnega boja. Sicer pa imajo ta pečat vsi zakoni, ki jih je sprejelo predsedstvo AVNOJ, in zakoni, ki smo jih izglasovali v tem domu, kakor tudi dejavnost zvezne vlade, republiških vlad in vseh organov ljudske oblasti. Naši narodi ljubosumno varujejo pridobitve svojega narodnoosvobodilnega boja. V čem so te pridobitve, to so že fiksirali in uzakonili odloki drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu.

Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo bo močno orožje naših narodov in naše nove države, da se ohranijo pridobitve našega narodnoosvobodilnega boja. Tembolj moramo obsoditi tisto šušljanje in tiste aluzije, ki jih je slišati iz vrst določenih krogov: da se ponavlja ista ekskluzivna napaka iz stare Jugoslavije, ko so stari režimi uporabljali razvpiti zakon o zaščiti države. Taka primerjava ni umestna, je zlohota in je na liniji protidemokratskega pojmovanja. Zakon o zaščiti države je bil instrument nacionalnega in razrednega izkoriščanja v rokah maloštevilnega razreda – v rokah privilegirane protiljudske izdajalske klike.

Še nekaj, določbe zakona, ki ga imamo pred seboj, zadevajo vojne zločince in druge krivce iz vojne. Narodnoosvobodilno gibanje si je v začetku postavilo nalogo, da morajo biti pravi in odgovorni krivci iz vojne neusmiljeno kaznovani. Pravilno je rečeno v obrazložitvi predloga zakona, da je bila pomiritev naših na žive in mrtve sprtih narodov in namesto tega ustvaritev njihovega neraztrgljivega bratstva in enotnosti naša humana naloga. Eden izmed pomembnih razlogov, da se nam je to popolnoma posrečilo, je bil v tem, da so se vsi naši narodi lahko iz dneva v dan prepričevali, da narodnoosvobodilno gibanje ni odpuščalo pra-

vim zločincem, da nikoli ni stopalo z njimi v pogajanja in kompromise, da so naša sodišča zmeraj bila in ostala orodje pravice in zaščite vseh naših narodov proti zločincem ne glede na to, kateremu narodu so pripadali.

Pojem vojnih zločincev in postopek z njimi sta bila normirana med vojno z mednarodnimi dogovori nekaterih zaveznikov, Sovjetske zveze, Anglije in Amerike. Trojna konferenca jeseni leta 1943 v Moskvi, znana kot moskovska konferenca, je prva normirala pojem zločinca in določila, da bodo vojni zločinci sojeni na krajih opravljenega zločina in po zakonih te države. Naši narodi so z olajšanjem sprejeli ta dogovor med našimi velikimi zavezniki. Tudi določbe zakona, o katerem bo ta dom danes glasoval, določbe, ki zadevajo vojne zločince in druge krivce iz vojne, so popolnoma v skladu s sklepi velikih zaveznikov, sprejetimi v Moskvi in pozneje potrjenimi na sestanku med Stalinom, Churchillom in Rooseveltom v Teheranu.

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, v tej zvezi se mi zdi potrebno opozoriti ta dom in javnost velikih zaveznikov, da so pred zmagovitimi enotami naše jugoslovanske armade in slavne rdeče armade v zadnjem času pobegnili čez našo mejo številni, in to najbolj odgovorni vojni zločinci, ki jih naši narodi obtožujejo za najbolj krvava množična pobijanja in nesreče, ki so bile narodom prizadete med vojno. Danes so pod oblastjo zavezniških armad. To so visoki funkcionarji ustaških zločincev s Pavelićem na čelu, vrsta četniških in Ljotičevih banditov na čelu z Nedićem in Ljotićem, to so izdajalci in izrodki slovenskega naroda Rupnik in drugi. Prepričan sem, tovariši ljudski poslanci, da se boste strinjali z mano, če naslovim s tega mesta na naše velike zaveznike zahtevo naših narodov in tega doma, naj v smislu sklepov moskovske in teheranske konference nujno ukrepejo vse potrebno, da se ti zločinci izročijo našim ljudskim oblastem in pridejo pred naša ljudska sodišča. Izpolnitev te zahteve terja neizmerno trpljenje naših narodov, ki so jim ga prizadeli zločinci, terja najosnovnejši občutek človeške pravice, terjajo velikanske žrtve naših narodov v boju za skupno zavezniško stvar.

V imenu poslanskega kluba ljudske fronte izjavljam, da se s predlogom zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo v celoti strinjam in da bom glasoval zanj. (*Ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec tovariš Moša Pijade.

MOŠA PIJADE: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, po govoru tovariša Đilasa sem malone v skušnjavi, da bi se odrekel govoru, vendar moram povedati nekatere stvari. Preskočil bom vse tisto, kar je povedal tovariš Đilas in o čemer mi ni treba več govoriti.

Ko skupina g. Grola piše, formulira in izjavlja, da je ta zakon samovoljen v besedilu, da je prepuščen samovoljnemu razlaganju »izključnih oblasti« in da je najtežja stran tega zakona samovoljna inkriminacija dejanja, se dejansko sprašujem: ali ti ljudje niso brali zakonskega predloga ali pa nimajo sploh nobenih pogojev, da bi lahko razumeli paragrafe nekega zakona. Vendar je vseeno pogum, da ne rečem drznost, da tako jasne in precizne formulacije, izdelane s posebno skrbjo in posebej z željo, da se natančno omeji krivda, kakor se natančno določa tudi kazen, imenujejo »samovoljne formulacije«.

Toda težišče ni na trditvi o »samovoljnosti«, marveč na tem, da bodo to samovoljno razlagale »izključne oblasti«. Na tem »izključne oblasti« je vsa kritika tega zakona in vseh drugih zakonov, pri katerih so glasovali *proti*.

Ta oblast, ljudska oblast, nastala iz narodnoosvobodilnega boja, jim ne diši – in to je vse.

Tovariši in gospodje, v svoji izjavi pravijo, da v tem zakonu velja za krivdo agitacija proti pridobitvam osvobodilnega boja in proti ljudski oblasti, in nato pravijo, da so to premalo določeni termini – toliko da niso rekli, da so to nepoznani termini. (*Smeh.*) Jaz pa vidim v našem osnutku zakona, da se neke govori o propagandi in agitaciji. To je 9. člen, ki pravi: »Kdor dela v državi in tujini propagando in agitacijo, ki vsebuje poziv na nasilno rušenje obstoječe državne ureditve, se kaznuje na odvzem prostosti s prisilnim delom najmanj za eno leto.« Prosim vas, ali je to tisto nedoločeno ali je to akcija proti pridobitvam in proti ljudski oblasti, kadar gre za agitacijo, da se strmoglavijo obstoječa državna ureditev. Človek se mora silno čuditi, celo njim, ko pravijo, da v mnogih pa-susih govori ta zakon o okupaciji.

Prav, pa pozabimo na okupacijo, pozabimo na vse tiste zločine, ki so jih naredili okupatorji in njihovi sramotni hlapci. (*Pritrjevanje.*) Toda mi ne bomo pozabili in ne moremo pozabiti okupacije, ne bomo pozabili in ne moremo pozabiti teh zločinov, hočemo in moramo jih kaznovati. (*Ploskanje.*) Če je komu potrebno, da bi lahko mirno gledal v prihodnost, pozabiti na vse te zločine, nam to ni treba, mi nismo taki, mi nismo iz takega testa. Ne bomo pozabili teh zločinov, vseeno pa gledamo z vedrim čelom v prihodnost. In prav zaradi te mirne prihodnosti bomo uničili, kaznovali tudi zadnjega zločinca. Zahtevano je bilo, in tudi tukaj je g. Joksimović poudaril, da je zahteval v zakonodajnem odboru, da veljajo te zakonske določbe za prihodnje, ne pa za okupacijo. Na to vprašanje sem odgovoril: »Že, toda ali je prav, da bi Keserovića ustrelili, Dražo Mihailovića pa bi pustili. To pomeni to – in nič drugega. Kolikor smo jih ujeli – smo jim pač sodili in jih obsodili, Draži pa naj bi dali še volilno pravico!« (*Viharno pritrjevanje.*)

Kar zadeva »vznemirljivost« tega zakona, mislim, da prihaja to od vznemirjenosti, s katero se je ta skupina lotila tega zakona. Nobene druge »vz-nemirljivosti« ne morem videti. (*Viharno ploskanje.*)

Gospod Grol je nekoliko posegel v zgodovino tega zakonskega predloga. Pri tem sem tudi jaz nekoliko sodeloval. Tisti iz te skupine, ki danes posebej poudarjajo, da je zelo neprimerno, ker se ta zakon sprejema prav pred volitvami, so manj nasprotovali njegovemu sprejetju pred tremi meseci. A tega, da se sprejema zdaj, ob razpisu volitev, nismo mi krivi. Toda g. Grolu, ki je bil na sejah zakonodajnega odbora in predsedstva AVNOJ, je prav dobro znano, kako sem jaz postavljal te zadeve še pred nekaj meseci, ko smo se pogovarjali o njih. V časopisih z dne 6. julija lahko najdete obširno povedano, kaj sem takrat dejal. Tudi tisto, kar sem tedaj povedal v odboru in kar sem tam obljubil, ne v svo-jem imenu, marveč to, o čemer sem dejal, da imamo namen storiti, to je danes oziroma bo jutri s sprejetjem zakona o sodiščih popolnoma končano. Tedaj sem poudaril, da na nobenega izmed teh zakonov, s katerimi urejamo pravosodje v naši državi, ne smemo gledati izolirano. Ko so bila v Srbiji odpravljena so-dišča za prestopke zoper narodno čast, sem rekel, da bodo ta sodišča odpravljena tudi v drugih krajih. Rekel sem, da bomo dobili zakone o ureditvi vojaških sodišč in o ureditvi sodišč. Omenil sem, da je bil pred tem sprejet zakon o konfiskaciji imetja in o izvrševanju konfiskacije, in predstavil vso to celoto kot jasen izraz želje, da preidemo – ker je vojna že končana – tudi v našem pravosodju iz vojnega stanja v mirnodobno stanje in v normalne razmere.

To tendenco, da preidemo v mirnodobne, urejene in normalne odnose v vsem pravosodju, smo uresničili z več zakoni in tako z vrsto zakonov spopolnili naše pravosodje, ki mora biti poslej najpopolnejše sredstvo zakonitosti in reda

v naši državi. In ravno ti gospodje iz vrst manjšine, čeprav so glasovali proti vsem zakonom, ki smo jih sprejeli, bi prav izjemoma morali glasovati za ta zakon, kajti ravno ta zakon prinaša tisto, o čemer je z nami mesece razpravljajl g. Grol. Kar naprej je govoril o samovoljnih in neenakih obsodbah. V osebnih pogovorih sem to zmeraj priznaval. Bile so samovoljne in neenakomerne obso dbe, in tega nismo nikoli skrivali. Toda ravno zato, da bi odpravili to samo- voljnost, in ravno zato, da bi utrdili zakonitost in da bi tako sodišča kakor vse ljudske oblasti zvezali z jasnimi in določenimi predpisi in da ne bi moglo neko sodišče za določeno krivdo odmeriti kazen 12 let, da pa bi drugo sodišče za isto krivdo odmerilo 6 mesecev – so bili potrebni še drugi zakoni, med njimi še posebno ta zakon. Prav s tem zakonom zagotavljamo popolno zakonitost. In kako moremo tedaj pričakovati nekakšen »vznemirljiv« učinek tega zakona samo zato, ker ga sprejemamo pred volitvami, če vemo, da je bila pred spre- jetjem tega zakona najprej amnestija, nato druga po vrsti, nenavadno široka, nenavadno širokosrčna, na podlagi katerih so prišli tisoči iz zaporov in je gotovo, da vsi ti amnestirani ne bodo več prišli v zapor, če bodo živeli kot pošteni ljudje. Samo besedilo tega zakona kaže, kaj smo izločili, kako široki smo bili, ko smo izločili tolikšno število ljudi, ki smo jih imeli za zapeljane in ki jim je mogoče odpustiti. Te zakonske določbe kažejo, da smo določili kazni samo za najhujše zločince, ki jim nihče na svetu ne bi nikoli in v nobenem položaju mogel oprostiti. Samo za take zločince določa ta zakon tudi kazni.

Tovariši, 3. julija sem še rekel: če želimo, da višja vojaška sodišča ne bodo sodila civilnim osebam, če želimo odpraviti sodišča nacionalne časti, če želimo to ali drugo, tedaj moramo te stvari urediti. Ne moremo pustiti praznine, se pravi, da bi pustili sodišča brez zakonov. In tedaj pride pred sodišče kakšen klavec, sodniki pa nimajo predpisov, ker smo jih vse odpravili s temi drugimi zakoni, ki zadevajo ureditev sodišč, in ne bi imeli podlage, da bi sodili. Če kdo želi, da zločinci ne bi prišli pred sodišče, tedaj naj to jasno in odkrito pove. Toda tudi tako, kakor je bilo nekje v izjavi manjšine rečeno o okupaciji, je po mojem mnenju to precej jasno. Gospod Grol pravi, da so vse države sprejele posebne zakone za kaznovanje vojnih krivcev in zločinov, storjenih med vojno, itd. Vidite, mi pa smo ravnali drugače. Mi ravno odpravljamo posebne zakone. Toda prosim vas, je pa tudi nekaj razlike med nami in drugimi okupiranimi državami, ki zdaj uvajajo posebne zakone. Ko se je nizozemska vlada po osvo- boditvi preselila iz Londona v domovino, je začutila potrebo, da sprejme po- seben zakon za kaznovanje kvislingov in drugih okupatorjevih hlapcev in iz- dajalcev. Toda mi se, pri moji veri, nekoliko razlikujemo v tem, ker smo pre- cejšnjo večino teh zločincev kaznovali že med vojno. (*Ploskanje. – Vzkliki:* Tako je!) Štiri leta nam niso minila kar tako. Že med vojno smo sodili zločincem in izdajalcem in naše čete so jih pogosto zgrabile za vrat. (*Smeš.*) Zdaj se lahko odrečemo tistim izmed naših vojnih pravilnikov in predpisov, lahko se odrečemo tistima dvema paragrafoma, ki sta v uredbi o vojaških sodiščih – prvi paragraf o vojnih zločincih, drugi o sovražnikih ljudstva – ker sta doslužila in odigrala svojo vlogo. Toda danes bi moral gospod Grol prvi reči: dajte mi drugo, novo uredbo, stara ne ustreza več našemu času, je preveč raztegljiva in samovoljna, dajte mi nekaj preciznejšega. Vidite, to preciznejše smo vam dali s tem zakonom.

Drugič, mi nismo rekli, da sodimo za dejanja, izvršena pod okupacijo, itd. Mi smo vse te stvari, ki smo jih dobili kot vojno izkustvo, formulirali v tem zakonu tako, da velja to za vsako vojno, da velja to tudi za prihodnost. Sprejeli smo kot novo iz te vojne vse, kar je prinesla novega v zločinu. In to je moralo

biti zapisano. Vsi smo prepričani, da nismo ne zdaj in ne za daljši čas pred kakšno vojno nevarnostjo. Toda vsaka država mora imeti za primer vojne zakonske predpise, predvidene za različne krivde. To je imel tudi stari kazenski zakonik, zato je gospod Joksimović predlagal, da bi vzeli namesto tega zakona iz njega XXI. poglavje, ki govori o kaznivih dejanjih zoper obstoj države in njeno ustavno ureditev. On je resda predlagal, da vržemo ven kralja, namestnike in druge take malenkosti (*smeh in ploskanje*), kljub temu pa je bilo jasno, da tako ne moremo postavljati stvari. Omenjeno poglavje kazenskega zakonika ne more več ustrezati današnjim potrebam, čeprav so v njem določbe, ki so podobne nekaterim našim, in smo marsikaj tudi uporabili.

Ko je g. Grol pripovedoval o zgodovini tega zakonskega predloga in omenil spremembo njegovega naslova, po mojem mnenju to ni bilo nič duhovitega. Nápak bi bilo, če bi v naslovu zakona pustili »zoper ljudsko oblast«. Vsi vemo, da so v kazenskih zakonih vseh držav pred krivdami zoper oblast krivde zoper državo. Zato smo se tudi odrekli temu naslovu, ker ne ustreza duhu takega zakona. Mislim, da naslov, ki ga je zdaj predlagal zakonodajni odbor, popolnoma ustreza duhu tega zakona. XXII. poglavje kazenskega zakonika stare Jugoslavije se je imenovalo: Kazniva dejanja zoper državo in zoper njeno ustavno ureditev, XXIII. poglavje pa – Kazniva dejanja zoper državno oblast. To so bile manj nevarne krivde. To sta dve stvari in zato nismo mogli reči: zoper oblast, marveč: zoper ljudstvo in državo.

Mislim, da o tem sploh ni treba več govoriti. Zakon o amnestiji in pomilostitvi, zakon o vrstah kazni, zakon o vojaških sodiščih in zakon o sodiščih, o katerih bomo razpravljali jutri, sestavljajo celoto s tem zakonom, in kdor jih želi pošteno brati in si jih razlagati, mora priznati, da so izraz želje – uvesti popoln red in zagotoviti v največji meri zakonitost. Naša skrb in skrb oblasti bo, da z dobro organizacijo sodišč in z izobraževanjem sodniškega kadra dosežemo, da bo izvajanje teh zakonov na tisti višini, na kateri so tudi zakoni sami.

Če bi bil jaz v skupini g. Grola, bi glasoval morda proti zakonu o tisku in proti zakonu o zborovanjih in društvih – nikakor pa ne proti temu zakonu. (*Pritrjevanje.*)

PRESEDNIK: Seznam govornikov je izčrpan. Objavljam, da je razprava o tem zakonskem predlogu končana. Zdaj bomo glasovali v načelu.

Vprašam začasno ljudsko skupščino, ali sprejme zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo v načelu? (*Sprejme.*) Gospodje ljudski poslanci, ki ga ne sprejemajo, naj izvolyijo vstati. (*Manjšina vstane.*) To je manjšina. Objavljam, da je predlog zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo v načelu sprejet. Prehajamo na obravnavo v posameznostih.

Prosim sekretarja tovariša Omerja Gluhića, da izvoli brati.

SEKRETAR OMER GLUHIĆ bere naslov zakonskega predloga.

PRESEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani naslov? (*Sprejme.*) Objavljam, da je naslov zakona sprejet.

(*Nato je začasna ljudska skupščina s sedenjem in vstajanjem posebej glasovala o vsakem členu, kakor določa 48. člen poslovnika, ter z večino glasov sprejela vse člene predloga zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, in sicer od 1. do vključno 21. člena.*)

PRESEDNIK: S tem smo razpravo in glasovanje o zakonskem predlogu v posameznostih končali. Prehajamo na končno glasovanje. Glasovali bomo poimensko. Tisti ljudski poslanci, ki so za ta zakonski predlog, bodo glasovali

z *za*, tisti pa, ki so proti temu zakonskemu predlogu, bodo glasovali s *proti*. Prosim sekretarja tovariša Mileta Peruničiča, da po imenih kliče ljudske poslance.

SEKRETAR MILE PERUNIČIČ kliče ljudske poslance.

(Po glasovanju.)

PREDSEDNIK: Prosim vas, da poslušate rezultat glasovanja. Skupno je glasovalo 334 ljudskih poslancev. *Za* jih je glasovalo 326, 8 pa *proti*. Zatorej objavljam, da je predlog zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo dokončno sprejet v celoti. S tem je dnevni red današnje seje izčrpan.

Za prihodnjo sejo predlagam tale dnevni red: razprava o predlogu zakona o ureditvi ljudskih sodišč. Ali sprejme ljudska skupščina ta dnevni red? (*Sprejme.*) Ker ga sprejema, končujem današnjo sejo, naslednja pa bo jutri, 26. tega meseca, ob 9. uri dopoldne, z dnevnim redom: razprava o predlogu zakona o ureditvi ljudskih sodišč.

(Seja se je končala ob 22. uri.)

ENAJSTA REDNA SEJA

(26. avgusta 1945)

Začetek ob 9.30.

Predsedoval je predsednik *dr. Ivan Ribar*.

(Prihod predsednika ministrskega sveta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, članov vlade in predsednika dr. Ivana Ribarja so ljudski poslanci v sejni dvorani pozdravili s ploskanjem.)

PRESEDNIK: Začenjam enajsto redno sejo začasne ljudske skupščine. Zapisnik današnje seje bo vodil sekretar Omer Gluhić. Prosim sekretarja Mileta Peruničića, da izvoli prebrati zapisnik desete redne seje.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (*bere zapisnik desete redne seje*).

PRESEDNIK: Slišali ste zapisnik. Ali ima kdo kakšno pripombo? (*Ne.*) Pripomb ni, zato objavljam, da je zapisnik sprejet.

Predsedstvo nima nobenih sporočil, zato prehajamo takoj na dnevni red. Na dnevnem redu je: razprava o poročilu zakonodajnega odbora o predlogu zakona o ureditvi ljudskih sodišč.²⁹ Poročevalec večine zakonodajnega odbora je dr. Miloš Žanko. Prosim poročevalca, da zavzame mesto in prebere poročilo večine zakonodajnega odbora.

POROČEVALEC VEČINE DR. MILOŠ ŽANKO (*bere poročilo večine zakonodajnega odbora*³⁰, *ki vsebuje le tehnične in stilistične spremembe*).

Predlog zakona o sodiščih je treba šteti za poglavitnega v vrsti zakonov, s katerimi se spopolnjuje naše ljudsko pravosodje ter vzpostavlja red in zakonitost v naši državi. V tem je njegov pomen. Tovariš Kardelj je poudaril, da moramo razlikovati staro državo od nove Jugoslavije. Staro državo je imela v rokah majhna peščica sovražnikov ljudstva in zato ni niti služila interesom ljudstva. To je veljalo tudi za sodišče. Sodnike je v stari Jugoslaviji postavljala izvršilna oblast. Če k temu dodamo, da so sodniki sodili po zakonih, ki jih je sprejemalo neljudsko predstavništvo, če upoštevamo vrh tega, da so sodniki, ne da bi raziskovali in ne da bi imeli pooblastilo raziskovati zakonitosti raznih predpisov, ki jih je sprejemala izvršilna oblast, tedaj sodili tudi po predpisih izvršilne oblasti, in če upoštevamo, da je bila izvršilna oblast v nekdanji diktatorski Jugoslaviji vsemogočna, potlej je jasno, da tudi sodniki kljub svojim najboljšim subjektivnim namenom niso mogli biti ljudje, ki bi sodili v duhu interesov ljudstva,

²⁹ Predlog zakona z obrazložitvijo ministra za pravosodje Franeta Frola gl. TZ AVNOJ-a i PNS DFJ, str. 652-669; razpravo v zakonodajnem odboru gl. RZO, str. 521-552.

³⁰ Poročilo večine zakonodajnega odbora gl. TZ AVNOJ-a in PNS DFJ, str. 669-672.

sodišča pa prav tako niso mogla biti aparat v rokah ljudstva, marveč aparat v rokah vsemogočne protiljudske izvršilne oblasti.

Nova država je orožje v rokah velikanske večine ljudstva, zato morajo taka biti tudi naša sodišča, katerih osnove postavljamo danes s temi zakonskimi predpisi, ki temeljijo na načelih, zgrajenih med narodnoosvobodilnim bojem. Sodišča postajajo nosilci reda in zakonitosti, oporišče ljudstva pri obrambi pridobitev ljudstva in interesov širokih ljudskih množic. To tudi bodo po tem zakonu, saj zakonski predlog temelji na načelih, ki omogočajo, da sodišča osvoji ljudstvo, da v njih zavladata ljudsko pojmovanje in ljudska kontrola.

Na katerih načelih se gradijo sodišča? V obrazložitvi zakonskega predloga je bilo poudarjeno, da so osnovna načela: sodišča morajo biti ljudska, volilna, zborna in neodvisna. Sodišča so ljudska, ker pri opravljanju sodnih funkcij sodeluje ljudstvo. Vsak državljan, ki ima volilno pravico, je lahko namreč po tem osnutku izvoljen za sodnika. Da bi se omogočilo ljudstvu še bolj sodelovati, je predvidena ustanova sosodnikov, ki sodijo v prvi stopnji. Kakor vidite, v tem zakonskem osnutku ni določbe, da morajo biti sodniki pravniki in da morajo biti pravno izobraženi.

Zastavlja se vprašanje: zakaj tako? Ali pomeni tako stališče morda nezaupanje do inteligence, ali pomeni to, da se bojimo znanosti, v našem konkretnem primeru pravne znanosti? Še daleč ne kaj takega. Tako stališče ni ne strah pred ljudsko inteligenco in ne strah pred dosežki znanosti. Upoštevati moramo, da je sodniški poklic javna, družbeno odgovorna funkcija, ne pa nekak uradniško poklicni naziv. Sodnik je predvsem poklican, da varuje splošno ljudske koristi ter nacionalne in demokratične pridobitve ljudstva. Soditi je dolžan po zakonih, pravično in v duhu pojmovanja širokih ljudskih množic in enako reševati vse življenjske odnose ljudskih množic. Da bo sodnik uspešno opravljal tako javno in družbeno funkcijo, ni edini in tudi ne prvenstveni pogoj strokovna usposobljenost, marveč so to, nasprotno, moralne kvalifikacije. Poleg strokovne priprave, in še bolj kot strokovna priprava se zahtevajo moralne kvalifikacije, da bi nekdo lahko varoval interese ljudstva ter pravično in pravilno v duhu pojmovanja ljudstva reševal življenjske odnose našega ljudstva. In prav zato zahteva ta zakon v prvi vrsti pravičnost in sploh mora sleherno ljudsko sodišče reševati pravično, sodniki morajo biti povezani z ljudstvom, z ljudskim pojmovanjem in uživati vse zaupanje ljudstva. Zato ima ta zakon za podlago stališče, da ljudstvo oziroma ljudska predstavniška telesa volijo sodnike. Ta zakonski predlog ne omejuje ljudskega predstavniškega telesa, da bi moralo sodnike izvoliti samo iz vrst pravnikov. Če bi sodniški poklic omejevali na pravnike, bi to v naših razmerah pomenilo spremeniti to družbeno javno funkcijo v profesionalni naziv in izključiti iz sodstva prav tiste bistvene moralne kvalifikacije in kvalitete, ki jih mora imeti ljudski sodnik. Kajti kakor vemo – s tem pa ne mečemo krivde na posamezne pravnike in sodnike – se moralne kvalifikacije v duhu ljudskega pojmovanja žal prej na naših pravnih fakultetah niso dobivale. Zdaj se zastavlja vprašanje: ali to, da se sodniški poklic ne omejuje zgolj na pravnike, pomeni, da se pravniki izključujejo, ali to pomeni, da zakon odpravlja pravnike iz sodniškega poklica? Ne, tudi česa takega ni v zakonu in si tega tudi ne želimo. Vsa možnost je, celo prednost bodo imeli, da se za sodnike volijo pravniki, vendar ni več tega, da bi sodniški poklic povezovali izključno s pravniško izobrazbo. Pravniki imajo prednost, ker vemo, da bodo naša predstavniška telesa – tudi ta bo izvolilo ljudstvo – ko bodo volila sodnike, upoštevala, da imajo prav v interesu ljudstva in čim ekspeditivnejšega poslovanja

strokovne kvalifikacije tisti, ki jih volijo za sodnike, hkrati pa bodo upoštevala, in to predvsem, da bodo ti ljudje imeli dobre moralne kvalifikacije. Pravniki se potemtakem ne izključujejo, a po našem pojmovanju ne bi bilo prav, če bi imeli monopol na sodniški poklic.

Kaj dosežemo s takim postavljanjem pogojev za sodniški poklic? Po tem zakonu dobivajo naziv sodnika v naši državi ljudje, ki uživajo ugled, kajti to postaja javna, družbena funkcija, za katero voli ljudstvo ljudi z moralnimi, ne pa samo s strokovnimi kvalifikacijami, in tako sodniški poklic neha biti profesionalni, uradniški naziv, kakor je bilo v prejšnji Jugoslaviji, ko je bil odvisen samo od neke klike in ni ustrezal pojmovanju našega ljudstva. To samo kaže, da bomo s takimi merili z volitvami sodnikov dosegli nekaj pomembnega. Zakon namreč navaja vsakogar, tudi inteligenco, naj premišlja o svojih dolžnostih do ljudstva in njegovega življenja, ker je naravno, da sovražniki ljudstva pri vsej svoji strokovni izobrazbi ne morejo biti ljudski sodniki. Ta zakon ne izključuje inteligence, ta zakon je le pobuda za razvoj zdrave inteligence, ki bo čedalje bližja ljudstvu in ki bo pridobitve svoje znanosti dajala v službo ljudstvu, ne pa v službo neki klici. To je potrebno tudi za razvoj znanosti, ki jo ljudstvo ceni. Zatorej bi bil neupravičen očitek, da se ta zakon boji inteligence in znanosti.

Drugo načelo, ki smo ga tukaj navedli, je, da so sodišča volilna. Sodišča volijo predstavniška telesa in zatorej ni več nobene nevarnosti, da bi sodniki postali eksponenti kakšne klike. Nasprotno, ko so jih že izvolila predstavniška telesa, se pravi posredno ljudstvo, bodo tudi odgovorna ljudstvu in bodo varovala interese ljudstva in njegove pridobitve.

Volilni mandat je časovno omejen, v okrajnih sodiščih na tri, v drugih pa na pet let, kajti če si kdo enkrat pridobi zaupanje ljudstva, to ne pomeni, da ga bo tudi zmeraj užival. Vse je odvisno od tega, kako dolgo bo ohranil zaupanje ljudstva, kajti vsak sodnik je odgovoren za svoje delo in ga je mogoče odstaviti tudi pred iztekom mandata. To popolnoma ustreza duhu našega zakona in načelom iz 2. člena, kjer se govori o nalogah in izvrševanju pravosodja. 2. člen se glasi:

»Glavne naloge sodišča pri izvajanju pravosodstva so:

1) zaščita demokratičnih pridobitev narodnoosvobodilnega boja, zaščita pravic in z zakonom zaščitene interesov ustanov, podjetij, in organizacij javnega in zasebnega značaja ter zaščita osebnih in lastninskih pravic in z zakonom zaščitene interesov državljanov Jugoslavije;

2) jamstvo, da vse ustanove, podjetja, organizacije, uradne osebe in državljani Jugoslavije točno izpolnjujejo zakone in predpise, ki imajo zakonsko moč;

3) vzgajanje državljanov v duhu vdanosti domovini, v duhu pravilnega izpolnjevanja zakonov, v duhu poštenega opravljanja državljanskih dolžnosti.«

Ta člen sam po sebi govori o tem, kako bistveno se naše sodstvo razlikuje od starega in kako je po naravi v nasprotju s protiljudskim sodstvom. Organizacija je bila takrat taka, da tudi najboljši nameni niso mogli prinesiti ljudstvu koristi.

Na koncu bi se rad bežno dotaknil nekega dejstva iz organizacije sodstva. Določeno je, da bomo imeli okrajna, okrožna, vrhovna federalna sodišča in vrhovno sodišče za vso Jugoslavijo. Tu je pred kratkim neki ljudski poslanec vprašal, ali se predvidevajo tudi nižja sodišča od okrajnega, ter je navajal, da je cela vrsta sporov, ki niso pomembni, da je vrsta vprašanj, za katera ne bi

bilo primerno, da bi kmetje morali vsakokrat hoditi na okraj, ker je to povezano s stroški itd. To se upošteva v drugem odstavku 1. člena, ki določa, da bo po posebnih zakonih mogoče ustanavljati posebna sodišča. Prav tako bodo lahko federalne enote, ki so najbolj seznanjene s temi vprašanji, za razne spore, premoženjska in osebna razmerja, ki so v neki meri različna v posameznih pokrajinah, ustanovljale pomirjevalna mirovna in še drugačna sodišča. Ta sodišča naj bi reševala tako majhne spore kakor tudi različne spore o vzdrževanju, preužitku itd. Ta odstavek omogoča taka sodišča, ki si jih voli ljudstvo, pa tudi vsaka federalna enota lahko izda zakon v zvezi z organizacijo teh sodišč.

Dotaknil sem se tistih osnovnih načel, ki opravičujejo ime, ki smo ga dali temu zakonu, ime zakonu o ljudskih sodiščih, in zato predlagam, da ga v celoti sprejmete.

PRESEDNIK: Besedo ima poročevalec manjšine, ljudski poslanec Ilija Stojanović.

POROČEVALEC MANJŠINE ILIJA STOJANOVIĆ:

Z A Č A S N I L J U D S K I S K U P Š Č I N I
D E M O K R A T I Č N E F E D E R A T I V N E J U G O S L A V I J E

B e o g r a d

Na seji zakonodajnega odbora dne 25. t.m. smo razpravljali o zakonu o ureditvi ljudskih sodišč in pri razpravi o omenjenem zakonu dali tole ločeno mnenje:

1) V celoti sprejemamo načelo, da voli sodnike ljudstvo, mislimo pa, da bi se bilo treba v 13. členu omenjenega zakona postaviti na stališče, da je z udeležbo sosodnikov dovolj zagotovljeno načelo sodelovanja ljudstva pri sojenju ter da sodnik, ki je po zakonu stalen, mora biti v vsakem primeru človek s strokovno pravniško izobrazbo, tj. diplomirani pravnik. To zato, ker ima pravna veda svoje velike humanitarne pridobitve in načela, in če bi jih uporabljal sodnik, ki je dobro seznanjen z njimi, bi jih to samo utrdilo in bi bilo v prid ljudskim sodiščem, tembolj, ker bi tudi tega pravnika sodnika izvolilo ljudstvo.

Če upoštevamo še to, da zakon določa, da morajo imeti tajniki sodišč, ki niso voljeni, pravno fakulteto, po 52. členu pa predsedniki sodišč razporejajo zadeve v sodišču, je jasno, v kakšni zadregi bo predsednik sodišča – nepravnik nasproti svojemu tajniku diplomiranemu pravniku.

V prid našemu mnenju je še to, da je tudi določeno število predstavnikov večine med razpravo v zakonodajnem odboru zastopalo isto stališče.

Prav tako smo bili mnenja, da bi bilo treba tudi za sosodnike voliti ljudi z določenimi izkušnjami v življenju in z določenimi kvalifikacijami, da njihova vloga ne bi bila omejena na vlogo državljanov, ki so pač navzoči, marveč bi celoten tako sestavljen kolegij moral izpolniti edini svoj smoter: izreči in deliti pravico.

2) Prav tako mislimo, da bi bilo treba v 9. členu zakona določiti rok, do kdaj je mogoče uporabiti pravico nadzorstvene pritožbe. Pravni promet zahteva določeno stabilnost in ni primerno ugotovitev določenega pravnega stanja po razsodbi pustiti v negotovosti za nedogleden čas, ki se lahko raztegne na leta.

3) Ne zdi se nam pravilno tudi to, da lahko po 44. členu tega zakona vrhovno sodišče zahteva od vsakega sodišča v državi posamezne kazenske in

civilne akte in sámo razpravlja o njih, ker se posamezniku tako jemlje pravica do dvostopenjskega sojenja, ki je večje poroštvo za posameznika.

Iz teh razlogov smo ločili svoje mnenje in glasovali proti temu zakonskemu predlogu.

Za poročevalca manjšine je bil določen Ilija J. Stojanović.

Beograd, 25. avgusta 1945

Il. J. Stojanović, s.r.
Jovan Borović, s.r.

Gospodje ljudski poslanci, prosim vas, da verjamete, da smo to svoje ločeno mnenje dali po svoji najboljši vesti in brez slehernega političnega motiva. Že iz besedila tega poročila samega ste lahko videli, da smo se ustavili samo pri pravnem pojmovanju te zadeve, pri pravni kritiki tega problema, kajti danes se v resnici s tem zakonom, ki je pred ljudsko skupščino, zastavlja čisto pravno vprašanje. Menili smo, da je temelj vsaki državni ureditvi, po tistem starem pregovoru: »Pravica drži državo in mesta«, dobro organizirano sodstvo. Soditi ni lahko. Soditi je težko. Sodnik mora imeti nedvomno tudi močne moralne kvalifikacije, vendar mora tudi solidno pravno poznati stvari prav zaradi vse težavnosti vprašanj. Ko sem se pogovarjal z ljudmi, ki so sodelovali na sodiščih, so mi povedali, da se tudi tam, kjer so sosodniki zelo inteligentni ljudje, ljudje s fakultetno izobrazbo, kaj pogosto dogaja, da se ne morejo prav znajti pri posameznih zadevah, in če ne bi bilo sodnika-pravnika, ki vodi pravno zadevo, bi avtoriteta samega sodnika kaj pogosto postala vprašanje. Kajti nesporno je, gospodje ljudski poslanci, da je za pravilno poznavanje in pravilno sprejemanje odločitev vendarle potrebna solidna pravna baza.

V svojem poročilu smo izjavili, da se popolnoma strinjamo z volilnim načelom sodnikov, da se popolnoma strinjamo z ljudskim sojenjem, tj. da so na sodišču zmeraj tudi sosodniki, mnenje pa smo ločili edino zaradi tega, ker mislimo, da je za to osnovo državne ureditve potrebno, da je v tem sodišču, v tem kolegiju nekdo, ki bo mogel pravilno uporabljati zakone, ki jih sprejema ljudska skupščina in ki jih je že precej. Zakoni, ki jih sprejema ljudska skupščina, izvirajo iz določenih prej priznanih in določenih pravnih norm. Pravna veda ima svoje velike, zlate pridobitve, ki so pripeljale do humanitarnega načela sojenja, in zakoni, ki jih sprejemamo, se ravnajo po teh načelih. Zatorej je nujno, da pri uporabi zakonov te pravne norme dobro poznamo, dobro je treba poznati duhá zakonov in osnovna načela vseh pravnih norm, in zato je potrebno za sodbo, ki se izreče, da bo vsaj eden izmed sodnikov diplomirani pravnik. Prepričan sem, da ljudska skupščina nikakor ne bo nápak ravnala, če se bo vrnila k temu vprašanju in če bomo sprejeli načelo, da bodi v ljudskem sodišču vsaj po en sodnik pravnik, kajti tako oblikovanje sodišča bo samo v prid velikim pridobitvam ljudstva.

Velike pridobitve pravne vede bodo dopolnjevale pridobitve ljudstva, tako da bo vsak posameznik zagotovo imel solidno poroštvo in solidno bazo za pravično razsojanje.

Prav tako smo se odločili tudi za majhno omejitev, gospodje ljudski poslanci, pri vprašanju sosodnikov, ker mislimo, da je tudi pri tem vprašanju treba dodati vsaj določene kvalifikacije in upoštevati ljudi z izkušnjami v življenju. V predlogu zakona o ureditvi sodišč je rečeno, da je sosodnik lahko vsakdo, ki ima volilno pravico. Vzemite nekoga, gospodje ljudski poslanci,

ki je star 15 ali 16 let in ima volilno pravico ter tako lahko sodeluje pri sojenju. Mislim, da morajo biti življenjske izkušnje pri sosodnikih zastopane v večji meri, da bi lahko pravilno presojali zadevo in pravilno postavljali stvari pri sojenju.

Nadalje je bilo malo poprej rečeno, da ni primerno, da bi pravniški stan, da bi pravniki imeli monopol na sojenje. Ne gre za to, gospodje ljudski poslanci, jaz nisem za to, da bi pravniki imeli monopol na sojenje, ker ga tudi ne morejo imeti. Če pravilno razumemo stvari, da sestavljajo tričlanski kolegij trije enako-pravni sodniki, ki bodo z enako pravico sodelovali pri sojenju, a da bi to bilo, je potrebno, da tudi sosodnik sam ne bi bil navaden navzoči državljan, marveč dejanski sodnik, se pravi, da bi podpiral sodnike. Potemtakem ne bi bilo mogoče govoriti o monopolu, če vemo, da bi bil en sodnik diplomirani pravnik, druga dva pa iz vrst ljudstva, ki ju ljudstvo voli prav tako kakor onega prvega, ki je diplomirani pravnik.

Še eno omejitev smo sprejeli, prav tako s čisto pravnega stališča, s čisto pravnega pojmovanja. Gre za pritožbo, ki jo imajo pravico predložiti predsedniki višjih sodišč in državnih tožilec. S tem načelom smo se prav tako strinjali, in to je v interesu pravnega reda, vendar mislimo, da bi vseeno bilo treba določiti določen rok, do katerega se lahko postavlja vprašanje veljavnosti in neveljavnosti sodbe.

Predpostavimo, gospodje ljudski poslanci, primer, da nekdo, ki je sodno obsojen, pride na pogajanje z drugo osebo in pravi: »Sem bil sodno obsojen in po tej sodni odločbi sem subjekt tega in tega prava.« Druga oseba, ki naj bi se pogajala z njim, pravi: »Ne, o tem nisem popolnoma prepričan, kajti zoper to sodbo je mogoče uporabiti pravno zdravilo, ki jo bo ovrгло.« Po našem mnenju je prav, da imajo predsedniki višjih sodišč pravico nadzorstvene pritožbe, vendar smo mnenja, da bi bilo zelo težko pustiti pravni promet v negotovosti, da bi se lahko v določenem času postavilo vprašanje pravice do pritožbe.

Dalje, gospodje ljudski poslanci, po tretji točki našega poročila, kar je prav tako pravno vprašanje, menimo, da ni prav odvzeti neki osebi dvostopenjsko sojenje. Vsekakor je vrhovno sodišče v državi tisto, v katero je treba imeti izredno veliko zaupanje. Ne gre za nezaupanje glede samega sodišča, gre za to, da je za vsako osebo predvideno dvostopenjsko sojenje, za primere, v katerih sodi samo vrhovno sodišče, pa tega ni.

Vrhovno sodišče bo kot najvišje sodišče v državi vsekakor tudi najbolj pristojno za reševanje določenih pravnih vprašanj. Vendar se kaj lahko zgodi, da vrhovno sodišče med postopkom izpusti določena drobna dejstva in ugotovitve, ki bi bile v prid neki osebi, ta dejstva pa je mogoče dobro osvetliti pred nižjim sodiščem, in da takrat vrhovno sodišče, ko pride predmet pred njega, to vprašanje dokončno uredi. Zato smo, gospodje ljudski poslanci, ločili to svoje mnenje. Ponavljam in prosim vas, bodite prepričani, da je to brez slehernega političnega motiva in da gre za čisto pravno pojmovanje te zadeve, da bi naša ljudska sodišča zares poslovala kot zdrava in solidna baza naše državne ureditve, ker smo zdaj stopili iz obdobja vojne in stopamo v obdobje pomirjanja, v obdobje miru in je treba ustvariti tako vzdušje, take zakone, da bi vsak posameznik, ko bo prišel pred sodišče, zatrdno vedel, da mu bo pravica pravično izkazana.

PREDSEDNIK: Besedo ima tovariš Moša Pijade, ki bo podal kratko pojasnilo.

MOŠA PIJADE: Ob poročilu manjšine bi rad povedal le, da v svojem poročilu niso navedli, da so v zakonodajnem odboru v načelu glasovali za ta zakonski predlog. (*Manjšina pritrjuje.*)

PREDSEDNIK: Besedo ima minister za pravosodje tovariš Frane Frol.

MINISTER ZA PRAVOSODJE FRANE FROL: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, ena izmed bistvenih, temeljnih pridobitev veličastnega narodnoosvobodilnega boja naših narodov je ljudska oblast.

Ljudstvo se ne bi moglo vojskovati proti okupatorju in njegovim domačim pomagačem, če bi se opiralo na staro oblast sploh in tako tudi na sodno posebej. Sodišča v stari Jugoslaviji niso bila ne ljudska in ne demokratična ustanova. Organizacijske oblike sodstva kakor tudi sodni aparat sam so bili povsem tuji ljudstvu. O kakšni vzgojni funkciji sodstva in o sodelovanju ljudi iz ljudstva pri organizaciji in izvrševanju sodstva ni bilo mogoče govoriti. Politična smer državne politike je odsevala tudi v sodstvu, tako da so sodniki postopoma postali orodje v rokah oblastnikov. Naj omenimo samo razvpito sodišče za zaščito države, v katerem so sodniki rednih sodišč, in to najvišjih sodišč, delali neposredno po navodilih vsemogočne izvršilne oblasti in so izvajali tisto, kar jim je bilo ukazano, poleg tega pa so prejeli še posebni dodatek za to delo.

Vsemogočni centralistični pravosodni minister je s posebej prirejenim sistemom postavljanja in napredovanja napravil sodnike tako odvisne, da v resnici sploh niso bili sodniki, marveč poslušni pravosodni uradniki.

Med narodnoosvobodilnim bojem so izginila stara sodišča, ki jih je ljudstvo skupaj s sodnim kadrom razbilo in uničilo kakor druge ustanove starega reda. Vendar ljudstvo ni ostalo pri tem. Hkrati z rušenjem starega je ljudstvo gradilo novo. Med osvobodilnim bojem so začele nastajati najprej klice, nato pa skladne ustanove prave ljudske in resnično demokratične oblasti. Narodnoosvobodilno gibanje je ustvarilo pri tem nekaj popolnoma novega in bistveno različnega od tistega, kar je bilo v stari Jugoslaviji.

Razvoj novega ljudskega sodstva je tesno povezan z razvojem narodnoosvobodilnega boja in gibanja, zato je tudi ljudsko sodstvo v svojem razvoju prešlo vse faze boja. V prvih dneh boja je ljudstvo samo izrekalo pravico tako, da se je zbralo na zborih. Tu je ljudstvo volilo sodnike, ki so takoj raziskali zadevo in razsodili.

Nadaljnji razvoj se je začel z nastankom narodnoosvobodilnih odborov, zlasti pa s preraščanjem narodnoosvobodilnih odborov kot političnih organizacij v organe ljudske oblasti. V prvem času se v okvirih samih narodnoosvobodilnih odborov nista ločili posebna izvršilna in sodna funkcija, marveč so tako prvo kakor drugo opravljali narodnoosvobodilni odbori sami.

Ko pa smo osvobajali čedalje širša in večja področja naše države, so naraščale tudi potrebe zaledja, zato se je sodna funkcija začela ločevati od izvršilne, tako da imamo danes posebne organe, ki opravljajo sodno funkcijo.

Tako so med bojem bile postavljene nove osnove sodstva ne glede na sodstvo stare Jugoslavije, osnove, ki se razodevajo v pojmovanju, da je sodstvo le ena izmed funkcij enotne ljudske oblasti in da mora kot tako biti povezano z ljudstvom, od katerega edino in izključno črpa moč svoje dejavnosti.

Ta načela, na katerih je bilo organizirano novo ljudsko sodstvo med bojem, so dobila prvokrat za vso državo pismeno obliko v navodilih nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije z dne 19. maja 1944. Iz teh navodil izhaja, da morajo biti sodišča: ljudska, volilna, zborna in neodvisna, s tem pa so se

dejansko izoblikovala načela novega sodstva, ki so že bila izražena z bojem kot pridobitev tega boja.

Danes, ko je boj s fašističnim agresorjem končan in ko moramo preiti na graditev in obnovo države, nastaja potreba, da čimprej uzakonimo organizacijska načela novega ljudskega sodstva.

Če zgodovinsko pogledamo na nastanek in razvoj sodstva, pridemo do sklepa, da mora predlog zakona o ureditvi sodišč vsebovati temeljna načela, kakor jih je izrazil boj, torej načela, ki izražajo pridobitve boja na področju sodstva. Ker so te pridobitve naših narodov enotne za vse narode Jugoslavije, morajo biti tudi organizacijske oblike našega novega sodstva kot pridobitve boja vseh narodov Jugoslavije enotne.

Poglavitna načela, na katerih temelji predlog zakona o ureditvi ljudskih sodišč, so naslednja:

1) Sodišča so ljudska.

Da bi se uresničila zamisel, da bi bila sodišča ljudska, naj ima ljudstvo možnost sodelovati pri sojenju in pri volitvah sodnikov. Prav tako je treba predvideti, da so sodniki odgovorni ljudstvu, in s tem v zvezi tudi to, da jih ljudstvo lahko odstavi. Vsi ti pogoji so predvideni v predlogu zakona o ureditvi sodišč.

Glede volitev sodnikov ni nobene omejitve, marveč lahko vsak državljan z volilno pravico voli in je izvoljen za sodnika. S tem je omogočeno, da ljudstvo zaupa sodno funkcijo tistim, v katere ima največ zaupanja. Odtod izhaja neposredno in brez vsakršne omejitve sodelovanje ljudstva pri sojenju.

Poleg tega sodelujejo, kadar poteka sojenje v prvi stopnji, tudi sosodniki, ki se občasno, vendar z istimi pravicami kot drugi sodniki, povabijo na sodišče, da sodelujejo pri sojenju pri vseh zadevah, tako kazenskih kakor civilnih. S tem se je sodelovanje ljudstva pri sojenju povečalo, tako da poleg sodnikov, stalnih članov sodišča, sodelujejo pri sojenju še v velikem številu ljudje iz ljudstva.

V tej zvezi se zastavlja vprašanje strokovnosti sodnikov. Naša ljudska predstavniška telesa si bodo vsekakor prizadevala za to, da bodo sodniki, stalni člani sodišča, strokovnjaki, vendar tega nikakor ni mogoče postaviti kot načelo, ker bi se tako omejila ljudstvu pravica sodelovati pri izvrševanju sodne funkcije, če bi se postavila omejitve, da sodeluje pri tem izvrševanju le določeno število ljudi. To pa bi bilo v nasprotju z demokratičnimi pridobitvami našega boja. Sicer pa se je med bojem pokazalo, da so sodno funkcijo z zavirljivim uspehom izvrševali ljudje iz ljudstva, ki niso imeli strokovne izobrazbe, v prihodnosti pa bo to še lažje, ker bo sodnikom nestrokovnjakom omogočeno, da dobijo strokovno izobrazbo na različnih tečajih in pri strokovnih predavanjih.

Ugovori skupščinske manjšine, da novi sodniki zaradi pomanjkljivega strokovnega znanja ne bodo mogli pravilno opravljati sodne funkcije, so popolnoma neupravičeni. Tako pojmovanje tudi ob tej priložnosti izhaja iz nezaupanja do osnovnih ljudskih plasti. Menimo, da nihče ne bo bolje mogel presoditi dela sodnikov kakor ljudstvo samo, da bo ocena ljudstva mnogo pravičnejša in pravilnejša kakor vsaka ocena »pristojnega načelnika«. Imamo zaupanje v široke ljudske plasti in brez dvoma bodo na podlagi izkušenj izvolile prav tiste sodnike, ki bodo najboljše kos nalogam, ki se zastavljajo sodiščem, da bodo varovala pridobitve boja ter hkrati varovala pravice državljanov in zagotavljala natančno izpolnjevanje zakonov in vzgojno delovala na državljanse v duhu vdanosti domovini, v duhu natančnega izpolnjevanja zakonov in v duhu poštenega opravljanja državljanskih dolžnosti.

Prav tako so neutemeljeni ugovori, da se naši sodniki ne bodo znašli pri reševanju zapletenih civilnih pravnih. Če bi se vrnil k starim kompliciranim predpisom, ki so izražali vso protislovnost včerajšnjih dni, bi tako stališče bilo mogoče nekoliko tudi opravičiti, ker je ta protislovnost in ta kompliciranost namenoma služila interesom manjšine, ki je sprejemala take predpise. Toda danes, ko so v rabi popolnoma dostopni zakoni, razumljivi tako po svojih zamislih kakor po slogu, so ti ugovori za široke ljudske plasti neutemeljeni. Če hočemo ljudsko pravico, to pa je edina resnična pravica – jo bo uporabil pravičen človek, človek, ki razume težnje ljudstva, pri tem pa ni odločilno, ali je strokovnjak ali ne. Pri izrekanju pravice je bistveno, da se izreče tisto, kar se ljudstvu zdi pravično.

Nismo proti temu, da so sodniki strokovnjaki, nasprotno. Toda po temeljnih načelih našega sodstva, ker je pač ljudsko, volilno in neodvisno, ne moremo delati omejitve glede volilnosti sodnikov, zakaj poglobljena kvaliteta za sodnika ni strokovnost, marveč objektivnost, pravičnost, razumevanje ljudskega interesa. Smo za to, da pridejo namesto sodnikov ljudje strokovnjaki, vendar morajo imeti predvsem osnovne kvalitete za sodnika.

Da bi pri postavljanju sodnikov upoštevali, da pridejo na taka mesta vendarle strokovnjaki, si dovoljujem predlagati amandma k 17. členu, s katerim bi se dodal drugi odstavek, ki se glasi:

»Pri postavljanju kandidatov za sodnike in sosodnike se bo upoštevalo, da so po možnosti ugotovi potrebi sodišč po sodnikih, ki imajo strokovno izobrazbo, tako da bi bile to osebe, ki lahko ustrezajo izpolnjevanju nalog po 2. členu tega zakona.«

2) Sodišča so volilna.

Eden izmed bistvenih dokazov za sodelovanje ljudske oblasti je, da ljudstvo samo voli predstavnike, ki bodo oblast izvrševali. Pri sodstvu smo šli po isti poti, zato predlog določa, da sodnike in sosodnike voli ljudstvo. Sodnikov potemtakem ne bodo več postavljale izvršilne oblasti z dekretom, marveč jih bo volilo ljudstvo.

Načelo volilnosti ne bi bilo do kraja izraženo, če ne bi vsebovalo tudi pravice, da prav isto volilno telo, ki je sodnike izvolilo, te sodnike tudi odstavi, če se in kadar se pregrešijo zoper svojo dolžnost. Pravica do odstavitve omogoča ljudstvu pravico nadzorovati delo sodnikov in preprečuje pojav, da se sodnik, potem ko je že izvoljen, ne bi čutil odgovornega za svoje delo ljudstvu.

3) Sodišča so zborna.

Po predlogu zakona o ureditvi sodišč poteka sojenje zmeraj v zboru treh članov, s to razliko, da je zbor, kadar sodi v prvi stopnji, sestavljen iz enega sodnika in dveh sosodnikov, zbor na drugi stopnji pa je sestavljen iz treh sodnikov.

4) Sodišča so neodvisna.

Že med borbo so bila sodišča izločena iz narodnoosvobodilnih odborov in so začela v kazenskih in civilnih zadevah samostojno soditi. S tem je bilo poudarjeno, da mora biti sodna funkcija enotne oblasti ločena od drugih funkcij te oblasti, ter se je tako hkrati uveljavilo načelo neodvisnosti sodišč.

Neodvisna so sodišča v tem, da neodvisno izrekajo pravico. Ta neodvisnost sestoji iz tega, da sodnik pri reševanju konkretnih primerov ni pod vplivom kakšne druge oblasti ali kakšnega drugega vpliva od zunaj.

In vendar te neodvisnosti sodišč ne moremo razumeti tako, da bi ločevali sodno funkcijo kot posebno oblast, kajti, kakor sem prej poudaril, ljudska

oblast je enotna in nedeljiva in zmeraj pridržana za ljudstvo in je potemtakem tudi sodna funkcija zmeraj povezana z izvirom splošne oblasti: z ljudstvom.

Kakor sem že poudaril, temeljna načela, na katerih temelji predlog zakona o ureditvi ljudskih sodišč, niso nič drugega kakor izoblikovanje tistih načel, ki si jih je ljudstvo izbojevalo med borbo kot svojo pridobitev.

Na teh načelih stvarne demokracije, od katerih ne bomo odstopili, se oblikujejo tudi naša nova ljudska sodišča. Po tej poti se ustvarja resnično demokratsko sodstvo iz ljudstva in za ljudstvo, ki bo odločalo ne samo pri pravici iz spornih odnosov, marveč bo imelo tudi eno izmed poglavitnih nalog: varstvo pridobitev narodnoosvobodilnega boja. Poleg te poglavitne naloge postaja naše sodstvo s tem, da zagotavlja državljanom, da pridejo do svojih pravic, in da vzgojno deluje na državljanke, pravo ljudsko sodstvo. Skratka: novo sodstvo bo omogočilo tako našim delavskim kakor kmečkim otrokom – otrokom širokih ljudskih slojev – da bodo predstavljali ljudstvo pri izvrševanju sodne funkcije, ne pa da bi bilo izvrševanje te funkcije kakor doslej privilegij neznatne manjšine. (*Ploskanje.*)

PRESEDANIK: Besedo ima ljudski poslanec Josip Rus.

JOSIP RUS: Tovariši in gospodje poslanci! Vsi zakoni, ki jih sprejemamo, so med seboj organsko povezani, imajo poseben značaj enotnosti – vse zakone sprejemamo s posebno radostjo in zadoščenjem.

Vse to naše delo je uspešno in plodno in zavedamo se, da nam ne bo težko zagovarjati naših odločitev pred našimi narodi in tudi ne pred svetom. Čutimo, da je to naše zakonodajno delo pravilno in dobro, in se veselimo dela in uspehov. Če je lahko predlog zakona, kakršen je predlog zakona o ureditvi sodišč v zakonodajnem odboru, sprejeti na eni sami seji, v nekaj urah z obširno in pomembno, načelno in podrobno debato, je to dogodek v zakonodaji, ki zasluži pozornost. Zakaj se to mora zgoditi, zakaj se godi tako z vsemi našimi zakoni? Vsi imajo isti izvor, vsi izvirajo iz enotne nedeljive volje, iz enotnega hotenja zgraditi našo novo državno organizacijo na načelih demokracije in jo posvetiti za vse prihodnje rodove. To smo dolžni storiti, ker zahteva to nova doba človeštva in človeka, ker zahteva to veličastna zmaga novega nad stari, ker zahteva to zgodovinski prelom v življenju človeštva, ker zahtevajo to naši narodi, ki so s svojim usodnim in strašnim bojem brez primere na najmočnejši način izrazili svojo voljo. Velikanske žrtve in napor, nepopustljivo prizadevanje k cilju, k zmagi napredka nad reakcijo, k zmagi prave demokracije nad zločinskim, tiranskim fašizmom so dokaz visoke vrednosti ciljev, za katere so se naši narodi borili. Za nas sta tiranstvo, oblastniška samovolja postala neznosna, pa najsi bo to od tujca ali od brata. Mi smo hoteli in smo morali prelomiti s preteklostjo. Ureditev sodstva na način, kakor ga nudi predlog, ki je pred nami, je najbolj prepričevalen dokaz za zvestobo ciljem narodnoosvobodilnega boja, za zvestobo svobodi in demokraciji. Ta zvestoba v boju in v času po zmagi nam omogoča, da smo brez ovir prestopili iz najbolj odvisnega, nazadnjaškega sodstva v stari Jugoslaviji v najbolj sodobno sodstvo. Gordijski vozol o svobodnosti in zanesljivosti sodstva je presekal osvobodilni boj, in kar ni bilo dosegljivo v stari državi v vsem času njenega obstoja in na evropskem zahodu v sto in sto letih, se more zgoditi sedaj v nekaj urah.

Spremeniti oblastniško sodstvo, ki je bilo orodje vladajočih, sredstvo samopašnega ministra, nestvor samovolje oblastniškega pustolovstva, v pravo demokratsko, ljudsko sodstvo z vso dosledno zvestobo načelom demokratskega sodstva pomeni enega izmed najznamenitejših dogodkov v našem državnem življe-

nju, v naši zakonodaji, v našem kulturnem življenju, v našem življenju sploh. Brez popolne zmage demokracije v mislih in čustvih, v posameznikih in narodih taka sprememba ni mogoča. V demokraciji se pogoji za gibanje in razvoj življenja ustanavljajo po smernih načelih stvarnosti, voljo oblastnika v gospodovalni državi zamenja v demokraciji načelo pravilnosti, ki enako velja za posameznika, za skupnost, za državne organe, za vse družbene enote, za vse subjekte.

Sodstvo ima svoja posebna nespremenljiva načela, ki morajo biti izvedljiva, zavarovana, nedotakljiva, vestno in zvesto izvajana, v najplemenitejših nagibih. To so načela: neodvisnosti, neposrednosti, objektivnosti, svobodne presoje in javnosti. Iz preteklosti vemo, da nobena zakonodaja ni hotela zadostiti tem načelom, ni hotela in ni mogla, ker ni marala resnično demokratičnega državnega reda. Demokratičnim načelom je zadoščeno šele, ko postane sodstvo v resnici ljudsko, demokratično. Šele narod sam z izvolitvijo sodnikov si more zavarovati neodvisnost. Šele bližina in povezanost izvoljenega sodnika z ljudstvom omogoča neposrednost, šele odgovornost ljudstva samega za izbiro sodnikov jamči objektivnost, ugotovitev pravega dejanskega stanja in čaka odločitve in šele v povezanosti z ljudstvom dobi svobodna ocena sodnikov svoje pravo priznanje in vrednost. V predlogu je načelo voljenih sodnikov izvedeno s tako doslednostjo, da bodo sodniki okrajnih sodišč dajali račun o svojem delu svojim volivcem. Tako je volilno načelo popolnoma uveljavljeno, tj. od postavitve sodnikov do zadostitve odgovornosti.

Z načelom izvolitve je organsko povezano načelo neodvisnosti in s tem tistih osnovnih načel sodstva, ki morajo biti izpolnjena, da je pravičnost sodnih odločb in ukrepov dosegljiva, da more biti ranjanje sodišč pravilno, vestno in objektivno, da mora biti in postati zvesto zakonitosti.

Ljudsko sodstvo, zasnovano v predlogu o ureditvi ljudskih sodišč, je najdragocenejši plod osvobodilnega boja, najznamenitejši dar veličastne zmage in naše zakonodaje našim narodom za njihov svobodni razvoj v bodočnosti. Ko boste, tovariši poslanci, sprejeli ta zakon o naših ljudskih sodiščih, boste vse naše zakone posvetili z izrednim potrdilom in jih izročili v izvajanje, ki more biti najboljše in najučinkovitejše. (*Ploskanje.*)

PREDESEDNIK: Besedo ima Miloš Minić.

MILOŠ MINIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, iz obrazložitve in ekspezeja, ki ga je dal temu ljudskemu predstavništvu predlagatelj predloga zakona o ureditvi ljudskih sodišč, in iz govora poročevalca večine ste se lahko seznanili s temeljnimi načeli, na katerih temelji naše sodstvo. Ne bom ponavljal tega, kar so povedali že drugi. Omejil se bom le na to, da povem nekaj ugotovitev in da se dotaknem stališča skupščine manjšine do tega zakonskega predloga.

Kdor bi rad pravilno ocenil pomen tega zakonskega predloga, mora izhajati iz ugotovitve, ki jo je sinoči pred tem domom povedal tovariš Moša Pijade, ko je govoril o zakonu o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, namreč, da sestavljajo predlog zakona o ureditvi ljudskih sodišč, dalje zakon o vojaških sodiščih in zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo eno samo celoto in uvajajo nujni red, utrjujejo jasne in precizne zakonske predpise o našem kazenskem in civilnem sodstvu.

Dalje je treba ugotoviti, da ta zakonski predlog ne prinaša v bistvu nič novega. Uzakonja, potrjuje samo že obstoječe stanje, stanje, ki je nastalo v našem sodstvu med narodnoosvobodilnim bojem. Temeljna načela sodstva, na katerih temelji ta zakon, so pri nas že uresničena v vsej državi. Sodišča v naši državi so

organizirana na teh načelih in po teh načelih že delajo v vseh federalnih enotah. Volilnost sodišč in neodvisnost sodnikov pa sta načeli, na katerih temeljijo in po katerih delajo naša ljudska sodišča.

Med razpravo o tem zakonskem predlogu se je v zakonodajnem odboru pokazala tendenca določenega števila tovarišev iz večine kakor tudi predstavnikov manjšine, naj se v predlog obvezno sprejme določba, s katero bi se ljudstvo zavezalo, da bo sodnike volilo le iz vrst pravnikov. O tem je v zakonodajnem odboru potekala zelo živahna diskusija. Toda to tendenco in predlog za tako določbo, določbo, ki bi omejevala ljudstvu pravico, da voli take sodnike, ki so po njegovem mnenju najboljše, je zakonodajni odbor iz več razlogov zavrnil. Prvič zato, ker bi se s tem pregrešili zoper tisto temeljno načelo, na katerem temelji naša ljudska oblast, namreč zoper načelo volilnosti oblasti. Drugič, s tako zakonsko določbo bi se ljudstvo sililo, naj voli sodnike samo iz vrst pravnikov, med katerimi se jih je večina – to lahko zanesljivo trdimo – med narodnoosvobodilno vojno obnašala, najbolj milo povedano, pasivno in ob strani narodnoosvobodilnega boja, kakor da to ni bil boj njihovih narodov, kakor da je to bil boj, ki se jih ni tikal. Tretjič, če bi sprejeli stališče, da se za stalne sodnike volijo samo pravniki, bi se, če bi dosledno izvajali to stališče, ohranil stari sodni aparat – le s to razliko, da bi stari sodniki bili premeščeni, ohranil bi se sodni aparat, ki je bil, to vsi dobro vemo, ne z velikimi izjemami, korumpiran, brez hrbtenice, odtrgan od ljudstva, popolnoma pod vplivom oblastnikov.

Iz 2. člena tega predloga, kjer se govori o nalogah ljudskih sodišč, je razvidno, kako silno pomembna, kako važna je vloga, ki jo imajo ljudska sodišča v življenju naše države in naših narodov. Ne bom bral 2. člena, čeprav sem to nameraval, ker ga je prebral že poročevalec tov. Žanko. Iz njega je jasno razvidno, da je naše ljudsko sodišče eden izmed pomembnih stebrov naše ljudske države.

Iz členov 21, 29, 37, 43 in 47, v katerih se govori o pristojnosti sodišč, kakor tudi iz zakona o tisku, zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih, zakona o pobijanju nedovoljene špekulacije in sabotáže, zakona o kaznovanju dejanj razpihovanja nacionalnega, rasnega in verskega sovraštva in iz drugih, ki jih je to ljudsko predstavništvo že sprejelo, je razvidno, kako silno pomembno, kako nenavadno važno vlogo imajo naša ljudska sodišča v življenju naših narodov in naše države.

Zaradi vsega tega je bilo treba v zakonu zajamčiti ljudstvu pravico, da izvoli v sodišča ljudi, za katere ima poroštvo, da bodo neomajno varovali pridobitve narodnoosvobodilnega boja in uresničili vse tiste velike naloge, ki so postavljene pred naša sodišča, ne glede na to, ali sodniki imajo ali ne strokovno-pravno izobrazbo. Ljudstvu in pridobitvam narodnoosvobodilnega boja brezmejno vdani sodniki – to je tisto, kar je danes potrebno našemu ljudstvu.

Vsi bi radi, da bi naši sodniki imeli pravniško izobrazbo, da bi poznali pravno vedo, toda ko nimamo dovolj izobraženih pravnikov, ki bi bili hkrati brezmejno vdani ljudstvu in pridobitvam narodnoosvobodilnega boja, tedaj je bolje, da zato, ker sodniki ne izpolnjujejo vseh potrebnih pogojev, izvolimo v naša sodišča laike tam, kjer ni strokovnjakov, naša država pa jim bo postopoma ustvarila vse možnosti, da si bodi ti, ljudstvu in pridobitvam narodnoosvobodilnega boja vdani laiki, pridobili tudi pravniško izobrazbo.

Kakor vsi drugi državni organi so tudi naša sodišča danes v začetni fazi svojega razvoja. Seveda imajo zdaj, ob začetku svojega razvijanja in dela, naša ljudska sodišča vrsto velikih slabosti in pomanjkljivosti, ki jih vidimo, in dan

za dnevno prizadevamo, da bi jih izboljšali in dvignili na višjo stopnjo sposobnosti za reševanje težavnih nalog, ki se jim zastavljajo.

S časom, hkrati z razvojem, nadaljnjo krepitvijo, utrjevanjem in izpopolnjevanjem naše države se bodo spopolnila tudi naša sodišča in bodo izginile številne slabosti in pomanjkljivosti, ki jih danes vidimo. Kakor je sinoči povedal tovariš Đilas, sodišča so danes podobna tistim našim prvim partizanskim četam in odredom, oboroženim z zarjavelimi puškami, nespretno organiziranim, s komandirji, od katerih mnogi sploh niso imeli vojaške izobrazbe, odredom, iz katerih so prek velikih težav, prek hudih bojov proti okupatorjem in njihovim domačim hlapcem nastale velike moderno organizirane in oborožene vojaške enote, iz katerih je nastala naša jugoslovanska armada, ki šteje danes dejansko v vrsto najboljših vojsk. Takšna je razvojna pot naših sodišč. S premagovanjem težav, z vsakdanjim bojem proti lastnim slabostim in pomanjkljivostim se bodo naša sodišča razvila v sposobna sodišča, ki jim ne bo daleč izobrazba, ki jo lahko da pravna znanost.

Predstavniki manjšine so se izrekli proti temu predlogu zakona. Predstavniki manjšine v zakonodajnem odboru niso ne v načelu ne v posameznostih dali nobene resne pripombe in so spet glasovali proti. Tovariš Moša Pijade je dejal, da so glasovali v načelu za zakon, toda v posameznostih – sam sem bil pri razpravi – niso navedli nobenega resnega razloga proti nobenemu členu tega zakona. In končno, čeprav smo bili prepričani, da bodo glasovali za ta zakon, so glasovali proti.

V svoji izjavi navaja manjšina nekaj razlogov. Zares nerodno bi bilo glasovati proti in ne navesti nobenega razloga. Samo z nekaj besedami se bom dotaknil njihovih treh razlogov. Prvi njihov razlog, da glasujejo proti temu zakonskemu predlogu, je: da stalni sodniki niso pravniki. To smo slišali od predstavnikov manjšine. Tovariš poročevalec večine in tovariš minister za pravosodje zvezne vlade sta o tem veliko govorila, tako da bi bilo po vsem tem, kar je glede tega že bilo tukaj povedano, odveč ustavljati se pri tem vprašanju.

Drugi njihov razlog je v tem, da ni določen rok za vložitev nadzorstvene pritožbe. Vidite, tovariši, ko človek posluša poročevalca manjšine, bi lahko pomislil, da utegne nekoliko imeti tudi prav. Toda če bi sprejeli stališče manjšine, da se postavi rok za nadzorstveno pritožbo, tedaj bi sprejeli absurd, da ostane v veljavi tudi nezakonit sklep, če je šel skozi dve sodišči in če je potekel določeni rok, da ga ni mogoče spodbijati. Njihovo stališče v resnici favorizira krivične in nezakonite sklepe sodišč. Naše stališče, stališče večine zakonodajnega odbora pa je, da nezakoniti sklep ne sme ostati, naj se njegova nezakonitost odkrije kadarkoli.

Tretji njihov razlog je, da ima vrhovno sodišče po tem zakonskem predlogu pravico, da od kakšnega nižjega sodišča – okrajnega, okrožnega, vrhovnega sodišča federalne enote – prevzame in rešuje določen konkretni primer. Takole pravijo: s to določbo kršimo dvostopnost sodstva. Če bi bolj pazljivo prebrali zakonski osnutek, kakor pričakujem, da bodo tudi storili, bi v 45. členu našli tole določbo: »v plenarni seji odločajo pri razpravljanju o nadzorstveni pritožbi zoper odločbe senata vrhovnega sodišča Demokratične federativne Jugoslavije«. To pomeni: če bi pogrešil senat vrhovnega sodišča, je možnost, da se ta stranka, ki misli, da je odločba zbora nezakonita, pritoži na plenarno sejo vrhovnega sodišča. Razlog, da ni dvostopnosti, potemtakem odpade.

Zakaj pa je bila sprejeta ta določba? Iz preprostega razloga, da vrhovno sodišče ne bi odločalo o nekem važnem primeru, ki je širšega in ne lokalnega po-

mena, na podlagi spisa, na podlagi pritožbe strank, marveč da bi odločalo na podlagi neposredno dobljenega prepričanja. Mislim, da bo to prednost, ne pa pomanjkljivost tega zakona. Zatorej manjšina tudi pri tem nima prav, vseeno pa glasuje proti temu predlogu.

Med zasedanjem tega doma sem pazljivo spremljal izvajanja in stališče manjšine glede vseh zakonov, ki jih je to ljudsko predstavništvo sprejemalo. Ničesar ne bi imel pristaviti, ko gre za ta zakon, k tistemu, kar so o stališču skupščinske manjšine povedali tovariši Kardelj, Pijade, Đilas in drugi, razen to, da razodeva stališče manjšine do predloga zakona o ureditvi ljudskih sodišč jasneje kakor njihovo stališče do vseh drugih zakonov, da je poglavitno, po čemer se mi iz skupščinske večine, člani kluba poslancev ljudske fronte, razlikujemo od njih, od manjšine, to, da oni nočejo te ljudske oblasti, ki jo je ustvarilo ljudstvo samo med narodnoosvobodilnim bojem, čeprav nas skušajo predstavniki manjšine kar naprej, vendar zaman, s svojimi izjavami prepričati, da so za ljudsko oblast, da pa hočejo in želijo, čeprav si tega ne upajo odkrito povedati, neko drugo oblast, po obliki in bistvu različno od naše ljudske oblasti. Mi iz vrst večine pa smo ne samo za to ljudsko oblast, marveč bi jo radi še bolj okrepili, še bolj utrdili in jo zavarovali pred napadi vseh fašističnih in profašističnih ostankov v naši državi, pred vsemi protidemokratskimi elementi. To je bistvena razlika med našim in njihovim pojmovanjem. Zato se ne moremo sporazumeti niti takrat, kadar ne morejo navesti nobene upravičene, in celo nobene pripombe k zakonskim predlogom, o katerih se izrekamo; zato se bojijo vseh političnih zakonov, ki jih je ta dom sprejel. Ni jim všeč ta naša resnična ljudska demokracija, ki zagotavlja širokim ljudskim množicam vso svobodo izražanja volje ter hkrati onemogoča vsem protidemokratskim, profašističnim in fašističnim elementom uporabljati demokratske svoboščine, svoboščine, ki jih je ljudstvo tako drago plačalo s stotisoči žrtev svojih sinov in hčera, ki si jih je izbojevalo v nečloveškem boju proti okupatorjem in proti prav tem istim fašističnim in profašističnim elementom, ki so se v tem boju zatekli pod okrilje okupatorjev. Po vsem sodeč bi radi neki drug tip demokracije, ki bi tudi nasprotnikom demokracije omogočil, da bi uporabljali demokratske svoboščine, ali, kakor sami pravijo, popolno svobodno izmenjavo misli in nazorov za vsakogar.

Manjšina ni pokazala, da je sposobna razumeti, da v naši državi lahko po vsem tem, kar so naši narodi preživeli med to vojno, obstaja samo demokracija takega tipa, kakršna je danes, ali vrnitev stare oblasti in, tretjič, okrepljena in spopolnjena naša današnja demokracija, kakor je včeraj povedal tovariš Milovan Đilas.

Kazno je, da manjšina še ni dojela, da jo njeno stališče do naše sedanje resnično ljudske demokracije, da jo njene odkrito neizrečene, vendar zelo prozorne tendence po nekem drugem tipu demokracije spravljajo pred našimi narodi in vso svetovno demokratsko javnostjo v položaj advokata fašističnih in profašističnih ostankov v naši državi, advokata okupatorjevih hlapcev raznih vrst ne glede na to, kako manjšina subjektivno misli in kaj želi – s tem se ne želim spuščati v oceno subjektivnega pojmovanja manjšine do fašističnih in profašističnih elementov v naši državi, marveč samo ugotavljam, kakšna je objektivna vloga, kakšen je objektivni učinek obnašanja manjšine tu na naše politično življenje. (*Ploskanje.*) Zdi se, da manjšina noče videti ali, bolj milo povedano, ne vidi, da bodo njeno ravnanje iz vsega srca najtopleje pozdravili fašisti in profašisti ne glede na barvo, tako pri nas kakor tudi v zamejstvu. Manjšina ne bo začela raziskovati, kaj ni dobro v njenem stališču, da bi to popravila. Zato

manjšina s takim svojim ravnanjem ne dela prav nobenih uslug našim narodom in naši državi v sedanjem položaju, v katerem se je znašla država po vojni, v položaju, polnem gospodarskih in različnih drugih težav.

Kljub takemu stališču manjšine bo to ljudsko predstavništvo skupaj z vsemi našimi narodi trdno nadaljevalo pot, po kateri so že doslej šli naši narodi, pot, ki je bila utrta med narodnoosvobodilno vojno, pot nadaljnega utrjevanja, graditve in spopolnjevanja naše resnično ljudske demokracije, pot k popolni uresničitvi velikih demokratičnih ciljev, ki so bili postavljeni v programu ljudske fronte. Niti stališče manjšine niti karkoli drugega ne bo moglo naših narodov odvrniti s te poti. (*Ploskanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Vladimir Tucović.

VLADIMIR TUCOVIĆ: Tovariši in gospodje ljudski poslanci, slučajno nisem bil tukaj, ko se je govorilo o vojaških sodiščih, toda ker gre zdaj za sodišča, bom izkoristil priložnost, da povem nekaj o tem. Za sabo imam mnoge in mnoge tegobe in med petdesetletnim službovanjem sem si nabral različne izkušnje. Videl sem mnogokaj, kar je bilo narejeno tako, kakor je treba, pa tudi tako, kakor se ne sme, zato me to spodbuja, da tukaj povem nekatere zadeve, ki jih starejši poznajo, mlajši pa o njih niso imeli priložnosti zvedeti. Marsičesa ni bilo mogoče zvedeti, ker tega niso dopuščali ne dinastija in ne razni režimi. Zato bom danes v tem visokem domu navedel nekatere stvari. O vsem tem bi bilo mogoče napisati cele knjige, jaz pa bom poudaril le pomembne momente, in sicer, kakor sem dejal, samo zaradi mlajših, ki so tukaj, ker starejši to poznajo. Potrebno je, da se to tukaj sliši, zlasti tisto, kar se prej ni smelo slišati. Z izgovorom, da se varuje država, ni bilo dovoljeno povedati tisto, kar je bilo treba povedati.

Začel bom z revolucijo leta 1903, ki je vrgla kralja Aleksandra Obrenovića in pripeljala na prestol Petra Karađorđevića. Bilo je veliko vika in krika na račun tistih, ki so to 29. maja 1903 naredili, prav tako kakor je mnogo krika in vika na račun borcev današnje naše jugoslovanske armade. Vendar se je v življenju in med delom pokazalo, da je bilo prav, kar so naredili, in tako se bo dokazalo, da bo dobro – in da je dobro – tisto, kar je bilo zdaj narejeno.

Devetindvajseti maj je bil pomemben dan v zgodovini srbskega naroda. V devetih letih se je dežela prerodila, vojska se je materialno pripravila, moralno dvignila in je stopila v turško vojno z velikim poletom ter je s svojimi uspehi presenetila ves svet. V nekaj dneh je dobila bitko na Kumanovu, zavzela Skopje in Bitolo, nato pa so bili določeni deli vojske poslani na pomoč bratom Bolgarom pri Drinopolju. Vse to je bilo, gospodje, še v tistem času, ko je bila sloga med vojsko in prebivalstvom. Brž ko harmonije ni bilo več, je nastala pri nas v državi doba, ko je vse začelo iti nizdol. Navedel vam bom le nekaj primerov. Ko je Dragutin Dimitrijević-Apis, atentator 29. maja, videl, da se dogajajo številne stvari v zunanji politiki, ki niso dobre, zlasti zastran Makedonije, ko je videl, da se dela nekaj, kar ni potrebno, je ustanovil društvo, ki je pozneje dobilo ime »Črna roka«. Toda to ni bilo v interesu kralja Aleksandra in niti ne v interesu radikalne stranke – to navajam in tako pravim, čeprav imam dobre prijatelje v radikalni stranki, zlasti med mlajšimi – ker je to bilo uperjeno proti politiki, ki so jo zastopali.

Gospodje, pred sodiščem v Solunu, ko so nam sodili, sem imel priložnost slišati, da je Dragutin Dimitrijević, vodja zarote dne 29. maja, rekel, ko so ga ob neki priložnosti vprašali, ali se je pogovarjal s Pašićem, da nikoli ni s Pašićem spregovoril ene same besede. Zanimivo je, gospodje, da vodja zarote, revolucije, v kateri je padla kronana glava, v 15 letih ni imel priložnosti ali ni hotel dobiti

te priložnosti, da bi govoril s predsednikom vlade, z močnim faktorjem, kakršen je bil Nikola Pašić. Toda kakor se zdi, je imel Dragutin neke svoje posebne poglede na vprašanja politike in nemara tudi na radikalno stranko in se ji je izogibal.

Odkar pa je bila ustanovljena »Črna roka«, so se radikali približali kralju Aleksandru, prav radikalna stranka je komaj pričakala, da se ji je približal kralj Aleksander in da stopijo v skupno fronto proti Apisu in tovarišem. Takrat se je začelo gibanje, ki je imelo namen po vsej sili likvidirati tega moža, ki je bil po njihovem mnenju nevaren za državo. In res, ko je v vojni naša vojska dala, kar je mogla dati, in ko smo leta 1914, v tistem času prvi med zavezniki, dobili bitko na Ceru in Kolubari, toda ko smo tako mi kot Črnogorci pod pritiskom velike avstrijske, bolgarske in tudi nemške vojske morali popustiti, je to še bolj dalo povod radikalni stranki, da je rekla, da je v tem vozeli in da je za vse to kriv tisti mož, ker so vedeli, da je Dragutin Dimitrijević skupaj z bosenskimi mladinci svoj čas delal to, kar je bilo treba delati.

Umaknili smo se iz države in prišli v Solun. To je bil trenutek, ko je bilo mogoče tega moža likvidirati. In zares takrat ni bilo starejših radikalov, čast in spoštovanje tistim med mlajšimi radikali, ki so morda drugače mislili, ki niso mislili, da je to trenutek za likvidacijo Dragutina Dimitrijevića, tem prej, ker so bile tik pred vojno napovedane volitve za nov parlament, Dragutin Dimitrijević pa je bil tisti, ki je sestavil celo opozicijo, da bi skupno šli na volitve z eno listo, to pa bi pomenilo za radikale propad. Seveda je bil tak človek za radikale največji sovražnik in zato so z dovoljenjem kralja Aleksandra in z njegovo privolitvijo v Solunu inscenirali sramoten atentat, pozaprlji tovariše Dragutina Dimitrijevića, njega in še dva druga obsodili na smrt, drugim pa smrtno kazen zamenjali z robijo in pognali iz vojske 40 najboljših oficirjev, med njimi tudi 8 generalštabnih. Tako so vojsko obglavili, korumpirali in zasejali spor mednjo.

To je bilo čutiti leta 1911, ko je srbska vojska klavarno kapitulirala, ne da bi bila eno samo bitko in pokazala kakšno junaštvo. To je posledica solunskega procesa.

Kralj Aleksander je postal po solunskem procesu vsemogočen in je delal, kar je hotel. Tako on kakor radikali so bili srečni, da so likvidirali moža, ki jim je bil po njihovem mnenju na poti. Po mnenju pravih in poštenih ljudi, ki so ga poznali, pa je bil Dragutin Dimitrijević mož, kakršen se v zgodovini redko rodi in ki je bil izbrisan prav v trenutku, ko bi moral delati. Odkar so ga likvidirali, so se vrstile napaka za napako. Navedel bom le nekaj primerov, čeprav ste se vi kor politiki bolj zanimali za vse to kakor jaz, a jih bom vseeno omenil in osvežil.

Prvič, kakor sem rekel, je regent pripravil streljanje oficirjev in je vojsko razdelil na več delov, jo korumpiral itd. Drugič, ustava je bila sprejeta, kakor vsi veste, brez privolitve hrvatskega naroda, ustava je bila tako rekoč kupljena. Izigral je krfsko deklaracijo. Odvzet je bil mandat 58 komunističnim poslancem, ki so bili izvoljeni na svobodnih volitvah. Nato pa je prišlo najhujše. Okrog njega in okrog vlade je nastala vsemogočna kamarila, ki je delala, kar se ji je zljubilo. V parlamentu so se znašli ljudje, ki so ubili Stjepana Radića in njegove najboljše poslance, in to prav tiste, ki so bili največji Jugoslovani. Ta dogodek je stal stotisoče po eni strani srbskih glav, po drugi strani pa hrvatskih, ker so se za to maščevali eni in drugi. To je bilo delo dvorske kamarile, ki je mislila, da lahko dela, kar se ji zljubi, in ki je dobila dovoljenje, da je vse to počela. Lahko trdim, da je vse hudo za srbski narod prišlo zvečine kot posledica teh

dogodkov, povzročitelj pa je bil regent in on je pred zgodovino za vse to najbolj odgovoren.

To, kar se je zgodilo med nami in brati Bolgari leta 1913, je delo kralja Aleksandra in njegovih ministrov. Zaradi tega smo imeli veliko težkih trenutkov in padle so številne nepotrebne žrtve. Srbsko ljudstvo ni bilo za vojno z bratsko Bolgarijo. Navajam tale primer: ko je srbska vojska stopila v bolgarsko vojno leta 1913, je bil vodnik v neki enoti moj brat Dimitrije Tucović. Na čelu divizije je šel poveljnik, in ker je dobro poznal mojega brata, ga je vprašal:

»Tucović, kaj misliš o tem?«

»Gospod polkovnik,« mu je odgovoril, »kakorkoli se bo že končala, bo usodna tako za bolgarski kakor za srbski narod, ker je to bratomorna vojna«,

Po tem je Dimitrije Tucović pripravil za tisk knjigo »Bratomorna vojna«, vendar je kmalu padel in jaz nisem mogel najti njegovega rokopisa.

Naposled je kralj Aleksander izvršil državni udar in vlado – diktaturo – zaupal človeku, ki je najbolj odgovoren za vse hudo v tej državi. To je bil glavni pomočnik kralja Aleksandra Karađorđevića. Kratko malo ga je fasciniral in delal, kar je hotel. To, kar je delal, pa je bilo povsem narobe za državo.

Ne bom se spuščal v delo drugih ministrov, Stojadinovića in njegovih modrih srajc, Cvetkovića, ki je imel edino skrb, da bi uredil svoje družinske zadeve, princa Pavla, ki ni nič delal pa tudi znal ni opravljati državnih zadev, marveč želim povedati, da je vse, kar so takrat delali, navsezadnje pripeljalo do tega, da smo leta 1941 tako propadli. Za vse to je krivec kralj Aleksander Karađorđević.

Toda med našim ljudstvom so zmeraj bili junaki. Ti naši junaki iz prejšnjih vojn so zapustili svoje sinove, ki so v času po letu 1941 do danes povzdignili in obnovili svojo domovino, novo Jugoslavijo, in njim moramo izkazati vse priznanje. Vidi se, da kri ni voda in da so to otroci tistih očetov, ki so bili junaki v svojem času.

In nazadnje moram poudariti, da se imamo za vse, kar se je zgodilo v tem, novem obobju, zahvaliti pametnemu možu, ki je bil ne samo vojak in organizator, temveč tudi velik diplomat – našemu maršalu Titu. On je popravil vse prejšnje napake kralja Aleksandra in prejšnjih vlad in njemu se je posrečilo, da bratska Rusija spet zaupa našemu ljudstvu, ki je bilo od nje ločeno in odtujeno zaradi napak prejšnjih vlad in voditeljev. Tovariši in gospodje ljudski poslanci, to govorim zato, ker sem prepričan, da smo zdaj stopili na dobro pot. (*Ploskanje.*)

PRESEDNIK: Besedo ima ljudski poslanec Tripko Žugić.

TRIPKO ŽUGIĆ: Tovariši in tovarišice, gospodje ljudski poslanci, poročevalec manjšine je v svojem ločenem mnenju navedel stališče in pripombe k predlogu zakona o ureditvi sodišč pri nas. Gospod minister za pravosodje naše Demokratične federativne Jugoslavije je skušal omiliti naše ugovore, vendar mu ni uspelo navesti argumentov, s katerimi bi jih lahko pobil. Mislim, da se našemu ministru za pravosodje ne samo ni posrečilo prepričati skupščinske manjšine o njegovih argumentih, temveč ni mogel o tem prepričati tudi skupščinske večine.

Tovariši in gospodje ljudski poslanci, vsi veste, kaj pomeni dobro pravosodje v neki državi in kaj pomeni pravično, dobro in strokovno sodišče. Gorje tisti državi, v kateri pravosodje ni na primerni višini! V kakšni državi lahko imate tudi slabo policijo in hud režim, toda če imate sodišče na potrebni višini,

imate tudi varnost za svoje življenje, za čast in za imetje. Če nimate sodišča – nimate ničesar.

Prijatelji in tovariši, po zaslugi junaškega osvobodilnega boja smo dobili to pravico, da imamo ljudska sodišča, in ta ljudska sodišča danes dobivamo. Da pa bodo ta ljudska sodišča lahko izpolnila svoje velike naloge, da bi pravosodje v novi Demokratični federativni Jugoslaviji bilo na višini, morajo imeti sodniki poleg moralnih kvalitet tudi še strokovne kvalitete. Gotovo vsi veste, kdaj se je začelo pravo in pravosodje. In če bi se vrnil v preteklost in šli nekaj stoletij nazaj, bi videli, kaj je pravna veda in kaj je pravosodje. Celi narodi so tekmovali, kateri bo kar največ prispeval k pravosodju in pravni vedi in kateri bo kar najbolje uredil svoja sodišča v državi. Vem, in to je upravičeno, da moramo napadati sodišča v stari Jugoslaviji, vendar moramo tudi tu delati izjeme. Jaz sem morda eden izmed tistih, ki so v narodni skupščini predvojne Jugoslavije najbolj napadali sodišča in sodnike, vendar moram reči, da tu ni bilo toliko krivde ravno na posameznih sodnikih, kolikor na takratnih režimih, na diktaturi in na reakciji, ki je vladala. Vsi veste, da so se sodni položaji dobivali zvečine na strankarsko legitimacijo, kakor so tudi preместitve sodnikov potekale po strankarski legitimaciji. Stare sodnike so pregnali na podeželje, nastavljali pa so ljudi, ki so komajda končali študije. Vse to vemo. Vemo tudi to, da so posamezna višja sodišča, kot na primer kasacijsko sodišče v Beogradu, predrugačevala sodbe, ki so jih izrekala nižja sodišča, čeprav so temeljile na zakonu. Vse to vemo. Vendar moramo razumeti tudi to, da je sodnik v stari Jugoslaviji moral tako delati, sicer bi moral – na cesto. Predstavite si zdaj sodnika, ki ima družino, ženo in otroke in ki se mora v takih okoliščinah bojevati s svojo vestjo! Danes je tega konec. Danes imamo pred seboj ljudsko sodišče in vsi moramo sodelovati pri volitvah ljudskega sodišča. Zavarovani smo, da ti naši ljudski sodniki ne morejo narediti kaj takega, kar so počeli sodniki v stari Jugoslaviji, kjati če bi to delali, imamo možnosti, da jim odrečemo zaupanje. Pri naših okrajnih sodnikih imamo triletni rok, pri višjih sodiščih pa petletni rok. Če bi kdo delal napake, jih lahko dela samo tri leta oziroma pet let. Drugič, pri tem je bistveno, da mora imeti sodišče poleg moralnih kvalifikacij tudi strokovne kvalifikacije. Tu nas je okoli tristo do štiristo; naj se pokvari električna napeljava v tej dvorani, pa bomo ostali brez razsvetljave, če ne bo napake popravil strokovnjak. Če želi kdo v pekarni speči kruh, se mora naučiti obrti, kaj šele, če se rešujejo ljudski in premoženjski problemi, ki so močno zapleteni in težki, ne samo pri nas, temveč tudi med državo in zamejstvom. Če bi dobili sodišče, ki bi bilo popolnoma laično, ki ne samo da ne bi moglo uporabiti pravil in pravnih predpisov, marveč ne bi moglo dojeti tudi smisla zakonskih predpisov, vemo, kam to pelje. Ko sem kot diplomirani pravnik prvokrat stopil na sodišče, nisem znal najti akta v arhivu, kar poznajo tudi drugi moji tovariši. In če se diplomirani pravnik ne more takoj znajti na sodišču, kaj je mogoče pričakovati od laika, ki ne ve, kaj je pravo in kaj so pravne vede.

Tovariši, če se kdo boji, da ljudska oblast ne bi bila zavarovana zaradi tega, ker pride na posamezna sodišča sodnik po stroki, je ta strah neutemeljen, saj smo zavarovani s tem, da imamo dva sosodnika, dva človeka, ki nista pravnika. Toda jaz sem za to, da so tudi ti sosodniki iz neke stroke, da poznajo življenje, da poznajo običaje svojega ljudstva in da poznajo njegove nravi. Vsi dobro veste, da smo imeli na našem ozemlju šest različnih zakonodaj. V stari Jugoslaviji smo se zavzemali, tako odvetniške zbornice kakor posa-

mezna društva sodnikov, da se ustvari enoten civilni zakonik za vso Jugoslavijo. Pri tem so si belili glavo tudi najboljši pravniki, vendar nikakor niso mogli priti do solucije, da bi se naši civilni in premoženjski odnosi pri nas izenačili. To je velik problem, to se ne ureja čez noč, to se ureja leta in leta.

Zdaj bi želel pripomniti še nekaj, in to moram ugotoviti in poudariti. Namesto da bi nam tovariš Minić navajal argumente in da bi pobijal mnenje manjšine, je kar naprej, tako pa tudi vsi govorniki pred njim, ki smo jih slišali v teh nekaj dneh, ponavljal neka sumničenja. Tukaj je kar naprej slišati besede fašist, profašist itd. Tovariši, to so obrabljene besede, te besede nimajo nobenega pomena. Vsi vemo, kako se je kdo bojeval v tej državi. Jaz sem se bojeval za svobodo in demokracijo od leta 1907. In bojujem se še naprej. Tovariš Minić je pravkar stopil na prizorišče. Nobenega argumenta brez podlage ne more obdržati in zagotoviti s tem, da vrže določen sum na posamezne skupine, kakor da mi prihajamo na ta govorniški oder z nekakšnim računom. Tovariši, edini izhod pri tem vprašanju je, da dobi naša država v redu pravosodje in dobro sodišče. Kajti samo v redu pravosodje in dobro sodišče zanesljivo jamčita pridobitve narodnoosvobodilnega boja. In jaz tukaj ponavljam in pravim, da bo tak zakon, kakršen se predlaga, če bo sprejet, težko udaril ravno po pridobitvah narodnoosvobodilnega boja. Tovariši, to, kar govorim, govorim iskreno in kot prijatelj, jutri, ko boste dobili sodišča brez strokovno šolanih sodnikov, pa boste videli, kako bodo delala taka sodišča. Ni nevarnosti, da bi bila ljudska oblast ogrožena s tem, če bo v teh sodiščih po en strokovno šolani sodnik, kajti tudi te sodnike s strokovno izobrazbo voli ljudstvo. Zatorej ni nevarnosti, da bi bil kdo, ki je končal pravo, odveč in proti ljudski oblasti. Zato, prijatelji, v večini ste in imate možnosti odločiti po svoji volji. Naši ugovori so iskreni, na demokratični osnovi, ter zahtevajo, da bodi pravosodje v naši državi na višini in da naj pride ljudska oblast do izraza v naših sodiščih.

PREDSEDNIK: Seznam govornikov je izčrpan. Besedo ima še podpredsednik vlade in minister za konstituanto tovariš Edvard Kardelj.

PODPREDSEDNIK VLADE IN MINISTER ZA KONSTITUANTO EDVARD KARDELJ: Tovariši ljudski poslanci, z zakonom o ljudskih sodiščih začasna ljudska skupščina dostojno končuje pomembno delo tega zasedanja. Z vrsto zakonov, ki smo jih sprejeli, smo dejansko utrdili temelje naše ureditve – resnične ljudske demokracije.

V kratkem času, kar je trajalo to skupščinsko zasedanje, smo sprejeli zakon o volilnih imenikih, ki je uredil temelje našega volilnega sistema. Vsa naša oblast je zgrajena na sistemu predstavniških organov. Zatorej je lahko razumeti, kako pomembno je dejstvo, da se z zakonom o volilnih imenikih uredijo prav temelji tega volilnega sistema.

Z zakonom o ustavodajni skupščini smo našim narodom omogočili, da začno dokončno urejati svojo deželo, da sprejmejo v kar najkrajšem času dokončni sklep o obliki, ki jo bo naša država, naša državna skupnost v prihodnosti imela. Z zakonom o ustavodajni skupščini se še enkrat po štirih letih vojne, ko so naši narodi z orožjem v rokah kazali svojo voljo, daje možnost, da ljudstvo na demokratičen način, s kroglicami, suvereno izrazi svojo voljo, izpove, kako pojmuje naloge, ki jih zdaj ima pred seboj.

Z zakonom o volitvah za ustavodajno skupščino smo sprejeli tiste nujno potrebne demokratične oblike, brez katerih si ni mogoče misliti, da bi bili predstavniški organi ljudskih oblasti zares demokratični, zares izvoljeni, zares sestavljeni iz svobodnih predstavnikov ljudstva.

Z zakonom o agrarni reformi smo vnovič zapisali in v glavnem dokončno uresničili načelo, da zemlja pripada tistemu, ki jo obdeluje. S tem smo naš demokratični red dopolnili še z eno obliko, ki mora biti in je sestavni del resnično ljudske demokracije.

Z zakonom o državljanstvu smo postavili vprašanje državljanstva bolj demokratično, kakor je bilo to v starem jugoslovanskem zakonu o državljanstvu, in smo dali večje varstvo državljanom Jugoslavije tako doma kakor zunaj države.

Z zakonom o tisku in o društvih smo položili temelj za nadaljnjo graditev svobodnega družbenega in političnega življenja pri nas. Z zakonom o ureditvi vojaških sodišč smo prešli od načina sojenja, kakršen je v navadi v vojnih časih, na redno sodstvo in smo tako ustvarili možnosti za prehod v novo fazo razvoja naše države in našega pravnega reda. Z zakonom o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo smo odpravili možnosti neenakosti, pretiravnja ali kakršnihkoli pojavov samovolje v boju proti sovražnikom ljudstva in države. Z zakonom o sodiščih smo postavili naše sodstvo na demokratično osnovo, sodstvo smo izročili ljudstvu v roke in pod njegovo kontrolo, tako da bo naše sodstvo eden izmed najtrdnjših temeljev demokratičnega reda v Jugoslaviji. Mislim, da smo z vsemi temi zakoni opravili velikansko delo, ki bo v vsej etapi, lahko rečem epohi, dajalo pečat novi Jugoslaviji, njeni demokraciji in njeni graditvi.

Kaj je značilno za delo začasne ljudske skupščine in za zakone, ki jih je sprejela? Mislim, da sta za delo ljudske skupščine in za njene zakone značilni predvsem njihovo demokratično bistvo in oblika. Bistvo naše demokracije, ki se je začela graditi med narodnoosvobodilno vojno, v boju proti okupatorju, njegovim pomagačem, izdajalcem in vsem protiljudskim silam – je v tem, da ni le formalna in nima zgolj zunanjih znamenj demokracije, ampak je dejanska demokracija z globoko socialno vsebino.

Naša nova demokracija doslej ni bila formulirana z mnogimi pisanimi zakoni, a je bila kljub temu globoka, ljudska in resnična bolj, kakor je v številnih državah, ki so po imenu demokratične. Zdaj dajemo z našimi zakoni tej ljudski demokraciji močnejši izraz, dajemo ji trdno obliko. V vsaki resnični demokraciji je poglavitno to, da zavestno nosijo demokratični sistem osnovne ljudske množice, da lahko volja teh osnovnih množic zmeraj pride do izraza brez vsakršnih omejitev. Da bi se to lahko uresničilo, mora imeti demokracija tudi moč, da njena volja, volja ljudstva, lahko pride do izraza. Demokracija v preteklosti naše države in sedanja taka demokracija v številnih državah, kjer sicer imajo volilni sistem s kroglicami ali čem podobnim, vendar je poleg tega tudi armada orožnikov, policajev in protiljudskih upravnih uradnikov, ki so popolnoma neodvisni od teh kroglic in od ljudstva, ki glasuje – taka demokracija je zlagana demokracija. Zlagana je demokracija, v kateri odločajo korupcija, vplivi raznih finančnih in drugih protiljudskih klik na politične vrhove, na vrhove strank, na parlamentarne kuloarje, v kateri odloča denar, kako bodo posamezni poslanci glasovali, kako bodo posamezni predsedniki in tajniki strank sestavljali programe za svoje parlamentarne klube itd. To ni nobena demokracija, če vsako četrto leto pokličejo kmeta ali delavca, da vrže kroglico v skrinjico, potem pa ga nihče več ne vpraša, kaj hoče, kaj misli in ali je zadovoljen s tem, kako se izvršuje tisto, na kar je mislil, ko je glasoval. (*Ploskanje.*) Mislim, da se prava demokracija ne začanja, temveč šele izraža z napisanimi zakoni. Prava demokracija se začanja z nečim drugim, začanja se s tem, da ustvari realno

silo, ki bo zagotovila, da se sleherni demokratično napisani zakon lahko uresniči. Tako so naši narodi začeli. Začeli so s tem, da so razrušili stari, korumpirani, protidemokratični, protiljudski državni aparat. Nemara v začetku, ko se je začelo rušenje tega aparata, ko ljudske množice po naših vaseh na svobodnem ozemlju niso obnavljale starih občin, ampak so kot organe svoje oblasti ustanovljale narodnoosvobodilne odbore – morda se naše ljudstvo takrat še ni zavedalo zgodovinske veličine te spremembe.

Naše množice so si kratko malo prizadevale, da ustvarijo take organe oblasti, ki bi jim zagotovili zmago nad sovražnikom. Naše množice so vedele, da stari državni aparat ne daje možnosti za tako zmago, vedele so, da je stari aparat lahko le ovira na poti k tej zmagi, da je lahko le ovira pri graditvi ljudske demokracije. Zaradi tega niso niti pomislile na to, da bi vzpostavile stare občine, okrajne glavarje, orožniške postaje itd. Zato so se enotno v vsej Jugoslaviji spontano oprijele narodnoosvobodilnih odborov kot nove oblike svoje ljudske oblasti. Tako se je postopoma ustvarjal nov državni aparat, ki ni nov samo po ljudeh in ne samo po tem, da so v tem državnem aparatu ljudje, zrasli neposredno iz ljudstva, zrasli neposredno iz boja, da so do včeraj neznani delavci, kmetje, intelektualci prišli na vodilna mesta – ampak je nov tako po obliki kakor po strukturi.

Zakonodajna oblast se pri nas ni nepremostljivo oddelila od izvršilne oblasti. Tisti, ki voli, hkrati tudi nadzoruje izvajanje in izvaja te zakone, ki so jih izglasovali njegovi izvoljeni predstavniki v ljudskih predstavniških telesih. To je zgodovinska, velikanska sprememba v graditvi naše demokracije. Zdi se mi, da skupščinska manjšina teh sprememb ne razume ali jih noče razumeti, in zato z nezaupanjem gleda na ljudske oblasti, zato tudi ni zmožna oceniti rezultatov, ki jih je naša ljudska oblast pokazala v teh letih. Nikakor nočem trditi, da je demokratična oblika nepomemben element pri graditvi demokracije. Eno brez drugega, to je vsebina brez oblike in narobe, ni mogoče. Toda naše ljudske množice sploh niso vpraševale po nobenih starih zakonih, ko so začele graditi nove demokratične oblike. Nove demokratične oblike so gradile iz svoje zavesti, iz svojega občutja, iz svojih želja, iz svojega prepričanja, da more in da mora ustvariti drugačno življenje za delovne množice v Jugoslaviji, življenje vredno človeka. In tako je naša demokracija začela rasti. V samem začetku se je zavarovala pred možnostjo, da bi kdorkoli ogrozil demokratično voljo ljudstva. Ta volja ima danes na razpolago take realne sile, da je nihče ne bo mogel omejiti in ne zavirati. Zaradi tega je pri nas iz narodnoosvobodilnega boja tudi nastala nova jugoslovanska armada. Zaradi tega je od spodaj rastel kader naših oficirjev, podoficirjev in naših voditeljev. Zaradi tega so naše ljudske množice zgradile nov upravni aparat; zaradi tega so med narodnoosvobodilnim bojem zrasli novi sodniki, ljudski sodniki, ki so neprimerno bolje razumeli pravice ljudstva kakor velika večina starih sodnikov z vsakršno fakultetsko izobrazbo. Zaradi tega je naše ljudstvo zgradilo nov sistem in medsebojno povezanost organov ljudske oblasti. Danes lahko rečemo: v grobih potezah je tak sistem naše ljudske oblasti dokončan. Danes imamo vsepovsod po Jugoslaviji cel sistem ljudskih organov oblasti od spodaj do vrha. V veliki večini naših pokrajin in področij so narodnoosvobodilne odbore volili s tajnim glasovanjem. V nekaterih pokrajinah in področjih narodnoosvobodilnih odborov še niso volili s tajnim glasovanjem, vendar so izšli iz boja ljudstva. Zato tudi tem narodnoosvobodilnim odborom danes nihče ne more odrekati pravice do obstoja in pravice, da govore v imenu ljudstva. Danes lahko potemtakem rečemo, da smo do tega

zasedanja končali prvo etapo graditve ljudske oblasti in da danes obstaja sila demokracije, ki lahko zagotovi, da bo sleherni napisani zakon v resnici izvršen. Zdaj se začenja naša druga naloga, tako rekoč druga etapa pri graditvi naše ljudske oblasti: da vzdignemo ta sistem na višjo stopnjo, da ga popravljamo in usposobimo za kar najboljše delovanje; da z zakonodajo, ki jo bomo izdelali tako v tej naši centralni začasni ljudski skupščini kakor tudi v federalnih ljudskih skupščinah, razvijemo tudi formalno plat demokracije, da zagotovimo močnejšo kontrolo ljudstva od spodaj nad organi oblasti in da zagotovimo, da bodo višji organi oblasti močnejše kontrolirali delo nižjih organov oblasti; da s sistemom postopnega in kar najhitrejšega urejanja našega demokratičnega reda pospešimo popravljanje napak in pomanjkljivosti, ki se pojavljajo v naši ljudski oblasti, da izločimo iz naše ljudske oblasti tiste posameznike, ki so se z izkoriščanjem viharnege časa vtihotapili v organe ljudske oblasti in tam delajo napoto, delajo škodo našim ljudskim oblastem.

Vse to je zdaj naloga naših zakonodajnih organov, naloga naših nižjih vodilnih organov ljudske oblasti; to je danes naloga slehernega iskrenega in poštenega sinu našega naroda.

Mislím, da je prav s tega stališča to naše sedanje zakonodajno delo silno pomembno in da bo dalo spodbude za nov, nesluten polet pri demokratični graditvi naše ljudske oblasti. Manjšina v naši skupščini lahko dvomi o vsem tem, vendar sem prepričan, da naše ljudske množice s temi demokratičnimi zakoni v rokah dobro razumejo demokratično bistvo našega dela, demokratične, nacionalne in druge pravice. (*Pritrjevanje.*)

Vtis imam, da skupščinska manjšina ni doumela bistvenih, načelnih razlik med sedanjimi organi ljudske oblasti in organi oblasti v preteklosti. Skupščinska manjšina je pomešala kratko malo vsebino z obliko, resničnost pa z navideznim stanjem. Skupščinska manjšina vidi teptanje demokracije tam, kjer obstaja prava demokracija, kjer je poroštvo za to, da se bo mogla razvijati, nasprotno pa vidi demokracijo tam, kjer se v resnici začenja teptanje in ogrožanje demokracije. (*Pritrjevanje.*) Skupščinska manjšina je polna nezaupanja do naših ljudskih oblasti, vnaprej izraža nezaupanje v izvrševanje zakonov. Toda ob nobenem zakonu ni dala skupščinska manjšina nobenega načelnega nasprotnega argumenta.

Iz tega načelnega nezaupanja pa je mogoče dobiti vtis, da želi manjšina stari aparat. Seveda ne bom rekel, da želi Petra Živkovića in šestojanuarski aparat, vendar želi stari sistem aparata, iz katerega bi se čez leto, dve ali tri, morda pa tudi čez nekaj mesecev, že neizogibno izlegel kakšen nov Pera Živković v še veliko hujši obliki, kakor je bil stari. (*Ploskanje.*) Iz tega potemtakem izhaja, da se skupščinska opozicija meče na pot prizadevanjem pri graditvi ljudske oblasti prav v trenutku, ko si te ljudske oblasti najbolj prizadevajo in delajo največji korak naprej pri nadaljnji graditvi demokracije pri nas. To v praksi, objektivno, pomeni, da skupščinska opozicija v svojem nerazumevanju sedanjega položaja in sedanjega trenutka zavira graditev te demokracije, pa naj to hoče ali ne. (*Ploskanje.*) To dalje pomeni, da prihaja skupščinska opozicija danes v konflikt sama s seboj, da s svojimi dejanji, s svojo prakso zanika svoje besede, nasprotuje v praksi temu, kar z besedami zahteva.

Druga značilnost dela naše skupščine je tempo, s katerim je opravila svoje velikansko delo. Nikoli ni nobena skupščina v Jugoslaviji delala niti s približno takim tempom, s kakršnim je delala ta naša skupščina. Mislím, da bi za to množino izredno pomembnih zakonov, ki smo jih zdaj sprejeli, bili v stari Jugoslaviji, v tisti pred 6. januarjem in v tisti pred obznano, potrebni meseci in leta

skupščinskega dela, da, razumljivo, sploh ne govorim o bistvu teh zakonov. To pomeni, da je enotnost naših narodov danes tako trdna, da je tak tempo možen. To dalje pomeni, da so vsa vprašanja, ki smo jih postavljali zdaj v skupščini, tako blizu zavesti naših ljudskih množic, da ne zahtevajo dolgih razprav. Težnje naših ljudskih množic so danes tako enotne, da se ljudje po petih ali desetih besedah najdejo na istih pozicijah, seveda ljudje, ki so iskreni in ki v resnici želijo dobro svojemu ljudstvu. Mislim, da je tak tempo dela lasten samo velikim razdobjem v zgodovini narodov. Naši narodi danes v resnici preživljajo zgodovinsko prelomnico in zato iz globine naših ljudskih množic vre neizčrpna ustvarjalna moč, ki se izraža na vseh področjih našega narodnega življenja.

Izraz te ustvarjalne moči, ki izvira iz globine ljudstva, so tudi ti naši zakoni in vsa naša zakonodaja. Ta zakonodaja za naše narode ni program, ta zakonodaja v resnici daje le obliko živi in zavestni volji naših ljudskih množic, daje le obliko ustvarjalnemu delu naših narodov, in če mi ustvarjamo zakone, ki dajejo danes obliko tistemu, kar ljudstvo v praksi dela in za čimer si prizadeva, mislim, da se tako popolnoma izraža suverenost ljudstva. Zato lahko s ponosom rečemo: naša zakonodaja je v popolnem soglasju s tistim, kar naše ljudske množice ustvarjajo in po čemer hrepenijo.

Tretja značilnost dela skupščine je oblika tega dela ali, še bolje povedano, stil dela ljudske skupščine. Prej so na skupščine v Jugoslaviji bolj ali manj gledali kot na tribuno, na kateri so se znašle druga nasproti drugi delegacije različnih strank. Zato so te skupščine postajale tribune za strankarsko izigravanje. Zato so v teh skupščinah poslanci v veliki večini – ne trdim, da vsi, vsekakor pa tisti, ki so v preteklosti dajali ton narodnim skupščinam – govorili in reševali vsa vprašanja skozi očala svojih strank. Zato je bila razprava največkrat nenačelna, daleč od pravih koristi širokih ljudskih množic. Naša skupščina in razprava v njej sta popolnoma drugačni po svoji naravi. Skupščina je bila v glavnem načelna. V glavnem se je zares držala tistih vprašanj, ki pomenijo poglobitveno skrb naših ljudskih množic. V razpravi se je govorilo o koristih naših ljudskih množic. Govorilo se je o bistvu graditve naše države, organov ljudske oblasti, gospodarskega in drugega življenja naših narodov. Z redkimi izjemami so poslanci v tej skupščini tako rekoč pozabljali, da so pripadniki te ali druge stranke. Vedeli so, da skupščina ni tribuna za strankarske prepire, marveč je to hiša, kjer je dolžnost slehernega poslanca, ne glede na njegovo strankarsko in politično pripadnost, če je v resnici demokrat, da misli samo na svoje ljudstvo in njegove prave koristi in da misli samo na zagotovitev prave demokratične ureditve. (*Viharno ploskanje.*)

Neki govornik iz opozicije je včeraj ali predvčerajšnjim govoril o nekakšni »vaši stranki«, ki po njegovem mnenju obstaja v skupščini. V tej njegovi formulaciji se vidi vsa globoka razlika med nami in manjšino pri pojmovanju nalog, ki jih danes imamo pred sabo. V resnici je navedena »naša stranka« sestavljena iz mnogo strank. In ne samo to, v tako imenovani »naši stranki« so tudi določena nasprotna mnenja o nekaterih vprašanjih, ki so danes postranska. Toda v teh klopreh je »ta stranka« dejansko uresničila popolno enotnost. Zakaj? Zato, ker je velikanska večina poslancev v resnici mislila le na koristi ljudstva in demokracije in se je zaradi tega danes postavila na enotno stališče glede nalog, ki jih imamo pred seboj. (*Ploskanje.*) V času takih težav, s kakršnimi imamo danes opravka, in v času, ko ljudstvo nima vsakdanjega kruha, ko so pred vsemi nami naloge, da zagotovimo vsakdanji kruh našim ljudskim množicam in preskrbimo premog in drva za zimo, – v takem času ni težko določiti po-

glavitnih smotrov, ki lahko zedinijo demokratične sile, če so te sile v resnici take. (*Ploskanje.*) Če kdo v takem času izhaja z drugega stališča in ne s tega, tedaj to pomeni, da je tisto stališče subjektivno in povezano z nekaterimi koristmi, ki danes niso koristi ljudskih množic, zato pa je naravno, da gledajo taki ljudje na te, ki mislijo drugače – z nezaupanjem. Zanje so seveda tisti drugi »vaša stranka«, zanje je to težnja po »enostrankarskem sistemu«. Toda če gre za enotno gledanje na pereča vprašanja današnjega časa – to ni »enostrankarski sistem«. Tudi opozicija je skupaj z nami glasovala za nekaj zakonov. Pri drugih zakonih pa spet opozicija ni mogla najti kakšnih bistvenih nasprotnih argumentov. To pomeni, da je tudi opozicija kdaj pa kdaj stopila v to »našo stranko«. (*Smeb.*) Se pravi, da je polet demokracije pri nas tako močan, da je nadzorstvo naših ljudskih množic nad političnimi vrhovi tako močno, da včasih to nadzorstvo in ta pritisk ljudskih množic od spodaj potegne tudi opozicijo v ta demokratični tok. (*Ploskanje.*)

Sodeč po obnašanju, ki ga je naša skupščinska opozicija pokazala pri vprašanjih političnih zakonov, bi po mojem mnenju bilo povsem naravno, da bi bila glasovala tudi proti zakonu o agrarni reformi. Da pa vendarle ni glasovala proti zakonu o agrarni reformi, je dokaz, da ve, kakšna je demokratična volja naših ljudskih množic in da pri tem občutljivem vprašanju posluša to voljo, vtem ko pri drugih vprašanjih misli, da ji te volje tudi ni treba poslušati. (*Ploskanje.*)

Mislim, da se bodo po tem zasedanju začasne ljudske skupščine naše ljudske množice še bolj oklenile svoje ljudske oblasti, da se bodo po tem zasedanju še tesneje strnile okrog nje. Prepričan sem, da bo naša ljudska skupščina na svojih prihodnjih zasedanjih morda še bolj enotna, kakor je danes, in upam, da bo opozicija, ki gleda – o tem ne dvomim – na mnoga vprašanja tako, kakor gledamo mi – da bo ta opozicija na prihodnjih zasedanjih nam bližja, kakor je danes. (*Glas: Daj bog!*) Po drugi strani pa je zdaj na naših ljudskih množicah, da presodijo, ali je bilo sedanje delo opozicije zanje koristno ali škodljivo, pravilno ali zgrešeno. Naša skupščinska večina je s svojim dosedanjim praktičnim delom dokazala, kaj hoče. S temi zakoni se je ponovno jasno in popolnoma konkretno izrekla, kaj terja v imenu svojega ljudstva. Skupščinska manjšina je s svojim negativnim stališčem obsodila to konstruktivno delo večine, delo, ki pomeni nadaljnje razvijanje demokratičnih pridobitev, in jaz mislim, da je tako tudi ona popolnoma povedala širokim ljudskim množicam, kaj hoče.

Z mirno vestjo lahko stopimo pred ljudstvo in pokažemo na razliko, ki obstaja med skupščinsko večino in skupščinsko manjšino.

Mislim, da je ljudska skupščina lahko zadovoljna z uspehi svojega dela pri tem zasedanju, zadovoljna tako po obliki kakor po vsebini svojega dela. Prepričan sem, da so s tem, kar je napravilo tretje zasedanje skupščine, ustvarjeni dolgotrajni temelji za zgraditev naše države in naše demokracije in da se na podlagi tega pred našim ljudstvom še jasneje začrtujejo svetle perspektive lepšega življenja.

Seveda pa svojega dela še daleč nismo dokončali. Daleč sem od trditve, da so ti naši zakoni, ki smo jih sprejeli, že idealni in da jim ne bodo potrebni nobeni popravki. V prihodnosti se bomo, popolnoma razumljivo, še vračali k tem zakonom. Vzporedno z notranjim razvojem naše države, vzporedno s tem, koliko se bo demokracija čedalje bolj utrjevala, ostanki fašizma in izdajstva pa postajali čedalje šibkejši in šibkejši – vzporedno s tem se bo poglobljala in razširjala tudi naša demokracija. In tedaj se bomo morda vračali k tem za-

konom, morda bomo številne člene drugače formulirali. Mislim, da je bila naloga resnično demokratičnega parlamenta v tem času prav v tem, da zagotovi demokratično ureditev naši državi, da njen nemoten razvoj zavaruje pred vsemi poskusi fašističnih in profašističnih reakcionarnih sil, da bi ga rušile, da bi ga spodkopavale in da bi vnovič pognale deželo v brezno notranjih sporov in novih katastrof. Če je to bila naloga parlamenta, tedaj lahko rečemo, da jo je to zasedanje v polni meri izpolnilo. (*Viharno in dolgo trajno ploskanje.*)

PREDSEDNIK: Objavljam, da je razprava o tem zakonskem predlogu v načelu končana. Prehajamo na glasovanje v načelu. Ali začasna ljudska skupščina sprejme predlog zakona o ureditvi ljudskih sodišč v načelu? (*Sprejme.*) Tisti gospodje ljudski poslanci, ki ga ne sprejmejo, naj izvolijo vstati. (*Vsi sedijo.*) Objavljam, da je predlog zakona o ureditvi ljudskih sodišč v načelu sprejet. (*Ploskanje.*)

Prehajamo na razpravo o posameznostih. Prosim sekretarja Omerja Gluhića, da izvoli prebrati najprej naslov, nato pa posamezne člene.

SEKRETAR OMER GLUHIĆ (bere): »Predlog zakona o ureditvi ljudskih sodišč.«

PREDSEDNIK: Ali ljudska skupščina sprejme prebrani naslov? (*Sprejme.*) Objavljam, da je prebrani naslov zakona sprejet. Izvolite poslušati 1. člen.

SEKRETAR bere 1. člen.

PREDSEDNIK: Ali sprejme ljudska skupščina prebrani 1. člen? (*Sprejme.*) Objavljam, da je prebrani 1. člen sprejet po predlogu zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati naprej.

(*Potem je ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 2. do všteti 8. člena zakonodajnega odbora.*)

PREDSEDNIK: Prosim sekretarja Omerja Gluhića, naj izvoli prebrati 9. člen.

SEKRETAR bere 9. člen.

PREDSEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani 9. člen? (*Sprejme. – Ne sprejme. – Dr. Dragić Joksimović:* Prosim za besedo!) Besedo ima ljudski poslanec dr. Dragić Joksimović.

DR. DRAGIĆ JOKSIMOVIĆ: Skupina demokratskih poslancev glasuje proti 9. členu.

PREDSEDNIK: Ugotavljam, da je skupina demokratskih poslancev glasovala proti 9. členu. Ker je to manjšina, objavljam, da je člen sprejet z večino glasov po predlogu zakonodajnega odbora.

(*Po tem je ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 10. do 12. člena po predlogu zakonodajnega odbora.*)

PREDSEDNIK: Izvolite poslušati 13. člen.

SEKRETAR bere 13. člen.

PREDSEDNIK: Ali sprejme skupščina prebrani 13. člen? (*Sprejme. – Ne sprejme.*) Besedo ima dr. Dragić Joksimović.

DR. DRAGIĆ JOKSIMOVIĆ: Skupina demokratskih poslancev glasuje proti 13. členu.

PREDSEDNIK: Ugotavljam, da je skupina demokratskih poslancev glasovala proti 13. členu. Objavljam, da je 13. člen sprejet z večino glasov po predlogu zakonodajnega odbora.

(Potem je začasna ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 14. do všteti 16. člena po predlogu zakonodajnega odbora.)

PRESEDNIK: Pri 17. členu je minister za pravosodje dal amandma. Prosim poročevalca večine zakonodajnega odbora, da ga prebere.

POROČEVALEC VEČINE DR. MILOŠ ŽANKO (bere): Kot drugi odstavek:

»Pri postavljanju kandidatov za sodnike je treba paziti na to, da se po možnosti zadovoljijo potrebe sodišč po sodnikih, ki imajo strokovno izobrazbo, biti pa morajo to osebe, ki bodo mogle izvrševati naloge po 2. členu tega zakona.«

PRESEDNIK: Prosim sekretarja, da izvoli prebrati 17. člen z amandmajem.

SEKRETAR prebere 17. člen z amandmajem.

PRESEDNIK: Ali ljudska skupščina sprejme prebrani 17. člen z amandmajem? *(Sprejme.)* Objavljam, da je 17. člen sprejet po predlogu zakonodajnega odbora. Izvolite poslušati naprej.

(Zatem je začasna ljudska skupščina glasovala s sedenjem in vstajanjem o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 18. do všteti 43. člena po predlogu zakonodajnega odbora.)

PRESEDNIK: Izvolite poslušati 44. člen.

SEKRETAR bere 44. člen.

PRESEDNIK: Besedo ima dr. Dragić Joksimović.

DR. DRAGIĆ JOKSIMOVIĆ: Skupina demokratske stranke glasuje proti temu členu.

PRESEDNIK: Ali sprejme začasna ljudska skupščina prebrani 44. člen? *(Sprejme. – Ne sprejme.)* Objavljam, da je 44. člen sprejet z večino glasov po poročilu zakonodajnega odbora.

(Potem je začasna ljudska skupščina s sedenjem in vstajanjem glasovala o vsakem členu posebej, kakor določa 48. člen poslovnika, ter sprejela vse člene od 45. do všteti 63. člena s tem, da se vstavi novi 62. člen.)

PRESEDNIK: Objavljam, da sta razprava in glasovanje o posameznostih končana. Prehajamo na glasovanje o predlogu zakona o ureditvi ljudskih sodišč v celoti. Tisti gospodje ljudski poslanci, ki sprejemajo predlog zakona o ureditvi ljudskih sodišč, bodo glasovali z *za*, tisti gospodje ljudski poslanci, ki ga ne sprejemajo, bodo glasovali s *proti*. Ljudski poslanec tovariš sekretar Mile Peruničić bo klical ljudske poslance.

Opazil sem, da številni gospodje ljudski poslanci zapuščajo svoja mesta in odhajajo iz dvorane. Prosim gospode ljudske poslance, naj vsi ostanejo na svojih prostorih do konca seje, da ne bi bilo treba prekinjati seje, da bi se spet zbrali vsi ljudski poslanci.

Začenjamo poimensko glasovanje.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ kliče ljudske poslance.

(Po glasovanju.)

PRESEDNIK: Izvolite poslušati rezultat glasovanja. Skupno je glasovalo 324 ljudskih poslancev. *Za* jih je glasovalo 313, 11 pa *proti*. Zatorej objavljam, da je predlog zakona o ureditvi ljudskih sodišč končno v celoti sprejet. *(Ploskanje.)*

S tem je ta točka dnevnega reda končana. Odrejam petminutni odmor.

(Po odmoru.)

PREDSEDNIK: Nadaljujemo sejo. Prosim gospode ljudske poslance, naj izvolijo zasesti svoje prostore.

Ker je dnevni red izčrpan, prehajamo na sporočila oziroma na predloge, ki so prispeli v začasno ljudsko skupščino. Besedo ima minister za informacije Sava Kosanović, ki bo prebral predlog resolucije.

MINISTER ZA INFORMACIJE SAVA KOSANOVIĆ: Tovariši ljudski poslanci, v tem trenutku, preden se konča zasedanje začasne ljudske skupščine, in v trenutku, ko smo pred začetkom mirovnih pogajanj, se mi zdi potrebno, da izrazi ljudska skupščina glede vprašanj zunanje politike svoje enodušno razpoloženje.

Smo pred začetkom mirovnih pogajanj. Odločali bodo o življenjskih koristih Jugoslavije. Čeprav se v svojih notranjih vprašanjih, v svoji notranji politiki razlikujemo, pa v zunanji politiki, pri vprašanju meja med nami gotovo ni razlik. (*Vsesplošno in frenetično ploskanje.*) Sovražniki Jugoslavije in sovražniki kompaktne Jugoslavije so 25 let dokazovali, da smo falzifikat, umetna tvorba Versaillesa in da smo konglomerat, ki se bo ob prvi priložnosti sesul. Režim Jugoslavije se je lahko sesul, toda ideja Jugoslavije se ni sesula. (*Splošno in dolgotrajno pritrjevanje.*) Težnjo vseh jugoslovanskih komponent skozi 150 let, težnjo, ki jo je Srbija izrazila v minuli vojni, ko, razpeta na križu, ni hotela sprejeti londonskega pakta, to težnjo je končno uresničil narodnoosvobodilni boj z maršalom Titom. (*Viharno ploskanje.*)

V najhujših preskušnjah, v najhujšem boju se je pokazalo, da Jugoslavija ni umetna tvorba, marveč da je Jugoslavija potreba njenih narodov in da Jugoslavija ustreza željam in težnjam vseh komponent jugoslovanskega ljudstva. Prepričljiveje kakor kdaj se je pokazalo, da je Jugoslavija zgodovinska nujnost.

Zdaj gre predvsem za usodo tistega dela Jugoslovancev, tistega dela Slovencev in Hrvatov, ki so po minuli vojni zaradi prepleta okoliščin, slabosti, napak prišli pod Italijo. O teh naših bratih, ki so v tej vojni enako manifestirali isto svojo željo, kakor so jo izražali že leta 1918 ter kar najmočneje izrazili v boju skupaj z narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije težnje po zedinjenju. (*Pritrjevanje.*)

Danes, ko zmaguje načelo samoodločbe narodov, ko je to načelo postavljeno v temelje Združenih narodov, ko se odpravlja supremacija tistih, ki mislijo, da so superiorni, v tem trenutku Jugoslovani brez razlike, Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci, Jugoslovani ne moremo verjeti, da se narodu, ki je politično zrel, ki je civiliziran, ki je pokazal tako s krvavimi žrtvami kakor s krvavim bojem svojo voljo, da se zedini s svojo nacionalno celoto, da se temu narodu ne bi izpolnila ta volja. (*Pritrjevanje.*)

V tem trenutku, preden se razidemo, vas, tovariši ljudski poslanci, prosim, da sprejmete naslednjo

RESOLUCIJO

Začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije naroča vladi, da si na bližnji konferenci zunanjih ministrov v Londonu, izražajoč enotno željo vseh narodov Jugoslavije, na vso moč prizadeva, da bi bila Jugoslaviji priznana pravica do tistih dežel, ki so bile po mirovnih pogodbah po pretekli svetovni vojni v nasprotju z načelom samoodločbe narodov priključene Italiji

– so pa sestavni deli jugoslovanske celote v etničnem, geografskem in ekonomskem pogledu. To so Slovensko Primorje, Beneška Slovenija, Trst, Istra, Reka, Zadar ter otoka Lastovo in Palagruža. (*Vsi poslanci vstanejo in z dolgotrajnim ploskanjem pozdravljajo besede ministra Save Kosanovića.*)

Po vseh velikih vojnih naporih in velikanskih žrtvah, s katerimi je Jugoslavija toliko prispevala k zmagi Združenih narodov, upravičeno pričakuje, da bo pri svojih velikih zaveznikih našel na vse razumevanje.

V imenu kluba poslancev ljudske fronte: Sreten Žujović, s. r., Jaša Prodanović, s. r., Marko Vujačić, s. r., dr. Hinko Krizman, s. r., dr. Dragoljub Jovanović, s. r., Nedeljko Divac, s. r., dr. Toma Jančiković, s. r., Josip Rus, s. r., Bane Andrejev, s. r., dr. Zlatan Sremec, s. r., dr. Siniša Stanković, s. r., Đuro Pucar, s. r., Mihailo Grbić, s. r.

V imenu kluba poslancev demokratske stranke: Milan Grol, s. r.

(*Skupščina vstane in z dolgotrajnim ploskanjem pozdravlja resolucijo.*)

PREDSEDNIK: Objavljam, da je resolucija sprejeta z aklamacijo. (*Vnovič frenetično ploskanje.*)

Besedo ima ljudski poslanec Josip Vidmar, ki bo prebral predlog zakona o spremembi zakona o dajanju amnestije in pomilostitve.

JOSIP VIDMAR: Gospodje in tovariši ljudski poslanci, čast imam predložiti vam predlog zakona o spremembi zakona o dajanju amnestije in pomilostitve:

1. člen

1. člen zakona o dajanju amnestije in pomilostitve z dne 5. julija 1945 se spremeni in glasi:

»1. člen

Pravico pomilostitve in pravico amnestije za kazniva dejanja, ki se presojujejo po zakonih Demokratične federativne Jugoslavije ali so bila presojana po jugoslovanskih zakonih do 6. aprila 1941, izvaja ožje predsedstvo začasne ljudske skupščine Demokratične federativne Jugoslavije.«

V 3., 4. in 6. členu se namesto naziva »antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije« postavi naziv »začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije.«

2. člen

Ta zakon začne veljati z dnem objave v »Uradnem listu Demokratične federativne Jugoslavije«.

Smisel tega predloga je v tem, da daje amnestijo in pomilostitev ne širše predsedstvo, marveč ožje predsedstvo. V praksi se je namreč pokazalo, da je plenum predsedstva tako velik, da nikakor ne more v zadovoljivem času rešiti vseh zadev, ker ne more vsakdo preštudirati aktov o pomilostitvi itd. In tako se je dogajalo, da so posamezniki, ki so bili obsojeni na smrt, morali tedne čakati na svojo usodo. V imenu humanosti vas prosim, gospodje ljudski poslanci, da ta predlog sprejmete.

PREDSEDNIK: Predlagam, da se ta predlog pošlje zakonodajnemu odboru, ko bo nato prišlo poročilo zakonodajnega odbora, naj ga reši širše predsedstvo. Ali sprejmete ta predlog? (*Sprejmejo.*) Objavljam, da je ta predlog sprejet.

Ta trenutek je predsedstvo začasne ljudske skupščine prejelo od predsedstva škofijske konference v Zagrebu dopis, ki zadeva vprašanje agrarne reforme. Predsedstvo škofijske konference v tem dopisu odločno protestira proti rešitvi agrarnega vprašanja, ki se rešuje naglo in brez poprejšnjega zaslišanja katoliške

cerkve in v njeno škodo. (*Smeh.*) Ta predlog, kakor vidite, je prišel prepozno in ga sploh ni bilo mogoče poslati zakonodajnemu odboru in tudi ni bilo mogoče, da bi prišel pred skupščino takrat, ko je bila na dnevnem redu agrarna reforma. Zatorej pošiljamo ta akt škofijske konference kmetijskemu ministru. Ali sprejmete to? (*Sprejmejo.*)

Predsedstvočasne ljudske skupščine predlaga ljudski skupščini tole:

Predsedstvočasne ljudske skupščine predlaga na podlagi 15. člena poslovnikačasni ljudski skupščini, naj sprejme odlok, da zakonodajni, finančni, administrativni, mandatni, imunitetni odbor ter odbor za prošnje in pritožbe nadaljujejo z delom tudi po končanem zasedanjučasne ljudske skupščine. Ali sprejmete ta predlog? (*Sprejmejo.*) Ker je predlog sprejet, objavljam, da bodo zakonodajni, finančni, administrativni, mandatni in imunitetni odbor ter odbor za prošnje in pritožbe nadaljevali svoje delo in opravljali svojo funkcijo tudi po koncu tega zasedanja.

Zdaj bi rad s tole pripombo opozoril ljudske poslance na predpis 64. člena poslovnika.

V 64. členu poslovnika je rečeno: »Stenografsko osebje izdeluje stenografske zapiske o sejah sveta in vseh odborov, če predsedstvo to določi. Stenografski zapiski se predložijo na vpogled vsakemu govorniku. Ta lahko opravi spremembe glede redakcije, ne sme pa vnašati novih misli in razlogov in tudi ne črtati izraženih misli in razlogov.«

Prosim tovariše ljudske poslance, naj ravnajo po tej določbi poslovnika in naj čimprej pregledajo svoje govore. Jutri dopoldne in popoldne bodo ljudski poslanci, ki so govorili med tem zasedanjem, opravili pregled svojih govorov v veliki dvorani za razgovore.

Prosim zdaj sekretarja Mileta Peruničića, da izvoli prebrati ukaz o sklenitvi tretjega zasedanjačasne ljudske skupščine Demokratične federativne Jugoslavije.

SEKRETAR MILE PERUNIČIĆ (bere):

U K A Z

O SKLENITVI III. ZASEDANJA ZAČASNE LJUDSKE SKUPŠČINE DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Na podlagi 4. člena odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije kotčasnem organu vrhovne ljudske oblasti je predsedstvočasne ljudske skupščine Demokratične federativne Jugoslavije sklenilo:

da se seje antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije oziromačasne ljudske skupščine Demokratične federativne Jugoslavije, ki je bila z ukazom z dne 14. julija 1945 sklicana na III. zasedanje, sklenejo z branjem tega ukaza.

Beograd, 26. avgusta 1945

Predsedstvo
časne ljudske skupščine
Demokratične federativne Jugoslavije

Sekretar
M. Peruničić, s. r.

Predsednik
Dr. I. Ribar, s. r.

PREDSEDNIK: Slišali ste ukaz, s katerim se sklene tretje zasedanje začasne ljudske skupščine. Novo zasedanje, redno ali izredno, bo potemtakem sklicano takrat, ko se bo pokazala potreba po tem. Do takrat bodo delali vsi odbori, kakor ste malo poprej z glasovanjem sklenili. Vse člane odborov prosim, da v času med tem in prihodnjim zasedanjem urejajo vse zadeve, ki so jim zaupane.

Ob koncu tega zasedanja bi vam rad povedal nekaj besed.

Podpredsednik vlade tovariš Edvard Kardelj je zlasti poudaril in podčrtal tempo in polet začasne ljudske skupščine, s katerim je drugo za drugo končevala zaupane zadeve in zakonske predloge. Tudi vi, tovariši in gospodje ljudski poslanci, ste zares v pravem pomenu besede opravili svojo dolžnost do ljudstva in domovine. Odzvali ste se potrebam in željam naših narodov; ustregli ste zahtevam in težnjam naših narodov s tem, da ste, ko ste prevzeli vse zaupane naloge in zakonske predloge, uzakonili tiste potrebe, ki jih je med narodno-osvobodilnim gibanjem in med narodnoosvobodilnim bojem postavilo naše ljudstvo in jih želelo rešiti. Vi, tovariši ljudski poslanci, ste prav tako izpolnili zahteve, ki so v deklaraciji vlade. Vse tisto, kar je vlada meseca marca z deklaracijo določila, ste izpolnili.

Prav tako ste, tovariši in gospodje ljudski poslanci, na tem tretjem zasedanju v celoti in popolnoma izpolnili tudi želje naših velikih zaveznikov s sklepi krimske konference v Jalti.

Tovariši ljudski poslanci, tudi to tretje zasedanje, bo kakor prvo in drugo ostalo zapisano v zgodovini, ker so bila opravljena velika dejanja, opravljeno je bilo vse potrebno, opravljene so bile vse predpostavke in vsi pogoji, ki so nam potrebni za nadaljnjo graditev naše Demokratične federativne Jugoslavije, za graditev in utrjevanje demokracije in federacije ter za srečo in napredek narodov Jugoslavije.

S temi besedami končujem in vas pozdravljam. *(Vsi ljudski poslanci vstanejo in enodušno ploskajo.)*

Prosim začasno ljudsko skupščino, da pooblasti predsedstvo, da lahko zapisnik današnje seje podpiševa jaz kot predsednik in sekretar in ga po določilu 22. člena poslovnika objaviva v »Uradnem listu Demokratične federativne Jugoslavije. Ali sprejmete to? *(Sprejmejo.)* Objavljam, da je zapisnik današnje seje overjen.

Končujem današnjo sejo.

(Seja je bila končana ob 13,50.)

PRILOGE

PRESEDSTVO ANTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE
OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE¹

(19. novembra 1944 – 9. avgusta 1945)

Predsednik

dr. Ivan Ribar

Podpredsedniki:

Moša Pijade, Antun Augustinčić, Josip Rus, Dimitar Vlahov, Marko Vujačić

Sekretarji:

Rodoljub Čolaković (do 1. febr. 1945), Radonja Golubović (do 1. febr. 1945),
Mile Peruničić (od 1. febr. 1945)

Člani:

Josip Broz Tito, Spasenija Babović, Milan Belovuković-Deva, dr. Vaso Butozan, Nikola Grulović, Jevstatije Karamatijević, dr. Vojislav Kecmanović, Voja Leković, Momčilo Marković, dr. Blagoje Nešković, Stanko Opačić-Čanica, Nikola Petrović, Koča Popović, dr. Rade Pribičević, Đuro Pucar-Stari, Aleksandar Ranković, Vladislav Ribnikar, Petar Stambolić, Luka Stević, Sreten Vukosavljević, Vlada Zečević, Sreten Žujović, dr. Vladimir Bakarić, Ante Vrkljan, Frane Frol, Franjo Gaži, dr. Pavle Gregorić, Maca Gržetić, Andrija Hebrang, Ivan Krajačić, Pavao Krce, Vicko Krstulović, Filip Lakuš, dr. Ljubo Leontić, dr. Ante Mandić, Vladimir Nazor, Aleksandar Preka, dr. Josip Smodlaka, dr. Zlatan Sremec, Jakob Avšič-Rade, France Bevk, Tone Fajfar, Josip Jeras, Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Franc Leskovšek, dr. Metod Mikuž, Josip Vidmar, Osman Karabegović, Husnija Kurt, Muhamed Sudžuka, Milovan Đilas, dr. Niko Miljanić, Metodija Andonov-Čento, Mihailo Apostolski, Vlado Pop-Tomov.

---

¹ Navajamo predsedstvo AVNOJ s spremembami, ki so nastale po 19. novembru 1944, ko je predsedstvo nadaljevalo delo v osvobojenem Beogradu, pa do razširitve AVNOJ in izvolitve novega predsedstva, izvoljenega na III. zasedanju AVNOJ v Beogradu od 7. do 26. avgusta 1945.

Predsedstvo AVNOJ in začasne ljudske skupščine kot tudi stalni skupščinski odbori so bili izvoljeni na III. zasedanju AVNOJ v Beogradu, mandat pa jim je veljal do ustavodajne skupščine, izvoljene na volitvah dne 11. novembra 1945.

PRESEDSTVO
AVNOJ IN ZAČASNE LJUDSKE SKUPŠČINE

(od 9. avgusta 1945 do 29. novembra 1945)

Predsednik:

dr. Ivan Ribar

Podpredsedniki:

Moša Pijade, Josip Rus, Marko Vujačić, Filip Lakuš, Dimitar Vlahov, Avdo Humo

Sekretarja:

Mile Peruničić, Omer Gluhić

Člani:

Josip Broz Tito, Kemal Agoli, Bane Andrejev, Mihailo Apostolski, Spasenija Babović, dr. Vladimir Bakarić, France Bevk, Jure Begić, dr. Vaso Butozan, Jovan Veselinov, Josip Vidmar, dr. Jože Vilfan, Todor Vujasinović, Franjo Gaži, Kiro Gligorov, Mihailo Grbić, dr. Jakov Grgurić, dr. Pavle Gregorić, Milan Grol¹, Peko Dapčević, Milovan Đilas, Tripko Žugić, Sreten Žujović, Veljko Zeković, Vlada Zečević, Dušan Ivović, Josip Jeras, Blažo Jovanović, dr. Dragoljub Jovanović, Osman Karabegović, Edvard Kardelj, dr. Vojislav Kecmanović, Boris Kidrič, Lazar Koliševski, Sava Kosanović, Ivan Krajačić, Vicko Krstulović, Husnija Kurt, Franc Leskošek, Blažo Marković, Venko Markovski, Miha Marinko, dr. Metod Mikuž, dr. Miloš Moskovljević, Vladimir Nazor, Mara Naceva, dr. Blagoje Nešković, Savo Orović, Stanko Opačić-Čanica, dr. Rade Pribičević, Jaša Prodanović, Đuro Pucar-Stari, Aleksandar Ranković, Miloš Rašović, Vladislav Sl. Ribnikar, inž. Lazar Sokolov, Petar Stambolić, dr. Siniša Stanković, dr. Zlatan Sremec, Jovan Četković, Tone Fajfar, Sulejman Filipović, Frane Frol, Andrija Hebrang, Fadil Hodža, Metodije Andonov-Čento, Emanuel Čučkov, Rodoljub Čolaković, dr. Ivan Šubašić²

¹ Odstopil s položaja podpredsednika vlade DFJ 24. avgusta 1945.

² Odstopil s položaja ministra za zunanje zadeve vlade DFJ 17. oktobra 1945.

NACIONALNI KOMITE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

(od 19. novembra 1944 do 7. marca 1945)

Predsednik in poverjenik za narodno obrambo: Josip Broz Tito

Podpredsednik: Edvard Kardelj

Podpredsednik in poverjenik za informacije: Vladislav Ribnikar Sl.

Podpredsednik: Franjo Gaži (od 30. avgusta 1944)

Poverjenik za zunanje zadeve: dr. Josip Smolaka

Poverjenik brez portfelja in namestnik poverjenika za zunanje zadeve: dr. Vladimir Bakarić (od 3. decembra 1943)

Poverjenik za notranje zadeve: Vlada Zečević

Poverjenik za prosveto: Edvar Kocbek

Poverjenik za finance: inž. Dušan Sernec

Poverjenik za promet: Sreten Šujović

Poverjenik za ljudsko zdravje: dr. Zlatan Sremec (od 15. januarja 1944)

Poverjenik za gospodarsko obnovo: Todor Vujasinović (do 9. decembra 1944)

Poverjenik za socialno politiko: dr. Anton Kržišnik

Poverjenik za sodstvo: Frane Frol

Poverjenik za prehrano: Mile Peruničić (do 1. februarja 1945)*

Poverjenik za gradnje: dr. Rade Pribičević

Poverjenik za gozdarstvo in rudarstvo: Sulejman Filipović (do 9. decembra 1944)

Poverjenik za kmetijstvo: Emanuel Čučkov: (od 30. avgusta 1944)

Poverjenik za trgovino in industrijo: Andrija Hebrang (od 31. oktobra 1944 do 1. februarja 1945)

Poverjenik za gozdarstvo: Sulejman Filipović (od 9. decembra 1944)

Poverjenik za rudarstvo: Todor Vujasinović (od 9. decembra 1944)

Poverjenik za trgovino in preskrbo: inž. Nikola Petrović (od 1. februarja 1945)

Poverjenik za industrijo: Andrija Hebrang (od 1. februarja 1945)

---

*Po sklepu predsedstva AVNOJ je bilo takrat odpravljeno tudi poverjeništvo za prehrano NKOJ (Gl. str.70.)

STALNI ODBORI

ZAKONODAJNI ODBOR

(izvoljen na III. zasedanju 9. avgusta 1945)

Predsednik:

Moša Pijade

Podpredsednika:

Vladimir Simić, Josip Rus

Zapisnikarja:

Rato Dugonjić, Šime Balen

Člani:

Dragoljub Ilić, dr. Siniša Stanković, Đorđe Andrejević-Kun, dr. Dragoljub Jovanović, Krsto Filipović, Momčilo Đurić, Miloje Milojević, Miloš Minić, Mitra Mitrović-Đilas, Lajčo Jaramazović, dr. Dušan Nedeljković, Raja Nedeljković, Radovan Grković, Pavle Savić, Miloš Carević, Svetozar Krstić, Jefto Pavić, dr. Branko Čubrilović, dr. Jože Vilfan, Dušan Kveder, France Lubej, Miha Marinko, Maks Krmelj, Peter Stante, Josip Vidmar, dr. Metod Mikuž, prof. dr. Makso Šnuderl, France Svetek, Marijan Stilinović, dr. Miloš Žanko, Đuro Salaj, Josip Cazi, Vujo Kosovac, Ivan Božičević, Jefto Šašić, Nada Sremec, dr. Hnko Krizman, Pavao Pocrnić, Triša Kaclerović, Đuro Tiljak, Joza Milivojević, Ivan Rehorić, Jerko Zlatarić, Dane Škarica, Metodije Andonov-Čento, Petar Piruze, Kemal Agoli, Epaminond Popandonov, Todor Stojanov-Zvezdin, Sava Medan, Simo Eraković, Miloš Rašović, Pero Krstajić, Panto Mališić, Savko Dukanc, Ilija Stojanović, Dragoljub Prodanović

FINANČNI ODBOR

(izvoljen na III. zasedanju 9. avgusta 1945)

Predsednik:

Branko Zlatarić

Namestnik predsednika:

dr. Aleš Bebler

Zapisnikar:
Kiril Gligorov

Člani:

Dobrivoje Radosavljević, Vojin Bajović, Života Đermanović, Stojadin Soldatović, Miladin Urošević, Mato Rusković, Aćim Grulović, Ivan Nemeč, Josip Jeras, Imro Filaković, inž. Franjo Gaži, Martin Sučić, Strahil Brajovski, inž. Janko Bjelica, Mihailo Grbić, Vladimir Tucović, Nikola Đonović, Stanko Škare

ADMINISTRATIVNI ODBOR
(izvoljen na III. zasedanju 9. avgusta 1945)

Predsednik:
Mihailo Lučić

Namestnik predsednika:
Lazar Sokolov

Zapisnikar:
Blažo Marković

Člani:

Božidarka-Kika Damnjanović, Franc Škerlj, Lazar Sokolov, Hamdija Omanović, Nada Sremec

IMUNITETNI ODBOR
(izvoljen na III. zasedanju 9. avgusta 1945)

Predsednik:
Savo Orović

Namestnik predsednika:
France Lubej

Zapisnikar:
dr. Svetislav Živković

Člani:

Jure Begić, Venko Markovski, Imro Filaković, France Lubej, Momčilo Marković

MANDATNI ODBOR

(izvoljen na III. zasedanju 9. avgusta 1945)

Predsednik:

Momčilo Marković

Poročevalec:

Jakob Avšič

Člani:

Radovan Grujić, Stjepan Prvčić, dr. Vaso Butozan, Dušan Ivović, Mihailo Apostolski

ODBOR ZA PROŠNJE IN PRITOŽBE

(izvoljen na III. zasedanju 9. avgusta 1945)

Predsednik:

Marko Vujačić

Namestnik predsednika:

Josip Jeras

Zapisnikar:

Petar Mundrić

Namestnik zapisnikarja:

Rato Dugonjić

Člani:

inž. Nikola Brozina, Lazar Ginovski, Rato Dugonjić, Josip Jeras, Milentije Popović

ODPOSLANCI AVNOJ
IN
LJUDSKI POSLANCI ZAČASNE LJUDSKE SKUPŠČINE

Agoli Kemal	Biber Josip	Čakić Boško
Alargić Judita	Bjeladinović dr. Boško	Čalić Dušan
Andonov Metodije-Čentc	Bjelica inž. Janko	Čalovska Ljiljana
Andonov Sima	Blaževski inž. Jordan	Čičević Dimitrije
Andrejev Bane	Bogavac Blagoje	Čolaković Rodoljub
Andrejević Đorđe-Kun	Bogdanov Petar	Čubrilović dr. Branko
Andrić Ratomir	Bolt Ivan	Čubrilović dr. Vaso
Antunović Rista	Borić Franjo	Čučkov Emanuel
Apostolski Mihailo	Borović Jovan	Čukalovski Vangel
Arandelović Rista	Bošković dr. Duda	
Augustinčić Antun	Bošković Milan	Čamić dr. Edhem
Augustinov Mata	Božanić Andrija	Čemerlić Asim
Avšič Jakob	Božičević Ivan	Čemerlić Hamdija
	Božović Nikola	Četković Jovan
Babić Ante	Brajković Bogomir	Čipiko Niko
Babić Antun	Brajovski Strahil	Čirić Milijko
Babić Ljubo	Brašnarov Panko	Čuković Stevo
Babović Spasenija	Brecelj dr. Marijan	
Bajalski Risto	Brkić Dušan	Damnjanović Božidarka
Bajović Vojin	Brkić Hasan	Danilović inž. Uglješa
Bakarić dr. Vladimir	Broz Josip Tito	Dapčević Peko
Balaš Boris	Brozina inž. Nikola	Davidović Radivoje
Balen Šime	Brstina Dušan	Dedijer Vladimir
Bandić Ivan	Bubanj Andrija	Detoni Marijan
Barbalić Ivan	Buljan Vice	Devedžić Dušan
Barbarić Božo	Butozan dr. Vaso	Dimitrijević Milorad
Bebler dr. Aleš		Dimitrijević Spasoje
Begić Jure	Carević Miloš	Divac Nedeljko
Belić dr. Aleksander	Cazi Josip	Divić Miloš
Belinić Marko	Cerovac Antun	Dobrašinović Miloje
Belovuković Milan	Cetina Josip	Došen Ilija
Beriša Rifat	Cvetanov Trajko	Draušnik Jurica
Berus Anka	Cvetković Vitomir	Dugonjić Rato
Beširov Dimitrije	Cvetojević dr. Nikola	Dukanac Savko
Bevk France		Dulić dr. Vojislav

Daković Spasoje
Đarić Ljuban
Đermanović Života
Đilas Milovan
Donović Nikola
Đorđević Dragoslav
Đukanović Pero
Đurić Ljubodrag
Đurić Momčilo
Đurović Danilo
Đurović Mihailo

Eraković Simo
Erer Simo

Fajfar Tone
Filaković Imro
Filipović Krsto
Filipović Sulejman
Frol Frane

Gaš Aljuš
Gašparac Juraj
Gaži Franjo
Gaži inž. Franjo
Ginovski Lazar
Gizdić Drago
Gligorov Kiril
Gluhić Omer
Grbić Mihailo
Gregorić dr. Pavle
Grgurić dr. Jakov
Grk Dušan
Grković Radovan
Grol Milan
Grujić Radovan
Grulović Aćim
Grulović Nikola
Gržetić Maca
Guberović Nikola

Hadži-Smailović Muhamed
Hajduković dr. Stanko
Hebrang Andrija
Hećimović Grga
Hodža Fadil
Hodža Mehmed
Hodžić Mujo
Hribar Janez
Humo Avdo

Ilić Dragoljub
Ilić Milivoje
Ilić Pavle
Ivančič Marija
Ivanović Slobodan
Iveković dr. Mladen
Ivović Dušan

Jakac Božidar
Jakovljević Miladin
Jakovljević dr. Stevan
Jakša Uroš
Jančiković dr. Tomo
Jaramazović Lajčo
Jeftić Radovan
Jeftić Vitomir
Jeras Josip
Jokić Špiro
Joksimović dr. Dragić
Jordan Marija
Josipović Dušan
Josipović Srdoljub
Jovanović Arso
Jovanović Blažo
Jovanović dr. Dragoljub
Jovanović Isa
Jovanović Jovan
Jovanović Ljubisav
Jovanović Radivoje
Jovanović Radoš
Jovanović Živko
Jovičević Pavle
Jozić Živojin

Kaclerović Triša
Kalajdžijev Lazo
Karabegović Osman
Karamatijević Jevstatije
Kardelis Andrija
Kardelj Edvard
Kavčič Stane
Kedmanović dr. Vojislav
Kek Žiga
Kidrič Boris
Kocbek Edvard
Koče Juraj
Koharević dr. Aleksandar
Koliševski Lazar
Komadina Pero
Kosanović Sava

Kosovac Vujo
Kostev Mihailo
Kostić Kosta
Kovačević Mitar
Kraigher Boris
Krajačić Ivan
Kranželić Ivan
Kraus dr. Herbert
Krcce Pavao
Kriezju Hasan
Krizman dr. Hinko
Krmelj Maks
Krstajić Pero
Krstić Boško
Krstić Ratko
Krstić Svetozar
Krstulović Vicko
Kršulj Mate
Krunić dr. Simeon
Kržišnik dr. Anton
Kukoč Ivica
Kulenović Skender
Kurt Husnija
Kuturec Toma
Kveder Dušan

Lakuš Filip
Leković Voja
Leskošek Franc
Livada Dušan
Lujjić Vojo
Lubej France
Lučić Mihailo
Luković don Niko
Lukošić Korijolan
Lunaček dr. Pavel

Maček Ivan
Mahmutčehajić Džemal
Majcen Sandi
Maksimović Omer
Maleski Vlado
Mališić Panto
Mandžić Pašaga
Manojlović Radmila
Marić Ignjat
Marinko Miha
Marković Aleksandar
Marković Blažo
Marković Momčilo

Markovski Venko
Martinović Ante
Marušić dr. Drago
Mastilović Novak
Medan Sava
Midžev dr. Nikola
Mihajlovski Kiril
Mijatović Cvijetin
Mijušković Radovan
Mikuličić dr. Vinko
Mikulić Jure
Mikuž dr. Metod
Milatović Milorad
Miletić Dane
Milivojević Joza
Miljković Milutin
Miljovski Kiril
Milojević Miloje
Milosavljević Ljubinka
Milosavljević Milosav
Milošević Dušan
Miloševski Tihomir
Minčev Nikola
Minić Miloš
Mirković Joso
Mitrović Mitra
Mitrović Radmilo
Moč dr. Aleksandar
Moskovljević dr. Miloš
Mraz Franjo
Mrazović Karlo
Mugoš Dušan
Mundrić Petar
Mutapović Dragoslav

Naceva Mara
Nađ Kosta
Naumovski Naum
Nazor Vladimir
Nedeljković dr. Dušan
Nedeljković Raja
Nemec Ivan
Nešković dr. Blagoje
Nikolić Dragoljub
Nikolić Dragomir
Nikolić Živojin
Nikoliš dr. Gojko
Nimani Džavid
Ninković Dmitar
Nošpal Tode

Novak Ivan
Novak dr. Viktor

Olah Aleksandar
Omanović Hamdija
Opačić Stanko
Orović Savo

Pajković Đoko
Papa Andrija
Pastovnicki Jevrem
Pavić Janko
Pavić Jefto
Pavlić Andrija
Pavlović Kosan
Pejnović Kata
Penca Jože
Penezić Slobodan
Perković Mile
Peruničić Mile
Pešić Vidoje
Petrović Dušan
Petrović dr. Milan
Petrović Nikola
Petrović Ninko
Petrović Slavoljub
Petrović Srećko
Petruševa Olga
Pijade Moša
Piruze Petar
Pobrić Edhem
Pocrnić Pavao
Počuća Mile
Poležinovski dr. Vladimir
Polič Zoran
Polović Marko
Popandonov Epaminond
Popivoda Krsto
Pop-Kokanović Rajko
Popović Dobrivoje
Popović Dobrosav
Popović Dušan
Popović Jovan
Popović Koča
Popović Milan
Popović Milentije
Popović Petronije
Pribičević dr. Rade
Pribišić Lazo
Prodanović Dionisije

Prodanović Dragoljub
Prodanović Jaša
Prvčić Stjepan
Pucar Đuro

Radeka Milan
Radenković dr. Đorđe
Radić Vojislav
Radojčić Ignjat
Radosavljević Dobrivoje
Radović Joksim
Radović Momčilo
Rajić Blaško
Ranković Aleksandar
Ranković Dragutin
Rašović Miloš
Redžić Enver
Rehorović Ivan
Ribar dr. Ivan
Ribnikar Sl. Vladislav
Ristić Milan
Rumbak Ivan
Rupena-Osolnik Mara
Rus Josip
Rusković Mato

Sabo Đerđ
Salaj Đuro
Savić Brano
Savić Pavle
Savić Savo
Savić Životije
Semić Stane
Sigurnjak Ivan
Simić Božin
Simić Stanoje
Simić Vladimir
Simonović Jagoš
Smiljanić Milan
Smodlaka dr. Josip
Snoj Franc
Sofijanić Ratko
Sokolov Lazar
Soldat Mitar
Soldatović Stojadin
Sorić Mate
Spasić Časlav
Spasović dr. Božidar
Srdović Nikola
Sremec Nada

Sremec dr. Zlatan	Šoti Pal	Veselinov Jovan
Stajić Vasa	Štanger dr. Uliks	Veslijevski Naum
Stambolić Petar	Štrcin Ivan	Vidmar Josip
Stanisavljević Mića	Šubašić dr. Ivan	Vidović Nikola
Stanković dr. Đuro	Šukrija Ali	Vilfan dr. Jože
Stanković dr. Siniša	Šutej dr. Juraj	Vipotnik Albin
Stanković inž. Svetolik		Vlahov Dimitar
Stante Peter	Tatarac Svetislav	Vlajković dr. Milorad
Stefanović Lazar	Temelkovski Borko	Vojković Tomo
Stefanović Rista	Tiljak Đuro	Vražalski Nikola
Stefanović Svetislav	Todorović inž. Mijalko	Vrkljan Ante
Stević Luka	Todorović Radomir	Vujačić Marko
Stilinović Marijan	Todorović Simo	Vujanović Todor
Stojanov Todor	Tolo Niko	Vukić Cveto
Stojanović Brana	Tomašević Dobrosav	Vukmanović Svetozar
Stojanović Ilija	Tomić Aleksa	Vukosavljević Sreten
Stojiljković Radmilo	Trajković Aleksandar	Vuković Josip
Stošić Stamenko	Trandafilović Ljubomir	Vulin Sava
Subotić Mitar	Trbović Rade	
Svetek France	Treneski Zlate	Zečević Vlada
	Trifunović Borislav	Zečević Stevo
Šaćiri Ismet	Trifunović Mladen	Zeković Veljko
Šalamon Stjepan	Tusović Vladimir	Zemljak Jože
Šarac dr. Zaim	Tuđman Stjepan	Zlatarić Branko
Šašić Jevto		Zlatarić Jerko
Šegrt Vlado	Urošević Miladin	Zogović Radovan
Šević Aleksandar	Urošević Sredoje	
Šiljegović Boško	Uzunovski Cvetko	Žanko dr. Miloš
Škare Stanko		Žigić Rade
Škarica Dane	Varga Ištvan	Živković dr. Svetislav
Škerlj Franc	Vasiljević Dušan	Žiža dr. Aleksandar
Škundrić Mihailo	Vasiljević Živan	Žugić Tripko
Šlander-Marinko Mica	Vavpetič dr. Lado	Žujović Sreten
Šnuderl dr. Makso	Vejnović Svetozar	Žunjević dr. Karlo

UMRLI ALI PADLI ODPOSLANCI AVNOJ

(med drugim in tretjim zasedanjem)

Becele Franc	Osmić Omer
Cipovski Todor	Rakovac Joakim
Filipovski Čedomir	Rozman Franc
Jambrišek dr. Milivoj	Sokol Vid
Milutinović Ivan	Strižić Tomo
Mujkić Nadžimehmed	

*Vrhovni komandant jugoslovanske armade
maršal Jugoslavije*

Josip Broz Tito

VLADA
DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE³

(7. marca 1945 do 29. novembra 1945)

Predsednik ministrskega sveta in minister za narodno obrambo: maršal Jugoslavije Josip Broz Tito
Podpredsednik ministrskega sveta: Milan Grol (do 24. avgusta 1945)
Podpredsednik ministrskega sveta in minister za konstituito: Edvard Kardelj
Minister za zunanje zadeve: dr. Ivan Šubašić (do 17. oktobra 1945)
Zastopnik ministra za zunanje zadeve: Josip Broz Tito (od 17. oktobra 1945)
Minister brez portfelja: dr. Josip Smodlaka
Minister za notranje zadeve: Vlada Zečević
Minister za pravosodje: Frane Frol
Minister za prosveto: Vladislav Sl. Ribnikar
Minister za finance: Sreten Žujović
Minister brez portfelja: dr. Juraj Šutej (do 17. oktobra 1945)⁴
Minister za promet: Todor Vujasinović
Minister za industrijo: Andrija Hebrang
Minister za trgovino in preskrbo: inž. Nikola Petrović
Minister za kmetijstvo: dr. Vaso Čubrilović
Minister za gozdarstvo: Sulejman Filipović
Minister za rudarstvo: Bane Andrejev
Minister za kolonizacijo: Sreten Vukosavljević
Minister za socialno politiko: dr. Anton Kržišnik
Minister za narodno zdravje: dr. Zlatan Sremec
Minister za pošte, telegraf in telefon: dr. Drago Marušić
Minister za gradnje: dr. Rade Pribičević (do 24. aprila 1945)⁵
Minister za gradnje: Stevan Zečević (od 24. aprila 1945)
Minister za informacije: Sava Kosanović
Minister za Srbijo: Jaša Prodanović
Minister za Hrvatsko: dr. Pavle Gregorić
Minister za Slovenijo: Edvard Kocbek
Minister za Makedonijo: Emanuel Čučkov
Minister za Črno goro: Milovan Đilas

---

³ Vlada DFJ je bila imenovana 7. marca 1945 na podlagi sporazuma med Titom in Šubašićem. Ta začasna vlada DFJ je dala ostavko ustavodajni skupščini na drugi skupni seji zvezne skupščine in skupščine narodov dne 1. decembra 1945, vendar ji je skupščina izglasovala zaupnico, tako da je delovala vse do 31. januarja 1946.

⁴ Hkrati z dr. I. Šubašićem je odstopil tudi dr. J. Šutej.

⁵ Dr. R. Pribičević je izstopil iz zvezne vlade, ker je bil izvoljen za podpredsednika vlade federalne Hrvatske.

VOJNI KABINET

(od 2. aprila do 29. novembra 1945)

Predsednik ministrskega sveta in minister za narodno obrambo:

Josip Broz Tito

Podpredsednik vlade DFJ: Milan Grol (do 24. avgusta 1945)

Podpredsednik vlade DFRJ in predsednik zakonodajnega sveta: Edvard Kardelj

Minister za zunanje zadeve: dr. Ivan Šubašić (do 17. oktobra 1945)

Minister za notranje zadeve: Vlada Zečević

Minister za finance: Sreten Žujović

Minister za informacije: Sava Kosanović

Predsednik gospodarskega sveta: Andrija Hebrang

ZAKONODAJNI SVET
VLADE DRJ*

Predsednik:
Edvard Kardelj

Člani:

Frane Frol, Jaša Prodanović, dr. Pavle Gregorić, Edvard Kocbek, Rodoljub Čolaković, Emanuel Čučkov in Milovan Đilas

---

* Ustanovljen z uredbo z dne 2. aprila 1945.

VRHOVNO SODIŠČE
DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Predsednik:

Živko Jovanović

Člani:

dr. Teodor Tominšek, dr. Josip Hrnčević, Milija Laković, Radovan Ilić, Mihailo Janković, dr. Savo Strugar, Jože Segedin, Nikola Stanković, Milovan Krdžić, dr. Zvonimir Švrljuga, Petar Raičković, dr. Marijan Derenčin, Aleksandar Todo-
rović, Petar Piruze in dr. Dušan Arneri

JAVNO TOŽILSTVO
DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Javni tožilec DFJ:
dr. Jože Vilfan

REGISTER IMEN IN GOVORNIKOV¹

A

Alexander, britanski feldmaršal 28
 Andrej, Bane 25, 65, 328
 Antunović, Rista 142
 Apostolski, Mihailo 49, 122
 Arandelović, Rista 138, 201, 202
 Atanasov, Šterju-Viktor 7, 13, 80
 Attlee, Clement 33,
 Avšič, Jakob-Jaka 49, 50, 51, 109, 122,
 199, 200, 201

B

Babić, Anto 233
 Bakarić, dr. Vladimir 26, 69
 Balen, Šime 49, 72, 93, 124
 Bandić, Ivan 202, 203
 Bebler, dr. Aleš 124
 Becele, France 53
 Belić, dr. Aleksandar 40
 Belinić, Marko 90
 Bevk, France 254
 Biber, dr. Dušan 12, 14
 Birjuzov, Sergej, general rdeče armade,
 12
 Birolli, Pirzio 107
 Blagojev 79
 Borović, Jovan 231, 305
 Bošković, dr. Duda 187, 188, 189, 190,
 191, 192, 193, 194, 197
 Brajković, Bogomir 216
 Brašić, general 227
 Brašnarov Panko 105, 124
 Broz Josip-Tito glej Tito
 Budisavljević, dr. Srđan 24, 40, 132
 Butozan, dr. Vaso 49, 122, 200

C

Cannon, Cavendish W. 21, 31, 34
 Carević, Miloš 40, 238, 260
 Churchill, Winston 8, 10, 11, 13, 14, 17
 18, 19, 20, 21, 22, 29, 33, 35, 36, 37,
 38, 39, 295
 Cibulevski, B. L. 8, 19, 20, 27, 39
 Cipovski, Todor 53
 Cvetković, Dragiša 24, 160, 317
 Cvetković, Vitomir 166
 Cvetojević, Nikola 146
 Cvijović, Radomir K. 146, 200

Č

Čalovska, Ljiljana 146
 Čičević, Dimitrije 231, 233, 265, 266
 Čolaković, Rodoljub 25, 26, 111, 157
 Čubrilović, dr. Branko 95
 Čubrilović, dr. Vaso 40, 159, 207
 Čučkov, Emanuel 69

Č

Četković, Jovan 106, 248
 Čopić, Nikola 233

D

Damjanović, Božidarka-Kika 146
 Dapčević, Peko 87
 Davidović, Ljuba 142, 151
 Davies, Joseph E. 28, 29
 Deakin, Bill F. V. D. 7, 8
 Dedijer, Vladimir 13
 Dimitrijević, Dragutin-Apis 315, 316

¹ V register nismo sprejeli imen odposlancev AVNOJ in poslancev začasne ljudske skupščine DFJ, ki so v dokumentih na str. 47—49, 50—51, 71—72, 118, 120—121 in 124. Kurzivna številka označuje govornika.

Dimitrijević, Hadži-Todor 141, 200
Dimitrov, Georgi 7, 79, 80
Dimitrov, dr. Georgi-Gemeta 79, 80
Divac, prof. Nedeljko 40, 328
Divić, Miloš 262, 263
Dragojčeva, Cola 79
Drašković, Slobodan 223, 225, 265
Dugonjić, Rato 124, 212, 219
Dukanac, Savko 149, 150, 153, 231,
269, 273, 281, 293

Đ

Đaković, Spasoje 166
Đermanović, Života 177
Dilas, Milovan 25, 290, 295
Đorđević, Dragoslav 146
Đorđević, Stojan 233
Đukanović, Blažo 207
Đurović, inž. Mihailo 273

E

Eden, Anthony 14, 19, 20, 21, 22, 35,
39

F

Filipović, Sulejman 69
Filipovski, Čedomir 53
Fraleigh, William N. 33
Franco y Bahamonde, generalísimo Fran-
cisco 36, 38
Frangeš, Ivan 31, 32, 37
Frol, Frane 25, 32, 40, 154, 307

G

Ganev, Dimitar 12
Gaši, Aljuš 146
De Gaulle, Charles 29, 36
Gaži, Franjo 40, 65, 202
Georgijev, Kimon 12, 79, 80
Gligorov, Kiro 124
Gluhić, Omer 145, 181, 199, 233, 260,
265, 281, 299, 301, 325,
Golubović, Radonja 65
Gregorić, dr. Pavle 25
Grbić, Mihailo 328
Grgurić, dr. Jakov 65, 105
Grol, Milan 24, 28, 29, 30, 31, 32, 33,
34, 37, 39, 40, 42, 136, 146, 176, 177,
179, 180, 251, 255, 258, 259, 260, 274,
276, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295,
296, 297, 298, 299, 328
Grujić, Radovan 49, 122, 200
Grulović, Aćim 191

H

Halifax, Edward Wood, lord 21
Hayter, William G. 34
Hebrang, Andrija 25, 32, 33, 69, 70
Hećimović, Grga 202
Henniker - major, John 7
Hitler, Adolf 26
Hođera, Svetislav 225
D'Hondt, V. 30
Hopkins, Harry 14
Hull, Cordell 8

I

Ilić, Milivoje 201, 202
Ivanov, Blagoja-Kosta 79
Iveković, dr. Mladen 295
Ivović, Dušan 49, 122, 200

J

Jakovljević, Miladin 231
Jakovljević, dr. Stevan 40, 221
Jambrišak, dr. Milivoj 53
Jančiković, dr. Toma 75, 202, 328
Jeras, Josip 124
Jevtić, Bogoljub 279
Joksimović, dr. Dragić 145, 181, 241,
262, 263, 285, 286, 287, 325, 326
Josipović, Dušan 146
Jovanović, Blažo 26, 166
Jovanović, dr. Dragoljub 40, 147, 328
Jovanović, Radivoj-Bradonja 146
Jovanović, Radoš 146
Jovićević, Pavle 166
Jovović, Pavle 105, 200

K

Kaclerović, Triša 40
Kalanović, Tihomir 233
Kaľafatović, Danilo 224
Karabegović, Osman 146
Karađorđević, Aleksander 31, 89, 279,
315, 316, 317
Karađorđević, Pavle 317
Karađorđević, Peter I. 271, 315
Karađorđević, Peter II. 11, 12, 18, 19,
40, 58, 59, 62, 86, 89, 106, 111, 116,
117, 132, 133, 229
Karamatijević, prota Jevstatije 28, 105
Kardelj, Edvard 10, 15, 23, 25, 29, 30
33, 40, 132, 151, 172, 175, 176, 243,
257, 319, 330
Katarina II. 96
Keserović 297

Kidrič, Boris 26, 161
Kocbek, Edvard 69
Koliševski, Lazar 26, 65, 166
Kosanović, Sava 24, 30, 31, 32, 40, 245,
327
Kovač, Ante 141, 200
Kovačević, general 225
Krek, dr. Miha 110
Krizman, dr. Hinko 91, 266, 281, 282,
328
Krstić, Boško 166, 233
Kulenović, Skender 255
Kuzmanović, dr. Slavko 127

L

Lenin-Ilijič, Vladimir 148
Leontić, dr. Ljubo 65, 69
Leposavić, Svetozar V. 145, 200
Levy, George 205
Lučić, Mihailo 124

Lj

Ljotić, Dimitrije 28, 296
Ljujić, Vojo 146

M

Maček, dr. Vladko 24, 29, 93, 110, 160
Magovac, Božidar 65, 69
Maleski, Vlado 255
Mandić, dr. Ante 24, 65, 132, 142, 200
Marjanović, Milan 142, 200
Marinko, Miha 75, 76
Marković, Aleksandar 101
Marković, Blažo 124, 146
Marković, Momčilo-Moma 49, 50, 51,
122, 124, 199, 200, 280
Marković, Svetozar 158
Markovski, Venko 65
Marušić, dr. Drago 24, 40
Masleša, Veselin 119
Mihailović, Dragoljub-Draž 10, 28, 63,
69, 81, 101, 225, 229, 297
Mihailović, Todor 105, 200
Mihalčev, prof. D. 12
Mijatović, Cvijetin 146
Mijušković, Radovan 117
Mikuž, dr. Metod 28
Miljanić, dr. Niko 65
Miljković, Dragoslav 226
Miljković, Milutin 233
Miljovski, Kiril 94, 180, 197
Milojević, Miloje 261
Milosavljević, Ljubinka 146

Milosavljević, Milisav 166
Milošević, dr. Simo 119
Milutinović, Ivan 53, 69, 119
Minić, Miloš 311, 319
Mitrović-Đilas, Mitra 245
Moč, dr. Aleksandar 105, 124
Molotov, Vjačeslav M. 13, 14, 16, 21
Moskovljević, dr. Miloš 210
Mugoša, Dušan 194
Mujkić, Hadžimehmed 53
Mundrić, Petar 124
Muravjev, Konstantin 79
Mussolini, Benito 26

N

Naceva, Mara 65, 275
Nedić, general Milan 28, 63, 224, 225,
296,
Nemec, Ivan 97, 195
Nešković, dr. Blagoje 26, 115
Nimani, Džavid 166

O

Obrenović, Aleksandar, kralj 315
Odović 228
Olah, Aleksandar 105, 124
Omanović, Hamdija 146
Orović, Savo 124
Osmić, Omer 53

P

Pajković, Đoko 166
Pantić, pukovnik 228
Papa, Andrija 202
Pašić, Nikola 345
Pavelić, Ante 28, 63, 296
Pavlić, Andrija 202
Pavlov, Todor 79
Pavlović, Kosan-Brdanski 40, 114
Pekić, Pavle 69
Peruničić, Mile 47, 48, 51, 65, 70, 72,
75, 76, 105, 117, 118, 123, 138, 141,
164, 165, 217, 218, 231, 233, 261, 264,
265, 283, 300, 301, 326, 329
Petkov, Nikola 80
Petković, Ljubisav 141, 200
Petranović, dr. Branko 12, 13, 15, 16,
17
Petrović, dr. Milan 105, 124
Petrović, ing. Nikola 25, 70
Petrović, Ninko 265, 266
Petrović, Nikolaj, kralj 107
Petrović, Slavoljub 166

Pijade, Moša 23, 25, 40, 55, 66, 72, 124,
132, 133, 172, 175, 182, 209, 210, 212,
219, 228, 234, 262, 287, 296, 307
Pocrnić, Pavao 202
Polić, Zoran 272
Popadić, general 226
Pop-Tomov, Vladimir 23, 65
Pozderac, Nuriya 119
Preka, Aleksandar 65
Pribičević, dr. Rade 25, 85
Prodanović, Jaša 30, 31, 32, 40, 328
Prvčić, Stjepan 49, 200
Pucar, Đuro 328
Purić, dr. Božidar 110

R

Radenković, dr. Đorđe 227, 266
Radosavljević, Dobrovoje 124
Rakovac, Joakim 53
Ranković, Aleksandar 25
Read, Clifton 30, 37
Ribar, dr. Ivan 47, 49, 52, 55, 65, 70,
75, 77, 85, 87, 90, 91, 95, 97, 101, 103,
105, 109, 111, 114, 117, 118, 123, 126,
131, 135, 138, 139, 141, 143, 145, 149,
154, 156, 159, 161, 162, 164, 165, 168,
174, 177, 181, 182, 187, 188, 189, 198,
199, 206, 207, 209, 210, 216, 217, 218,
221, 228, 230, 231, 233, 236, 238, 243,
245, 254, 255, 257, 260, 261, 262, 263,
266, 272, 275, 276, 280, 281, 282, 283,
285, 287, 295, 299, 304, 306, 310, 311,
315, 317, 319, 325, 326, 327, 328, 329,
330
Ribnikar, Vladislav Sl. 260
Ritig, mons. dr. Svetozar 28
Roosvelt, Franklin Delano 14, 17, 18,
36, 296
Rozman, Franc-Stane 53
Rožman, Gregorij 110
Rupnik, Leon 28, 296
Rus, Josip 310, 328

S

Salaj, Đuro 40
Shantz, Harold 27, 33, 37, 42
Sanakoev, Š. P. 8, 19, 20, 27, 39
Savić, Životinje 146
Serbec, inž. Dušan 24, 75, 76, 132
Shukrija, Ali 166
Simeonović, Jagoš 146
Simić, Božin 40
Simić, Stanoje 40
Simić, Vladimir 124, 166, 181, 182, 216

Simović, Dušan 24
Simović, dr. Vojislav 16
Škerlić, Velimir 165
Slavkov, R. 12
Smiljanić, prota Milan 28
Smodlaka, dr. Josip 12, 13
Sokol, Vid 53
Sokolov, Lazar 124
Srdović, Nikola 146, 202
Sremec, dr. Zlatan 69, 328
Stajić, Vasa 299
Stalin Josif V. 8, 13, 14, 16, 17, 18, 19,
20, 21, 22, 27, 35, 36, 37, 38, 39, 96,
148, 296
Stambolić, Petar 142, 200
Stančev, K. 12
Stanišić, Bajo 107
Stanisavljević, general 224
Stanković, dr. Siniša 218, 328
Stefanović, Lazar 40
Stettinius, Edward R. 19, 21
Stevčić, dr. Dušan 142, 200
Stojadinović, dr. Milan 134, 229, 279,
317
Stojanović, Ilija 150, 169, 269, 304, 305
Stojiljković, Radmilo 265, 266
Stržič, Tomo 53
Sudžuka, Muhamed 65

Š

Šaćiri, Ismet 166
Šarac, dr. Zaim 40
Šećeragić, Murat 28
Šević, Aleksandar 127
Šiljegović, Boško 146
Škerlj, dr. France 124
Šnuderl, dr. Makso 211
Štanger, dr. Uliks 142, 200
Štefanec, Ivan 202
Šubašić, dr. Ivan 10, 11, 12, 14, 15, 16,
17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 42, 59,
60, 61, 62, 63, 72, 78, 81, 132, 150,
156, 202, 236, 293
Šutej, dr. Juraj 24, 28, 29, 30, 31, 32,
33, 34, 37, 39, 42, 202

T

Treneski, Zlate 105, 124
Terpešev, Dobri Kolev 79
Tešanović, Uroš 227
Tito, Broz Josip 8, 9, 10, 11, 12, 13,
14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24,
27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38,

53, 58, 59, 60, 61, 77, 79, 80, 81, 87,
88, 90, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100,
101, 103, 106, 107, 108, 111, 114, 115,
116, 117, 132, 150, 156, 165, 228, 229,
235, 270, 317, 327
Todor, Petar 79
Tolbuhin, Fjodor Ivanović 12
Tomašević, Dobroslav 193
Tomić, Aleksa 203
Trandafilović, Ljubomir 286
Truman, Harry S. 19, 27, 28, 29, 35,
36, 37, 38, 39
Tucović, Dimitrije 40, 317
Tucović, Vladimir 40, 315

U

Uzunovski, Cvetko 166

V

Vasiljević, Dušan 40
Vasiljević, Živan 146
Velčev, Damjan 13, 79, 80
Veselinov, Jovan-Žarko 179
Videnović, Vukadin 233
Vidmar, Josip 289, 328
Vilfan, dr. Joža 283, 286
Vlajković, dr. Milorad 142
Vojković, Tomo 125
Vranješević, Đorđe 105, 200

Vrkljan, Ante 98
Vujačić, Marko 25, 124, 200, 328
Vujasinović, Todor 69, 70
Vujasinović, dr. Vujo 200
Vukosavljević, prof. Sreten 24, 105, 162,
200
Vuković, Josip-Đido 202

W

Wroughton, Walter 7

Z

Zečević, Vlada 28, 217, 287
Zeković, Veljko 230
Zlatarić, Branko 124, 295
Zogović, Radovan 146

Ž

Žanko, dr. Miloš 174, 176, 301, 326
Želtov, A. S. 12
Živković, Dimitrije-Mita 226
Živković, Petar 110, 134, 279, 322
Živković, dr. Svetislav 124, 276
Žugić, Tripko 141, 168, 169, 206, 317
Žujović, Sreten 69, 118, 120, 121, 126,
135, 139, 142, 328
Žunjević, dr. Karlo 202

Slobodan Nešović, časnikar in publicist, je bil rojen 1908 na Raški v Srbiji; dopisnik in sodelavec *Politike* (1928 do 1941), član prve povojne redakcije *Politike* (1944–1954); direktor, glavni in odgovorni urednik *Uradnega lista FLRJ* (1944–1959); pomočnik direktorja *Borbe* (1959–1960); direktor poslovnega združenja časniških podjetij FLRJ in sekretar sveta za časniško dejavnost (1954–1962); kot organizator, glavni in odgovorni urednik zveznega *Uradnega lista* in urednik stenografskih zapiskov zvezne ljudske skupščine (1946–1957) je bil ožji sodelavec Moše Pijadeja.

Poleg drugega je doslej objavil tele knjige:

PRVO I DRUGO ZASEDANJE AVNOJ-a

(prvo izdajo je pripravil pod splošno redakcijo in ob pomoči Moše Pijadeja; druga izdaja 1963).

»... Tako avtentična knjiga... zasluži, da jo uvrstimo med najvrednejša izvirna dela v naši vojni in revoluciji.«

Ž. Stanković, Komunist, št. 3578/1964.

PRIVREDNA POLITIKA I EKONOMSKE MERE U TOKU OSLOBODILACKE BORBE NARODA JUGOSLAVIJE

... V knjigi kar mrgoli podatkov, toda namesto statistične suhoparnosti kar naprej preseneča bralca, ker mu odkriva moralne in materialne vrednosti, ki jih je naše ljudstvo dalo svoji vojski.

Politika, št. 18.208, 1964.

»Narava knjige Slobodana Nešovića, ki je napisana zelo zanimivo in ki jo prebereš v eni sapi, je predvsem v tem, da povsem jasno kaže, kako ta vidik naše naj-novejše zgodovine zasluži pozornost publicistov, zgodovinarjev in ekonomistov... Ta knjiga ni nič manj sprejemljiva tudi kot literatura o nekem času... Bralec bo obrnil zadnjo stran z občutkom, da se je seznanil z mnogimi, dotlej gotovo neznanimi stvarmi.«

*Ekonomska politika, št. 633
z dne 16. maja 1964.*

TUJINA IN NOVA JUGOSLAVIJA 1941–1944

»... Avtor je ostal časnikar tudi v tej knjigi, ker je njena poglobljena posebnost, da je to zanimiva informacija o nečem, kar je res treba poznati.«

Akademik prof. dr. Milan Bartoš

»Pravljica o resnici, ki si je s krvjo prebijala pot v svet«, bi se lahko mirno glasil naslov te knjige dokumentov...

*Rudi Janhuba, pooblaščen minister
(iz predgovora) 1964.*

MOŠA PIJADE IN NJEGOV ČAS

»Pri opisovanju življenjske poti Moše Pijade, njegove osebnosti in mnogostranske aktivnosti – kot časnikarja, umetnika in revolucionarja – je avtor uporabil obilico arhivskih in drugih dokumentov, del samega Pijadeja in drugih, zelo obširne pripovedi – ustne in pismene – njegovih sodobnikov in sodelavcev, pri tem pa je zmeraj naveden vir. Taka metoda daje delu avtentičnost in verodostojnost, s tem pa tudi značaj zgodovinsko utemeljene biografije...«

Pero Morača

JUGOSLOVANSKO-BOLGARSKI ODNOSI V NEDAVNI PRETEKLOSTI (1941–1947)

Delo Slobodana Nešovića je zelo soliden zgodovinopisni prikaz sproženih problemov z analizami in ugotovitvami, pomembnimi ne samo za zgodovinopisje Makedonije in Srbije, ampak za vso SFRJ, in to tako za zgodovinarje kakor še bolj za širšo javnost. Kajti to delo tovariša Nešovića je pisano v tekočem jeziku in v stilu, ki omogoča lahko in zabavno branje...

*Akademik Mih. Apostolski
(iz recenzije)*

... tisto, kar je bistveno v tem delu, je prizadevanje, da se z odbiranjem elementov iz odnosov med dvema naprednima gibanjema iz najnovejše zgodovine neusmiljeno opozori na slabe in dobre strani v teh odnosih, da bi izluščili sporočilo, ki ga je zapustil kot dediščino Georgi Dimitrov; da se naš bolgarski partner vrne k sodobnim konceptom v odnosih med narodi in državami, da po njegovi (Dimitrova) politiki gradi tudi svoje odnose z Jugoslavijo na osnovi iskrenih in dobrih sosedov na internacionalistični osnovi.

*Prof. Iv. Katardžijev
(Iz pogovora makedonske izdaje)*

VSEBINA

Pogled na zunanjepolitične razmere v zvezi s sklicanjem III. zasedanja AVNOJ	7
TRETJE ZASEDANJE AVNOJ (7. do 10. avgusta 1945)	45
<i>Prvi predhodni sestanek</i> — 7. avgusta 1945	47
<i>Prva redna seja</i> — 7. avgusta 1945	55
Poročilo predsedstva AVNOJ o delu v obdobju med drugim in tretjim zasedanjem	55
Sprejetje predloga poslovnika AVNOJ	73
Prisega poslancev	74
<i>Druga redna seja</i> — 8. avgusta 1945	75
Ekspoze predsednika ministrskega sveta maršala Josipa Broza Tita	77
Razprava o ekspozeju	85
<i>Tretja redna seja</i> — 9. avgusta 1945	105
Nadaljevanje razprave o ekspozeju	106
Volitve predsedstva AVNOJ	118
Volitve zakonodajnega, finančnega, imunitetnega, administrativnega odbora ter odbora za prošnje in pritožbe	119
<i>Cetrta redna seja</i> — 10. avgusta 1945	123
ZASEDANJE ZAČASNE LJUDSKE SKUPŠČINE DFJ	129
<i>Cetrta redna seja</i> (nadaljevanje) — 10. avgusta 1945	131
Priznanje začasne ljudske skupščine jugoslovanski vojski	131
Izjava podpredsednika vlade Edvarda Kardelja o izjavi kralja Petra II. v Londonu	132
Razprava o predlogu zakona o volilnih imenikih	133
Razprava o predlogu zakona o razširitvi veljavnosti zakona o izplačevanju potrdil, izdanih ob zamenjavi okupacijskih bankovcev, in o razpolaganju s terjatvami iz vezanih računov z dne 7. junija 1945 na področje Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Slovenije, ter o izplačevanju potrdil, izdanih za okupacijske bankovce, ki v kraju zamenjave niso bili zakonito plačilno sredstvo	139
<i>Peta redna seja</i> — 20. avgusta 1945	141
Določitev dnevnega reda	144
<i>Šesta redna seja</i> — 21. avgusta 1945	145
Razprava o predlogu zakona o ustavodajni skupščini	146
<i>Sedma redna seja</i> — 22. avgusta 1945	165
Razprava o predlogu zakona o volitvah ljudskih poslancev za ustavodajno skupščino	166
Razprava o predlogu zakona o agrarni reformi in kolonizaciji	182

<i>Osma redna seja</i> — 23. avgusta 1945	199
Nadaljevanje razprave o predlogu zakona o agrarni reformi in kolonizaciji	203
Razprava o predlogu zakona o državljanstvu DFJ	211
Razprava o predlogu zakona o odvzemu državljanstva oficirjem in podoficirjem bivše jugoslovanske vojske, ki se nočejo vrniti v domovino, ter pripadnikom vojaških formacij, ki so služili okupatorju in pobegnili v inozemstvo	218
<i>Deveta redna seja</i> — 24. avgusta 1945	233
Razprava o predlogu zakona o ratifikaciji ustanovne listine Združenih narodov in statuta mednarodnega sodišča	234
Razprava o predlogu zakona o tisku	238
Razprave o predlogu zakona o ustroju in pristojnosti vojaških sodišč v jugoslo- vanski vojski	261
<i>Deseta redna seja</i> — 25. avgusta 1945	265
Razprava o predlogu zakona o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih	266
Razprava o predlogu zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo	283
<i>Enajsta redna seja</i> — 26. avgusta 1945	301
Razprava o predlogu zakona o ureditvi ljudskih sodišč	301
Resolucija pred bližnjo konferenco zunanjih ministrov v Londonu	327
<i>Priloge</i>	331

Uredniški odbor:

Franc Bukovinsky, Rupko Godec, Vljako Krivokapić, Janko Popovič, Miran Potrč
(predsednik), Ivan Renko, Emil Rojc, Lojze Skok, Ivanka Šulgaj in Tone Tribušon

TRETJE ZASEDANJE AVNOJ

ČZP Komunist — TOZD Ljubljana
Ljubljana, Beethovnova 2

Urednik Franček Brglez

Prevajalec Primož Šafar

Lektor Franček Šafar

Korektor Ivo Graul

Tehnična urednika Jure Koščak in Ciril Barborič

Za založbo Vljako Krivokapić

Tisk ČGP Delo, v decembru 1975

